



М О І у л ю б л е н а к н и ж к а

Київ

Видавництво «Школа»

2007



Александр Дюма

# Три мушкетери

Роман

З французької переклав  
О. Столбцов



ББК 84.4ФРА  
Д96

Серія «Моя улюблена книжка»  
заснована 2005 року

Художнє оформлення серії  
*Світлани Железняк*

Обкладинка та ілюстрації  
*Вікторії Дунаєвої*

Текст друкується за виданням:  
О. Дюма. Три мушкетери. — Х.: ДВУ, 1929.

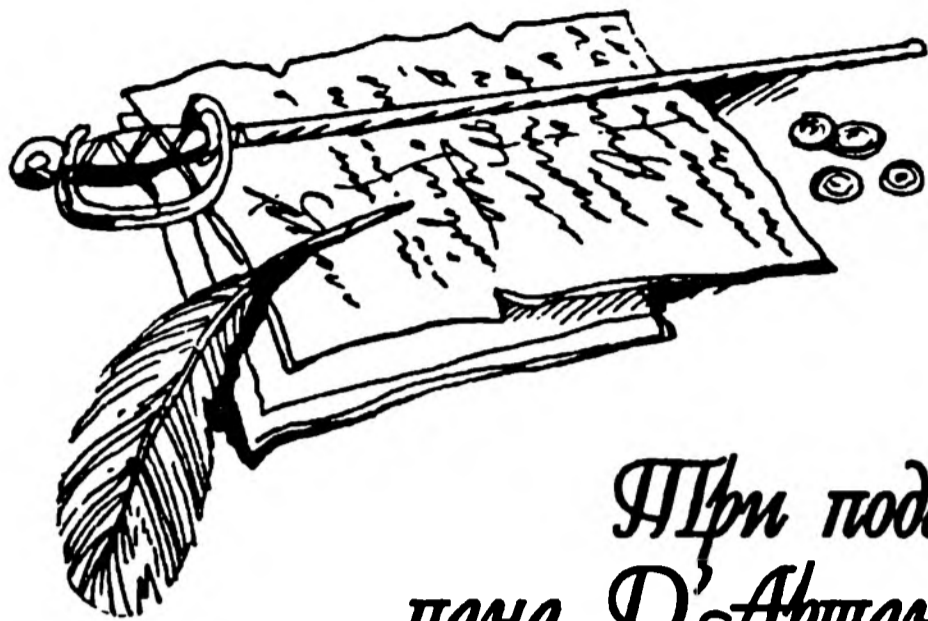
Д96 **Дюма, Александр.**  
Три мушкетери: Роман: [Для серед. та ст. шк. віку] /  
3 фр. пер. О. Столбцов; Іл. В. А. Дунаєвої. — К.:  
Школа, 2007. — 544 с.: іл.— (Моя улюбл. книжка).  
ISBN 966-661-693-9 («Школа»)  
ISBN 966-339-540-0 (НКП)

Роман «Три мушкетери» А. Дюма був написаний у 1844 році у співпраці з Огюстом Маке. У творі йдеться про юного гасконця Д'Артаньяна, сповненого відважних думок підкорити Париж. Його вправність і спритність, життєрадісність і благородство приваблює не лише друзів, але й ворогів, котрі хотіли б бачити цю мужню і вірну людину на своєму боці. Віддані своїм королю і королеві, три мушкетери і Д'Артаньян живуть життям, насиченим змовами, інтригами, поєдинками і подвигами. Вони завжди разом, а їхній девіз «Один за всіх і всі за одного».

**ББК 84.4ФРА**

ISBN 966-661-693-9 («Школа»)  
ISBN 966-339-540-0 (НКП)

© Видавництво «Школа», 2007



## ЧАСТИНА ПЕРША

### РОЗДІЛ І

## *Три подарунки пана Д'Артаньяна-батька*

У перший понеділок квітня 1625 року містечко Менг, здавалося, було охоплене революцією. Дехто з мешканців, бачачи, як жінки біжать до Головної вулиці, а діти галасують біля будинків, квапилися вбратися в обладунки. Не впевнені в собі, вони підбадьорювали себе хто мушкетом, хто бердишем, і поспішали до корчми «Вільний мірошник», де хвилювався натовп. Галаслива й цікава юрба збільшувалася щохвилини.

За тих часів такі заворушення були звичайними, і небагато часу минало, щоб те чи те місто не зазначило у своєму літописі таку подію. Подеколи то ворогували поміж собою великі пани, то король воював з кардиналом, то іспанці воювали з королем. Поруч цих війн, таємних чи відвертих, були ще злодії, жебраки, гугеноти, шибайголови й слуги, що воювали проти всіх. Городяни завжди ладні були піднести зброю на злодіїв, бандитів та слуг; часто — на панів і гугенотів; іноді — на короля і ніколи — на кардинала та іспанців. Така звичка привела до того, що у зазначений понеділок квітня 1625 року городяни, зачувши колотнечу й не бачачи ні жовто-червоного значка, ні Ліберії герцога Ришельє, кинулися до корчми «Вільний мірошник».

Прибувши туди, вони побачили і причину заворушення. То був якийсь юнак, з довгастим і смаглявим обличчям, з випнутими вилицями — ознакою хитрості; із надто розвиненими жуйними м'язами — безпо-

милковою прикметою гасконця<sup>1</sup>, навіть коли він без берета (а наш герой був у береті, прикрашенім чимось на взірець пера); з великими й розумними очима, з горбуватим, але гарної форми, носом; зависокий на зріст як для хлопця й занизький як для дорослого. Глянувши недосвідченим оком, можна було б прийняти його за якогось фермерчука, що подорожує, якби не довга шпага на шкіряному черезплічнику, що була свого власника по литках, коли він ходив, і по кошлатій шерсті коня, коли він їхав верхи.

У нашого ж бо хлопця був кінь, та такий незвичайний, що його одразу ж помітили. Це був буланій беарнський коник дванадцяти чи чотирнадцяти років, без волосся на хвості, але не без засік на ногах; їдучи, він опускав голову нижче колін.

Поява цього коня в Мензі, куди він чверть години тому вступив через Божансійську браму, справила враження, що відбилося і на вершникові.

Це враження для молодого Д'Артаньяна, — так звали юнака, — було настільки неприємним, що він не міг не усвідомлювати, як кумедно, будучи навіть чудовим вершником, виглядав він на такій шкапі. Отже, недарма він глибоко зітхав, приймаючи її як подарунок від пана Д'Артаньяна-батька. Він знав, що ця тварина коштувала, принаймні, двадцять ліврів<sup>2</sup>. Правда, настанови, що супроводжували цей подарунок, були неоціненними.

— Сину мій! — казав гасконський дворянин, — цей кінь народився в господі вашого батька 13 років тому і не залишав її; це зобов'язує вас любити його. Не продавайте його ніколи; хай спокійно й почесно помре від старості, а якщо вирушите з ним у похід, то доглядайте, як доглядали б ви за старим слугою. При дворі, — вів далі Д'Артаньян-батько, — якщо ви матимете честь бу-

---

<sup>1</sup> Гасконець — виходець із Гасконі. Гасконь — колишня назва теперішніх південних департаментів Франції.

<sup>2</sup> Лівр — старовинна французька срібна монета; дорівнювала приблизно франкові.

Тільки мужністю  
дворянин зріден  
проклясти собі  
дороту!



Д'Артаньян — Д'Артаньян-Батько

ти представленим (а на це дає вам право ваше дворянське походження), з усією гідністю підтримуйте своє дворянське ім'я, що його діди ваші зі славою носили понад 500 років. Не поступайтеся нічим і нікому, опріч пана кардинала та короля. Мужністю, розумієте, самою мужністю може тепер дворянин проторувати собі дорогу. Ви ще молодий і повинні бути відважним з двох причин: ви гасконець і мій син! Не бійтеся небезпек, шукайте пригод. Я навчив вас орудувати шпагою: у вас залізні ноги й сталева рука. Бийтеся при кожній нагоді, а особливо тому, що дуелі заборонено й через те для них потрібна подвійна мужність. Я можу, мій сину, дати вам тільки п'ятнадцять екю<sup>1</sup>, коня та поради, що ви їх щойно чули. Ваша мати долучить до них рецепт бальзаму, що вона одержала від одної циганки. Бальзам той вигоює будь-яку виразку, аби лиш вона не зачіпала серця.

Скористайтеся усім цим собі та живіть довго й будьте щасливі... Я додаю одне тільки слово: зверніть увагу на один приклад, не мій, бо я ніколи не з'являвся до двору й тільки під час війни захищав віру. Я маю на увазі пана де Тревілья, що колись був моїм сусідом і мав честь у дитинстві гратися з нашим королем Людовіком XIII — хай береже його Бог! Інколи їхні ігри оберталися на бійку, і тут король був не завжди дужчий. Стусани, яких він скуштував від пана де Тревілья, навіяли королю приязнь і повагу до нього. Згодом пан де Тревіль, за часів першої своєї подорожі до Парижа, бився на дуелях п'ять разів; після смерті покійного короля і до повноліття молодого — сім разів, це не враховуючи війн та облог; а від повноліття дотепер — мабуть, і сто разів! Проте, незважаючи на накази, постанови та арешти, він тепер капітан мушкетерів, цезарського легіону, який дуже цінує король і якого побоюється сам кардинал. А останній, як усім відомо, мало кого боїться. До того, де Тревіль дістає 10 000 екю

---

<sup>1</sup> Екю — французька срібна монета від часів Людовіка XIII до початку XIX ст., дорівнювала приблизно 3 ліврам.



щорічно, а це означає — він великий пан. Починав же він так само, як і ви. Рушайте до нього з цим листом, беріть з нього приклад і робіть, як він.

Того ж таки дня юнак вирушив у дорогу з трьома батьківськими подарунками: п'ятнадцятьма екю, конем і листом до пана де Тревіля. Сюди треба додати ще настанови та сльози матері.

Від Тарба до Менга він їхав, стиснувши кулаки, і разів десять на день хапався за держално шпаги; а втім, кулак його не розтрощив жодних щелеп, і шпагу не витягав з піхов. Правда, нещасний кінь часто-густо викликав усмішки у перехожих; але що над конем дзенькала поважного розміру шпага, а над шпагою блищала пара очей, швидше лютих, ніж гордих, то перехожі стримували свою веселість.

Приїхавши до Менга, Д'Артаньян біля воріт «Вільного мірошника» зліз з коня без допомоги корчмаря, слуги або конюшого. Злізши, він помітив біля відчиненого вікна на нижньому поверсі дворянина, високого на зріст і поважного на вигляд, з дещо похмурим обличчям.

Цей дворянин розмовляв з двома особами, що, здавалось, уважно слухали його. Д'Артаньян подумав, що мова йде про нього й став прислухатися. Цього разу він помилився тільки наполовину: розмовляли не про нього самого, а про його коня. Дворянин, очевидно, перелічував своїм слухачам якості коня, а слухачі, як уже сказано, поставилися до оповідача дуже уважно й щохвилини реготали.

Д'Артаньян хотів спочатку придивитися до обличчя грубіяна, що глузував з нього. Він вступив у нього свій задерикуватий погляд і побачив людину віком 40 чи 45 років, з чорними проникливими очима, бліду, з досить великим носом і гарними, чудово підстриженими вусами. На ньому був камзол і фіолетові штани з того ж таки кольору шнурками, без жодної іншої окраси, як звичайні прорізи, що крізь них витикалася сорочка. Камзол і штани, дарма що нові, здавалися вим'ятими, як буває з дорожнім одягом, що довго лежав у валізці. Д'Артаньян помітив усі ці подробиці як уважний спостерігач; може,

якесь підсвідоме чуття підказувало йому, що цей незнайомець матиме великий вплив на його майбутнє.

А втім, тієї таки хвилини, як Д'Артаньян втупив очі в дворянина у фіолетовому камзолі, останній висловлював мудру думку про беарнського коня, — і обидва слухачі вибухнули таким сміхом, що й на його обличчі майнула бліда усмішка.

На цей раз сумніву не було: з Д'Артаньяна дійсно кепкували. Переконавшись у цьому, він насунув берет на очі і, намагаючись слідувати манерам двору, що підгледів у Гасконі в знатних мандрівців, виступив наперед і сперся однією рукою на держално шпаги, а другою на стегно. На жаль, чим більше він просувався вперед, тим більше гнів засліплював йому очі, і замість урочистої промови, що підготував для виклику на дуель, з язика в нього злетів брутальний оклик у супроводі загрозливого жесту.

— Гей, ви, пане! — гримнув Д'Артаньян, — ви, що ховаєтеся за віконницю! Скажіть, чого це ви регочете? І посміємось разом.

Дворянин поволі перевів очі з коня на вершника, немов йому потрібно було трохи часу, щоб переконатися, чи саме до нього звертаються з цими дивними словами. Далі, коли вже сумніву не лишилось, він насупив брови і невдовзі голосом, в якому чутно було відверте глузування та зухвалість, відповів Д'Артаньянові:

— Я не з вами говорю, пане.

— Зате я говорю з вами! — вигукнув юнак.

Незнайомець вийшов з корчми і, наблизившись на два кроки до Д'Артаньяна, став перед його конем.

Спокійна поведінка і глузливий вигляд незнайомця додали веселості його співбесідникам, які залишилися біля вікна.

Д'Артаньян, побачивши, що той підходить до нього, витяг шпагу з піхов на цілий фут.

— Цей кінь безумовно злотистої масті, або, вірніше, мав її замолоду, — казав незнайомець, оглядаючи далі й звертаючись до своїх слухачів, що стояли біля вікон, нібито не помічаючи шалу Д'Артаньяна, — цей колір дуже відомий у ботаніці, але дотепер дуже незвичайний у коней.

— З коня сміється той, хто не зважиться посміятися з хазяїна, — вигукнув гнівно Д'Артаньян.

— Я, пане, сміюся нечасто, — як ви самі можете зрозуміти з мого вигляду, — відповів незнайомець, — але хочу зберегти право сміятися, коли у мене виникне бажання.

— А я, — із запалом вигукнув Д'Артаньян, — не хочу, щоб сміялися, коли мені цього не хочеться!

— Справді, пане? — вів далі незнайомець і, повернувшись на підборах, лагодився ввійти до корчми через ворота, під якими Д'Артаньян, коли в'їжджав, бачив осідланого коня.

Та Д'Артаньян не мав звичаю відпускати непокараною людину, яка зухвало посміялася над ним. Він до кінця витяг шпагу з піхов і кинувся за ним.

— Поверніться, поверніться, пане глузівнику, інакше я вас заколю ззаду, — кричав Д'Артаньян.

— Мене заколете? Мене? — мовив той, знову повернувшись на підборах і здивовано та зневажливо глянувши на юнака.

— Слухайте! Ви ж божевільний.

Потім стиха, немов промовляючи до самого себе, додав:

— Яка шкода! Така знахідка для його величності! Король скрізь вишукує хоробрих, щоб поповнити лави своїх мушкетерів...

Не встиг він закінчити, як Д'Артаньян завдав йому такого дужого удару, що якби той прожогом не відскочив, то, може, це були б його останні жарти.

Незнайомець тоді зрозумів, що це непереливки, витяг шпагу, вклонився своєму супротивникові й став у оборонну позицію.

Але тієї ж хвилини обидва його слухачі разом з корчмарем заповзялися гамселити Д'Артаньяна ломаками, лопатами й шипцями. Цей раптовий напад рішуче змінив ситуацію, і Д'Артаньянів супротивник, користуючись моментом, коли той повернувся, щоб одбити град ударів, так само впевнено засунув шпагу назад у піхви. З дійової особи, якою він мало не став, незнайомець знову зробився глядачем бійки і зі звичайною байдужістю спостерігав за нею.

— Ворог їх би взяв, цих гасконців! Посадіть його на жовтогарячого коня і нехай забирається собі геть!

— Не раніше, ніж уб'ю тебе, боягузе, — кричав Д'Артаньян, обороняючись, як міг, і не відступаючи ні на крок перед трьома супротивниками, що завзято гамселили його.

— Знову Гасконада! — пробурчав дворянин. — Слово честі, ці гасконці непоправні. Ну, танцюйте далі! Коли він стомиться, то сам скаже.

Але незнайомиць не знав ще, з яким упертюхом він має справу: Д'Артаньян був не з тих, щоб просити. Бій точився ще кілька хвилин. Нарешті, знесилений Д'Артаньян упустив шпагу, переполовинену ударом дрючка; тієї ж хвилини другий удар, розсікши йому шкіру на лобі, звалив його з ніг, скривавленого й майже непритомного.

На це видовисько звідусіль позбігалися люди. Корчмар, боячись зайвих розмов, за допомогою слуг відніс пораненого до кухні, де йому надали першу допомогу.

Дворянин повернувся на своє місце біля вікна і якось незадоволено поглянув на юрбу, що своєю присутністю, здавалось, дратувала його.

— Ну, як почувається цей божевільний? — спитав він корчмаря, що прийшов довідатись про його здоров'я.

— Перш ніж знепритомніти, він зміг викликати вас на дуель.

— У цьому хлопцеві сидить сам чорт! — скрикнув незнайомиць.

— О ні, ваша ясновельможносте! Це не чорт, — зневажливо промовив корчмар. — Коли він зомлів, ми його обшукали; у пакунку в нього нічого нема, крім сорочки, а в гаманці тільки 12 екю. Проте це не завадило йому сказати, зомліваючи: «Якби така історія трапилася в Парижі, ви покаялись би зараз же, а тепер каятиметесь пізніше».

— То, мабуть, це переодягнений принц крові? — холодно сказав незнайомиць.

— Я кажу вам це, пане, щоб ви були обережніші.

— А він не назвав нікого?

— А як же! Він ляскав себе по кишені й примовляв: «Побачимо, як поставиться пан де Тревіль до образи, завданої його протезе».

— Пан де Тревіль? — протяг незнайомиць, одразу ставши уважнішим. — Він ляскав себе по кишені, вимовляючи ім'я пана де Тревіля? Слухайте, люб'язний, коли юнак зомлів, ви, сподіваюся, не поминули зазирнути йому до кишені? Що там було?

— Лист на адресу пана де Тревіля, капітана мушкетерів.

Корчмар не помітив, як одбилися його слова на вигляді незнайомця.

— Чорт забирай! — буркнув той крізь зуби. — Чи не Тревіль підіслав до мене цього гасконця? Він ще зовсім юний. Але удар шпаги, то — удар шпаги, хто б його не завдав, молодий чи старий, а дитина викликає менше підозри; іноді досить маленької перешкоди, щоб попсувати великий план.

Незнайомиць на кілька хвилин заглибився в роздуми.

— Послухайте, хазяїне, — сказав він, — чи не збавите ви мене цього навіженого? Я, по совісті, не можу його вбити, водночас, — додав він із загрозливим виразом, — він мені перешкоджає. Де він?

— У кімнаті моєї дружини, на другому поверсі, де його перев'язують.

— Речі й сумка з ним? Він не знімав камзола?

— І камзол і сумка лишилися внизу, на кухні. Але якщо цей навіжений вам заважає...

— Звісно, заважає. Він створює у вашому готелі метушню, яка завдає клопоту порядним людям... Ідіть до себе, приготуйте мені рахунок і попередьте мого слугу.

— Як? Ясновельможний пан вже кидає нас?

— Це ви й самі добре знаєте. Я ж загадав вам сидіти мого коня. Хіба це не виконано?

— Виконано! Як ваша вельможність могла бачити, кінь стоїть біля воріт уже готовий.

— Добре! Тоді зробіть, як я вам сказав.

«Еге! — подумав корчмар, — чи не злякався він цього хлопчиська?!»

Знатний вельможа Мілеґі



Лист... Викрали!

Корчмар

Він упав посеред вулиці....

Владний погляд незнайомця перебив його думки. Він низько вклонився й відійшов.

— Треба зробити так, щоб цей дивак не бачив міледі, — сказав незнайомиць сам до себе, — вона незабаром має проїхати. Було б краще сісти на коня та податись їй назустріч. Коли б тільки можна було дізнатись, про що йдеться в листі на адресу пана де Тревілья! — І незнайомиць пішов на кухню.

Тим часом корчмар, який не мав сумніву, що присутність хлопця саме й змушує незнайомця полишати корчму, повернувся до своєї жінки.

Д'Артаньян уже опритомнів. Корчмар, давши юнакові зрозуміти, що поліція може завдати йому неприємностей за сварку з такою знатною особою (на думку хазяїна, незнайомиць міг бути тільки знатною особою) умовив його, незважаючи на слабкість, підвестися й рушати далі. Д'Артаньян, ще напівприголомшений, без камзола, з обмотаною головою, встав з ліжка, і корчмар взявся підштовхувати його, щоб той спускався.

Перше, що він побачив, увійшовши до кухні, був винуватець сварки, який спокійно розмовляв собі, стоячи біля підніжки важкої карети, запряженої двома ситими норманськими кінями.

Його співбесідниця, що визирала з віконця карети, була жінка двадцяти — двадцяти двох років.

Ми розповідали вже, як швидко запам'ятовував Д'Артаньян обличчя людей. Він одразу побачив, що жінка була молодого й вродливою. Її краса дуже вразила його, бо вона не була схожою на мешканок з південних країн, де досі жив Д'Артаньян. То була бліда, білява особа, з довгим волоссям, що кучерявилось на плечах, з великими блакитними томливими очима, з рожевими губками й сніжно-білими ручками. Вона жваво розмовляла з незнайомцем.

— Отже, його емініція<sup>1</sup> наказує мені... — казала дама.

---

<sup>1</sup> Його емініція — титул кардиналів, найвищих сановників католицької церкви.

— Повернутися до Англії й безпосередньо повідомити його, що скоро герцог залишить Лондон.

— Які ще інструкції? — спитала чарівна мандрівниця.

— Вони в цьому пакунку, який ви розгорнете лише на тім боці Ла-Маншу.

— Так. А ви що робитимете?

— Повертаюсь до Парижа.

— І залишите непокараним цього зухвалого хлопчиська? — спитала дама.

Незнайомець хотів був відповісти, але не встиг він відкрити рота, як Д'Артаньян, що чув усю розмову, з'явився на порозі.

— Цей зухвалий хлопець сам карає інших! — скрикнув Д'Артаньян. — І я впевнений, що на цей раз той, кого він повинен покарати, не втече, як перше.

— Не втече? — перепитав незнайомець, насупивши брови.

— Ні! Сподіваюся, в присутності дами ви не насмілитесь втекти.

— Майте ж на увазі, — скрикнула міледі, бачачи, що дворянин береться за держално шпаги, — найменша затримка може занапастити все.

— Правда! — мовив той. — Ідьте ви своєю дорогою, а я своєю.

Уклонившись дамі, він скочив на коня, а фурман хлиснув коней. Співбесідники помчали в різні боки.

— Гей! А ваш борг? — репетував корчмар, що його пошана до мандрівця обернулася на глибоку зневагу, коли він побачив, що той від'їжджає, не заплативши.

— Заплати, лайдаче! — крикнув мандрівець своєму лакеєві.

Той кинув корчмареві дві чи три срібних монети й поскакав слідом за своїм паном.

— Боягузе! Паскудо! Облуднику! — гукав Д'Артаньян, і собі кидаючись за слугою. — Боягуз! Боягуз! Боягуз!

— І справді, він великий боягуз, — погодився корчмар, підходячи до Д'Артаньяна. Він гадав через підлещування помиритися з бідним хлопцем.



— Він великий боягуз, але вона прекрасна, — шепотів Д'Артаньян.

— Хто вона? — поцікавився корчмар.

— Міледі, — промимрив Д'Артаньян і знову зомлів.

— Щодо мене, — сказав корчмар, — я втратив двох мешканців, залишається оцей.

Проте він робив такі розрахунки, не спитавши свого мешканця. Назавтра о п'ятій ранку Д'Артаньян прокинувся, пішов у кухню, попросив вина, олії, розмарину і за рецептом матері в руках зробив бальзам, яким помастив свої численні рани й сам наклав нові пов'язки, відкидаючи лікарську допомогу. Того ж таки вечора він був уже на ногах, а ще за день майже зовсім одужав. Та коли настав час платити за розмарин, олію й вино, — це була єдина витрата корчмаря на нього, бо Д'Артаньян перебував на суворій дієті, — він знайшов у кишені заяложений оксамитовий гаманець, а в ньому 11 екю; лист же на адресу пана де Тревілья зник.

З великою скрупульозністю юнак почав шукати цього листа, двадцять разів вивернувши всі свої кишені та кишеньки, перетрусивши свою торбу, розкриваючи та закриваючи свій гаманець. Коли ж він переконався, що листа немає, у нього втретє стався напад божевілля, який ледве не викликав нових витрат на вино та ароматичну олію, бо, побачивши, що скажений хлопець загрожує потрощити все в корчмі, якщо лист не знайдеться, корчмар взявся за рогача, жінка вхопила мітлу, а слуги дрючки — ті самі, якими вони вже орудували позавчора.

— Віддайте мені рекомендаційного листа! — кричав Д'Артаньян. — Рекомендаційного листа!.. Або я вас усіх, як тетеруків, наштрикну на рожен!

На жаль, одне тільки завадило йому втілити в життя свою погрозу: як ми вже сказали, шпагу його перебито в першому бої, і про це він зовсім забув. Отже, коли Д'Артаньян хотів витягти свою зброю із піхов, то в руках у нього опинився тільки уламок шпаги на 8 чи 10 пальців завдовжки, який корчмар учора старанно засунув у піхви.

Обміркувавши справу, корчмар погодився, що вимога мандрівця справедлива.

— А справді, — сказав він, спустивши рогача, — де ж лист?

— Так, так! Де лист? — кричав Д'Артаньян. — Перш за все, я вас попереджаю, лист цей до пана де Тревіля, і він повинен знайтися, а коли його не знайдуть, то пан де Тревіль розшукає його сам.

Ця погроза остаточно залякала корчмаря. Після короля й пана кардинала ім'я пана де Тревіля вимовляли, мабуть, найчастіше і військові, і навіть городяни.

Відкинувши геть рогача і наказавши зробити так само жінці з мітлою та слугам з дрючками, корчмар показав приклад і заходився сам шукати загубленого листа.

— А в цьому листі було щось важливе? — спитав корчмар, довго та марно шукаючи.

— Оце пак! — скрикнув гасконець, який сподівався, що цей лист проторує йому шлях до двору. — У ньому всі мої скарби! Та що скарби! Гроші — дурниця, а той лист — уся моя доля. Я волів би загубити краще тисячу пістолів<sup>1</sup>, ніж його.

Промінь світла враз осяяв мозок корчмаря.

— Адже цей лист не загублений! — скрикнув він.

— Як?.. — здивувався Д'Артаньян.

— Його у вас узяли.

— Узяли? Хто?

— Той шляхтич, учора. Він ходив на кухню, де лежав ваш камзол, і залишався там сам. Закладаюся, що цей лист украв він!

— Ви думаєте? — мовив Д'Артаньян, ще не дуже переконаний, бо він краще за інших знав, що лист мав виключно особистий характер і в ньому не було нічого цікавого. І справді, ніхто зі слуг, ніхто із подорожніх не могли б використати його.

— Ви кажете, — перепитав Д'Артаньян, — що маєте підозру на цього нахабного шляхтича?

---

<sup>1</sup> Пістоль — старовинна іспанська золота монета; дорівнювала приблизно 11 ліврам.

— Кажу ж бо вам, що я переконаний у цьому, — відповів корчмар, — коли я сказав йому, що вами опікується пан де Тревіль й що у вас є лист до цієї славетної особи, він дуже схвилювався.

— Так ось хто злодій! Я скаржитимуся панові де Тревілью, а пан де Тревіль — самому королю.

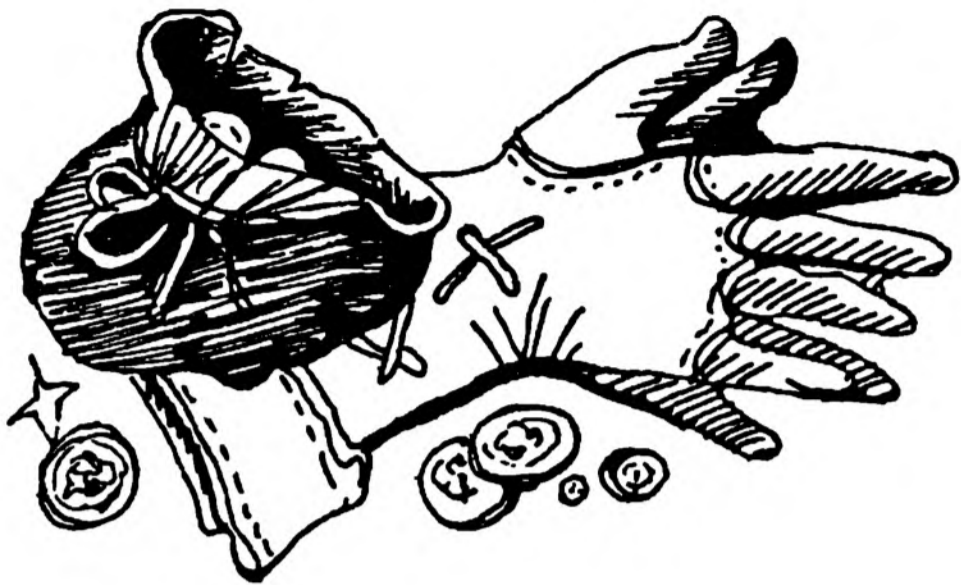
Він велично витяг з кишені два екю, дав їх корчмареві, що провів його до воріт, з капелюхом у руках, і скочив на жовтого коня, який без подальших пригод доставив його до воріт Сент-Антуана в Парижі. Тут власник продав його за три екю.

Отже, Д'Артаньян ступив до Парижа тільки з пакунком під пахвою і йшов, допоки не підшукав собі кімнату відповідно до своїх мізерних коштів. То була кімната на горищі, в будинку по вулиці Гробокопів, біля Люксембурга.

Улаштувавшись, він почистив своє вбрання; далі пішов до залізного ряду замовити клинця до шпаги; потім — до Лувру довідатись у першого стрічного мушкетера, де будинок пана де Тревіля. Будинок цей містився на вулиці Старого Голубника, тобто сусідив з квартирою Д'Артаньяна, — а це, здавалося, віщувало успіх його подорожі.

Вдоволений своєю поведінкою в Мензі, не докоряючи собі за минуле, з вірою у сучасне, сповнений надій на майбутнє, він ліг і заснув богатирським сном.





## РОЗДІЛ II

### *Передпокії пана де Тревілья*

Пан де Тревіль розпочав свою кар'єру, як і Д'Артаньян, — не маючи ні шеляга в кишені, проте із запасом відваги, розуму та спритності. Завдяки цим якостям найбільшій гасконський панок у мріях дістає більше, як найбагатший перигурденський чи берійський дістає у спадок. Його зухвала відвага, його ще зухваліше щастя значно більше від того, що має перигурденський чи берійський багатій. Його зухвала відвага, його ще зухваліше щастя за тих часів, коли удари шпаги падали, як град, піднесли його на найвищий щабель, що зветься двірський успіх. Він був другом короля, що дуже шанував пам'ять свого батька Генріха IV. А батько пана де Тревілья служив останньому з непохитною вірністю.

Зі свого боку, Людовік XIII відчував до де Тревілья глибоку приязнь; приязнь, щоправда, королівську — егоїстичну, а проте приязнь. За тих часів королі охоче оточували себе особами на взірець де Тревілья. Він належав до не зовсім звичайного типу двірських: мав розум слухняний, мов у собаки, сліпу відвагу, швидкий погляд, моторну руку. Очі таким людям дані для того, щоб лише наглядати, чи нема невдоволення у короля, а руки — вражати невгодних. Людовік XIII настановив його на капітана мушкетерів, і ті були віддані йому до фанатизму.

Кардинал і собі не упускав свого. Побачивши, якою грізною вартою оточив себе король, він — цей другий,

або вірніше — перший король Франції, захотів мати свою гвардію. І в нього були свої мушкетери, як у Людовіка XIII. Кожен знав, як ці дві влади — суперниці в усіх провінціях Франції й навіть за кордоном вербували на службу до себе осіб, уславлених умінням орудувати шпагою. Часто вечорами Ришельє й Людовік XIII, граючи в шахи, сперечалися, обмірковуючи добрі якості своїх мушкетерів. Кожен похвалявся виправкою та мужністю своєї варті. Публічно висловлюючись проти дуелей та бійок, вони потай настренчували їх один проти одного і відчували щирий жаль або надмірну радість з приводу їхніх переваг чи поразок.

Де Тревіль розгадав пристрасть свого пана і через це користувався тривалою й незмінною ласкою короля, який не славився вірністю в дружбі.

Солдати де Тревіля — то був відданий лише йому легіон баламутів.

Неохайні, п'яні, обшарпані, мушкетери короля, чи, краще, пана де Тревіля, тинялися по шинках, гульбищах, картярських кублах, кричали на все горло, покручували вуса, брязкали шпагами, за всякої нагоди охоче штовхали гвардійців пана кардинала й, з тисячею жартів, витягали посеред вулиці шпагу. Подеколи їх убивали, але вони були певні, що за ними поплачуть і за них помстяться. Часто вони самі вбивали і тоді були певні, що не засидяться в тюрмі: пан де Тревіль невдовзі визволить їх. Ці люди, що за ними плакала шибениця, тремтіли перед ним, як школярі перед учителем, слухаючись кожного його слова, готові вмерти, аби уникнути щонайменшого його докору.

Використовуючи свою значимість, свою вроду й вплив, капітан мушкетерів викликав захоплення, острах і любов до себе й невідступно був при дворі.

Двір жив у розкошах. Окрім ранкового прийому в короля й кардинала, в Парижі налічували тоді близько двохсот малих «ранкових прийомів».

З-поміж них прийом у де Тревіля збирав найбільшу кількість відвідувачів.

Дворище його будинку по вулиці Старого голубника скидалося на табір від шостої ранку — влітку і вось-

мої ранку — взимку. П'ятдесят чи шістдесят мушкетерів раз у раз мінялися, аби весь час удавати з себе значну силу, безперестанку походжали, озброєні повійськовому, готові на все. У передпокої на довгих круглих лавах відпочивали обранці, тобто ті, кого було запрошено. З ранку й до ночі тут усе дзижчало, а пан де Тревіль у своєму кабінеті, суміжному з передпокою, приймав відвідувачів, вислуховував скарги, давав накази і, як король з луврського балкона, міг зі свого вікна зробити огляд солдатів.

У той день, коли з'явився Д'Артаньян, було велике зібрання, а надто як на провінціала, що тільки-но прибув з глушини.

Посеред цієї метушні й безладдя посувався наперед наш юнак. Серце його калатало, він притискував довгу шпагу до своїх тонких ніг, весь час тримав руку біля крисів капелюха і, обминувши ту чи іншу групу, зітхав вільніше. Та він помічав, як обертаються на нього, і вперше за свого життя почувався смішним.

Коли він підійшов до сходів, справа ще погіршилася. На перших щаблях стояли чотири мушкетери, що розважалися своєрідною грою, тоді як десять чи дванадцять їхніх товаришів утворювали черги на майданчику, чекаючи, щоб і собі взяти участь у партії. Один із них, стоячи на вищому щаблі зі шпагою в руці, заважав, або принаймні силкувався завадити піднятися трьом іншим. Той, що цієї хвилини стояв на верхньому щаблі, чудово відбивався від своїх супротивників. Натовп глядачів оточував їх. Умова була така, що той, хто діставав удар, кидав гру, поступаючись своєю чергою на аудієнцію на користь переможця. Протягом п'яти хвилин захисник горішнього щабля, не зайнятий сам, зачепив трьох: одного — в руку, другого — в підборіддя, а третього — у вухо. За умовою він вигравав три черги.

Хоч як хотів наш молодий мандрівець не виявляти здивування, а така розвага вразила його. Навіть у себе на батьківщині, де голови так легко розпалюються, він звик бачити дуелі більш умотивовані, і забавка цих чо-

тир'юх гравців здавалася йому більш гасконською, ніж то буває в самій Гасконі. Він подумав, що його перенесено до славетної країни велетнів.

Та це було ще не все — залишався майданчик й передпокій. На майданчику вже не билися, а розповідали про жінок; у передпокої ж переказували двірські плітки. На майданчику Д'Артаньян почервонів, у передпокої здригнувся, бо якщо на майданчику ображено його мораль, то в передпокої — похитнулася його повага до кардинала. Там, на превелике своє здивування, Д'Артаньян почув голосну критику політики, що змушувала тремтіти цілу Європу, і приватного життя кардинала, дарма що за саму спробу заглибитися в нього покарано стількох знатних осіб. Ця велика людина, яку так глибоко шанував батько Д'Артаньяна, був посміховиськом для мушкетерів пана де Тревіля, що глузували з його кривих ніг і горбуватої спини.

Проте, коли серед цих жартів над кардиналом зненацька вимовлялось ім'я короля, немов якась затичка зараз же затуляла їм глумливі роти. Усі боязко озиралися й страшилися нескромності навіть кабінету пана де Тревіля. Та годі було єдиного натяку, і розмова повертала на його еміненцію. Регіт вибухав знову, і жодний кардиналів вчинок не лишався поза критикою..

— Ось люди, що їх, запевне, посадять у Бастилію<sup>1</sup> й повісять, — з острахом подумав Д'Артаньян: — і мене разом з ними. Що я чув і слухав їх, то я вже — їхній спільник. Що сказав би мій батько, який прищеплював мені таку повагу до кардинала, якби побачив мене в товаристві таких поганців? — і все ж таки слухав їх з великою цікавістю.

Він був зовсім чужий у цій юрбі прибічників пана де Тревіля, які бачили його тут уперше й підійшли розвідати, що йому треба.

---

<sup>1</sup> Бастилія — фортеця-в'язниця, куди садили політичних в'язнів; її зруйнування було початком Великої Французької революції.

На це запитання Д'Артаньян дуже скромно назвав своє ім'я, підкресливши, що він земляк капітана, і просив камердинера влаштувати йому хвилинну аудієнцію в пана де Тревіля. Камердинер протекторальним тоном обіцяв у свій час доповісти про нього.

Трохи отямившись після першого подиву, Д'Артаньян мав тепер змогу придивитися й до облич.

Осередком найжвавішого кутка був мушкетер, високий на зріст, із пихатим обличчям, у дивовижному вбранні, що не залишалось без уваги. На ньому був не формений плащ, а камзол небесно-блакитного кольору, трохи зношений, полинялий, а поверх камзола розкішний черезплічник, гаптований золотом, що виблискував, як жмурки на воді проти сонця. Довгий плащ з густо-червоного оксамиту красиво спадав з плечей, відкриваючи блискучий черезплічник, на якому висіла величезна шпага.

Цей мушкетер щойно змінився з караулу, скаржився на нежить і час від часу удавав, що кашляє. Через те він і накинув плащ, — пояснював він. І в той час, як він, пишаючись собою, говорив, покручуючи вуса, всі милувалися його гаптованим черезплічником, а Д'Артаньян і поготів.

— Що поробиш? — казав мушкетер. — Така мода. Звичайно, це дурниця, я добре це знаю, — але мода! А втім, треба ж витратити кудись гроші, що дісталися в спадок.

— Гей, Портосе! — скрикнув один з присутніх, — не намагайся запевнити нас, ніби цей черезплічник дістався тобі через батьківську великодушність; це подарунок дами під серпанком, що з нею я зустрів тебе минулої неділі біля воріт Сент-Оноре.

— Ні, слово честі дворянина! Я купив його сам і на власні гроші, — відповів той, кого тільки-но названо Портосом. — Я заплатив за нього двадцять пістолів.

Захоплення подвоїлося, але сумнів залишився.

— Чи не правда, Арамісе? — спитав Портос, повертаючись до другого мушкетера.



Арамис



Цей мушкетер контрастував з тим, хто його запитував і назвав його Арамисом. Це був хлопець двадцяти двох — двадцяти трьох років, наївний і тихий на вигляд, з чорними ніжними очима, з рожевими, вкритими пухом, як персик восени, щоками. Він, здавалося, боявся опускати руки, щоб не набрякли жили. Час від часу він щипав себе за мочки вух, щоб вони зберігали червонуватість і прозорість. Звичайно він говорив мало й по волі, часто вклонявся, сміявся без шуму, показуючи чудові зуби. За ними, як і за собою, він дуже дбав. На запитання свого друга він відповів, ствердно кивнувши.

Це усунуло всі сумніви щодо черезплічника; ним милувалися і тепер, але про його походження вже не говорили. Розмова повернула в інше русло.

— Яка ваша думка про те, що розповідає конюший пана де Шале? — мовив другий мушкетер, звертаючись конкретно ні до кого, а до всіх разом.

— А що саме він розповідає? — самовдоволенням тоном спитав Портос.

— Він розказує, що зустрів у Брюсселі Рошфора, цю тінь кардинала, перевдягненого капуцином. Клятий Рошфор цим перевдягненням обманув де Лега, наче якого дурня. Хоч той таки й дійсно дурень.

— Отой мені Рошфор! Якби я був конюшим у бідного Шале, — скрикнув Портос, — я провчив би цього Рошфора!

— А вас провчив би Червоний Герцог! — спокійно відповів Араміс.

— А, Червоний Герцог! Браво, браво! Червоний Герцог, — скрикнув Портос, плескаючи в долоні й схвально хитаючи головою. — Червоний Герцог, це чудово! Я розголошу це, мій друже, будьте спокійні! Та й дотепний же цей Араміс! Шкода, що у вас не та натура! Який би чудовий абат вийшов із вас!

— Це тільки тимчасова затримка, — відмовив Араміс. — Пройде час — і я буду абатом. Ви ж знаєте, що я й тепер вивчаю богослов'я.

— Він, напевно, зробить так, як говорить, — сказав Портос, — рано чи пізно, а зробить.

— Рано! — мовив Араміс.

— Він чекає тільки одного, щоб остаточно наважитися, й знову вбратися в сутану, яка висить у нього під мундиром.

— А чого він чекає? — спитав другий.

— Та він чекає, щоб королева подарувала спадкоємця короні Франції.

— Не будемо жартувати з цього, панове, — кинув слово Портос, — дякувати Богу, королева ще молода і може зробити нам такий подарунок.

— Говорять, що лорд Бекінгем у Франції, — зауважив Араміс із лукавою усмішкою, що надавала двозначності цій, здавалося, безневинній фразі.

— Арамісе, мій голубе, на цей раз ви дещо хильнули зайвого, — перебив Портос, — ваша дотепність дещо непристойна. Почув би вас пан де Тревіль, зазнали б ви лиха за такі слова.

— Чи не маєте ви наміру повчати мене, Портосе? — скрикнув Арамис, і в лагідних його очах майнула блискавка.

— Любий мій! Будьте чи мушкетером чи абатом; тільки не обома одразу. Оце й Атос нещодавно казав вам: ви не випускаєте нічого, що потрапляє вам до рук. Не сердьтеся, прошу; це даремно. Ви добре знаєте умову між вами, Атосом і мною. Ви відвідуєте мадам Д'Егійон й залицяєтесь до неї; ви відвідуєте мадам де Буа-Трасі, кузину мадам де Шеврез, і, кажуть, користуетесь великою симпатією цієї дами. Бога ради, не зізнавайтесь у своєму щасті, ніхто не випитує ваш секрет; вашу скромність усі знають. Але, маючи таку чесність, чорт забирай, застосовуйте її й до її величності! Нехай балакають, хто і що хоче про короля і кардинала; але особа королеви священна, і якщо ви про неї говорите, то відгукуйтесь тільки добре!

— Портосе, попереджаю вас, — мовив Арамис, — ви зарозумілий, як Нарцис<sup>1</sup>. Ви знаєте, що я ненавиджу мораль, хіба що сприймаю її від Атоса. Я буду абатом, коли це мені заманеться; а тим часом я — мушкетер і як мушкетер кажу те, що мені до вподоби. Тепер же мені до вподоби сказати вам, що ви мені докучаєте.

— Арамисе!

— Портосе!

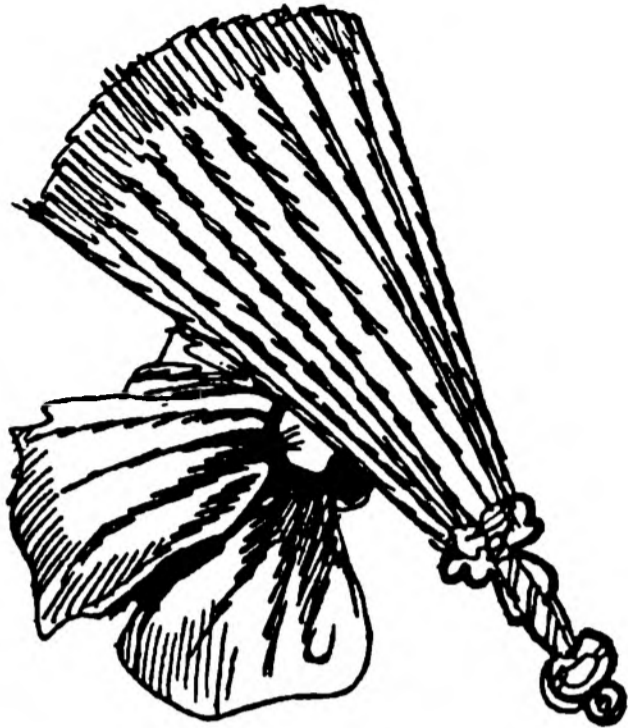
— Панове! — гукнули круг них.

— Пан де Тревіль чекає на пана Д'Артаньяна, — перебив лакей, відчиняючи двері кабінету.

Усі замовкли, і серед загальної тиші юний гасконець перетнув передпокій і увійшов до капітана мушкетерів, від щирого серця вітаючи себе, тому що вчасно unikнув розв'язки цієї дивної суперечки.

---

<sup>1</sup> Нарцис — міфологічний персонаж, юнак-красунь, закоханий у своє власне відображення у воді; по смерті обернувся на квітку.



### РОЗДІЛ III

## *Аудієнція*

Пан де Тревіль на той час був у дуже поганому гуморі. Проте він чемно прийняв юнака, що вклонився йому до землі, і всміхнувся, слухаючи його привітання: беарнська вимова молодика враз нагадала йому про молодість і рідний край, — подвійне нагадування, що в людей будь-якого віку викликає приємну усмішку.

Наблизившись до передпокою й жестом просячи дозволу скінчити розмову з іншими, перед тим, як розпочати з ним, він тричі гукнув, щоразу підсилюючи голос, тому він оминув усі проміжні тони від наказового до роздратованого:

— Атосе! Портосе! Арамисе!

Два мушкетери, з якими ми вже познайомилися, зараз же припинили балачки й увійшли до кабінету, двері якого зачинилися, тільки вони переступили поріг. Їхня поведінка, хоч і цілком спокійна, але повна гідності й покори, здивувала Д'Артаньяна.

Коли мушкетери ввійшли, пан де Тревіль мовчки, з насупленими бровами, широкими кроками походжав по своєму кабінету. Три або чотири рази пройшовши повз Портоса й Арамиса, що стояли, випроставшись, як на параді, він раптом спинився перед ними і, гнівно оглянувши їх з голови до п'ят, заволав:

— Чи знаєте ви, що сказав мені король учора ввечері? Чи відомо вам це, панове?

— Ні, — після короткої мовчанки, відповіли обоє мушкетерів, — ні, пане, не знаємо.

— Він сказав мені, що набиратиме собі мушкетерів із гвардійців пана кардинала.

— З гвардійців пана кардинала! Чому це так? — жваво спитав Портос.

— А тому, що король бачить, що його охорону треба поновити — додати кращих людей.

Обидва мушкетери почервоніли.

— Так, так! — вів далі пан де Тревіль, щодалі більше запалюючись. — Його величність має рацію, бо, слово честі, це правда — мушкетери при дворі відіграють жалюгідну роль. Учора пан кардинал з удаваним жалем розповідав королю, — і це мені дуже не сподобалося, — що позавчора ці кляті мушкетери, ці біснуваті, — і тут пан кардинал підкреслив свої слова іронічним тоном, який не сподобався мені ще більше, — ці рубаки, — додав він з поглядом дикого кота, — засиділися в корчмі по вулиці Феру, і загін його гвардії, — мені здавалося, що він розрегочеться мені в обличчя, — змушений був заарештувати цих порушників громадської тиші. Чорт забирай! Ви ж повинні це знати! Заарештувати мушкетерів! Ви там були, ви обидва, не захищайтеся, вас упізнали, — кардинал назвав вас. Це моя провина! Так! Моя провина, бо я сам вибираю людей! Якого біса, наприклад, ви, Арамісе, просили в мене для себе мундир, коли вам так пасує сутана? А ви, Портосе! Навіщо вам такий чудовий черезплічник, коли у вас на ньому висить солом'яна шпага? А Атос!.. Я не бачу Атоса. Де він?

— Пане, — відповів смутним тоном Араміс, — він хворий, дуже хворий!

— Хворий, і дуже хворий, кажете ви? А що то за хвороба?

— Боятися, пане, чи не віспа, — відповів Портос, який хотів і своє слово вкинути в розмову, — і це буде дуже прикро, бо вона, мабуть, знівечить йому обличчя.

— Віспа! Гарну історію вигадали, Портосе! Хворий на віспу в його літах! Це дурниця! Його поранено, а може, вбито — оце так. Якби я знав про це! Я не хо-

чу, щоб ви були за посміховисько для гвардійців кардинала, відважних, спокійних, спритних молодців, які не дають приводу арештовувати себе, та, я певний, і не дозволили б цього. Вони воліють померти на місці, а не відступлять ні на крок. Рятуватися, втікати — це личить тільки мушкетерам короля.

Портос та Арамис тремтіли від люті. Вони охоче задушили б пана де Тревілья, якби попри все не почували, що тільки велика любов до них змушує його так говорити з ними. Вони тупцювали на килимі, до крові кусали губи й щосили стискали держална шпаг. Десять цікавих голів прихилилися до портъери й аж зблідли з гніву, бо вуха їх, притиснуті до стінки, чули все, а вуста зараз же переказували всім присутнім у передпокої образливі слова капітана. Миттю увесь будинок від кабінету до надвірних дверей кипів.

— Так ось як! Мушкетери короля дають арештувати себе гвардійцям пана кардинала! — вів далі роздратований, як і його солдати, пан де Тревіль, наче молотом вибиваючи кожне слово й устромляючи їх одне по одному, як удари кинджала в груди своїх слухачів. — Шість гвардійців його еміненції заарештували шість мушкетерів його величності! Чорт забирай! Я знаю, що мені робити! Зараз же їду до Лувру, відмовляюсь від звання капітана королівських мушкетерів й прошу призначити мене лейтенантом гвардійців кардинала, а коли він відмовить — піду в абати.

Після цих слів шум за дверима кабінету набув сили вибуху. Скрізь було чути прокльони й шалену лайку. «Чорт забирай! Під три чорти!» — лунало в повітрі. Д'Артаньян шукав портъери, щоб сховатися за нею, і прагнув підлізти під стіл.

— Так, пане капітане, — сказав Портос, — то правда, нас було шестеро проти шести, але на нас позрадницьки наскочили і поранили раніше, ніж ми встигли витягти шпаги, і двоє з нас лягли трупами, а Атос, тяжко поранений, був у стані не кращому за труп. Адже ж ви знаєте Атоса. Він двічі намагався підвестися — і двічі падав. Проте ми не скорилися, нас потягли силоміць. Дорогою ми втекли. Щодо Атоса, то його

взяли за померлого й тому дали спокій на бойовищі, вважаючи, що не варто було відносити його. Ось що, капітане! Не можна вигравати геть усі битви.

— Маю за честь запевнити вас, що одного я вбив його власною шпагою, бо моя зламалася при першому ж ударі, — сказав Арамис. — Убив чи проштрикнув — це вже, пане, як вам більше до вподоби.

— Я цього не знав, — відповів пан де Тревіль уже спокійнішим тоном. — Пан кардинал, як я бачу, переборщив.

— Будь ласка, пане капітане, — вів далі Арамис, побачивши, що капітан заспокоївся, і тому насмілившись просити, — будь ласка, не кажіть, що Атоса поранено. Він упав би в розпач, якби король дізнався про це, а через те, що рана дуже тяжка — пробила плече й пройшла аж до грудей, — треба боятися...

Цієї хвилини край порт'єри піднявся, і благородна, красива, але дуже бліда голова виткнулася з-за бахроми.

— Атосе! — скрикнули два мушкетери.

— Атосе! — повторив пан де Тревіль.

— Ви мене кликали, пане капітане, — сказав Атос слабким, але цілком спокійним голосом: — ви хотіли мене бачити — як мені передали товариші, — і я поквапився виконати ваше розпорядження. Чого ви бажаєте, капітане?

І з цими словами мушкетер, бездоганно тримаючись, з перетягненим, як звичайно, станом, твердим кроком увійшов у кабінет. Пан де Тревіль, схвильований до самого серця цим доказом відваги, кинувся до нього.

— Тільки-но я говорив цим панам, — промовив він, — що вимагаю від своїх мушкетерів цінувати своє життя. Відважні люди дуже дорогі королеві, а король знає, що його мушкетери найхоробріші солдати у цілому світі. Вашу руку, Атосе! — скінчив він і, схопивши його праву руку, стиснув її щосили.

Двері були відчинені — таке велике враження справило прибуття Атоса, про рану якого, незважаючи на секрет, знали всі. Схвальне гудіння заглушило останні слова капітана, і дві чи три голови, охоплені ентузіазмом, визирнули з-за порт'єри.

Пан де Тревіль відчув, що рука Атоса корчиться в його руці. Глянувши на нього, він побачив, що той зомліває. Тієї ж хвилини мушкетер зібрав усі сили, щоб перемогти біль, але, переможений ним, як труп упав на підлогу.

— Лікаря! — скрикнув пан де Тревіль. — Мого! Королівського! Найкращого! Лікаря, чорт забирай! Мій хоробрий Атос конає!

На крик пана де Тревіля всі кинулися до кабінету. Викликаний лікар протиснувся крізь натовп і наблизився до Атоса, все ще непритомного. Зараз же хворого віднесли до сусідньої кімнати.

Кабінет пана де Тревіля, місце, до якого звичайно ставилися з пошаною, являв тепер собою частину передпокою. Усі обмірковували, обговорювали, сперечалися, лаялися, кляли й посиляли під усі чорти кардинала та його гвардійців.

За хвилину Портос і Арамис вийшли. Біля пораненого залишалися лікар і пан де Тревіль.

Потім вийшов і пан де Тревіль. Поранений опритомнів. Лікар оголосив, що стан здоров'я мушкетера не повинен турбувати його друзів, бо його слабкість була просто від втрати крові.

Проте пан де Тревіль не забув про Д'Артаньяна, що з упертістю гасконця залишався на тому самому місці.

— Пробачте, люб'язний земляче! Я був зайнятий. Що робити! Капітан — це той же батько родини, на якого покладено ще більшу відповідальність, як на батька звичайної родини. Солдати — це ті ж діти; а дбаючи про те, щоб накази короля, а надто пана кардинала, виконувалися...

Д'Артаньян не міг приховати усмішки, і з цієї усмішки пан де Тревіль зрозумів, що має справу не з дурнем. Переходячи до справи й змінюючи тему розмови, він сказав:

— Я дуже любив вашого батька. Що можу зробити для його сина? Не баріться; мій час належить не мені.

— Пане, — відмовив Д'Артаньян, — залишаючи Тарб і їдучи до Парижа, я хотів просити у вас, в ім'я дружби, про яку ви не забули, плащ мушкетера, але після



того, що я побачив упродовж цих двох годин, я збагнув, що така честь була б для мене занадто велика. Я боюся, що не заслуговую на неї.

— Це дійсно честь, юначе, — сказав пан де Тревіль, — та не така вже вона неприступна для вас, як ви думаєте, або вдаєте, що думаєте. Проте такий випадок, як ваш, передбачено в наказі його величності. На жаль, я повинен повідомити, що ніхто не дістає звання мушкетера без попереднього іспиту або в кількох боях, або на дворічній службі в якомусь іншому полку, менш привілейованому, як наш.

Д'Артаньян мовчки вклонився. Йому ще більше закортіло вбратися в мушкетерський мундир після того, як виявилися такі великі труднощі.

— Але, шануючи вашого батька, мого старого товариша, як уже я вам сказав, я хочу дещо зробити для вас. Наша беарнська молодь була не дуже заможна, і я не думаю, щоб від часу мого від'їзду з провінції там багато змінилося. Ви не могли привезти з собою досить грошей, щоб жити тут.

Д'Артаньян гордовито випростався, ніби бажаючи заявити, що він ні в кого не просив милостині.

— Так, так, юначе, — провадив далі пан де Тревіль, — мені відомі такі звички. Я сам приїхав до Парижа з чотирма екю в кишені, але я ладен був побитися з тим, хто сказав би мені, що я не спроможуся купити Лувр.

Д'Артаньян випростовувався дедалі більше та більше: виявилось, що через продаж свого коня він розпочинає свою кар'єру, маючи грошей на чотири екю більше, ніж мав пан де Тревіль, розпочинаючи свою.

— Ви повинні зберегти те, що маєте, — сказав де Тревіль, — хоч яка б велика була та сума; але разом з тим ви повинні удосконалюватись у вправах, що личать дворянинові. Я сьогодні ж напишу листа до директора королівської академії і завтра ж він прийме вас без будь-якої плати. Не відмовляйтеся від цього. Найзнатніші та найбагатші дворяни намагаються вступити до неї і не можуть. Ви навчитесь там їздити верхи, фехтувати та танцювати, здобудете добрих знайомих і час від часу заходитимете до мене повідо-

мити, де ви і чи не спроможусь я стати вам у пригоді.

Д'Артаньян, хоч дуже погано знав двірські звичаї, відчув холодність цього прийому.

— Ах, пане, — сказав він, — я бачу тепер, як бракує мені рекомендаційного листа, що його дав мені батько.

— Дійсно так, — відповів пан де Тревіль. — Я здивований, чому ви вирушили у таку довгу подорож без цієї конче потрібної підмоги, єдиної для нас, для нашого брата беарнця?

— Він, пане, у мене, дякувати Богу, був, але в мене його по-зрадницьки вкрали.

І він розповів усю історію в Мензі, з усіма подробицями, змалював невідомого дворянина, і переказав усе це з таким завзяттям, з такою щирістю, що зачарував пана де Тревіля.

— Дивна річ! — сказав той, подумавши. — Ви, мабуть, говорили про мене дуже голосно?

— Так, пане! Безумовно, я тримався нерозумно. Але таке ім'я, як ваше, повинно було правити мені за щит у моїй подорожі. А тому уявіть собі самі, як часто-густо я користався ним.

Лестощі тоді були в моді, і пан де Тревіль любив фіміам, як король або кардинал. Він не міг не всміхнутися з очевидним задоволенням; але усмішка скоро зійшла з його обличчя, і, вертаючись до пригоди в Мензі, він промовив:

— Скажіть мені, у цього дворянина не було на щоці майже непомітного шраму?

— Так. Нібито куля його дряпнула.

— Це була показна на вид людина?

— Так!

— Високий на зріст?

— Так!

— Блідий і чорнявий?

— Так, так! Він самий! Звідки це, пане, ви його так добре знаєте? Коли я його зустріну, а я таки зустріну його, присягаюся в тім... І нехай це буде хоч у пеклі...

— Він чекав на жінку? — питав далі де Тревіль.

— Принаймні, він поїхав, поговоривши трішки з тою, на кого він чекав.

— А ви не знаєте, про що вони розмовляли?

— Він передав їй скриньку, сказавши, що в цій скриньці лежать інструкції, і запропонував їй відчинити її тільки в Лондоні.

— Жінка та англійка?

— Він називав її міледі!

— Він і є! — пошепки мовив де Тревіль. — А я думав, що він ще в Брюсселі.

— О, пане! Коли ви знаєте, хто той чоловік, — скрикнув Д'Артаньян, — скажіть мені, хто він, звідки, і я звільняю вас від усього, навіть від обіцянки поставити мене мушкетером, бо насамперед я хочу помститися.

— Навпаки! Бережіться його, юначе, — скрикнув де Тревіль. — Якщо побачите його на одному боці вулиці, переходьте на інший. Не бийтеся об таку скелю: ви розіб'єтесь, наче скло.

— Дарма! — сказав Д'Артаньян, — це не перешкодить мені, скоро я надібаю на нього.

— А тим часом, — зауважив де Тревіль, — не шукайте цього чоловіка, коли хочете послухати доброї поради.

Де Тревіль раптом зупинився. У голові його майнула одна підозра. Палка ненависть, яку так відверто виявив молодий мандрівець до тієї людини, що — річ мало правдоподібна — украла листа його батька, — ця ненависть, чи не приховує вона в собі якогось зрадництва? Чи не підіслав цього юнака його еміненція? Чи не з'явився він з метою заманити його, де Тревіля, в пастку? Чи не шпигун кардиналів цей облудний Д'Артаньян? Чи не намагаються влаштувати Д'Артаньяна в його господу, аби той привернув його до себе, а тоді занапастив, як це робилося вже тисячу разів. Він удруге глянув на Д'Артаньяна ще пильніше, ніж уперше, і це обличчя, на якому видно було хитрий розум і вдавану покірливість, мало його заспокоїло.

«Я знаю, що це гасконець, — подумав він: — але він може бути гасконцем і для кардинала, і для мене. Побачимо. Спробуємо».

— Друже мій! — почав він поволі, — я хочу вам, як синові мого старого друга, — бо я вважаю історію з цим загубленим листом за правду, — я хочу виправити ту холодність, яку ви відчували спочатку в моєму прийомі, і відкрити вам секрет нашої політики. Король і кардинал — найщиріші друзі, їхні позірні суперечки — тільки для омани дурнів. Я не хочу, щоб мій земляк, красивий кавалер, хоробрий юнак... був жертвою лукавства, потрапив би, як дурень у пастку, слідом за тими, що вже загинули. Будьте певні, що я відданий цим двом вельможним особам і що всі мої найсерйозніші акції мають тільки єдину мету — службу королеві та панові кардиналу, одному з найславетніших геніїв, що їх породила Франція.

Сам до себе де Тревіль говорив так:

«Кардинал підіслав до мене цього лиса, напевно, знаючи, як я його ненавиджу. Він, імовірно, сказав своєму шпигунові, що найкращий спосіб догодити мені, це — сказати, що має відразу до преосвященства. Звичайно, всупереч моїм протестам, цей пройдисвіт запевнятиме, що він сам ненавидить його еміненцію».

У дійсності ж вийшло інакше, ніж гадав де Тревіль. Д'Артаньян з великою щирістю відповів:

— Пане, я приїхав до Парижа з таким самим наміром. Мій батько наказував мені не поступатися ні перед ким, крім короля, пана кардинала та вас, кого він вважає за трьох перших осіб Франції.

Д'Артаньян, як ми бачили, прилучив до тих двох і пана де Тревіля, але він гадав, що таке поєднання не завадить.

Пан де Тревіль був дуже здивований, стиснув руку Д'Артаньянові й сказав:

— Ви чесний хлопець, але зараз я можу для вас зробити тільки те, що обіцяв. Мій будинок для вас завжди відчинений. Ви маєте змогу бачити мене щогодини, — а отже, бути в курсі всіх справ, — ви здобудете те, чого бажаєте.

— Іншими словами ви чекаєте, щоб я показав себе гідним бути мушкетером. Будьте спокійні, — додав Д'Артаньян з панібратством гасконця, — вам не доведеться довго чекати.

Прощаючись, він уклонився з таким виглядом, ніби майбутнє залежало тепер тільки від нього самого.

— Заждіть трохи, — сказав пан де Тревіль, спиняючи його, — я обіцяв вам дати листа до директора академії. Мабуть, ви дуже гордовиті, щоб прийняти його, мій юначе?

— Ні, пане, — відповів Д'Артаньян, — і запевняю вас, з ним не скоїться того, що з першим. Я буду берегти його так, що він дійде за призначенням, і горе тому, хто спробує відібрати його в мене.

Пан де Тревіль усміхнувся на це вихвалання. Залишивши юного земляка в ніші вікна, де вони розмовляли, він сів до столу і почав писати обіцяну рекомендацію. Д'Артаньян, який не мав що робити, почав вистукувати марш на шибці, розглядав мушкетерів, що виходили один по одному, і стежив за ними, доки вони не зникали за рогом.

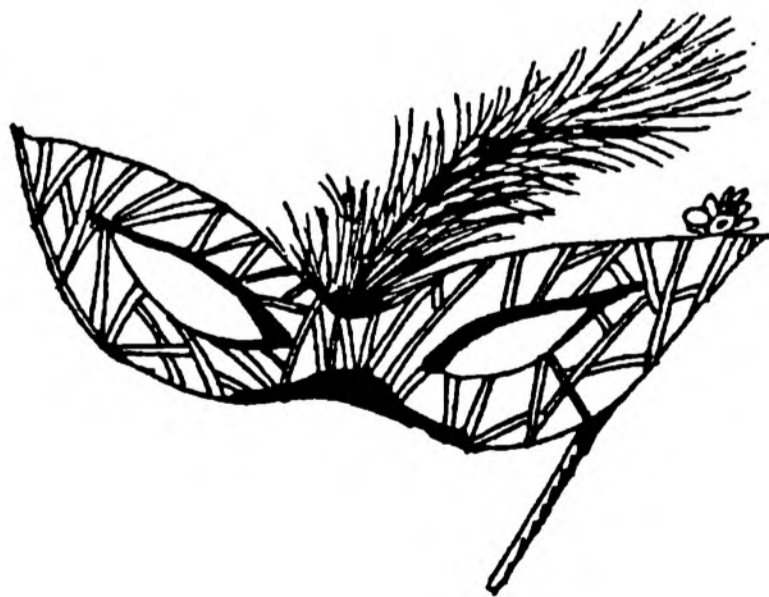
Пан де Тревіль, написавши листа, запечатав його і, підвівшись, наблизився до молодика, щоб передати йому конверт. Але тієї хвилини, як Д'Артаньян простягав руку, пан де Тревіль, дуже здивований, побачив, що його протеже здригнувся, почервонів від гніву й кинувся геть з кабінету, гукаючи:

— А чорт забирай! На цей раз він не втече від мене!

— Хто саме? — спитав де Тревіль.

— Мій злодій! — відповів Д'Артаньян. — А, зраднику! І Д'Артаньян зник.

— Божевільний! — пробурмотів пан де Тревіль. — А, може, це гарна можливість викрутитись, побачивши, що дав маху.





## РОЗДІЛ IV

### *Плече Атоса, черезплітник Портоса та хусточка Арамиса*

Розлючений Д'Артаньян у три стрибки перетнув передпокій і кинувся на сходи, по яких хотів збігти вниз, коли нахиленою головою влучив у мушкетера, що виходив од пана де Тревілья бічними дверима, і так ударив його в плече, що той закричав, вірніше загарчав.

— Вибачте, — сказав Д'Артаньян, збираючись бігти далі, — вибачте, але я дуже поспішаю.

Не встиг він спуститися з першого прольоту сходів, як чиясь залізна рука вхопила юнака за шарф і зупинила.

— Ви поспішаєте! — скрикнув мушкетер, блідий, як полотно. — Через це ви мене пхаєте, кажучи: «вибачте» і вважаєте, що цього досить! Не зовсім так, юначе. Чи не думаєте ви, що коли пан де Тревіль говорив сьогодні трішки суворо — ви чули цю розмову, — то й кожен може так поводитися з нами! Помиляєтеся, приятелю! Ви не пан де Тревіль.

— Запевняю вас, — відповів Д'Артаньян, впізнавши Атоса, що після перев'язки, зробленої йому лікарем, повертався додому, — запевняю вас, що я зробив це не навмисно і, не роблячи цього навмисно, сказав: «вибачте». Мені здається цього досить. Повторюю і це, мабуть, уже й зайве, даю вам слово честі. Я поспішаю, дуже поспішаю. Пустіть мене, будь ласка, пустіть! У мене дуже термінові справи.

— Пане, — сказав Атос, пускаючи його, — ви не ввічливі. Видно, що ви приїхали здалеку.

Д'Артаньян уже спустився на три-чотири шаблі, але зауваження Атоса затримало його.

— Чорт забирай! — сказав він, — звідки б я не приїхав, не вам навчати, як мені поводитися. Попереджаю вас.

— Може, й так, — відповів Атос.

— О, якби я не так поспішав, — скрикнув Д'Артаньян, — та не гнався за однією людиною.

— Може, квапливий пане, ви знайдете мене, не ганяючись. Чуєте?

— Де саме? Прошу!

— Біля монастиря Босих Кармелітів.

— О котрій годині?

— Опівдні!

— Опівдні! Добре, я буду.

— Подбайте, щоб не запізнюватися, інакше... я вам відріжу вуха.

— Добре, добре! — скрикнув Д'Артаньян, — буду за десять дванадцята.

І він знову побіг, ніби сам чорт ніс його на собі, сподіваючись знайти того незнайомця, що своїм повільним кроком не міг зайти дуже далеко.

На той час Портос біля воріт розмовляв з якимсь гвардійцем. Між ними було місце саме на одну людину. Д'Артаньян думав, що цієї відстані для нього досить, щоб стрілою прошмигнути між ними. Але він не взяв до увагу вітру.

Тільки він хотів проскочити, як вітер розстібнув довгий плащ Портоса, і Д'Артаньян потрапив просто в плащ. Очевидно, Портос не хотів розлучатися з цією важливою частиною свого вбрання, бо замість того, щоб спустити кінець, що був у руці, він потягнув його, — і Д'Артаньян заплутався в оксамитовому плащі.

Д'Артаньян, почувши прокльони мушкетера, хотів був вискочити з плаща, що закрив йому очі, і шукав виходу з його згорток. Вів надто боявся попсувати вже відомий нам новий чудовий черезплічник; але, розплющивши з остраху очі, побачив, що його ніс упирається в плече Портоса, в самий черезплічник. Та ба! Черезплічник був золотий тільки спереду, а ззаду шкіряний. Портос, як справжній хвалько, не спромігшись придба-

ти черезплічника цілком золотого, купив золотого тільки наполовину. Ось звідки і кашель, і потреба в плащі.

— Дідько! — кричав Портос, докладаючи зусиль, аби визволитися від Д'Артаньяна, що ворушився на його спині. — Сказились ви чи що? Кидаєтесь так на людей!

— Вибачте, — сказав Д'Артаньян, виринаючи з-під плеча цього велетня. — Я дуже поспішаю, і ганяюся за одним...

— Чи ви завжди забуваєте десь свої очі, як ганяєтесь? — спитав Портос.

— Ні, — відповів ображений Д'Артаньян, — і своїми очима я бачу те, чого не бачать інші.

Портос, зрозумівши чи не зрозумівши, дав волю своєму гніву.

— Вас, пане, одлупцюють, — попереджаю вас, — як будете тертися біля мушкетерів.

— Одлупцюють? Мене? Це жорстоко сказано.

— Сказано людиною, що звикла дивитися в очі своїм ворогам.

— Звичайно, я ж бо знаю, що ви не обертатиметесь спиною.

І юнак, задоволений зі свого дотепу, відскочив убік, регочучи на все горло.

Портос аж запінився з люті й рушив з місця, щоб кинутись за Д'Артаньяном.

— Потім, потім! — гукав той. — Коли ви будете без плаща.

— О першій за Люксембургом.

— Гаразд! О першій! — відповів Д'Артаньян, повертаючи за ріг вулиці.

Але ні на вулиці, по якій щойно промчав, ні на тій, по якій перебігав тепер очима, Д'Артаньян не вгледів нікого. Хоч як повільно йшов незнайомиць, його вже не було. Могло статися, що він зайшов у якийсь будинок. Д'Артаньян розпитував усіх зустрічних, спустився до перевозу, піднявся вулицями Сенською й Червоного Хреста — і нікого, абсолютно нікого. А втім, ця погоня була йому на користь, бо в міру того, як піт укривав йому чоло, холонуло серце.

Тоді він почав обмірковувати свої останні пригоди. Їх було багато, і всі нещасливі: була тільки одинадця-



та, а він уже встиг зайти в немилість пана де Тревілья, який не міг вважати спосіб, яким Д'Артаньян покинув його, за джентльменський.

Поруч із тим він нарвався на дві дуелі з людьми, здатними вбити трьох таких, як він, -- з двома мушкетерами. А їх він у думках і в серці ставив понад решту людей.

Становище було кепське. Певний, що Атос уб'є його, хлопець, зрозуміло, вже не турбувався про Портоса. А що надія полишає людину тільки в останній момент, то він сподівався, що залишиться живий, відкараскаючись, звичайно, важкими ранами.

Розмовляючи сам із собою, він дійшов майже до будинку Д'Егійонів і перед цим будинком побачив Арамиса, що жартував з трьома королівськими гвардійцями. Зі свого боку і Арамис побачив Д'Артаньяна. Не забувши, що в присутності цього юнака сьогодні ранком пан де Тревіль так картав їх, і не маючи бажання бачити свідка цієї догани, Арамис удавав, що не помічає його. Д'Артаньян підійшов до чотирьох молодиків і з найчемнішою усмішкою низько вклонився ним. Арамис злегка кивнув головою, але не всміхнувся. А втім, усі троє замовкли.

Та не такий дурний був Д'Артаньян, щоб не помічати, що він тут зайвий; тільки в справах великопанських звичаїв він не мав ще достатнього досвіду, щоб добре вийти зі скрутного становища. Він добирав спосіб відступити якнайгідніше, коли зненацька побачив, що Арамис упустив свою хусточку і, напевно, не догледівши цього, наступив на неї ногою. Д'Артаньян подумав, що настав слушний час спокутувати свою незграбність. З найлюб'язнішим виглядом, він нахилився і витяг хусточку з-під ніг мушкетера, хоч як намагався той затримати її, і сказав, подаючи Арамисові:

— Ось хусточка, пане, що її ви не схотіли б загубити.

Хусточка була дійсно розкішно гаптована, з короною та гербом на одному краєчку. Арамис густо почервонів і швидше вирвав, ніж узяв її з рук гасконця.

— Еге, — скрикнув один з гвардійців, — ти ще говориш, тихоня Арамисе, що посварився з пані де Буа-Трасі, а ця люб'язна дама постачає тобі хусточки.

Арамис кинув на Д'Артаньяна один з тих поглядів, які дають зрозуміти, що ви здобули собі смертельного ворога. Далі, прибравши наївного вигляду, він сказав:

— Ви помиляєтесь, панове, це не моя хусточка. Не знаю, чому цьому добродієві заманулося дати її мені, а не комусь із них? Ось доказ — моя хусточка у мене в кишені.

Із цими словами він витяг власну хустинку, теж елегантну, з тонкого батисту.

Цього разу Д'Артаньян не сказав ні слова, — він визнав свою помилку. Але друзів Арамиса не переконала його відмовка, і один з них, звертаючись до молодого мушкетера, сказав з удаваною серйозністю:

— Якщо це й дійсно так, я вимушений, люб'язний Арамисе, взяти в тебе цю хусточку, бо, як знаєш, Буа-Трасі — мій великий приятель, і я не хочу, щоб з речей його жінки робили собі трофеї.

— Ти не так ставиш питання, — відповів Арамис. — Визнаючи справедливість твоєї вимоги по суті, я відхилив би її з формальних міркувань.

— Дійсно, це так, — наважився вкинути слово Д'Артаньян. — Я не бачив, як хусточка випала з кишені пана Арамиса. Він наступив на неї ногою, — і тільки; а я думав, що коли його нога на хустці, то хусточка належить йому.

— Отже, і ви, пане, помилились, — холодно відповів Арамис, мало задоволений з такої поправки, і звернувся до гвардійця, що назвав себе другом де Буа-Трасі.

Як і треба було гадати, інцидент не мав наслідків. Незабаром розмова закінчилася, і три гвардійці й мушкетер, міцно потиснувши один одному руки, розійшлись — три гвардійці в один бік, Арамис — в інший.

Слушний випадок замиритися з цим галантним паном, сказав сам до себе Д'Артаньян, що під час цієї розмови стояв трохи віддалік, і з цим добрим наміром наблизився до Арамиса, який відходив, не звертаючи на нього жодної уваги.

— Пане! Ви, сподіваюся, вибачите мені, — сказав він.

— А, це ви! — перебив Арамис. — Дозвольте зауважити, що ви в цьому випадку поводитися не так, як годиться порядній особі.

— Як, пане! — скрикнув Д'Артаньян. — Ви вважаєте...

— Я не вважаю вас за дурня. І дарма, що ви приїхали з Гасконі, ви повинні знати, що без причини не наступають на хусточки. Чорт забирай! Париж не забрукований батистом.

— Ви несправедливо намагаєтесь принизити мене, пане, — відповів Д'Артаньян. — Я гасконець, це так. Ви знаєте про це, і мені нема потреби казати, що гасконці люди нетерплячі, а тому, перепросивши один раз, вони певні, що зробили вже більше, ніж слід було зробити.

— Пане! Я зауважив вам не для того, щоб посваритися. Борони Боже! Я не завзятий дуеліст і, будучи мушкетером лише між іншим, б'юся тільки тоді, коли мене змушують до цього, і завжди з великою неохотою. Але на цей раз справа серйозна — ви скомпрометували даму.

— Не я, а ви! — виправив Д'Артаньян.

— Як ви допустилися такої нетактовності і віддали мені хусточку!

— А ви? Як ви допустилися випустити її з кишені?

— Я сказав уже і повторюю, що хусточка випала не з моєї кишені.

— Тоді ви двічі збрехали, бо я бачив, що з вашої.

— А! Так ви дозволяєте собі говорити таким тоном. Я вас швидко провчу.

— А я, вас, пане абате, одішлю правити месу! Зараз же витягайте шпагу!

— Ні, друже милий! Тільки не тут! У жодному разі! Хіба ви не бачите, що ми стоїмо проти будинку Д'Егійонів, де вщерть повно прибічників кардинала? Хто запевнить мене, що не його емініенція доручив вам подати йому мою голову?.. Я складаю завелику ціну своїй голові, бо вона дуже добре сидить у мене на плечах. Я ладний вас убити, будьте спокійні, але вбити без шуму, у відлюдному місці, де ви ні перед ким не могли б похвалитися своєю смертю. О другій матиму за честь чекати на вас у будинку пана де Тревія. Там я вкажу вам вигідне місце.

Два юнаки розлучилися. Арамис подався вгору, вулицею, що йшла до Люксембурга, а Д'Артаньян, бачачи, що умовлена година наближається, попрямував до монастиря Босих Кармелітів, кажучи до себе:

— Ніяк не можу опам'ятатися!.. Ну, та коли мене і вб'ють, то вб'є мушкетер.



## РОЗДІЛ V

### *Мушкетери короля і вардійці пана кардинала*

Д'Артаньян нікого не знав у Парижі, а тому на дуель з Атосом пішов без секунданта, вирішивши задовольнитися тим, кого обере супротивник. Проте він мав певний намір перепросити хороброго мушкетера, не принижуючи себе. Він боявся, щоб з цієї дуелі не сталося того, що звичайно трапляється, коли молодий дужий чоловік б'ється з пораненим та знесиленим ворогом: переможений, він подвоює тріумф свого супротивника; перемігши — наражається на докору в лукавстві й дешевій відвазі. Юнак сподівався, що Атос, — чий величний вигляд та суворе обличчя йому дуже сподобалися, — вислухавши його щирі перепросини, заприятелює з ним. Портоса він думав настрахати пригодою з черезплічником, про яку, коли того буде вбито, він зможе розповісти всім і, вміло розголосивши, зробити з Портоса загальне посміховисько. Нарешті, щодо лукавого Арамиса, то його він дуже боявся.

Отак налаштувавшись, він не йшов, а летів до монастиря Босих Кармелітів — будови без вікон, серед висушених сонцем луків, що правили за місце для зустрічі людям, які не мали багато вільного часу.

Коли Д'Артаньян підходив до монастиря, Атос чекав на нього не більше п'яти хвилин. Саме в той час дзигарі пробили дванадцятю. Отже, він був цілком точний, і найвибагливіший у дуельних справах суддя не міг би зробити йому жодного зауваження.

Атос усе ще дуже страждав від своєї рани, дарма що її знову перев'язав хірург пана де Тревіля. Він сидів на камені й чекав, спокійний та поважний, як завжди. Побачивши Д'Артаньяна, він підвівся й чемно пішов йому назустріч. Наш юнак наближався до супротивника, тримаючи в руці капелюха так, що перо його волочилося по землі.

— Пане, — сказав Атос, — я попередив двох друзів, що мають бути за секунданти, але їх ще нема. Дивно, що вони запізнилися, це на них не схоже.

— У мене зовсім нема секунданти, — відповів Д'Артаньян, — бо я прибув до Парижа тільки вчора й нікого не знаю, окрім пана де Тревіля. Йому я привіз рекомендацію від свого батька, що мав за честь бути його другом.

Атос на хвилину замислився.

— Ви не знаєте нікого, крім пана де Тревіля? — спитав він.

— Так, пане! Я знаю тільки його.

— Ага, — вів далі Атос, звертаючись стільки ж до себе, скільки й до Д'Артаньяна, — отже, якби я вас убив, мене мали б за дітожерця.

— Не зовсім, — заперечив Д'Артаньян, вклоняючись, — не зовсім так, бо ви робите мені честь, битися зо мною, маючи рану, що мусить дуже непокоїти нас.

— Правда, вона мені дуже заважає. Ви таки боляче вдарили мене. Але я буду битися лівицею, як і завжди роблю в таких випадках. Не вважайте це за поблажливість: я непогано орудую обома руками. Це навіть гірше для вас: лівша дуже небезпечний для тих, хто до цього не звик. Шкодную, що не попередив вас раніше.

— Ви надзвичайно люб'язні, пане, — сказав Д'Артаньян, знову вклоняючись, — і я вам дуже вдячний.

— Мені дуже ніяково, — відповів Атос своїм джентльменським тоном. — Побалакаймо краще про щось інше, коли вам це не буде неприємно. А, хай йому біс, як же ви мене зачепили. Плече аж палає.

— Якби ви мені дозволили, — несміливо почав був Д'Артаньян.

— Що, пане?

— У мене є чудодійний бальзам для ран. Я його одержав від матері й спробував на собі. Я певний, що

протягом менш ніж трьох днів він загоїть вашу рану. А коли ви видужаєте, матиму за найбільшу для себе шану стати знову проти вас.

Д'Артаньян сказав це зі щирістю, що підкреслювала його чемність й не виявляла полохливості.

— Слово честі, пане, ця пропозиція мені дуже до вподоби. Хоч я не можу нею скористатися та відразу бачу, що маю справу з джентльменом. А проте, чому ж не йдуть ці волоцюги?

— Якщо ви поспішаєте, пане, — сказав Д'Артаньян так само щиро, як і за хвилину перед тим, коли пропонував йому відстрочити дуель, — якщо ви поспішаєте й хочете відправити мене на той світ, то будь ласка, не вагайтеся.

— Знову мені приємно те, що ви говорите, — сказав Атос, привітно кивнувши головою Д'Артаньянові.

Йому не бракує розуму, і разом із тим це, безперечно, відважна людина, — подумав він.

— Я люблю таких людей, як ви, пане, і бачу, що, коли ми не вб'ємо один одного, то мені завжди буде приємно поговорити з вами. Почекаймо, прошу, на цих добродіїв. Часу в мене багато, і так воно буде коректніше. А ось, здається, і один з них.

Справді, у кінці вулиці Вожирар з'явився велетень Портос.

— Як? — вигукнув Д'Артаньян. — Ваш перший секундонт Портос?

— Так. Хіба ви маєте щось проти нього?

— Нічогосінько.

— А ось і другий.

Д'Артаньян глянув і впізнав Арамиса.

— Як! — вигукнув він, ще більше здивований. — Другий наш секундонт пан Арамис?

— Звичайно. Чи вам відомо, що нас ніколи не бачать нарізно і що в мушкетерів, у гвардії, при дворі та й у місті нас називають: Атос, Портос та Арамис, або троє нерозлучних? Ви тільки-но приїхали й через це можете не знати цих подробиць.

— Слово честі, недаремно вас так звать, панове. Моя пригода, якщо стане відомо, доведе, що ваш союз збудовано не на контрастах.

Тим часом наблизився Портос. Привітавши рукою Атоса, він повернувся до Д'Артаньяна і, здивований, наче прикипів на місці.

Зазначимо мимохідь, що він змінив черезплічник і був без плаща.

— А, гай-гай!.. Що це таке? — спитав Портос.

— Я б'юся з цим добродієм, — відповів Атос, вказуючи на Д'Артаньяна й тим же жестом вітаючи Портоса.

— Адже ж і я з ним б'юся, — сказав Портос.

— Так! Але тільки о першій! — відповів Д'Артаньян.

— Я також б'юся з ним, — промовив, наближаючись, Араміс.

— Так, тільки о другій, — вклонився Д'Артаньян.

— А через що ти б'єшся, Атосе? — спитав Араміс.

— Правду кажучи, і сам точно не знаю. Він зачепив мені плече. А ти, Портосе?

— Б'юсь тому, що б'юсь, — відповів, почервонівши, Портос.

Атос, що бачив усе, вздрів легку усмішку на губах гасконця.

— У нас було непорозуміння в питанні про туалет, — сказав юнак.

— А ти, Арамісе? — спитав Атос.

— Я б'юся за одну тезу з богослов'я, — відповів Араміс, жестом просячи Д'Артаньяна тримати в секреті справжню причину дуелі.

Атос знову помітив усмішку на губах Д'Артаньяна.

— А-а ... так, — мовив Атос.

— У нас різні погляди на одне місце у творах св. Августина, — пояснив гасконець.

— А він таки дійсно розумний, — пробурмотів Атос.

— Ну, а тепер, панове, коли ви зібрались докупити, дозвольте мені перепросити вас.

При слові «перепросити» Атос насупився, на губах Портоса майнула чванлива усмішка, жест заперечення був за відповідь Араміса.

— Ви нібито не зрозуміли мене, панове, — підвівши голову, сказав Д'Артаньян. Сонячне проміння осяяло тонкі й сміливі риси обличчя. — Я прошу вибачення на той випадок, якщо не спроможуся сплати-

ти борг усім трьом: пан Атос має право перший вбити мене, що значно знецінює мій борг вам, пане Портосе, а про мій борг вам, пане Арамисе, годі вже й казати. Ще раз прошу вибачення, але тільки в цьому. Тепер же починаймо.

Після цих слів Д'Артаньян, як справжній лицар, витяг шпагу. Кров ударила йому в голову, і цієї хвилини він ладний був битися з усіма мушкетерами королівства, як тепер: Атосом, Портосом та Арамисом.

Було чверть на першу. Сонце стояло в зеніті, і місце, обране для дуелі, було відкрите його гарячим ласкам.

— До ваших послуг! — сказав Атос і став у позицію.

— Я чекаю ваших наказів, — відповів Д'Артаньян, схрестивши з ним шпагу.

Ледве встигли дзвякнути леза, як на розі монастирської садиби замаячив загін кардинальської гвардії з паном де Жюсаком на чолі.

— Гвардійці кардинала! — вигукнули разом Портос і Арамис. — Шпаги у піхви, панове!

Та було вже пізно. Їх побачили в позі, цілком зрозумілій щодо їхніх намірів.

— Гей! — гукнув Жюсак, підступаючи до них. — Гей, мушкетери, ви б'єтесь? А накази короля? Як ми до них ставимось?

— Ви надзвичайно великодушні, панове гвардійці, — з серця мовив Атос, бо Жюсак був з позавчорашніх напасників. — Якби нам довелося побачити, що ви б'єтесь поміж себе, ми не стали б вам заважати. Дайте ж нам побитися, і ви побачите захоплююче видовисько, нічим не ризикуючи.

— Панове, — відповів Жюсак, — на превеликий жаль, цього ніяк не можна. Обов'язок над усе. Будь ласка, всуньте шпаги в піхви та ідіть за нами.

— Пане, — мовив Арамис, передражнюючи Жюсака, — ми скорилися б вашому люб'язному запрошенню, якби це від нас залежало, та, на жаль, ніяк не можемо, бо пан де Тревіль заборонив нам. Ідіть собі своєю дорогою. Це найкраще, що ви можете зробити.

Ці жарти розлютили Жюсака.



— Якщо ви не скоритесь, ми змусимо вас.

— Їх п'ятеро, — пошепки сказав Атос, — нас тільки троє. Вони нас переможуть, і ми повинні вмерти, бо запевняю, що переможений вдруге я не з'явлюся до капітана.

Атос, Портос і Араміс стали пліч-о-пліч. Жюсак тим часом шикував своїх солдатів.

Д'Артаньянові цього було досить, і він одразу вирішив, що йому робити. То був один з моментів, які визначають усю долю людини. Треба було вибирати між королем і кардиналом... вибір зроблено, на ньому треба спинитися. Битися — це означає порушити закон, ризикувати головою і стати ворогом міністра, потужнішого, ніж сам король. Усі ці думки майнули в голові юнака, але, треба визнати, він не вагався ні секунди.

— Панове, дозвольте мені внести поправку, — промовив він. — Ви сказали, що вас троє, а мені здається — нас четверо.

— Та ви ж не наш, — зауважив Портос.

— Правда, вбранням — ні, але душею — ваш, — відповів Д'Артаньян. — У мене серце мушкетера. Я чую його, і воно розриває мене.

— Відійдіть, юначе, — гукнув Жюсак, що, можливо, з рухів та з виразу обличчя вгадав намір Д'Артаньянів. — Ідіть собі геть! Рятуйте свою шкуру! Ми на це згоджуємося.

Д'Артаньян не поворухнувся.

— Ви гарний хлопець, — сказав Атос, стискуючи йому руку.

— Ну, вирішуйте мерщій! — повторив Жюсак.

— Що ж! — кинули Портос і Араміс, — треба на щось наважитись.

— Пане, ви сповнені великодушності, — сказав Атос.

Усі вони подумали про молоді літа Д'Артаньяна і побоювались його недосвідченості.

— Нас четверо, до того ж один поранений, а другий ще дитина, — уголос міркував Атос, — а казатимуть, що нас було четверо чоловіків.

— Та й не відступати ж! — мовив Портос.

— Це було б важко, — додав Араміс.



Твардїи чї

тврди чї

Д'Артаньян зрозумів їхнє вагання.

— Панове, випробуйте мене. Присягаюся, що не піду звідси, якщо нас переможуть.

— Як ваше ім'я, юначе? — спитав Атос.

— Д'Артаньян, пане.

— Отже, Атосе, Портосе, Арамісе й Д'Артаньяне, вперед! — гукнув Атос.

— Що ж ви, панове, чи вирішили щось? — утретє спитав Жюсак.

— Так.

— А що саме?

— Матимемо честь атакувати вас, — відповів Араміс, однією рукою здіймаючи капелюха, а іншою видобуваючи шпагу.

— А, так ви опиратися! — скрикнув Жюсак.

— Чорт забирай! Хіба це вас дивує!

І дев'ятеро вояків із завзяттям, але не без ладу кинулись один на одного.

Атос зчепився з Каюзакком, улюбленцем кардинала, Портос — з Бікара́, Араміс мав проти себе двох.

Д'Артаньян опинився проти Жюсака.

Серце молодого гасконця билось так, що замалим не розривало йому груди, та не від переляку, а від бажання перемогти. Він бився, як оскаженілий тигр, десять разів обходячи супротивника, двадцять разів змінюючи позиції. Жюсак, дуже досвідчена людина, ледве встигав оборонятись від свого супротивника, що легко та моторно нападав з усіх боків і одночасно оборонявся як людина, що має надзвичайну повагу до своєї власної персони.

Ця боротьба почала дратувати Жюсака. Розлючений опором якогось хлопчиська, він почав давати маху. Д'Артаньян, що не мав особливої практики, та добре знав теорію, подвоїв швидкість руху. Жюсак, намагаючись закінчити, завдав супротивникові страшенного удару з глибоким випадом, але той відбив його з легкістю, і поки Жюсак підводився з землі, шмигонув, як змія, йому з-під руки й наскрізь проштрикнув його своєю шпагою. Жюсак упав наче підкошений.

Д'Артаньян окинув оком бойовисько: Арамис убив уже одного супротивника, другий вперто наседав на нього, та Арамис мав виграшну позицію й міг ще оборонятися. Бікара і Портос поранили один одного. Портос дістав удар шпагою в руку, Бікара — у стегно, та оскільки рани були легкі, вони билися далі ще з більшим завзяттям.

Каюзак знову поранив Атоса. Той пополотнів, але не відступав ні на крок, тільки змінив руку, і бився тепер лівицею.

За законами дуелі того часу, Д'Артаньян мав право допомогти кому хотів. Роздивляючись своїх товаришів, він зустрів надзвичайно виразний погляд Атоса. Той швидше вмер би, ніж прикликав на поміч, але він мав право дивитися й очима просити підтримки. Д'Артаньян зрозумів, підскочив до Каюзака збоку й закричав:

— До мене, пане гвардійцю! Я уб'ю вас.

Каюзак миттю повернувся, і повернувся вчасно, бо Атос, що тримався на ногах самою мужністю, упав на одне коліно.

— Чорт забирай! — крикнув він Д'Артаньянові. — Не вбийте його, прошу, юначе! У нас із ним старі рахунки. Їх треба ліквідувати, коли я одужаю. Обеззбройте його, вибийте тільки шпагу. Ось так, гаразд! Дуже добре!

Цей вигук вирвався тоді, коли він побачив, що шпага Каюзака відлетіла на двадцять кроків. Обидва одночасно кинулись до неї: один, щоб підхопити її, другий — щоб заволодіти нею. Д'Артаньян, моторніший, прибіг перший і поставив на неї ногу.

Каюзак побіг до гвардійця, вбитого Арамисом, схопив його шпагу й хотів повернутися до Д'Артаньяна, але дорогою зустрів Атоса, що встиг звести дух під час недовгого відпочинку і, боячись, щоб Д'Артаньян не вбив його ворога, хотів відновити бійку.

Д'Артаньян зрозумів, що, втрутившись у бійку тепер, він образив би Атоса, і не став їм заважати.

Дійсно, за кілька секунд Каюзак упав з простромленим горлом.

Тієї ж хвилини Арамис, підставивши шпагу до грудей переможеного ворога, примушував його просити помилування.

Залишалися Портос і Бікара. Портос безупинно блазнював. Він питав у Бікара, котра година, вітав його з ротою, яку одержав його брат у Наварському полку, та все це не дуже ставало йому в пригоді. Бікара був із тих залізних натур, що падають тільки мертві.

А втім, треба було закінчувати. Могла підійти варта й заарештувати всіх бійців: поранених і неушкоджених, роялістів і кардиналістів. Атос, Арамис і Д'Артаньян оточили Бікара й вимагали, щоб він здався. Але один проти всіх, із проштрикнутим стегном, Бікара все ж не піддавався. Жюсак, підвівшись на лікті, і собі умовляв його скоритися. Бікара — гасконець, як і Д'Артаньян, удавав глухого і тільки всміхався.

— Адже їх четверо проти тебе! Здайся! Я тобі наказую, — крикнув Жюсак.

— Це інша річ, як наказуєш. Ти мій бригадир — мушу тебе слухатися.

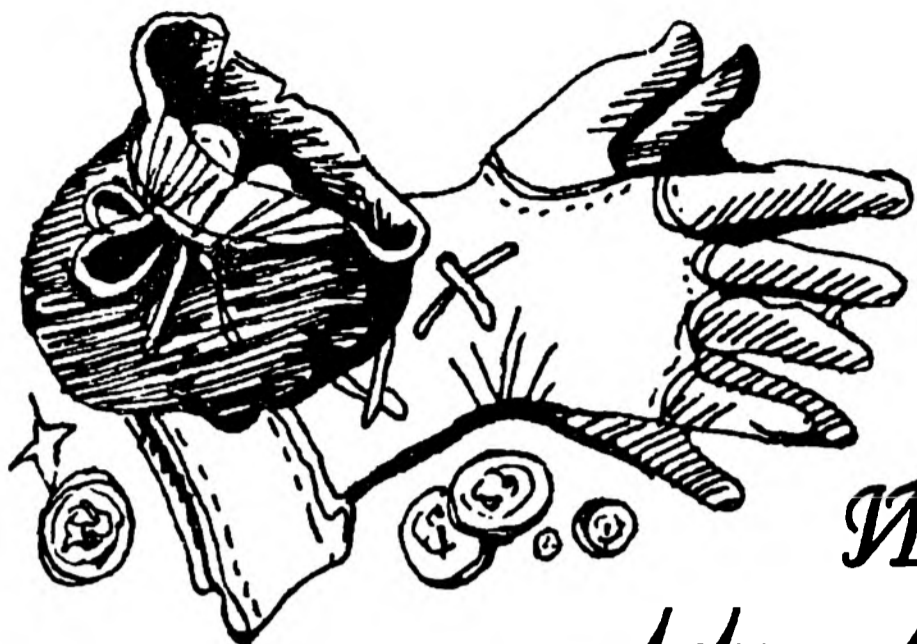
Бікара стрибнув назад, переламав шпагу на коліні, кинув уламки її за монастирську загорожу і, схрестивши руки, почав насвистувати кардинальську пісню.

Відвагу завжди шанують, навіть вороги. Мушкетери салютували Бікара своїми шпагами, а потім поклали їх у піхви. Д'Артаньян зробив так само і, за допомогою Бікара, що залишився на ногах, відніс до ганку монастиря Жюсака, Каюзака й пораненого Арамисового супротивника. Четвертого, як ми вже казали, вбито. Потім ударили в дзвін і, несучи, як трофей, чотири шпаги, подались до будинку пана де Тревіля.

Йшли вони, обійнявшись, розтягнувшись на всю широчінь вулиці, затримуючи стрічних мушкетерів. Урешті-решт їхня прохідка обернулася на тріумфальний марш.

Серце Д'Артаньяна було в захопленні. Він ішов між Атосом і Портосом, ніжно притискаючи їх до себе.

— Нехай я ще й не мушкетер, — звернувся він до нових друзів, переступаючи поріг будинку пана де Тревіля, — та мене прийнято до них у науку. Чи не так?



## РОЗДІЛ VI

### *Його величність король Людовік XIII*

Ця історія наробила багато шуму. Пан де Тревіль голосно лаяв своїх мушкетерів, а потай вітав їх. Не можна було гаяти часу: треба було відразу сповістити короля, і капітан поквапився до Лувру. На жаль, він спізнився — король зачинився з кардиналом, а пану де Тревілю сказано, що король працює й не зможе його прийняти. Увечері де Тревіль прийшов до палацу саме під час гри. Король вигравав і, оскільки його величність вирізнявся надзвичайною скупістю, то в ці хвилини перебував у піднесеному настрої.

— Та йдіть лишень сюди, пане капітане, — сказав він, побачивши його здалеку, — мушу покартати вас. Чи знаєте ви, що кардинал скаржився мені на ваших мушкетерів і так розхвилювався, що аж прихворів? Та ваші мушкетери й дійсно справжні дияволи й шибайголови!

— Ні, сир, — відповів пан де Тревіль, відразу зрозумівши, як обернеться справа. — Ні, навпаки, це добрі хлопці, лагідні й сумирні, як ягнята. Ручуся, що вони мають тільки одне бажання: виймати шпаги виключно для послуг вашої величності. Але що робити? Гвардійці пана кардинала завжди чіпляються до них, і бідолашні молоді люди змушені захищати честь мундира.

Король помітив, що щастя його зрадило: він почав програвати і хотів викрутитися.

— Так ви кажете, — провадив він, звертаючись до пана де Тревіля й прямуючи з ним до вікна, — ви каже-

те, що гвардійці його еміненції спровокували сварку з вашими мушкетерами?

— Так, ваша величносте! Як і завжди!

— А розкажіть, як розпочалося усе? Розумієте, люб'язний капітане, суддя повинен вислухати обидві сторони.

— Боже милий! Усе це відбулося дуже просто! Троє з моїх найкращих солдатів, — що їхні імена відомі вашій величності, відданість яких ви неодноразово мали нагоду оцінити, а вони, можуть вас у тому запевнити, дуже пильно ставляться до своєї служби, — троє моїх найкращих солдатів: пани Атос, Портос і Арамис пішли погуляти з молодим гасконцем, якого я їм рекомендував учора вранці. Прогулянка ця мала, здається, відбутися в Сен-Жермені. Вони умовились стрінути-ся біля монастиря Босих Кармелітів. Там несподівано на них



напали пани де Жюсак, Каюзак, Бікара та ще два гвардійці. Таке численне товариство прийшло туди, здається, не без лихого наміру проти встановлених наказів.

— Та й справді, — сказав король, — ви наштовхуете мене на думку, що вони, мабуть, прийшли туди битися один з одним!

— Я не звинувачую їх, ваша величність, але прошу: уявіть собі, що можуть робити п'ятеро озброєних людей у такій глушині, як околиця монастиря Босих Кармелітів?

— Ви маєте рацію, Тревілю.

— Побачивши моїх мушкетерів, вони змінили свій намір і забули про свою особисту ворожнечу задля ворожнечі полкової. Вашій величності напевно відомо: мушкетери, підлеглі королю й тільки йому, — природні вороги гвардійців кардинала.

— Так, Тревілю, так, — меланхолійно сказав король, — і, повірте, мені дуже сумно бачити дві партії у Франції, дві голови в королівстві. Але цьому буде покладено край, Тревілю, буде!.. Так ви кажете, ці гвардійці зачепили мушкетерів?

— Я кажу, що, мабуть, сталося так, але присягатися не буду. Вам, сир, відомо, як важко іноді дізнатися правду. Для цього потрібно мати таку незвичайну проникливість, завдяки якій Людовіка XIII названо Справедливим.

— Ви праві, Тревілю, але ваші мушкетери були не самі, з ними був ще якийсь хлопець.

— Так, сир, і один поранений. Таким чином, три королівські мушкетери, — один з них поранений, — і хлопець не тільки встояли проти п'яťох найнебезпечніших гвардійців пана кардинала, а навіть звалили чотирьох з них на землю.

— Так це ж перемога! — захоплено вигукнув король, — цілковита перемога! Чотири чоловіки, з них один поранений, а ще один майже дитина, кажете ви?

— Важко його назвати навіть молодиком; але цього разу він поведився так відважно, що я наслідуюся представити його вашій величності.

— А як його звать?



— Д'Артаньян, сир. Це син одного з моїх найдавніших друзів. Син людини, яка разом з батьком вашої величності була у війні добровольцем.

— І ви кажете, що цей хлопець тримався мужньо? Розкажіть мені про це, Тревілю: ви знаєте, як мені подобаються оповідання про війни та бійки.

Із цими словами Людовік XIII, що сам не брав ніколи участі у війні, гордовито покрутив вуса й сперся рукою на стегно.

— Сир, — вів далі де Тревіль, — як я вже вам казав, пан Д'Артаньян майже дитина і, не маючи честі бути мушкетером, був у цивільному вбранні. Гвардійці пана кардинала, зважаючи на його юнацький вік і на те, що він не належить до мого полку, запропонували йому відійти раніш, як вони атакуватимуть мушкетерів.

— Отож бачите, Тревілю, — перебив король, — вони напали перші!

— Правильно, ваша величносте! Отже, вони радили йому відійти, але він відповів, що залишиться з мушкетерами, бо почувается мушкетером і цілком відданий вашій величності.

— Славний юнак! — прошепотів король.

— І дійсно, він залишився з ними, і ваша величність має прекрасного вояка. Йому завдячує пан де Жюсак жахливою раною, що так розлютила пана кардинала.

— Так це він поранив Жюсака! — скрикнув король. — Дитина! Та це ж неможливо, Тревілю.

— А втім, це було так, як я мав за честь доповісти вашій величності.

— Жюсак — один з найкращих бійців у королівстві!

— Так, сир, тепер він знайшов гідного супротивника!

— Я хочу бачити цього юнака, Тревілю, я хочу його бачити на власні очі, і, якщо для нього можливо щось зробити, ми зробимо.

— Коли ваша величність захоче його прийняти?

— Завтра опівдні, Тревілю.

— Чи привести його самого?

— Ні, приведіть мені всіх чотирьох. Я хочу подякувати їм усім разом. Відданих людей не так багато, Тревілю, і вірність треба нагороджувати.

— Опівдні ми будемо в Луврі, ваша величносте!

— Тільки з малого під'їзду, Тревілю, з малого. Не слід кардиналові знати про це.

— Так, ваша величносте!

— Ви розумієте, Тревілю, закон — завжди закон, і битися, врешті-решт, заборонено.

Увечері того ж таки дня мушкетерів повідомлено про честь, що їм випала. Короля вони знали давно, а тому не дуже турбувалися. Однак Д'Артаньян зі своєю гасконською уявою вбачав у цьому свою майбутню фортуна, і цілу ніч йому ввижались золоті сні. Отже, о восьмій ранку він був уже в Атоса й застав його вдягненого і готового йти. Маючи на увазі, що в короля треба було бути тільки опівдні, вони домовились з Портосом та Арамисом пограти в м'яча в одній корчмі, неподалік від люксембурзьких стаєнь.

Портос та Арамис були вже на місці й грали вдвох. Атос, великий майстер в усіх фізичних вправах, став з Д'Артаньяном на протилежному боці і почав грати. Але при першому ж рухові, дарма що грав лівицею, відчув, що для таких вправ рана його ще не досить загоїлась. Залишившись на самоті, Д'Артаньян зауважив, що він надто невправний, щоб підтримувати партію за правилами. Вони провадили гру далі, тільки кидаючи м'ячем й не підраховуючи очок. Один з м'ячів, що його закинув геркулесівською рукою Портос, пролетів повз саме обличчя Д'Артаньяна. Той зрозумів, що якби м'яч, замість промаїнути, влучив йому в обличчя, аудієнція, певно, не відбулася б, бо в такому вигляді неможливо було з'являтися до короля. А оскільки від цієї аудієнції, в його гасконській уяві, залежало все його майбутнє, то він чемно вклонився Портосові та Арамисові і, додавши, що візьме участь у партії тільки тоді, як почуватиметься здатним устояти проти них, пішов до галереї.

На лихо Д'Артаньяна, серед глядачів був гвардієць кардинала, що, роздратований вчорашньою поразкою своїх товаришів, дав собі слово помститися за них. Гадаючи, що прийшла слушна нагода, він звернувся до свого сусіда:

— Не дивно, що цей юнак злякався м'яча: він, напевне, мушкетерський учень.

Д'Артаньян обернувся, як ужалений гадюкою, і пильно подивився на гвардійця, що висловив цю образливу думку.

— Дивіться на мене скільки хочете, добродію, — вів далі гвардієць, задерикуватю покручуючи вуса. — Що сказано, то сказано.

— А оскільки сказано воно надто зрозуміло й не вимагає жодних пояснень, — відповів упівголоса Д'Артаньян, — то я прошу вас піти зі мною.

— А коли ж саме? — глузливо спитав гвардієць.

— Зараз, коли бажаєте.

— А чи ви знаєте, хто я такий?

— Ні, не знаю й знати не хочу.

— Шкода! Коли б знали, мабуть не так надимались би!

— А як же вас звати?

— Бернажу, до ваших послуг.

— Добре, пане Бернажу, — спокійно відповів Д'Артаньян, — я чекатиму на вас біля дверей.

— Ідіть, я йтиму за вами.

— Не дуже поспішайте, щоб не побачили, як ми виходимо разом. У нашій справі багато люду недоречно.

— Гарзд, — відповів гвардієць, здивований, що його прізвище не справило ніякого враження на юнака.

Портос і Арамис так захопились своєю партією, а Атос так уважно дивився на них, що вони навіть не помітили, як пішов їхній молодий компаньйон.

Д'Артаньян не міг гаяти часу, бо аудієнцію в короля було призначено опівдні. Він озирнувся навкруги і, побачивши, що вулиця безлюдна, сказав своєму супротивникові:

— Захищайтеся!

— Але, — відповів той, — мені здається, що місце обрано досить невдало. Нам було б краще за Сен-Жерменським абатством або на Пре-о-Клер.

— Цілком погоджуюсь, — зауважив Д'Артаньян, — на жаль, у мене небагато часу, бо рівно опівдні в мене призначено побачення. Обороняйтесь, пане, обороняйтесь!

Бернажу не треба було припрошувати двічі. У руці його миттю блиснула шпага, і він атакував свого супротивника.

Проте Д'Артаньян, що тільки вчора склав іспит, пишачись недавньою перемогою та майбутнім щастям, вирішив не поступатися анітрохи. Шпаги схрестилися. Д'Артаньян стояв нерухомий і примусив супротивника ступити крок назад. Гасконець зараз же скористався цією нагодою, і невдовзі шпага Бернажу дещо ухилилась, Д'Артаньян, вивільнивши свою шпагу, кинувся вперед і поранив супротивника в плече. Тепер Д'Артаньян відступив на крок, піднявши вгору шпагу. Але Бернажу гукнув йому, що це дрібниці, і, наосліп ринувши вперед, сам напоровся на шпагу Д'Артаньяна. Та він не впав і не визнав себе за переможеного, а тільки посувався в напрямку будинку де Тремуля, де служив один з його родичів. Д'Артаньян, не розуміючи, як тяжко він поранив супротивника, дуже напосідав на нього і, ймовірно, добив би третім ударом, аж тут на гомін із корчми вибігли два приятелі гвардійця зі шпагами в руках. Вони бачили, як їх товариш розмовляв із Д'Артаньяном і вийшов разом з ним на вулицю. Але тієї хвилини, як обидва гвардійці ринули на Д'Артаньяна, з'явилися Атос, Портос і Араміс і примусили їх повернутися.

Бернажу впав, а гвардійці, яких було двоє проти чотирьох, почали гукати: «Гей, ви! В будинку! Тремульські! До нас!..»

На цей галас вискочили всі, хто були в будинку, і кинулись на чотирьох друзів, що й собі почали галасувати: «До нас, мушкетери!» Підбігли гвардійці й мушкетери. Бійка стала масовою. Мушкетерів, проте, було більше. Гвардійці кардинала й люди де ля Тремуля відступили в будинок і встигли зачинити ворота, щоб не дати ворогам удертися разом із ними. Пораненого, як ми казали, в тяжкому стані знесено туди ще раніше.

Збудження серед мушкетерів та їхніх прибічників ставало надмірним. Вони вже обговорювали, чи не варто покарати сміливість людей де ля Тремуля, що

мали нахабність напасти на королівських мушкетерів, і підпалити його будинок. Пропозицію цю ухвалено із захопленням, але, на щастя, пробило одинадцятку. Д'Артаньян та його компаньйони згадали про аудієнцію й почали втихомирювати решту, бо не хотіли, щоб ця розвага відбулася без них. Врешті-решт, задовольнились тим, що кинули кілька каменів. Ворота встояли. Вояки трохи охолонули. До того ж вожаки залишили натовп і подались до дому пана де Тревіля, що чекав на них, знаючи вже про пригоду.

— Мерщій до Лувру, — казав де Тревіль, — до Лувру, не гаючи жодної хвилини. Спробуймо побачити короля, поки його не встиг ще попередити кардинал. Ми подамо цю справу як продовження вчорашньої.

І пан де Тревіль у супроводі чотирьох молодих людей попрямував до Лувру, де, на своє велике здивування, довідався, що король поїхав полювати на оленя до Сен-Жерменського лісу. Пан де Тревіль примусив двічі переказати собі цю новину, і супутники бачили, як раз по раз насуплювалося його обличчя.

— Нас випередили, панове! — сказав пан де Тревіль. — Я побачу короля сьогодні увечері, але вам не раджу наvertатись йому на очі.

Порада була розумна й до того йшла від людини, що надто добре знала короля.

Близько шостої пан де Тревіль оголосив, що йому треба виряджатися до Лувру. Оскільки година, призначена його величністю для аудієнції, давно вже минула, де Тревіль з чотирма молодиками, замість малого під'їзду, став у передпокої. Король усе ще не повертався з полювання.

Наша молодь, змішавшись з юрбою двірських, чекала не більше півгодини, як несподівано розчинились усі двері й оголошено про прибуття короля. При цьому оклику Д'Артаньян затремтів. Наступила хвилина, що мала, мабуть, вирішити всю його долю. Він з острахом втупив очі в двері, через які мав пройти король.

Людовік XIII увійшов перший. Він був у ловецькому вбранні, ще запорошений, у високих чоботях та з

гарапником у руці. З першого погляду Д'Артаньянові стало зрозуміло, що король лютує.

Хоч як очевидно було, що король у поганому гуморі, придворні вишикувались уздовж його шляху: в королівському передпокої палацу краще, щоб вас окинули гнівним оком, ніж не помітили зовсім. І мушкетери, не вагаючись, зробили крок уперед, тоді як Д'Артаньян, навпаки, залишився позаду. А король, дарма що особисто знав Атоса, Портоса й Араміса, пройшов повз них, ніби він ніколи їх не бачив. Очі короля зупинилися на панові де Тревіль. Але той витримав цей погляд з такою твердістю, що король відвернувся, а потім, буркнувши, пішов до себе.

— Погана справа! — сказав, усміхаючись, Атос, — цього разу нам не дадуть хреста.

— Заждіть на мене тут хвилин з десять, а якщо за десять хвилин я не повернуся, ідіть до мене й не чекайте даремно.

Пан де Тревіль сміливо увійшов до королівського кабінету. Король сидів у кріслі й постукував гарапником по чоботях, що не завадило панові де Тревілью з великою байдужістю поцікавитись про стан його здоров'я.

— Кепсько, погано, пане! — відповів король. — Нудно мені.

Це справді була найстійкіша хвороба Людовіка XIII, який часто запрошував кого-небудь з придворних до вікна й казав йому: «Пане такий-то, понудьгуймо разом».

— Як, вашій величності нудно? — сказав пан де Тревіль. — Чи ваша величність не отримала насолоди від сьогоднішнього полювання?

— Ось так забава! Усе миршавіє, слово честі, і я не знаю, чи то дичина не залишає сліду, чи то пси втрапили нюх. Ми підняли оленя з розгільчастими рогами, гнали його шість годин, і ось, коли ми його майже зовсім наздогнали, коли Сен-Сімон підніс рога до рота, щоб засурмити, собаки несподівано повернули й кинулись за молодим звіром... Ось побачите, — я відмовлюсь від цього полювання, як і від пташиного. О, я

нешасний король, пане де Тревілью! У мене був один сокіл, та й той позавчора здох.

— Так, сир, я розумію вашу розпуку. Нещастя велике, та, мені здається, у вас залишилось ще чимало шулік, кречетів та інших ловчих птахів.

— І нікого, щоб тренувати їх: сокольничі ловці вимирають. Один тільки я розуміюсь на ловах. Після мене — всьому кінець; почнуть полювати з сільцями, пастками. О, якби я мав час навчати! Та де ж пак! Кардинал не дає мені ані хвилини спокою, чіпляється до мене з Іспанією, з Австрією, з Англією. До речі, про кардинала! Пане де Тревіль, я вами незадоволений!

Пан де Тревіль тільки на це й чекав. Він давно знав короля і добре розумів, що ці скарги були лише передмовою, ніби підбуренням, яким король хотів надихнути самого себе.

— У чому я мав нещастя не догодити вашій величності? — спитав де Тревіль, удаючи щонайбільше здивування.

— Оце так виконуєте ви свої обов'язки? — вів далі король, не відповідаючи просто на запитання пана де Тревілья. — Хіба я призначив вас на капітана моїх мушкетерів для того, щоб вони вбивали людей, каламутили цілий квартал і намагалися запалити Париж? А ви не казали мені жодного слова! Проте я, мабуть, трошки поспішив з обвинуваченням: бунтарі, слід гадати, у в'язниці, і ви прийшли повідомити мене, що правий суд виконано.

— Сир! — спокійно відповів пан де Тревіль. — Я, навпаки, прийшов просити захисту. На моїх людей нападають серед білого дня.

— Хто, гвардійці кардинала? О, я не допущу цього. Де наші мушкетери? Я ще позавчора наказав вам привести їх. Чому ви цього не зробили?

— Вони внизу, сир, і, коли ви дозволите, Ла Шене їх покличе.

— Так, так, нехай піднімуться зараз же! У мене нема часу.

Три мушкетери та Д'Артаньян, що їх вів Ла Шене, показалися на сходах.

— Ану, йдіть сюди, хлопці-молодці! — сказав король. — Ідіть сюди! Мені треба посварити вас.

Мушкетери підійшли, кланяючись. Д'Артаньян за ними.

— Якого біса четверо вас протягом двох днів вивели з лав сімох гвардійців його еміненції! Це вже занадто, панове, занадто! Коли так піде й далі, його еміненція буде змушений через три тижні набирати собі нову роту, а я змушений буду видавати найсуворіші накази. Ну, там одного ще сяк-так, але сімох — це вже багато, це вже занадто!

— Ваша величність сама може побачити, як вони збентежені й як вони каються.

— Хм, збентежені й каються? — промовив король. — Щось не дуже я йому віри їхньому лицемірству, а надто цьому гасконському пройдисвіту. Підійдіть лишень сюди, пане!

Д'Артаньян зрозумів, що йдеться про нього, і наблизився до короля зі смутком на обличчі.

— Що ж ви мені казали про молодика? Це ж дитина, пане де Тревілю, справжня дитина! І це він завдав такого страшного удару Жюсакові?

— І два таких влучних Бернажу.

— Незважаючи на те, — додав Атос, — що коли б він не витяг мене з рук Бікара, я, мабуть, не мав би честі з'явитись сьогодні з шанобливим поклоном до вашої величності!

— Та це ж справжній чортяка! У таких справах легко роздерти багато камзолів і потрошити чимало шпаг! А втім — гасконці завжди негрошовиті, чи не так?

— Сір! Мушу сказати, що в їхніх горах ще не знайдено копалень золота. А непогано було б, якби Бог утворив там таке диво в нагороду за палку підтримку вашому батьку в боротьбі за престол.

— Ви хочете сказати, що гасконці й мене зробили королем, — чи не так, Тревілю? — бо я син свого батька! Хай буде так; не відмовляюсь! Ла Шене! Понишпорте у всіх моїх кишнях. Чи не знайдеться там сорока пістолів, і якщо знайдеться, принесіть мені. А тепер, юначе, по ширості, як усе було?



Д'Артаньян розповів усе, як було: як він не міг спати з радощів, що побачить короля, а тому прийшов до своїх друзів за три години до аудієнції, і як вони пішли разом до корчми; як він злякався, що м'яч потрапить йому в обличчя; як із нього глузував Бернажу і як той мало не поплатився головою.

— Так це ж правда? Бідний кардинал! Сім найкращих вояків протягом двох днів! А втім, досить, панове, чуєте, досить! Ви поплатилися за вулицю Феру — і з гаком. Тепер мусите вдовольнитися!

— Якщо ваша величність задоволені, то й ми теж!

— Так, я задоволений, — сказав король, приймаючи від Ла Шене жменю золота й кладучи його в руку Д'Артаньянові. Ось доказ того, що я задоволений.

Д'Артаньян поклав сорок пістолів у кишеню і палко подякував королю.

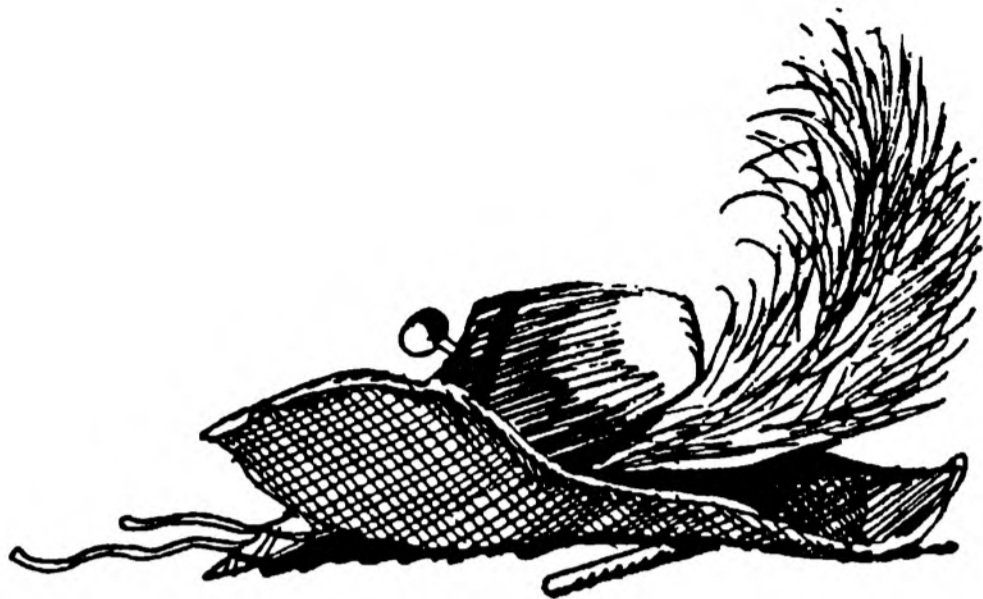
— Ну, мовив король, глянувши на настінний годинник, — вже пів на дев'яту, а тому прощайте, бо, як я вам казав, о дев'ятій я чекаю на одну людину. Дякую Богові за вашу відданість. На вас я можу цілком покластися. З вами я можу бути спокійний, чи не так?

— О, сір! — вигукнули разом усі четверо, — ми дозволимо розрубати себе на шматки за вашу величність.

— Гаразд, гаразд, але залишайтеся краще неушкоджені, це й для мене буде корисніше, Тревілю! — півголосом сказав йому король, коли мушкетери виходили, — у вас бракує мушкетерських вакансій і до того потрібний ще й іспит. Зарахуйте цього юнака до гвардійської роти вашого зятя Дезесара... А, чорт забирай, Тревілю! Уявіть собі гримасу, що її скривить кардинал! Він сказиться, та мені байдуже. Це моє право!

А кардинал дійсно розлютився. Лютував так, що цілий тиждень не приходив грати до короля. І король, зустрічаючись, щоразу питав його своїм привабним голосом:

— Ну, що ж, пане кардинале! Як почувается нещасний Жюсак та бідолаха Бернажу, які так віддані вам?



## РОЗДІЛ VII

### *Халтнє життя мушкетерів*

Коли Д'Артаньян, вийшовши з Лувру, спитав своїх друзів, як йому використати сорок пістолів, Атос порадив улаштувати добрий обід у «Сосновій шишці», Портос — узяти лакея, а Араміс — завести собі гарненьку коханку.

Обід улаштовано того ж таки дня, і біля столу прислуговував новий лакей. Обід замовляв Атос, лакея знайшов Портос. Пікардійця, наш хоробрий мушкетер найняв у той самий день з нагоди цього ж таки обіду, побачивши його на мосту Ла-Турнель. Він розважався тим, що плював у воду і любувався на кола, що розходились по воді. Портос вирішив, що таке заняття є показником спокійного й споглядального розуму, і взяв його без усілякої іншої рекомендації. Велична постава Портоса спокусила Планше (так звали пікардійця). Він гадав, що Портос наймає його для себе, і трошки розчарувався, побачивши Мушкетона — слугу Портоса. Портос пояснив Планше, що його власне господарство, дарма що значне, не дозволяє йому тримати двох лакеїв, і що пікардієць мусить піти служити до Д'Артаньяна.

Прислуговуючи за обідом у свого нового господаря і бачачи, як Д'Артаньян, розплачуючись, витяг з кишені жменю золота, Планше зробив висновок, що тепер його доля забезпечена, і подякував небу. Та золоті сні розвіялись, невдовзі він почав готувати постіль своєму панові, — у помешканні, що складалося з пе-

редпокою та опочивальні, стояло тільки одне ліжко. Планше ліг у передпокої на ковдрі, яку стягнув з панського ліжка і якою відтоді Д'Артаньян більше вже не користувався.

В Атоса був слуга Грімо, якого він виховав, як вважав за потрібне. Незважаючи на те що Атос мав менше 30 років і був справжнім красенем та розумником, він рішуче цурався жіночої статі. Сам він ніколи не говорив про жінок, але не перешкоджав розмовляти про них у своїй присутності. Завжди замкнений, нелюдський та мовчазний, він своєю поведінкою нагадував старого. Щоб не відмовлялись від своїх звичок, він навчив Грімо розуміти його з одного жесту чи з поруху губ. Той боявся свого пана, як вогню, але був цілком відданий йому і повний глибокої пошани до його хисту. Подеколи, гадаючи, що зрозумів його бажання, він кидався виконувати одержаний наказ і робив усе навпаки. Тоді Атос знизував плечима, без запалу лупцював Грімо і на кілька днів ставав трошки говіркіший.

Портос був цілковитою протилежністю. Він говорив не тільки багато, але й гучно, не цікавлячись навіть, слухають його чи ні. Він говорив, бо йому це задля втіхи чути самого себе. Він розмовляв про все, окрім науки, бо, як зазначав, учені змалку були йому огидні.

Розуміючи перевагу, що мав над ним Атос, Портос відшкодовував це, сповнюючи передпокій пана де Тревіля та Луврську кордегардію оповіданнями про свої сердечні успіхи, про які Атос не оповідав ніколи. Останнім часом Портос вів розмову про чужоземну принцесу, надзвичайно до нього прихильну.

Мушкетон, — так звали лакея Портоса, — був нормандець. Його миролюбне ім'я «Боніфацій» господар змінив на надто гучніше «Мушкетон». Він пішов у найми до Портоса з умовою одержувати тільки одяг та квартиру, проте розкішні. Мушкетон вимагав для роботи на себе лише дві години на день, це задовольняло всі його потреби. Перешиваючи собі вбрання зі старих камзолів пана, він був завжди чепурненько вдягнений.

Арамисового лакея звали Базен. Оскільки його господар мав надію прийняти духовний сан, то й він був завжди вдягнений у чорне, як личить лакеєві духовної особи. Це був гладкий іберієць 35—40 років, лагідний, мирний, який любив читати духовні книжки, а при нагоді умів зготувати обід на двох, хоч і з небагатьох страв, але чудовий. До того ж він був німий, сліпий, глухий і непохитно відданий.

Атос знімав на вулиці Феру — за два кроки від Люксембурга — квартиру з двох кімнат, маленьких і чепурно вмебльованих. Тут і там на стінах скромного помешкання було помітно залишки великої розкоші. Між іншим, там висіла шпага з багатою насічкою часів Франциска I, самий держак якої, оздоблений самоцвітами, коштував близько 200 пістолів. Навіть під час найбільших злиднів Атос не згоджувався ані продати, ані віддати її під заставу. На цю шпагу завжди зазіхав Портос. Він охоче віддав би 10 років життя, аби вона належала йому. Тут же висів старовинний портрет вельможі з орденом. Вельможа мав з Атосом щось спільне, якусь родинну подібність. Очевидно, цей великий пан, кавалер королівських орденів, був його предком. Нарешті, на коминку стояла скринька, багато оздоблена і з гербом, таким, як на шпазі та на портреті, що зовсім не пасувала до обстановки кімнати. Одного разу він відкрив її у присутності Портоса, і той міг упевнитись, що там були тільки листи та папери; безсумнівно, любовні листи й родинні папери.

Портос мешкав у надто просторій і на вигляд занадто розкішній квартирі на вулиці Старого Голубника. Приятелі ніколи не заставали його вдома, бо він нікого до себе не запрошував, і ніхто не міг уявити собі, які скарби приховувались під цією розкішною зовнішністю.

Арамис займав невеличке помешкання, що складалося з будуара, їдальні та спальні. Ця остання, як і решта кімнат, була розташована на першому поверсі, виходила в маленький садок, свіжий, зелений, тінистий й непроникний для сусідських очей.

Як улаштувався Д'Артаньян, ми вже знаємо. По-знайомилися ми і з його лакеєм — паном Планше.

Д'Артаньян, надто цікавий, уживав усіх заходів, аби довідатись, хто такі насправді Атос, Портос і Арамис, бо під цими запозиченими іменами кожний з молодиків приховував своє шляхетне прізвище; особливо Атос, оскільки в ньому ще за милю можна було розпізнати вельможного пана. Він звернувся до Портоса, щоб довідатись про Атоса, і до Арамиса й Атоса, щоб розпитати про Портоса.

На жаль, Портос знав про життя свого мовчазного друга тільки те, що було відомо всім. Переказували, що він був нещасний у коханні та що якась жахлива зрада отруїла йому життя.

Щодо Портоса, то, за винятком його справжнього ймення, відомого, як і ймення його товаришів, самому панові де Тревілю, життя його не мало нічого таємного. Він був гонористий, нескромний і його було видно наскрізь, як скло.

Арамис, здавалося, не мав жодних таємниць, а насправді у нього було їх багато. Він мало відповідав на запитання про інших і уникав розмови про себе.

Як не намагався Д'Артаньян, та ні про що більше йому не пощастило довідатись. Він вирішив тим часом вірити всьому, що казали про їхнє минуле, сподіваючись у майбутньому здобути вірніших та докладніших відомостей.

А втім, друзям жилося весело. Атос грав і все невдало, але ніколи не позичав ані шеляга у своїх друзів, хоч його гаманець був завжди до їхніх послуг. Коли ж він грав на віру, то підіймав свого кредитора о шостій ранку, щоб віддати гроші, програні напередодні.

З Портосом було інакше: виграючи, він ставав чваньком й марнотратом. Коли програвав, зникав кудись на чимало днів і повертався з грошима в кишені.

Щодо Арамиса, то він ніколи не грав і був найгіршим мушкетером і дуже нудним товаришем по випивці. Йому завжди треба було займатись. Іноді серед обіду, коли кожен із бесідників, захоплений вином і розпалений розмовою, думав посидіти біля столу ще 2–3 години, Арамис дивився на годинник, з чемною усмішкою підводився зі стільця й прощався, щоб, як він ка-

зав, піти порадитись до казуїста, який призначив йому побачення. Іншим разом він ішов додому писати дисертацію і просив друзів не заважати йому.

Окрім цього, Араміс мав сумну усмішку, що так пасувала до його шляхетного обличчя; а Портос, випивши, присягався, що Араміс ніколи не піде далі сільського панотця.

Планше, слуга Д'Артаньяна, стійко зносив добру годину: він мав щодня 30 су і протягом місяця повертався додому веселий та уважний до свого господаря. Але, коли на вулиці Могильників подув противний вітер, тобто майже всі 40 пістолів короля Людовіка XIII були витрачені, він почав нарікати.

— Справа серйозна, — зауважили друзі. — Це питання хатнього порядку. Лакея, як і дружину, треба відразу поставити в таке становище, в якому, на вашу думку, вони повинні перебувати. Отже, поміркуйте.

Д'Артаньян поміркував і вирішив насамперед одлупцювати Планше, що й виконав зі своєю звичайною сумлінністю, а потім заборонив йому кидати службу без панського дозволу.

— Бо, — казав він, — майбутнє не втече від мене. Я неодмінно дочекаюся кращої години. Отже, і тебе не мине щастя, якщо ти залишишся зі мною. А я надто добрий господар, щоб зіпсувати тобі долю, і не погоджусь відпустити тебе, як ти просиш.

Така система змусила мушкетерів поставитись із великою повагою до політики Д'Артаньяна. Планше й собі був у надпориві і більше не починав розмови про звільнення.

Четверо чоловіків зажили спільним життям, Д'Артаньян, що не мав жодних традицій, бо прибув з провінції і потрапив до товариства, цілком для нього нового, наслідував усі звички своїх друзів.

Узимку вставали близько восьмої, а влітку — близько шостої й прямували до пана де Тревілья розвідати про пароль та загальне становище. Д'Артаньян хоч і не був мушкетером, виконував службу зі зворушливою точністю. Він завжди стояв на варті, бо супроводжував когось зі своїх друзів. Його всі знали в касарнях муш-

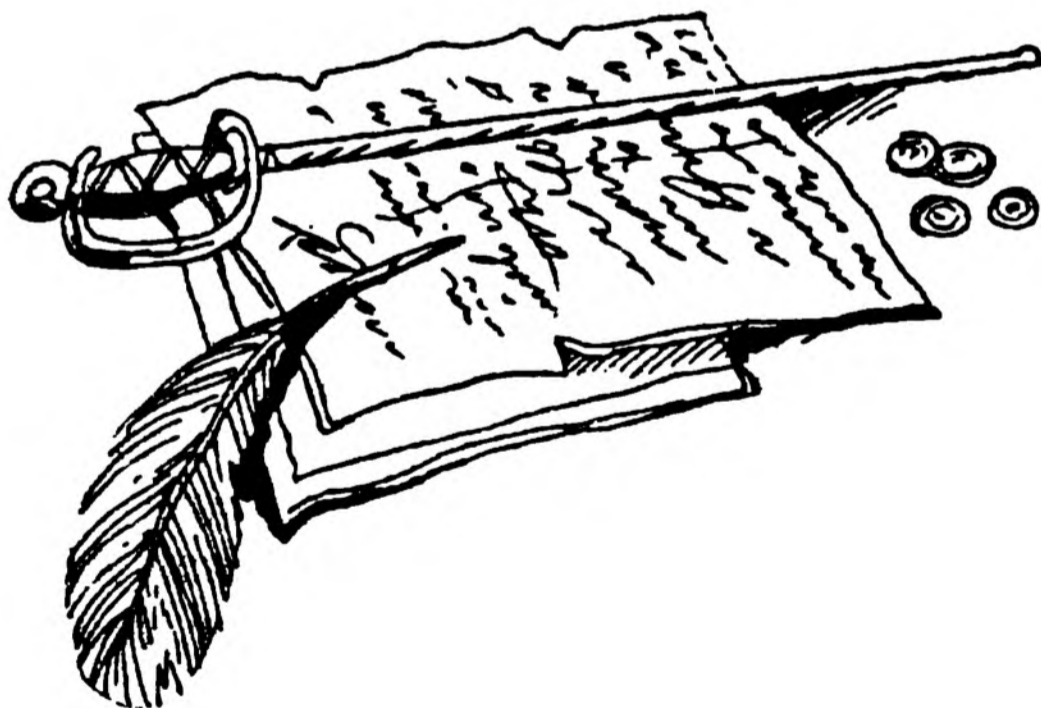
кетерів і вважали за доброго товариша. Пан де Тревіль з першого погляду склав йому належну характеристику, був до нього щиро прихильним і раз у раз розповідав про нього королеві.

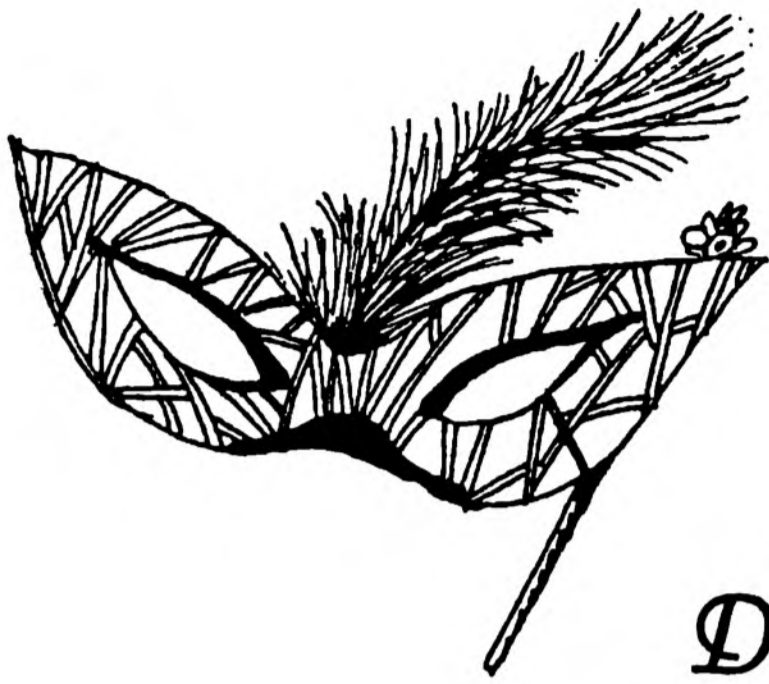
Троє мушкетерів теж дуже полюбили свого молодого приятеля. Приязнь, що об'єднала цих чотирьох людей, та потреба бачитись по три, а то й по чотири рази на день, то через дуель, то в якійсь справі, то для розваги, змушувала їх бігати один за одним, подібно до тіней. Нерозлучних завжди можна було зустріти між Люксембургом та площею Сен-Сюльпіс, або між вулицею Старого Голубника та Люксембургом, де вони шукали один одного.

Тим часом пан де Тревіль дотримувався слова. Одного дня король наказав панові Дезесару прийняти Д'Артаньяна до гвардійської роти. Д'Артаньян, зітхаючи, вдягнув мундир й ладний був віддати десять років життя, аби замінити його на мушкетерський плащ.

Пан де Тревіль обіцяв йому цю ласку не раніш, як по двохрічному іспиті.

Прийшов тепер час Атосові, Портосові й Арамісові ходити вартувати разом із приятелем. Таким чином, коли вступив Д'Артаньян, рота пана Дезесара збільшилась на чотири людини.





## РОЗДІЛ VIII

### *Двірська інфанта*

Тим часом сорок пістолів були витрачені. Впродовж деякого часу Атос утримував товариство за свій кошт. Потім його змінив Портос, і завдяки одному з його зникнень, до яких друзі уже звикли, він ще зо два тижні міг задовольняти усі їхні щоденні потреби. Нарешті, черга дійшла й до Арамиса. Той старанно виконував свої обов'язки, кажучи, що розбагатів на кілька пістолів, продавши свої богословські книжки.

Потім, як завжди, звернулися до пана де Тревіля, який видав невеликий аванс з суми, що виділялась на їхнє утримання. Та що могли дати ці аванси трьом мушкетерам, які мали старі борги, і одному гвардійцеві, який, правда, ще не мав боргу?

Зрештою, на мілині вони через силу нашкребли ще вісім чи десять пістолів, і Портос пішов з ними грати. Як навмисне, йому не пощастило; він програв усе та ще й лишився винним двадцять п'ять пістолів.

Тоді становище обернулось у справжні злидні. Голодні друзі в супроводі своїх лакеїв бігали по місту, шукаючи обіду в товаришів, бо, як повчав Арамис, у щасті треба сіяти обіди праворуч і ліворуч, щоб пожити їх десь, як прийде лиха година.

Атоса запрошено чотири рази, і кожного разу він приводив своїх друзів з їхніми лакеями; Портосові пощастило шість разів, що й з них так само скористали-



ся його товариші; Арамисові — вісім; ця людина мало говорила і багато робила.

Щодо Д'Артаньяна, який нікого не знав у столиці, то йому вдалося один раз поснідати, та й то шоколадом у земляка-панотця та ще раз отримати запрошення на обід у гвардійського корнета. Він повів свою армію до панотця, де вони знищили двохмісячний запас, і до корнета, який почастивав їх якнайкраще. Проте, на думку Планше, хоч як добре не поїси, а все ж таки їси тільки раз.

Д'Артаньянові було дуже соромно, бо він міг запропонувати товаришам тільки півтора обіду. Він міркував, що четверо людей, молодих, розумних, відважних та діяльних, повинні мати якусь іншу мету, крім гулянок, фехтування та більш-менш утішних забавок.

Він серйозно клопотався, вишукуючи спосіб прикласти кудись цю незрівнянну чотирикратну силу, що нею, як підоймою, можна було б підважити всесвіт; аж ось несподівано хтось тихенько постукав до нього в двері. Д'Артаньян збудив Планше й наказав йому відчинити.

Планше спав удень, бо був голодний, обідав він теж уві сні.

Чоловік, що увійшов, мав звичайний вигляд і скидався на городянина. Планше кортіло підслухати розмову замість ласощів, але гість попередив Д'Артаньяна, що прийшов у дуже важливій і таємній справі, а тому хоче залишитись із ним на самоті.

Д'Артаньян одіслав слугу.

Спочатку господар і гість мовчки перезирнулись, ніби бажаючи наперед познайомитись один з одним. Трохи згодом Д'Артаньян уклонився, готовий слухати.

— Мені говорили про пана Д'Артаньяна як про людину надзвичайно відважну, — почав городянин, — і ця слава, цілком заслужена, спонукає мене довірити йому одну таємницю.

— Далі, пане, далі, — мовив Д'Артаньян, відчувши в цій справі поживу.

Городянин знов зупинився і вів далі:

— Дружина моя служить каштелянкою в королеви й може похвалитися і розумом, і вродою. Мене одружили з нею років три тому. Хоч придане у неї було не-

велике, але пан де Ла Порт, старший камердинер королеви — її хрещений батько й покровитель...

— Та в чому ж річ, пане? — нетерпляче спитав Д'Артаньян.

— У тому, що дружину мою викрадено вчора ранком, коли вона виходила зі своєї робочої кімнати.

— Та хто ж її викрав?

— Точно не знаю, пане, але підозрюю одну людину.

— На кого ж саме маєте ви підозру?

— На одну особу, що здавна вже за нею стежить.

— А-а!

— Проте мушу вам сказати, — вів далі гість, — що, на мою думку, в цій справі менше кохання, ніж політики.

— Менше кохання, ніж політики, — повторив Д'Артаньян, замислившись, — а як ви гадаєте?

— Не знаю, чи можу я сказати вам те, що думаю.

— Мушу запевнити вас, пане, що я зовсім не питаю вас. Ви самі прийшли до мене, самі сказали, що маєте бажання довіритись мені. Робіть як хочете. Маєте ще час повернути назад.

— Ні, ні, пане, мені здається, ви чесна людина, і я ставлюся до вас із довірою. Я гадаю, що дружину мою викрадено не заради неї самої, а заради любовних справ значно вельможнішої пані.

— А! Чи не через любощі пані де Буа-Трасі? — спитав Д'Артаньян, бажаючи довести гостеві, що йому відомі всі двірські справи.

— Вище, пане, вище.

— Пані Д'Егійон?

— Ще вище.

— Де Шеврез?

— Вище, значно вище.

— То, може... — Д'Артаньян спинився.

— Так, пане, — ледве чутно відповів переляканий гість.

— А з ким?

— Та з ким же, як не з герцогом.

— З герцогом?

— Так, пане, — промовив гість ще тихіше.

— Гаразд, але звідки ви це знаєте?

— О, Боже мій, звідки я знаю?

— Так, хто вам казав про це? Повна довіра чи... ви розумієте?

— Мені відомо це від дружини, пане, особисто від моєї дружини.

— А вона від кого довідалась?

— Вона — від пана де Ла Порта. Я вже казав вам, що вона хрещениця пана де Ла Порта, довіреного королеви. Він розмістив мою дружину в її величності, щоб нещасна наша королева, кинута королем, оточена зрадниками, мала хоч кого-небудь, кому могла б довіритись.

— А, так ось воно що! — здивувався Д'Артаньян.

— Дружина моя була тут чотири дні тому. За умовою, вона двічі на тиждень має відвідувати мене, бо, як я мав уже честь говорити вам, дружина мене любить. Отже, вона прийшла сюди і по секрету переказала, що королева дуже занепокоєна.

— Справді?

— Так. Пан кардинал, здається, стежить за нею й переслідує її більше, ніж зазвичай. Він не може подарувати їй цю історію з сарабандою. Ви чули про неї?

— Авжеж! — відповів Д'Артаньян, що рівнесенько нічого не знав, але удавав з себе цілком поінформованого.

— Тепер це вже не ненависть, а помста.

— Хіба?

— І королева гадає...

— Що ж вона гадає?

— Вона гадає, що до герцога Бекінгема був відправлений лист від її імені.

— Від імені королеви?

— Так, щоб заманити його до Парижа й тут зробити пастку?

— А, чорт забирай! Але до чого ж тут ваша дружина, пане?

— Її відданість королеві добре всім відома, а тому її хочуть усунути чи застрахати, аби довідатись про таємниці її величності, або спокусити й надалі користуватися нею, як шпигункою.

— Можливо, — погодився Д'Артаньян, — а чи знаєте ви людину, що її викрала?

— Здається, знаю.

— Її ім'я?

— Не знаю, мені відомо тільки, що це улюбленець кардинала, відданий йому, як пес.

— Та чи бачили ви його?

— Так, дружина якось показувала його мені.

— Чи немає якої-небудь ознаки, за якою його можна було б упізнати?

— О, звичайно, це чоловік шляхетний на вигляд, чорнявий, смаглявий, з проникливими очима, білими зубами і зі шрамом на скроні.

— Зі шрамом на скроні! — вигукнув Д'Артаньян, — і білі зуби, проникливий погляд, смаглявий, чорнявий і шляхетний на вигляд. Так це він, незнайомець із Менга.

— Незнайомець із Менга, кажете ви?

— Так, так! Але це справи не стосується, хоч, коли не помиляюся, усе пояснює. Якщо ваш ворог — той самий, що й мій, я разом помщуся за обох — ось і все. Де тільки знайти його?

— Не знаю.

— Ви не маєте жодних відомостей про те, де він мешкає?

— Жодних. Одного разу я проводив дружину до Лувру, а він виходив звідти, і вона вказала мені на нього.

— Хай йому біс, — пробурмотів Д'Артаньян. — Усе це абсолютно незрозуміло. Від кого дізналися ви, що вашу дружину викрадено?

— Від пана де Ла Порта.

— Без будь-яких подробиць?

— Він і сам їх не знає.

— А від когось іншого не чули нічого?

— Чув...

— А що, власне?

— Ох, не знаю, чи не буде це надто небезпечно з мого боку...

— Ви знову повертаєтесь до того! Проте тепер, мушу зазначити, уже трішки пізно відступати.

— Та я й не відмовляюся, чорт забирай! — вигукнув гість, бажаючи цією лайкою надати собі сміливості. — Присягаюся честю Бонасьє...

— Вас звать Бонасьє, — перебив Д'Артаньян.

— Так, це моє прізвище.

— Ви сказали: «присягаюся честю Бонасьє»... Вибачте, коли я вас перебив, але це прізвище здається мені знайомим.

— Можливо, пане, бо я ваш домовласник.

— А, — мовив Д'Артаньян, підводячись та вклоняючись, — ви мій домовласник!

— Так, пане. Тому я й звернувся до вас, що вірю вам і покладаюсь на вас.

— У такому разі продовжуйте та докажіть усе до кінця.

Гість витяг з кишені аркуш паперу й подав його Д'Артаньянові.

— Лист, — сказав юнак.

— Я одержав його сьогодні вранці.

Д'Артаньян розгорнув папір, а оскільки вже сутеніло, то, аби краще бачити, підійшов із ним до вікна. Гість пішов за ним.

«Не шукайте вашої дружини, — читав Д'Артаньян, — її вам повернуть, коли вона не буде більше потрібна. Якщо ви вживете хоч найменшого заходу знайти її, — ви пропали».

— Це дуже важливо, — зауважив Д'Артаньян, — але це тільки погроза.

— Так, але ця погроза жахає мене, бо я людина не військова й боюся Бастилії.

— Та й мені Бастилія подобається не більше, ніж вам. От якби ця справа обмежилася ударом шпаги, то — будь ласка!

— Але, пане, я на вас покладався і гадав, що ви станете на захист нашої нещасної королеви, і водночас будете раді пожартувати над його емінінцією.

— Звичайно.

— Крім того, ви винні мені за три місяці за квартиру, і я вам ніколи не нагадував про це... Нарешті, маючи намір запропонувати вам пістолів п'ятдесят, коли б ви несподівано перебували в скрутному становищі...

— Чудово! Так значить ви багатій, любий пане Бонасьє?





Иногда. Зажигае в глаза

— Та авжеж не бідак, пане. Я маю з торгівлі тисячі дві-три екю в рік... Але що ж це? — вигукнув гість.

— Що? — спитав Д'Артаньян.

— Що я бачу?

— Де?

— На вулиці, проти ваших вікон, біля тих дверей: чоловік у плащі.

— Це він, — вигукнули одноголосно Д'Артаньян і його гість, відразу впізнавши свого спільного ворога.

— А, на цей раз, — скрикнув Д'Артаньян, кидаючись до своєї шпаги, — на цей раз він від мене не втече!

І, витягнувши шпагу з піхов, гасконець метнувся з кімнати.

На сходах він зустрів Атоса й Портоса, що йшли до нього.

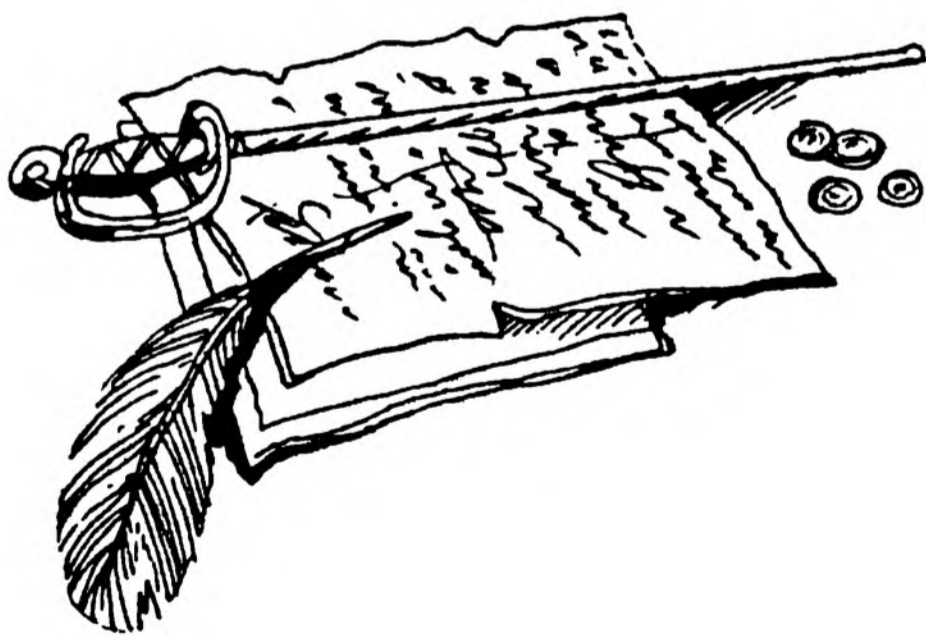
Вони відійшли вбік, і Д'Артаньян, як стріла, промайнув повз них.

— Куди це ти так поспішаєш? — спитали здивовані мушкетери.

— Людина з Менга! — відповів юнак і зник.

Д'Артаньян не раз оповідав своїм друзям про зустріч із невідомим і про появу вродливої мандрівниці, якій ця людина дала таке серйозне доручення.

Зі слів, кинутих Д'Артаньяном, обидва зрозуміли, в чім річ, і гадали, що, наздогнавши цього чоловіка або згубивши його з очей, Д'Артаньян урешті-решт повернеться додому. Тому вони пішли далі, але господаря будинку вже не побачили. Бонасьє вирішив утекти.







## РОЗДІЛ ІХ

### *Характер Д'Артаньяна вимаглюється*

І дійсно, за півгодини Д'Артаньян повернувся. І цього разу він не знайшов свого незнайомця, що зник, ніби від чарів.

Поки Д'Артаньян бігав вулицями Парижа і грюкав в усі двері, Араміс устиг приєднатися до обох своїх друзів, тому Д'Артаньян, повернувшись, застав у себе все товариство.

— Ну, що? — в один голос спитали три мушкетери, побачивши Д'Артаньяна, що повертався спітнілий, зі скривленим від гніву обличчям.

— Що! — відповів той, кидаючи шпагу на ліжку. — Той чоловік, певно, справжній чортяка; він зник, як примара, як привид, як тінь.

— Чи вірите ви в привиди? — спитав Портоса Атос.

— Я вірю тільки в те, що бачив на власні очі. Привидів же я ніколи не бачив, а тому не можу й вірити в них.

— Ну, хоч би як там було — людина він чи чорт, тіло чи тінь, мара чи дійсність — а чоловік цей народився спеціально, щоб занапастити мене. Своєю втечею він розладнав чудову справу, панове, справу, що на ній можливо було заробити сотню пістолів, якщо не більше.

— Яким чином? — спитали разом Портос і Араміс. Атос, завжди мовчазний, тільки запитливо глянув на юнака.

— Планше, — сказав Д'Артаньян своєму служникові, що саме просунув голову в напіввідчинені двері,

сподіваючись підслухати дещо з розмови, — ідіть до хазяїна, пана Бонасьє, і скажіть йому, щоб надіслав нам з півдванадцятка пляшок божансійського вина. Я вважаю його за найкраще.

— Оце так! Та хіба ж ви маєте кредит у хазяїна? — здивувався Портос.

— Маю, — відповів Д'Артаньян, — від сього дня починаючи. І будьте спокійні! Якщо вино нам не сподобається...

Він від слова до слова переказав їм усе, що сталося з господарем будинку, додавши, що викрадач дружини цього шанованого домовласника виявився тим самим незнайомцем, з яким він зіткнувся в корчмі «Вільний мірошник».

— Це непогана справа, — зауважив Атос, скуштувавши вино як знавець і схваливши його кивком голови, — з цього добродія можна вицупити 50 або 60 пістолів. Давайте поміркуємо, чи варто важити чотирма головами заради п'ятдесяти чи шістдесяти пістолів.

— Майте тільки на увазі, — вигукнув Д'Артаньян, — що в цю справу вплутана жінка, жінка, яка викрадена, якій напевне загрожують, яку... мабуть, катують, і все це тільки через те, що вона віддана своїй господині.

— Бережіться, Д'Артаньяне, бережіться, — застеріг Арамис. — Ви, здається, надто запалюєтесь щодо пані Бонасьє. Жінку створено на нашу погибель, їй ми завдячуємо всіма нашими нещастями.

При цьому зауваженні Атос насупив брови й зціпив губи.

— Мене турбує не пані Бонасьє, — відповів Д'Артаньян, а королева. Її покинув король, переслідує кардинал, і вона бачить, як летять голови усіх її прихильників.

— А чому вона любить те, що ми найбільше зневажаємо, — іспанців та англійців?

— Іспанія — це її батьківщина, — відповів Д'Артаньян, — а тому цілком зрозуміло, що вона любить іспанців, дітей рідної землі. Щодо другого вашого закиду, то вона, як мені говорили, любить не англійців, а англійця.

— Слід визнати, — відмовив Атос, — що цей англієць вартий, щоб його кохали. Я ніколи не бачив шляхетнішої постаті.

— І все-таки, — сказав Д'Артаньян, — якби я тільки знав, де тепер герцог Бекінгемський, за руку повів би його до королеви, нехай тільки на те, щоб подратувати пана кардинала. Це ж бо єдиний, справжній та одвічний наш ворог — той кардинал, і, коли можна буде зробити йому хоч яку капость, я залюбки б ризикнув навіть головою.

— І наш хазяїн казав вам, Д'Артаньяне, — спитав Атос, — ніби королева гадає, що герцога Бекінгемського викликано сюди підробленим від її імені листом?

— Вона побоюється цього.

— Заждіть хвилинку, — вкинув слово Арамис.

— У чому річ? — спитав Портос.

— Ні, продовжуйте. Я намагаюсь пригадати деякі обставини.

— Тепер я впевнений, — зауважив Д'Артаньян, — що зникнення цієї кастелянки пов'язане з подіями, про які ми говоримо, а може, і з присутністю в Парижі герцога Бекінгема.

— Панове, — перехопив Арамис, — учора я був в одного вченого богослова, з яким я інколи раджуся з деяких наукових питань...

Атос посміхнувся.

— Він мешкає у віддаленому кварталі, — вів далі Арамис, — бо цього вимагають його звички та заняття. І ось одного разу, коли я від нього йшов...

Тут Арамис спинився.

— Ну й що ж? — спитали слухачі, — коли ви йшли...

Арамис, здавалось, вагався, як людина, що, розпочавши брехати, затримується перед непередбаченою перепорою, але товариші втупили в нього очі й жадібно чекали. Відступати було вже запізно.

— Цей доктор має небогу, — наважився нарешті Арамис.

— А-а, він має небогу! — перебив Портос.

— Дуже поважну даму, — додав Арамис.

Приятелі засміялись.

— Ця небога подеколи заходить до свого дядька. Учора вона випадково завітала туди, саме тоді, коли в нього був і я. Отже, я був змушений провести її до карети.

— Отже, небога доктора має карету! — здогадався Портос, надзвичайно нестриманий у розмові. — Гарне знайомство, мій друже!

— Портосе! — розсердився Арамис. — Я вже неодноразово звертав вашу увагу на те, що ви надто нескромні, це шкодить вам перед жінками.

— Панове, панове! — втрутився Д'Артаньян, що доміслився вже до суті справи. — Питання серйозне. Спробуймо не жартувати, коли змога. Далі, Арамісе, далі!

— Несподівано якийсь чоловік, високого зросту, смаглявий, з шляхетними манерами, точнісінько, як ваш, Д'Артаньяне...

— Той самий, мабуть, — підказав Д'Артаньян.

— Можливо, — погодився Арамис, — він підійшов до мене в супроводі п'яťох або шістьох людей, що йшли кроків на десять позад нього, і якнайчемніше вдався до мене: «Пане герцоге, і ви, пані», — звернувся він до жінки, яка була зо мною...

— До небоги богослова.

— Цить, Портосе, — сказав Атос, — ви нестерпний.

— Будьте ласкаві сісти в карету, тільки, прошу, без жодного опору й без гамору.

— Він прийняв вас за Бекінгема! — вигукнув Д'Артаньян.

— Гадаю, що так.

— А ця пані? — спитав Портос.

— Він думав, що то королева, — висловив здогад Д'Артаньян.

— Цілком правильно, — ствердив Арамис.

— Справжній чортяка, цей гасконець! — скрикнув Атос. — Від нього нічого не приховаєш.

— І дійсно, — сказав Портос. — Арамис однаковий на зріст із красенем герцогом і нагадує його поставою. Мені здається тільки, що мушкетерський мундир...

— На мені був широкий плащ і здоровезний капелюх, — пояснив Арамис.

— Боже ж ти мій! — вигукнув Портос. — Скільки обережності, щоб займатись богослов'ям!

— Панове, панове, — спинив його Д'Артаньян, — не гаймо часу, жартуючи; розійдемося краще та почнемо шукати жінку нашого крамаря. Це ключ від усієї інтриги.

— Жінка такого низького стану! — обурився Портос і скривив зневажливу гримасу.

— Вона хрещениця Ла Порта, довіреного камердинера королеви; хіба я не казав вам цього, панове? А втім, її величність мала, мабуть, рацію, шукаючи підтримки серед людей нижчого стану. Високі голови видно здалеку, а в кардинала всевидяче око.

— У такому разі умовтеся з крамарем і визначте добру ціну за свої послуги.

— Не треба. Якщо він нам не заплатить, заплатять з іншого місця.

Цієї хвилини на сходах почувся шум швидкої ходи. Двері з гуркотом відчинились, і бідолашний крамар вдерся до кімнати, де відбувалась нарада.

— Ой, панове! — репетував він, — рятуйте мене, Бога ради, рятуйте? Прийшли четверо чоловіків і хочуть заарештувати мене. Рятуйте, рятуйте!

Портос і Арамис підвелися зі своїх стільців.

— Хвилинку! — гукнув Д'Артаньян, жестом пропонуючи всунути шпаги назад у піхви, — одну хвилинку! Тут потрібна не відвага, а обережність.

— Але, — обурився Портос, — не можемо ж ми кидати на поталу...

— Ви покладаєтесь на волю Д'Артаньяна, — відмовив Атос, — він розумніший за нас усіх. Я, принаймні, заявляю, що слухатимусь його. Роби, що хочеш, Д'Артаньяне.

Чотири поліцаї підійшли до дверей передпокою, але, побачивши чотирьох мушкетерів зі шпагами, не наважились іти далі.

— Заходьте, панове, заходьте! — запрошував їх Д'Артаньян. — Ви — у мене, і всі ми тут — вірні слуги короля та пана кардинала.

— Отже, панове, ви не заважатимете виконати віддані нам накази? — спитав поліцай, очевидячки, начальник загону.

— Навпаки. У разі потреби ми вам ще й допоможемо. Прошу, панове, прошу; я не маю ніяких підстав захищати цю людину. Сьогодні я бачу його вперше, і ось він сам скаже, з якого приводу: він вимагав від мене грошей за квартиру. Чи не правда, пане Бонасьє? Відповідайте!

— Це дійсно так, — скрикнув крамар, — тільки цей пан не каже вам...

— Жодного слова ні про мене, ні про моїх друзів; жодного слова, а надто про королеву. Інакше ви загубите всіх, й себе не врятуєте. Ну, панове, ведіть цього чоловіка.

І Д'Артаньян штовхнув очманілого крамаря до поліцаїв, кажучи йому:

— Ви, любий мій, поганцю. Ви з'являєтесь вимагати грошей від мене, від мене, мушкетера! До в'язниці його, панове. Посадовіть його у в'язницю й тримайте під замком якомога довше. Мабуть, згодом я знайду гроші й спроможуся заплатити йому.

Поліцаї подякували Д'Артаньянові і забрали свою здобич. Коли вони спускалися сходами, Д'Артаньян поплескав по плечу старшого.

— А чи не випити нам за здоров'я один одного? — спитав він, наповнюючи дві склянки. — За ваше здоров'я, пане... як то вас звать?

— Буаренар.

— Пане Буаренаре!

— За ваше, пане... дозвольте спитати, як вас звать?

— Д'Артаньян.

— Ваше здоров'я, пане Д'Артаньяне!

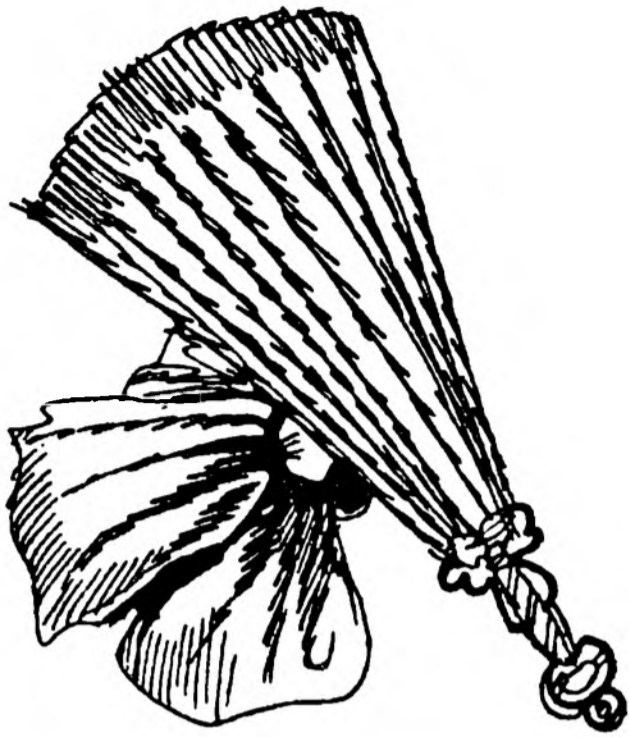
— Яке ж паскудство ви вчинили! — промовив Портос, коли всі пішли і четверо друзів залишились самі. — Яка гидота. Четверо мушкетерів дозволяють заарештувати у своїй присутності нещасного, що благав їх допомогти йому. Шляхтич п'є зі шпигуном.

— Портосе, — спинив його Арамис, — Атос говорив уже, що ти дурний, і я з цим згоджуюсь. Д'Артаньяне, — ти велика людина, і коли ти займеш місце пана де Тревіля, я буду просити твоєї протекції, щоб мені дали абатство.

— А тепер, панове, — сказав Д'Артаньян, не намагаючись навіть пояснити свій вчинок Портосові, — всі за одного, і один за всіх, — ось наше гасло, чи не так?

І четверо друзів в один голос повторили присягу, запропоновану Д'Артаньяном.

— Гаразд, а тепер ідіть усі додому, — мовив Д'Артаньян так, немов ціле життя тільки й робив, що наказував, — і не забувайте: від цієї хвилини ми в стані війни з кардиналом.



## РОЗДІЛ X

### *Мушкетерка в сімнадцятому столітті*

З квартири пана Бонасьє зробили пастку, і кожного, хто туди заходив, люди кардинала заарештовували та допитували. А оскільки на другий поверх, де мешкав Д'Артаньян, вели окремі сходи, то, звичайно, тих, хто приходив до нього, не затримували.

До Д'Артаньяна приходило тільки троє мушкетерів. Кожен з них займався розшуками, кожний по-своєму, але вони нічого не знайшли й ні про що не дізналися. Атос навіть вирішив поставити кілька питань пану де Тревілью, що, беручи до уваги звичну небалакучість славного мушкетера, дуже здивувало капітана. На жаль, пан де Тревіль знав лише, що коли останній раз бачив кардинала, короля та королеву, то кардинал мав вигляд дуже заклопотаний, король — стурбований, а почервонілі очі королеви свідчили про те, що вона або не спала, або плакала. Та останнє мало вразило капітана мушкетерів, бо королева відтоді, як одружилася, погано спала й часто плакала.

Проте пан де Тревіль наказував Атосові якнайпильніше ставитись до служби в короля, і надто в королеви, і просив переказати це і його товаришам.

Д'Артаньян не виходив з дому ні на крок. Свою кімнату він обернув на обсерваційний пункт. Із вікон він бачив усіх, хто приходив і потрапляв у пастку. З підлоги він вийняв паркетину, і тепер тільки стеля відділяла його від нижньої кімнати, де вели допит. Отже, він чув усе.

Допит, що відбувався після старанного трусу, майже в усіх випадках сходив на таке:

— Чи не передавала вам чого-небудь пані Бонасьє для свого чоловіка або для іншої особи?

— Чи не передавав вам чогось пан Бонасьє для своєї дружини або для іншої особи?

— Чи не доручали вам переказати що-небудь на словах?

«Якби вони щось знали, вони не допитували б у такий спосіб, — міркував Д'Артаньян. — Про що саме вони хочуть дізнатися? Чи не перебуває в Парижі герцог Бекінгем? Чи не мав або чи не матиме він побачення з королевою?»

Увечері другого дня по арешті бідолашного Бонасьє, коли Атос покинув Д'Артаньяна й пішов до пана де Тревіля, настінний годинник тільки-но пробив дев'яту, а Планше почав готувати постіль для свого пана, почувся стукіт у надвірні двері. Двері зараз же відчинились і зачинились — хтось потрапив у пастку.

Д'Артаньян кинувся до того місця, де було вийнято паркетину, ліг долілиць на підлогу і став прислухатися.

Незабаром донісся зойк, потім стогін, що його старалися приглушити. За допит не було й згадки.

— Чорт забирай! — сказав Д'Артаньян. — Здається, жінка; її обшукують, вона пручається, щодо неї застосовують силу. Мерзотники!..

І Д'Артаньян, незважаючи на свою обережність, ледве стримував себе, щоб не встряти самому в сцену, яка відбувалася під ним.

— Кажу ж вам, що я хазяйка будинку. Я мадам Бонасьє. Я служу королеві! — кричала нещасна.

— Пані Бонасьє! — прошепотів Д'Артаньян. — Невже ж я такий щасливий, бо знайшов те, що всі шукають?

— А-а! Саме на вас ми й чекали! — відповіли допитувачі.

Голос ставав дедалі тихіший. Долітав шум від якоїсь метушні. Жертва ще опиралась, наскільки жінка здатна була змагатися проти чотирьох чоловіків.

— Згляньтеся наді мною, панове... зглянь... — благав голос, що починав уже видавати лише невиразні звуки.



— Вони затуляють їй рота! Вони виводять її! — вигукнув Д'Артаньян, звівшись на рівні ноги, немов його кинуло пружиною. — Де моя шпага? Та вона ж зі мною. Планше!

— Чого вам, пане?

— Біжи до Атоса, Портоса та Арамиса. Хто-небудь з них, напевно, вдома, а може, і всі троє вже повернулися. Хай беруть шпаги! Хай ідуть, хай біжать сюди. А, я оце згадав, — Атос у пана де Тревіля.

— А куди ж ви, пане? Куди?

— Я вистрибну з вікна, — скрикнув Д'Артаньян, — щоб мерщій добутися донизу. А ти поклади на місце паркетину, замети підлогу, виходь через двері та біжи, куди я сказав.

— Ой, пане, пане! Ви занастите себе! — бідкався Планше.

— Цить, дурню! — І, спершись рукою на підвіконня, він сплигнув з другого поверху, на щастя, невисокого, і не забився.

Опинившись на землі, юнак зараз же постукав у двері, прошепотівши:

— Отже, і я вскочу в пастку, але горе котам, що зіштовхнуться з такою мишею.

Невдовзі під його рукою заторохкотів молоток, гамір ущух. Хтось підійшов до порога, двері відчинилися, і Д'Артаньян, з оголеною шпагою, кинувся в квартиру Бонасьє, а двері, певно, на пружині, зачинилися.

У той же час решта мешканців нещасного будинку Бонасьє і найближчі сусіди почули крики, тупіт, брязкіт шпаг, грюкання меблів, а ті, хто, зацікавившись цим шумом, кинулися до вікон, побачили, як двері відчинилися, і четверо чоловіків у чорному не вийшли, а вилетіли звідти, мов перелякані круки.

Д'Артаньян, треба сказати, переміг без великих труднощів, бо тільки один з поліцаїв був озброєний, та й той захищався лише про око людське.

Залишившись віч-на-віч з пані Бонасьє, Д'Артаньян підійшов до неї. Бідолашна жінка лежала в кріслі, майже непритомна. Д'Артаньян вмить оглянув її всю.

То була чарівна жінка двадцяти п'яти — двадцяти шести років, чорнява, з блакитними очима, трохи кирпатенька, з чудовими зубками, з опалово-рожевою шкірою.



Дивлячись на пані Бонасьє, Д'Артаньян помітив на підлозі тонку батистову хусточку і підняв її. На краєчку хустинки виділявся той самий герб, що був і на хусточці, через яку він мало не побився з Арамісом.

З того часу Д'Артаньян не йняв віри хусточкам з гербами. Не мовивши слова, він підняв хусточку й поклав її в кишеню пані Бонасьє.

Цієї хвилини пані Бонасьє почала приходити до тями.

Вона розплющила очі, з острахом озирнулася й побачила, що кімната порожня, і що вона в ній сама вічно-віч зі своїм визволителем.

Усміхаючись, жінка простягла до нього руки. Усмішка пані Бонасьє була напрочуд гарна.

— Це ви, пане, врятували мене? — сказала вона. — Дозвольте висловити вам щонайпалкішу подяку.

— Пані, — відповів Д'Артаньян, — я зробив тільки те, що зробив би на моєму місці кожен джентльмен. Вам нема за що дякувати.

— Ні, ні, пане, і я сподіваюся довести вам, що вмію бути вдячною. Але чого треба було цим людям, яких я спершу прийняла за злодіїв, і чому тут нема пана Бонасьє?

— Пані! Ці люди набагато небезпечніші за злодіїв. Це люди кардинала. А щодо вашого чоловіка — пана Бонасьє, то по нього приходили ще вчора, і тепер він у Бастилії.

— Мій чоловік у Бастилії! — крикнула пані Бонасьє. — Боже милий! Що він зробив, бідолашний? Він же — сама безневинність!

І по все ще наляканому обличчю молодої жінки промайнуло щось на зразок усмішки.

— Що він зробив? — перепитав Д'Артаньян. — Я гадаю, що єдина провина його полягає в тім, що він має щастя, а разом із тим і нещастя, бути вашим чоловіком.

— Отже, ви, пане, знаєте...

— Я знаю, що вас викрали.

— А чи здогадується мій чоловік про причину такої пригоди? — спитала пані Бонасьє, помітно хвилюючись.

— Він приписував її, здається мені, політиці. Але як пощастило вам втекти?

— Я скористалася моментом, коли мене залишили саму, а оскільки сьогодні ранком мені було відомо про причину мого викрадення, то я з поміччю простирадла спустилася з вікна й прибігла сюди, певна, що чоловік мій тут.

— Щоб шукати захисту в нього?

— Ні! Я знала, що він, бідолашний, не може захистити мене. Але він міг стати в пригоді в іншій справі, і я хотіла попередити його.

— Про що саме?

— Це не мій секрет, і я не маю права розкривати його.

— У кожному разі, — сказав Д'Артаньян, — у кожному разі, тут — місце, мало придатне для конфіденційності. Люди, яких я прогнав геть, незабаром повернуться й приведуть підмогу. Якщо вони знайдуть нас, ми пропали. Я попередив трьох своїх друзів, але хто знає, чи застали їх удома.

— Так, так! Маєте рацію! — скрикнула перелякана пані Бонасьє. — Тікаймо!

З цими словами вона взяла Д'Артаньяна під руку й потягла за собою.

— Але куди тікати, де сховатися? — спитав Д'Артаньян.

— Насамперед вийдімо з цього будинку, а там побачимо.

Ї молода жінка та юнак, не подбавши навіть про те, щоб зачинити двері, швидко спустилися вулицею Могильників, повернули на вулицю Королівський Рів і зупинилися тільки на майдані Сен-Сюльпіс.

— Що робитимемо тепер, і куди хочете ви, щоб я проводив вас? — поцікавився Д'Артаньян.

— Мені важко відповісти вам, запевняю вас, — відповіла пані Бонасьє. — за допомогою свого чоловіка я хотіла подати про себе звістку панові Ла Порту для того, щоб пан Ла Порт розказав нам, що сталося в Луврі протягом цих трьох днів, і повідомив, чи нема небезпеки та чи можна мені з'явитися туди.

— Я можу повідомити пана де Ла Порта, — запропонував Д'Артаньян.

— Це було б дуже добре. Але одна перешкода: пана Бонасьє в Луврі знають і його пропустять, а вас не знають і не пропустять.

— А, чорт! — вихопилося в Д'Артаньяна. — Але, напевно, біля якогось входу стоїть відданий вам воротар, і коли я скажу гасло ...

— Я вірю вам. Ви маєте вигляд чесної людини. А втім, ваша доля залежить, мабуть, від вашої відданості.

— Я не вимагатиму ніякої нагороди й сумлінно виконую все, аби прислужитися королю та бути приємним королеві. Можете розраховувати на мене як на друга.

— А куди ж ви сховаєте мене на цей час?

— Хіба нема у вас знайомих, куди пан де Ла Порт міг би зайти по вас?

— Ні, я не хочу нікого вводити в курс справи.

— Стривайте! Неподалік живе Атос. Це мій товариш. Кімната його вільна; зараз його нема вдома.

Ї вони пішли далі. Як і передбачав Д'Артаньян, Атоса не було вдома. Юнак узяв ключ, який йому, як другові Атоса, завжди беззаперечно давали, піднявся по сходах і увів пані Бонасьє в маленьку, описану вже нами квартиру.

— Вважайте, що ви у себе вдома. Чекайте тут. Зачиніть двері зсередини, не відчиняйте нікому, доки не почуєте три такі удари, — і він тричі стукнув у двері: два удари один по одному, досить гучні, а третій трохи згодом, — коротший і тихший.

— Добре! — мовила пані Бонасьє. — Тепер я вам дам інструкції.

— Слухаю.

— Ідіть до воріт Лувру з боку вулиці Ешель і спитайте Жермена.

— Так. Що далі?

— Він питає, чого вам треба, а ви повинні відповісти йому двома словами: Тур і Брюссель. Тоді він буде до ваших послуг.

— А що ж маю я переказати йому?

— Попросіть надіслати до мене пана де Ла Порта.

— А потім? Де і як побачу я вас?

— Хіба ви дуже хочете знову побачитись зі мною?

— Звичайно!

— Тоді довіртеся мені й будьте спокійні!

— Я покладаюсь на ваше слово.

— І добре робите.

Д'Артаньян вклонився пані Бонасьє і кинув на неї найзакоханіший погляд, яким тільки можна було дивитись на маленьку чарівну жінку. Спускаючись сходами, він почув, як після нього зачинилися двері, і ключ двічі повернувся в замку. За мить Д'Артаньян був біля Лувру. О десятій він підійшов до воріт Ешель. Пригоди, про які ми розповіли, відбулися протягом півгодини.

Усе сталося, як сказала пані Бонасьє. Ла Порт двічі перепитав адресу й швидко пішов до себе. Зробивши ледве десять кроків, він повернувся.

— Юначе! — звернувся Ла Порт до Д'Артаньяна. — Я хочу дати вам одну пораду.

— Яку?

— Те, що відбулось, може завдати вам неприємностей!

— Ви думаєте?

— Думаю.

— Чи не маєте ви приятеля, у якого є годинник, що відстає?

— Ну, що далі?

— Ідіть туди, аби він міг засвідчити, що ви були в нього до пів на десяту.

Д'Артаньян визнав пораду за розумну. Він прожогом кинувся до пана де Тревілья. Не заходячи у вітальню, він просив провести його просто до кабінету. Д'Артаньян був один із постійних відвідувачів капітана мушкетерів. Його прохання задовольнили без заперечень і зараз же пішли доповісти панові де Тревілью, що його молодий земляк має до нього якусь важливу справу й просить особистої аудієнції. За п'ять хвилин пан де Тревіль запитував нашого гасконця, що змусило його прийти такого пізнього часу та чим він може бути йому корисний.

— Пробачте, пане капітане! — перепросив Д'Артаньян, що, залишаючись у кабінеті сам, встиг скористатись із цієї нагоди й перекрутив настінний годинник на три чверті години назад. — Я думав, що тепер тільки двадцять п'ять на десяту, і я можу ще з'явитись до вас.

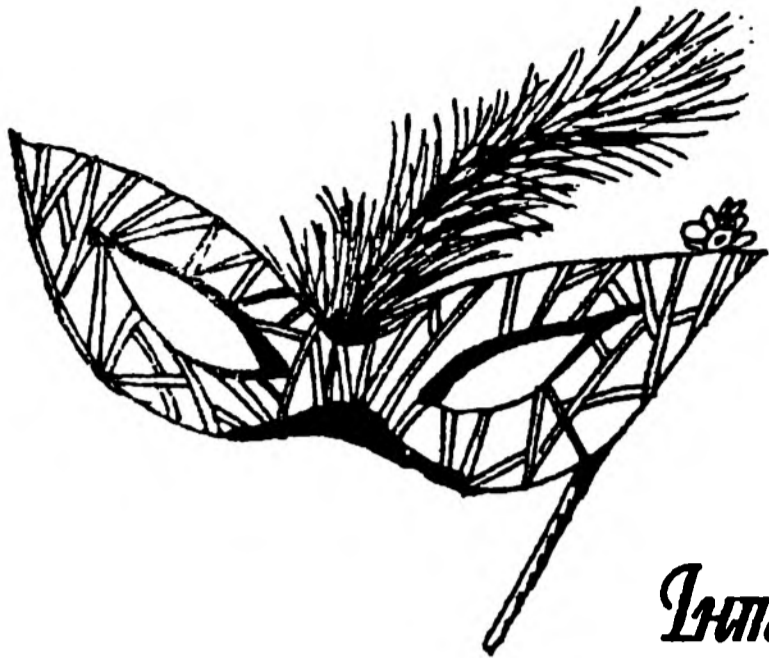
— Двадцять п'ять на десяту! — здивувався пан де Тревіль, глянувши на настінний годинник. — Це неможливо!

— Але так каже настінний годинник, а йому слід вірити, — відповів Д'Артаньян.

— Правда ваша! — погодився де Тревіль. — Я гадав, що тепер пізніше. А що саме вам від мене треба?

Тоді Д'Артаньян оповів довгу історію про королеву. Він висловив побоювання щодо безпечності становища її величності; переказав те, що чув за плани кардинала проти Бекінгема. І все це так спокійно і з такою само впевненістю, що зовсім забив памороки де Тревілью, який, ми згадували вже про це, і сам помітив щось нове у взаєминах між кардиналом, королем та королевою.

Коли о десятій Д'Артаньян залишав кабінет пана де Тревілья, той подякував йому за відомості й порадив якнайстаранніше ставитись до служби королю та королеві. Спустившись по сходах до самого виходу, Д'Артаньян раптом згадав, що забув у кабінеті палицю. Він миттю повернувся, поставив стрілку в настінному годиннику на належну годину, щоб завтра непомітно було, що його переводили, і вийшов на вулицю.



## РОЗДІЛ ХІ

### *Інтіма зав'язується*

Після візиту до пана де Тревіля Д'Артаньян, замислившись, пішов додому найдовшою дорогою.

Про що ж це думав молодий гасконець, що так далеко відійшов від свого шляху й поглядав на зірки то зітхаючи, то всміхаючись?

Він думав про пані Бонасьє. Для учня мушкетерів ця молода жінка була ледь не ідеалом коханої. Гарненька, оповита якоюсь таємницею, посвячена майже в усі секрети двору, що надавало такої чарівної поважності її привабливому личку, вона, здавалося, не була недоступна почуттю симпатії до Д'Артаньяна, який визволив її з рук тих розбишак.

Отже, мріючи про пані Бонасьє, він ішов вулицею Шерш-Міді, або Шас-Міді, як її називали в ті роки. Це саме і був квартал, де мешкав Араміс, і йому спало на думку відвідати свого друга, щоб пояснити, чого він посилав до нього Планше, із проханням зараз же прибути. Якщо Араміс був удома в той час, як до нього приходив Планше, то він, безсумнівно, побіг на вулицю Могильників. Там він не знайшов нікого, окрім, мабуть, двох своїх приятелів, і вони, зрозуміло, не могли пояснити один одному, що саме сталося.

Десь на дні свого серця він бачив слушну нагоду побалакати про прекрасну пані Бонасьє, якою був захоплений як не серцем, то розумом.

Протягом уже двох годин вулиці Парижа були темні й безлюдні. На всіх настінних годинниках Сен-

Жерменського передмістя пробило одинадцять. Було тепло й тихо.

Д'Артаньян проминув вулицю Касет і бачив уже двері будинку свого приятеля, над якими гілки клена, переплетені диким виноградником, що густо ріс, утворювали міцне зелене шатро. Раптом Д'Артаньяну здалось, ніби якась тінь звернула з вулиці Сервандоні. Ця таємна постать була загорнена в плащ, і спочатку Д'Артаньянові здалося, що то був чоловік. Але низький зріст та невпевненість ходи і рухів переконали його, що це була жінка. Вона, наче не знаючи точно будинку, який шукала, піднімала голову, щоб зорієнтуватися, зупинялася, робила кілька кроків, знову йшла вперед. Д'Артаньяна це заінтригувало.

«Чи не запропонувати їй свої послуги? — подумав він. — Судячи з ходи, вона молода, а може, й вродлива! Якщо я стану на заваді її побаченню, то це буде поганий початок для першого знайомства».

А тим часом молода жінка все посувалася вперед, рахуючи будинки та вікна. справа, проте, не вимагала ні особливої праці, ні часу. На цій вулиці було тільки три будинки й два вікна, що виходили на вулицю. Одне з них було вікно невеликої добудови, паралельної флігелю, де мешкав Арамис, а друге — самого Арамиса.

— Чорт забирай! — сказав Д'Артаньян, згадавши про небогу богослова. — Ото кумедно було б, якби ця спізнала горлиця шукала будинок нашого приятеля. А воно, запевняю, дуже скидається на те! А, дорогий друже Арамисе! На цей раз я хочу остаточно упевнитись.

Д'Артаньян зіщулився, як міг, і сховався в найтемнішому закутку вулиці, біля кам'яної лави в глибині ніші.

Молода жінка йшла далі, крім ходи, яка виказувала її стать, вона, злегка кахикнувши, виявила ще й зовсім юний голос. Д'Артаньян вирішив, що цей кашель — умовний сигнал.

Чи то на кашель відповіли таким же знаком, що розвіяв нерішучість нічної мандрівниці, чи то вона сама, без сторонньої допомоги упевнилася, що досягла мети своєї подорожі, — тільки жінка раптом рішуче наблизилась до Арамисового вікна і тричі, з рівними інтервалами, постукала.



— Це таки до Арамиса! — пробурмотів Д'Артаньян. — А, облуднику! Так ось як ви вивчаєте богослов'я!

Не встигла жінка постукати, як внутрішнє вікно відчинилося, і крізь шибку замерехтіло світло.

— Еге! — вимовив Д'Артаньян, що підслуховував не біля дверей, а біля вікон. — А! Отже, чекали на відвідувачку! Зараз вікно відчиниться, і дама влізе в кімнату. Дуже добре!

Але, на превелике здивування Д'Артаньяна, віконниця залишалася зачинена, навіть більше — світло, що майнуло, щезло, і в кімнаті знову запанувала темрява.

Д'Артаньян був упевнений, що довго так не може тривати, і не переставав уважно пильнувати та дослухатися.

Він мав рацію: по кількох хвилинах два удари почулися зсередини.

Молода жінка відповіла одним ударом, і віконниця відчинилася.

На жаль, світло було перенесено до іншої кімнати, та очі юнака призвичаїлися до мороку.

Д'Артаньян бачив, як молода жінка витягла з кишені якусь білу річ, швидко розгорнула її, і та прийняла форму хусточки. Розгорнувши хустинку, вона показала своєму співбесідникові на краєчок.

Це нагадало Д'Артаньянові хусточку, знайдену ним біля ніг пані Бонасьє, а та у свою чергу нагадала йому про хустинку, яку він витяг з-під Арамисових ніг.

Цікавість перемогла обачність і, користуючись тим, що співбесідники всю увагу приділили хусточці, Д'Артаньян вийшов зі свого сховища і зі швидкістю блискавки притулився до стіни, звідки міг добре бачити середину кімнати Арамиса.

Ставши туди, здивований Д'Артаньян мало не закричав, бо то не Арамис розмовляв з нічною відвідувачкою, а жінка. Але Д'Артаньян, розпізнавши її вбрання, не міг розгледіти її обличчя.

У ту ж хвилину жінка, що була в кімнаті, витягла з кишені другу хусточку й замінила її тією, яку їй дали. Далі жінки перекинулися кількома словами. Нарешті віконницю зачинили. Жінка, що стояла під вікном, повернулася й пройшла в чотирьох кроках від Д'Артанья-

яна, спустивши капюшон плаща, але запізно — Д'Артаньян впізнав пані Бонасьє.

В яких таких справах пані Бонасьє, молода жінка двадцяти п'яти років, мандрує уночі вулицями Парижа? Тільки кохання! — Ї ревності заворушилися в Д'Артаньянській душі. Він пішов за нею назирцем. Але, побачивши юнака, що відділився від стіни, як статуя з ніші, і зачувши кроки позаду себе, пані Бонасьє тихенько скрикнула й стала тікати. Д'Артаньян побіг слідом за нею й невдовзі наздогнав її. Нещасна знемагала не від втоми, а від ляку, і коли Д'Артаньян поклав їй руку на плече, вона впала навколішки й крикнула здавленим голосом:

— Убийте мене, коли хочете, але я вам нічого не скажу!

Д'Артаньян підняв жінку. Обхопивши її рукою, він з ваги тіла зрозумів, що бідолашна от-от зомліє, і поквапився заспокоїти її та запевнити у своїй відданості. Пані Бонасьє розплющила очі, глянула на чоловіка, що так налякав її і, впізнавши Д'Артаньяна, скрикнула з радощів:

— Це ви! Це ви! Дякувати Богу!

— Так! — сказав Д'Артаньян. — Це мене послав Бог оборонити нас.

— Невже, маючи такий намір, ви стежили за мною, — з жартівливою усмішкою спитала молода жінка, весела вдача якої починала вже брати гору. Острах її зник, невдовзі вона впізнала друга в тім, кого мала за ворога.

— Ні, запевняю вас! Я натрапив на ваш слід цілком випадково. Я побачив, що якась жінка стукотить у вікно одного з моїх приятелів...

— Одного з ваших приятелів? — перебила його пані Бонасьє.

— Так! Араміс — один з найкращих моїх друзів.

— Араміс? Хто це такий?

— Годі бо вам! Ви казатимете ще, що не знаєте Араміса?

— Уперше чую це ім'я!

— Ї вперше приходите до цього будинку?

— Так!

— Ї ви не знали, що тут мешкає юнак?

— Ні.

Ді Артемьян запропонував руку



Піти  
Фонд Свє.

— Мушкетер?

— Нічогісінько!

— Так це не його ви шукали?

— Звичайно, ні! Та ви ж самі бачили: особа з якою я розмовляла, — жінка.

— Це так! Але та жінка належить до приятельок Арамісових.

— Цього я не знаю.

— Адже ж вона живе в нього!

— Це мене не обходить.

— Так хто ж вона?

— Це не мій секрет. Ви мене проведете, потім залишите саму і дасте слово дворянина, що все лишиться поміж нами.

Д'Артаньян подав руку пані Бонасьє. Вона повисла на ній, напівсміючись, напівтремтячи, і обоє пішли вгору до вулиці Лагарп.

Прибувши туди, молода жінка, здавалось, вагалася, як і на вулиці Вожирар. А втім, вона з певних ознак впізнала двері й підійшла до них.

— Ось куди мені треба, пане, — сказала вона. — Тисячу разів дякую вам за приємне товариство. Ви врятували мене від усіх небезпек, на які я могла наразитися. Тепер ви маєте дотримати свого слова. Я досягла своєї мети. Так пам'ятайте ж! Будьте обережні! — сказала молода жінка так серйозно, що Д'Артаньян мимоволі здригнувся. Не втручайтесь в мої справи, не намагайтеся допомагати мені. Благаю вас в ім'я тієї симпатії, що ви до мене маєте, в ім'я тих послуг, що ви їх зробили мені. Про це я не забуду довіку. Вірте тому, що я кажу. Дайте мені спокій. Не цікавтесь мною. Я для вас більше не існую, ніби ви мене ніколи не бачили.

— І Араміс, пані, повинен зробити те само, що я? — спитав трохи ображений Д'Артаньян.

— Ось уже двічі чи тричі ви вимовляєте це ім'я, а я вже сказала вам: я не знаю його.

— Ви не знаєте особи, у вікно якої стукали? Годі! Ви вважаєте мене надто довірливим!

— Зізнавайтесь! Ви вигадали цю історію, щоб примусити мене проговоритися, і вимислили цю особу.

— Я нічого не вимислюю, нічого не вигадую; я кажу щирі правду.

— І ви кажете, що в тому будинкові мешкає ваш друг?

— Я сказав і втретє повторюю: в тому будинкові мешкає мій друг і зветься він Араміс.

— Усе це з'ясується пізніше, — пробурмотіла молода жінка, — а тепер, пане, мовчіть.

— Якби ви могли зазирнути в моє серце, — сказав Д'Артаньян, — ви прочитали б таку цікавість, що зглянулись би на мене, і таку любов, що враз же задовольнили б цю цікавість. Не можна боятись того, хто вас кохає.

— Ви дуже швидко, пане, заговорили про кохання, — сказала молода жінка, хитаючи головою.

— Це тому, що кохання швидко і вперше охопило мене, а до того ж мені нема ще й двадцяти років.

Молода жінка скося подивилася на нього.

— Слухайте! Я вже натрапив на слід, — сказав Д'Артаньян. — Уже три місяці назад я ледве не побився з Арамісом на дуелі через хусточку, подібну до тієї, що ви її показували жінці. На ній була така сама мітка. Я впевнений у цьому.

— Пане, запевняю вас, ви втомлюєте мене вашим розпитуванням.

— Але, пані, ви — така обережна... якби у вас при арешті знайшли цю хустинку, вас би це не скомпрометувало?

— Чому? Хіба це не мої ініціали: «К. Б.» — Констансія Бонасьє.

— Або Каміла де Буа-Трасі!

— Мовчіть, пане! Ще раз мовчіть! Якщо небезпека, яка мені загрожує, вас не обходить, то подумайте про вашу власну небезпеку.

— Про мою власну?

— Так, про вашу! Знайомство зі мною загрожує ув'язненням, загрожує навіть вашому життю.

— Коли так, я вас не залишу!

— Послухайте! — благаючи, сказала молода жінка, ламаючи руки. — В ім'я неба, в ім'я честі вояка, в ім'я благородства... Ось пробило північ; це час, коли на мене чекають.

— Пані! — сказав юнак, уклонившись, — я не можу відмовити, коли мене так просять. Будьте спокійні — я...

— І ви не підете за мною? Не почнете стежити?

— Я зараз же повертаюсь додому.

— О, я знала, що ви чесна людина! — вимовила пані Бонасьє, простягнувши йому руку й беручись другою за молоток невеликих дверей у стіні.

Д'Артаньян схопив простягнену ручку й гаряче поцілував її.

— О, краще б я ніколи не бачив вас! — скрикнув Д'Артаньян з наївною грубістю.

— Ну, — сказала пані Бонасьє голосом майже ласкавим, потискуючи Д'Артаньянові руку, з якої той не випускав її ручки, — я не можу сказати цього: «те що не вдалось сьогодні, не втрачено в майбутньому». Хто знає, якщо я коли-небудь буду вільна, чи не задовольню я вашу цікавість?

— Чи не пообіцяєте ви того ж самого й моему коханню? — скрикнув Д'Артаньян, не тямлячись з радощів.

— О, що до цього, то я не зв'язую себе обіцянкою. Це залежатиме від почуття, яке ви зумієте навіяти мені.

— Отже, сьогодні, пані...

— Сьогодні, пане, я відчуваю до вас тільки вдячність.

— Ви така чарівна, — сумно сказав Д'Артаньян, — і зловживаєте моїм коханням.

— Ні, я тільки користуюся з вашого благородства. Але, знаєте, є люди, які вміють не забувати про свої обіцянки.

— О, ви зробили мене найщасливішим із людей! Не забувайте сьогоднішнього вечора, не забувайте вашої обіцянки!

— Будьте спокійні. Коли надійде час, я згадаю про все. Ну, ідіть, ідіть, Бога ради! На мене чекають саме опівночі, а я спізнююсь.

— На вас чекає мужчина? — гукнув Д'Артаньян.

— О, знову починається — вимовила пані Бонасьє, з легкою усмішкою, в якій відчувалась нетерплячість.

— Я йду, йду. Я вірю вам, я хочу, щоб ви склали належну ціну моїй відданості, навіть якщо вона співіснує з дуროщами. Прощайте, пані! До побачення!

Двері відчинилися і зачинилися. Гарненька жінка зникла.

Д'Артаньян пішов своїм шляхом. Він дав пані Бонасьє слово не підглядати за нею, і якби його життя залежало від місця, куди вона увійшла, чи від особи, яка мусила її проводити, Д'Артаньян все одно повернувся б додому, бо дав слово. За п'ять хвилин він був уже на вулиці Могильників.

— Бідний Атос! — говорив він. — Він нічого не зрозуміє, що це все значить. Він, певно, заснув, чекаючи на мене, а коли прийшов до себе, довідався, що в нього була жінка. Жінка в Атоса! Але й у Арамиса була жінка. Усе це дуже чудно. Бажав би я знати, як воно скінчиться?

— Погано, пане, погано, — відповів голос, в якому Д'Артаньян впізнав Планше. Голосно розмовляючи сам із собою, як то буває з заклопотаними людьми, він увійшов у коридор, у кінці якого були сходи до його кімнати.

— Що саме погано? Що ти, дурний, хочеш сказати? — спитав Д'Артаньян. — Що скоїлося?

— Усі лиха!

— Які саме?

— Перше — заарештовано пана Атоса.

— Атоса заарештовано? За що?

— Його знайшли у вас і прийняли за вас.

— А хто заарештував його?

— Варта, приведена людьми в чорному, яких ви прогнали.

— Чому ж він не назвав себе? Чому він не сказав, що він тут ні до чого?

— Він не хотів робити цього. Навпаки, підійшов до мене і сказав: зараз бути вільним треба твоєму господареві, а не мені, бо він знає все, а я нічого. Його вважатимуть за заарештованого, і це дасть йому змогу виграти час. За три дні я скажу, хто я, і мене повинні будуть звільнити.

— Браво, Атосе! Благородна душа! — бурмотів Д'Артаньян. — Впізнаю його! А що зробили поліцаї?

— Четверо повели його, не знаю куди: чи то до Бастилії, чи то до Фор-Левека; двоє залишилися з людьми у чорному, які поперетрушували все і забрали з со-

бою всі ваші папери. А ще двоє в цей час стояли на варті. Потім, коли все скінчилось, відбули, а будинок залишили порожнім і відчиненим навстіж.

— А Портос і Араміс?

— Я їх не знайшов — вони не приходили.

— Але ж вони можуть прийти кожної хвилини. Ти ж переказував, що я чекаю на них?

— Так, пане!

— Залишайся тут. Якщо вони прийдуть, попередь їх про те, що сталося. Нехай чекають на мене в корчмі «Соснова шишка». Тут було б небезпечно. За будинком, мабуть, стежать. Я побіжу до пана де Тревіля повідомити про це і приєднаюсь до них у корчмі.

— Гарзд, пане! — сказав Планше.

— А ти ж лишайся й не бійся, — сказав Д'Артаньян, повернувшись, щоб підбадьорити свого лакея.

— Не турбуйтеся, пане, — відповів Планше. — Ви мене ще не знаєте. Я вмію бути відважним, коли постарюсь, повірте мені. Уся справа в тому, що потрібно постаратися. До того ж я ще й пікардієць.

— Згода, — сказав Д'Артаньян. — Ти повинен швидше дати вбити себе, ніж кинути свій пост!

— Так, пане! Ніщо в світі не завадить мені довести мою відданість вам.

Якогомога швидше, стомлений вже біганиною протягом цілого дня, Д'Артаньян подався на вулицю Старого Голубника.

Пана де Тревіля не було вдома. Його рота стояла на варті в Луврі, і він був у Луврі разом із нею.

Треба було дістатися до нього і повідомити про те, що сталося.

Д'Артаньян вирішив спробувати прослизнути в Лувр. Мундир гвардійця роти Дезесара повинен був служити йому за перепустку.

Юнак спустився вулицею Малих Августинів і пройшов набережною до Нового мосту. Йому промайнула думка скористатися поромом, але, сунувши на березі руку в кишеню, він помітив, що не має чим заплатити за перевіз.

На вулиці Генего він побачив, як із-за рогу вулиці Дофіна вийшли дві особи. Хо́да їх здивувала його.



То були мужчина й жінка. Постать жінки нагадувала пані Бонасьє, а мужчина страшенно скидався на Араміса.

На мужчині був мушкетерський мундир. Жінка була закутана в чорну накидку. Мужчина закривав обличчя хусточкою. Ця подвійна обережність означала, що обоє не хотіли, щоб їх впізнали.

Вони зійшли на міст. Це була дорога і для Д'Артаньяна, бо він прямував до Лувру. Д'Артаньян йшов слідом за ними. Ревнощі зворушили його серце.

Його зрадили і друг і та, яку любив він як коханку. Пані Бонасьє присягалася всіма богами, що не знає Араміса, і за чверть години по цій клятві він бачить її під руку з Арамісом.

Д'Артаньян не подумав тільки про те, що гарненьку жінку він знає лише протягом трьох годин, що, крім вдячності за визволення від людей у чорному, вона йому нічого не винна. Він почувався ображеним, обманутим, висміяним. Кров і гнів ударили йому в голову. Він вирішив розгадати цю таємницю.

Молода жінка й юнак помітили, що за ними стежать, і прискорили ходу. Д'Артаньян побіг, випередив їх і зупинився. Порівнявшись із ним, вони й собі спинилися.

— Чого вам треба? — спитав з чужоземною вимовою мушкетер і подався на крок назад.

Це доводило, що Д'Артаньян помилився в одній частині своїх здогадів.

— Це не Араміс! — скрикнув він.

— Так! Це не Араміс і, судячи з вашого вигуку, я бачу, що ви прийняли мене за когось іншого. Я вибачаю вам.

— Ви мені вибачаєте! — вигукнув Д'Артаньян.

— Так! — відповів незнайомиць. — Дайте пройти. Я вам не потрібний.

— Правда ваша, — сказав Д'Артаньян. — Не до вас я маю справу, а до вашої дами.

— До моєї дами? Адже ви її не знаєте, — сказав чужоземець.

— Помиляєтесь, пане! Я її знаю.

— Ах! — з докором в голосі сказала пані Бонасьє. — Ви дали мені слово дворянина і військового, я думала, що можу покластися на вашу честь.

Тезуор Бекингемо



— Пані! Я... — зніяковівши пробелькотів Д'Артаньян. — Ви ж обіцяли мені...

— Опирайтеся на мою руку, — перебив чужоземець, — і ходімо далі.

Д'Артаньян, приголомшений, вражений, зневажений усім тим, що тут скоїлося, стояв схрестивши руки перед мушкетером і пані Бонасьє.

Мушкетер ступив два кроки вперед і рукою відсторонив Д'Артаньяна.

Д'Артаньян стрибнув назад і витяг шпагу.

Тієї ж хвилини, зі швидкістю блискавки, витяг свою й незнайомиць.

— Ради Бога, мілорде! — скрикнула пані Бонасьє, кидаючись між двома супротивниками й обіруч хапаючись за держална шпаг.

— Мілорде! — скрикнув Д'Артаньян, вражений несподіваною гадкою. — Мілорде! Вибачте, пане! Ви часом не...

— Мілорд — герцог Бекінгем, — упівголоса сказала пані Бонасьє. — Ви можете загубити усіх нас!

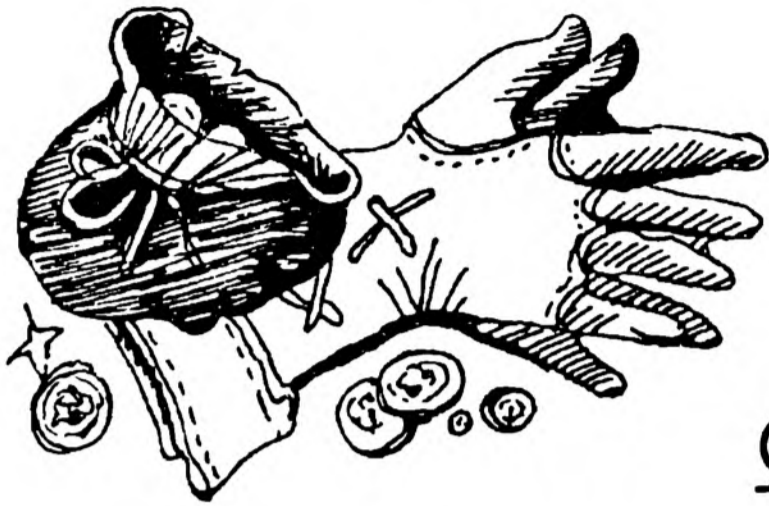
— Мілорде! Пані! Вибачте. Я кохаю її, мілорде, і ревную. Ви знаєте, мілорде, що таке кохання! Вибачте мені й скажіть, чи не можу я віддати своє життя за вашу світлість!

— Ви відважний юнак! — вимовив герцог Бекінгем, простягаючи Д'Артаньянові руку, яку той шанобливо стиснув. — Ви пропонуєте себе до моїх послуг. Я приймаю вашу пропозицію. Ідіть з нами до Лувру, на двадцять кроків од нас, і як хто буде стежити за нами, убийте його.

Д'Артаньян, тримаючи в руках голу шпагу, пропустив пані Бонасьє й герцога на двадцять кроків уперед і пішов за ними, ладний з точністю виконати наказ благородного й елегантного міністра Карла I.

На щастя, юнак не мав нагоди довести свою відданість, і молода жінка та красень-мушкетер без жодних перешкод дійшли до Лувру. Д'Артаньян у свою чергу негайно подався до корчми «Соснова шишка», де на нього чекали Портос і Араміс.

Не пояснюючи, чому саме він їх потурбував, Д'Артаньян сказав тільки, що сам вирішив справу, в якій, так спершу йому здалося, могла знадобитися їх участь.



## РОЗДІЛ XII

### *Джордж Вільєрс, герцог Бекінгемський*

Герцог і пані Бонасьє потрапили у Лувр без жодної перешкоди. Щодо пані Бонасьє, то її всі знали як служницю королеви, а герцог був у мундирі мушкетерів пана де Тревіля, що того вечора стояли на варті. До того ж Жермен був сліпо відданий її величності, і якщо б щось сталося, то звинуватили б пані Бонасьє тому, що вона привела в Лувр свого коханця, та й усе. Отже, пані Бонасьє взяла би гріх на себе.

Уступивши у двір, герцог і молода жінка зробили вздовж стіни близько двадцяти п'яти кроків. Потім пані Бонасьє натиснула на ручку невеликих службових дверей, відчинених удень і зачинених уночі. Двері подалися. Вони ввійшли. Навколо панувала темрява, але пані Бонасьє добре знала всі ходи та переходи цієї частини Лувру, призначеної для двірських службовців. Герцог налічив два поверхи. Потім вона звернула праворуч, пройшла довгим коридором, спустилася на один поверх зробила кілька кроків, всунула ключ у замок, відчинила двері, завела герцога в кімнату, освітлювану нічною лампою й промовила: «Заждіть тут. До вас вийдуть».

Пані Бонасьє вислизнула через ті ж таки двері, зачинила їх ключем, і герцог опинився у полоні.

А втім навіть і в цьому становищі герцог Бекінгемський не відчував страху. Однією з найпрекрасніших ознак його вдачі була жадова пригод і любов до всього романтичного. Відважний і завзятий, він не вперше

важив своїм життям у таких пригодах. Герцог дізнався, що лист Анни Австрійської, який змусив його прибути до Парижа, підроблений і повинен був заманити його в пастку. Але замість того, щоб повернутися до Лондона, він, користуючись нагодою, просив передати королеві, що не виїде, доки не побачиться з нею. Королева спершу рішуче відмовила, а потім, боячись, що герцог у розпуці накоїть якихось дурниць, наважилась прийняти його й просити негайно ж залишити Францію. Того самого вечора пані Бонасьє, якій доручили знайти герцога й привести його до Лувру, було викрадено. Два дні ніхто не знав, що з нею сталося, і все припинилося. Тепер пані Бонасьє знову була вільна, зв'язалася з де Ла Портом і все знову зарухалось — вона виконала небезпечне доручення, яке мало б бути виконане на три дні раніше, якби її не заарештували.

Бекінгем, залишившись на самоті, підійшов до дзеркала. Мушкетерський мундир чудово пасував йому.

Йому було тридцять п'ять років, і його справедливо вважали за найвродливішого й найелегантнішого кавалера Франції та Англії.

Раптом двері за порт'єрою відчинились, і в кімнату ступила жінка. Бекінгем побачив її постать у дзеркалі і скрикнув. То була королева.

Анна Австрійська мала тоді років двадцять шість чи двадцять сім, тобто була в розквіті краси та молодості.

Бекінгем стояв наче приголомшений. Ніколи — ні на балах, ні на святкуваннях, ні на каруселях Анна Австрійська не була така чарівна, як тієї хвилини. На ній була проста, з білого атласу, сукня. Супроводила її донна Естефанія, єдина з іспанських служниць, яка не стала жертвою ревнощів короля й переслідувань Ришельє.

Анна Австрійська ступила два кроки назустріч герцогу. Бекінгем впав до ніг королеви й, перш ніж вона могла завадити йому, поцілував краєчок її сукні.

— Мілорде, ви знаєте тепер, що не я продиктувала лист до вас?

— О, я знаю, знаю, ваша величносте! — скрикнув герцог. — Я був божевільний, нерозумний, коли думав, що мармур може жити, а сніг — випромінювати тепло. Та що ж робити: коли кохаєш, то легко повіри-

ти у взаємну любов. А втім, я не даремно здійснив цю подорож, якщо я бачу вас.

— Так! — відповіла Анна. — Чи знаєте ви, чому я наважилася побачитись із вами? Ви, такий нечутливий до мого страждання, уперто залишаєтеся в Парижі, а перебуваючи тут, ризикуєте разом і своїм життям, і моєю честю. Я бачуся з вами, щоб сказати, що нас розділяє все: глибочінь моря, порожнеча між нашими державами, святість присяги. Мілорде! Змагатися з усім цим — блюзнірство. Я бачуся з вами, нарешті, для того, щоб сказати, що ми не повинні більше зустрічатись.

— Кажіть, мадам! Кажіть, ваша величносте! — відмовив Бекінгем. — Чарівний голос ваш зменшує жорстокість ваших слів. Ви говорите про блюзнірство. Але блюзнірство — то розлучати серця, що їх Бог сотворив одне для одного.

— Мілорде! — скрикнула королева. — Ви забуваєте, що я ніколи не казала, що кохаю вас.

— Але ви ніколи не казали, що не кохаєте мене. І справді, вимовити ці слова було б величезною помилкою. Де знайдете ви кохання, як моє, кохання, яке не могли загасити ні розлука, ні час, ні безнадійність? Кохання, що готове задовольнитися упущеною стрічкою, задумливим поглядом, ненароком випущеним словом? Три роки тому, мадам, я побачив вас уперше, і три роки я вас кохаю!

— Яке безумство! — прошепотіла Анна Австрійська, що не могла сердитись на герцога. — Яке безумство так марно кохати!

— Чим же я житиму? У мене тільки спогади. У них моє щастя, моє багатство, моя надія. Щоразу, як бачу я вас, я згадую нашу першу зустріч в ам'єнських садах.

— Герцогу, — почервонівши, вимовила королева, — не згадуйте мені про той вечір!

— О, навпаки, мадам, згадаймо про нього! Це найщасливіший і найсвітліший вечір у моєму житті. Ви пригадуєте? Була чудова ніч. Яке ніжне й запашне було повітря! Блакитне небо, завітчане зорями. Того вечора я не мав змоги й на хвилинку залишитися вічно-віч з вами. Ви ладні були розповісти мені про все: про самотність вашого життя, про скорботи вашого серця. Ви спиралися на мою руку... Пригадуєте? — ось на цю.

Нахилившись до вас, я відчував, як ваше чудове волосся торкається мого обличчя. І щоразу, відчуваючи його дотик, я весь здригався.

— Так, мілорде! Можливо, чарівна краса місцевості, привабливість вечора, чарування вашого погляду, тисячі причин, які об'єднуються, щоб згубити жінку, оточили мене того фатального вечора. Але ви бачили, мілорде: жінці, що знемагала, прийшла на підмогу королева. По першому ж сміливому слову, яке ви зважилися сказати і на яке я мала відповісти, я покликала свою служницю.

— О, це так! Усе це правда! Інша любов — не моя — не витримала б такого іспиту. Але моє кохання, подолавши його, розгорілось ще більше, заволоділо моїм серцем назавжди. Ви думали сховатись від мене, повернувшись до Парижа; ви думали, я не наважусь кинути скарбницю, яку мені доручив охороняти мій король. О, що мені скарби всього світу і всі королі цілої землі! Не минуло й тижня, як я повернувся до вас. Зараз ви не можете мене ні в чому звинуватити. Я ризикнув милістю мого короля, своїм життям, щоб побачити вас бодай на одну мить. Я не доторкнувся навіть до вашої руки, і ви вибачили мені, побачивши мою покірливість та каяття.

— Так, але поговір людський використав це безумство, до якого я була зовсім непричетна. Ви добре знаєте це, мілорде. Король, підбурений кардиналом, спалахнув великим гнівом. Мадам Верне звільнено, Пюнтаж був вигнаний, мадам де Шеврез потрапила в немилість, і коли ви захотіли повернутися до Франції як посол, то король, — згадайте, мілорде, — сам король був проти.

— Так, і Франція поплатиться війною за відмову свого короля. Я не можу більше бачити вас. Та я хочу, щоб ви щодня чули про мене. З якою метою, думаєте ви, відбулася експедиція на острів Ре й уклався союз із протестантами Ла-Рошелі? З бажання бачити вас! Я не маю надії зі зброєю в руках захопити Париж, це я знаю. Але після війни буде мир. Цей мир вимагатиме посередника, і ним буду я. Тоді ніхто не наважиться відсунути мене, і я повернуся до Парижа, я побачу вас і на хвилинку буду щасливий. За моє щастя тисячі людей заплатять своїм життям. Але мені буде байдуже! Аби тільки я міг побачити вас! Може, все це безрозсудливість, безумство! Але

скажіть мені: яка жінка мала палкішого коханця? Яка королева мала відданішого слугу?

— Мілорде, мілорде, у своє виправдання ви наводите докази, що промовляють проти вас. Усі докази кохання, що їх ви наводите мені, мілорде, вони — майже злочинні.

— Це тому, що ви мене не любите. Якби ви мене любили, ви поглянули б на все, про що я кажу вам, під іншим кутом зору.

— Ах, мілорде! Ви мене не дослухали й не так зрозуміли. Я не хотіла сказати...

— Мовчіть, мовчіть! — благав герцог. — Якщо я щасливий, — хай помилково, — то не будьте такі жорстокі, не позбавляйте мене мого щастя. Ви самі сказали, що мої вороги влаштували мені пастку. Мабуть, тут я й покладу голову, бо дивно — від якогось часу я передчуваю, що скоро помру.

— О, Боже милий! — жахнувшись, скрикнула Анна Австрійська, що доводило, наскільки сильніше було її почуття до герцога, ніж вона хотіла показати.

— Я кажу про смерть не для того, щоб залякати вас, мадам. Ні, те, що я вам говорю, навіть смішно. Повірте, я не звертаю уваги на такі передчуття. Але те слово, що його ви щойно вимовили, та надія, що її ви майже подали мені, винагороджує мене за все, навіть за саме моє життя.

— І в мене, — мовила Анна Австрійська, — і в мене бувають передчуття і віщі сни. Мені снилося, ніби я бачу вас скривавленого, пораненого...

— У лівий бік ножем, чи не так? — перебив Бекінгем.

— Саме так, мілорде, ножем у лівий бік! Хто міг сказати вам, що я бачила цей сон? Я довірила його тільки Богу, та й то в молитві.

— Більше мені нічого не треба! Ви мене кохаєте! Цього досить!

— Я кохаю вас? Я?

— Так! Невже ж Бог посилав би вам такі самі сни, що й мені, якби ви мене не кохали? Невже ж ми мали б одні й ті ж самі передчуття, якби нас не об'єднували наші серця? Ви кохаєте мене, королево, і будете оплакувати мене.



— О, Боже мій, Боже мій! — скрикнула Анна Австрійська. — Я не маю сили це витримати. В ім'я неба, мілорде, їдьте, їдьте! Я не знаю, кохаю вас чи ні. Але я знаю, що не порушу присяги. Згляньтесь наді мною і їдьте. Коли вас уб'ють і ви умрете у Франції, коли я буду думати, що то кохання до мене спричинило вашу загибель, я не витримаю цього, я збожеволю. Їдьте! Благаю вас, їдьте! Повертайтеся до нас як посол, як міністр. Повертайтеся, оточений вартою, що захищатиме вас, слугами, що охоронятимуть вас, — тоді я не буду боятись за ваше життя і буду щаслива вас побачити.

— О! Невже ж правда те, що ви кажете?

— Так! Правда!

— Дайте ж мені на знак вашої до мене прихильності якусь річ, що доводила б, що це не сон; що-небудь, що носили ви, і тепер міг би носити й я: каблучку, намисто, ланцюжок.

— А ви ж поїдете, як я дам вам те, чого ви просите?

— Так!

— Негайно?

— Так!

— Ви залишите Францію й повернетесь до Англії?

— Присягаюся вам.

— Тоді зачекайте трошки, зачекайте.

Королева пішла до себе в кімнату й одразу повернулася, несучи в руці маленьку скриньку з рожевого дерева, інкрустовану золотом, з її шифром.

— Візьміть, мілорде, — сказала вона, — і бережіть на згадку про мене.

Бекінгем удруге впав навколішки.

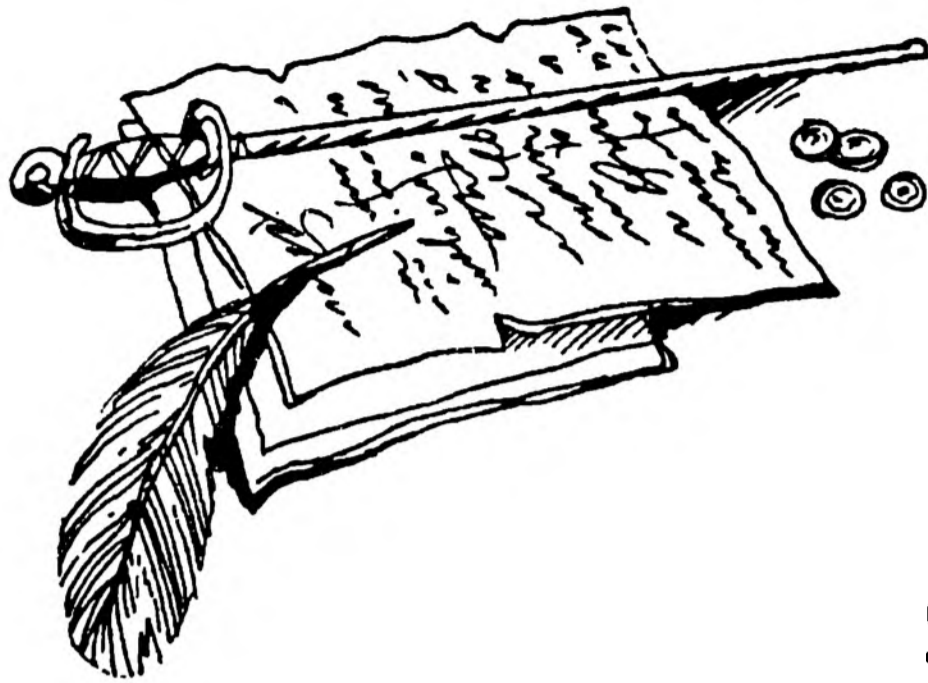
— Ви обіцяли мені поїхати, — нагадала королева.

— І я дотримаю слова. Дайте мені вашу руку, мадам, — і я поїду.

Герцог притиснув цю руку до своїх губ і, підводячись із колін, сказав:

— Не пізніше ніж через півроку, якщо я не помру, я побачу вас, королево! Нехай для цього мені доведеться перевернути цілий світ.

Пані Бонасьє, що чекала на Бекінгема, з тою ж обережністю і так само вдало вивела його з Лувру.



## РОЗДІЛ XIII

### *Пан Бонасьє*

Заарештованого пана Бонасьє відправили прямо до Бастилії і замкнули у напівпідвальному коридорі. Ті, хто привели його сюди, брутально ображали й жорстко поводитися з ним. Поліцаї, побачивши, що мають справу не з дворянином, повелися з ним як з останнім жебраком.

Приблизно через півгодини прийшов секретар і поклав край мукам Бонасьє, але не його хвилюванню, наказавши відвести його на допит. Зазвичай арештованих допитували в їхніх камерах, але з паном Бонасьє не маніжились.

Два поліцаї схопили галантерейника, примусили його пройти по двору, завели до коридору, де стояло ще троє вартових, відчинили якісь двері й заштовхали його в кімнату з низькою стелею, де був лише один стіл, стілець та сам комісар. Комісар сидів на стільці й писав щось за столом.

Поліцаї підвели Бонасьє до столу і за наказом комісара відійшли на таку відстань, щоб не чути його голосу.

Комісар, який сидів, втупивши очі в папери, підвів голову, щоб побачити, з ким має справу. Він справляв дуже неприємне враження: гострий ніс, жовті випнуті вилиці, маленькі пронизливі очі.

Спочатку він спитав заарештованого його ім'я, прізвище, вік, соціальний стан та місце постійного перебування.

Пан Бонасьє відповів, що звать його Жак-Мішель Бонасьє, що йому п'ятдесят один рік, він колишній крамар, мешкає на вулиці Могильників, в будинку під номером одинадцять.

Відтак комісар, замість того, щоб продовжувати далі допит, почав говорити про небезпеку для звичайного буржуа втручатися в політичні справи. До цього вступного слова він додав кілька зауважень про могутність та діяльність пана кардинала, незрівнянного міністра, що переважив усіх міністрів минулого і є зразком міністра майбутнього. Отже, змагатися з такою могутньою та енергійною особою ніхто безкарно не може.

Скінчивши цю другу частину своєї промови, він вступив свої яструбині очі в бідолашного Бонасьє й порадив подумати над своїм становищем.

А втім, міркування крамаря не були складними. Він проклинав той день і час, коли панові де Ла Порту спало на думку одружити його зі своєю хрещеницею, а особливо час, коли її взяли кастелянкою при дворі королеви.

Основною ознакою характеру пана Бонасьє був глибокий егоїзм у поєднанні з надзвичайною скупістю, посмаченою неймовірним боягузством.

— Повірте, пане комісаре, — промовив Бонасьє, — повірте, що я, як ніхто, розумію величезні заслуги його еміненції, під керівництвом якого ми маємо за честь жити.

— Коли це так, то яким же чином опинилися ви в Бастилії?

— Яким чином, чи вірніше за які провини опинився я тут, — відповів пан Бонасьє, — пояснити вам я не можу, бо й сам того не знаю. В усякому разі не за вчинки, які були б неугодні панові кардиналу.

— Значить, ви скоїли якийсь злочин, якщо вас звинувачують у державній зраді.

— У державній зраді! — верескнув переляканий Бонасьє.

— Пане Бонасьє! — вимовив комісар, кинувши на обвинуваченого такий погляд, ніби своїми маленькими очима мав змогу читати, що є в глибині душі. — Скажіть мені, пане Бонасьє, чи є у вас дружина?

— Так, пане, є, — відповів той і затремтів, зрозумівши, що, з цього моменту починаючи, його справа стає заплутанішою, — тобто в мене була дружина.

— Як же воно так? У вас була дружина; що ж таке ви зробили, що тепер її нема?

— Її, пане, викрадено.

— Викрадено! — вигукнув комісар. — Ось як?

З цього «ось як» Бонасьє зрозумів, що справа його заплутується щораз більше.

— Її викрадено! — повторив комісар. — Чи знаєте ви ту особу, що її викрала.

— Здається, знаю.

— А хто ж це такий.

— Візьміть до уваги, пане комісаре, що я не стверджую, а тільки підозрюю.

— Кого ви підозрюєте? Відповідайте. Тільки кажіть відверто.

Пан Бонасьє розгубився: чи все заперечувати, чи сказати всю правду. Якщо він заперечуватиме, — можуть подумати, що він забагато знає для того, щоб зізнатися. Навпаки — сказавши все, він доведе своє бажання бути їм корисним. Отже, пан Бонасьє вирішив розповісти все.

— Я підозрюю, — сказав він, — людину високу на зріст, смагляву, поважну на вигляд, схожу на знатного вельможу. Він, здається, багато разів стежив за нами, коли біля воріт Лувру я чекав на свою дружину, щоб провести її додому.

Комісар, здавалося, захвилювався.

— А як його прізвище?

— Прізвища я не знаю, але, зустрівши, відразу впізнаю його хоч би серед тисячного натовпу, запевняю вас.

Комісар насупився.

— Так ви кажете, що впізнали б його серед тисячі? — перепитав комісар.

— Тобто, — відповів Бонасьє, зрозумівши, що вибрав помилковий шлях, — тобто...

— Ви сказали, що впізнали б його, — ствердив комісар. На сьогодні досить. Перш ніж підемо далі, треба повідомити декого, що ви знаєте того, хто викрав вашу дружину.

— Але я не казав, що знаю його! — розпачливо скрикнув Бонасьє. — Навпаки, я сказав, що...

— Відведіть заарештованого, — звелів комісар двом поліцаям.

— Куди його відвести? — спитав секретар.

— До камери.

— До якої саме?

— А, Боже мій, до першої-ліпшої, аби тільки добре зачинялася, — відповів комісар з байдужістю, від якої бідолашного Бонасьє обсипало морозом.

Незважаючи на стогони Бонасьє, — до того вони вже звикли, — поліцаї підхопили в'язня попід руки й повели з собою. А комісар тим часом поквапливо писав листа, на який чекав секретар.

На смерть переляканий, Бонасьє цілу ніч не заплющував очей.

Раптом він почув, як відсувають засув і, пройнятий жахом, схопився з ліжка.

— Ваша справа від учорашнього вечора дуже ускладнилася, приятелю, — мовив, входячи, комісар. — Раджу вам сказати всю правду. Тільки цілковите каяття може відвернути від вас гнів кардинала.

— Та я ж ладний сказати вам усе, принаймні все, що знаю. Питайте, прошу, — відповів Бонасьє.

— Перш за все, де ваша дружина?

— Та я ж вам уже казав, що її викрадено.

— Так. Але о п'ятій дня вона спромоглася втекти за вашою допомогою.

— Моя дружина втекла! — скрикнув Бонасьє. — О, нещасна. Якщо вона втекла, то це не моя провина. Присягаюся вам, пане.

— А чому ж тоді ви того дня ходили до пана Д'Артаньяна, вашого сусіда, і мали з ним тривалу розмову?

— Це так, пане комісаре. Правда, то моя провина; я дійсно був у пана Д'Артаньяна.

— З якою метою?

— Я просив його допомогти мені розшукати мою дружину. Я гадав тоді, що маю право вимагати, щоб вона повернулася. Здається, я помилявся. Вибачте, прошу.

— А що вам відповів пан Д'Артаньян?

— Пан Д'Артаньян обіцяв допомогти мені. Але незабаром я впевнився, що він обдурював мене.

— Ви заважаєте правосуддю. Пан Д'Артаньян з вами у змові, він вигнав геть вартових, що прийшли заарештувати вашу дружину, і сховав її десь.

— Пан Д'Артаньян украв мою дружину? Що ви кажете?

— На щастя, пан Д'Артаньян у наших руках, і ми влаштуємо вам із ним зустріч.

— Ну що ж, я цього хочу! — скрикнув Бонасьє. — Хотілося б побачити хоч одне знайоме обличчя.

— Уведіть пана Д'Артаньяна, — наказав комісар двом тюремникам.

Тюремники ввели Атоса.

— Пане Д'Артаньяне, — сказав комісар, звертаючись до Атоса, розкажіть, що було між вами й цим паном.

— Та це ж зовсім не пан Д'Артаньян! — скрикнув Бонасьє.

— Як? Це не Д'Артаньян? — і собі скрикнув комісар.

— Зовсім не він, — відповів Бонасьє.

— А як же звуть цього пана? — спитав комісар.

— Не можу сказати, бо й сам не знаю.

— Як? Ви його не знаєте?

— Ні.

— Ви ніколи його не бачили?

— Бачив, але не знаю його прізвища.

— Ваше ім'я? — спитав комісар.

— Атос, — відповів мушкетер.

— Але це ж не ім'я людини, це назва гори! — вигукнув бідолашний комісар, якому починало паморочитись у голові.

— Це моє ім'я, — спокійно сказав Атос.

— Та ви ж самі мені казали, що вас звуть Д'Артаньян.

— Я?

— Авжеж що ви.

— Дозвольте. Мене спитали: «Ви пан Д'Артаньян?» — на що я відповів: «Ви так гадаєте?» Охоронці зарепетували, що вони в цьому впевнені. Я не сперечався. А до того ж я й сам міг помилитися.

- Пане! Ви ображаєте правосуддя.
- Анітрохи, — спокійно відповів Атос.
- Ви пан Д'Артаньян.
- Ось бачите, ви знову це стверджуєте.

Цієї хвилини двері відчинилися, і листоноша, що його ввів один із тюремників Бастилії, подав комісарові листа.

— О, нещасна! — вимовив комісар.

— Що таке? Про кого ви кажете? Сподіваюся, не про мою дружину.

— Саме про неї. Ну, та й добре ж іде ваша справа!

— Скажіть тоді, будь ласка! — не тямлячись скрикнув Бонасьє, — чому через вчинки моєї дружини моя справа може погіршитись, коли я сам сиджу у в'язниці?

— Тому що вона діє згідно з вашим спільним планом! Страшним планом.

— Присягаюся вам, пане комісар: ви дуже помиляєтесь. Я нічогосінько не знаю про те, що робить моя дружина. Я зовсім не причетний до того, що вона зробила, а якщо вона накоїла дурниць, то я зрікаюсь її, кидаю її, проклинаю її...

— Слухайте, — сказав Атос, — якщо я вам більше не потрібний, одішліть мене куди-небудь. Ваш пан Бонасьє обрид мені.

— Відведіть заарештованих до їхніх камер, — мовив комісар, указуючи на Атоса й Бонасьє, — і пильнуйте за ними більше, ніж за будь-ким іншим.

— Якщо ви маєте претензії до пана Д'Артаньяна, — цілком спокійно сказав Атос, — то я не зовсім розумію, як я можу замінити його.

— Робіть те, що я звелів, — вигукнув комісар. — І ніяких зв'язків із зовнішнім світом. Чуєте?

Атос, знизавши плечима, пішов слідом за тюремниками, а пан Бонасьє застогнав так, що його стогін міг би розчулити серце тигра.

Того ж таки вечора, близько дев'ятої, Бонасьє зачув у коридорі чийсь кроки. Ці кроки наблизилися до його камери. Незабаром двері відчинилися, з'явилась варта.

— Ідіть за мною, — сказав поліцай, що увійшов слідом за вартою.

— Іти за вами! — верескнув Бонасьє.— Іти за вами в такий час! Куди ж, Боже милий?

— Туди, куди нам наказано вас відвести.

— Та це ж не відповідь.

— А втім, це єдине, що ми можемо вам сказати.

— Боже мій, Боже мій! — бурмотів бідолашний крамар. — Тепер я пропав, — і механічно, не чинячи ніякого опору, пішов за вартою.

Його вивели у двір, посадовили в карету. Поліцай сів поруч. Дверцята зачинили на ключ, і обидва опинилися в пересувній тюрмі.

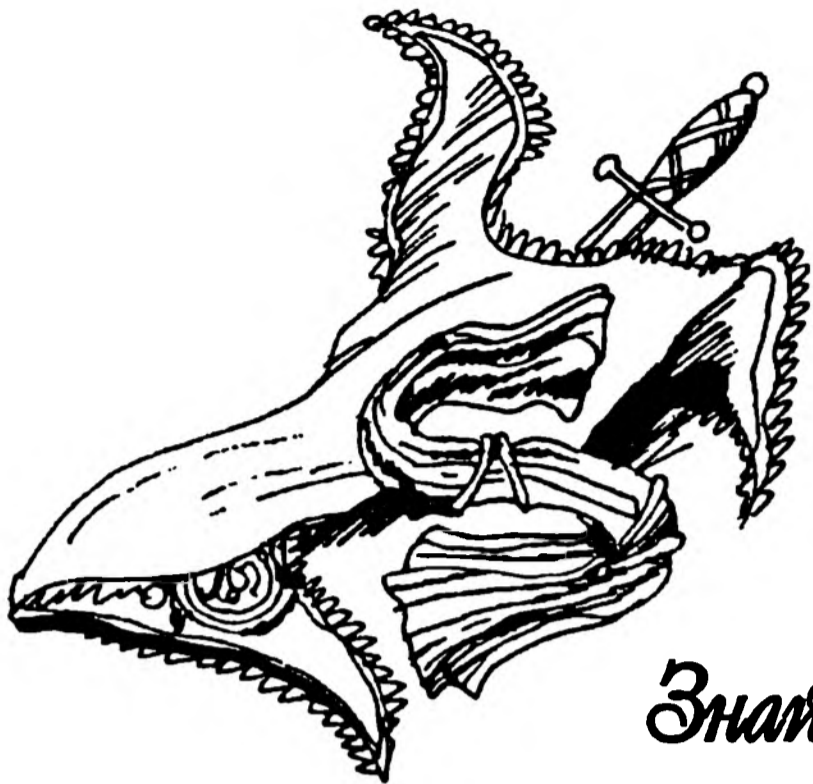
Карета їхала повільно, як жалобна колісниця. Крізь ґрати заарештований бачив тільки будинки та бруківку. Але як справжній парижанин Бонасьє зі стовпів, вивісок, ліхтарів угадував кожну вулицю. Коли вони під'їхали до майдану Св. Павла, де страчували бастильських в'язнів, Бонасьє ледве не зомлів і двічі перехрестився. Він був певний, що карета спиниться. На щастя, карета поминула майдан.

Згодом Бонасьє перелякався ще двічі. Це було тоді, як вони їхали повз кладовище св. Івана, де ховали державних злочинців, і оминали Гревську площу, теж місце смертної кари. Залишалася небезпека тільки з боку Трагуарського хреста. Саме туди й звернула карета.

Тепер не було вже жодного сумніву: біля того Трагуарського хреста страчували злочинців низького рангу. Бонасьє тішив себе надією, що його буде вшановано майданом Св. Павла або Гревською площею. А виявлялося, його подорож і його доля мали дійти до краю біля Трагуарського хреста! Він не міг ще бачити цього нещасного хреста, але відчув, як той наближається до нього. Коли до хреста лишалося ще кроків двадцять, Бонасьє почув шум і побачив натовп. Карета зупинилася.

Муки були завеликі, і нещасний Бонасьє, знеможений попередніми хвилюваннями, не міг їх витримати. Він стиха застогнав, наче востаннє перед смертю, і зомлів.





## РОЗДІЛ XIV

### *Знайомий із Мена*

Натовп на площі зібрався не для того, щоб чекати на людину, яку мали повісити, а дивився на вже повішеного.

Карета спинилася, і ледве живого Бонасьє майже винесли на руках.

Притулившись спиною до стіни, опустивши руки, він залишився на лаві, куди тюремники його посадили.

Обстановка приміщення вказувала на те, що тут жили, — було навіть комфортно.

Бонасьє підбадьорився, спробував підняти одну ногу, потім другу; далі за допомогою рук підвівся з лави й став на рівні ноги.

Тієї хвилини офіцер, приємний на вигляд, відхиливши порт'єру, закінчував розмову з тим, хто був у суміжній кімнаті, і, звернувшись до в'язня, спитав:

— Це ви Бонасьє?

— Так, пане, — прошепотів крамар, швидше мертвий, ніж живий. — До ваших послуг.

— Заходьте сюди! — сказав офіцер і відійшов убік, щоб пропустити крамаря. Крамар скорився й ступив у кімнату, де, здавалося, на нього вже чекали.

Це був просторий кабінет, стіни якого були завішані різною зброєю. У кімнаті було важке повітря; в коминку, дарма що це був тільки кінець вересня, жевріли дрова. Чотирикутний стіл, завалений книгами та паперами, на яких лежала розгорнена величезна мапа міста Ла-Рошелі, стояв посеред кімнати.

Перед коминком стояв чоловік середнього зросту, набундючений і пихатий на вигляд, з проникливими очима, з широким лобом, з худорлявим обличчям, яке робила ще довшим іспаньйола. Ця особа мала не більше ніж тридцять шість — тридцять сім років, але волосся, вуса й іспаньйола його почали вже сивіти. При ньому не було шпаги, але він скидався на військового, а його ледь запошнені чоботи доводили, що цього дня він їздив верхи.

Це був Арман-Жан дю Плесі, кардинал Ришельє.

У цей час він був у розквіті сил, на вершині своєї могутності.

З першого погляду важко було зрозуміти, що це був кардинал. І той, хто не знав його особисто, не міг би здогадатись, перед ким він стоїть.

Бідолашний крамар спинився біля дверей, а очі щойно описаної нами особи вп'ялися в нього, немов хотіли прошмигнути вглиб його минулого.

— Це і є Бонасьє? — спитав Ришельє по хвилинній мовчанці.

— Так, монсеньйоре! — відповів офіцер.

— Добре! Дайте мені ці папери й залиште нас самих.

Офіцер взяв зі столу вказані папери, подав їх і, низько уклонившись, вийшов.

Бонасьє впізнав у них протокол допиту, вчиненого йому в Бастилії. Час від часу особа, що стояла біля коминка, відводила очі від паперів і, як кинджалами, пронизувала бідолашного крамаря аж до серця.

Десять хвилин почитавши та десять секунд подивившись, кардинал мав уже певну думку.

— Ця істота, безперечно, ніколи не брала участі в змовах, — пробурмотів він. — Та то дарма — побачимо.

— Вас обвинувачують у державній зраді, — промовив поволі кардинал.

— Про це мені вже повідомили, монсеньйоре! — скрикнув Бонасьє, титулюючи свого співбесідника так, як його щойно титулував офіцер. — Але клянуся — я нічого про це не знаю.

Кардинал стримав усмішку.

— Ви були в змові з вашою дружиною, з мадам де Шеврез та мілордом герцогом Бекінгемом.

— Я і дійсно чув від неї ці прізвища, — відповів крамар.

— З приводу чого?

— Вона казала, що кардинал де Ришельє заманив до Парижа герцога Бекінгемського, щоб занапастити його, а разом із ним і королеву.

— Вона це говорила! — спересердя скрикнув кардинал.

— Так, монсеньйоре! Але я відповів їй, що вона даремно вірить таким наклепам, що його емініенція нездатний...

— Замовкніть, ви, йолопе!

— Точнісінько так відповідала мені й моя дружина.

— Чи знаєте ви, хто викрав вашу дружину?

— Ні, монсеньйоре!

— Але ви маєте підозру?

— Так, монсеньйоре! Та моя підозра, здається, не сподобалася панові комісару, і я вже позбувся її.

— Ваша жінка втекла. Чи знали ви про це?

— Ні, монсеньйоре. Я дізнався про це, коли був у в'язниці, і тільки з ласки пана комісара, особи дуже люб'язної.

Кардинал удруге стримав усмішку.

— Отже, вам невідомо, що сталося з вашою дружиною після того, як вона втекла?

— Нічогосінько не знаю. Але вона мусила повернутися до Лувру.

— О першій ночі вона ще не поверталася.

— О, Боже мій! Що ж з нею сталося?

— Заспокойтесь! Про це дізнаються. Від кардинала ніщо не сховається. Кардинал знає все.

— Тоді, як на вашу думку? Чи не погодиться кардинал повідомити мені, куди поділася моя дружина?

— Можливо. Але насамперед ви повинні розказати все, що вам відомо про відносини між вашою дружиною та мадам де Шеврез.

— Та я ж, монсеньйоре, нічого про це не знаю. Ніколи навіть і не бачив її.

— Коли ви приходили по вашу дружину до Лувру, чи поверталась вона просто додому?

— Майже ніколи. У неї були справи до торговців полотном, і я проводив її до них.

— А скільки було цих торговців?

— Двоє, монсеньйоре.

— Де вони мешкають?

— Один на вулиці Вожирар, другий на вулиці Лагарп.

— Чи входили ви до них разом із нею?

— Ніколи. Я чекав на неї біля дверей.

— А як вона пояснювала своє бажання заходити самій?

— Ніяк. Вона наказувала чекати, а я чекав.

— Ви дуже покладиста людина, мій любий пане Бонасьє.

«Він називає мене «любим паном Бонасьє», — міркував крамар. — О, чорт забирай, справи налагоджуються».

— Чи впізнали б ви ті двері?

— Звичайно!

— І знаєте номери?

— Знаю.

— Які саме?

— Номер 25 на вулиці Вожирар, номер 75 на вулиці Лагарп.

— Добре, — сказав кардинал.

По цих словах він подзвонив у срібний дзвоник. Увійшов офіцер.

— Покличте до мене Рошфора, — сказав упівголоса Ришельє. — Нехай зараз же прийде, якщо він уже повернувся.

— Граф тут, — доповів офіцер. — Він дуже просить дозволу поговорити з вашою еміненцією.

— То нехай увійде, — жваво відповів Ришельє.

Офіцер кинувся з кімнати з такою швидкістю, з якою всі слуги кардинала виконували зазвичай його розпорядження.

— З вашою еміненцією? — бурмотів Бонасьє, водячи навколо блудними очима.

Не пройшло й п'яти секунд по виході офіцера, як двері відчинились, і увійшла нова особа.

— Це він! — вигукнув Бонасьє.

— Хто саме? — спитав кардинал.

— Той, що викрав мою дружину.

Кардинал дзеленькнув удруге. Офіцер знову з'явився.

— Віддайте цього чоловіка тим двом тюремникам, і нехай він чекає, доки я не покличу його знову.

— Ні, монсеньйоре! Ні! Це не він! — гукав Бонасьє. — Я помилився. Це зовсім інший, не схожий на того. Цей пан — чесна людина.

— Виведіть цього дурня! — сказав кардинал.

Офіцер узяв крамаря під руки й привів до передпокою, де знайшов двох тюремників.

Чоловік, що увійшов до кардинала, нетерпляче стежив очима за Бонасьє, поки його виводили, і, щойно двері зачинились, швидко підійшов до Ришельє й промовив:

— Вони бачилися!

— Хто? — спитав кардинал.

— Вона й він.

— Королева й герцог! — скрикнув Ришельє.

— Так.

— Де саме?

— У Луврі.

— Ви впевнені?

— Цілком упевнений.

— Хто вас про це повідомив?

— Мадам Ланнуа, яка, як ви знаєте, цілком віддана вашій еміненції.

— Чому вона не повідомила про це раніше?

— Чи то випадково, чи то з недовіри королева наказала пані де Сюржі ночувати в кімнаті мадам Ланнуа й не відпускала її протягом дня.

— Гаразд! На цей раз нас перемогли. Постараємось відігратись!

— Я допомагатиму вам, монсеньйоре, від щирого серця. Будьте впевнені.

— Як це сталося?

— О пів на першу ночі королева зі своїми дамами була...

— Де?

— У своїй опочивальні.

- Так.
- Раптом їй подали від кастелянки хусточку...
- Потім?
- Королева помітно схвилювалася і пополотніла.
- Далі, далі!
- А далі вона підвелась і якимось іншим голосом вимовила: «Почекайте на мене десять хвилин; я зараз повернуся». Відтак вона відчинила двері опочивальні й вийшла.
- Чому мадам де Ланнуа не повідомила вас про це негайно?
- Ще не було нічого певного; до того ж королева сказала: «чекайте на мене», — і вона не посміла не послухатись королеви.
- Протягом якого часу королева не поверталася до кімнати?
- Три чверті години.
- Хто-небудь із дам супроводжував її?
- Сама донна Естефанія.
- А потім вона повернулася?
- Так. Але для того, щоб узяти маленьку, рожевого дерева скриньку з її шифром, і зараз же вийшла.
- А коли повернулася, вона принесла цю скриньку назад?
- Ні.
- Чи знає мадам Ланнуа, що було у тій скриньці?
- Так. Діамантові підвіски, що його величність подарував королеві.
- І вона повернулася без скриньки?
- Так.
- І, на думку мадам де Ланнуа, королева віддала її Бекінгему?
- Вона впевнена в цьому.
- Чому?
- Сьогодні мадам де Ланнуа як камер-фрейліна королеви скрізь шукала цю скриньку, вдаючи, що турбується, і нарешті спитала про це королеву.
- І що ж відповіла королева?
- Королева дуже почервоніла й сказала, що напередодні вона зіпсувала одну з підвісок і надіслала полагодити її до свого ювеліра.
- Треба піти й перевірити, чи так воно.

- Я ходив.
- І що каже ювелір?
- Ювелір нічого не знає.
- Добре, добре, Рошфоре! Не все пропало. Може статися... може бути, все це вийде на краще.
- Не маю сумніву, що геній вашої емінінції...
- виправить дурість мого агента. Чи не так?
- Саме це я й сказав би, якби ваша емінінція дозволили мені закінчити фразу.
- А тепер ви знаєте, де сховалися герцогиня де Шеврез і герцог Бекінгем?
- Ні, монсеньйоре! Мої люди не могли сказати про це нічого напевно.
- А я знаю.
- Ви, монсеньйоре?
- Так. Я, принаймні, здогадуюся. Вони ховалися — один на вулиці Вожирар, номер 25, а другий на вулиці Лагарп, номер 75.
- Ваша емінінція бажаєте, щоб я дав наказ арештувати обох.
- Тепер запізно. Вони, мабуть, поїхали.
- Принаймні можна упевнитись.
- Візьміть десять гвардійців і потрусіть ці два будинки.
- Іду, монсеньйоре!
- І Рошфор миттю вийшов з кімнати.
- Кардинал, залишившись сам, замислився і подзенькав утретє.
- З'явився той самий офіцер.
- Приведіть арештованого! — наказав кардинал.
- Пана Бонасьє знову ввели. На знак кардинала офіцер ретирувався.
- Ви мене обманули, — суворо сказав кардинал.
- Я! — вигукнув Бонасьє. — Я обманув вашу емінінцію!
- Ваша дружина, відвідуючи вулиці Вожирар і Лагарп, ходила не до торговців полотном!
- А до кого ж вона ходила? Боже мильй!
- Вона відвідувала герцогиню де Шеврез і герцога Бекінгемського.
- Так, — сказав Бонасьє, напружуючи свою пам'ять, — так, так, ваша емінінціє, маєте рацію. Кілька

Підведіться, мій друже, бо чесна людина.



Кардинал потис мені руку!



разів я й сам дивувався. Її торгівці полотном мешкають у будниках без вивісок. І кожного разу моя дружина починала реготати. Ах, монсеньйоре, — вів далі Бонасьє, кидаючись до ніг кардиналових, — ви кардинал, ви великий кардинал, ви геній, якого поважає цілий світ.

Хоч наскільки легко було перемогти таку буденну людину, як Бонасьє, а кардинал був радий. Потім, майже враз, в його мозку промайнула нова думка, він усміхнувся і, простягнувши крамареві руку, сказав:

— Встаньте, мій друже; ви чесна людина.

— Кардинал доторкнувся до моєї руки! Я доторкнувся до руки великої людини, — кричав Бонасьє, — велика людина назвала мене своїм другом!

— Вас безпідставно підозрювали, а тому вам треба тепер відшкодувати. Візьміть цього гаманця, — в ньому сто пістолів, і пробачте мені.

— Мені вам пробачити, монсеньйоре! — скрикнув Бонасьє, не зважаючи на прийняти гаманця з остраху, щоб подарунок не зійшов на жарт. — Адже ви вільні арештувати мене, катувати, повісити. Ви — наш володар, і я не спромігся б сказати жодного слова. Пробачити вам, монсеньйоре? Подумайте, що ви говорите!

— Ви, мій люб'язний пане Бонасьє, дуже великодушні. Я бачу це й дякую вам. Чи не правда ж, що, взявши гаманця, ви підете звідси не дуже невдоволені.

— Я піду в захопленні, монсеньйоре!

— Прощайте, або краще: до побачення, бо маю надію — ми ще побачимось.

— Якщо монсеньйор побажає, я до послуг вашої еміненції.

— І це буде часто, будьте певні, бо розмова з вами припала мені до вподоби.

— О, монсеньйоре!

— До побачення, пане Бонасьє, до побачення.

І кардинал зробив жест рукою, а Бонасьє відповів, уклонившись до землі. Потім він вийшов, задкуючи, і, коли опинився у передпокої, кардинал почув, як він у захваті кричав у все горло: «Хай живе монсеньйор! Хай живе його еміненція! Хай живе великий кардинал!»

Кардинал з усмішкою слухав цю блискучу маніфестацію.

— Добре! Ось людина, що ладна буде віддати за мене своє життя.

Саме тоді, коли він заглибився в стратегічні міркування над мапою Ла-Рошелі, двері відчинилися, і в кабінет увійшов Рошфор.

— Ну як? — з цікавістю спитав кардинал.

— Так воно й є, — відповів Рошфор. — Молода жінка років двадцяти шести — двадцяти восьми й чоловік років тридцяти п'яти — сорока перебували в будинках, вказаних вашою еміненцією, один протягом чотирьох днів, друга — п'яти. Жінка поїхала сьогодні вночі, а чоловік — вранці.

— Це вони! — скрикнув кардинал, дивлячись на настінного годинника. — Тепер запізно гнатись за ними. Герцогиня вже в Турі, герцог у Булоні. Наздогнати їх тепер можна хіба що в Лондоні.

— Які будуть розпорядження вашої еміненції?

— Ні слова про те, що сталося. Нехай королева нічого не підозрює. Нехай вона не знає, що нам відома її таємниця.

Кардинал сів, написав листа, запечатав його своєю печаткою й подзвонив. Офіцер з'явився вчетверте.

— Покличте до мене Вітре, — сказав кардинал, — та скажіть йому, щоб вирушав у далеку подорож.

За хвилину викликаний чоловік стояв перед Ришельє. На ньому були високі ботфорти зі шпорами, він був готовий вирушити в дорогу.

— Вітре! — сказав кардинал. — Ви негайно поїдете до Лондона. Не спиняйтеся під час подорожі ні на хвилину. Передасте цього листа міледі. Ось ордер на двісті пістолів; ідіть до мого скарбника й звеліть видати цю суму. Дістанете стільки ж, якщо знову будете тут за шість днів і добре виконаєте моє доручення.

Посланець, не вимовивши жодного слова, вклонився, взяв листа, ордера на двісті пістолів і зник.

Ось що було написано в листі:

*«Міледі! Будьте на першому ж балі, де буде присутній герцог Бекінгемський. На камзолі в нього буде дванадцять діамантових підвісок. Підійдіть до нього й відріжте дві.*

*Коли ці діаманти будуть у ваших руках, зараз же повідомте мені».*



## РОЗДІЛ XV

### *Судові й військові*

Другого дня по цих пригодах Атос не повернувся, і тому Д'Артаньян з Портосом повідомили пана де Тревілья про його зникнення. Арамис дістав відпустку на п'ять днів і, як казали, перебував у Руані в родинних справах.

Пан де Тревіль був за батька для своїх солдатів. Наймолодший і найнепомітніший з них, якщо носив мундир мушкетера, міг бути певний в його помочі й підтримці, немов він був йому рідним братом.

Де Тревіль зараз же попрямував до карного судді. Послали по офіцера, що командував постом Червоного Хреста, і, за отриманими даними, дізналися, що Атос тимчасово мешкає у Фор-Левеку.

Атос зазнав усіх тих лих, що й Бонасьє.

Виправдовуючись, він посилався на те, що поставлене йому обвинувачення не має підстав, бо він був в іншому місці, і назвав свідків.

Атоса посилали навіть до кардинала, та, на жаль, кардинал на той час був у короля в Луврі.

Це діялося саме тоді, коли пан де Тревіль, відвідавши карного суддю та коменданта Фор-Левека й не знайшовши Атоса, прийшов до його величності.

Як капітан мушкетерів пан де Тревіль мав доступ до короля в будь-який час.

Відомо, з яким упередженням король ставився до королеви. Упередження це дуже вміло підтримував кар-

динал, що в справі інтриг побоювався жінок незмірно більше, ніж чоловіків. Одна з головних причин такого упередження була приязнь між Анною Австрійською та мадам де Шеврез. Ці дві жінки завдали кардиналові більше клопоту, ніж війни з Іспанією, незгоди з Англією та фінансові труднощі. На його думку, мадам де Шеврез допомагала королеві не лише в політичних інтригах, але — і це найбільше турбувало його — в любовних.

Король запалився шаленим гнівом від перших же слів кардинала про те, що мадам де Шеврез, яка була на заслання в Турі й нібито перебувала там, приїздила до Парижа, де прожила п'ять днів, ховаючись від поліції. Примхливий і невірний своїй дружині король хотів, щоб його звали Людовік Справедливий і Людовік Цнотливий.

До свого оповідання кардинал додав, що мадам де Шеврез не тільки приїжджала до Парижа, ба навіть королева поновила з нею секретне листування, що за тих часів називали «кабала». Далі кардинал доповів, що він почав уже розплутувати найтаємніші нитки цієї інтриги, але під час арешту посередниці між королевою та засланкою на заваді став якийсь мушкетер. Він нахабно насмілився припинити акцію правосуддя, кинувшись зі шпагою в руці на чесних виконавців свого обов'язку, які повинні були безпристрасно розслідувати справу й подати матеріали її на ласку короля. Тут Людовік XIII не міг уже опанувати себе. Він зробив крок до покоїв королеви, блідий і мовчазний. Обличчя короля виказувало обурення, що, вибухнувши, призводило його до найжахливішої жорстокості.

А втім, кардинал не сказав і слова про герцога Бекінгема.

Саме в той час до короля ввійшов пан де Тревіль, стриманий, ввічливий і бездоганно одягнений у парадну форму.

Побачивши кардинала і розлюченого короля, де Тревіль здогадався про все, що тут сталося, і відчув себе сильним, як Самсон перед філістимлянами.

Король торкнувся вже ручки дверей. Кроки пана де Тревіля змусили його обернутися.

— Ви прийшли вчасно, — сказав король, що дійшов до крайнього запалу й не міг уже стримуватися. — Гарні речі чую я про ваших мушкетерів!

— А я, — зимно відповів пан де Тревіль, — маю доповідати вашій величності гарні речі про судових.

— А що саме? — спитав король.

— Маю за честь доповідати вашій величності, — тим же тоном продовжував пан де Тревіль, — що дехто з судових, комісарів і поліцаїв, людей, звичайно, поважних, але, як видно, дуже лютих на військовий мундир, наважився заарештувати, привселюдно відвезти й кинути у Фор-Левек — і все це з наказу, який вони відмовилися мені показати, — одного з моїх, або, вірніше, одного з ваших мушкетерів, сір; людину бездоганної поведінки, майже славетної репутації. Ваша величність зволите знати його з найкращого боку — це Атос.

— Атос? — механічно повторив король. — Справді, мені знайоме це прізвище. Ми знаємо цю історію. З ним вчинено так у наших інтересах.

— Отже, — говорив пан де Тревіль, — це було в інтересах вашої величності схопити безневинного мушкетера, помістити його, наче злочинця якогось, між тюремниками та провести крізь нахабний натовп благородну людину, що десять разів проливала кров на службі у вашої величності й ладна проливати й далі?

— Хіба ж так стояла справа? — невпевнено спитав король.

— Пан де Тревіль не сказав, — байдужо вкинув слово кардинал, — що цей безневинний мушкетер, цей благородний кавалер за годину перед тим вигнав шпагою чотирьох комісарів, надісланих мною, щоб провести слідство в одній найважливішій справі.

Король кинув оком на кардинала.

— Потерпілі склали протокол, — голосно відповів кардинал на німе запитання короля, — і я матиму за честь подати його вашій величності.

— Невже ж протокол, складений судовими, правдивіший за слова честі військового? — згорда відповів Тревіль.

— Ну ж бо, ну! Годі вам, Тревілю! — сказав король.

— Якщо його еміненція має підозру на когось із моїх мушкетерів, — промовив Тревіль, — то я й сам, знаючи справедливість пана кардинала, прошу провести допит.

— У будинку, де робили трус, — безпристрасно вів далі кардинал, — мешкає, здається, беарнець, друг вашого мушкетера.

— Ваша еміненція має на увазі пана Д'Артаньяна?

— Я маю на увазі юнака, вашого протезе, пане Тревілю.

— Він справді живе там, ваша еміненціє.

— Чи не підозрюєте ви, що цей юнак дає погані поради?..

— Панові Атосу, вдвоє старшому від нього? — перебив пан де Тревіль. — Ні! А, головне, пан Д'Артаньян вчорашній вечір пробув у мене.

— Он як! Виходить, усі ваші мушкетери проводили той вечір у вас!

— Ваша еміненція не вірить мені? — спересердя сказав де Тревіль, почервонівши.

— Ні, борони Боже! — відповів кардинал. — Цікаво тільки, о котрій годині був він у вас?

— О, це я можу визначити цілком точно, бо, коли він увійшов, я помітив, що було пів на десяту, хоч мені здавалося, що мало бути пізніше.

— А о котрій годині вийшов він із вашого будинку?

— Було пів на одинадцятку. Тобто за годину по тій пригоді.

— Проте, — відповів кардинал, що ні на мить не брав під сумнів правдивості слів пана де Тревіля й відчував, що перемога вислизає з його рук, — проте Атоса було заарештовано в тому самому будинку по вулиці Могильників.

— Хіба ж заборонено відвідувати друзів? Або хіба мушкетер моєї роти не має права приятелювати з гвардійцем роти пана Дезесара — Д'Артаньяном?

— Чи не той це Д'Артаньян, що поранив Жюсака під час нещасливої зустрічі біля монастиря Босих Кармелітів? — спитав король, зиркнувши на кардинала, що почервонів від злості.

— А іншим разом — Бернажу, — поспішив додати Тревіль. — Так, сір. Ваша величносте, маєте чудову пам'ять.

— Ну, як же розв'яжемо ми цю справу? — спитав король.

— Ця справа обходить більше вашу величність, ніж мене, — відповів кардинал. — Я наполягав би на його вині.

— Я ладний зараз же повернути вам мою шпагу, сір, — сказав де Тревіль. — Обвинувачуючи сьогодні моїх солдатів, пан кардинал, я переконаний в тому, що згодом обвинувачуватиме й мене. То краще вже я сяду у в'язницю разом із паном Атосом, якого вже заарештовано, і з паном Д'Артаньяном, якого, напевно, мають заарештувати.

— Чи скінчите ви колись, гасконська ваша голово? — вигукнув король.

— Сір! — не знижував голос Тревіль. — Накажіть звільнити мого мушкетера або нехай віддають його під суд.

— Слухайте, — сказав король. — Чи клянеться ви моїм батьком, що Атос перебував у вас під час цієї пригоди й що він не брав у ній участі?

— Клянуся вашим славетним батьком і вами, якого я шаную понад усе в світі.

— Подумайте, сір, — сказав кардинал, — що, звільнивши заарештованого, ми не дізнаємось правди.

— Пан Атос завжди тут і буде готовий відповідати, скоро суд забажає допитати його, — відповів пан де Тревіль. — Він не втече, пане кардинале. Будьте спокійні. Я відповідаю за нього.

— Звичайно, він не втече, — мовив король. — Та його завжди й знайдуть, як казав пан де Тревіль. До того ж, — додав він, низивши голос і кинувши на кардинала благаючий погляд, — треба їх заспокоїти; це — найкраща політика.

Така політика Людовіка XIII змусила Ришельє всміхнутися.

— Наказуйте, сір, — відповів кардинал. — Вам належить право милувати.

— Право помилування застосовується тільки до винних, — сказав пан де Тревіль, який хотів, щоб його слово було останнє, — а мій мушкетер невинний. Отже, ваша величність не милуєте, а чините справедливість.

— Він у Фор-Левеку? — спитав король.

— Так, сир, в окремії камері, як останній злочинець.

— А чорт забирай! — бурмотів король. — Що ж його робити?

— Підписати наказ про звільнення, і край, — підказав кардинал. — Я вважаю, як і ваша величність, що запорука пана де Тревіля більш ніж достатня.

Тревіль поштиво вклонився, переповнений радістю, до якої додалася тривога. Він волів би, щоб кардинал чинив опір, а не легко поступався.

Король підписав наказ про звільнення, а Тревіль узяв його з собою.

Коли він виходив, кардинал приязно всміхнувся до нього і, звертаючись до короля, сказав:

— У ваших мушкетерів, сир, між старшиною й солдатами цілковита гармонія. Це корисно для служби і робить їм честь.

Пан де Тревіль, тріумфуючи, ступив у Фор-Левек і визволив мушкетера, що так і не позбувся своєї спокійної байдужості. Д'Артаньянові ж, при першій з ним зустрічі, він сказав:

— На цей раз вас оминуло лихо. Це вам сплатили за Жюсака. Залишається ще борг за Бернажу. Будьте обачні.

Пан де Тревіль мав рацію, що не довіряв кардиналу, й знав, що справу не закінчено.

Як тільки капітан мушкетерів зачинив за собою двері, кардинал сказав:

— Тепер ми самі, сир, і маємо серйозно поговорити, як буде на те воля вашої величності. Герцог Бекінгем протягом п'яти днів жив у Парижі й поїхав тільки сьогодні вранці.





Пан Бекінгем у Парчжі!



## РОЗДІЛ XVI

*Про те, як кардинал Сеї'є  
не міг знайти дзвона, щоб  
ударити в нього, як зазвичай*

Не можна уявити собі, яке враження справили ці слова на Людовіка XIII. Він то червонів, то полотнів.

Кардинал бачив, що одним заходом повернув усе, що програв.

— Герцог Бекінгемський у Парижі! — вигукнув король. — Що йому тут треба?

— Можливо, він хотів змовитись із вашими ворогами, гугенотами та іспанцями!

— Ні, присягаюсь, ні! Заради змови проти моєї честі, разом із пані де Шеврез, де Лонгвіль та всіма Конде!

— О, сир, як можна припускатися такої думки! Королева занадто доброчесна й занадто любить вашу величність.

— Жінка — слабка істота, пане кардинале, — сказав король, — а про її любов до мене я маю свою власну думку.

— Але я запевняю вашу величність, — наполягав кардинал, — що герцог Бекінгем приїжджав до Парижа з виключно політичними цілями.

— А я певний, що з зовсім іншими намірами, пане кардинале. І горе королеві, якщо вона винна.

— Дійсно, — згодився кардинал. — Хоч мені тяжко уявити собі таку зраду, проте ваша величність змушує й мене замислитись. Пані де Ланнуа, яку я, з наказу вашої величності, допитував уже не раз, розповіла мені, що позавчора вночі її величність довго не лягала

спати, а сьогодні ранком, певно, плакала й цілий день писала.

— Так, так, — мовив король, — мабуть, до нього. Кардинале, мені потрібні папери королеви.

— Насмілююсь зауважити, ваша величносте...

— А оце й ви, пане кардинале, зраджуєте мене, сперечаючись. І ви змовились з іспанцями, англійцями, пані де Шеврез та королевою.

— Сір, — усміхнувся кардинал, — я вважав себе поза підозрою.

— Пане кардинале, ви чуєте? Я хочу мати ці листи.

— Для цього є тільки один спосіб.

— Який?

— Доручити це панові канцлеру Сег'є; це доручення входить у коло його обов'язків.

— Зараз же пошліть по нього.

— Він повинен бути в мене, сір. Я кликав його і, їдучи до Лувру, залишив наказ, щоб він чекав, доки я не повернуся.

— Послати по нього негайно!

— Наказ вашої величності буде виконано, але...

— Але що?

— Але королева може не послухатись.

— Моїх наказів?

— Так, якщо вона не знатиме, що то наказ короля.

— А тоді, щоб вона не мала сумніву, я перекажу їй його сам.

— Ваша величносте, пам'ятайте, що я вжив усіх заходів, аби запобігти розриву між вами.

— Так, герцогу, я знаю, що ви надто поблажливі до королеви; і нам доведеться, попереджаю вас, про це ще поговорити.

— Коли буде завгодно вашій величності. Але я завжди вважатиму за щастя й честь принести себе в жертву злагоді, яку я бажав би бачити між королем та королевою Франції.

— Добре, кардинале, гаразд. А тим часом пошліть по канцлера. Я йду до королеви.

І Людовік XIII, відчинивши двері, пішов коридором, який сполучав його половину з кімнатами Анни Австрійської.

Королева сиділа в колі своїх придворних дам і удавала, що слухає те, що їй читали. Саме тоді, як вона поринула в глибокі та смутні думки, двері відчинилися й увійшов король. Читальниця замовкла, усі дами підвелися. Запанувала цілковита тиша. Король, ні з ким не вітаючись, спинився перед королевою й сказав:

— Мадам, зараз до вас прийде пан канцлер і перекаже вам моє доручення.

Нещасна королева, якій безупинно погрожували розлученням, засланням і навіть судом, пополотніла й не могла втриматися, щоб не спитати:

— Навіщо ці відвідини, сир? Що почую я від пана канцлера такого, чого не зможе переказати мені сам король?

Король, не відповівши ні слова, повернувся на підборах. Майже тієї ж хвилини капітан гвардії пан де Гіто доповів про прибуття канцлера де Сег'є.

Король тим часом виходив через інші двері.

Канцлер червонів і всміхався. Це була цікава людина. Про нього багато чого плели, та на нього цілком покладався кардинал і доручив навіть таку незвичайну справу.

Королева все ще стояла, але, побачивши його, зараз же сіла в крісло й жестом запропонувала дамам зайняти свої місця на подушках та пуфах, а потім згорда спитала:

— Чого бажаєте ви, пане канцлере, і чому ви тут з'явилися?

— Щоб від імені короля і з цілковитою пошаною до вашої величності провести трус в усіх ваших паперах.

— Як? Трус у моїх паперах!.. У мене? Та це ж гидко!

— Вибачте мені, мадам, але в даному разі я вірний слуга короля і виконаю все, що накаже його величність. Хіба ж не був тут його величність і не попереджав вас про ці відвідини.

— Шукайте, пане; очевидно, я злочинниця. Естефаніє, дайте ключі від моїх столів та бюрок.

Канцлер навмисне обшукав усі столи, хоч добре знав, що зовсім не там заховано листа, якого Анна писала ранком. Нарешті він підійшов до королеви й у не-

рішучості зробити останній крок у цій справі, іншими словами, обшукати королеву:

— Тепер мені залишається провести найважливішу частину трусу.

— Яку? — спитала королева, не зрозумівши або не бажаючи розуміти.

— Його величність знає, що ви сьогодні написали листа й не встигли ще його відіслати. Листа того нема ні в столі, ні в бюрох, але десь він повинний таки бути.

— І ви наважитесь піднести руку на вашу королеву! — мовила Анна Австрійська, випростовуючись у весь зріст, грізно дивлячись на канцлера.

— Я вірний підданий короля, ваша величносте, і виконую всі накази його величності.

— Так, це правда! — сказала королева. — Шпигуни кардинала добре служать йому. Я сьогодні написала листа. Він ще не відісланий. Ось він.

І королева піднесла свою чудову ручку до корсажа.

— У такому разі, я прошу вашу величність віддати мені цього листа, — сказав канцлер.

— Я віддам його тільки королю, — відповіла Анна.

— Якби король бажав одержати його особисто, він попросив би його сам. Але, повторюю вашій величності, він наказав мені зажадати його від вас. І якщо ви його не віддасте...

— Тоді що?

— Знову-таки, мені наказано взяти його.

— Як? Що ви хочете сказати?

— Що мої повноваження настільки великі, що мені дозволено навіть обшукати особу вашої величності.

— О, який жах! — вигукнула королева.

— А тому, чи не захоче ваша величність не доводити справи до цього?

— Та це ж безчесне насильство, чи знаєте ви, пане?

— Король наказує, ваша величносте. Даруйте мені, прошу.

— Я цього не стерплю, ні, ні! Краще помру! — скрикнула королева, в якій скипіла гордовита кров володарів Іспанії та Австрії.

Канцлер низько вклонився з очевидним наміром не відступити ні на крок від одержаних інструкцій, і, як під-

ручний ката у в'язниці, наблизився до королеви. З очей її приснули сльози люті.

Сег'є, наважившись, простяг руку до того місця, де, як зізналася королева, був захований лист.

Анна Австрійська ступила крок назад і пополотніла. Можна було подумати, що вона зараз помре. Аби не впасти, королева сперлась лівою рукою на стіл позаду себе, а правою витягла з-за корсажа лист й подала його канцлерові.

— Ось той лист! — вигукнула королева переривчастим, тремтячим голосом. — Візьміть його й позбавте мене вашої мерзенної присутності.

Канцлер, що й собі тремтів від цілком зрозумілого хвилювання, узяв листа, вклонився до землі й пішов.

Ледве зачинилися за ним двері, королева неприємно впала на руки своїх дам.

Сег'є відніс листа королю, навіть не глянувши на нього. Людовік XIII тремтячою рукою узяв листа, почав шукати адреси, якої не було, зблід, повільно розгорнув аркуш, побачивши, що то лист до короля іспанського, і поспіхом прочитав його.

Це був справжній план нападу на кардинала. Королева просила свого брата й імператора австрійського, ображених політикою Ришельє, що завжди намагався зневажити австрійську королівську родину, удати, ніби вони мають намір оголосити війну з Францією, а умовою примирення поставити усунення кардинала. Про кохання у цьому листі не було ані слова.

Зраділий король поцікавився, чи не в Луврі кардинал. Йому відповіли, що його емініція в робочому кабінеті й чекає на накази його величності.

Король зараз же пішов до нього.

— Ви мали рацію, герцоге, — сказав Людовік, — а я помилявся. Інтрига була суто політична, і в цьому листі немає жодного слова про кохання. Ось він. Проте там багато сказано про вас.

Кардинал узяв листа, прочитав його з величезною увагою, а скінчивши, перечитав ще раз.

— Ваша величносте, ви самі бачити, до чого дійшли мої вороги: вони загрожують нам двома війнами, як-

що ви від мене не відцураєтесь. Правду сказати, на вашому місці, сір, я задовольнив би таке настирливе намагання і, зі свого боку, вважав би за справжнє щастя усунутись від справ.

— Що ви кажете, герцоге?

— Я кажу, сір, що гине моє здоров'я в цій неспинній боротьбі та вічній праці. Я кажу, що, ймовірно, не витримаю облоги Ля-Рошелі, і що краще було б призначити туди пана де Конде або пана де Басомп'єра чи яку іншу хоробру військову людину, а не мене. Я тільки служитель церкви, і мені раз у раз заважають виконувати мої безпосередні обов'язки задля справ, до яких я зовсім не здатний.

— Я розумію вас, герцог, — сказав король. — Але заспокойтеся: всіх, кого згадано в цьому листі, буде покарано, навіть саму королеву.

— Сір, королева — мій ворог, а не ваш. Навпаки, вона вірна вам дружина, покійна й бездоганна, і тому ви повинні помиритись із нею.

— Як? Щоб після того...

— Сір, ви були неправі, — перебив кардинал, — підозрюючи королеву; бачите, про кохання в листі жодного слова.

— Щоб я звертався до неї перший? Ніколи.

— Благаю вас, сір.

— Та як це зробити?

— Повідомити її про приємну новину.

— Яку?

— Влаштуйте бал. Ви ж знаєте, як королева любить танцювати. Я певний, що її гнів не встоїть проти такої уважності з вашого боку.

— Але вам же відомо, пане кардинале, як не до вподоби мені усі ці світські втіхи.

— Отже, королева буде вам ще більше вдячна, знаючи про це. До того ж вона матиме нагоду вдягти чудові діамантові підвіски, які ви їй подарували на іменини. Їй досі не доводилось ще вдягати їх.

— Подивімось, пане кардинале, подивімось, — сказав король, щасливий, що королева була винна в злочині, який зовсім не турбував його, і невинна в тому, чого він так жахався. У глибині душі він був цілком згодний помиритися з нею.

Анна Австрійська, яка по конфіскації листа чекала докорів, дуже здивувалася, побачивши на другий день, що король заходився миритись. Спочатку вона хотіла була відштовхнути його. Гордість жінки й самолюбство королеви не дозволяли їй одразу пробачити жорстоку образу. Та, піддавшись на вмовляння своїх придворних дам, вона нарешті почала удавати, що потроху забуває про все.

Король, скориставшись із цього, повідомив, що незабаром збирається влаштувати свято.

Для Анни Австрійської це було так незвичайно, що, як і передбачав кардинал, при слові свято остання ознака гніву зникла, якщо не з серця, то принаймні з обличчя королеви. Вона спитала, на коли призначено бал. Король відповів, що порадиться про це ще з кардиналом.

І дійсно, щодня король питав кардинала, коли має бути свято, і щоразу кардинал, з тієї чи іншої причини, вагався його призначити.

Минуло півтора тижня. На восьмий день по описаній нами сцені кардинал отримав з Лондона листа, де було написано: «Вони в мене. Залишити Лондон не можу, бо не маю грошей; надішліть 500 пістолів і через чотири-п'ять днів я буду в Парижі».

Того ж таки дня, як кардинал отримав листа, король звернувся до нього зі своїм звичайним запитанням.

Кардинал почав рахувати на пальцях і сказав до себе:

— Вона приїде як написала, за чотири або п'ять днів по одержанні грошей; на переказ грошей потрібно чотири-п'ять днів; щоб доїхати сюди — стільки ж, а разом десять днів; дамо ще деякий час на противні вітри, непередбачені несподіванки, жіночі забаганки — маємо дванадцять днів.

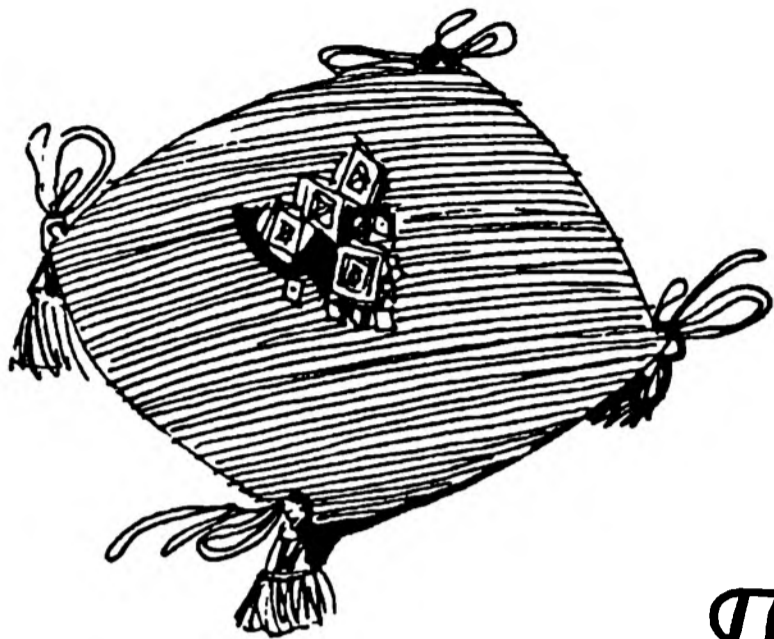
— Що ж, герцоге, — спитав король, — підрахували?

— Так, сир. Сьогодні 20 вересня. 3-го жовтня міські радники влаштують бенкет. Це буде чудова нагода, і воно не виглядатиме так, ніби ви намагаєтесь помиритися з королевою.

А відтак Ришельє додав:

— До речі, сир, не забудьте ж напередодні сказати її величності, що хочете подивитися, чи до лиця їй діамантові підвіски.





## РОЗДІЛ XVII

### *Подружся Бонасьє*

Це вже вдруге кардинал згадав про підвіски. Така наполегливість здивувала короля, і він вирішив, що за цим криється якась таємниця.

Людовік XIII пішов до королеви і, як зазвичай, почав погрожувати особам, що її оточували. Анна Австрійська схилила голову й мовчала в надії, що має бути всьому цьому край. Вона сподівалася, що рано чи пізно він спиниться.

Але не цього хотів Людовік. Він бажав викликати суперечку, що допомогла б йому зрозуміти дещо. Він не мав сумніву, що кардинал готує йому якийсь неприємний сюрприз, бо на це його еміненція був великий майстер. Погрозами він домігся таки свого.

— О, сир, — скрикнула королева, що їй урвався вже терпець, — ви все ж таки не кажете всього, що маєте на серці. Що я зробила? Де ж той мій злочин? Не може бути, щоб ваша величність знімали такий шум через листа, написаного моєму братові.

Король, якого несподівано атакували, не знайшов, що відповісти. Він поклав, що тепер саме час сказати королеві те, що він мусив сказати тільки напередодні свята.

— Мадам, — велично мовив він, — незабаром у ратуші має бути бал. Я хотів би, щоб ви з'явилися туди вшанувати наших добрих радників у парадному вбранні й обов'язково з діамантовими підвісками, які я подарував вам на іменини. Ось моя відповідь.

Відповідь була жахлива. Анна Австрійська вирішила, що Людовік XIII знає все, але тільки за настановою кардинала приховував це весь тиждень. Проте така потайливість була властива його вдачі. Королева пополотніла і, злякано дивлячись на короля, не відповідала ні слова.

— Ви чуєте, мадам? — спитав король, що з насолодою дивився на її розгубленість, але не вгадував її причини, — чуєте?

— Так, сир, чую, — ледве чутно промовила королева.

— І будете на балі?

— Буду.

— З діамантами?

— Так.

Королева зблідла б ще більше, коли це було можливо. Король помітив її хвилювання й, тішачись ним з тою байдужою жорстокістю, що була однією з найнеприємніших рис його характеру, вимовив:

— Отже, згода? Оце й усе, що я мав сказати вам.

— А на який день призначено цей бенкет? — спитала королева.

Людовік XIII інстинктивно відчув, що йому не слід відповідати на це питання, поставлене майже неприязною жінкою.

— Дуже скоро, — відповів він, — але дня точно не пригадую. Я спитаю в кардинала.

— Так то кардинал призначив бенкет? — вигукнула королева.

— Так, — відповів здивований король. — Але чому ви про це питаєте?

— І це він сказав вам запросити мене туди з цими діамантами?

— Тобто...

— Це він, сир, він?

— Так що ж із того? Він чи не він, яка різниця? Чи не вважаєте ви це запрошення за злочин?

— Ні, сир!

— Отже, ви будете?

— Так, сир.

— Добре, — сказав король, виходячи, — гаразд, я покладаюсь на вас.

Королева зробила реверанс не стільки з етикету, скільки тому, що їй підгиналися коліна. Король пішов у захопленні.

— Я пропала, — прошепотіла королева, — пропала, бо кардиналові все відомо. Це він підбурює короля, який нічого ще не знає, але незабаром дізнається про все.

Вона стала навколішки на подушці і, схиливши голову на тремтячі руки, почала молитися.

— Чи не можу я допомогти чимось вашій величності? — спитав несподівано голос, повний лагідності та жалю.

Королева миттю обернулась, бо не можна було помилитись, почувши голос справжнього друга.

І дійсно, біля дверей, що вели до кімнати королеви, з'явилась гарненька пані Бонасьє. Коли ввійшов король, вона прибирала сукні та білизну в сусідній кімнаті, і, не маючи змоги вийти, чула все.

— Ви? Боже ж мій милий, це ви? — вигукнула королева. — Але подивіться мені в очі. Мене всі зраджують. Чи можу я довіритись вам?

— О, мадам, — відповіла молода жінка, падаючи до ніг королеви, — присягаюся всім святим, я ладна вмерти за вашу величність.

Це був зойк, що виходив з глибини серця! Він не міг ошукати.

— Так, — вела далі пані Бонасьє, — так, тут чимало зрадників. Але я клянуся небом, ніхто не відданий вам більше за мене. Підвіски, що їх вимагає король, ви віддали герцогу Бекінгемському. Чи не так? Вони були в маленькій скриньці з рожевого дерева, яку він тримав у руках. Адже так? Чи я помиляюсь?

— О, Боже мій милий, — шепотіла королева, цокаючи зубами.

— І ці підвіски, — додала пані Бонасьє, — треба повернути.

— Так, звичайно треба, — ствердила королева. — Але як це зробити, як їх дістати?

— Треба послати кого-небудь до герцога.

— Але кого? Кого? На кого покластися?

— Чоловіка мого звільнили два-три дні тому. Я ще не мала часу з ним побачитись. Це чесна й добра людина, що до всіх ставиться однаково — без любові й без нена-

висті. Він зробить все, що я захочу. Він поїде, сам не знаючи, що везе, і передасть листа на зазначену адресу, не підозрюючи навіть, що він — від вашої величності.

Королева схопила молоду жінку за руки, подивилась на неї, ніби бажаючи зазирнути в її думки, і, побачивши в них саму щирість, ніжно її поцілувала.

— Зроби це, — вигукнула вона, — і ти врятуєш мене від смерті, повернеш мені честь.

— О, не перебільшуйте послуги, яку я маю за щастя вам зробити. Мені нічого вам повертати. Ваша величність — тільки жертва зрадницьких змов.

— Це правда, дитино моя, — сказала королева, — ти маєш рацію.

— Дайте ж мені листа, мадам, не можна гаяти часу.

Королева підбігла до маленького столика, де було чорнило, перо та папір. Вона написала кілька рядків, запечатала листа своєю печаткою й віддала його пані Бонасьє.

— Справа в тому, що в мене нема грошей, — мовила королева, — але зажди.

Вона підбігла до скрині, де були сховані її коштовності.

— Ось, — сказала вона, — перстень, який, кажуть, коштує дуже дорого. Я одержала його від брата, короля іспанського. Він мій власний, і я можу робити з ним що хочу. Візьми його, продай, нехай чоловік твій їде.

— Через півгодини ваш наказ буде виконаний.

— Чи бачиш ти адресу? — дуже тихо додала королева. — Мілордові, герцогу Бекінгему, в Лондоні.

— Листа передадуть особисто йому.

— Добре, дитино! — вигукнула Анна Австрійська.

Пані Бонасьє поцілувала руки королеви, сховала листа за корсажем, зникла з легкістю пташки й за десять хвилин була вдома.

Вона, як і говорила королеві, не бачила ще свого чоловіка після його визволення. Не знала вона також і про його ставлення до кардинала.

Пані Бонасьє знайшла чоловіка самого. Статечний крамар, скоро повернувся додому, повідомив дружину про своє щасливе повернення. Та наказала привітати його й переказати, що першу ж вільну від служби хвилину призначить побачення з ним.

Цієї першої хвилини довелося чекати п'ять днів, що за інших обставин видалося б панові Бонасьє дуже тривалим

терміном, але побачення з кардиналом та відвідування Рошфора давали йому багату поживу для міркування. Крамар бачив уже себе на шляху до шанування й багатства.

Зі свого боку, пані Бонасьє теж міркувала, але, слід зазначити, думки її ні в якому разі не були честолюбні, а мимохіть безупинно звертались до юнака — такого хороброго й такого, здавалося, закоханого.

Вона одружилася у віці вісімнадцяти років. Перебуваючи завжди в оточенні друзів свого чоловіка, людей мало здатних нав'язати яке-небудь почуття молодій жінці з чулим серцем, пані Бонасьє залишилась неприступною для звичайних залицяльників. За тих часів звання дворянина чарувало середняцькі кола, а Д'Артаньян був шляхтич. До того ж на ньому був гвардійський мундир, що, після мушкетерського, подобався паніям більше від усіх інших. Цього було більш ніж досить, щоб запаморочити голову 25-літній жінці, а пані Бонасьє саме й дійшла тоді цього щасливого віку.

Отже, наше подружжя не бачилося майже цілий тиждень, дарма що в його житті трапилися важливі події. Пан Бонасьє, зустрівши дружину, виявив щирю радість і простяг до неї руки. Пані Бонасьє підставила йому чоло.

— Побалакаймо трішки, — сказала вона.

— Що? — здивовано спитав Бонасьє.

— Мені треба сказати вам щось дуже важливе.

— Я теж мушу поставити вам кілька серйозних запитань. Розкажіть мені, прошу, як вас викрадено?

— Тепер це не дуже цікаво, — відповіла пані Бонасьє.

— Що ж тоді цікаво? Мій арешт? Наше становище дуже змінилося відтоді, як я вас востаннє бачив, пані Бонасьє, і я не дивуватиму, коли не більш як за кілька місяців нам багато хто буде заздрити.

— А надто, якщо ви послухаетесь поради, яку я маю вам дати.

— Мені?

— Так, вам. Є змога вчинити добре й святе діло і разом із тим придбати багато грошей.

Пані Бонасьє добре розуміла, що, кажучи про гроші, вона торкнеться найвразливішого місця. Але людина, навіть звичайний крамар, що проговорила десять хвилин із кардиналом Ришельє, перетворюється на зовсім іншу істоту.

- Набути багато грошей? — спитав Бонасьє з гримаскою.
- Так, багато.
- А скільки, наприклад?
- Мабуть, тисячу пістолів.
- Отже, ви пропонуєте мені щось дуже важливе?
- Так.
- А що саме треба зробити?
- Ви зараз же поїдете. Я дам вам листа, який ви в жодному разі не випустите з рук і передасте за призначенням.
- А куди ж я поїду!
- До Лондона.
- Я? До Лондона? Чи не глузуєте ви? У мене немає жодних справ у Лондоні.
- Проте іншим треба, щоб ви туди поїхали.
- Хто ці інші? Попереджаю вас, що тепер я вже більш нічого не роблю наосліп і хочу знати не тільки, чим я ризикую, а й для кого.
- Вас посилає вельможна особа, вельможна особа чекає на вас. Нагорода перевищить усі ваші бажання. Ось усе, що я можу вам сказати.
- Знову інтриги. Завжди інтриги. Пан кардинал дав мені добру науку з приводу цього.
- Кардинал? — вигукнула пані Бонасьє. — Ви бачили кардинала?
- Він послав по мене, — згорда відповів крамар.
- І ви прийняли його запрошення, необережна ви людина?
- Мушу зізнатися, в мене не було вибору: йти чи не йти, бо мене вели два солдати. Мушу зізнатись також, що тоді я не знав ще його емінінції, і я був би дуже радий, якби міг уникнути цього візиту.
- Він погано поводився з вами, погрожував вам?
- Він подав мені руку й назвав мене своїм другом; своїм другом, чуєте, добродійко? Я — друг великого кардинала.
- І тепер ви до кардинальських послуг?
- Так, добродійко. І, як його слуга, я не дозволяю вам брати участі в змовах проти держави, не дозволяю, щоб ви потурали каверзам жінки — не французенки, в якій тече іспанська кров. На щастя, кардинал пильно стежить за всім, зазирає до самої глибини сердець.

— А, добродію, так ви прихильник кардинала! Ви служите тим, хто мордує вашу жінку й зневажає вашу королеву!

— Приватні інтереси — ніщо проти громадських. Я за тих, хто обороняє державу, — чванливо відповів Бонасьє. — Овва! — додав він, торкнувшись до туго набитої торбинки з дзвінкою монетою, — а що ви про це казатимете, проповіднице?

— Звідки ці гроші?

— А ви не здогадуєтесь?

— Від кардинала?

— Від нього та від мого приятеля, віконта де Рошфора.

— Віконта Рошфора! Так це ж він викрав мене!

— Можливо.

— І ви берете від нього гроші?

— Чи не ви самі казали мені, що то була цілком політична справа.

— Так. Але вони мали за мету змусити мене зрадити мою повелительку, силоміць вирвати в мене признання, що загрожувало честі, а мабуть, і життю моєї найяснішої господині.

— Добродійко, — сказав Бонасьє, — ваша найясніша господиня — зрадлива іспанка, а кардинал чинить по правді.

— Добродію, — відповіла молода жінка, — мені було відомо, що ви боягуз, скупердяй і дурень, але я не знала, що ви — негідник.

— Мадам, — мовив Бонасьє, який ніколи ще не бачив жінку такою роздратованою і злякався її гніву, — що ви кажете?

— Я кажу, що ви — мерзотник, — вела далі пані Бонасьє, помітивши, що починає брати гору над чоловіком. — Так ви втручаєтесь у політику, та ще й кардинальську? Так ви продаєте душу й тіло сатані за гроші?

— Ні, не сатані, а кардиналові.

— Це все одно, — верескнула молода жінка. — Ришельє і сатана — один біс.

— Мовчіть, добродійко, мовчіть! Вас можуть почути.

— Так, ви маєте рацію; і мені буде соромно за вашу полохливість.

— Але чого ж ви від мене вимагаєте? Скажіть.

— Я вам сказала, щоб ви негайно поїхали й чесно виконали доручення, яке я бажаю на вас покласти. За такої умови я забуваю про всі ваші помилки і, більше того, — вона простягла йому руку, — повертаю вам мою дружбу.

Бонасьє був боягуз і скнара, але він любив свою жінку й був зворушений. Мужчина п'ятдесяти років не може довго гніватися на двадцятип'ятирічну жінку. Пані Бонасьє бачила, що він вагається.

Бонасьє тверезо оцінював обидва гніви: кардинала й королеви. Гнів кардинала дуже переважав.

— Якщо ви заарештуєте мене з наказу королеви, я звернусь до його еміненції.

Пані Бонасьє побачила, що зайшла далеко і злякалася. Вона боязко подивилась на безглузде обличчя, що виявляло непереможну рішучість, як буває у вкрай переляканих дурнів.

— А що вам треба у Лондоні? — спитав Бонасьє.

— Так, дурниці, дещо купити, — миттю зрозумівши своє становище, відповіла молода жінка.

— Тоді, пробачте, я мушу вас залишити, шановна пані Бонасьє, — сказав крамар, згадавши, що про цю розмову йому треба негайно повідомити кардинала. — Я не знав, що ви прийдете, і призначив побачення одному приятелеві. Я зараз повернуся, і коли ви почекаєте на мене рівно півхвилини, я, скінчивши з приятелем, зайду по вас і проведу до Лувру, бо вже сутеніє.

— Дякую вам, добродію, — відповіла пані Бонасьє.— Ви не такий хоробрий, щоб могли стати мені в пригоді. Я краще піду до Лувру сама.

— Як хочете, пані Бонасьє, — сказав колишній крамар.— Чи скоро ми знову побачимось?

— Звичайно. Сподіваюся, на наступному тижні. У мене буде трохи вільного часу і я скористаюся ним, щоб налагодити наше господарство. Воно, ймовірно, занедбане.

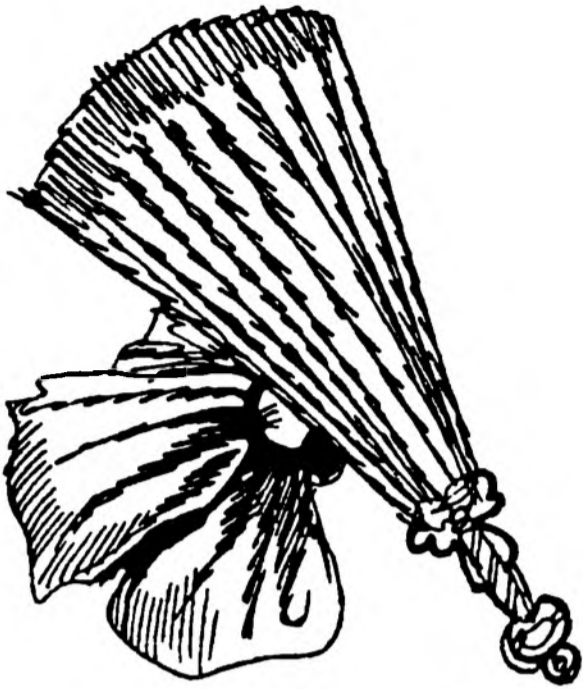
Бонасьє пішов, а вона поринула в міркування.

— Гей, пане Бонасьє! Я вас ніколи не кохала, а тепер ненавиджу вас, і присягаюся, ви мені ще заплатите.

Тієї ж хвилини удар в стелю примусив її підвести голову, і якийсь голос, що йшов зверху, промовив їй:

— Люба пані Бонасьє, відчиніть бічні двері. Я зараз зайду до вас.





## РОЗДІЛ XVIII

### *Чоловік і коханець*

— Дозвольте мені зауважити вам, мадам, — сказав Д'Артаньян, входячи через двері, що відчинила молода жінка, — дозвольте мені зауважити вам, що маєте цілком нікчемного чоловіка.

— Хіба ви чули нашу розмову? — спитала пані Бонасьє, з хвилюванням вдивляючись в обличчя Д'Артаньяна.

— Усю до останнього слова.

— Але, яким чином, Боже мій милий?

— Одним відомим мені способом, через який я чув колись і вашу жвавішу розмову з прибічниками кардинала.

— І багато ви зрозуміли з нашої розмови?

— Тисячу речей. По-перше, що ваш чоловік, на щастя, йолоп та дурень; далі, що ви в дуже скрутному становищі, чому я теж дуже радий; що все це дасть мені змогу запропонувати свої послуги, а я здатний кинути-ся за вас у вогонь; і, нарешті, королеві потрібна хоробра, розумна та віддана людина, яка для неї поїхала б до Лондона. З цих трьох чеснот я маю, в усякому разі, дві, і весь до ваших послуг.

Пані Бонасьє не відповідала. Серце в неї калатало з радощів, а очі засяяли таємною надією.

— А яку дасте ви мені за поруку, — спитала вона, — якщо я згоджуся довіритись вам?

— Мою любов до вас. Кажіть, наказуйте, що робити.

— О, Боже ж мій милий, — прошепотіла молода жінка, — чи можу ж я довірити вам таку таємницю? Адже ви майже дитина!

— Мабуть, хтось має вам за мене поручитися?

— Зізнаюся, що це мене дуже заспокоїло б.

— Чи знаєте ви Атоса?

— Ні.

— Портоса?

— Ні.

— Араміса?

— Ні. Хто такі ці добродії?

— Королівські мушкетери. А чи знаєте ви пана де Тревіля, їхнього капітана?

— О, так, цього я знаю; не особисто, але королева мені чимало казала про нього як про хороброго й благородного дворянина.

— І ви не боїтесь, що він викаже на вас кардиналові, чи не правда?

— О, ні, звичайно.

— Тоді відкрийте йому свою таємницю й спитайте, чи можна мені довірити її, хоч яка буде вона важлива, дорогоцінна та страшна.

— Але це не моя таємниця, і я не можу її відкривати.

— Чи не мали ви відкрити її панові Бонасьє? — з гіркотою спитав Д'Артаньян.

— Як довіряють листа дуплу дерева, крилу голуба чи нашійникові собаки.

— Адже ви бачите, що я вас кохаю.

— Це так!

— Я чесна людина.

— Вірю.

— Я хоробрий.

— О, я впевнена в цьому.

— То випробуйте мене.

Пані Бонасьє, все ще вагаючись, подивилась на юнака.

— Слухайте, — сказала вона йому. — Я покладаюсь на ваші запевнення й на вас. Але клянуся Богом, який чує нас, якщо ви мене зрадите, навіть якщо мої вороги помилують мене, я вб'ю себе й обвинувачу вас у моїй смерті.

— А я клянуся Богом, — сказав Д'Артаньян, — що якби мене закопали, коли я буду виконувати ваше доручення, я помру, але не зроблю нічого, що могло б скомпрометувати будь-кого.

Тоді молода жінка відкрила йому страшну таємницю.

— Я їду, — сказав Д'Артаньян, — їду негайно.

— Як, ви їдете! — вигукнула пані Бонасьє. — А ваш полк? Ваш капітан?

— Присягаюся, ви змусили мене забути про все, люба Констанціє. А втім, правда ваша, мені потрібна відпустка. Сьогодні ж увечері піду до пана де Тревілья й проситиму його поклопотатися за мене у свого зятя, пана Дезесара.

— Тепер про інше.

— Про що? — спитав Д'Артаньян, бачачи, що пані Бонасьє не наважується закінчити.

— Ви, мабуть, не маєте грошей?

— Мабуть — зайве слово, — посміхнувся Д'Артаньян.

Тоді пані Бонасьє відчинила шафу і взяла звідти торбинку, яку півгодини тому так ніжно пестив її чоловік, — беріть цю торбинку.

— О, це буде вдвічі цікавіше: врятувати королеву за допомогою грошей його еміненції!

— Ви дуже милий та люб'язний хлопець, — сказала пані Бонасьє. — Вірте, що королева не лишиться невдячною.

— О, я вже й так маю нагороду! — вигукнув Д'Артаньян. Я вас кохаю, ви дозволяєте мені говорити про це: це вже щастя більше, ніж те, якого я міг сподіватися.

— Тихо! — застерегла пані Бонасьє, здригнувшись.

— Що?

— На вулиці розмовляють.

— Це голос...

— Мого чоловіка! Так, я впізнаю його.

Д'Артаньян підбіг до дверей й засунув засув.

— Він не увійде, доки ми не вийдемо. Мусите піднятися до мене.

— Ой, — вигукнула пані Бонасьє, — ви так це кажете, що мене жах бере.

Д'Артаньян побачив сльози на її очах. Схвильований та зворушений, він кинувся до ніг молодої жінки.

— У мене, як у храмі, вам нічого не загрожує, — сказав він. — Даю вам слово дворянина.

— Ходімо! Я вірю вам, мій друже.

Юнак обережно відсунув засув, і обидва, легкі як тіні, прослизнули через внутрішні двері до коридору, а звідти нечутко піднялися сходами й увійшли в кімнату Д'Артаньяна.

У себе Д'Артаньян запропонував жінці наблизитись до вікна, і через щілинку у віконниці вони побачили пана Бонасьє, що розмовляв з чоловіком у плащі, і почали прислухатися.

Пан Бонасьє відчинив двері і, побачивши, що в кімнаті нікого нема, повернувся до людини в плащі, що деякий час залишалась на самоті.

— Вона пішла, — сказав колишній крамар. — Вона, мабуть, подалась до Лувру.

— Ви впевнені, — спитав невідомий, — що вона не знає, куди ви пішли?

— Ні, — самовдоволено відповів Бонасьє, — ця жінка занадто легковажна.

— А чи вдома хлопець-гасконець?

— Не думаю; як бачите, віконниці зачинені і крізь щілинку не видно світла.

— Усе одно, треба переконатися.

— Яким чином?

— Постукати у двері.

— Я спитаю його слуги.

— Ідіть.

Бонасьє підійшов до дверей кімнати Д'Артаньяна й постукав.

Ніхто не відповідав. На той вечір Портос для більшої пишності просив Д'Артаньяна надіслати Планше до нього. Д'Артаньян же не виявив жодної ознаки життя.

— Там нікого немає, — сказав Бонасьє.

— Однак ходімо краще до вас; там безпечніше, ніж на порозі.

— О, як прикро, — прошепотіла пані Бонасьє, — ми більше нічого не почуємо.

— Навпаки, — сказав Д'Артаньян, — ми будемо чути ще більше.

Він витягнув з підлоги три чи чотири паркетини, і вони почули, як людина в плащі наказувала Бонасьє вирядитись до Лувру й узяти у жінки листа. Домовившись, де вони зустрінуться, незнайомиць пішов.

Зойк жаху несподівано перервав міркування Д'Артаньяна та пані Бонасьє: її чоловік виявив зникнення торбинки й кричав «рятуйте!»

— Ой, лихо! — вигукнула пані Бонасьє, — він підніме бучу на всю околицю.

Бонасьє кричав довго, та крики не були тоді навдивовижу і не зацікавили нікого. Незабаром молоді люди почули, як Бонасьє вийшов, і голос його віддалявся у напрямку вулиці Дюбак.

— А тепер, коли він пішов, треба забиратись і нам, — зауважила пані Бонасьє. — Мужність, а головне — обережність! І пам'ятайте, що ви належите королеві.

— Йй і вам, — виправив Д'Артаньян. — Будьте спокійні, чудова Констанціє, я повернуся гідний її вдячності; та чи буду я вартий вашого кохання?

Констанція відповіла довгим поглядом, який жінка завжди дарує чоловікові, якого кохає.





## РОЗДІЛ XIX

### *План кампанії*

Д'Артаньян пішов просто до пана де Тревілья. Він гадав, що за кілька хвилин цей клятий незнайомиць повідомить про все кардинала, а тому не можна було гаяти ні хвилини.

З першого погляду на веселе обличчя Д'Артаньяна капітан зрозумів, що трапилось щось нове.

Знавши про відданість де Тревілья королеві, Д'Артаньян вирішив розповісти йому все.

— Ви хотіли мене бачити, мій молодий друже? — спитав де Тревіль.

— Так, капітане, — відповів Д'Артаньян, — і сподіваюся, ви пробачите мені, що я вас потурбував, коли довідаєтесь, чому я прийшов.

— Кажіть, я вас слухаю.

— Тут ідеться не більше не менше, як про честь, а мабуть, і життя королеви, — сказав Д'Артаньян, стисивши голос. — Я випадково дізнався про таємницю...

— Бережіть вашу таємницю, юначе, і скажіть, чого ви хочете?

— Я хочу, щоб ви виклопотали мені двотижневу відпустку в пана Дезесара.

— Коли?

— Цієї ж ночі.

— А, ви збираєтесь виїхати з Парижа?

— Мене посилають.

— Можна знати куди?

— До Лондона.

— А чи нема зацікавлених у тім, щоб ви не досягли своєї мети?

— Кардинал, гадаю, віддав би все на світі, щоб я впіймав облизня.

— І ви їдете один?

— Так.

— Адже ж вас уб'ють.

— Я помру, виконуючи свій обов'язок.

— Тоді ваше доручення не буде виконано.

— Це дійсно так, — сказав Д'Артаньян.

— Вірте, — вів далі Тревіль, — при такій нагоді треба чотирьох для того, щоб доїхав один.

— Маєте рацію, капітане, — відповів Д'Артаньян. — Але ви знаєте Атоса, Портоса й Арамиса, і вам відомо, що я можу на них покластись.

— Я можу дати кожному з них двотижневу відпустку, ось і все. Атосові, який усе ще слабує, — для поїздки на Форзькі води, Портосові й Арамисові — супроводити їхнього товариша, якого вони не хочуть кидати самого в такому важкому стані. Відпустка слугуватиме доказом моєї згоди на мандрівку.

— Красно дякую, капітане, ви надзвичайно ласкаві.

Д'Артаньян написав заяву, і пан де Тревіль, прийнявши від нього папера, обіцяв, що близько другої всі чотири дозволи будуть надіслані на їхні адреси.

— Будьте ласкаві, пришліть мій дозвіл до Атоса, — попросив Д'Артаньян, — бо я боюся, повернувшись додому, натрапити на якусь неприємність.

— Будьте спокійні. Прощайте. Щасливої дороги. До речі... — сказав пан де Тревіль, гукнувши його знову.

Д'Артаньян повернувся.

— Чи є у вас гроші?

Д'Артаньян дзвякнув торбинкою, що була в його кишені.

— Чи вистачить? — спитав де Тревіль.

— Триста пістолів.

— Добре, з ними можна їхати майже на край світу. Ідіть собі.

Д'Артаньян вклонився. Де Тревіль простяг руку. Д'Артаньян стиснув її з шанобливою вдячністю! Від

самого його приїзду до Парижа капітан завжди піклувався про нього.

Спочатку Д'Артаньян пішов до Арамиса, про долю якого він дуже турбувався.

Поки приятелі балакали про дрібниці, з'явився посланець пана де Тревіля із запечатаним пакетом.

— Відпустка, яку ви просили, — сказав лакей.

— Я? Я не просив відпустки.

— Мовчіть та беріть, — сказав Д'Артаньян. — А ось вам, мій друже, півпістоля за труд. Скажіть панові де Тревілю, що пан Арамис душею йому вдячний. Ідіть собі.

Чоловік низько вклонився й пішов.

— Що це таке? — спитав Арамис.

— Беріть із собою все потрібне для двотижневої подорожі та йдіть за мною.

— Але я не можу кинути Париж цієї ж таки хвилини, не довідавшись... — Тут Арамис зупинився.

— Щось з нею сталося, чи не так? — спитав Д'Артаньян.

— З ким?

— З жінкою, що була тут... З вишиваною хусточкою...

— А хто переказував вам, що тут була жінка? — звідався Арамис, пополотнівши як смерть.

— Я бачив її на власні очі.

— І ви не знаєте, хто вона така?

— Здається, здогадуюсь.

— Слухайте, — мовив Арамис. — Коли вже ви так багато знаєте, то чи не відомо вам, куди вона зникла?

— Гадаю, що вона повернулась до Тура.

— До Тура? Це так. Ви її знаєте. Але, як вона могла поїхати до Тура, не сказавши мені жодного слова?

— Вона боялась, що її заарештують.

— А чому вона не написала мені?

— Тому що боялася скомпрометувати вас.

— Ви повертаєте мені життя, Д'Артаньяне! — вигукнув Арамис. — Я вважав себе за покинутого, обдуреного. О, який би я був радий побачити її! Я не міг уявити собі, що заради мене вона ризикує своєю



волею, а, між тим, навіщо їй було приїздити до Парижа?

— На те, на що ми сьогодні виряджаємось до Англії.

— А що ж воно таке?

— Коли-небудь дізнаєтесь, Арамісе; а тим часом я утримаюсь від зайвих слів, пам'ятаючи про богословську небогу.

Араміс усміхнувся, пригадавши казку, яку він розповів одного вечора своїм друзям.

— Ну, що ж! Коли її немає в Парижі й ви в тому певні, Д'Артаньяне, то мене ніщо не затримує, я ладний прямувати за вами. Ви кажете, ми вирушаємо?

— Поки — до Атоса, і якщо ви бажаєте йти зо мною, то, будь ласка, поспішайте, бо ми вже й так згаяли багато часу. Та, до речі, скажіть Базенові...

— Хіба й Базен їде з нами? — спитав Араміс.

— Мабуть, в усякому разі, йому слід піти з нами до Атоса.

Араміс покликав Базена й наказав йому прилучитися до них у Атоса.

— Ну, їдьмо, — сказав він, беручи плаща, шпагу й три пістолети, і пішов слідом за Д'Артаньяном, все ж не розуміючи, яким чином молодому гвардійцеві відомо, так само, як і йому, хто була та жінка, яка мала в нього притулок, та краще за нього, куди вона зникла.

Вони знайшли Атоса, який тримав в одній руці дозволу, а в другій лист від пана де Тревілья.

— Чи можете ви мені пояснити, що означає ця відпустка і цей лист, який я одержав? — спитав здивований Атос.

*«Люб'язний Атосе, якщо ваше здоров'я настирливо вимагає того, то я не заперечую, щоб ви відпочили тижнів зо два. Їдьте собі на Форзькі води або на будь-які інші за вашим бажанням та видужуйте мерщій.*

*Відданий вам Тревіль».*

— Ця відпустка й цей лист означають, що треба слідувати за мною, Атосе.

— На Форзькі води?

— Туди або кудись інде.

— У справах короля?

— Короля та королеви. Хіба ми не слуги їх величностей?

Тієї ж хвилини увійшов Портос.

— Оце так чудасія, чорт забирай! — сказав він. — Відколи мушкетерам дають відпустки, коли вони їх не просять?

— Відтоді, — відповів Д'Артаньян, — як вони мають друзів, які про них клопочуться.

— А-а... — сказав Портос. — Тут, очевидно, є щось нове?

— Так, ми ідемо, — сказав Араміс.

— Куди? — спитав Портос.

— Не знаю, слово честі, — відповів Атос. — Спитай у Д'Артаньяна.

— До Лондона, панове! — сказав Д'Артаньян.

— До Лондона! — вигукнув Портос. — А що ж робитимемо ми в Лондоні?

— Ось цього я вже не можу вам сказати, панове. Вам доведеться покластись на мене.

— Адже, щоб їхати до Лондона, треба грошей, а в мене їх нема.

— Ні у мене, — сказав Араміс.

— Ні у мене, — приєднався Атос.

— А в мене є, — мовив Д'Артаньян, витягнувши з кишені свої скарби і поклавши їх на стіл. — У цій торбинці триста пістолів. Візьмімо з них кожен по сімдесят п'ять. Цього вистачить з'їздити до Лондона й повернутись. До того ж заспокойтесь, ми потрапимо до Лондона не всі.

— Чому так?

— Бо дехто з нас, імовірно, залишиться на дорозі.

— Так це ми виряджаємось у похід?

— І надто небезпечний, попереджаю вас.

— Адже якщо ми ризикуємо накласти головами, — сказав Портос, — хотів би я принаймні знати заради чого?

— Чи тобі буде легше від цього? — спитав Атос.

— А все ж, — зауважив Араміс, — я поділяю пропозицію Портоса.

— А хіба король має звичку звітувати про свої вчинки? Ні, він звичайно каже: панове, у Гасконі чи у Фландрії б'ються, будь ласка, ідіть битися, — і ви йдете. Чому? Ви про це ніколи не питаєте.

— Д'Артаньян має рацію, — зауважив Атос. — Ось наші три дозволи, що їх надіслав пан де Тревіль, а ось триста пістолів, які надіслав не знаю хто. Ходімо вмирати, куди нас посилають. Чи варто життя того, щоб ставити стільки запитань? Д'Артаньяне, я ладний йти за тобою.

— І я теж, — сказав Портос.

— І я так само, — сказав Арамис. — До того ж я радий залишити Париж: мені треба розважитись.

— Розвагу матимете, панове, не турбуйтеся, — сказав Д'Артаньян.

— А коли ж ми ідемо? — спитав Атос.

— Зараз, — відповів Арамис. — Не можна гаяти жодної хвилини.

— Гей, Грімо, Планше, Мушкетоне, Базене! — гукнули четверо друзів до своїх лакеїв. — Почистіть наші ботфорти та приведіть коней.

Кожен мушкетер залишав у головній квартирі, як у казармі, свого коня й слугу.

Планше, Грімо, Мушкетон і Базен негайно пішли.

— Тепер складімо план кампанії, — сказав Портос. — Куди ми ідемо звідси?

— До Кале, — сказав Д'Артаньян. — Це найближчий шлях до Лондона. І, на мою думку, треба їхати всім разом. Я везу листа, ось тут, у кишені. Якщо мене буде вбито, один із вас візьме листа, і ви продовжуватимете свій шлях. Коли вб'ють і того, дійде черга до іншого й так далі. Хай би тільки один прибув. Це все, що треба.

— Браво, Д'Артаньяне! Я згодний, — сказав Атос. — До того ж мусимо бути послідовні: я їду на води, ви мене супроводите; замість Форзьких вод я їду на море, бо я маю право вибирати. Нас хочуть затримати. Я показую листа пана де Тревіля, а ви ваші дозволи. Нас атакують — ми обороняємось. Нас судять — ми вперто стоїмо на тому, що не мали іншого намі-

ру, як пірнути певну кількість разів у море. Чотирьох чоловіків поодинці згубити дуже легко, але чотири чоловіки разом — це вже загін; чотирьох лакеїв ми озброїмо пістолетами та мушкетами. Коли проти нас вишлють армію, ми дамо бій, а той, що залишиться живий, як казав Д'Артаньян, приставить листа.

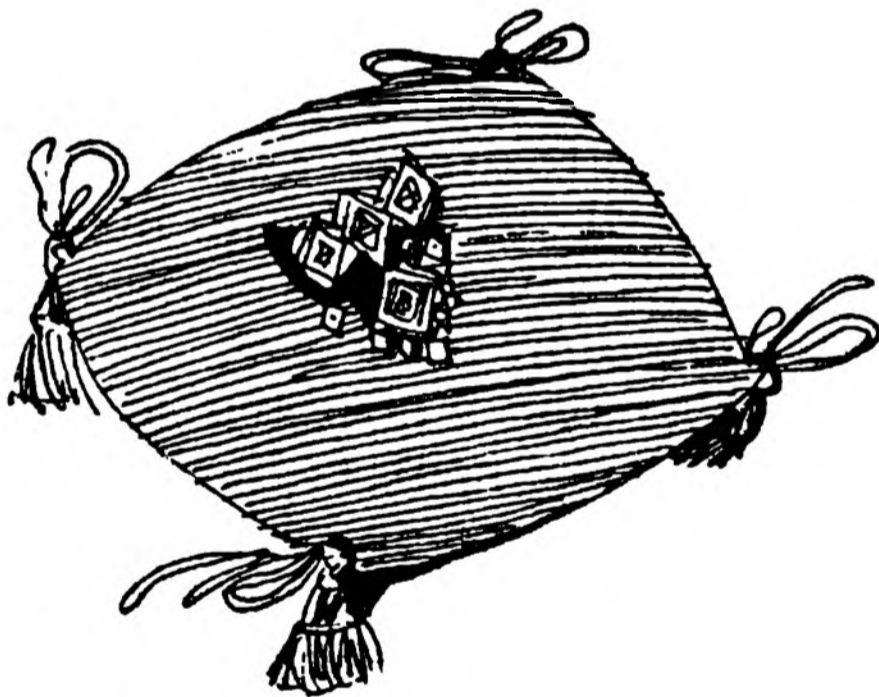
— Добре сказано! — вихопилось в Арамиса. — Ти кажеш, Атосе, хоч раз та гаразд. Я цілком приєднуюся до плану Атоса. А ти, Портосе?

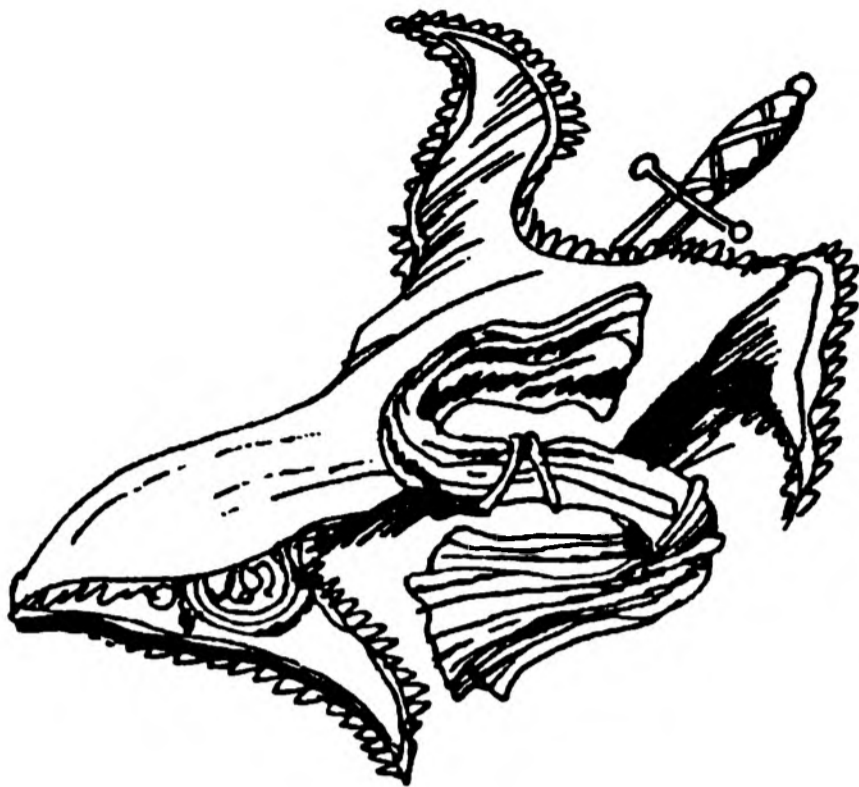
— І я теж, — відповів Портос, — якщо Д'Артаньян згодний. Д'Артаньян, охоронець листа, — природний голова експедиції. Хай він вирішує, ми тільки виконавці.

— Отже, — зауважив Д'Артаньян, — я гадаю, що ми схвалюємо план Атоса й вирушаємо за півгодини.

— Схвалено! — підхопили разом три мушкетери.

І кожен, простягнувши руку до торбинки, узяв по сімдесят п'ять пістолів і почав лагодитись до від'їзду у призначену годину.





## РОЗДІЛ XX

### *Гладорозк*

О другій ранку вони виїхали з Парижа через ворота Сен-Дені. Уночі навіть не розмовляли. Темрява мимоволі впливала на них і скрізь увижалися їм засідки.

З першим же променем сонця їхні язики розв'язались, і сонце сприяло веселому настрою. Як напередодні бійки, серце калатало, очі всміхались. Вони відчували, що життя, з яким, мабуть, доведеться розпрощатися, зрештою, непогана річ.

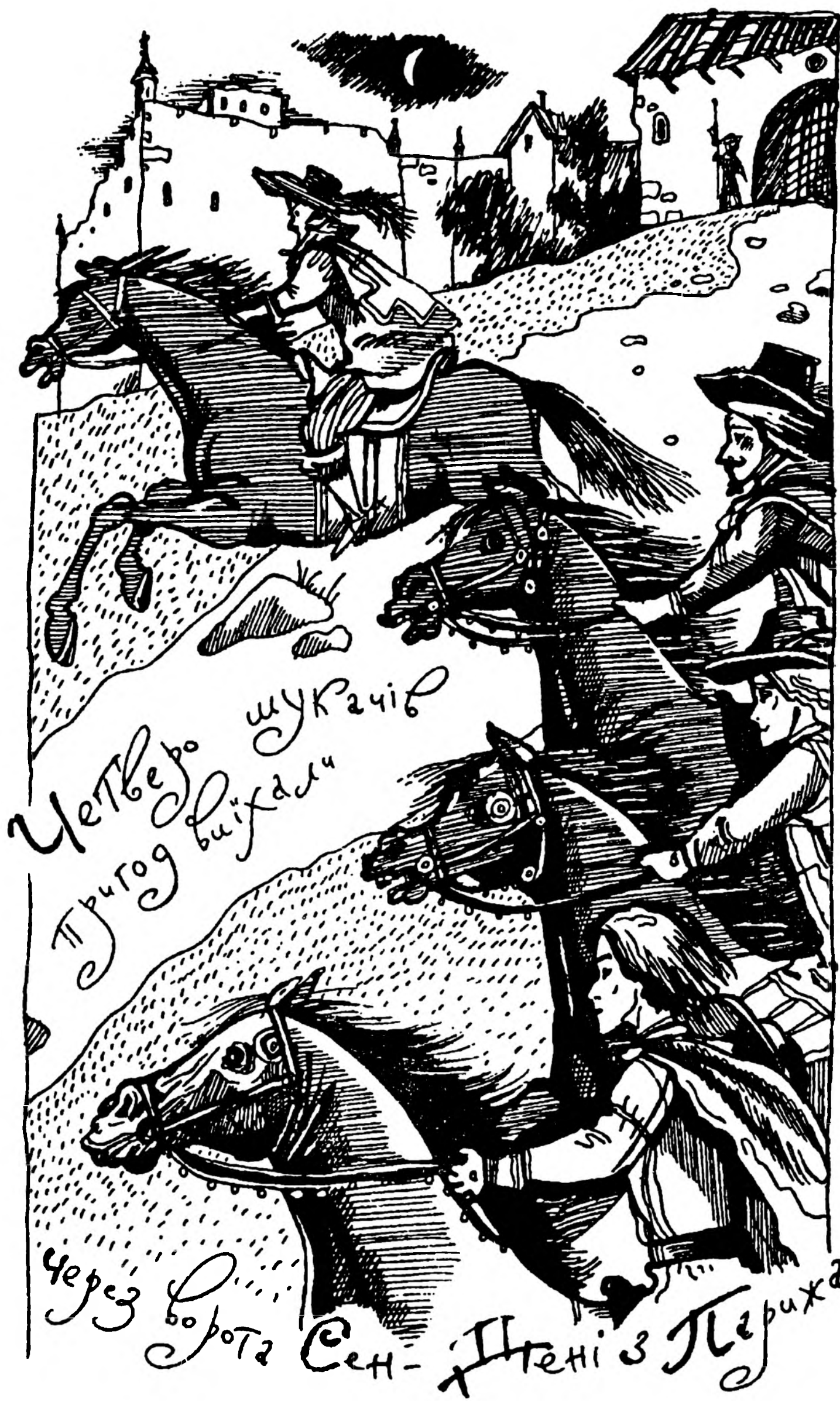
За ними їхали слуги, озброєні до зубів.

Усе було гаразд до Шантільї, куди прибули близько восьмої ранку. Треба було поснідати. Біля корчми зійшли з коней. Слугам наказано не розсідлувати коней і бути постійно напоготові їхати далі.

Вони увійшли до зали й посідали до столу.

Якийсь пан, що саме приїхав Домартенським шляхом, сидів біля того ж таки столу й снідав. Він розпочав розмову про погоду. Мандрівники відповідали. Він випив за їхнє здоров'я. Мандрівники випили за нього.

Але коли Мушкетон прийшов сказати, що коні готові і всі підвелись з-за столу, незнайомиць запропонував Портосові випити за здоров'я кардинала. Портос відповів, що він не проти, якщо незнайомиць, у свою чергу, вип'є за здоров'я короля. Незнайомець вигукнув, що не знає іншого короля, як його еміненція. Портос назвав його п'янюгою. Незнайомець вихопив шпагу.



Через  
Путь выкач  
бухду

Через  
Пота Сет-Итени з Печуха

— Ви зробили помилку, — сказав Атос, — але нічого не вдієш, відступати запізно. Убийте цю людину та наздоганяйте нас якнайшвидше.

Усі троє посідали на коней і помчали щодуху. А Портос тим часом обіцяв своєму супротивникові проткнути його всіма способами, які лише він знає у мистецтві фехтування.

— Ось вже один є, — зауважив Атос, проскакавши кроків із п'ятсот.

— Але чому ж ця людина причепилася саме до Портоса, а не до когось іншого? — спитав Арамис.

— А тому, що Портос розмовляв голосніше від інших і він прийняв його за старшого, — пояснив Д'Артаньян.

У Бове спинились на дві години, щоб дати коням перепочинок та почекати на Портоса. А оскільки Портос не з'являвся і про нього не було нічого чути, поїхали далі.

За милю від Бове, там, де шлях був стиснений між двома горбками, вони побачили восьмеро чи десятеро людей, які, користуючись тим, що дорога тут не була вимощена, удавали, що лагодять її, і перекопували дорогу ще більше.

Арамис, боячись заляпати ботфорти у цьому штучному болоті, здорово вилаяв їх. Атос хотів зупинити його, та було запізно. Робітники почали глумитись і своїм нахабством роздратовали навіть байдужого Атоса, що направив свого коня на одного з них.

Тоді всі робітники відступили до рівчака й узяли сховані там мушкети. Отже, наші семеро подорожніх пройшли, мов крізь вогонь. Арамисові кудя пробила плече, а Мушкетонові влучила трошки нижче від попереку, у м'ясисті частини.

Проте з коня упав тільки він один, і не тому, що був тяжко поранений, а через те, що вважав свою рану за безплечнішу, ніж вона була насправді, бо не міг її бачити.

— Це засідка, — сказав Д'Артаньян. — Не стріляти і вперед!

Арамис, дарма що поранений, захопив за гриву коня і помчав слідом за іншими. Кінь Мушкетона теж наздогнав їх, і сам, без їздця, скакав разом із ними.

— Це буде кінь на зміну, — сказав Атос.

— Я хотів би мати капелюха, — зауважив Д'Артаньян, — бо мого збила куля. Щастя, що лист був не в ньому.

— Та ж вони вб'ють бідолаху Портоса, коли він проїздитиме тут, — сказав Арамис.

— Якби Портос міг триматись на ногах, він напевно був би вже з нами, — відповів Атос. — Очевидно, обороняючись, пияка витверезився.

І вони скакали ще дві години. Коні так уже втомилися, що невдовзі зупинилися б зовсім.

Мандрівники їхали степовою дорогою, сподіваючись таким чином зіштовхнутися з меншою кількістю перешкод. У Кревкері Арамис повідомив, що не може їхати далі. І так треба було мати багато мужності, яка приховувалась під своїм гарним обличчям та шляхетними манерами, щоб доїхати й до цього місця. Щохвилини він бліднішав, і треба було його підтримувати на коні. Йому допомогли злізти біля заїзду і залишили з ним Базена, що до того ж під час бою більше заважав, ніж був корисний. А потім рушили далі, сподіваючись уночі добутися до Ам'єна.

— Чорт забирай, — сказав Атос, коли вони поїхали далі у складі двох панів, Грімо та Планше. — Чорт забирай, я не буду таким дурним і присягаюся, що аж до Кале не відкрию рота і не витягну шпаги.

— Не присягайтесь, — сказав Д'Артаньян, — їдьмо далі, якщо наші коні витримають.

І мандрівники вдарили острогами коней, які після цього знайшли в собі сили.

До Ам'єна дісталися глухої ночі й зупинились у готелі «Золота лілея».

Корчмар здавався найчеснішою у світі людиною. Він зустрів гостей, тримаючи в одній руці свічник, а в другій — нічний ковпак. Він хотів розмістити обох по дорожніх, кожного у чудовій кімнаті, що, на жаль, були в протилежних кінцях дому. Д'Артаньян і Атос відмовились. Хазяїн відповів, що не має інших кімнат, гідних для їхніх ясновельможностей.

Мандрівники заявили, що ночуватимуть у спільній кімнаті, на сінниках, на підлозі. Хазяїн напосідав.



Мандрівники вперто відмовлялися. Довелося виконати їхнє бажання.

Не встигли вони влаштувати собі постелі й загородити двері, як знадвору хтось постукав у віконницю. Вони спитали, хто там, і, впізнавши голоси своїх слуг, відчинили.

І дійсно, то були Планше та Грімо.

— Досить самого Грімо, щоб доглядати коней, — сказав Планше. — Якщо пани бажають, я ляжу перед дверима; таким чином вони можуть бути впевнені, що до них не добудуться.

— А на чому ж ти ляжеш? — спитав Д'Артаньян.

— А ось і моє ліжко, — відповів Планше, вказуючи на соломі.

— Ти правий, іди сюди, — сказав Д'Артаньян, — обличчя хазяїна мені дуже не до вподоби, щось він надто солодкий.

— І мені теж так здається, — додав Атос.

Планше вліз через вікно і ліг перед дверима, а Грімо подався до стайні, де сподівався зачинитись, відповідаючи за те, що о п'ятій ранку він та коні будуть наготові.

Ніч минула досить спокійно. Правда, близько другої ранку хтось намагався відчинити двері. Планше прокинувся й спитав: «хто там?» Йому відповіли, що помилилися, і пішли далі.

О четвертій почувся гамір у стайні. Грімо хотів збудити конюших, а вони почали його бити. Коли відчинили вікно, побачили бідолаху Грімо, що лежав непритомний, з головою, розсіченою держалном вил. Планше пішов на двір і хотів засідлати коней. Виявилось, що коні шкутильгали. Тільки кінь Мушкетона, що біг напередодні п'ять або шість годин без вершника, міг би продовжувати подорож. Але з незрозумілої причини коновал, що мав, як казали конюші, пустити кров хазяйському коневі, помилково пустив кров коневі Мушкетона.

Становище викликало хвилювання: усі ці перешкоди трапились, мабуть, випадково, але, можливо, їх чинили й навмисне.

Атос і Д'Артаньян вийшли, а Планше вирядився розвідати, чи не можна купити трьох коней десь у сусідів.

Біля воріт стояли двоє коней, засідланих, здорових та міцних. Це було саме те, що треба. Він спитав, де власники? Йому відповіли, що вони ночували тут у готелі й тепер розплачуються з хазяїном.

Атос пішов на низ, щоб розплатитись і собі, а Д'Артаньян та Планше стояли біля дверей, що виходили на вулицю. Корчмар був у дальній низенькій кімнаті, і Атоса запросили піти до нього.

Нічого не підозрюючи, Атос пішов і витягнув два пістоля, щоб заплатити хазяїнові. Той сидів біля бюро, одна шухляда якого була витягнута. Він узяв гроші, що йому дав Атос, покрутив їх і зненацька гукнув, що монета фальшива і що він звелить заарештувати його з товаришем, як шахраїв.

— Йолопе! — сказав Атос, підступаючи до нього. — Я пообрубую тобі вуха.

Тієї ж хвилини четверо озброєних чоловіків ввійшли до кімнати через бічні двері й кинулися на Атоса.

— Мене впіймали! — гукнув Атос на все горло. — Вперед, Д'Артаньяне! Вперед, вперед! — І він вистрелив з обох пістолетів.

Д'Артаньян і Планше не чекали повторення. Вони відв'язали коней, що стояли біля воріт, скочили на них, вдарили острогами й помчали щодуху.

— Чи не знаєш, що сталося з Атосом? — спитав дорогою Д'Артаньян у Планше.

— О, пане, — сказав Планше, — я бачив, як від його пострілів впали двоє, і скрізь скляні двері почув, що він бився з іншими.

— Молодець Атос! — пробурмотів Д'Артаньян. — І лишень подумати, що я мушу кинути його на призволяще. Мабуть, через два кроки й нас чекає те саме. Скачи, Планше, ти гарний хлопець.

— Я вам казав, пане, — відповів Планше, — пікардійця впізнають з учинків. Крім того, тут я на батьківщині, і це мене підбадьорює.

Вони скакали, не відпочиваючи, до Сент-Омера. Там вони дали коням перевести дух, тримаючи з обережно-

сті повіддя в руках, нашвидку перекусили, не сідаючи, тут же на вулиці і після цього попрямували далі.

За сто кроків перед Кале Д'Артаньянів кінь упав і ніяк не можна було змусити його підвестись: кров юшила з носа та з очей. Залишився кінь Планше, але й той спинився і ніяк не хотів йти далі.

На щастя, як ми вже казали, вони були за сто кроків від міста. Залишивши коней на шляху, побігли до пристані. Планше вказав своєму панові на одного шляхтича, який щойно приїхав зі своїм слугою, випередивши їх на п'ятдесят кроків.

Вони швидко наздогнали цього шляхтича. Той, здавалося, був дуже заклопотаний. Його ботфорти були вкриті пилом, і він питав, чи не можна зараз же виїхати до Англії.

— Це не зовсім просто, — відповів хазяїн судна, спорядженого до відплиття, — бо сьогодні ранком одержано наказ нікого не випускати без особистого дозволу пана кардинала.

— У мене є дозвіл, — сказав шляхтич, витягуючи з кишені папір. — Ось він.

— Завірте його в начальника порту, — сказав хазяїн судна, — та їдьмо зо мною.

— Де ж мені знайти того начальника?

— На його дачі.

— А де вона розташована?

— Чверть милі від міста. Та ось дивіться: бачите звідси, під горбком, дах під черепицею?

— Гаразд, — сказав шляхтич.

І він пішов з лакеєм до начальника порту.

Д'Артаньян і Планше йшли слідом, за п'ятсот кроків від них. За мостом Д'Артаньян пришвидшив ходу й наздогнав шляхтича на узліссі.

— Шановний пане, — звернувся до нього Д'Артаньян, — ви, здається, поспішаєте?

— Дуже поспішаю, пане.

— Це мені надзвичайно неприємно, — вів далі Д'Артаньян. — Я теж поспішаю і хотів просити вас зробити мені послугу.

— Яку?

— Пустити мене першим.

— Не можу, — сказав шляхтич. — Я проїхав шістьдесят миль за сорок чотири години і завтра опівдні мушу бути у Лондоні.

— А я зробив стільки ж упродовж сорока годин і повинен бути в Лондоні завтра о десятій ранку

— Дуже шкода, пане, але я приїхав перший і не поїду другим.

— Мені дуже шкода. Але я прийшов другий і пройду першим.

— З наказу короля! — сказав шляхтич.

— З наказу мого власного! — відповів Д'Артаньян.

— Але, мені здається, ви хочете посваритись?

— А як би ви гадали?

— Чого ж ви бажаєте?

— Чи ви хочете знати?

— Звичайно.

— Так ось, мені потрібний дозвіл, який ви маєте, тому що він мені необхідний.

— Ви жартуєте?

— Я ніколи не жартую.

— Пустіть мене.

— Не пущу.

— Любий юначе, я вам розтрощу голову. Гей, Любене, мої пістолети!

— Планше, — сказав Д'Артаньян, — подбай за слугу, а я беру на себе пана.

Планше, підбадьорений першим успіхом, кинувся на Любена, звалив його з ніг, бо був дужий, і притиснув йому коліном груди.

— Робіть собі своє, — сказав Планше, — а я свого закінчив.

Побачивши таке, шляхтич витягнув свою шпагу й кинувся на Д'Артаньяна. Але він мав справу із сильним протиником.

Протягом трьох секунд Д'Артаньян наніс йому три удари, кажучи: «цей — за Атоса, цей — за Портоса, а цей — за Араміса».

Після третього удару шляхтич впав, як колода.

Д'Артаньян думав, що той помер або принаймні зомлів, і схилився, щоб узяти дозвіл, та коли він про-

стяг руку, поранений, що не випускав шпаги, вдарив його вістрям у груди, кажучи:

— А це для вас!

— А цей за мене. Останній на закуску! — вигукнув осатанілий Д'Артаньян, пришпилюючи його до землі четвертим ударом у черево.

Цього разу шляхтич заплющив очі й знепритомнів.

Д'Артаньян заліз у кишеньку, в яку, як він бачив, той поклав дозвіл, і взяв його. Дозвіл було на ім'я графа де Варда.

Зв'язавши слугу й перетягнувши обох під дерево, вони поспішили до начальника порту.

— Ви, здається, поранені? — спитав Планше.

— Нічого, візьмемось за головне, а там вже подбаємо й про мою рану. Але вона мені здається не дуже небезпечною.

І обидва швидкою ходою попрямували до дачі поважного урядовця.

Доповіли про прибуття віконта де Варда.

Д'Артаньян увійшов.

— Чи є у вас дозвіл із кардиналовим підписом? — спитав начальник порту.

— Так, пане, — відповів Д'Артаньян, — ось він.

— А, він в порядку, — сказав начальник, — та з чудовою рекомендацією.

— Цілком природно, — відповів Д'Артаньян. — Я один із найвідданіших йому людей.

— Здається, його еміненція хоче перешкодити комусь проїхати до Англії?

— Так, якомусь Д'Артаньянові, беарнському дворянинові, що виїхав із Парижа з трьома товаришами, сподіваючись добратися до Лондона.

— А знаєте ви його особисто? — спитав начальник.

— Кого це?

— Та цього Д'Артаньяна?

— Дуже добре.

— Тоді опишіть мені його.

— Нема нічого легшого.

Д'Артаньян докладно описав йому графа де Варда.

— Чи є з ним хтось? — спитав начальник.

— Так, лакей на ймення Любен.

— За ними будуть стежити й якщо здибають їх, то його еміненція може бути спокійним: вони повернуться до Парижа з надійною сторожею.

— Кардинал буде вам дуже вдячний, пане начальнику, якщо ви так зробите.

— Чи побачите ви його, повернувшись, графе?

— Звичайно.

— Перекажіть йому, будь ласка, що я його вірний слуга.

— Неодмінно.

І радий цій обіцянці, начальник порту завірив перепустку й віддав її Д'Артаньянові.

Д'Артаньян, не гаючи часу, вклонився начальникові, подякував й пішов.

Вийшовши з дачі, вони з Планше побігли, зробивши велике коло навколо лісу, ввійшли до міста через інші ворота.

Судно все ще стояло налагоджене до відплиття. Хазяїн чекав на березі.

— Ну, що? — спитав він, побачивши Д'Артаньяна.

— Ось моя перепустка; завірена, — сказав той.

— А той пан?

— Він сьогодні не поїде, — відповів Д'Артаньян: — та не турбуйтеся, я заплачу за обох.

— Тоді їдьмо, — сказав хазяїн.

— Їдьмо, — повторив Д'Артаньян.

І він разом із Планше скочив у човен. За п'ять хвилин вони були на борту.

І дуже вчасно. Від'їхавши півмилі, Д'Артаньян побачив світло й почув постріл.

Це був постріл з гармати. Він означав закриття порту.

Треба було подбати про рану. На щастя, як і гадав Д'Артаньян, вона була не дуже страшна. Вістря шпаги натрапило на ребро й сковзнуло вздовж кістки; до того ж сорочка відразу прилипла до рани, і крові витекло кілька краплинок.

Д'Артаньян відчував смертельну втому. Йому поклали на палубі сінник. Він впав на нього й одразу заснув.

На світанку вони були за якісь три чи чотири милі від Англії. Вітер уночі був слабкий, і судно повільно рухалося вперед.

О дев'ятій судно кинуло якір у Дуврському порту. О шів на одинадцяті Д'Артаньян ступив на англійську землю і вигукнув:

— Нарешті, я тут.

Та це було не все. Треба було дістатись ще до Лондона. В Англії пошта працює добре. Д'Артаньян і Планше найняли собі коней. Попереду скакав поштар. О четв'ертій вони прибули до Лондонської рогатки.

Д'Артаньян не знав Лондона, не розумів жодного англійського слова. Проте він написав ім'я Бекінгема на клапті паперу, і кожен указував йому дорогу до будинку герцога.

Герцог був із королем на ловах у Віндзорі.

Д'Артаньян звернувся до довіреного камердинера герцога, який супроводив його в усіх подорожах і чудово розмовляв французькою мовою. Він пояснив йому, що приїхав з Парижа у справі надто серйозній й що йому треба бачити герцога негайно.

Упевненість, з якою говорив Д'Артаньян, переконала Патріка (так звали слугу міністра). Він наказав засідлати двох коней і сам поїхав з молодим гвардійцем.

Планше зняли з коня цілком закостенілого. Бідолаха зовсім знемігся. Д'Артаньян, здавалося, був зроблений із заліза.

Приїхали до палацу й довідались, що король з Бекінгемом були на соколиних ловах десь на болотах за дві-три милі звідси. Протягом двадцяти хвилин доїхали туди. Незабаром Патрік почув голос свого пана, що кликав сокола.

— Про кого доповісти герцогові? — спитав Патрік.

— Про молодика, що одного вечора зняв сварку на Новому мосту, напроти шпиталю Самаритянки.

— Дивна рекомендація.

— Побачите, що вона варта будь-якої іншої.

Патрік поскакав, наздогнав герцога й повідомив у зазначений Д'Артаньяном спосіб, що на нього чекає посланець.

Бекінгем відразу зрозумів, що це Д'Артаньян, й здогадуючись, що у Франції скоїлось щось таке, про що його необхідно сповістити, він запитав, де той посланець.

Побачивши здалека гвардійський мундир, він по-скакав назустріч Д'Артаньяну. Патрік із чемності залишився осторонь.

— Чи не скоїлось якогось лиха з королевою? — вигукнув Бекінгем, виказуючи цим запитанням усі свої таємні думки та кохання.

— Не думаю. Але боюся, що їй загрожує велика небезпека, визволити з якої її може тільки ваша світлість?

— Я? — вигукнув Бекінгем. — Як? Невже ж я такий щасливий, що можу бути їй корисний? Кажіть, кажіть!

— Візьміть цього листа, — сказав Д'Артаньян.

— Цей лист?... Від кого він?

— Мені здається, від її величності.

— Від її величності! — сказав Бекінгем, пополотнівши так, що Д'Артаньянові спало на думку, що герцог впаде непритомний.

Бекінгем зламав печатку.

— Що це за дірка? — спитав він, вказуючи Д'Артаньянові місце, де лист був пробитий наскрізь.

— О, — сказав Д'Артаньян, — я цього не бачив. Це, мабуть, від шпаги графа де Варда, що проштрикнув мені груди.

— Хіба ви поранений? — спитав герцог.

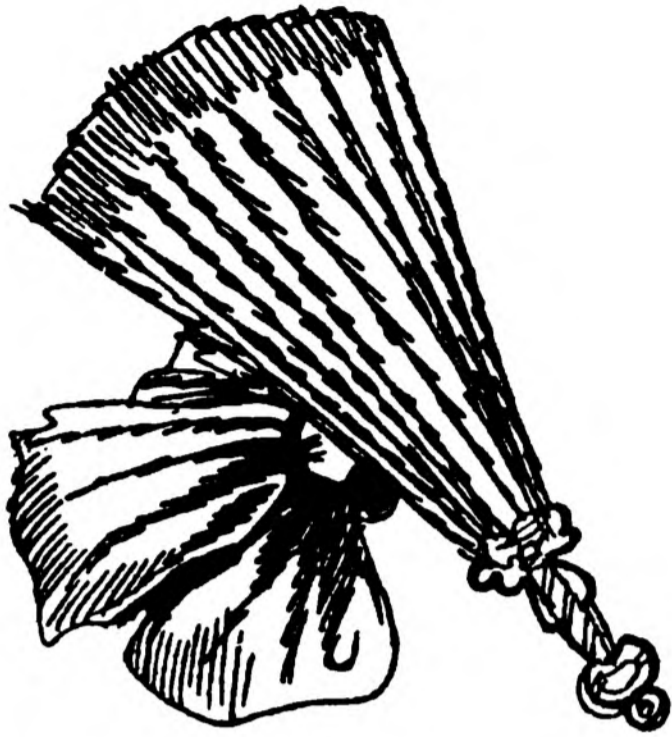
— О, дрібниці, — відповів Д'Артаньян, — тільки подряпаний.

— Боже милий! Що я прочитав! — скрикнув герцог. — Патрік, залишайся тут чи, краще, розшукай короля, де б він не був, і перекажи його величності, що я поштиво благаю вибачити мені, бо надзвичайно важлива справа змушує мене повернути до Лондона. Їдьмо, пане, їдьмо!

І обидва щодуху помчали до столиці.







## РОЗДІЛ XXI

### *Графиня Вінтер*

Дорогою герцог просив Д'Артаньяна розповісти йому коли не про все, що сталося, то принаймні про те, що було відомо гасконцю.

Д'Артаньян розказав, яких застережних заходів було вжито; як через самопожертву трьох своїх друзів, що їх скривавлених він кинув на дорозі, йому пощастило відбутися самим ударом шпаги, що проштрикнула лист королеви, і що за нього він віддячив панові де Варду такою жахливою монетою. Слухаючи це оповідання, подане з найглибшою щирістю, герцог час від часу кидав на юнака здивований погляд. Він, здавалося, не розумів, як така розсудливість, відвага й самозречення могли поєднатися із зовнішністю юнака, якому ледве виповнилось двадцять років.

Коні мчали, як вітер, і через кілька хвилин були біля воріт Лондона. Д'Артаньян думав, що герцог хоч у місті стищить ходу коней: та де там! Бекінгем гнав коней, скільки в них було сили, і мало турбувався тим, що валив з ніг перехожих. Два чи три таких випадки сталися, коли вони їхали через Сіті, та Бекінгем навіть не повернув голови, щоб подивитися на долю тих, кого він перекинув.

Д'Артаньян їхав слідом за ним серед галасу, що дуже скидався на прокльони.

В'їхавши у двір свого будинку, Бекінгем скочив з коня, кинув повіддя йому на шию й побіг до ганку. Д'Артаньян зробив так само.

Герцог ішов так швидко, що Д'Артаньян ледве встигав за ним. Він проминув кілька зал, прибраних так гарно, як і не марилося найзнатнішим вельможам Франції, і ступив до опочивальні — дива смаку й розкоші. В алькові цієї кімнати були двері, обклеєні шпалерами.

На віттарі, під портретом Анни Австрійської, стояла скринька, де лежали діамантові підвіски.

Герцог, наблизившись до віттаря, упав навколішки, і відчинив скриньку.

— Візьміть, — сказав він, виймаючи зі скриньки великий бант, що весь виблискував діамантами. — Візьміть ці дорогоцінні підвіски, з якими я заприсягався лягти у труну. Королева подарувала мені їх, королева й відбирає їх у мене. Хай буде воля її, як воля Божа!

Відтак він почав цілувати одну по одній підвіски, з якими мав розлучитися.

Раптом герцог скрикнув.

— Що таке? — спитав стурбований Д'Артаньян. — Що з вами, мілорде?

— Усе пропало! — промовив Бекінгем, пополотнівши, як мрець. — Бракує двох підвісок, — їх тут тільки десять.

— Як думаєте, мілорде, ви загубили їх, чи їх у вас украдено?

— Їх украдено! — відповів герцог. — І це робота кардинала. Ось дивіться: стьожки, що підтримували підвіски, відрізано ножицями.

— Якби мілорд міг здогадатися, хто вкрав... Може, вони ще в руках у злодія.

— Стривайте, стривайте! — вигукнув герцог. — Єдиний тільки раз одягав я ці підвіски — на королівський бал, що відбувся тиждень тому, у Віндзорі. До мене підходила графиня Вінтер, з якою я посварився. Удаване примирення було помстою ревнивої жінки. Від того часу я її не бачив. Ця жінка — шпигун кардинала.

— Так, вони є в нього скрізь! — скрикнув Д'Артаньян.

— Так, так! — ствердив Бекінгем, спересердя зціплюючи зуби. — Це страшний суперник. А втім, на коли призначено бал?

— На наступний понеділок.

— На наступний понеділок! Ще п'ять днів. Часу більше ніж треба. Патрік! — гукнув герцог, відчиняючи двері капиці. — Патрік!

Увійшов камердинер.

— Мого ювеліра й секретаря.

Камердинер зник швидко й безмовно, що свідчило про його звичай коритися наосліп, без заперечень.

Дарма, що раніше покликано ювеліра, бо першим з'явився секретар. І то було зрозуміло, бо він мешкав у самому будинку.

Секретар застав Бекінгема перед столом в опочивальні. Герцог власноручно складав якийсь наказ.

— Пане Джексо́не! — звелів герцог. — Зараз же йдіть до лорда канцлера й скажіть, що я доручаю йому виконати цей наказ. Я бажаю, щоб його негайно ж було оголошено.

— А якщо лорд канцлер запитає про мотиви, з яких ваша ясновельможність вживає таких надзвичайних заходів, що мені відповісти?

— Що така моя воля і що я ні перед ким не звітую.

— Чи мусить лорд-канцлер передати таку відповідь його величності, — усміхаючись, спитав секретар, — якщо його величність поцікавиться, чому це жоден корабель не може вийти з портів Великої Британії?

— Ваша правда, — відповів Бекінгем. — У такому разі він доповість королю, що я вирішив розпочати війну, і такий захід є перший ворожий крок проти Франції.

Секретар вклонився й подався виконувати доручення.

— Отже, з цього боку, можемо бути спокійні, — сказав Бекінгем, звертаючись до Д'Артаньяна. — Якщо підвіски ще не переправлено до Франції, то вони потраплять туди тільки після вашого повернення.

— Як так?

— Я щойно заборонив виходити всім кораблям, що стоять у портах його величності, і жодний з них, без окремого дозволу, не посміє знятися з якоря.

Д'Артаньян здивовано глянув на людину, яка необмежену владу, подаровану королівською довірою, примушувала служити своєму коханню.

Бекінгем з виразу обличчя зрозумів думки Д'Артаньяна і всміхнувся.



— Так, так, — сказав він. — Моя справжня королева — Анна Австрійська. Скажи вона одне слово, і я зрадив би свою батьківщину, свого короля, я зрадив би Бога. Вона просила мене не посилати протестантам Ла-Рошелі допомоги, яку я їм обіцяв, я так і зробив. Я не додержав слова. Та чи не все одно, я виконав її бажання? Скажіть, хіба не щедро винагороджено мене за мою слухняність? Це ж за цю покору я маю цей портрет.

Герцог поринав у спогади та мрії, коли в опочивальню ввійшов ювелір — ірландець, великий фахівець у своєму мистецтві. Він сам зізнавався, що щороку заробляє від Бекінгема по сто тисяч ліврів.

— Пане О'Рейлі, — звернувся до ювеліра герцог, заводячи його до каплиці, — роздивіться ці діамантові підвіски й скажіть, скільки коштує кожна з них?

Ювелір глянув на їхню гарну оправу, розрахував вартість діамантів і впевнено відповів:

— Півтори тисячі пістолів за кожну, мілорде.

— Скільки потрібно днів, щоб зробити дві такі підвіски? Як бачите, тут бракує двох.

— Вісім днів, мілорде.

— Я заплачу по три тисячі пістолів за кожну. Вони потрібні мені післязавтра.

— Мілорд їх матиме.

— Ви — дорогоцінна людина, пане О'Рейлі, але це не все: ці підвіски не можна нікому довірити, а тому їх треба зробити тут, в палаці.

— Неможливо, мілорде! Тільки я сам можу зробити так, щоб нових не можна було відрізнити від старих.

— Значить, любий мій О'Рейлі, ви — мій бранець, і коли б схотіли вийти з мого палацу, то не спромоглися б. Скоріться своїй долі. Назвіть потрібних вам підмайстрів і вкажіть, які інструменти треба принести.

Ювелір добре знав герцога, розумів, що заперечувати даремно, а тому одразу скорився.

— Чи буде мені дозволено попередити дружину?

— О, ви можете навіть побачитися з нею, любий пане О'Рейлі; не хвилюйтеся, ваш полон буде приємним. А оскільки всякий клопіт викликає думку про нагороду, то ось вам, окрім платні за дві підвіски, ордер

на тисячу пістолів, щоб змусити вас забути про завдані вам клопоти.

Д'Артаньян не міг отямитись від подиву, спричиненого цим міністром, який так вільно розпоряджався людьми і мільйонами.

Ювелір відіслав своїй дружині ордер на тисячу пістолів й лист із дорученням прислати натомість найкращого підмайстра, асортимент діамантів, вагу й ознаки яких він зазначив, а також список потрібних інструментів.

Бекінгем провів О'Рейлі до призначеної для нього кімнати, яку протягом півгодини обернено було на майстерню. Потім він поставив вартових біля кожних дверей і наказав їм не пускати нікого, окрім камердинера Патріка. Нічого й сказати, ювелірові О'Рейлі та його помічникові було рішуче заборонено виходити з будь-якого приводу.

Віддавши такі розпорядження, герцог повернувся до Д'Артаньяна.

— Тепер, юний мій друже, — сказав він, — Англія належить нам двом. Чого ви хочете? Чого бажаєте?

— Ліжка, — відповів Д'Артаньян, — цієї хвилини воно найпотрібніше для мене.

За годину в Лондоні було оголошено наказ не випускати з портів жодного судна, навантаженого для Франції, — навіть поштового.

На думку всіх, це було оголошення війни між двома державами.

На третій день об одинадцятій дві діамантові підвіски були готові. Робота була така досконала, що Бекінгем не міг відрізнити нових від старих, та й найдосвідченіша особа помилилася б, як і він.

Герцог зараз же звелів покликати Д'Артаньяна.

— Ось, — сказав він, — діамантові підвіски, по які ви приїхали. Будьте свідком: я зробив усе, що могла зробити людська сила.

— Будьте впевнені, мілорде. Я розповім про все, що бачив. Але ваша ясновельможність дає мені підвіски без скриньки?

— Скринька тільки заважала б вам. А до того ж вона для мене тепер ще коштовніша, бо нічого іншого в мене нема. Скажіть, що я залишив її в себе.

— Я перекажу ваше доручення слово в слово, мілорде.

— А зараз, — промовив Бекінгем, пильно дивлячись на юнака, — в який спосіб зможу я віддячити вам?

Д'Артаньян почервонів аж до білка очей. Він зрозумів, що герцог шукає спосіб примусити його прийняти щось в подарунок, і думка про те, що за кров його товаришів і його власну хочуть заплатити англійським золотом, викликала в нього огиду.

— Поговоримо відверто, мілорде, — відповів Д'Артаньян, — обміркуймо все, щоб згодом не трапилось якогось непорозуміння. Я служу королю й королеві Франції як гвардієць роти пана Дезесара, який разом зі своїм зятем, паном де Тревілем, цілком відданий їх величностям. Більше я, можливо, нічого не зробив би, якби мені не треба було прислужитись одній особі, яку я вважаю за свою повелительку, як ви — королеву.

— Так, — усміхнувшись, сказав герцог, — і я, здається, знаю цю особу, це...

— Мілорде! Я не назвав її, — жваво перебив його юнак.

— Ваша правда, — відмовив Бекінгем, — отже, цій особі я завдячую вашою самопожертвою?

— Це так, мілорде, бо тепер, коли постало питання про війну, я вважаю вашу ясновельможність тільки за англійця й тому за ворога, якого я хотів би стрінати на бойовищі, а не у Віндзорському парку чи в коридорах Лувру. Проте це не завадить сумлінно виконати доручене мені завдання і в разі потреби віддати навіть своє життя. Кажу ще раз: ваша ясновельможність повинні дякувати мені за те, що я роблю для себе тепер, під час другого нашого побачення, не більше ніж за те, що я зробив для вас, зустрівшись вперше.

— Ми кажемо: «гордовитий, як шотландець», — пробурмотів Бекінгем.

— А ми кажемо: «гордовитий, як гасконець», — відповів Д'Артаньян. — Гасконці — це французькі шотландці.

Д'Артаньян вклонився герцогові й налаштувався йти.

— Що це таке? Ви вже від'їжджаєте? Куди? Як?

- Так, я маю вертати до Парижа.
- Чорт забирай! Французам усе байдуже!
- Я забув, що Англія — острів, а ви його володар.
- Ідїть до порту, спитайте там бриг «Зунд» і передайте цього листа капітанові. Він проводить вас до маленької гавані, де, напевно, на вас не чекають і де зазвичай пристають тільки рибальські судна.
- Яка назва цієї гавані?
- Сен-Валері. Але чекайте: прибувши туди, увійдїть до поганої корчми, без назви та без вивіски, — справжнє матроське кубло. Помилки не буде: іншої там нема.
- Далі?
- Ви спитаєте хазяїна і скажете йому: «форвард».
- Що це означає?
- «Вперед». Це пароль. Він дасть вам засідланого коня й вкаже шлях, яким ви будете їхати. Впродовж шляху на вас чекатимуть четверо змінних коней. Якщо захочете, то на кожній змінній станції залишите свою паризьку адресу, і всі четверо коней будуть відправлені вам навздогін. Двоє з них ви вже знаєте й, здається, як знавець склали їм належну характеристику — це ті самі, на яких ми їхали верхи з Віндзора. Інші двоє, повірте мені, не гірші. Ці четверо коней усе матимуть для подорожі. Хоч ви й дуже гордовиті, та не відмовте прийняти одного собі, а трьох інших для ваших товаришів. Вони стануть вам у пригоді, щоб у подальшому воювати проти нас. Мета виправдовує засоби, як кажете ви, французи. Чи не так?
- Так, мілорде! Я приймаю, — сказав Д'Артаньян. — І коли на те воля Божа, ми добре використаємо ваш подарунок.
- Тепер вашу руку, юначе! Можливо, ми скоро стрінемося на бойовищі, але тим часом, сподіваюся, розлучимось, як друзі.
- Так, мілорде, але з надією скоро стати ворогами.
- Не турбуйтеся! Це я вам обіцяю.
- Д'Артаньян уклонився герцогові й швидко пішов до порту.
- Напроти лондонського Тауера він знайшов зазначене судно, віддав лист капітанові, який дав його на помітку начальникові порту, і одразу знявся з якоря.



П'ятдесят суден готові були відплисти й чекали тільки на дозвіл.

Пропливаючи повз одне з них, Д'Артаньян, як йому здалося, впізнав жінку з Менга, ту саму, яку незнайомий джентльмен називав міледі, і що Д'Артаньянові здалася тоді великою красунею. Та, дякуючи рівній течії й ходовому вітрові, судно йшло так швидко, що через хвилину зникло з очей.

На завтра близько дев'ятої вони кинули якір у Сен-Валері. Д'Артаньян попрямував до вказаної корчми й упізнав її за галасом, що линув звідти. Розмовляли про війну між Англією та Францією, вважаючи її за близьку та неминучу, і веселі матроси пили й гуляли.

Д'Артаньян пробився крізь натовп, підійшов до хазяїна й вимовив: «форвард» («вперед»). Хазяїн жестом запросив його йти слідом за ним, вийшов у двір, провів до стаєнь, де чекав на нього вже засідланий кінь, і спитав, чи не потребує він чого-небудь.

— Мені треба знати дорогу, якою я маю їхати, — відповів Д'Артаньян.

— Прямуйте звідси до Бланжі, від Бланжі до Невшателя, там зайдіть до корчми «Золота борона», скажіть хазяїнові пароль і там, як і тут, знайдете засідланого коня.

— Скільки я винний? — спитав Д'Артаньян.

— Усе сплачено, — відповів хазяїн, — і щедро. Їдьте. Боро́ни вас Бог!

— Амінь! — вимовив юнак і поскакав галопом.

Через чотири години, точно виконуючи інструкції, він був у Невшателі. У Невшателі, як і в Сен-Валері, на нього чекав засідланий кінь. Д'Артаньян хотів був перекласти пістолети; з одного сідла в друге, нове. Та в кобурах лежали такі самі пістолети.

— Ваша адреса в Парижі?

— Будинок гвардії, рота Дезесара.

— Гаразд.

— Яким шляхом мені їхати? — і собі спитав Д'Артаньян.

— На Руан. Але ви залиште місто з правого боку. У селі Екуї ви спинитесь. Там тільки одна корчма

**«Щит Франції». Не судіть за зовнішнім виглядом: в стайні її ви знайдете коня, що вартий цього.**

— Пароль такий же?

— Точно такий.

— До побачення, хазяїне!

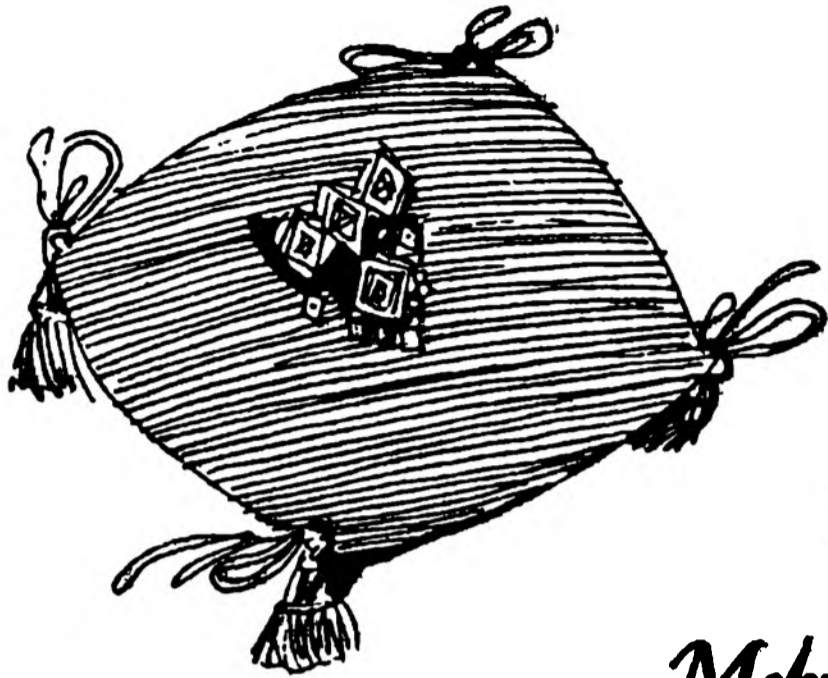
— Прощайте! Чи не треба вам чогось?

Д'Артаньян рухом голови відповів, що йому нічого не треба, і пустився щодуху. В Екуї повторилася та сама сцена: він знайшов такого ж послужливого хазяїна й свіжого відпочилого коня. Залишивши, як і перед тим, свою паризьку адресу, він поскакав до Понтуаза. Там він востаннє перемінив коня й о дев'ятій галопом в'їхав у двір будинку пана де Тревілья.

Протягом дванадцяти годин він проїхав близько шістдесяти миль.

Пан де Тревіль привітав його, ніби бачився з ним сьогодні ранком, тільки стиснув руку міцніше, ніж завжди, і повідомив, що рота пана Дезесара вартує в Луврі та що він може рушати на свій пост.





## РОЗДІЛ XXII

### *Мерлезонський балет*

На другий день у всьому Парижі тільки й балачок було, що про бал, який міські радники влаштовували на честь короля та королеви. На балі їх величності мали протанцювати улюблений королем славетний Мерлезонський балет.

Приготування розпочалось зранку, а о шостій дня стали збиратися запрошені.

О десятій у малій залі, проти срібного міського буфета, який охороняли чотири стрільці, в ім'я короля частували ласощами.

Опівночі по місту розляглися великий галас і численні привітальні вигуки: то від Лувра до Ратуші яскраво ілюмінованими кольоровими ліхтарями вулицями прямував король.

Одягнені в сукняні мантії радники, перед якими крокувало шість сержантів зі смолоскипами в руках, перестріли короля на щаблях сходів, і голова крамарів вітав його. Відповідаючи на вітання, його величність перепросив, що так спізнився, і переклав провину на пана кардинала, який до одинадцятої затримував його в державних справах.

Усім впадало в око, що король був сумний й заклопотаний.

Один кабінет був облаштований для короля, другий — для герцога Орлеанського, його брата. У кожному з кабінетів лежало маскарадне вбрання. Те ж саме влашто-

ване було для королеви й для дружини констебля. Кавалери й дами зі свити їх величностей повинні були вбиратися по двоє в призначених для цього кімнатах.

Перед тим, як увійти до кабінету, король наказав негайно повідомити його про прибуття кардинала.

За півгодини після приїзду короля залунали нові вигуки: прибула королева. З тими же церемоніями, як і під час зустрічі короля, радники вийшли зустрічати високу гостю.

Королева ступила до зали. Помітно було, що як і король, королева була сумна і мала надзвичайно втомлений вигляд.

Тієї хвилини, як вона входила, завіса маленької ложі, до того часу запнутої, відхилилася. Із ложі глянуло бліде обличчя кардинала, вбраного іспанським кавалером. Очі його немов уп'ялися в королеву, і жахливо-радісна усмішка промайнула на його губах: на королеві не було діамантових підвісок.

Якийсь час Анна Австрійська приймала привітання міської старшини й відповідала на поклони дам.

Раптом у дверях зали з'явився король із кардиналом. Кардинал сказав щось пошепки, король був дуже блідий.

Людовік XIII пройшов крізь натовп, без маски, в камзолі з ледве зав'язаними стрічками, і наблизився до королеви.

— Мадам, — промовив він якимось дивним голосом, — чому ви не вдягли діамантові підвіски, знаючи, що мені було б приємно побачити їх на вас?

Королева озирнулася й побачила кардинала, який стояв ззаду і диявольськи посміхався.

— Сір, — схвильовано відповіла королева, — я боялась, як би серед такого великого натовпу не сталося з ними лиха.

— І ви припустилися помилки, мадам. Я подарував їх вам для того, щоб ви носили їх.

Голос короля тремтів від гніву. Усі дивились й здивовано слухали, не розуміючи, у чім річ, що сталося.

— Сір, — сказала королева, — я пошлю по них до Лувру, і бажання вашої величності буде виконано.

— Пошліть, мадам, пошліть, та якнайшвидше, бо за годину ми розпочнемо балет.

Королева на ознаку покори вклонилася й пішла слідом за дамами, що мали провести її до кабінету.

Король і собі пішов до кабінету.

У залі на якийсь час запанували тривога і сум'яття.

Бачили, що між королем і королевою щось сталося, але їх величності говорили так тихо, що ніхто нічого не чув, а ще й з чемності всі відступили на кілька кроків. Скрипки грали щосили, та їх не слухали.

Король вийшов з кабінету першим. Він був у чудовому ловецькому вбранні. Герцог Орлеанський та інші вельможі теж були в мисливських костюмах. Це вбрання дуже пасувало Людовіку; у ньому він дійсно здавався першим джентльменом у королівстві.

Кардинал наблизився до короля й подав йому коробочку. Король відкрив її й побачив дві діамантові підвіски.

— Що це означає? — спитав він кардинала.

— Нічого, — відповів той. — Але якщо королева надіне підвіски, в чому я не впевнений, то підрахуйте їх, сир; а коли їх буде тільки десять, запитайте в її величності, хто саме міг викрасти оці дві.

Король подивився на кардинала, немов хотів запитати його ще про щось, та не встиг: вигуки захоплення вихопилися з усіх уст. Якщо король мав вигляд першого джентльмена у своєму королівстві, то королева, безперечно, була найвродливіша жінка Франції.

І дійсно, ловецьке вбрання напрочуд їй пасувало: на ній був фетровий капелюх з блакитними перами, оксамитова жакетка сіро-перлового кольору з діамантовими застібками і спідниця блакитного атласу, вигаптована сріблом. На лівому плечі горіли підвіски на банті того ж таки кольору, як пера та спідниця.

Король затремтів від радощів, а кардинал від гніву. А втім, вони були надто далеко від королеви, і полічити підвіски було неможливо. Анна Австрійська одягла їх, але скільки: десять чи дванадцять?

Цієї хвилини скрипки сповістили про початок балету. Король підійшов до дружини констебля, з якою він мав танцювати, а герцог Орлеанський наблизився до королеви. Усі стали на місця, і балет розпочався.



Король танцював напроти королеви. Щоразу проходячи повз неї, він жер очима ці підвіски, яких не міг злічити. Холодний піт укривав чоло кардинала.

Балет тривав цілу годину. Він складався з шістнадцяти фігур. По закінченні всіх фігур кожен кавалер під гучні оплески зали проводжав свою даму до її місця. Але король, користуючись своїм правом, залишив дружину констебля й швидкими кроками рушив до королеви.

— Дякую вам, мадам, — сказав він, — за увагу, з якою ви поставились до мого бажання, але мені здається, вам бракує двох підвісок; ось вони, і я вам їх повертаю.

І з цими словами він подав королеві дві підвіски, що одержав від кардинала.

— Як так? — скрикнула молода жінка, удаючи здивування, — ви даруєте мені ще дві! Та тоді їх буде вже чотирнадцять!

І дійсно, на плечі її величності було дванадцять підвісок.

Король покликав кардинала.

— Що це означає, пане кардинале? — суворо спитав король.

— Це означає, сир, — відповів кардинал, — що я хотів подарувати її величності ці дві підвіски, але не зважився сам і удався до таких хитрощів.

— Я тим більше вдячна вашій емінінції, — відказала Анна Австрійська з усмішкою, яка доводила, що кардиналова люб'язність не ввела її в оману, — тим більше вдячна, що ці дві підвіски, напевно, коштували вам не дешевше, ніж ті дванадцять обійшлися королю.

А відтак, вклонившись королю й кардиналові, вона попрямувала до кімнати, де мала перевдягтися.

Той, кому Анна Австрійська завдячувала перемогою над кардиналом, був присутній на балі.

Королева повернулася до своєї кімнати, і Д'Артаньян збирався вже податись додому, коли хтось легенько торкнувся його плеча. Він обернувся й побачив молоду жінку, що жестом покликала його йти за нею. У цій жінці, дарма, що вона була в масці, Д'Артаньян упізнав пані Бонасьє.

Напередодні вони бачились тільки одну мить у в'язничаря Жермена, куди Д'Артаньян просив її поклика-

ти. Бажання пані Бонасьє якнайшвидше сповістити королеву про вдале повернення її посланця спричинилося до того, що закохані ледь встигли перекинутися кількома словами. Отже, Д'Артаньян пішов за пані Бонасьє, схвильований подвійним почуттям: коханням та цікавістю. Дорогою, в міру того, як коридори ставали безлюдніші, Д'Артаньян кілька разів намагався спинити молоду жінку. Але жвава, як пташка, вона щоразу вислизала від нього, а коли він починав говорити, її палець, притулений до губ, нагадував йому, що він мусить коритися. За хвилину-другу блуканини всілякими ходами та переходами пані Бонасьє відчинила двері й завела юнака в зовсім темний кабінет. Там вона жестом знову наказала йому мовчати і, відчинивши другі двері під порт'єрою, крізь яку блиснуло яскраве світло, щезла. На мить Д'Артаньян остовпів, не розуміючи, де він. Незадовго промінь світла, що проникнув з тієї кімнати, тепле й пахуче повітря, що віяло звідти, голоси двох чи трьох жінок довели, що він у кабінеті, суміжному з кімнатою королеви.

Стоячи в тіні, юнак чекав.

Королева удавала з себе веселу та щасливу, і це, очевидно, дуже дивувало двірських дам, що звикли бачити її майже завжди сумною. Королева пояснювала свій веселий настрій красою свята, приємністю, якої завдав їй балет; а що королеві не можна було суперечити ні тоді, коли вона плаче, ні тоді, коли вона сміється, то всі вихваляли люб'язність паризьких радників.

Раптом чиясь рука чудової форми і білизни просунулась крізь порт'єру. Д'Артаньян зрозумів, що це нагорода. Він упав навколішки, схопив цю руку й шанобливо торкнувся її губами. Тоді рука сховалася, двері зачинилися знову, а в Д'Артаньяна залишився перстень.

Гасконець насунув персня на палець і став чекати. Очевидно, то не був ще кінець. По нагороді за відданість мала йти нагорода за кохання.

До того ж, балет закінчено, але бенкет ледве розпочався. Мали вечеряти о третій, а настінний годинник на церкві святого Жана щойно пробив три чверті на третю.



Гомін голосів у суміжній кімнаті помалу стихав, потім було чути, як він віддаляється. Враз двері кабінету, де чекав Д'Артаньян, відчинилася, і туди з поспіхом увійшла пані Бонасьє.

— Нарешті! — вигукнув Д'Артаньян.

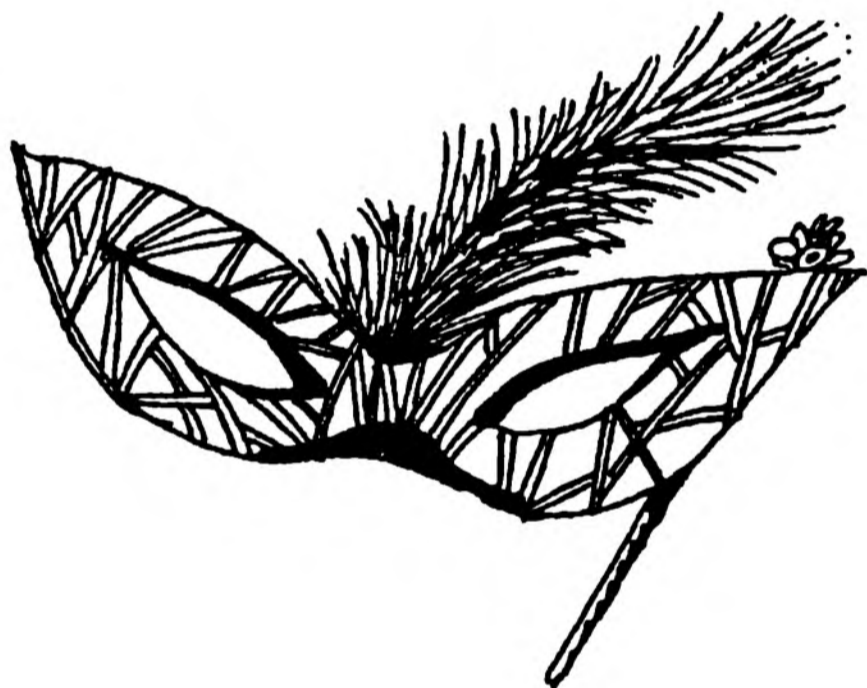
— Тихо! — прошепотіла молода жінка, затуляючи йому рукою рота, — ідіть тою ж дорогою, якою прийшли.

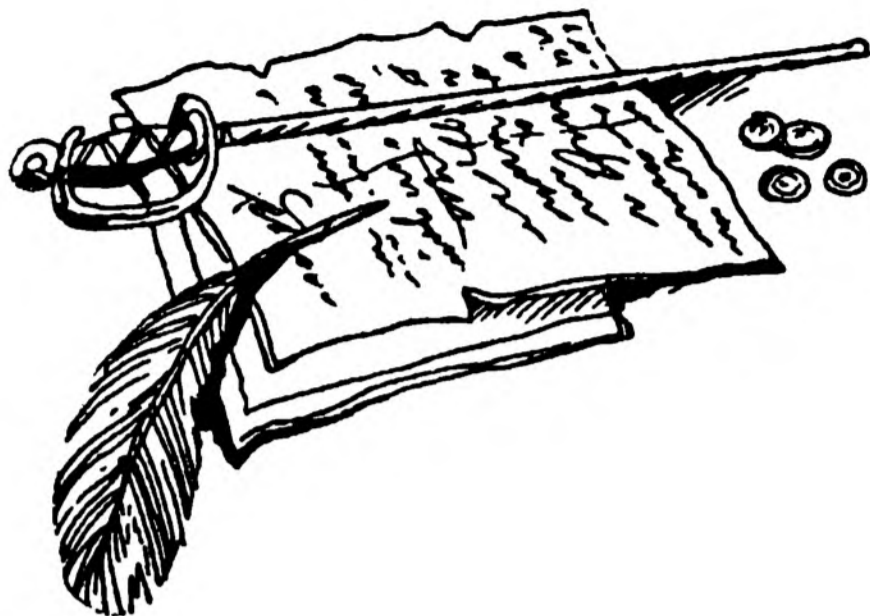
— А коли і де побачу я вас? — скрикнув Д'Артаньян.

— Записка, яку ви знайдете в себе, усе вам розкаже. Ідіть! Ідіть!

Після цих слів вона відчинила двері в коридор і виштовхала молодого хлопця.

Д'Артаньян скорився, як дитина, без опору, без суперечок, бо він справді був закоханий.





## РОЗДІЛ XXIII

### Побачення

Д'Артаньян бігцем повернувся додому. Він знайшов надвірні двері прочинені, піднявся сходами вгору і стиха постукав в умовлений між ним і його лакеєм спосіб. Планше, якого він відіслав з ратуші дві години тому, наказавши йому чекати вдома, відчинив двері.

— Чи не приносили до мене листа? — жваво спитав Д'Артаньян.

— Не приносив ніхто, але один лист надійшов сам по собі.

— Що ти верзеш, дурний?

— Маю сказати, що, коли повернувся додому, я знайшов на столі в опочивальні лист, дарма що ключ від квартири був у мене в кишені.

— Де цей лист?

— Я залишив його, пане, там, де він лежав. Це щось надходять самопливом. Хай би вже вікно напіввідчинене, тоді б я не казав нічого, а так все було щільно зачинене. Дивіться, пане! Здається мені, як би не встряла тут нечиста сила.

Наш юнак кинувся до кімнати й розпечатав листа. Лист був від пані Бонасьє, такого змісту:

*«Вам мають принести щиру подяку. Будьте сьогодні ввечері о десятій у Сен-Клу, напроти флігеля палацу Д'Естре».*

Це була перша записка, одержана ним, йому було призначено перше побачення.

— Ну, як же, пане? — сказав Планше, побачивши, як його пан то червонів, то полотнів. — Чи не правди-ва була моя думка, що тут щось негаразд?

— Помиляєтеся, Планше, — відповів Д'Артаньян, — а на доказ — ось тобі екю, випий за моє здоров'я.

— Дякую вам, пане, за екю й обіцяю достеменно виконати вашу інструкцію. А втім, листи, що потрапляють до зачиненого будинку...

— Падають з неба, мій люб'язний, падають з неба!

— Адже ви вдоволені? — спитав Планше.

— Дорогий Планше! Я найщасливіший з людей.

— Чи не можу я скористатися з цього щастя та піти поспати?

— Іди собі.

— А все ж таки цей лист...

І Планше подався, похитуючи головою з виразом нерозуміння, що навіть щедрість Д'Артаньяна не могла цілком стерти з його обличчя.

На самоті Д'Артаньян читав і знову перечитував листа.

О сьомій ранку він прокинувся й покликав Планше, що тільки за другим покликом відчинив двері, все ще маючи на обличчі ознаки вчорашніх турбот.

— Планше! — сказав йому Д'Артаньян. — Я відходжу і, може, на цілий день. Ти вільний до сьомої вечора. Але о сьомій будь наготові з двома кіньми.

І з жестом застереження вийшов.

Того часу Бонасьє стояв біля дверей. Д'Артаньян хотів проминути його, не побалакавши з цим шановним крамарем, але той вклонився так ввічливо та так приязно, що його пожилецеві довелося не тільки відповісти йому на уклін, ба навіть встряти з ним у розмову.

Звичайно, зняли річ про арешт бідолахи Бонасьє. Не знаючи, що Д'Артаньян чув його розмову з незнайомим із Менга, Бонасьє розповів своєму пожилецеві про Бастилію, про засуви, тюремні кватирки, ґрати й катівські знаряддя.

— Де це ви були останніми днями? Я не бачив ні вас, ні ваших друзів, а втім, гадаю, що вся та пилюка, яку Планше зчищав учора з ваших чобіт, зібрана не на паризькій бруківці.

— Не помиляєтеся, люб'язний пане Бонасьє! Ми з друзями були в маленькій подорожі.

— А далеко?

— О, ні! За якихось сорок миль! Ми проводжали пана Атоса на Форзькі води, де мої друзі лишилися.

— А ви повернулися? — вимовив Бонасьє, надавши своєму обличчю лукавого виразу. — Такі красені, як ви, не здобувають від своїх коханок тривалих відпусток, і на вас, мабуть, дуже нетерпляче чекали в Парижі? Чи не так?

— Що ж, визнаю! — всміхнувшись, відповів юнак, — тим паче, люб'язний пане Бонасьє, що, як бачу, від вас нічого не приховаєш. Так, на мене чекали, і дуже нетерпляче, визнаю.

Легка хмара промайнула по обличчі Бонасьє, але така легка, що Д'Артаньян не помітив її.

— І що ж, вашу покvapливiсть мають винагородити? — вiв далi крамар, з ледве помітною зміною в голосі, якої Д'Артаньян також не помітив, як не помітив і тієї скоротечної хмари, що хвилину тому зависла на чолі цього шановного добродія.

— Та не вдавайте з себе святоші! — засміявся Д'Артаньян.

— Ні! Я говорю тільки з одною метою, щоб знати, чи не пізно ви повернетесь додому.

— А чому, пане, таке запитання? Хіба ви маєте чекати на мене?

— Ні! Адже ж по арешті та крадіжці, що у мене сталася, я полохаюся щоразу, як відчиняються двері, а надто вночі. Тут нема нічого дивного: я ж не військовий.

— Тоді не лякайтеся, якщо я повернуся о першій, другій чи третій ночі. А якщо не повернуся, то теж не лякайтеся.

На цей раз Бонасьє так сполотнів, що Д'Артаньян не міг не помітити цього й спитав, що з ним.

— Нічого! — відповів Бонасьє, — нічого. Після моїх нещасних пригод я часто зомліваю. Ось і зараз я відчув, що мене обсипає морозом. Не зважайте на це: ваша справа дбати про те, щоб бути щасливим.

— Отже, у мене є справа, бо я дійсно щасливий.

— Поки ще ні. Заждіть! Ви сказали: сьогодні ввечері.

— Ну, що ж! Вечір настане. А може, ви чекаєте його так само нетерпляче, як і я. Чи не збирається пані Бонасьє відвідати сьогодні ввечері подружню господу?

— Пані Бонасьє сьогодні зайнята, — серйозним тоном відповів чоловік. — Вона виконує свої службові обов'язки в Луврі.

— Тим гірше для вас, люб'язний хазяїне, тим гірше. А оскільки я щасливий, я хотів би, щоб і всі були щасливі. Та, здається, це неможливо.

І юнак подався, сміючись зі свого жарту, зрозумілого, як він гадав, тільки йому самому.

— Веселіться, добре веселіться! — громовим голосом гукнув Бонасьє.

Проте Д'Артаньян був уже далеко і не чув його, а коли б і чув, то за того настрою, який опанував його, він нічого особливого не розібрав би.

Він попрямував до будинку пана де Тревілья. Його візит напередодні був, як зазначено, дуже коротким, і він мало встиг розповісти своєму начальникові.

Д'Артаньян застав його в доброму гуморі: король і королева на балі поводитися з ним якнайласкавіше. Щоправда, кардинал був дуже похмурий. О першій ночі пан де Тревіль пішов, посилаючись на те, що нездужає. Король та королева повернулися до Лувру тільки о шостій ранку.

— А тепер, — сказав пан де Тревіль, стишивши голос і роздивившись по всіх кутках кімнати, щоб упевнитися, чи вони тут самі, — тепер побалакаємо, мій молодий друже, про нас, бо, очевидно, є щось спільне між вашим поверненням, з одного боку, і радістю короля, тріумфом королеви та приниженістю його еміненції, з другого.

— Чого мені боятися, — відповів Д'Артаньян, — доки я матиму щастя користатися ласкою їх величностей?

— Усього, всього, повірте мені! Кардинал не така людина, щоб забути містифікацію, не поквитавшись з містифікатором, а за містифікатора був, здається мені, мій знайомий гасконець.

— Невже ж ви думаєте, що кардинал, як і ви, знає, що я був у Лондоні?

— А, чорт забирай! Так ви були в Лондоні! Чи не з Лондона ви привезли цей чудовий діамант, що так блискотить у вас на руці? Будьте обережні, дорогий Д'Артаньяне. Подарунок ворога — річ недобра.

— Цей діамант я одержав не від ворога, — відповів Д'Артаньян, — а від королеви.

— О, жінки, жінки! — скрикнув старий вояк. — Впізнаю їх по романтичній уяві. Отже, ви бачили руку королеви й тільки. Ви зустрінете королеву — і не впізнаєте її. Вона вас зустріне, і не знатиме, хто ви.

— Але з цим діамантом... — заперечив Д'Артаньян.

— Послухайте, — сказав пан де Тревіль. — Хочете, я дам вам добру пораду, пораду друга?

— Матиму за честь, пане!

— Так ось! Ідіть до першого-ліпшого ювеліра і продайте йому цього діаманта за ціну, яку він дасть. У пістолів нема ймення, юначе, а цей перстень має жахливе ім'я, і він може зрадити того, хто його носить.

— Щоб я продав цього персня! Персня, що я одержав від моєї королеви! Ніколи! — скрикнув Д'Артаньян.

— Так, принаймні, поверніть камінь усередину, нещасний божевільний! Адже ж усім відомо, що гасконські юнаки не знаходять таких речей у скриньках своїх матерів. Треба завжди бути обачним, завжди й насамперед. Кардинал має чудову пам'ять і довгі руки. Повірте, він може по-злому з вами пожартувати... До речі, що сталося з вашими товаришами?

— А я хотів вас про це спитати, чи не маєте ви про них якихось новин?

— Жодних.

— Я кинув їх на дорозі: Портоса в Шантільї з неодмінною дуеллю; Арамиса — в Кревкері — з кулею в плечі; Атоса — в Ам'єні, обвинуваченого в збуті фальшивих грошей.

— Он як! А як же вам пощастило втекти?

— Якимось дивом, пане. Мушу визнати, доставши удар шпагою в груди і пришпилити графа де Варда на дорозі до Кале, як метелика до шпалер.

— Цього ще не ставало! Де Вард — кардиналів слуга, родич Рошфора. Стривайте, мій любий; мені дещо спало на думку.

- Кажіть, пане!
  - На вашому місці я зробив би так.
  - А саме?
  - На ту пору, як кардинал шукатиме мене в Парижі, я би тихесенько подався до Пікардії довідатися, що сталося з моїми трьома супутниками. Чорт забирай! Вони ж варті такої уваги з вашого боку.
  - Добра порада, пане капітане, і я завтра ж рушу.
  - Завтра? А чому не сьогодні ввечері?
  - Сьогодні в Парижі у мене дуже важлива справа.
  - Ех, юначе, юначе! Якись любощі? Глядіть, повторюю вам: жінка занапастила нас усіх у минулому і ще має занапастити в майбутньому. Послухайте мене, їдьте сьогодні ввечері.
  - Це неможливо, пане.
  - Ви дали слово?
  - Так, пане капітане.
  - Це інша річ. Проте обіцяйте мені, якщо сьогодні вночі вас не вб'ють, ви завтра поїдете.
  - Обіцяю.
  - Чи не треба вам грошей?
  - У мене ще є п'ятдесят пістолів Цього, мабуть, досить.
  - А у ваших товаришів?
  - На мою думку, у них ще мають лишитися гроші. Коли ми виїздили з Парижа, кожен з нас мав у кишені по сімдесят п'ять пістолів.
  - Чи побачимось ми перед вашим від'їздом?
  - Не думаю, пане! Хіба станеться щось нове.
  - У такому випадку, щасливої дороги!
  - Дякую, пане.
- І Д'Артаньян попрощався з де Тревілем, зворушений, як ніколи, його батьківською дбайливістю за своїх друзів-мушкетерів.
- Він по черзі зайшов до Атоса, Портоса та Арамиса. Жоден із них ще не повернувся. Слуги їхні були також відсутні, і не було новин ні про тих, ні про інших.
- Проходячи повз гвардійські касарні, він кинув оком на стайні: троє коней з чотирьох були вже на місці. Планше, все ще дивуючись, чистив їх, і двоє вже були вчищені.

— Ой, пане, — сказав Планше, побачивши Д'Артаньяна, — який же я радий вас бачити.

— А що трапилось, Планше? — спитав юнак.

— Чи довіряєте ви панові Бонасьє?

— Я? Ані трішечки.

— Це добре, пане.

— А чому ти питаєш про це?

— А тому, що, поки ви з ним розмовляли, я стежив за вами, — звичайно не прислухаючись, — так він, пане, двічі чи тричі змінював вираз обличчя.

— Невже!

— Пане, ви цього не помітили, бо були дуже схвилювані через той лист, що надійшов учора. А я навпаки: був схвилюваний тим, у який дивний спосіб цей лист потрапив до нас, я не зводив очей з його обличчя.

— І яким воно тобі здалося?

— Зрадницьким, пане.

— Справді?

— До того ж, як тільки ви його залишили й зникли за рогом вулиці, пан Бонасьє схопив капелюх, зачинив двері й побіг у протилежний бік.

— Маєш рацію, Планше! Щось непевне! Та не турбуйся, ми не заплатимо за квартиру, доки все досконало не з'ясується.

— Пан жартує, ось постривайте — побачите!

— Що робити, Планше! Що буде, те й буде!

— Так ви не відмовляєтеся від своєї прогулянки сьогодні ввечері?

— Навпаки, Планше! Чим більше я лютую на Бонасьє, тим охочіше піду на побачення, призначене мені в цьому листі, що так тебе турбує.

— Якщо у вас такий намір...

— ...непохитний, друже. Отже, о дев'ятій чекай на мене тут, у касарнях. Я зайду по тебе.

Д'Артаньян, з народження обережний, замість того, щоб повернутися додому, пішов обідати до того священника-гасконця, що під час бідування чотирьох приятелів, пригостив їх шоколадом.





## РОЗДІЛ XXIV

### *Павільйон*

О дев'ятій Д'Артаньян був біля гвардійських касарень. Він застав Планше наготові. Четвертий кінь стояв уже на місці. Планше був озброєний мушкетом і пістолетом.

При боці у Д'Артаньяна була шпага, а за поясом два пістолети.

Вони сіли на коней й безгучно вирушили. Була глуха ніч, і ніхто не помітив, як вони від'їздили. Планше їхав позад свого пана кроків на десять.

Д'Артаньян проминув набережні, виїхав через ворота Конферанс й попрямував дорогою на Сен-Клу, яка в ті часи була ще гарнішою, ніж зараз.

Доки вони їхали містом, Планше поштиво додержував дистанції, що сам собі визначив. Але невдовзі дорога стала безлюдніша й темна, він потроху наближався; а коли вони в'їхали в Булонський ліс, то Планше вже опинився поруч зі своїм паном. Треба таки визнати, що хитання високих дерев і відблиск місяця в темній гущавині лісу завдавали йому чималого жаху.

Вони пустили коней клуса.

Планше, наслідуючи всі рухи свого пана, їхав за ним, ніби його тінь, і опинився поруч з ним.

— Невже ж ми отак їхатимемо цілу ніч? — спитав Планше.

— Ні, Планше, бо ти вже приїхав.

— Як, я вже приїхав, а пан?

— Я ще проїду кілька кроків.

— А мене пан кидає тут самого?

— А ти боїшся, Планше?

— Ні! Але я маю зауважити панові, що ніч буде дуже прохолодна, що холод спричиняє ревматизм і що лакей з ревматизмом — біда, а не лакей, особливо ж для такого моторного пана, як ви.

— Якщо тобі стане холодно, зайди до корчми, що онде видніється, і чекатимеш на мене біля воріт завтра, о шостій ранку.

— Пане, я з шанобливості до вас пропив і проїв екую, яке ви подарували мені сьогодні вранці, і в мене тепер не залишається ні шага про той випадок, якщо я змерзну.

— Ось тобі півпістоля. До завтра.

Д'Артаньян зліз з коня, кинув повіддя на руки Планше й швидко подався, закутавшись у плащ.

— Ой, Боже мій, Боже мій! Як же мені холодно! — скрикнув Планше, як тільки його пан зник з очей.

І, аби нагрітися, постукав у двері будинку, який за своїми зовнішніми ознаками дуже скидався на приміську корчму.

Д'Артаньян тим часом, звернувши на стежку, прямував далі й дійшов до Сен-Клу. Але замість того, щоб іти битим шляхом, він обминув палац, увійшов у глухий завулок і незабаром опинився перед указаним йому павільйоном, що стояв на порожньому місці. З одного боку цього завулка виднівся довгий мур, що закінчувався павільйоном, а з другого — загорожа, що захищала від перехожих садочок. У глибині садка стояла убога халупа.

Д'Артаньян прийшов на побачення, а оскільки йому не наказано сповістити про свою присутність якимось знаком, то він чекав мовчки.

Не чути було ні щонайменшого шуму. Можна було подумати, що до столиці не менше як сто миль.

Наближався час побачення. І дійсно, по кількох хвилинах настінний годинник Сен-Клу повільно відбив десять зі своєї широкої ревучої пащі.

У цьому бронзовому голосі вчувалося щось лиховісне. Він ніби бідкався серед ночі. Але кожен з цих ударів, що сповіщав про бажану годину, гармонійно бринів у серці юнака.

Він втупив свої очі у маленький павільйон із зачиненими віконницями, крім одної на другому поверсі.

Приємне світло в цьому вікні сріблило тремтяче листя двох чи трьох лип. Очевидно, за цим віконцем, так затишно освітленим, чекали на нього.

На дзвіниці Сен-Клу пробило пів на одинадцятю.

Д'Артаньянові спало на думку, що він неуважно прочитав записку і що побачення призначено об одинадцятій.

Він наблизився до вікна, став у парусі світла, витяг з кишені листа й знову перечитав його: помилки не було, побачення призначено на десяту.

Він повернувся на своє місце. Ця тиша й самотина починали вже турбувати його.

Пробило одинадцятю.

Д'Артаньян почав хвилюватися, чи не сталося якогось лиха з пані Бонасьє.

Він тричі плеснув у долоні, звичайний сигнал закоханих. Але ніхто не відповідав, навіть луна.

Тоді він з прикрістю подумав, що молода жінка, мабуть, заснула, чекаючи на нього.

Він наблизився до стіни й намагався здертися на неї, та стіну було щойно витинькувано, і Д'Артаньян тільки поламав собі нігті.

Тієї хвилини він звернув увагу на дерева, листя яких усе ще сріблило світло; одне з них виступало над завулком, і в Д'Артаньяна промайнула думка, що крізь листя цього дерева його око прозирне усередину павільйона.

Здертися на дерево було неважко; до того ж Д'Артаньян мав ледве двадцять років і, звичайно, пам'ятав ще про школярські забавки. Миттю він опинився серед гілля і крізь шибки зазирнув у кімнату.

То було дивне видовище. Д'Артаньян здригнувся з голови до п'ят. Це тихе світло лампи осявало картину жахливого розгардіяшу. Одна з шибок вікна була розбита, двері кімнати, виважені й наполовину розбиті, висіли на завісах; стіл, на якому, видно, влаштована була добра вечеря, лежав перекинений; на підлозі валялися розбиті пляшки, розчавлені овочі. Усе в цій кімнаті свідчило про вперту й запеклу боротьбу. Д'Артаньянові серед цього безладдя привидилися навіть клапті одягу й кілька скривавлених плям на скатертині й порт'єрах.

Він швидко скочив на землю. Серце в нього швидко калатало.

Д'Артаньян майже збожеволів: він кинувся на битий шлях; тою ж дорогою, що й перед тим, добіг до порома й почав розпитувати перевізника.

Близько сьомої вечора перевізник переправив жінку, загорнену в чорний плащ. Вона, здавалося, була дуже зацікавлена, щоб її не впізнали. Але через ці самі застережні заходи перевізник звернув на неї більшу увагу й вгледів, що вона молода й гарна.

Д'Артаньян скористався лампою, що блимала в халупі перевізника, щоби ще раз перечитати лист пані Бонасьє та пересвідчитися, чи не помилився він, що побачення призначено в Сен-Клу, а не в іншому місці, і перед павільйоном пана Д'Естре, а не деінде.

Усе, здавалося, запевняло Д'Артаньяна, що передчуття не обмануло його й що скоїлося велике нещастя.

Він бігцем повернувся до палацу. Йому здавалося, що під час його відсутності у павільйоні відбулася, мабуть, яка-небудь нова пригода і що на нього там чекають якісь новини.

Завулок був, як і перед тим, безлюдний, а з вікна лилося те саме світло, тихе й м'яке.

Тоді Д'Артаньян згадав про ту німу та сліпу халупу, що, напевно, бачила і, мабуть, спромоглася б говорити.

Хвіртка була зачинена, але він перескочив через огорожу, незважаючи на гавкання собаки на ланцюгу, і підійшов до халупи.

На перший стукіт ніхто не обізвався. Грובהва тиша панувала в халупі, як і в павільйоні. А оскільки ця халупа була остання його надія, то він уперто грюкав.

Скоро зсередини почувся легкий шум, похлипливий шум, ніби хтось боявся, що його почують.

Тоді Д'Артаньян перестав стукати й почав просити тоном, в якому бриніло стільки непокою та обіцянки, такий жах і благання, що його голос мав заспокоїти найлякливішого. Нарешті стара півпотрухла віконниця відчинилася, вірніше — трохи відхилилася, і зараз же зачинилася, невдовзі світло убогої лампи, що горіла в кутку, осяяло черезплічник, держална шпаги й пістолетів Д'Артаньяна. Хоча все це відбулося в лічені секунди, Д'Артаньян встиг помітити голову старого чоловіка.

— Благаю вас в ім'я неба, вислухайте мене. Я чекав на одну особу, що не прийшла. Я божеволю від хвилювання. Чи не сталося тут поблизу якогось нещастя? Скажіть!

Вікно повільно відчинилося, і з'явилася та сама по-стать, але старий був ще блідіший.

Д'Артаньян щиро розповів свою історію, не назвавши тільки прізвищ. Він признався, що перед цим павільйоном молода жінка призначила йому побачення, що, не дочекавшись її, він заліз на дерево й при світлі лампи побачив розгром у кімнаті.

Старий уважно слухав його, ствердно киваючи. Коли Д'Артаньян скінчив, він похитав головою з виглядом, що не віщував нічого доброго.

— Що ж ви хочете сказати? — скрикнув Д'Артаньян. — Бога ради, поясніть!

— Ой, пане! — відповів старий. — Не питайте, бо коли я розповім вам про те, що бачив, мені не минути лиха.

— Так ви бачили щось? — вигукнув Д'Артаньян. — Бога ради, розкажіть, що саме ви бачили, — Д'Артаньян кинув йому пістоля, — і слово честі джентльмена, я збережу в таємниці кожне ваше слово.

Старий прочитав на обличчі Д'Артаньяна таку щирість і таку скорботу, що, запросивши його жестом слухати, стиха почав:

— Було близько дев'ятої. Я почув шум на вулиці й захотів дізнатися, що там таке. Підійшовши до дверей, я побачив, що хтось намагається ввійти. Людина я бідна, злодіїв не боюся, а тому й відчинив двері і побачив трьох чоловіків. У темряві видно було карету, запряжену кіньми, й верхові коні. Ці коні, очевидно, належали трьом чоловікам, які були вдягнені як дворяни.

— Люди добрі, — гукнув я, — чого вам тут треба?

— У тебе має бути драбина! — сказав мені той, хто видавався старшим.

— Так, пане! Це за її допомогою я знімаю овочі.

— Дай нам її та йди додому. Ось тобі екую за клопіт. Тільки пам'ятай: якщо ти вимовиш хоч одне слово про те, що можеш побачити або підслухати (а я певний, хоч скільки б ми не погрожували, ти все ж таки підгледіш й підслухаєш), ти вже пропав.

По цих словах він кинув мені екую, я підняв його й приніс драбину.

Дійсно, зачинивши за ними хвіртку, я удав, ніби повертаюся додому. Але зараз же вийшов через задні двері і, ховаючись у темряві, наблизився до ось того куща бузини, з-за якого я міг усе бачити.

Ці три особи нечутно підвезли карету, висадили низенького чоловіка, гладкого, в бідному вбранні темного кольору. Він забрався на драбину, з обережністю подивився всередину кімнати, спустився й пробурмотів: «Це вона!»

Зараз же той, що розмовляв зі мною, підійшов до дверей павільйона, відчинив їх ключем, що був при ньому, потім зачинив і щез. Тим часом двоє інших залізли на драбину. Бідолашний старий залишався біля дверцят карети, кучер тримав коней карети, а лакей — верхових коней.

Раптом у павільйоні почулися гучні крики. До вікна підбігла жінка, відчинила його, мов бажала кинутися з нього; та зараз же побачила тих двох, відскочила назад, а вони ринули за нею в кімнату.

Потім я вже нічого не бачив, тільки чув тріск ламаних меблів. Жінка репетувала і кликала на допомогу, але скоро голос її стих. Троє чоловіків, несучи на руках жінку, підійшли до вікна, двоє спустилися драбиною й занесли нещасну до карети, слідом за нею вліз туди і старий. Той, що залишався у павільйоні, зачинив вікно, зараз же вийшов через двері та упевнився, що жінка була в кареті. Два його компаньйони сиділи вже на конях. Він і собі скочив у сідло. Лакей сів поруч із візником. Карета швидко від'їхала у супроводі трьох вершників. На тім усе й скінчилось. Потім я вже нічого не бачив, нічого не чув.

Д'Артаньян, приголомшений цією жахливою новиною, наче остовпів, а втім, у серці його бурхали всі демони гніву й ревнощів.

— Послухайте, пане! — сказав старий, на якого німа розпука Д'Артаньяна справила більше враження, ніж галас та сльози. — Не впадайте в розпач: вони її не вбили, а це головне.

— Чи не знайомий вам, хоч приблизно, той, що керував цією пекельною експедицією?

— Я його не знаю.

— Адже ж він балакав з вами, і ви мали змогу його розгледіти.

— Ага, так ви питаєте про його прикмети?

— Так!

— Високий на зріст, сухорлявий, смаглявий, з чорними вусами, з чорними очима, з виду — пан.

— Це він! — вигукнув Д'Артаньян. — Знову він! Завжди він! Це мій злий геній! А другий?

— Який?

— Низенький.

— О, той не пан, ручуся за це! До того ж він не мав шпаги, та й інші поводитися з ним без усілякої церемонії.

— Мабуть, якийсь лакей, — пробурмотів Д'Артаньян. — Ой, бідна жінка, бідна жінка! Що вони з нею зробили?

— Ви ж дали мені слово честі тримати все це в секреті, — нагадав старий.

— І повторюю свою обіцянку. Будьте спокійні. Я дворянин. У дворянина тільки одне слово честі, і я вам дав його.

Д'Артаньян із розбитим серцем подався до порома. Подеколи йому здавалося, що то була не пані Бонасьє, і він сподівався завтра зустріти її в Луврі; то побоювався, чи нема в неї інтриги з кимось іншим і чи то не ревнивець застукав її та й завіз. Він вагався, нудився світом, впадав навіть у розпач.

— О, коли б зі мною були мої друзі! — кричав він. — Я, принаймні, мав би надію відшукати її. Та хто знає, що сталося з ними самими?

Було під північ. Треба було знайти Планше. Д'Артаньян розпитував у всіх корчмах, де видно було світло, та Планше не знайшов ніде.

Біля шостої корчми Д'Артаньян зрозумів, що це шукання досить марне. Адже ж він сам наказав Планше з'явитися о шостій ранку, і де б той тепер не був, він мав на те право.

Отже, він тут затримався, взяв пляшку кращого вина, і, влаштувавшись у найглухішому кутку, вирішив дочекатись ранку.

Близько шостої ранку Д'Артаньян прокинувся з тим неприємним відчуттям, яке супроводжує людину після погано проведеної ночі.



## РОЗДІЛ XXV

### *Портос*

Замість того щоб податися додому, Д'Артаньян зліз з коня біля будинку де Тревіля й швидко збіг по сходах. Цього разу він вирішив розказати все, що сталося. Напевно, капітан зможе дати йому в цій справі добру пораду. До того ж пан де Тревіль щодня бачився з Анною Австрійською і міг дістати від неї деякі відомості про бідну пані Бонасьє, що, безсумнівно, розплачувалася тепер за свою відданість королеві.

Пан де Тревіль вислухав Д'Артаньяна з великою увагою. Видно було, що в цій пригоді він бачив не тільки любовну авантюру.

— Гм, від всього цього дуже тхне його еміненцією, — мовив він, коли Д'Артаньян закінчив.

— Що ж робити? — спитав Д'Артаньян.

— Тепер нічого, абсолютно нічого. Я вже казав вам, кидайте якомога швидше Париж. Я побачу королеву, докладно розповім їй про зникнення бідолашної жінки, про яке вона, напевно, ще не знає. Подробиці наведуть її на слід, і після вашого повернення я, мабуть, матиму для вас добру новину. Довіртеся мені.

Взявши до уваги пораду пана де Тревіля, Д'Артаньян зараз же попрямував до вулиці Могильників, щоб особисто перевірити, як Планше вклав його речі у валізу.

Наближаючись до своєї квартири, він біля дверей побачив пана Бонасьє ще у вранішньому вбранні. Д'Ар-



таньян згадав все, що напередодні казав йому про лукаву вдачу Бонасьє обережний Планше, і він придивився до нього уважніше, ніж зазвичай.

І дійсно, поруч із жовтуватою, хворобливою блідістю, що була ознакою розлиття жовчі, — це могло статися й випадково, — Д'Артаньян помітив щось хитре та огидне в звичайному розміщенні зморщок на обличчі свого господаря.

З почуттям огиди до цієї людини Д'Артаньян хотів пройти повз нього мовчки, та Бонасьє, як і вчора, почав розмову перший.

— Еге, юначе, — сказав він, — здається, ми дуже весело проводимо ночі! Уже сьома ранку, чорт забирай! На мою думку, ви робите навпаки: повертаєтесь додому тоді, коли всі інші виходять з дому.

— Щодо вас, пане Бонасьє, то вам не зробиш такого зауваження, — відповів молодик, — ви зразок поміркованої людини. Та, правду сказати, хто має молоду та вродливу жінку, тому нічого бігати шукати щастя: воно само приходить до нього. Чи не так, пане Бонасьє?

Бонасьє пополотнів, як смерть, і криво всміхнувся.

— А ви жартівник! — відповів Бонасьє. — А втім, де ж ви швендяли цілу ніч? Здається, по полях зараз погано ходити?

Д'Артаньян подивився на свої заболочені чоботи й водночас кинув оком на черевики й панчохи крамаря. Можна було сказати, що вони ходили тим самим болотом: плями були однакові.

Несподівана думка вразила Д'Артаньяна. Та груба, низенька, шпакувата людина в темному вбранні, що скидалася на лакея і з якою так зневажливо поводитися військові, — та то ж був Бонасьє. Чоловік допомагав викрадати свою власну жінку! Проте Д'Артаньян опанував себе.

— Годі вам жартувати, люб'язний, — сказав він. — Якщо для моїх чобіт потрібна щітка, то й ваші черевики й панчохи просять того ж таки. Чи не швендяли де-небудь і ви, пане Бонасьє? То був би непростенний гріх для людини вашого віку й чоловіка такої молоді та вродливої дружини.

— О ні, боронь Боже, — відповів Бонасьє. — Вчора я їздив до Сен-Манде довідатися про дуже потрібну мені служницю, а що дорога була погана, то я й приніс цю грязюку, яку не мав ще часу зчистити.

Місце, вказане Бонасьє, що нібито становило мету його подорожі, було новим підтвердженням підозри Д'Артаньяна. Бонасьє назвав Сен-Манде, а Сен-Манде лежить у протилежному щодо Сен-Клу боці.

Ця правдоподібність стала йому за першу втіху. Якщо Бонасьє знає, де його жінка, то, вживши надзвичайних заходів, завжди можна буде змусити крамаря розв'язати язик і викрити таємницю. Треба тільки було обернути цю правдоподібність на впевненість.

— Вибачте, люб'язний пане Бонасьє, що я поведуся з вами безцеремонно, — сказав Д'Артаньян. — Ніщо не викликає спраги так, як безсоння. Дозвольте мені випити у вас склянку води. Не відмовите ж ви в цьому сусідові?

І, не діставши ще дозволу хазяїна, Д'Артаньян швидко увійшов у будинок і кинув оком на ліжко. Постіль була не пом'ята. Бонасьє не лягав спати. Отже, він повернувся годину чи дві тому: він супроводив свою дружину до місця, куди її відвезли, чи принаймні до першої станції.

— Спасибі, пане Бонасьє, — подякував Д'Артаньян, вихиливши склянку. — Це все, чого мені було треба! Тепер я піду до себе, накажу Планше вичистити чоботи, а коли він скінчить, пришлю його вичистити ваші, коли ви цього забажаєте.

І він залишив крамаря, вкрай здивованого таким чудним прощанням. У Бонасьє майнула навіть думка, чи не збожеволів його пожилець.

На сходах Д'Артаньян зустрів стурбованого Планше.

— Ах, пане, — скрикнув той, — я ніяк не міг дочекатися вашого повернення: знову новини.

— А що саме? — спитав Д'Артаньян.

— Закладаюся, що не вгадаєте, кого я приймав за вашої відсутності.

— Кого?

— Півгодини тому, тоді, як ви були в пана де Тревіля.

— Та хто ж приходив? Кажі мерщій.

— Пан де Кавуа.

— Пан де Кавуа?

— Власною персоною.

— Капітан гвардії його емінінції?

— Він самий.

— Чи не хотів він мене заарештувати?

— Так здалося й мені, пане, дарма що він мав улесливий вигляд.

— Так він був, кажеш, улесливий.

— Солодкий, як мед.

— Справді?

— Він казав, ніби прийшов від його емінінції, який дуже прихильний до вас, і хоче запросити вас піти разом із ним до Пале-Роялю.

— Що ж ти відповів?

— Що це неможливо, бо вас нема вдома, як він міг бачити й сам.

— А що він відповів на це?

— Щоб ви обов'язково прийшли до нього сьогодні вдень, а потім, стишивши голос, додав: «Скажи своєму панові, що його емінінція дуже любить його і що від цього візиту залежить, мабуть, його доля».

— Як на кардинала, то це не досить хитро, — усміхнувшись, промовив хлопець.

— Ось і я це зрозумів і відповів, що ви страшенно шкодуватиме, як повернетесь.

— А куди ж він подався? — спитав пан де Кавуа.

— До Труа, в Шампань, — відповів я.

— Коли ж саме він поїхав?

— Сьогодні ввечері.

— Планше, друже мій, — перебив його Д'Артаньян, — та ти золото, а не людина.

— Ви ж розумієте, пане, я думав, якщо ви захочете побачитися з паном де Кавуа, то завжди матимете змогу спростувати мої слова, сказавши, що ви зовсім нікуди не їхали.

— Заспокойся, Планше. Ти не втратиш репутацію правдивої людини: за чверть години ми виїжджаємо.

— Ось це саме і я хотів вам порадити. А чи можна запитати, куди ми їдемо?

— Зрозуміло, що в бік, протилежний тому, в який ти мене направив. До того ж хіба ти не маєш потреби побачитися з Грімо, Мушкетеном та Базеном, як я — з Атосом, Портосом та Арамісом?

— Звичайно, пане, я поїду, якщо ви цього захочете. Повітря провінції, здається мені, для нас тепер корисніше, ніж паризьке. Отже...

— Отже, готуй наші пакунки та їдьмо. Я сам піду вперед, засунувши руки в кишені, щоб не було підозри. Ти прилучишся до мене біля гвардійських касарень. До речі, щодо нашого хазяїна, то твоя правда: він таки справжня шельма.

— О, пане, вірте тому, що я кажу: я ж впізнаю людину по обличчю.

Д'Артаньян спустився перший, як і умовилися. Щоб згодом не ремствувати на себе, він дорогою відвідав помешкання трьох своїх друзів і нічого про них не дізнався. Тільки на ім'я Араміса надійшов напахчений, писаний чудовим тонким письмом лист. Д'Артаньян вирішив віддати його адресатові. За десять хвилин Планше був уже біля гвардійських касарень. Д'Артаньян, щоб не гаяти часу, сам сідлав свого коня.

— Добре, — сказав він Планше, коли той прив'язав уже валізки. — Сідлай тепер решту коней і рушаймо.

— А ви гадаєте, що ми їхатимемо швидше, маючи кожен по двоє коней? — з хитрим видом спитав Планше.

— Ні, пан — жартівник, — відповів Д'Артаньян, — але, маючи четверо коней, ми спроможемось привезти наших друзів, якщо вони ще живі.

Д'Артаньян і Планше, виїхавши з гвардійських касарень, роз'їхались у різні боки: один мав кинути Париж через Лавиллетську заставу, а другий — через Монмартрську з тим, щоб з'їхатися за Сен-Дені. Цей стратегічний план було виконано досконало; успіх був повний: Д'Артаньян і Планше до П'єрфіта прибули разом.

Слід зазначити, що Планше вдень був хоробріший, ніж уночі.

Обидва мандрівники добулися до Шантільї без жодної перешкоди й спинилися в корчмі «Гран-Сен-Мартен», як і під час першої подорожі.

Д'Артаньян, не питаючи про новини, скочив із сідла, доручив доглядати коней лакеєві, увійшов у маленьку кімнату, призначену для подорожніх, що воліли перебувати на самоті, замовив хазяїнові пляшку найкращого вина та найкращий сніданок. Усе це ще більше надало йому ваги в очах корчмаря, що з першого ж погляду мандрівника прийняв його за вельможну особу.

З дивною швидкістю розпорядження Д'Артаньяна було виконане. У гвардійському полку служили дворяни найзнатнішого походження, і Д'Артаньян, що приїхав у супроводі лакея, з четвернею чудових коней, справив велике враження, дарма що був у звичайному мундирі. Хазяїн хотів сам прислужувати йому. Д'Артаньян, побачивши це, замовив дві склянки й став чакувати його.

— Мені здається, пане, що це не вперше я маю за честь бачити вас, — сказав хазяїн.

— Я вже разів із десять проїжджав через Шантільї й три чи чотири рази спинявся у вас. Та ось стривайте. Восстаннє я був тут днів десять-дванадцять тому. Пригадуєте: я їхав з моїми приятелями-мушкетерами. Одного з них зачепив ще якийсь незнайомець.

— А й справді так, — відповів хазяїн. — Я добре пригадую. Ваша милість говорить про пана Портоса?

— Це дійсно прізвище мого супутника. Скажіть Бога ради, чи не сталося з ним якого лиха?

— Ви пам'ятаєте, пане, що він був неспроможний їхати далі?

— Так, він обіцяв наздогнати нас, але ми його більше не бачили.

— Він зробив мені честь спинитися в нас.

— Як? Він зробив вам честь спинитися тут?

— Так, у цьому готелі. Це навіть нас дуже турбує.

— Що саме?

— Його витрати.

— Витрати він сплатить.

— О, пане, ви просто лете мені бальзам на душу. Ми надали йому великий кредит. І до того ж лікар сьогодні заявив, що якщо пан Портос йому не сплатить, то він вимагатиме грошей з мене, бо це я закликав його.

— Хіба в пана Портоса нема грошей?

— Та хто ж його знає. Напередодні він грав з якимось подорожнім, запропонувавши йому партію в ландскнехт.

— Так воно і є. Бідолаха, мабуть, усе програв.

— Навіть свого коня, пане. Бо коли незнайомець їхав, то ми бачили, як його лакей сідлав коня пана Портоса.

— А Мушкетон тут?

— Так, пане, — через п'ять днів після свого від'їзду він повернувся й так само в поганому гуморі: здавалося, що і з ним під час подорожі сталося якесь лихо. На жаль, він моторніший за свого пана, і для нього перевертає тут усе догори ногами. А коли йому здається, що його прохання можуть не задовольнити, то все потрібне він бере не питаючи. Сам же пан Портос лежить й не підводиться.

— Чому?

— Не може, бо поранений.

— Як? Встати з ліжка йому заважає рана?

— Та ще яка! Проте, може, ви хочете побачити його? Він живе в кімнаті номер 1 на другому поверсі.

— Ви кажете кімната пана Портоса номер 1, на другому поверсі?

— Так, пане, найкраща з кімнат в цілому готелі. Я разів десять мав нагоду винаймати її.

— Будьте спокійні, — усміхнувся Д'Артаньян, — Портос сплатить вам за все, а тому не турбуйтеся й далі дбайте про нього, як вимагатиме його становище.

Д'Артаньян, трохи заспокоївши хазяїна, пішов нагору. У коридорі, на найближчих дверях, чорним чорнилом була виведена величезна цифра 1. Д'Артаньян постукав і, почувши запрошення, увійшов.

Портос на ту пору лежав у ліжку й тренувався, граючи з Мушкетоном у ландскнехт. На рожні крутилася куріпка, а в кутках коминка на таганах кипіли дві ка-



Я спиткнувся об  
Камінь і  
Звчхнув  
собі ногу  
в коліні.

струлі, звідки доносився запах фрікасе з кроликів і риби під винним соусом, що приємно лоскотало ніс. Бюро і мармурова дошка комода були заставлені порожніми пляшками.

Побачивши приятеля, Портос вигукнув з радощів, а Мушкетон шанобливо підвівся, поступився місцем і відійшов подивитися на дві каструлі, що їх, здавалося, доручили йому особисто.

— А, це ви! — сказав Портос. — Будь ласка, ласкаво просимо. Вибачте тільки, що не можу підвестися. А, до речі, — додав він, кинувши стурбованим оком на Д'Артаньяна, — чи відомо вам, що зі мною тут сталося?

— Ні.

— Хіба хазяїн вам нічого не казав?

— Я спитав про вас і зараз же пішов по сходах. — Портос, здавалося, зітхнув вільніше.

— А що ж саме з вами сталося, любий Портосе? — продовжував Д'Артаньян.

— А те, що, завдавши своєму супротивникові три удари, збираючись з ним покінчити четвертим, я спіткнувся об камінь і звихнув собі ногу в коліні.

— Справді?

— Слово честі! На щастя цього негідника, бо в противному разі я вбив би його на місці, ручаюсь вам.

— А що ж з ним сталося?

— Не знаю. Він дістав свого й забрався звідси, щасливий, що залишився живий. Ну, а ви, дорогий Д'Артаньяне, що ж було з вами?

— Отже, — вів далі свій допит Д'Артаньян, — ви лягли в ліжку через цей удар.

— Так, так, але за кілька днів я вже встану.

— Але чому ви не звеліли перевезти вас до Парижа? Ви, певно, дуже нудитесь тут.

— Так я й хотів зробити, але повинен зізнатися, любий друже...

— У чому?

— Ось в чому. Як щойно ви сказали, я дуже нудився світом, а в кишені у мене лежали одержані від вас сімдесят п'ять пістолів. Щоб розважитись, я наказав закликати подорожнього дворянина й запропонував



Йому партію в кості. Він погодився, і сімдесят п'ять пістолів перейшли з моєї кишені до його гаманця. На додаток він забрав ще й мого коня. Ну, а ви як, любий Д'Артаньяне?

— Та що ж, дорогий Портосе, в усіх справах не матимеш щастя, — відповів Д'Артаньян. — А ви, видно, не голодуєте тут?

— Та це Мушкетон іноді ходить на полювання. Гей, Мушкетоне! — покликав Портос, — накривай стіл, а поки ми будемо снідати, Д'Артаньян розповість нам, що з ним було відтоді, як він нас залишив.

— Із задоволенням, — відповів Д'Артаньян.

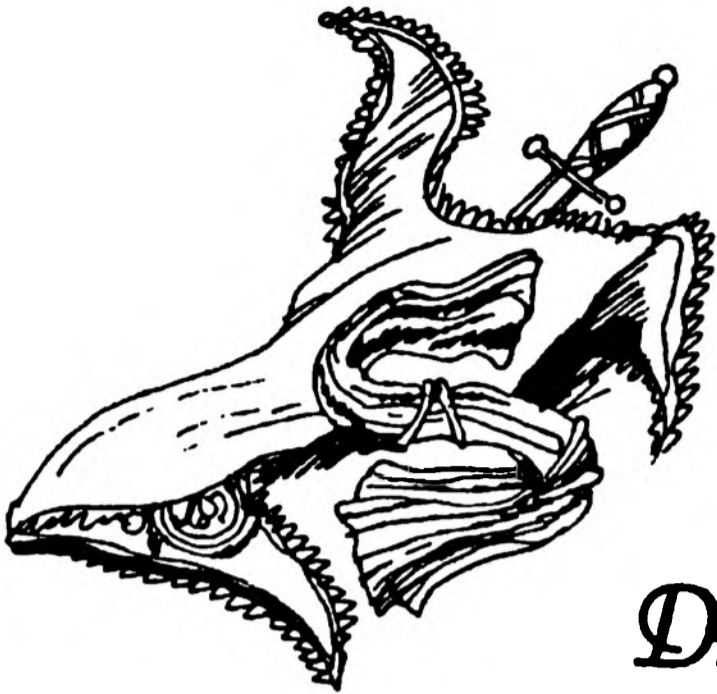
І поки Портос з Мушкетоном снідали на повен рот, як люди, що видужують, а до того ж під час лиха ще й побраталися, Д'Артаньян розказав, як поранений Арамис вимушений був спинитися в Кревкері, як в Ам'єні він залишив Атоса напризволяще у бійці з чотирма шахраями, які обвинувачували його в збуті фальшивих монет, як він сам поранив графа де Варда, щоб дістатися до Англії.

На цьому Д'Артаньян закінчив свою сповідь. Додав тільки, що поворотом з Англії привів чотири чудових коня: одного для себе, а решту для своїх товаришів, і що кінь, призначений для Портоса, стоїть уже в стайні готелю.

Тієї хвилини ввійшов Планше й доповів своєму панові, що коні перепочили й що надвечір вони можуть дістатися до Клермона.

Д'Артаньян заспокоївся щодо долі Портоса й не терпляче хотів дізнатися про інших своїх друзів. Він стиснув хворому руку й сказав, що їде далі шукати їх, і сподівається, повертаючись тою ж таки дорогою, взяти його з собою, якщо той залишиться до того часу в готелі «Гран-Сен-Мартен».

Портос відповів, що вивих не дозволить, мабуть, йому раніше поїхати звідси. Побажавши пораненому всього найкращого, Д'Артаньян доручив Мушкетонові пильнувати Портоса, розплатився з хазяїном і рушив далі в супроводі Планше, що здихався вже одного коня.



## РОЗДІЛ XXVI

### *Дисертація Арамиса*

Під час всієї подорожі глибокий сум обіймав серце Д'Артаньяна. Він думав про пані Бонасьє й боявся, чи не сталося з нею якого лиха. Діставшись до Кревкера, він впізнав корчму, де залишив Арамиса, і, пустивши коня риссю, незабаром спинився біля дверей.

Цього разу назустріч йому вийшла хазяйка, а не хазяїн. Д'Артаньян був фізіономіст. Він кинув оком на сите, радісне обличчя жінки й зрозумів, що перед нею можна не таїтися, бо люди з такою добродушною зовнішністю — безпечні.

— Люб'язна хазяечко, — спитав її Д'Артаньян, — чи не можете ви сказати, що сталося з одним з моїх друзів, якого ми змушені були залишити у вас днів дванадцять тому?

— Цей вродливий юнак двадцяти трьох-двадцяти чотирьох років, такий лагідний та люб'язний?

— І, до того, ще поранений у плече.

— Він тут, пане.

— Ви, люб'язна пані, просто воскрешаєте мене! — скрикнув Д'Артаньян, зіскочивши з коня й кинувши повіддя Планше. — Де ж мій дорогий Арамис? Я хочу обняти його.

— Вибачте, пане, але я не думаю, що він зможе зараз прийняти вас.

— Чому?

— У нього священик з Мондідьє та настоятель Ам'єнського монастиря єзуїтів.

— Боже мій, — вигукнув Д'Артаньян, — хіба бідному хлопцеві погіршало?

— Ні, пане, навпаки. Але через хворобу на нього зі-йшла благодать Божа, він вирішив уступити до ордену.

— Правда, я й забув, що він мушкетер тільки тим-часово.

— Ви все ж таки наполягаєте на побаченні з ним?

— Більше ніж будь-коли.

— Тоді будьте ласкаві: по сходах праворуч, третій поверх, кімната номер 5.

Д'Артаньян кинувся в зазначеному напрямку й побачив надвірні сходи, які ще й тепер можна побачити у дворах старих готелів. Але дістатися до майбутнього абата було не так легко. Підступи до кімнати Арамиса охороняли — у коридорі вартував Базен і заступав йому дорогу із такою завзятістю, що після багаторічних випробувань бідолаха був нарешті близьким до здійснення своїх мрій.

Зрозуміло, при такому настрої ніщо не могло стурбувати Базена так, як прибуття Д'Артаньяна, який хотів затягти Арамиса у вир мирських помислів, що довго приваблювали його. Отже, Базен вирішив стійко захищати двері, заявивши, що пан зайнятий, бо провадить благочестиві розмови.

Та Д'Артаньян не звернув жодної уваги на Базенову речистість і ввійшов до кімнати Арамиса.

Арамис у чорному вбранні та у круглому, пласкому капелюсі сидів за продовгуватим столом, загромадженим згортками паперу та величезними фоліантами. Праворуч від нього сидів настоятель єзуїтського монастиря, ліворуч — священник з Мондідьє.

На стукіт відчинених Д'Артаньяном дверей Арамис підвів голову й впізнав свого друга. На превелике здивування Д'Артаньяна, його поява не справила на мушкетера великого враження, настільки думки його були далекими від усього земного.

— Добридень, дорогий Д'Артаньяне, — вимовив Арамис. — Повірте, я щасливий бачити вас.

— І я теж, — відповів Д'Артаньян, — хоч я й не впевнений, що розмовляю з Арамисом.

— З ним, мій друже, з ним самим. Але через що ця невпевненість?

— Боюся, чи не помилився я кімнатою. Спершу мені здалось, що я увійшов у квартиру духовної особи.

Потім зробив другу помилку, побачивши вас серед цих осіб: подумав, чи не помираєте ви.

Особи в чорному, зрозумівши намір Д'Артаньяна, кинули на нього майже загрозливі погляди, та Д'Артаньян не збентежився.

Араміс трохи почервонів.

— Здається, він схаменувся, — подумав Д'Артаньян, — це вже добре.

— Це мій приятель позбувся великої небезпеки, — побожним тоном сказав Араміс, показуючи духовним особам на Д'Артаньяна.

— Дякуйте Богові, пане! — вимовили обидва, вклоняючись.

— Так я й зробив, преподобні отці, — сказав юнак, і собі відповідаючи на уклін.

— Дорогий Д'Артаньяне, ви прийшли дуже вчасно. Ви візьмете участь у нашій дискусії та завдяки своєму світлому розумові розтлумачите нам одне питання.

— Міркування військового не мають великої ваги, — відповів Д'Артаньян, який починав хвилюватися, що ситуація набуває такого забарвлення. — Ви можете цілком покластися на вченість цих шановних осіб.

Обидва в чорному знову вклонилися.

— Навпаки, — наполягав Араміс, — ваші міркування для нас дуже цінні. Річ ось у чім: отець настоятель вважає, що моя дисертація має бути переважно догматична й дидактична.

— Ваша дисертація! Хіба ж ви пишете дисертацію?

— Звичайно ж. Для іспиту перед висвяченням дисертація конче необхідна, — відмовив єзуїт.

— Висвячення! — вигукнув Д'Артаньян, який не міг повірити тому, що по черзі переказували йому хазяйка та Базен. — Висвячення!

Він сидів і слухав, як знялася суперечка, під час якої Д'Артаньян спочатку жахався, потім відчув себе дурнем і відтак, нарешті, з нетерплячки почав кусати собі нігті, а далі й пальці.

Нарешті особи в чорному підвелися, вклонилися Арамісові та Д'Артаньянові й попрямували до дверей. Базен, що весь час стояв і з благочестивою радістю слухав ці змагання, взяв у них молитовники й шанобливо пішов попереду, торуючи їм шлях.

Араміс провів гостей до нижньої площадки сходів і зараз же повернувся до Д'Артаньяна, що заглибився в розмірковування.

Залишившись наодинці, друзі спочатку відчували деяку ніяковість і мовчали. А втім, треба ж було комусь зламати мовчанку, і оскільки Д'Артаньян, здавалося, вирішив віддати цю честь своєму приятелеві, то розмову розпочав Араміс.

— Як бачите, ви застали мене на шляху до здійснення моїх мрій.

— Так, благодать зійшла на вас, як до цього моменту казав той пан.

— О, цей план покинути світ склався в мене віддавна. Ви чули вже про нього, правда ж, мій друже?

— Так, але я гадав, що ви жартуєте.

— З такими речами! О, Д'Артаньяне!

— Чому ні? Жартують і зі смертю.

— І даремно, бо смерть є двері, що ведуть до загибелі або до спасіння.

— Нехай так. Тільки прошу, не будемо дискутувати в богословських питаннях, Арамісе. З вас на сьогодні досить. Щодо мене, то я майже забув ту малість латини, якої й давніш не знав. До того, зізнаюся вам, від десятої ранку я нічого не їв і страшенно голодний.

— Ми зараз пообідаємо, дорогий друже, не забувайте лише, що сьогодні п'ятниця. У такі дні я не можу ні дивитись на м'ясо, ні їсти його. Якщо ви згодні поділити зі мною мій обід, то майте на увазі, він складатиметься з підсмажених чотирикутників та овочів.

— Що ви розумієте під чотирикутниками? — тривожно спитав Д'Артаньян.

— Я розумію шпинат. Та заради вас я додам яєць. Це серйозне порушення правил: яйця те ж таки м'ясо, бо з них вилуплюються курчата.

— Бенкет не розкішний, та це не так важливо. Аби побути з вами, я вже перетерплю.

— Дякую вам за жертівність, — вимовив Араміс. — Якщо вона не буде корисна вашому тілу, то, будьте певні, стане в пригоді вашій душі.

— Отже, Арамісе, ви вирішили стати священиком? Що скажуть наші друзі, що скаже пан де Тревіль? Вони вважатимуть вас за дезертира, попереджаю вас.

— Я повертаюсь до церкви і не вперше вступаю до неї. Я був дезертиром церкви задля миру, бо ви знаєте, що я присилив себе, коли вбивався в мушкетерський мундир.

— Нічого не знаю.

— Ви не знаєте, що я залишив семінарію?

— Ні.

— Ось моя історія. До того ж у Святому Письмі сказано: «Сповідайте гріхи один одному». Отже, я сповідаюся перед вами, Д'Артаньяне.

— А я наперед відпускаю вам гріхи. Бачите, який я добрий.

— Не жартуйте зі святими речами, мій друже.

— Кажіть, я слухаю.

— Я вчився в семінарії з дев'яти років. До двадцяти років мені лишалося тільки три дні. Я став би абатом, і все було б гаразд. Одного вечора я, як зазвичай, пішов до одних знайомих, яких я охоче відвідував. Що зробиш? Кожен буває молодий, а молоді літа мають свої вади. Раптом увійшов офіцер, який завжди дивився на мене ревним оком, коли я читав Життя святих.

Того вечора я переклав історію Юдіфи<sup>1</sup> й щойно прочитав вірші своїй дамі. Та дуже вихваляла мене і, схилившись мені на плече, перечитувала їх разом зі мною. Її поза, визнаю, трохи невимушена, образила офіцера. Він, проте, не сказав нічого, а коли я попрощався, пішов слідом за мною й, наздогнавши мене, сказав:

— Пане абате, чи подобається вам, коли вас б'ють палкою?

— Не можу нічого сказати, — відповів я, — бо досі ніхто не зважувався бити мене.

— Так ось слухайте, пане абате: якщо ви повернетесь до тієї господи, де зустрів я вас сьогодні ввечері, то я зважуся зробити це.

Здається, я тоді злякався, пополотнів і почув, що ноги підгинаються. Хотів відповісти, — не знаходив слів й тому мовчав.

---

<sup>1</sup> Юдіфа — біблійна героїня, що врятувала місто Ветулію від асирійського ватага Олоферна, до якого вона пробилась у намет і відтяла йому голову.

Офіцер чекав відповіді і, не дочекавшись, розсміявся, знизав плечима й пішов до тієї дами, а я до семінарії.

Я справжній дворянин, кров у мене гаряча, це й ви мали помітити, любий Д'Артаньяне. Образа була жахлива. Дарма що про неї ніхто не знав, я чув як вона живе й ворушиться на самому дні мого серця. Я заявив своїм начальникам, що не почуваюся готовим до висвячення, і на моє прохання церемонію відтягнули на рік.

Я пішов до найкращого вчителя фехтування в Парижі, умовився з ним брати щодня уроки і дійсно протягом року вивчився цьому мистецтву.

Потім на роковини того дня, як мене ображено, я повісив на цвях свою сутану, вбрався, як справжній кавалер, і пішов на бал, улаштований однією знайомою дамою. Туди, я знав, запрошено й мого офіцера. Дама жила на вулиці Фран-Буржуа, біля в'язниці Форс.

І дійсно, офіцер був там. Я підійшов до нього, коли він, ніжно поглядаючи на жінку, наспівував їй якусь любовну пісню, і перебив його якраз на середині другого куплету.

— А вам усе ще не подобається, пане добродію, щоб я ходив до відомої вам господи на Паєнській вулиці, і ви й тепер ще ладні вибити мене палицею, якщо мені заманеться не послухатись вас?

Офіцер здивовано подивився на мене й сказав:

— Чого вам треба, пане? Я вас не знаю.

— Я той абатик, що читає Життя святих і перекладає віршами історію Юдіфи.

— А, так, так, пригадав, — глузливо мовив офіцер. — Чого ви від мене хочете?

— Я хочу, щоб ви призначили час для прогулянки зі мною.

— Завтра вранці, якщо ви цього бажаєте, і з великим задоволенням.

— Не завтра вранці, будь ласка, а зараз.

— А ви так рішуче наполягаєте?

— Так.

— То ходімо. Пані, — звернувся офіцер до дами, — не турбуйтеся. Я повинен лише вбити цього пана й повернуся, щоб закінчити другий куплет.

Ми вийшли. Я повів його Паєнською вулицею, саме до того місця, де рік тому, того ж самого часу, він почастивав мене компліментом, за який я вам розповідав. Була чудова місячна ніч. Ми витягли шпаги, і першим же випадом я вбив його.

— А чорт забирай! — вигукнув Д'Артаньян.

Араміс вів далі.

А оскільки співак не повертався до дам і його знайшли на Паєнській вулиці з раною від шпаги, яка проштрикнула його наскрізь, то вирішили, що це я його так обробив. Знявся скандал. Я був змушений тимчасово відмовитися від сутани. Атос, з яким я познайомився тоді, і Портос, що поруч із фехтуванням учив мене деяких прийомів нападу, порадили мені клопотатися про мушкетерський мундир. Король дуже любив мого батька, убитого при облозі Арраса, і мене вшанували тим мундиром. Ви розумієте, що тепер для мене час повернутись у лоно церкви.

— А чому саме зараз, а не раніше й не пізніше? Що з вами сталося, що навіяло вам такі лихі думки?

— Та рана, любий мій Д'Артаньяне, була застереженням неба.

— Та рана? Але вона майже цілком загоїлася. Я впевнений, що тепер вас турбує інша рана.

— А яка ж? — зашарівся Араміс.

— У вас, Арамісе, сердечна рана, болісніша та кровотечніша, і її заподіяла вам жінка.

Очі Араміса мимоволі заблищали.

— О, — відповів він, ховаючи своє хвилювання під удаваною байдужістю, — облиште це. Щоб я думав про це! Щоб я зазнавав страждань кохання! Невже ж, на вашу думку, я збожеволів? Та через кого ж? Через якунебудь гризетку, покоївку, якій я пускав бісики під час гарнізонної служби?

— Вибачте, дорогий Арамісе, але мені здавалося, що ваші думки підносились вище.

— Вище? Та хто ж я такий, щоб мати подібну зарозумілість? Бідний, нікому невідомий, мізерний мушкетер, що ненавидить будь-яку залежність і погано почувається, коли буває на людях.

— Арамісе, Арамісе! — вигукнув Д'Артаньян, з недовірою дивлячись на свого друга.



— Земля я єсмь і в землю відійду. Життя наше повне тривоги і скорботи, — провадив він дедалі сумнішим тоном: — Усі нитки, що прив'язують нас до щастя, уриваються одна по одній в руці людини, а надто золоті нитки. Любий мій Д'Артаньяне, — з гіркотою в голосі мовив Араміс, — ховайте свої рани, якщо колись матимете їх. Мовчанка — остання радість нещасних. Не виявляйте своєї скорботи. Допитливі смочуть вашу кров, як мухи кров раненої лані.

— Гай-гай, дорогий Арамісе, — сказав, і собі зітхнувши, Д'Артаньян, — ви розкажете мені мою власну історію.

— Як так?

— Так, у мене відібрали жінку, яку я кохав, яку я обожаював. Я навіть не знаю, де вона, куди її завезли. Мабуть, вона в тюрмі, а може, й умерла.

— Але ви маєте втіху, знаючи, що вона не з власної волі кинула вас, тоді як...

— Тоді як...

— Нічого, — схаменувся Араміс, — нічого.

— Отож ви назавжди зрікаєтесь світу? Це остаточне рішення?

— Назавжди. Сьогодні ви мій друг. Завтра ви будете для мене тільки тінь, навіть більше — ви для мене не існуватимете. Світ — могила і ніщо інше.

— Чорт забирай, сумна штука те, що ви кажете.

— Що вдієш? Я іду за своїм покликанням. Воно приваблює мене.

Д'Артаньян усміхнувся і нічого не відповів. Араміс вів далі:

— А проте, поки я на землі, я хотів би поговорити з вами про вас та про наших друзів.

— А я хотів би поговорити про вас самих, та, бачу, ви зреклись усього: любові для вас — відраза, друзі — тінь, а світ — могила.

— Ви самі незабаром пересвідчитесь в цьому, — зітхнув Араміс.

— Киньмо ці балачки, — сказав Д'Артаньян, — і спалимо цей лист, що, напевно, сповіщає про нову зраду вашої гризетки чи покоївки.

— Який лист? — жваво скрикнув Араміс.

— Лист, що надійшов за час вашої відсутності і який мене просили передати вам.

— Від кого ж цей лист?

— Від якоїсь заплаканої служниці чи гризетки, що впала в розпуку, а може, від покоївки мадам де Шеврез, змушеної разом зі своєю панією повернутися до Тура. Це вона, мабуть, щоб напустити ману, взяла пахучий папір і запечатала свій лист печаткою з короною герцогині.

— Що ви кажете?

— Я, здається, загубив його, — лукаво сказав Д'Артаньян, удаючи, ніби шукає лист. — На щастя, світ — могила, чоловіки, а отже, і жінки, — тіні, а кохання — почуття, що викликає у вас тільки відразу.

— Д'Артаньяне, Д'Артаньяне, я помру через тебе.

— Нарешті, ось він, — сказав Д'Артаньян, витягуючи лист із кишені.

Араміс підскочив, схопив листа й прочитав або, вірніше, «проковтнув» його. Обличчя йому сяяло щастям.

— Служниця, здається, має дуже гарний стиль, — недбало зауважив посланець.

— Дякую, Д'Артаньяне! — викрикнув Араміс, майже збожеволівши з радощів. — Вона була змушена повернутися до Тура. Вона не зрадила мене, вона кохає мене. Дай я тебе обійму. Щастя просто душить мене.

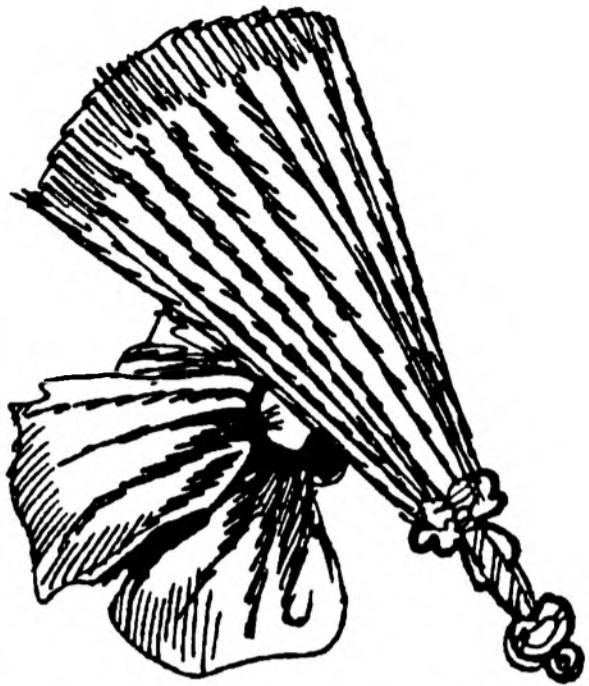
І двоє друзів почали танцювати навколо творів вельмишановного Івана Златоуста, сміливо топчучи аркуші дисертації, розкидані по підлозі.

У ту хвилину в номер увійшов Базен зі шпинатом та яєчною.

— Тікай, нещасний, — вигукнув Араміс, кидаючи йому в обличчя свій капелюх. — Повертайся туди, звідки прийшов, забирай ці погані овочі, цей паскудний салат. Неси нам нашпигованого зайця, гладкого каплуна, бараняче стегно з часником і чотири пляшки старого бургундського.

Базен, що дивився на свого пана й нічого не розумів у цій зміні, сумно впустив яєчну в шпинат, а шпинат випустив на підлогу.

— Вип'ємо, любий мій Д'Артаньяне, будемо пити досхочу, чорт забирай, і розкажіть, що там у вас коїться.



## РОЗДІЛ XXVII

### *Дружина Атоса*

— Тепер нам залишається довідатися про Атоса, — сказав Д'Артаньян хороброму Арамісові, коли розповів йому про все, що трапалося в столиці від часу їхнього від'їзду, і коли смачний обід змусив одного з них забути про свою дисертацію, а другого — про свою втому.

— Невже ви гадаєте, що з ним скоїлося лихо? — спитав Араміс. — Атос такий холонокровний, такий відважний і так чудово орудує шпагою.

— Так, звичайно, і я більше ніж будь-хто віддаю належне його відвазі та спритності. Але я волю відбивати шпагою удари списа, ніж ломак. Боюся, що Атосові довелося битись з лакеями, а лакеї — народ, що б'є боляче й не так швидко заспокоюється. Ось чому, зізнаюся вам, я бажав би поїхати якнайшвидше.

— Спробую і я поїхати з вами, — сказав Араміс, — хоч почуваю, що навряд чи спроможуся сидіти верхи. Вчора я пробував катувати себе нагаєм, який ви бачите ось тут на стіні, та біль примусив мене залишити це побожне заняття.

— Ніколи не чув, щоб вогнепальну рану намагалися лікувати нагаєм. Ви були хворі, любий друже, а хвороба знесилює мозок, отже, я вибачаю вам.

— Коли ж ви їдете?

— Завтра вдосвіта; відпочиньте якнайкраще цієї ночі, і завтра, якщо зможете, ми поїдемо разом.

Уранці, зайшовши до кімнати Араміса, Д'Артаньян побачив його біля вікна.

— На що ви там дивитесь? — спитав Д'Артаньян.

— Та ось, милуюся цими трьома чудовими кіньми, які конюхи тримають за повіддя. Це просто королівська втіха їздити на таких тваринах.

— Якщо так, люб'язний Арамісе, то ви отримаєте таке задоволення, бо один із цих коней ваш.

— Та що ви? А який?

— Який вам більше до вподоби; як на мене, вони всі однаковісінькі.

— Ї коштовне сідло на ньому теж моє?

— Звичайно.

— Ї ці позолочені кобури, цей оксамитовий чепрак, це сідло, вишите срібними оздобами, невже все це — моє?

— Так само, як той кінь, що риє землю копитом — мій, а той, що гарцює — Атосів.

— Чорт забирай, та це ж чудові коні!

— Радий, що вони вам подобаються.

— Чи не король зробив вам такий подарунок?

— Так, звичайно ж, не кардинал. Та не беріть собі в голову, звідки вони, знайте лише, що один із них — ваша власність.

— Я візьму того, що тримає рудий конюх.

— Чудово!

— О, святі вгоднички! — вигукнув Араміс. — Та після цього в мене й хвороба кудись поділася? Я сів би на цього коня, хай буде в мене тридцять куль у тілі. О, які гарні стремена! Гей, Базене, йди сюди, мерщій!

На порозі з'явився Базен, сумний та охлялий.

— Направити шпагу, вичистити капелюха та плаща й зарядити пістолети! — звелів Араміс.

— Останній наказ зайвий, — перебив Д'Артаньян, — у ваших кобурах лежать заряджені пістолети.

Базен зітхнув.

— Годі, Базене, заспокойтесь, — сказав Д'Артаньян: — до раю потрапляють люди всіх станів.

— Мій пан був уже такий відмінний богослов, — зауважив Базен, ледве не пхикаючи. — Згодом його настановили б на єпископа, а може, і на кардинала.

— Але, люб'язний Базене, подумай, чи є рація бути духовною особою? Це не звільняє від військової служ-

би. Ти ж знаєш, що кардинал візьме участь у першій же кампанії з шишаком на голові та з галябардою в руці.

— Леле, пане, — зітхнув Базен, — тепер усе на світі йде догори ногами.

Тим часом юнаки та бідний лакей зійшли на низ.

— Потримай мені стремена, Базене, — сказав Арамис.

Арамис скочив у сідло зі своєю звичайною легкістю та жвавістю, але по кількох вольтах та курбетах благородної тварини вершник відчув такий нестерпний біль, що сплотнів і захитався в сідлі. Д'Артаньян, передбачаючи це, не спускав з друга очей, відразу кинувся до нього, підтримав і відвів у кімнату.

— Добре, любий Арамисе, полікуйтеся ще, — мовив він, — а я поїду шукати Атоса сам.

— Ви залізна людина, — сказав Арамис.

— Ні, мені щастить, ось і все. Тільки як ви житимете без мене? Жодних міркувань про персти та благословення, а?

— Я писатиму вірші, — відповів той.

— А, вірші напахчені, звичайно, як і записка покоївки пані де Шеврез? Навчіть і Базена просодії, це його має заспокоїти. Щодо коня, то щодня потроху їздіть на ньому і невдовзі знову звикнете до сідла.

— О, будьте спокійні, — запевнив Арамис, — коли ви повернетесь, я буду готовий супроводжувати вас.

Вони попрощалися, і за десять хвилин Д'Артаньян їхав уже шляхом на Ам'єн, доручивши свого приятеля Базенові та хазяїнові. Становище, в якому Д'Артаньян залишив Атоса, було надто скрутним. Мабуть, він загинув. Ця думка засмутила нашого гасконця, примусила зітхнути кілька разів і дати собі обіцянку помститись за нього.

Із трьох мушкетерів Атос був найстарший, а тому, здавалося, мусив би бути менше, ніж решта, близький йому за своїми смаками та вподобаннями. Але Д'Артаньян любив його більше від усіх.

І дійсно, Атос був надзвичайною людиною. А втім, можна було помітити, що цю величну натуру, це чудове створіння, цю ніжну душу несвідомо тягне до реального життя, як старця до фізичної та розумової немочі.

Під час злиднів, — а вони не були дивиною, — світле Атосове обличчя гасло, його блискуча вдача занурювалась у глибоку темряву і від зниклого півбога навряд чи залишалася й людина. З понуреною головою, тоскним поглядом та важкою мовою, Атос годинами дивився чи то на пляшку і склянку, чи на Грімо, що, звикнувши слухатись єдиного його жеста, читав у застиглому погляді свого пана найдрібніші його бажання й негайно їх виконував. Коли чотирьом приятелям випадало сходитись разом у таку хвилину, то від Атоса ледве можна було витягти слово, та і його він вимовляв надсилу. Проте він пив за чотирьох, і внаслідок цього в нього був ще похмуріший погляд, ще чорніша журба.

Д'Артаньян надаремно намагався дізнатись про причини такої надзвичайної туги свого друга, зрозуміти її походження. Атос ніколи не одержував листів. Усі вчинки його були відомі його друзям.

Така таємничість робила ще цікавішою людину, яку, хоч який він був п'яний, ніколи не зрадили ані очі, ні язик, хоч би як майстерно його розпитували.

— Ось, — міркував Д'Артаньян, — бідний Атос, мабуть, помер, і я в цьому винний. Це ж я прилучив його до цієї справи, в якій він не знає ні початку, ні кінця і яка не мала принести йому жодної користі.

— Не кажучи вже про те, пане, — зазначив Планше, що, ми, може статись, і живі тільки завдяки йому. Пам'ятаєте, як він гукнув: «Тікай, Д'Артаньяне, мене схопили». З якою люттю почав він оборонятися шпагою, вистріливши з обох пістолетів. Немов двадцять чоловіків чи, краще сказати, двадцять оскаженілих дияволів.

Ці слова подвоїли нетерплячість Д'Артаньяна, і він почав підганяти свого коня, що й так скакав учвал. Близько одинадцятої ранку побачили Ам'єн. Пів на дванадцятку були біля дверей клятої корчми. Д'Артаньян ступив до корчми, натягнувши на очі капелюха, спершись лівою рукою на держак шпаги, а правою вимахуючи нагаєм.

— Хіба ви не впізнаєте мене? — спитав він хазяїна, що, вклоняючись, підходив до нього.

— Не маю чєсті, ваша ясновельможносте, — відповів той, засліплений блиском Д'Артаньянової постаті.



Чи признаєте ви мене?

— А-а, так ви мене не знаєте?

— Ні, ваша ясновельможносте.

— Ну, тоді я двома словами нагадаю вам про себе. Що зробили ви з дворянином, якого два тижні тому насмілились обвинуватити в збуті фальшивих грошей?

Хазяїн пополотнів, бо Д'Артаньян мав найгрізніший вигляд, а Планше наслідував його.

— О, ваша ясновельможносте, не кажіть мені про це, — промовив плачливим голосом хазяїн. — О Боже ж мій милий! Як дорого заплатив я за цю помилку. О, я нещасний!

— Я питаю вас, що сталося з цим дворянином?

— Вислухайте, ваша ясновельможносте, будьте милосердні. Сідайте, будь ласка.

Д'Артаньян, онімівши від гніву та хвилювання, сів, грізний як суддя. Планше гордовито сперся на його крісло.

— Ось як воно було, ваша ясновельможносте, — вів далі хазяїн, тремтячи всім тілом. — Тепер я пригадую вас, ви вирішили їхати, саме коли почалася нещасна суперечка з дворянином, про якого ви кажете.

— Так, це я. Отже, самі бачите, вам нічого чекати помилування, якщо не скажете всієї правди.

— Вислухайте мене і знатимете достеменну правду.

— Я слухаю.

— Урядові особи повідомили мене що в моїй корчмі має спинитись відомий фальшивомонетник з кількома товаришами, перевдягненими у гвардійців чи мушкетерів. Ваші коні, ваш вигляд, пане, було мені докладно описано.

— Далі, далі! — квапив Д'Артаньян, раптом зрозумівши, звідки йшов цей докладний опис.

— Отже, з наказу урядових осіб, що надіслали мені підмогу з шести солдатів, я вжив належних заходів, щоб захопити згаданих фальшивомонетників.

— Знову! — скрикнув Д'Артаньян, якого дратувало це слово: фальшивомонетники.

— Вибачте, ваша ясновельможносте, коли я кажу так, але це саме й виправдовує мене. Уряд настрахав нас, а ви ж розумієте, що корчмар повинний догоджати владі.



— Ще раз питаю вас, де той дворянин? Що з ним сталося? Живий він чи помер?

— Терпіння, ваша ясновельможносте, зараз усе розкажу. Трапилося те, що вам відомо і що нібито підтверджував ваш негайний від'їзд, — додав хазяїн з лукавством, яке помітив Д'Артаньян. — Цей дворянин, ваш друг, відчайдушно оборонявся. Його слуга, на превеликий жаль, посварився з солдатами, перевдягненими у конюхів...

— А, мерзотнику, — вигукнув Д'Артаньян, — так ви всі були у змові? Чому б мені не знищити вас усіх?

— Ні, ваша ясновельможносте, ми не всі були у змові, і ви це зараз побачите. Друг ваш, — вибачте, що не називаю його шанованого імені, бо не знаю його, — ваш друг, уклавши двох пострілами з пістолетів, почав відходити, обороняючись шпагою; поранив ще одного з моїх людей, а потім і мене вдарив плазом так, що я знепритомнів.

— Та чи скінчиш ти, кате? — спитав Д'Артаньян. — Що сталося з Атосом?

— Відходячи, як я вже казав вашій ясновельможності, він опинився біля дверей льоху, а оскільки двері були відчинені, то він кинувся туди, узяв собі ключ та забарикадувався ізсередини. Знаючи, що там його завжди можна знайти, ми дали йому спокій.

— Розумію, — сказав Д'Артаньян, — його хотіли не вбити, а тільки позбавити волі.

— Боже ж мій милий! Позбавити волі, ваша ясновельможносте! Та він сам позбавив себе волі, присягаюся вам.

— Та, нарешті, — вигукнув Д'Артаньян, — де він? Де Атос?

— У льосі, пане.

— Як це так, йолопе? Ви й досі тримаєте його у льосі!

— Борони Боже! Зовсім ні, пане. Хіба ж то ми його тримаємо? Якби ви знали, що він там коїть. О, коли б ви спробували вивести його звідти, я б вам був довічно вдячний, я почав би молитись на вас, як на свого янгола-охоронця.

— Чи там він? Чи знайду я його в льосі?

— Звичайно, пане. Він вперто бажає залишатися там. Щодня йому подають на вилах через продуховину хліб, а коли він просить, то й м'ясо. Та, на жаль, не хліб і не м'ясо складають головну частину його страв. Одного разу я зробив спробу зійти в льох з двома робітниками, але він наче ооскаженів. Я чув, як він заряджав пістолети, а його слуга — мушкет. Ми запитали, що вони хочуть робити, то пан відповів, що вони мають сорок патронів і стрілятимуть до останнього набою, а не дозволять нікому з нас зайти в льох. Тоді, пане, я пішов скаржитися до пана мера. А той засміявся й сказав, що катюзі по заслугі, та що це, мабуть, навчить мене, як ображати шляхетних панів, які спиняються у моїй корчмі.

— Отже, від того часу ... — почав був Д'Артаньян, що не міг не всміхатися, дивлячись на жалібне обличчя хазяїна.

— Отже, відтоді, пане, — вів далі корчмар, — ми живемо дуже сумно. Треба сказати вам, пане, що всі наші запаси лежать у льосі, там і вино у бочках та пляшках, і пиво, і масло, і коріння, і сало, і ковбаси. А що нам заборонено туди ходити, то ми мусимо відмовлятися годувати подорожніх, що до нас завітають. Отже, корчма наша завжди стоїть порожня. Якщо ваш друг пробуде в льосі ще тиждень, ми зійдемо нанівець.

— І дуже добре, шахраю. Хіба не видно відразу, що ми шляхетні люди, а не фальшивомонетники?

— Так, так, так, це правильно, — сказав хазяїн. — Але, слухайте, слухайте, ось він знову розприскався.

— Його, мабуть, потурбували? — спитав Д'Артаньян.

— Як же не турбувати, — вигукнув хазяїн, — до нас приїхали два англійські джентльмени.

— Ну, і що ж?

— Отже, англійці, як вам відомо, пане, люблять добре вино, а ці запитали про найкраще. Дружина моя, ймовірно, попросила в пана Атоса дозволу увійти, щоб виконати вимогу цих панів, а він, як звичайно, відмовив. А Боже ж, ач який гармидер!

І дійсно, Д'Артаньян чув страшенний гамір у льосі. Він підвівся і в супроводі хазяїна, що, заламуючи руки, ішов попереду, та Планше, що мав наготові мушкета, наблизився до льоху.

Англійці були в розпачі. Вони відбули довгу подорож і вмирили з голоду та спраги.

— Це ж сваволя! — гукали вони гарною французькою мовою, хоч і з чужоземним акцентом. — Цей божевільний не дозволяє людям дати лад своєму вину. Ми виламаємо двері, а якщо він зовсім оскаженів, уб'ємо його

— Тихо, панове, — сказав Д'Артаньян, виймаючи з-за пояса пістолет, — ви нікого не вб'єте.

— Годі, годі! — почувся за дверима спокійний голос Атоса. — Пустіть-но сюди цих солдатів, і ми подивимось.

Обидва дворянина, не дуже хоробрі на позір, нерішуче презирнулися. Здавалось, у льосі сидів якийсь зголоднілий людоджер, велетенський казковий лицар, у печеру до якого ніхто не входить безкарно.

На хвилинку все замовкло. Нарешті, англійці засоромились свого вагання. Найбільш роздратований спустився на п'ять — шість східців і вдарив ногою у двері так міцно, що, здавалося, міг продірявити кам'яну стіну.

— Планше, — сказав Д'Артаньян, зводячи курки у пістолетів, — я беру на себе верхнього, а ти — нижнього. А, панове, ви хочете битись? Гаразд, ми до ваших послуг.

— Боже мій милий, — почувся глухий голос Атоса. — Це, здається, Д'Артаньян?

— Ти не помилився, — відповів Д'Артаньян, підсилюючи голос, — це я, мій друже.

— У такому разі, — додав Атос, — ми добре обробимо цих шибеників.

Дворяни вихопили шпаги та, побачивши себе між двох огнів, знову на хвилинку завагалися. Проте гордощі, як і вперше, взяли гору, і від другого удару двері розсілися.

— Відступи, Д'Артаньяне, відійди вбік! — скрикнув Атос, — я стрілятиму.

— Панове, — вигукнув Д'Артаньян, що ніколи не втрачав розсудливості, — панове, подумайте, що ви робите? Почекайте, Атосе. Панове, ви встряєте в погану справу і вас продірявлять кулями; ми з лакеєм ви-

стрелимо у вас тричі; стільки ж разів вистрелять і з льоху. До того в нас є шпаги, якими, запевняю вас, ми з моїм другом орудуємо непогано. Не заважайте мені, і я владнаю і вашу, і свою справу. Вам зараз дадуть пити, даю вам слово.

— Якщо вино ще залишилось, — загудів глузливий голос Атоса.

Хазяїна пройняв холодний піт.

— Тобто як — якщо лишилось вино? — пробурмотів він.

— Та гаразд, буде ще достатньо, — сказав Д'Артаньян, — не хвилюйтеся; не випили ж вони вдвох увесь льох. Засуньте, панове, ваші шпаги у піхви.

— А ви застроміть пістолети за пояс.

— Охоче.

І Д'Артаньян подав приклад.

Потім, звертаючись до Планше, зробив знак розрядити мушкет.

Заспокоєні англійці засунули шпаги у піхви; їм розповіли про пригоду з добровільним ув'язненням Атоса, і, як справжні джентльмени, вони визнали винним корчмаря.

— Ідіть до себе, тепер, панове, — сказав Д'Артаньян, — ручуся вам, що за десять хвилин вам принесуть усе, чого ви бажаєте.

Англійці вклонилися й пішли.

— Я сам, любий Атосе, — мовив тоді Д'Артаньян. — Відчиніть мені двері, прошу.

— Зараз, — відповів Атос.

Почувся гуркіт оберемків хмизу та дубців, що склали контрескарпи й бастіони Атоса. Обложенець руйнував їх власноруч.

За хвилину двері відчинились, і звідти глянуло бліде обличчя Атоса.

Д'Артаньян кинувся йому на шию, палко стиснув в обіймах і, бажаючи вивести його з важкої фортеці, помітив, що Атос ледве тримався на ногах.

— Чи не поранені ви? — спитав Д'Артаньян.

— Я? Анітрохи. Я п'яний, як ніч, от і все. І жодна людина не працювала так старанно, щоб дійти до цьо-

го. Присягаюсь, хазяїне, я один випив принаймні півтора ста пляшок.

— Хай Бог милує! — вигукнув корчмар. — Якщо лакей випив тільки половину, то я збанкрутую.

— Грімо — лакей з порядного дому і не дозволить собі поводитись зі мною по-панібратському; він пив просто з бочки, тільки, здається, забув заткнути чіп. Чуєш, там щось дзюркотить?

Д'Артаньян вибухнув реготом, а хазяїна замість морозу обсипало жаром. Тієї ж хвилини з-за спини свого пана, з мушкетом у руках, з'явився Грімо. Голова йому тіпалася, як у п'яних сатирів на картинах Рубенса; спереду й ззаду він був залитий масною рідиною, в якій хазяїн упізнав найкращу свою олію.

Процесія попрямувала через велику залу в найкращу кімнату корчми, яку Д'Артаньян зайняв силоміць.

Тим часом хазяїн із дружиною кинулись з лампами до льоху, куди так довго їм забороняли входити і де їх чекало жахливе видовисько. З льоху долинуло їхнє тужне голосіння. Навіть Д'Артаньян розчулився. Атос же не повернув навіть голови. Незабаром журбу заступила лють. Озброєний рожном господар кинувся до кімнати, де сиділи обидва приятелі.

— Вина! — сказав Атос, побачивши хазяїна.

— Вина! — гукав шалено хазяїн, — вина! Та ви його випили більше, ніж на сто пістолів. Я пропав, я тепер жебрак.

— Годі тобі, ми лише вгамовували спрагу.

— Хай би ви тільки пили, а то потрощили всі пляшки.

— Це ж ви самі штовхнули мене на купу пляшок; вона й звалилася. То вже ваша провина.

— Уся моя олія загинула.

— Олія — чудові ліки від ран; треба ж було Грімо загоїти рани, які він від вас же й дістав.

— Усі ковбаси пообгризено.

— У льоху багато пацюків.

— Ви мені заплатите за все! — розпачливо вигукнув хазяїн.

— Ти потрійний дурень, — сказав, підводячись, Атос, та відразу ж знесилений впав на стілець.

Д'Артаньян прийшов йому на допомогу, піднісши вгору нагая.

Хазяїн ступив крок назад і умився сльозами.

— Це навчить тебе з більшою пошаною поводитись з гостями, яких тобі надсилає Бог, — сказав Д'Артаньян.

— Бог! Скажіть краще — дідько.

— Люб'язний друже, — зауважив Д'Артаньян, — якщо ти ще мучитимеш наші вуха, ми зачинимось у льосі вчотирьох і подивимось, чи дійсно руїна така велика, як ти оце кажеш.

— Що ж, панове, — сказав хазяїн, — моя провина; винюся. Але на кожен гріх є й помилування. Ви — пани, а я бідний корчмар. Ви мене пожалуйте.

— Ну, якщо ти отаке казатимеш, — мовив Атос, — то мені, мабуть, розіб'ється серце й сльози поллються з очей, як вино з твоїх бочок. Ми не такі погані, як ти думаєш. Іди сюди, поговоримо.

Хазяїн несміливо наблизився.

— Підходь, кажу тобі, не бійся, — вів далі Атос, — тієї хвилини, як я хотів з тобою розплатитись, я поклав свій гаманець на стіл.

— Так, пане.

— У тому гаманці було шістдесят пістолів. Де вони?

— Їх передано до суду, пане. Мені сказали, що це фальшиві гроші.

— Ну, тоді вимагай в суді гаманця і візьми собі шістдесят пістолів.

— Вам добре відомо, пане, що суд не повертає того, що до нього потрапило. Якби то й справді були фальшиві гроші, цього можна б ще було сподіватись, але, на жаль, гроші — справжні.

— Домовляйся з судом як знаєш, люб'язний, яке мені діло? Тим паче що в мене не залишилось жодного лівра.

— Ну, — сказав Д'Артаньян, — а де Атосів кінь?

— У стайні.

— А скільки він коштує?

— П'ятдесят пістолів, не більше.

— Він вартий вісімдесят, візьми його, і край.

— Як, ти продаєш коня? — спитав Атос, — ти продаєш мого Баязета? А на чому я поїду в похід? На Грімо?

— Я привів тобі іншого, — сказав Д'Артаньян.

— Другого?

— І чудового! — вигукнув хазяїн.

— Ну, якщо інший кращий та молодший, то бери старого і давай вина.

— А тепер, — попросив Атос, — поки нам принесть вина, розкажи мені, Д'Артаньяне, що сталося з іншими друзями?

Д'Артаньян розповів йому, як він знайшов Портоса з вивихом у ліжку, а Араміса — за столом у товаристві двох богословів. Він закінчив, коли повернувся хазяїн із замовленими пляшками та шинкою, що, на щастя, залишалась поза льохом.

— Добре, — сказав Атос, наливаючи склянку собі та Д'Артаньянові, — це про Портоса та Араміса. Ну, а ти, мій друже, що? Як у тебе справи і що трапилось власне з тобою? На мій погляд, у тебе похмурий вигляд.

— Овва, — відповів Д'Артаньян, — це тому, що я найбезталанніший з усіх нас.

— Хіба тобі не пощастило, Д'Артаньяне? — спитав Атос. — Що трапилось? Розкажи мені.

— Потім, — зауважив Д'Артаньян.

— Потім, чому потім? Бо ти гадаєш, що я п'яний, Д'Артаньяне? Затям же собі, що ніколи мої думки не бувають ясніші, ніж тоді, коли я п'яний. Розкажуй, я слухаю.

Д'Артаньян розказав про пригоду з пані Бонасьє. Атос вислухав усе й оком не змигнув, а коли той скінчив, зауважив:

— Дурниці! Це все дрібниці. — То були його найулюбленіші слова.

— Дурниці, ви все називаєте дурницями, любий Атосе, — заперечив Д'Артаньян, — це не переконливо з боку людини, яка ніколи не кохала.

Згаслий погляд Атоса раптом спалахнув полум'ям. Та це була лише миттєвий спалах, і його очі знову згасли.

— Так, правда, — відповів він спокійно, — я ніколи не кохав.

— Отже, кам'яне серце, — сказав Д'Артаньян, — ви самі бачите, що не справедливі, коли звинувачуєте нас, людей із чулим серцем.

— Чуле серце — серце розбите, — промовив Атос.

— Що ви хочете сказати?

— Я кажу, що кохання — лотерея, в якій переможцю дістається смерть. Вір, любий Д'Артаньяне, це велике щастя, що ти програв. Якщо хочеш, я дам тобі хорошу пораду: програвай завжди.

— Вона так кохала мене.

— Дитино! Нема чоловіка, який не гадав би, як і ти, що коханка його любить; і нема жодного, якого б коханка не зраджувала.

— За винятком вас, Атосе, бо ви ніколи не мали коханки.

— Так, — відповів Атос по хвилинній мовчанці, — в мене ніколи не було її. Вип'ємо.

— У такому разі, філософе, — сказав Д'Артаньян, — навчіть мене, підтримайте мене — я шукаю поради і втіхи.

— Втіхи? У чому?

— У своєму нещасті.

— Ваше нещастя смішне, — мовив Атос, знизавши плечима — цікаво, що ви мені скажете, коли я розповім вам про одну любовну пригоду?

— Яка трапилась з вами?

— З одним із моїх друзів, чи не все одно?

— Розкажіть, розкажіть Атосе.

— А ви цього хочете? — спитав Атос, який перебував у стані якоїсь очманілості.

— Дуже прошу, — відповів Д'Артаньян.

— Хай буде по-вашому. Один мій приятель, розумієте, приятель, а не я, — гірко посміхнувшись, перебив самого себе Атос, — якийсь граф, як і я родом з округи Берн, шляхетний, двадцятип'ятирічний, покохав молоду шістнадцятилітню дівчину, гарну, як саме кохання. Крізь властиву її віку наївність світився киплячий розум, розум не жінки, а поета. Вона не лише по-



добалась, вона п'янила. Жила вона в невеличкому містечку зі своїм братом, священиком. Вони приїхали до тієї округи невідомо звідки, але, бачачи її вроду та побожність її брата, ніхто не питав про їхнє походження. Переказували, що вони з порядної родини. Мій приятель, володар містечка, міг би легко спокусити її чи взяти силоміць. Він був цілковитим господарем: хто б став захищати нікому не відомих людей? На жаль, він був чесною людиною і одружився з нею. Дурень! Йолоп! Божевільний!

— Але чому ж божевільний, коли він її кохав? — здивувався Д'Артаньян.

— Чекайте, — відповів Атос. — Він повіз її до свого палацу і зробив з неї першу пані на всю округу. Треба визнати справедливо, вона вміла поводитись, як личило її стану.

— Ну, й що ж? — спитав Д'Артаньян.

— Одного разу, будучи з чоловіком на полюванні, — закінчував Атос майже пошепки й дуже швидко, — вона знепритомніла й упала з коня. Граф кинувся до неї й, оскільки сукня заважала їй дихати, розрізав її кинджалом і оголив плече. Вгадайте, що було в неї на плечі, Д'Артаньяне? — спитав Атос, голосно зареготавши.

— Звідки ж мені знати?

— Королівська лілея! — відповів Атос. — Вона була таврована.

І Атос залпом випив стакан вина, що тримав у руці.

— Який жах! — вигукнув Д'Артаньян. — Що ви кажете?

— Правду. Друже мій, той янгол був дияволом. Бідна жінка була злодійка.

— А що ж зробив граф?

Граф був повновладний господар і мав право карати й милувати своїх підданих. Він розідрав сукню графині, зв'язав їй руки за спиною й повісив на дереві.

— Боже милий, Атосе, це ж убивство! — вихопилося в Д'Артаньяна.

— Так, лише вбивство, не більше, — відповів Атос, блідий, як смерть. — Та у нас, здається, закінчилось вино.

Атос схопив останню пляшку, підніс до рота, випив усе, як звичайну склянку, і схилив голову на руки. Д'Артаньян з жахом дивився на нього.

— Це вилікувало мене від любощів до чудових та поетичних жінок, — сказав Атос, підводячись і не кінчаючи виправдовувати графа. — Дай Боже і вам того ж! Вип'ємо!

— Отже, вона померла? — прошепотів Д'Артаньян.

— Я так думаю, — сказав Атос. — Та дайте ж склянку... Гей, шинки, дурню, — вигукнув він. — Ми більше не можемо пити.

— А її брат? — несміливо запитав Д'Артаньян.

— Її брат? — повторив Атос.

— Так, священник.

— Я шукав його, щоб і його повісити. То він випередив мене. Напередодні кинув свою парафію.

— А ви не довідалися згодом, хто був цей мерзотник?

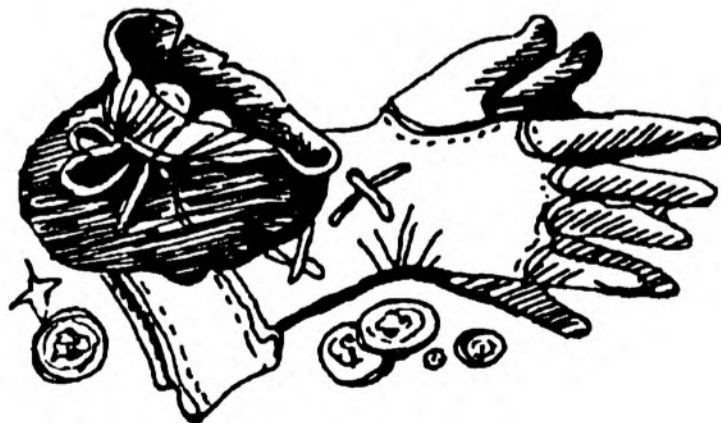
— Безсумнівно, перший коханець та спільник красуні. Шанована людина, що удавала з себе панотця, аби видати заміж свою коханку та забезпечити її долю. Сподіваюсь, його десь чвертували.

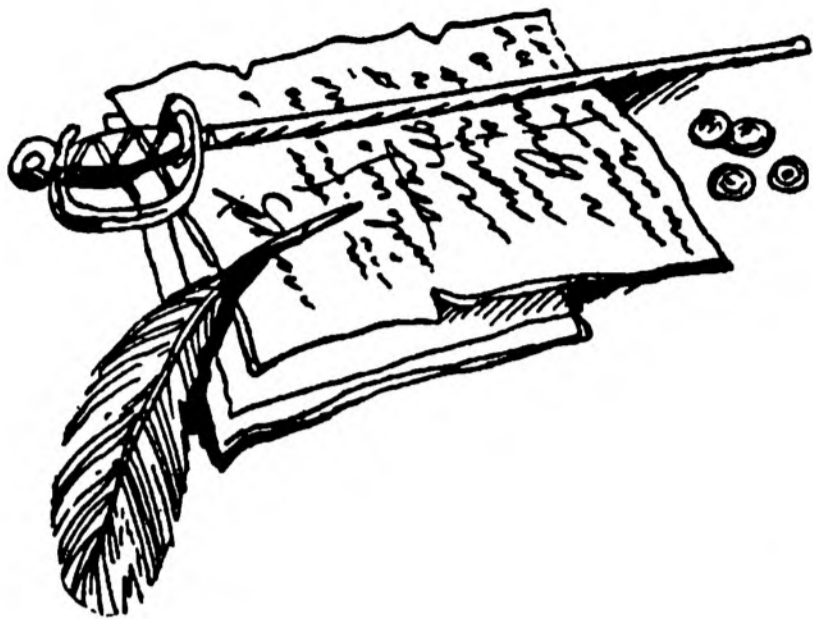
— О, Боже ж мій, Боже ж мій! — вигукнув Д'Артаньян, приголомшений цією трагедією.

— Чому ж ви не їсте шинки, Д'Артаньяне? Вона чудова, — й Атос відрізав шматок і поклав на тарілку Д'Артаньянові. — Яка шкода, що в льосі не було чотирьох отаких стегенець. Я випив би ще п'ятдесят пляшок.

Д'Артаньян не міг продовжувати розмови, що зводила його з розуму. Він поклав голову на руки й удав, що спить.

— Сучасна молодь не вміє пити, — зауважив Атос, з жалем глянувши на нього, — цей ще з найкращих.





## РОЗДІЛ XXVIII

### *Повернення*

Д'Артаньян сидів, мов приголомшений страшною сповіддю Атоса. Багато чого в цьому напівзизнанні здавалося йому незрозумілим. Перш за все то було признання людини напідпитку. А втім, дарма, що дві чи три пляшки бургундського затуманили Д'Артаньянові голову, він, прокинувшись наступного дня, так ясно уявляв собі кожне слово Атоса, ніби їх вбито йому в мозок. Усі ці сумніви викликали в ньому велике бажання дізнатися правду. З твердим наміром поновити вчорашню розмову він подався до свого приятеля, але Атос був найпроникливішою та найнепроникнішою людиною у світі. Мушкетер, потиснувши руку Д'Артаньяну, сам випередив його думку:

— Вчора я був дуже п'яним, любий Д'Артаньяне, — сказав він. — Я зрозумів це зі свого дуже неповороткого язика та з дуже частого пульсу. Присягаюся, що я молот дурниці.

Після цих слів він так пильно зиркнув на свого приятеля, що той зашарівся.

— Зовсім ні, — відповів Д'Артаньян, — наскільки я пригадую, ви не казали нічого незвичайного.

— Дивно. Мені здалося, що я розповів вам дуже жалісну історію... та, до речі, — сказав Атос, раптом змінивши тему, — дякую вам за коня, що ви мені привели.

— Чи він вам до вподоби? — спитав Д'Артаньян.

— Так, але він не надто витривалий.

— Помиляєтеся. Протягом півтори години я промчав на ньому десять льє, і здавалося, що для нього це не важче, ніж обскакати навкруг майдану Сен-Сюльпіс.

— Ось як. Ви змушуєте мене пошкодувати за ним.

— Пошкодувати?

— Так, я збувся його.

— Яким чином?

— Та ось як. Я прокинувся о шостій. Ви ще спали як убитий. Я не мав чого робити, після вчорашньої гульні ще не зовсім отямився, спустився до зали й побачив англійця, що торгувався з баришником за коня — його кінь здох учора. Я підійшов до нього, а оскільки той продавав йому за сто пістолів рудого підпаленого коня, то я сказав йому, що й у мене є коняка на продаж.

— І дуже гарна, — ствердив англієць, — я бачив його вчора; лакей вашого приятеля тримав його на повідку.

— Вартий він, на вашу думку, ста пістолів?

— Так. Чи не продасте мені його за таку ціну?

— Ні. Я вам його програю.

— Програєте?

— Так.

— В який спосіб?

— У кості. — Сказано-зроблено. Я програв коня, потім я програв і відіграв вашу зброю, вашого коня, відіграв свою зброю, свого коня, знову програв. Одне слово, я відіграв вашу зброю, потім свою. Тут я й спинився. Ось так.

Д'Артаньян зітхнув, ніби з пліч йому звалилася вся корчма.

— Але хоча б ваш діамантовий перстень залишився? — боязко спитав він.

— Цілісінький, мій любий. А на додаток — зброя вашого Буцефала<sup>1</sup> й мого.

— А що маємо робити зі зброєю, не маючи коней?

— Я знайшов спосіб.

— Атосе, ви мене лякаєте.

---

<sup>1</sup> Буцефал — норовливий кінь; пішло від імені улюбленого бойового коня Александра Македонського, славетного завойовника IV ст. до н. е.

— Ви давно не грали?  
— І не маю щонайменшого бажання.  
— Не зарікайтесь. Ви вже давно не грали, а отже, вам повинно щастити.

— Ну, так що?

— А ось що. Англієць та його компаньйон ще тут. Я помітив, що він дуже шкодує за зброєю. А вас, здається, бере жаль за коня. На вашому місці я поставив би вашу зброю проти нашого коня.

— Та він не задовольниться самою зброєю.

— То грайте на обидві зброї. Я не такий егоїст, як ви.

— А ви зробили б так? — несміливо спитав Д'Артаньян. Атосова впевненість мимоволі почала впливати на нього.

— Слово честі, на одну ставку.

— Програвши коней, я дуже хотів би зберегти зброю.

— Тоді грайте на діамант.

— То вже інша річ. Ніколи, ніколи.

— Ну, чорт забирай, я пропонував би грати на Планше; але такий варіант уже був, і англієць, мабуть, не захоче.

— У подальшому, дорогий Атосе, я волів би не ризикувати.

— Шкода, — холодно відповів Атос, — англієць напханий грошима. Ну, спробуйте. Раз — і кінець.

— А якщо програю?

— Виграєте.

— Ну, а коли програю?

— Віддасте зброю.

— Ну, нехай. Один раз! — наважився Д'Артаньян. Атос пішов шукати англійця й застав його в стайні, де той пожадливо розглядав зброю. Нагода була слухна. Атос запропонував такі умови: дві зброї проти одного коня, або сто пістолів, на вибір. Англієць швидко підрахував: обидві зброї варті принаймні триста пістолів. Він згодився.

Д'Артаньян тремтячою рукою кинув кості. Випало три очки. Блідість Д'Артаньяна злякала Атоса, що вимовив тільки:

— Поганий хід, товаришу. Ваші коні будуть у повному вбранні.

Англієць, тріумфуючи, не потурбувався навіть змішати кості: він кинув їх на стіл, не дивлячись, — настільки був упевнений в перемозі.

Д'Артаньян відвернувся, щоб приховати свій поганий настрій.

— Стривайте, стривайте, — спокійно вимовив Атос, — цей хід надзвичайний. За все своє життя я бачив його тільки чотири рази: два вічка.

Англієць подивився й онімів від здивування. Д'Артаньян подивився і онімів від радості.

— Чого тобі? — спитав Д'Артаньян. — Чого ти ще хочеш від мене, спокуснику? Ти хочеш, щоб я ще грав?

— Ні, я хочу, щоб ви подумали.

— Про що?

— Ви берете свого коня назад? — запитав англієць.

— Звісно.

— Робите помилку. Я взяв би сто пістолів. Адже ж вам відомо, що ви ставили сідла проти коня чи ста пістолів — на вибір.

— Так.

— Я взяв би сто пістолів.

— А я візьму коня.

— Робите помилку, повторюю вам. Що ми вдвох робитимемо з одним конем?

— Та в який же спосіб повернемося ми додому?

— На конях наших лакеїв, чорт забирай. З нашого вигляду всі зрозуміють, що ми вельможні особи.

— Гарно ж виглядатимемо ми на цих шкапах, тоді як Араміс і Портос гарцюватимуть на своїх конях.

— Араміс! Портос! — вигукнув Атос і почав реготати.

— Що таке? — спитав Д'Артаньян, не розуміючи, чому він сміється.

— Ні, нічого, продовжимо нашу розмову, — сказав Атос.

— Отже, по-вашому...

— Узяти сто пістолів. З цією сотнею пістолів ми розкошуватимемо до кінця місяця. Ми перевтомилися, добре було б трішки відпочити.

— Відпочити? В жодному разі, Атосе. Повернувшись до Парижа, я зараз же заходжуюся шукати цю нещасну жінку.

— Добре, та невже ж ви думаєте в такій справі кінь буде корисніший вам, ніж сто пістолів? Друже мій, візьміть сто пістолів.

Д'Артаньян, нарешті, здався.

Замирення з хазяїном коштувало ще шість пістолів, не рахуючи старого коня Атоса. Д'Артаньян й Атос взяли коні Планше й Грімо. Лакеї попрямували пішки, тримаючи зброю на голові.

Дарма що коні обох друзів були погано виїжджені, вони швидко випередили лакеїв і приїхали до Кревкєра. Ще здалеку вони помітили Арамїса, який стояв, сумно притулившись до вікна.

— Гей, Арамїсе! Якого біса ви тут робите? — скрикнули обоє.

— А, Д'Артаньяне! Атосе! Я замислився, з якою швидкістю щезають усі блага світу. Мій англійський кінь, що помчав й зник у вирі пилу, є жвава подоба нетривалості всього земного.

— Іншими словами? — спитав Д'Артаньян, який починав здогадуватися.

— Це означає, що мене обдурено. Шістдесят луїдорів за коня, що, судячи з швидкості, з якою він помчав, може риссю промчати п'ять льє за годину.

Д'Артаньян і Атос засміялися.

— Не сердьтеся на мене, Д'Артаньяне, дуже прошу: нестаток не знає законів. До того ж мене покарано більше за всіх, бо клятий баришник пограбував мене, принаймні, на п'ятдесят луїдорів. Ось ви обидва гарні хазяї, ви не те, що я. Ви їдете на конях ваших лакеїв, а своїх парадних коней наказали вести на повідках, повагом, короткими переходами.

На той час фура, що кілька хвилин тому замаячила на ам'єнському шляху, спинилася, і з неї вилізли Грімо й Планше з сідлами на головах. Фура повертала до Парижа порожня, і лакеї умовились, замість платити за проїзд, вгамовувати спрагу фурманів протягом усієї подорожі.

— Що це таке? — спитав Арамїс, побачивши їх. — Самі сідла?

— Тепер розумієте? — сказав Атос.

— Друзі мої, ви зробили точнісінько так, як і я. Я інстинктивно зберіг зброю. Гей, Базене, поклади мою нову зброю поруч зі зброєю цих панів.

— А як ви відкараскались від своїх священників? — спитав Д'Артаньян.

— На другий день я запросив їх пообідати, — а тут, між іншим є чудесне вино, — і так їх упоїв, що абат заборонив мені кидати військову службу, а єзуїт просив мене поклопотатись, щоб його взяли в мушкетери.

— Але лише без дисертацій! — вигукнув Д'Артаньян. — Без дисертацій! Я вимагаю скасувати дисертації!

Друзі пробули тут близько години, щоб дати коням відсапатися. Араміс сплатив свій рахунок, посадив Базена у фуру з товаришами, і всі рушили до Портоса.

Вони застали його на ногах, вже не таким блідим, яким його бачив Д'Артаньян, відвідавши вперше. Він сидів за столом, на якому стояв обід на чотири персони. Обід складався з чудово заправлених м'ясних страв, добірних вин та соковитих фруктів.

— Ласкаво прошу, панове, — сказав Портос, підводячись, — ви приїхали дуже вчасно. Я щойно сів за стіл, і ви пообідаєте зі мною.

— Нічого собі! — вимовив Д'Артаньян, — видно, що це не ті пляшки вина, які Мушкетон ловив шворкою. А ось і нашпигована телятина й філе.

— Я підкріпляюся, — сказав Портос, — підживлююсь. Ніщо не послабляє так, як ці клятві вивихи. З вами, Атосе, таке траплялося?

— Ніколи. Пригадую тільки, що в нашій бійці на вулиці Феру я дістав удар шпагою, який після п'ятнадцяти чи вісімнадцяти днів призвів до такого самого ефекту.

— Між іншим, цей обід призначався не для вас самого, Портосе? — спитав Араміс.

— Ні, я чекав на сусідів, та вони повідомили мене, що не прийдуть. Ви заступите їх, і я не втрачу нічого. Гей, Мушкетоне, стільців та нехай подвоять число пляшок.

— А знаєте, панове, що ми їмо? — сказав Атос через десять хвилин.



— Чорт забирай! — вигукнув Д'Артаньян. — Я їм нашпиговану телятину з артишоками й мозком.

— А я бараняче філе, — сказав Портос.

— А я курячу грудинку, — вкинув слово Араміс.

— І всі ви помиляєтесь, панове, — спокійно відповів Атос. — Ви їсте конятину.

— Годі вам! — вигукнув Д'Артаньян.

— Конятину! — з огидою повторив Араміс.

Тільки Портос мовчав.

— Авжеж конятину. Правда ж, Портосе, ми їмо коня, та ще, мабуть, разом із сідлом.

— Ні, панове, збрую я зберіг, — відповів Портос.

— Отже, ми варті один одного, — сказав Араміс, — ніби змовилися.

— Що його поробиш? Цей кінь завдавав ніяковості моїм гостям, а я не хотів їх образити.

— А ваша герцогиня все ще на водах, правда? — спитав Д'Артаньян.

— Усе ще там. А до того ж мій кінь так сподобався панові губернаторові одної провінції, — на нього я чекав сьогодні в обід, що я подарував його йому.

— Подарував! — скрикнув Д'Артаньян.

— О, Боже мій, звичайно, подарував, — відмовив Портос. Він напевно коштував сто п'ятдесят луїдорів, а той скнара давав тільки вісімдесят.

— Без сідла? — спитав Араміс.

— Так, без сідла.

— Бачите, панове, — підсумував Атос, — Портос оборудував справу краще за нас усіх.

Усі зареготали, а Портос розгубився; та йому пояснили причину реготу, і він своїм звичаєм взяв гучну участь у спільних веселошах.

— Отже, всі ми маємо гроші, — зрезюмував Д'Артаньян.

— Підрахуємо, скільки в нас усього.

— Портосе?

— Тридцять екю.

— Арамісе?

— Десять пістолів.

— Ви, Атосе?

— Двадцять п'ять.

— Скільки це становить? — спитав Атос.

— Чотириста сімдесят п'ять ліврів, — відповів Д'Артаньян, що рахував, як Архімед<sup>1</sup>.

Приїхавши до Парижа, матимемо ще принаймні добрих чотири сотні, не рахуючи зброї, — сказав Портос.

— А наші ескадронні коні? — додав Араміс.

— Чотирьох коней лакеїв ми перетворимо на двох панських і розіграємо їх: за чотириста луїдорів купимо ще півконя для одного пішого, а потім ми вишкребе-мо кишені і весь залишок віддамо Д'Артаньянові: у нього щаслива рука, і він піде грати на них до першого-ліпшого картярського дому.

— Нумо давайте обідати, — запросив Портос, — а то все захолоне.

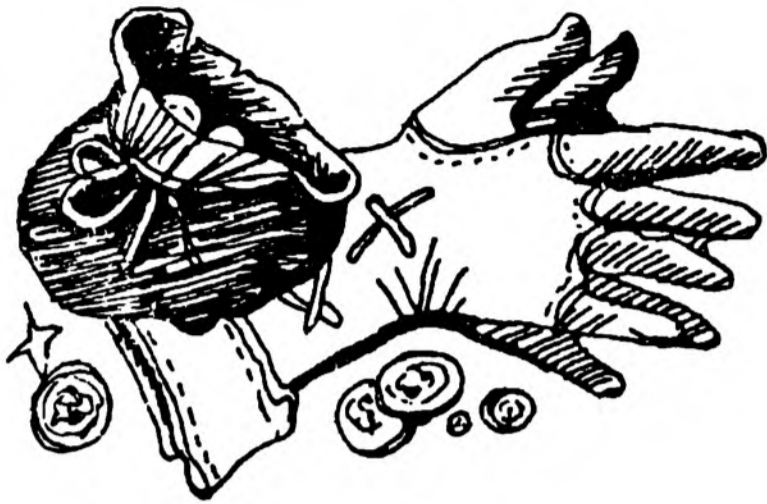
Чотири приятелі, заспокоївшись стосовно майбутнього, віддали шану обідові, а рештки його з'їли пани Мушкетон, Базен, Планше та Грімо.

Приїхавши до Парижа, Д'Артаньян знайшов листа від пана де Тревілья, який повідомляв, що на його клопотання король ласкаво дозволив Д'Артаньяну вступити до лав мушкетерів.

Оскільки то була заповітна мрія Д'Артаньяна, разом з бажанням розшукати пані Бонасьє, переповнений радістю, він кинувся до своїх друзів, яких залишив півгодини тому, а тепер застав дуже сумних та заклопотаних. Вони зійшлися на нараду до Атоса, а це завжди була ознака серйозності становища. Пан де Тревіль щойно сповістив їм, що, беручи до уваги рішучий намір його величності розпочати кампанію першого травня, вони мусять негайно подбати про свою екіпіровку.

---

<sup>1</sup> Архімед — славетний геометр і механік — жив у III ст. до н. е. в Сіракузах (грецька колонія в Сицилії).



## РОЗДІЛ XXIX

### *Гонитва за спорядженням*

З чотирьох друзів найбільш заклопотаний був, звичайно, Д'Артаньян, дарма що йому, як гвардійцеві, екіпіруватися легше, ніж мушкетерам. До того ж його турбувало й становище мадам Бонасьє. Пан де Тревіль говорив про неї королеві. Королева не знала, куди поділася молода кастелянка, але обіцяла вжити заходів, щоб розшукати її. Проте обіцянка та була дуже непевна й не заспокоїла Д'Артаньяна.

Атос не виходив зі своєї кімнати. Він вирішив не робити жодного кроку для того, щоб роздобути спорядження.

— Маємо ще два тижні, — казав він своїм приятелям. — Коли протягом цього часу я нічого не знайду, або вірніше — мене ніщо не знайде, то я посварюся з чотирма гвардійцями його еміненції чи з вісьмома англійцями. Нам доведеться взятися за шпаги, і я битимуся, доки один з них не вб'є мене. А це ж неминуче, якщо взяти до уваги їхню кількість. Усі говоритимуть, що я наклав головою за короля, і, таким чином, я виконаю свій обов'язок і разом з тим не буду екіпіруватися.

Портос походжав по кімнаті, заклавши руки за спину, і, хитаючи головою, сказав:

— Я таки здійснию свій план.

Заклопотаний і недбайливо завитий Араміс мовчав.

Із цих гірких фактів легко вгадати, що великий смуток панував у товаристві.

Лакеї розділяли сумний настрій панів. Мушкетон готував про запас сухарі, Базен, завжди побожний, не виходив із церкви, Планше рахував мух у повітрі, а Грімо, якого навіть спільне нещастя не могло змусити перервати мовчанку, зітхав так, що міг розчулити й каміння.

Троє друзів, — Атос заприсягнувся, як сказано вище, не робити жодного кроку задля екіпіровки, — виходили зранку, а поверталися пізно. Вони блукали вулицями і розглядали кожне заокруглення на бруківці, чи не загубив хто часом гаманця. Можна було подумати, що вони йдуть по чиємусь сліду, — так уважно роздивлялись вони навкруги.

Портос перший натрапив на щасливу думку, докладно обміркував її й перший же взявся до роботи. Це була енергійна людина.

Помітивши якимось, що він попрямував до церкви Сен-Ле, Д'Артаньян інстинктивно пішов за ним.

Портос ступив у це святе місце, підкручуючи вуса та пригладжуючи борідку, що завжди було в нього ознакою войовничих намірів.

Д'Артаньян увійшов слідом за ним. Певний, що його ніхто не бачить, Портос притулився до колони. Д'Артаньян став з другого її боку.

У той час священник саме читав проповідь, і в церкві було повно люду. Користуючись з цієї нагоди, Портос почав розглядати жінок. Через Мушкетонове піклування зовнішній вигляд його не виявляв внутрішнього суму. Щоправда, його капелюх був трохи приношений, перо зблякло, гаптування трохи вицвіло, мереживо розповзлося. Але в сутіні всі ці дрібниці були непомітні, і Портос залишався красенем Портосом.

На найближчій до їхньої колони лаві Д'Артаньян угледів літню, досить вродливу жінку в чорному чепчику, жовтувату й трохи сухорляву. Вона сиділа випроставшись і мала неприступний вигляд. Портос потай кидав на неї оком, а далі відводив погляд у глиб церкви.

Дама, червоніючи, й собі крадькома зиркала на легковажного мушкетера, що, зустрівши її швидкий, як блискавка погляд, зараз же починав блукати очима по церкві. Видно було, що така поведінка Портоса дуже

дратувала даму. Вона до крові кусала губи, терла кінчик носа і в розпачі йорзала на своєму місці, пильно стежачи за красенем.

Дама помітила, як він пускав бісики одній пані, за якою стояли покоївка й негрень з червоною подушкою, на яку вона опускалась навколішки.

Помітивши, що за ним стежать, Портос перейшов у рішучий наступ: він підморгнув пані, притиснув пальця до губ і кидав убивчі усмішки, що перш за все вбивали знехтувану кралю.

Дама з червоною подушкою дійсно була чарівною і справила велике враження на даму в чорному чепчику, яка побачила в ній небезпечну суперницю, на Портоса, який бачив, що вона значно гарніша за даму в чорному, і на Д'Артаньяна, який упізнав у ній даму з Менга, Кале та Лувру, котру чоловік зі шрамом на обличчі називав міледі.

Не випускаючи з очей дами з червоною подушкою, Д'Артаньян провадив далі свої спостереження над витівками Портоса і дуже тішився ними. Він вирішив, що дама в чорному чепчику і є тією самою жінкою судового з Ведмежої вулиці, що кохала Портоса.

Разом із тим Д'Артаньян помітив, що кокетування Портоса не знайшло відгуку на жодному обличчі. То були лише даремні надії й химерні мрії. Та хіба ж для справжнього кохання й для справжніх ревнощів існує інша дійсність, окрім надій та мрій?

Священик закінчив проповідь. Жінка судового підійшла до чаші зі святою водою. Портос випередив її й замість того, щоб засунути у воду пальця, занурив цілу руку. Жінка всміхнулася, думаючи, що Портос дбає про неї, але її спіткало тяжке й жорстоке розчарування: коли вона була від нього на відстані трьох-чотирьох кроків, Портос повернув голову й утупив очі в даму з червоною подушкою, що наближалася в супроводі негреньки та покоївки.

Ось дама порівнялася з Портосом. Той витягнув із чаші руку, з якої збігала вода. Чарівна богомолка всміхнулася, торкнулася своєю ручкою величезної лапи Портоса, перехрестилася й вийшла з церкви.

Для жінки судового то було вже занадто. Вона не мала тепер сумніву, що в Портоса з дамою був любовний зв'язок. Якби вона була вельможною дамою, то безперечно зомліла б, але, будучи лише дружиною судового, вона задовольнилась тим, що, стримуючи гнів, сказала мушкетерові:

— А чого ж це ви мені не запропонували святої води?

Почувши цей голос, Портос здригнувся, як людина, що прокинулась від летаргічного сну.

— Та хіба це ви, пані? — вигукнув він. — Як справи у вашого чоловіка, люб'язного пана Кокнара? Такий же він скнара, як і завжди? Де ж то були мої очі, що я не помітив вас під час двогодинної проповіді?

— Я була на два кроки від вас, пане, — відповіла жінка. — І ви не помітили мене тому, що не відводили очей з вродливої дами, якій щойно подали святої води.

Портос удав ніби розгубився.

— Еге, так ви помітили...

— Треба бути сліпою, щоб не помітити цього.

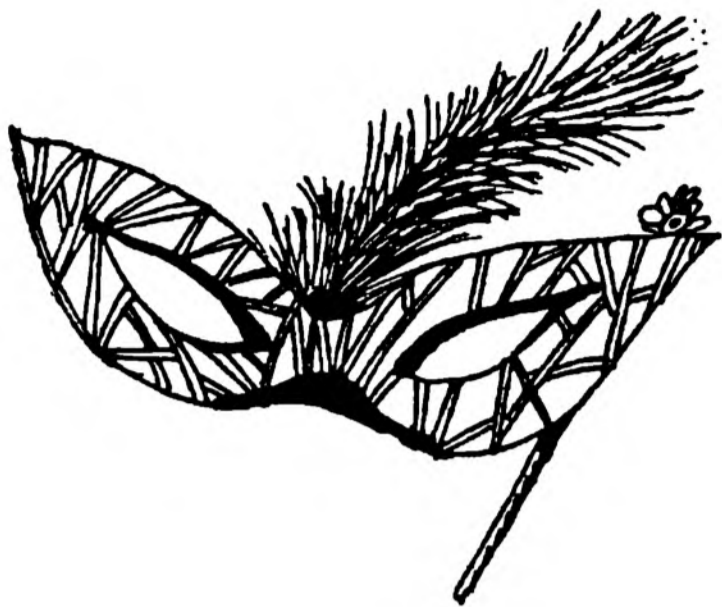
— А, — недбало промовив Портос, — це одна герцогиня, моя приятелька. Зустрічатися з нею мені дуже важко через ревності її чоловіка. Вона повідомила мені, що прийде до цієї бідної церкви та ще в такому відлюдному кварталі, аби тільки побачитися зі мною.

— Пане Портосе, — сказала жінка судового, — чи не будете ви ласкаві запропонувати мені вашу руку хвилинок на п'ять? Я хотіла б поговорити з вами.

— Охоче, пані! — відмовив Портос, усміхнувшись подумки, як хороший гравець, що має зробити вдалий хід.

Тієї хвилини повз мушкетера пройшов Д'Артаньян, що йшов за міледі. Він скося зиркнув на Портоса й побачив його переможний вигляд.

— Ні, — сказав до себе Д'Артаньян, зробивши висновки, що цілком відповідав легковажності цієї доби, — цей напевно обов'язково буде екіпірований до призначеного терміну.



## РОЗДІЛ XXX

### *Міледі*

Д'Артаньян непомітно пішов за міледі. Він бачив, як вона сідала в карету, і чув, як дала фурманові наказ їхати до Сен-Жермена.

Гнатися за каретою пішки, яку вчвал понесли два дужі коні, було безнадійно, і Д'Артаньян повернувся на вулицю Феру.

На Сенській вулиці він зустрів Планше, що стояв перед пекарнею і, здавалося, умлівав над солодким печивом, дуже смачним на вигляд.

Д'Артаньян звелів йому піти до стаєнь пана де Тревілья й засідлати двох коней: одного для нього, а другого для самого Планше і привести їх до Атоса.

Пан де Тревіль раз і назавжди дозволив Д'Артаньянові користуватися його стайнями.

Планше подався до вулиці Голубника, а Д'Артаньян — на вулицю Феру. Атос був удома і журливо допивав пляшку славетного іспанського вина, що привіз із Пікардії. Одним рухом він наказав Грімо подати склянку для Д'Артаньяна, і Грімо, як завжди мовчки, виконав розпорядження.

Д'Артаньян розказав Атосові все, що сталося в церкві між Портосом і жінкою судового, і повідомив його, в який спосіб їхній приятель збирається здобути екіпіровку.

— Щодо мене, — відповів на це Атос, — то я цілком спокійний: в усякому разі не жінки витратять гроші на мою екіпіровку.

— А втім, проти такого вродливого, ввічливого та знатного кавалера, як ви, любий Атосе, проти ваших чар, не встояли б ні герцогині, ні королеви.

— Яка ще молода дитина цей Д'Артаньян! — знизав плечима Атос і жестом загадав Грімо принести другу пляшку.

Тієї хвилини Планше поштиво просунув у двері голову й доповів, що коні готові.

— Які коні? — спитав Атос.

— Двоє коней, якими пан де Тревіль дозволив мені користуватися для прогулянок. Я хочу проїхатись до Сен-Жермена.

— А що ви робитимете в Сен-Жермені? — поцікавився Атос.

Тоді Д'Артаньян розповів йому про те, що знову натрапив на жінку, яка разом із незнайомцем у чорному і зі шрамом на скроні, не дають йому спокою.

— Отже, ви закохані в цю особу, як були закохані в пані Бонасьє, — сказав Атос, зневажливо стенивши плечима, ніби йому ніяково було за зрадливість людську.

— Я? Зовсім ні! — скрикнув Д'Артаньян. — Мені тільки дуже цікаво викрити таємницю, якою її оповито. Мені здається, що ця жінка, якої я не знаю і яка не знає мене, має певний вплив на моє життя.

— Може, воно й так. Але я не знаю жодної жінки, вартої того, щоб її шукали, коли вона зникла. Пані Бонасьє зникла, тим гірше для неї, нехай сама себе й розшукує.

— Ні, Атосе, ні. Ви помиляєтесь. Я кохаю мою сердешну Констанцію ще більше, ніж кохав раніше, і коли б я знав, де вона, — хай хоч на краю світу, я кинувся б визволяти її з рук ворогів. Та, на жаль, я не знаю, де вона, і всі мої пошуки виявилися даремними. Що поробиш? Треба розважатися.

— Розважайтеся з вашою міледі, любий Д'Артаньяне. Від щирого серця бажаю вам успіху, якщо це вам до вподоби.

— Слухайте, Атосе. Замість того, щоб лишатися тут, немов під арештом, сідайте на коня й поїдьмо разом до Сен-Жермена.

— Дорогий мій, я їжджу верхи, коли у мене є коні, а коли нема, я ходжу пішки.



— А я, — всміхаючись відповів Д'Артаньян, — їжджу на чому доведеться. Отже, до побачення, дорогий Атосе.

— До побачення, — відповів Атос, жестом наказуючи Грімо відкоркувати нову пляшку.

Д'Артаньян і Планше скочили на коней й рушили в путь.

Усю дорогу юнакові не виходили з голови слова, сказані Атосом про пані Бонасьє. Дарма що Д'Артаньян за своєю вдачею не був сентиментальний, вродлива жінка крамаря таки дуже вразила його серце, і він говорив щиру правду, запевняючи, що ладний іти на край світу, аби розшукати її, та земля — куля, а тому він і не знав, в який бік йому податися.

Д'Артаньян хотів дізнатися, хто така міледі. Міледі розмовляла з чоловіком у чорному плащі, отже, вона була знайома з ним. Д'Артаньян не мав сумніву, що той чоловік викрав пані Бонасьє і першого, і другого разу. Отже, Д'Артаньян казав неправду тільки наполовину, — а то ж невелика брехня, — коли доводив, що, відшукуючи міледі, він водночас відшукує й Констанцію.

Вдавшись до таких міркувань і подеколи стискуючи острогами боки коня, Д'Артаньян непомітно дістався до Сен-Жермена. Цілком несподівано, на рівні першого поверху гарного будинку, що за звичаєм того часу не мав вікон на вулицю, він побачив знайому фігуру. Фігура та походжала по уквітчаній терасі. Планше перший упізнав її.

— Пане, — звернувся він до Д'Артаньяна, — чи не пригадуєте ви, хто ця особа, що ловить гав?

— Ні, а втім, я впевнений, що бачу його не вперше.

— Де ж пак! Це бідолаха Любен, лакей графа де Варда, з яким ви місяць тому так добре розправились на дорозі до будинку начальника порту.

— А й правда, — мовив Д'Артаньян, — тепер і я його згадую. А як на твою думку, впізнав він тебе?

— Він тоді був такий наляканий, і я впевнений, що він не дуже чітко пам'ятає мене.

— У такому разі, побалакай з ним та розпитай, чи живий його пан.

Планше зіскочив з коня й пішов просто до Любена, який дійсно не впізнав його. Лакеї розмовляли якнайприятніше, а Д'Артаньян тим часом повернув коні

в завулок і, об'їхавши круг будинку, став за кущем ліщини і почав прислухатися до їхньої розмови.

По хвилинному спостереженні він почув стукіт екіпажа й побачив екіпаж міледі, що спинився саме навпроти нього. Помилки не могло бути — в кареті сиділа міледі.

Д'Артаньян пригнувся до шиї коня, аби бачити все, залишаючись непомітним.

Чарівна білява голівка міледі визирнула з-за дверцят і віддала якесь розпорядження.

Покоївка, гарненька дівчина років двадцяти — двадцяти двох, жвава та моторна, зіскочила з підніжки карети, де вона сиділа, і попрямувала до тераси, на якій Д'Артаньян угледів Любена.

Наш гасконець стежив за нею і бачив, куди вона подалася. Якийсь наказ ізсередини будинку відкликав Любена з тераси, і Планше залишився сам, роздивляючись, куди зник Д'Артаньян.

Покоївка наблизилась до Планше, якого вона прийняла за Любена, і подала йому записку:

— Вашому панові, — сказала вона.

— Моему панові? — перепитав здивований Планше.

— Так, і дуже терміново. Беріть мерщій.

Із цими словами вона побігла до карети, що заздалегідь повернула назад. Покоївка скочила на підніжку, і карета покотила.

Планше покрутив записку в руках, а тоді, звиклий до цілковитої покори, збіг з тераси, повернув у завулок і кроків через двадцять зустрів Д'Артаньяна, який усе бачив і їхав йому назустріч.

— Це вам, пане, — вимовив Планше, віддаючи записку юнакові.

— Мені?! — здивувався Д'Артаньян. — А чи ти впевнений у цьому?

— Чорт забирай! Чи впевнений я! Покоївка сказала: «Твоєму панові». У мене нема іншого пана, крім вас, значить... А яка ж гарненька дівчина та покоївка, їй Богу.

Д'Артаньян розгорнув записку й прочитав:

*«Особа, зацікавлена вами більш, ніж може висловити, бажала б знати, коли ви спроможетеся виїхати на прогулянку до лісу. Завтра в готелі «Золоте поле» лакей у чорній з червоним лівреї чекатиме на вашу відповідь».*

«Еге, — подумав Д'Артаньян, оце так здорово. — Здається і міледі, і я, клопочемося за здоров'я однієї й тієї ж особи. Нехай так».

— Планше, як поживає пан де Вард? Він ще не помер?

— Ні, пане, йому настільки добре, наскільки може бути добре людині з чотирма ранами на тілі. Адже ви, — не ображаючи вас скажу, — проштрикнули цього милого пана чотири рази. Він дуже знесилів, утративши майже всю кров. Як вже я доповідав вам, Любен не впізнав мене і розказав з початку до кінця про всю вашу пригроду.

— Дуже добре, Планше; ти король лакеїв. Тепер сідай на коня і давай наздоганяти карету.

Це забрало небагато часу. За п'ять хвилин вони помітили екіпаж, що спинився на повороті. Біля дверцят карети стояв розкішно зодягнений вершник.

Розмова міледі й вершника була така жвава, що Д'Артаньян спинився з другого боку карети, не помічений ніким, окрім гарненької покоївки.

Розмовляли англійською мовою, якої Д'Артаньян не розумів. Проте з інтонації юнак здогадався, що красуня-англійка кипіла від гніву. Її завершальний жест не залишав сумніву щодо характеру розмови: вона так судомно стиснула своє віяло, що ця маленька жіноча оздоба розлетілась на тисячу уламків.

Вершник зареготав і своїм сміхом призвів міледі до розпачу.

Д'Артаньян подумав, що прийшов час втрутитися. Він під'їхав до протилежних дверцят і, шанобливо скинувши капелюха, сказав:

— Дозвольте мені запропонувати вам свої послуги, пані. Мені здається, цей кавалер розгнівав вас. Скажіть лише слово, і я вважатиму за обов'язок провчити його за брак чемності.

Після перших же слів міледі обернулася й здивовано глянула на молодика.

— Пане, — відповіла вона гарною французькою мовою, — я охоче вдалася б до ваших послуг, якби особа, що надокучає мені, не була моїм братом.

— Вибачте мені, пані, — сказав Д'Артаньян — ви ж розумієте, я не знав цього.

— А чого цей жевжик втручається, куди його не просять? — скрикнув, схилившись до дверцят вершник, якого міледі щойно назвала своїм родичем. — Чого він не їде своєю дорогою?

— Самі ви жевжик, — вигукнув Д'Артаньян, і собі нагнувшись до шиї коня та відповідаючи через дверцята. — Я не їду своєю дорогою тому, що мені до впадоби стояти тут.

Вершник кинув своїй сестрі кілька англійських слів.

— Я розмовляю з вами по-французькому, — сказав Д'Артаньян. — Будь ласка, відповідайте мені тою ж мовою. — Ви, кажуть, брат цієї дами, можливо, але, на щастя, не мій.

Можна було подумати, що міледі, полохлива, як усі жінки, поквапиться втрутитися в сварку, аби не дати їй зайти дуже далеко. Вийшло навпаки: вона відхилилась на спинку карети й спокійно крикнула фурманові:

— Рушай додому.

Гарненька покоївка стурбовано глянула на Д'Артаньяна, показна постать якого, видно, справила на неї велике враження.

Карета рушила. Два чоловіки залишились віч-на-віч. Тепер жодної суттєвої перешкоди не було між ними.

У вершника був намір їхати слідом за каретою, та Д'Артаньян, впізнавши у незнайомому англійця, що в Ам'єні виграв у нього в кості коня й за малим не виграв діамант в Атоса, розгнівався, сіпнув його коня за повіддя й спинив його.

— Гей, пане, — сказав він, — та ви, здається, легковажніший за мене, бо, очевидно, забули, що між нами нібито розпочалася маленька сварка.

— А, це ви, маестро. Вам, мабуть, завжди треба грати в якусь гру?

— Завжди. І це нагадало мені, що я маю взяти реванш. Подивимось, пане, чи так само добре орудуєте ви шпагою, як і склянкою з костями.

— Ви ж бачите, що я без шпаги, — відповів англієць. — Може, хочете показати свою відважність проти незброєної людини?

— Сподіваюся, вона у вас вдома, — відповів Д'Артаньян. — В усякому разі, у мене їх дві; коли бажаєте, одну я вам програю.

— Це зайве, у мене вдома досить цього припасу.  
— Гарзд, шановний пане. Тоді беріть найдовшу й приходьте показати її мені сьогодні ввечері.

— Куди саме?

— За Люксембурзьким палацом. Це чудове місце для прогулянки, на яку я вас запрошуюю.

— Добре. Нехай так. Я буду там.

— Коли саме?

— О шостій.

— До речі, у вас, напевно, є один чи два приятелі?

— Так, у мене є троє, що вважатимуть за честь взяти участь у такій партії.

— Троє? Чудово. Який дивний збіг! — вигукнув Д'Артаньян, — і в мене така сама кількість.

— А тепер скажіть, хто ви такий?

— Я, пане, Д'Артаньян, гасконський дворянин, гвардієць роти пана Дезесара. А ви?

— Я — лорд Вінтер, барон Шефілд.

— Отже, я до ваших послуг, пане бароне, — сказав Д'Артаньян, — дарма що ваше ім'я важко запам'ятати.

Пришпоривши коня, він пустив його вчвал і попрямував до Парижа.

Як і завжди бувало в таких випадках, він приїхав прямо до Атоса.

Той лежав на тапчані й чекав, як він пояснив, що до нього прийде його екіпіровка.

Д'Артаньян розповів Атосові про все, що сталося, oprіч записки, яку він одержав замість пана де Варда.

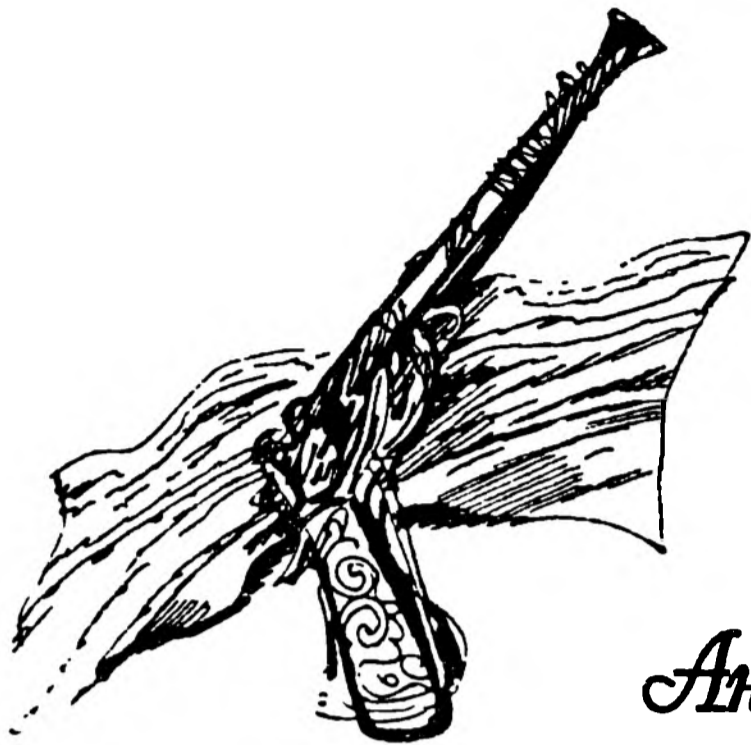
Атос був у захваті, коли довідався, що буде битися проти англійця. Ми знаємо, що то був його ідеал.

Лакеїв зараз же послали по Портоса та Араміса й ознайомили їх зі станом справ.

Портос витяг шпагу з піхов і почав фехтувати проти стіни, час від часу відступаючи назад і роблячи па, наче танцмайстер. Араміс, який все ще працював над своєю поемою, зачинився в кабінеті Атоса й просив не турбувати його, доки не настане момент дуелі.

Атос жестом наказав Грімо принести нову пляшку.

Щодо Д'Артаньяна, то він обмірковував якийсь план.



## ЧАСТИНА ДРУГА

### РОЗДІЛ I

## *Англійці й французи*

У призначений час вони з чотирма лакеями рушили на огорожену пустку за Люксембурзьким палацом, де паслись кози. Атос дав пастухові срібну монету, щоб той забирався геть. Лакеї мали вартувати.

Незабаром туди ж таки мовчки підійшла інша група, прошмигнула через огорожу й приєдналась до мушкетерів. Потім, за заморським звичаєм, вони привіталися.

Англійці, люди дуже високого походження, не лише здивувалися, але й захвилювалися, чуючи чудернацькі імена своїх супротивників.

— А втім, — сказав лорд Вінтер, коли йому названо імена трьох приятелів, — ми не знаємо, хто ви такі, і не битимемося з особами, що мають такі прізвиська. Це ж якісь імена чабанів.

— Маєте рацію, мілорде, — зауважив Атос, — це вигадані імена.

— Це ще більше заохоче нас довідатися про ваші справжні імена, — відповів англієць.

— Проте ви грали з нами, не знаючи їх, — вів далі Атос, — доказом чого є те, що ви виграли в нас двох коней.

— Авжеж. Тільки тоді ми важили лише своїми грішми, а тепер ризикуємо головами. Грають із ким завгодно, а б'ються тільки з рівнею.

— Це так, — погодився Атос.

Він відвів убік того з чотирьох англійців, з яким повинен був битися, і пошепки назвав йому своє ім'я. Портос і Араміс зробили так само.

— Чи задовольнило це вас, — запитав Атос свого супротивника, — і чи вважаєте ви мене за досить знатного пана, щоб зробити мені ласку схрестити зі мною шпагу?

— Так, пане, — відповів англієць, уклонившись.

А тепер дозвольте сказати вам про одну річ? — холодно запитав Атос.

— Про яку? — поцікавився англієць.

— А те, що було б краще, якби ви не вимагали від мене мого імені.

— Чому так?

— А тому, що мене вважають за померлого, і я маю підставу бажати, щоб не знали, що я живий. Тепер же я змушений вбити вас, аби мій секрет не пішов світом.

Англієць глянув на Атоса, гадаючи, що той жартує; та Атос не жартував зовсім.

— Панове! — сказав Атос, звертаючись і до своїх товаришів, і до їхніх супротивників, — чи готові ви?

— Так, — відповіли одностайно англійці й французи.

— Тоді починаймо! — вигукнув Атос.

Вісім шпаг ураз блиснули проти вечірнього сонця, і дуель розпочалась із запалом, цілком природним для людей, які були подвійними ворогами.

Атос бився так спокійно і так методично, ніби був у фехтувальній залі.

Портос, покараний у Шантільї за свою надто велику зарозумілість, вів гру дуже тонко та обережно.

Араміс, що мав кінчати третю пісню своєї поеми, поспішав, як людина дуже заклопотана.

Атос перший убив свого противника. Він завдав йому тільки одного удару але, як він його і попереджав, удар той був смертельний: шпага проштрикнула англійцеві серце.

Портос уклав на траву супротивника: він проштрикнув йому стегно. А оскільки англієць не опирався і віддав свою шпагу, то Портос взяв його на руки і відніс до карети.

Араміс так завзято напосідав на свого суперника, що той, зробивши кроків із п'ятдесят, закінчив тим, що пустився навтьоки і зник під гикання лакеїв.

Щодо Д'Артаньяна, то він спочатку тільки оборонявся, а побачивши, що супротивник його дуже втомився, міцним ударом вибив йому шпагу з рук. Барон, бачачи себе обеззброєним, ступив кілька кроків назад, та тут же послизнувся й упав навznak.

Д'Артаньян, зробивши один стрибок, опинився біля нього і, приставивши йому до горла шпагу, сказав:

— Я міг би вбити вас, пане, бо ви тепер у моїх руках, але дарую вам життя заради вашої сестри.

Д'Артаньян нетямився з радощів: йому пощастило здійснити свій план, і це викликало на його обличчі веселу усмішку.

Англієць, дуже задоволений тим, що мав справу з такою поступливою особою, стиснув Д'Артаньяна в обіймах, наговоривши трьом мушкетерам тисячу компліментів. Супротивник Портоса лежав уже в кареті, супротивник Арамиса втік, і тому вся увага була приділена покійникові.

Коли Портос і Арамис роздягли його з надією, що рана не смертельна, з-за пояса вбитого випав туго набитий гаманець. Д'Артаньян підняв й передав його лордові Вінтеру.

— Що, в біса, я повинен з ним робити? — поцікавився англієць.

— Ви передасте його родині, — відповів Д'Артаньян.

— Дуже потрібна його родині така дрібниця! Вона дістане в спадщину п'ятнадцять тисяч луїдорів<sup>1</sup> річного прибутку! Залиште цей гаманець для ваших лакеїв.

Д'Артаньян поклав гаманця собі в кишеню.

— А тепер, мій молодий друже, як, сподіваюсь, ви дозволите мені називати вас, — звернувся лорд Вінтер до Д'Артаньяна, — сьогодні ввечері, якщо бажаєте, я представлю вас моїй сестрі, леді Кларик. Я хочу, щоб вона поставилась до вас приязно, а оскільки її добре прийнято при дворі, то надалі замовлене нею слово може піти вам на користь.

Д'Артаньян зашарівся від утіхи і вклонився на знак згоди. Атос тим часом підійшов до Д'Артаньяна.

---

<sup>1</sup> Луїдор — старовинна французька золота монета; дорівнювала спершу 20 ліврам, потім 24 ліврам, а згодом 20 і 10 франкам.



— Що ж ви думаєте робити з цим гаманцем? — спитав він його пошепки.

— Я хотів віддати його вам, любий Атосе!

— Мені? З якого дива?

— Адже то ви його вбили: це військова здобич.

— Оце щоб я був спадкоємцем ворога! — обурився Атос. — За кого ви мене маєте?

— Це військовий звичай, — сказав Д'Артаньян, — чому б не застосувати цього звичаю і щодо дуелі?

— Я не робив цього ніколи навіть на бойовищі, — мовив Атос.

Портос стинув плечима. Арамис порухом губ схвалив Атоса.

— У такому разі, — сказав Д'Артаньян, — віддамо ці гроші лакеям, як радив нам лорд Вінтер.

— Правильно, — погодився Атос, — але віддамо їх не нашим слугам, а слугам англійців.

Атос взяв гаманця й кинув його фурманові:

— Це вам і вашим товаришам!

Цей величний жест людини, що не мала й шеляга за душею, дуже вразив Портоса, і французька щедрість, про яку розповіли лорд Вінтер та його приятель, справила на всіх приємне враження, крім панів Грімо, Мушкетона, Планше та Базена.

Лорд Вінтер, розлучившись із Д'Артаньяном, залишив йому адресу своєї сестри. Вона мешкала на Королівській площі, яка вважалася на той час модним кварталом, у будинку номер 6. Він обіцяв заїхати по нього, щоб познайомити їх. Д'Артаньян призначив йому побачення о восьмій в Атоса.

Це знайомство дуже ннепокоїло нашого гасконця. Він згадував, як незвичайно ця жінка втрутилася в його долю. Він був певний, що вона — креатура<sup>1</sup> кардинала, а проте почував, що його тягне до неї одне з тих відчуттів, яке не можна збагнути. Він боявся тільки, щоб міледі не впізнала в ньому людину з Менга й Лувру, бо то-

---

<sup>1</sup> Креатура (латин.) — витвір, ставленик; людина, що діє в інтересах того, від кого настановлена на дану посаду.

ді вона довідалась би, що він належить до друзів пана де Тревіля, а значить, душею й тілом відданий королеві. Як наслідок він утратив би частину переваги: знай його міледі так, як він її знав, він мав би з нею рівні шанси.

Щодо любовної інтриги між нею й графом де Вардом, то про це наш зухвалець журився мало, дарма що граф був молодий, вродливий, багатий і, головне, користувався симпатією кардинала.

Це неабищо мати двадцять років, особливо якщо ви народилися в Тарбі!

Д'Артаньян почав з того, що пішов до себе вдягнутися якнайкраще; потім подався до Атоса і, як зазвичай, розказав йому все. Атос вислухав його плани, похитав головою і з деякою гіркотою в тоні порадив бути обачним.

— Як же так? — сказав він йому, — ви щойно втратили жінку, яка за вашими словами, прекрасна, чарівна, приваблива, а тепер вже біжите за іншою!

Д'Артаньян відчув справедливість цього докору.

— Я кохав пані Бонасьє серцем, а міледі люблю розумом, — сказав він. — Намагаючись бувати в неї, я насамперед хочу з'ясувати, яку роль вона відіграє при дворі.

— Роль, яку вона грає! Чорт забирай! Після того, що ви мені розповіли, неважко вгадати. Це якась кардиналова шпигунка: вона заведе вас у пастку, де ви неодмінно накладете головою.

— Е, мій любий Атосе, ви, здається, бачите все в чорному світлі.

— Я не вірю жінкам, мій голубе. Я заплатив вже за свою довірливість, надто за довірливість до блондинок. Міледі, казали ви, білява?

— Її волосся напрочуд гарного білявого кольору.

— О, бідолашний мій Д'Артаньян, — пожалів його Атос.

— Слухайте! Я хотів дещо з'ясувати. З'ясувавши, я довідаюсь про те, що мені хочеться знати, і тоді відцураюся її.

— То й з'ясовуйте собі! — сказав байдуже Атос.

Лорд Вінтер приїхав вчасно. Атос, попереджений заздалегідь, пішов до другої кімнати. Лорд застав Д'Ар-

таньяна самого, а оскільки було вже близько восьмої, то він взяв юнака з собою. Внизу на них чекала дуже чепурна карета, запряжена двома чудовими кінями, і за хвилину вони були вже на Королівській площі.

Міледі Кларик стримано привітала Д'Артаньяна. Її будинок вирізнявся розкішшю, дарма що більшість англійців, через проголошення війни, залишили Францію або були готові її залишити.

Міледі нещодавно зробила нові витрати. Це свідчило про те, що загальне розпорядження про вислання англійців її не стосувалося.

— Ви бачите перед собою, — сказав лорд Вінтер, рекомендуючи Д'Артаньяна своїй сестрі, — молодого джентльмена, що тримав моє життя у своїх руках. Він не захотів зловживати своєю перемогою, незважаючи на те, що бачив у мені подвійного ворога, бо я його образив, а до того ж і англієць. Подякуйте йому, пані, якщо ви маєте хоч якусь приязнь до мене.

Міледі злегка насупила брови. Ледве помітна хмарка пробігла по її обличчю, і на її губах з'явилась така дивна усмішка, що юнак, побачивши цей потрійний нюанс<sup>1</sup>, здригнувся. Брат не бачив нічого. Він відійшов убік побавитися з улюбленою мавпою міледі, яка смикнула його за камзол.

— Прошу, пане, — сказала міледі дуже привітним голосом, лагідність якого контрастувала з ознаками поміченого Д'Артаньяном поганого настрою, — ви сьогодні дістали право на мою довічну вдячність.

Англієць повернувся до них і розповів про дуель, не оминаючи жодної подробиці. Міледі слухала дуже уважно. А втім легко було помітити, яких зусиль вона докладає, щоб приховати своє враження й не показати, яке це оповідання для неї неприємне. Вона помітно хвилювалася й нетерпляче постукувала своєю ніжкою.

Лорд Вінтер не бачив нічого. Закінчивши, він підійшов до столу, де на таці стояли пляшка іспанського

---

<sup>1</sup> Н ю а н с (франц.) — відтінок фарби, голосу під час розмови, тнів у музиці.

вина й склянки. Він наповнив дві склянки й жестом запросив Д'Артаньяна випити.

Д'Артаньян добре знав, що відмовити англійцеві випити — це значить образити його; тому він підійшов до столу й узяв другу склянку. Він не випускав з очей міледі й у дзеркалі побачив, як змінилася вона на обличчі. Певна, що на неї не дивляться і ніхто не бачить на її обличчі почуття, дуже подібного до жорстокості, вона завзято кусала свою хусточку.

Маленька гарненька покоївка, яку Д'Артаньян помітив раніше, увійшла в кімнату. Вона сказала кілька слів англійською мовою лорду Вінтерові, і той, пославшись на невідкладну справу, попросив у Д'Артаньяна дозволу залишити його й доручив сестрі ще раз перепросити за нього.

Д'Артаньян стиснув руку лордові й повернувся до міледі, чиє обличчя з дивовижною швидкістю набуло свого звичайного приємного виразу, і лише кілька червоних плямок на хустці свідчили про те, що вона кусала губи аж до крові. А губи в неї були чудові, скидалися на коралі.

Розмова пожвавилась. Міледі, здавалось, цілком заспокоїлась. Вона розповіла, що лорд Вінтер доводився їй не братом, а братом чоловіка: вона побралась з його молодшим братом, який залишив її вдовою з дитиною. Ця дитина — єдиний спадкоємець лорда Вінтера, якщо лорд не одружиться. Все це говорило Д'Артаньяну, що життя міледі було вкрите серпанком таємничості, який відкрити він ще не міг.

Після півгодинної розмови він пересвідчився, що міледі була його землячка: вона говорила такою чистою й елегантною французькою мовою, що в цьому не було сумніву.

Д'Артаньян наговорив їй люб'язностей й запевнював у своїй відданості. Ця балаканина нашого гасконця викликала приязну усмішку в міледі. Настав час відходити. Д'Артаньян попрощався з міледі й вийшов з вітальні найщасливішим із людей.

На сходах він зустрів гарненьку покоївку. Проходячи повз юнака, вона штовхнула його й, почервонівши



Fetti

Miregi

Създана въ 17-мъ столѣтїи  
Стефанъ Миреги

до сліз, перепросила таким приємним голосом, що тієї ж хвилини дістала вибачення.

Наступного дня Д'Артаньян прийшов знову. Прийняли його ще люб'язніше, ніж напередодні. Лорда Вінтера не було там, і цілий вечір його розважала сама міледі. Вона, здавалосьь, дуже зацікавилась ним, питала в нього, звідки він родом, хто його друзі та чи не гадає він вступити на службу до кардинала.

Д'Артаньян, що, як на юнака в двадцять років, був, ми знаємо, дуже завбачливий, згадав про свою підозру проти міледі. Він озвався про його еміненцію з великою пошаною й сказав, що радше пішов би у гвардію кардинала, ніж королівську, якби був знайомий із паном де Кавуа так, як з паном де Тревільем.

Міледі абсолютно спокійно змінила розмову і байдужим тоном спитала Д'Артаньяна, чи не бував він часом в Англії.

Д'Артаньян відповів, що пан де Тревіль відряджав його для купівлі коней і що він навіть привіз звідти чотирьох. Під час розмови міледі двічі чи тричі кусала собі губи: вона мала справу з гасконцем, а обдурити гасконця нелегко.

Так само, як і напередодні, Д'Артаньян пішов. У коридорі він знову зустрів гарненьку покоївку Кетті. Вона глянула на нього так ласкаво, що не зрозуміти її погляду було неможливо. Та, зацікавлений хазяйкою, Д'Артаньян не звертав уваги на покоївку.

Д'Артаньян відвідав міледі так само назавтра і післязавтра. Щовечора міледі приймала його все ласкавіше.

Щоразу то в передпокої, то на сходах, то в коридорі він надibuвав на гарненьку покоївку. Але, як ми вже казали, настирливості бідної Кетті Д'Артаньян навіть не помічав.

Даремно не гаяв часу й Портос. Він учащав до жінки судового. Його наради з цією поважною дамою закінчилися тим, що вона обіцяла Портосові позичити вісімсот ліврів та ще коня й мула, які матимуть за честь нести до слави мушкетера і його лакея.



## РОЗДІЛ II

### *Служниця й пані*

Д'Артаньян чимраз більше закохувався в міледі й щодня приходив до неї. Самовпевнений гасконець не мав сумніву, що рано чи пізно вона сама покохає його.

Якось увечері Д'Артаньян прийшов до міледі радісний, як людина, що чекає на здійснення своїх рожевих мрій. Біля воріт він зустрівся зі служницею. На цей раз гарненька Кетті не задовольнилася тим, що, проходячи повз Д'Артаньяна, штовхнула його, вона ще й ніжно взяла його за руку.

«Чудово, — подумав Д'Артаньян, — це, певно, пані доручила їй переказати мені щось. Може, міледі хоче призначити мені побачення, та не наважилася сказати особисто, — і він подивився на привабливу дівчинку оком справжнього переможця».

— Мені дуже хотілося б сказати вам, пане, два слова, — пробурмотіла служниця.

— Кажи, дівчинко моя, — мовив Д'Артаньян, — я слухаю тебе.

— Тут не можна. Те, що я маю сказати, треба дуже довго розповідати, а до того ж це — велика таємниця.

— Що ж маємо робити?

— Чи не бажає пан піти за мною? — боязко спитала Кетті.

— Куди завгодно!

— То ходімо.

І Кетті, не пускаючи руки Д'Артаньяна, потягла його темними крученими сходами. Піднявшись сходинок на п'ятнадцять, вона відчинила двері.

— Увійдіть сюди, пане офіцере. Тут ми самі й можемо побалакати.

— А чия ж це кімната? — спитав Д'Артаньян.

— Моя, пане офіцере. Ці двері суміжні зі спальнею пані. Та будьте спокійні, вона не почує нас, бо не лягає спати раніше опівночі.

Д'Артаньян озирнувся. Маленька чепурна кімнатка була обставлена зі смаком. Та очі його мимоволі вдивлялися в ті двері, що, як казала Кетті, вели до кімнати міледі.

Кетті зрозуміла, що діється в душі Д'Артаньяна, й зітхнула.

— Чи дуже кохаєте ви мою пані?

— Більше, ніж можна висловити, Кетті; я божеволію від неї!

Кетті зітхнула ще раз.

— Дуже прикро, — вимовила вона.

— А чому ж прикро? — спитав Д'Артаньян.

— А тому, пане, що мадам не любить вас.

— Гм! Хіба вона доручила переказати це мені?

— Ні, я наважилася сама, співчуваючи вам.

— Дякую тобі, люба Кетті, але тільки за добрий намір.

У тому, що ти мені сказала, нема нічого приємного.

— Отже, ви не вірите тому, що я вам сказала?

— Таким речам, моя дитинко, взагалі не хочеться вірити, бодай через самолюбство.

— Ви, отже, не вірите мені!

— Не вірю, доки ти не надаси мені якогось доказу.

— А що ви скажете ось про це?

І Кетті витягла з-під корсета маленьку записку.

— Це мені? — спитав Д'Артаньян, схопивши записку.

— Ні, іншому.

— Іншому?

— Так.

— Його прізвище? Прізвище його!

— Подивіться на адресу.

— Панові графу де Варду.

Згадка про сцену в Сен-Жермені зараз же промайнула в голові зарозумілого гасконця. Швидким, як





В и смертельно образчи и.

думка, рухом він розпечатав записку, дарма що пере-  
лякана Кетті зойкнула, побачивши, що він хоче зроби-  
ти, або вірніше — що він уже зробив.

— Ой, Боже ж мій! Що це ви коїте, пане?

— Я? Нічого, — і прочитав таке:

*«Ви не відповіли на мою першу записку. Чи не хворі ви? Чи, може, забули, як залицялися до мене на балі у мадам де Гіз? Нагода дуже слушна, графе! Не втрачайте її!»*

Д'Артаньян зблід. Його самолюбство було ображене так, як була ображена, — вважав він, — і його любов.

— Бідний, любий пане Д'Артаньяне! — вимовила Кетті голосом, повним співчуття, знову стиснувши руку юнака.

— Ти жалієш мене, моя голубонько? — спитав Д'Артаньян.

— Від щирого серця, бо знаю, що таке кохати.

— Ти знаєш, що таке кохати? — перепитав Д'Артаньян, вперше пильно подивившись на неї.

— О, так.

— У такому разі замість того, щоб жаліти мене, ти б краще допомогла мені помститися твоїй пані.

— А в який спосіб хочете ви помститися їй?

— Я хотів би довести їй, що я сильніший, посівши місце свого суперника.

— У цьому я ніколи не допомагатиму вам, пане офіцере! — жваво відповіла Кетті.

— Чому так? — спитав Д'Артаньян.

— З двох причин.

— З яких?

— По-перше тому, що моя пані ніколи вас не кохатиме.

— Звідки ти це знаєш?

— Ви смертельно образили її.

— Я? Як я міг її образити, коли відтоді, як ми познайомилися з нею, я повзаю біля її ніг, як раб. Скажи, будь ласка!

— Я скажу це тільки тому, хто зазирне в мою душу.

Д'Артаньян ще раз поглянув на Кетті. Молода дівчина була така свіжа, така вродлива, що багато герцогинь охоче віддали б свої корони за її вроду.

— Кетті, якщо ти цього бажаєш, то я можу зазирнути в твою душу. За це не турбуйся.

І з цими словами він поцілував її. Бідолашна дівчинка почервоніла, як вишня.

— О, ні, — вигукнула Кетті, — ви мене не любите! Ви самі щойно сказали мені, що кохаєте мою пані.

— І це завадить тобі відкрити другу причину?

— Друга причина, пане офіцере, — відповіла Кетті, підбадьорена поцілунком і увагою до неї з боку Д'Артаньяна, — друга причина та, що в справі кохання кожен дбає тільки про себе.

Тільки зараз зрозумів Д'Артаньян томливі погляди Кетті, зустрічі з нею в передпокої, на сходах, у коридорі, дотики її рук та приглушені зітхання.

Д'Артаньян миттю збагнув, яку користь матиме він від кохання Кетті, яка так щиро йому освідчилась: перехоплення листів на адресу графа де Варда, пильнування за міледі, можливість у будь-який час входити до кімнати Кетті, суміжної зі спальнею її пані. Як бачимо, віроломний Д'Артаньян вирішив жертвувати бідною дівчиною, щоб за всяку ціну підкорити собі міледі.

— Отже, люба Кетті, ти хочеш, щоб я тобі довів своє кохання, в яке ти не віриш?

— Про яке кохання йдеться? — спитала Кетті.

— Кохання до тебе, яке починає вже проймає мене.

— Чим же ви доведете його?

— Коли хочеш, я пробуду з тобою сьогодні ввечері стільки часу, скільки зазвичай перебував з твоєю панією.

— О, дуже, дуже хочу! — скрикнула Кетті, плескаючи в долоні.

— Коли так, маленька чарівнице, — мовив Д'Артаньян, сідаючи в крісло, — підійди до мене. Я маю сказати тобі, що ти найпривабливіша покоївка, яку мені будь-коли доводилося бачити.

Він вимовив це так ласкаво, так щиро, що бідолашна Кетті, яка над усе хотіла йому вірити, повірила.

З кімнати міледі задзеленькотів дзвоник.

— Боже мій, — скрикнула Кетті, — пані кличе мене! Тікай, тікай, мерщій!

Д'Артаньян підвівся й узяв капелюха, ніби ладний послухатись, але замість того, щоб відчинити двері на

сходи, відчинив дверцята величезного гардероба й сховався там між сукнями та пенюарами міледі.

— Що ви робите? — скрикнула Кетті.

Д'Артаньян, заздалегідь вийнявши ключ з гардероба, зачинився зсередини й не відповів нічого.

— Спите ви там, чи що? — сердито вигукнула міледі. — Чому не йдете зараз же, коли вас кличуть?

Д'Артаньян почув, як двері з кімнати міледі відчинилися.

— Я тут, міледі, тут! — і з цими словами Кетті кинулась їй назустріч.

Жінки ввійшли в спальню, а оскільки двері були відчинені навстіж, то Д'Артаньян чув, як міледі якийсь час картала свою покоївку. Нарешті вона втихомирилася, і, поки Кетті прислужувала їй, розмова зайшла про нього, Д'Артаньяна.

— Дивно! — вимовила міледі. — Сьогодні ввечері я не бачила нашого гасконця!

— Як, пані? Невже ж він не приходив? Невже ж він напередодні щастя почав залицятися до іншої?

— О, ні! Напевно, йому стали на перешкоді пан де Тревіль чи пан Дезесар. Я цілком впевнена в цьому, Кетті: цей не втече від мене.

— Що ж пані має зробити з ним?

— Що я зроблю? Будь спокійна, Кетті! Між нами є щось, про що він не знає... Через нього я ледве не втратила довіру його еміненції... О, я помщуся йому!

— А я думала, що пані кохає його.

— Я? Кохаю його? Я ненавиджу його! Дурень! Мав у руках життя лорда Вінтера, а не вбив його, і тим позбавив мене трьохсот тисяч ліврів на рік.

— Дійсно, — відмовила Кетті, — ваш син єдиний спадкоємець свого дядька, і до його повноліття ви користалися б його майном.

Д'Артаньян тремтів, наче в пропасниці, слухаючи, як це ніжне створіння грубим пронизливим голосом дорікає йому за те, що він не вбив людину, до якої вона про око людське ставилася так приязно.

— Та я б уже помстилася йому, якби кардинал, не знаю чому, не порадив мені помилувати його.

— Це так! Але ви ж не змилювалися над жінкою, яку він кохав.

— А, та крамарка з вулиці Могильників! Хіба він ще не забув її? О, то була дійсно чудова помста!

Холодний піт пройняв Д'Артаньяна: ця жінка була справжнім чудовиськом.

Він знову став прислухатися, та, на жаль, туалет було закінчено.

— Добре, — сказала міледі, — йдіть до себе, а завтра подбайте неодмінно дістати відповідь на листа, який я вам дала.

— До пана де Варда?

— Звичайно, до пана де Варда.

— Цей пан, — вкинула слово Кетті, — здається мені зовсім не схожий на бідолашного пана Д'Артаньяна.

— Ідіть собі, — відповіла міледі, — я не люблю розмірковувань.

Д'Артаньян чув, як зачинилися двері, як потім міледі засунула два засуви. Кетті теж тихо, як тільки могла, зачинила ключем свої двері. Тоді Д'Артаньян відчинив дверцята гардероба.

— О, Боже мій! Що з вами? Такий блідий!

— Мерзенна тварюка! — прошепотів Д'Артаньян.

— Мовчіть та забирайтеся! — сказала Кетті. — Тільки тоненька перегородка відділяє мою кімнату від спальні міледі, і з однієї чути все, про що говорять у другій.

Д'Артаньян пригорнув Кетті до себе.

Проте треба сказати до його честі, користуючись зі свого впливу на Кетті, він перш за все намагався дізнатися, що сталося з пані Бонасьє. Та бідна дівчина заприсяглася на хресті, що абсолютно нічого не знає, бо її господиня тільки наполовину посвящала у свої таємниці. Єдине, в чому вона могла запевнити його, це те, що пані Бонасьє жива.

Наступного дня Д'Артаньян прийшов до міледі. Вона була в дуже поганому гуморі. Юнак здогадався, що її дратує відсутність відповіді від графа де Варда. Увійшла Кетті, і міледі повелася з нею дуже брутально. Погляд, що Кетті кинула на Д'Артаньяна, немов промовляв: «бачите, як я страждаю через вас».

А втім наприкінці вечора чарівна левиця пом'якшала. Всміхаючись, слухала вона ніжну балаканину Д'Артаньяна й навіть дозволила поцілувати їй руку.

Д'Артаньян пішов від неї, не знаючи, що й думати. Та цьому юнакові важко було забити памороки і, залицяючись до міледі, він устиг скласти маленький план.

Біля дверей Д'Артаньян зіштовхнувся з Кетті і, як напередодні, подався до її кімнати. Кетті дуже лаяли, обвинувачували в недбалості. Міледі ніяк не могла зрозуміти мовчання графа де Варда і наказала покоївці прийти до неї о дев'ятій ранку взяти третього листа.

Д'Артаньян зажадав, щоб Кетті принесла того листа йому. Бідолашна дівчина обіцяла зробити все на його вимогу.

Сталося так, як і напередодні. Д'Артаньян зачинився в гардеробі, міледі покликала до себе покоївку, навела свій туалет, відіслала Кетті й зачинила двері.

Другого дня об одинадцятій Кетті прийшла до Д'Артаньяна. У руках у неї була нова записка міледі.

Д'Артаньян розпечатав листа й прочитав таке:

*«Ось утретє вже я пишу до вас, щоб сказати, як кохаю вас. Бережіться, щоб у четвертому листі я не написала, що ненавиджу вас. Коли ви каєтеся у своєму вчинку, то молода дівчина, яка подасть вам цю записку, скаже вам, у який спосіб галантний чоловік може добути моє прощення».*

Д'Артаньян, читаючи цього листа, кілька разів червонів і полотнів.

— О, ви все ще кохаєте її! — сказала Кетті, що ні на хвилину не відводила очей від юнака.

— Ні, Кетті, ти помиляєшся. Я більше не кохаю її й хочу тільки помститися за зневагу до мене.

— Я знаю про вашу помсту. Ви казали вже мені про це.

— Чи тобі не все одно, Кетті! Тобі добре відомо, що я кохаю тільки тебе.

— Хіба можна знати це?

— З того презирства, з яким я ставлюся до неї.

Кетті зітхнула.

Д'Артаньян узяв перо й написав:

*«Мадам! Досі я мав сумнів, що обидва ваші листи призначені для мене, бо вважав себе за негідного такої*

*честі. До того ж я був недужий і через це не наважився відповідати вам. Але сьогодні я мушу повірити вашій приязні до мене, бо не тільки ваш лист, а й ваша покітка стверджують, що ви мене кохаєте. Їй не треба переказувати мені, в який спосіб галантний чоловік може дістати собі пробачення. Я сам прийду сьогодні ввечері, об одинадцятій, перепросити у вас. Спізнитися на один день було б, здається мені, новою образою для вас.*

*Той, кого ви зробили найщасливішим з людей*

*Граф де Вард».*

План Д'Артаньяна був дуже простий: через кімнату Кетті пройти в кімнату міледі, користуючись першою хвилиною здивування, сорому та жаху, узяти над нею гору. Може статися, що йому не пощастить, та треба ризикнути. Через вісім днів розпочнеться війна, і доведеться виряджатися. Отже, Д'Артаньян не мав часу баритися з коханням.

— Візьми, — сказав юнак, подаючи Кетті запечатану записку, — передай цього листа міледі — це відповідь графа де Варда.

Бідна Кетті зблідла, як смерть: вона здогадалася, якого змісту та записка.

— Послухай, люба дитинко, — сказав їй Д'Артаньян. — Ти розумієш, що це має чи так, чи так закінчитись. Міледі може дізнатися, що першу записку ти передала моєму лакеєві, замість того, щоб передати лакеєві графа, і що я розпечатав дві інші, призначені де Варду. Тоді міледі прожене тебе, і ти знаєш, вона не обмежить цим своєї помсти.

— А заради кого зійшла я на цей хисткий шлях? — спитала Кетті.

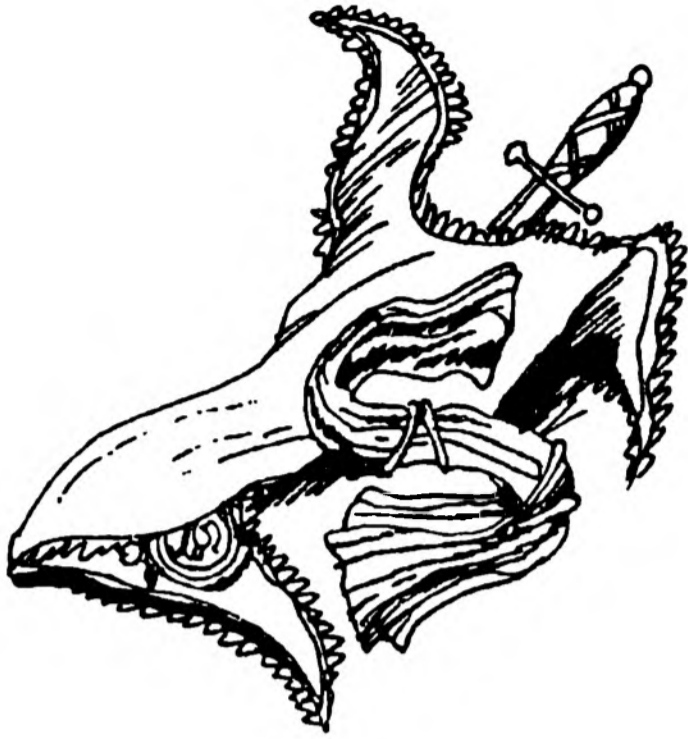
— Заради мене, я це добре знаю, моя красуне, — відповів Д'Артаньян, — і присягаюсь, дуже вдячний тобі за це.

— Та якого ж змісту ваша записка?

— Міледі тобі скаже.

— О, ви не любите мене! — скрикнула Кетті. — Яка я нещасна!

Д'Артаньян лагідно заспокоїв бідолашну дівчину.



### РОЗДІЛ III

## *Де йдеться про екіпірування Арамиса й Портоса*

Відтоді, як чотири приятелі були зайняті пошуками екіпірування, вони припинили регулярно збиратися разом. Обідали порізно, де доведеться, а точніше, де хто зможе. Служба теж відбирала в них багато дорогоцінного часу, що спливав непомітно. Вони вмовилися тільки раз на тиждень, о першій, зустрічатися в квартирі Атоса, бо той, дотримуючи слова, не виходив за межі своєї кімнати.

Вони мали зібратися саме того дня, коли Кетті приходила до Д'Артаньяна.

Як тільки Кетті пішла, Д'Артаньян попрямував на вулицю Феру.

Він застав Атоса й Арамиса за філософічною розмовою. Арамис міркував про висвячення, Атос, звісно, не відраджував його, але й не заохочував. Він вважав, що кожному треба давати волю. Поради він давав лише тоді, коли в нього про це просили, і притому дуже просили.

— Взагалі, — казав він, — люди просять поради, щоб не скористатись нею. А якщо хтось і скористається, то лише для того, щоб було кому потім дорікнути.

Портос прийшов незабаром після Д'Артаньяна. Отже, всі чотири приятелі були вкупі.

Чотири обличчя виражали чотири різні почуття: обличчя Портосове — спокій, Д'Артаньянове — надію, Арамисове — турботу, Атосове — байдужість.



Після коротенької розмови, під час якої Портос на-  
тякнув, що одна високоповажна особа зголосилася ви-  
зволити його зі скрути, увійшов Мушкетон.

Він прийшов покликати Портоса додому, де, казав  
він жалібно, його присутність конче потрібна.

— Чи не в справі мого екіпірування? — спитав Портос.

— І так, і ні, — відповів Мушкетон.

— Хіба ти не можеш точно сказати мені?

— Ні, пане! Ідіть самі.

Портос підвівся, попрощався зі своїми приятелями  
і пішов за Мушкетоном. За хвилину на порозі з'явив-  
ся Базен.

— Чого вам треба, мій друже? — спитав Араміс з  
тою лагідністю, яка бриніла в його голосі щоразу, ко-  
ли він думав про церкву.

— Якась людина чекає на вас вдома, — відповів Базен.

— Яка людина?

— Жебрак.

— Дайте йому милостині та нехай помолиться за  
бідного грішника.

— Цей жебрак вимагає за всяку ціну побалакати з ва-  
ми та запевняє, що ви радітимете, коли побачите його.

— Чи не переказував він чогось особисто для мене?

— Так. «Якщо пан Араміс не захоче побачитися зі  
мною, то скажіть йому, що я прибув з Тура».

— З Тура? — верескнув Араміс. — Тисяча пробачень,  
панове. Безсумнівно, ця людина привезла мені відомо-  
сті, на які я чекав.

Із цими словами він підвівся й швидко вийшов. За-  
лишилися Атос і Д'Артаньян.

— Мені здається, що ці вітрогони влаштували свої  
справи. Як на вашу думку, Д'Артаньяне? — спитав Атос.

— Я знаю, що в Портоса все чудово, — відповів  
Д'Артаньян. — Щодо Араміса, то сказати по правді, я  
ніколи серйозно не турбувався про нього. А ось ви,  
любий Атосе... ви так великодушно роздали пістолі анг-  
лійця, які по праву належали вам, що ви зараз будете  
робити?

— Я цілком задоволений, що вбив цього нікчому,  
бо вважаю за святе діло вбити англійця. А коли б я  
привласнив собі його пістолі, то мене гризло б сумлін-

ня. Краще скажіть ось що: до мене дійшли чутки, що ви навідуєтесь до якихось підозрілих англійців.

— Тобто я буваю в одній англійки, про яку я вам казав.

— А, це та білява жінка, з приводу якої я давав вам поради, і ви ними не скористались цілком даремно.

— Я казав вам про свої міркування.

— Ви, здається, казали мені, що сподіваєтеся знайти там екіпіровку.

— Зовсім ні. Я впевнився, що ця жінка брала участь у викраданні пані Бонасьє.

— Так, розумію. Щоб відшукати одну жінку, ви залицяєтесь до іншої. Це найдовший, але зате найприємніший шлях.

Отже, ми залишимо наших двох друзів, які не збиралися розповісти один одному нічого особливого і підемо за Арамісом.

У той час молодик поспішав з вулиці Феру до вулиці Вожирар переговорити з особою, яка приїхала з Тура.

Прийшовши додому, він дійсно застав чоловіка, невеликого на зріст, з розумними очима, в лахмітті.

— Це ви хотіли мене бачити? — спитав мушкетер.

— Я хотів бачити пана Араміса. Це ваше прізвище?

— Моє. Маєте передати мені щось?

— Так, коли ви покажете гаптовану хустку.

— Ось вона, — сказав Араміс, витягнувши з внутрішньої кишені ключик і відчинивши ним маленьку скриньку чорного дерева з перламутровою інкрустацією. — Ось вона, дивіться.

— Добре, — сказав жебрак, — відішліть свого лакея.

Дійсно, Базен, якому кортіло довідатися, навіщо жебракові потрібен був його господар, не відходив від нього ні на крок, прийшовши додому майже одночасно з ним. Та така покvapливість не стала йому в пригоді: на прохання жебрака, пан жестом запропонував йому залишити кімнату, і той мусив скоритися.

Як тільки Базен вийшов, жебрак швидко обдивився навколо себе, аби переконатися, що ніхто не може ні підслухати, ні підглядіти, розстібнув лахміття, затягнене шкіряним поясом, і, розпоровши верхню частину камзола, витяг звідти листа.

Араміс скрикнув від радощів. Побачивши печатку, він поцілував написане і з пошаною, майже релігійною, розгорнув листа, зміст якого був такий:

*«Друзе, доля розпорядилася так, аби розлучити нас ще якийсь час, але чудові дні молодості не минули назавжди. Виконуйте свої обов'язки на бойовищі, а я виконую свої в іншому місці. Візьміть від людини, що принесла цей лист те, що він має передати вам. Поводьтєся на війні, як личить благородному дворянинові й згадуйте про мене. Цілую ваші карі очі.*

*Прощайте чи, краще, до побачення».*

А жебрак все ще продовжував розпорювати камзол. З-під свого брудного одягу він повільно витяг півтора-ста іспанських дублонів<sup>1</sup>, поклав їх на стіл, відчинив двері, вклонився й вийшов, перш ніж приголомшений юнак встиг сказати йому бодай слово. Тоді Араміс вдруге прочитав листа й помітив таку приписку:

*«P. S. Ви можете привітати подавця листа — він граф й іспанський гранд»<sup>2</sup>*

Базен постукав у двері. Тепер Араміс не мав потреби уникати його присутності й дозволив йому ввійти.

Базен, остовпів, побачивши стільки золота, і забув, що прийшов доповісти про Д'Артаньяна, який хотів довідатися, що то за жебрак, кинув Атоса й пішов до Араміса.

А оскільки Д'Артаньян не дуже церемонився з Арамісом, то, зрозумівши, що Базен забув доповісти про нього, сам доповів про себе.

— Ага, чорт забирай, любий Арамісе, — вигукнув Д'Артаньян, — коли це ті сливи, що надіслано вам з Тура, то передайте моє захоплення садівнику, який виростив їх.

— Ви помиляєтеся, друже, — сказав Араміс, все ще дотримуючись таємниці, — це мій видавець надіслав

---

<sup>1</sup> Дублон — старовинна іспанська золота монета, у Франції — подвійний луїдор.

<sup>2</sup> Гранд (ісп.) — вищий шляхетський титул в Іспанії.

мені гроші за поему з одностопних віршів, яку я розпочав ще під час нашої подорожі.

— А, справді! — відповів Д'Артаньян. — Адже ваш видавець дуже щедрий, дорогий Арамисе. Це все, що я можу вам сказати.

— Як! — вигукнув Базен, — за поему платять такі гроші! Це неможливо! Мені це до вподоби: поет майже те саме, що й абат. Ах, пане Арамисе, ставайте, будь ласка, поетом.

— Базене, мій друже! Мені здається, ви втручаєтеся в розмову.

Базен зрозумів, що був нечемний і, опустивши голову, вийшов.

— А, — всміхнувшись, вів далі Д'Артаньян, — ви продаєте ваші твори на вагу золота — вам щастить, мій друже, та будьте обережні: не загубіть листа, що визирає з кишені вашого мундира і який ви одержали, безумовно, також від вашого видавця.

Арамис почервонів до кінчиків волосся, засунув листа у кишеню й застібнув камзол.

Обидва приятелі пішли тоді до Атоса, який, дотримуючись клятви не виходити з дому, наказав принести обід до себе. Він був чудовий знавець гастрономії, і тому Д'Артаньян і Арамис не суперечили, доручивши йому цю важливу справу.

Прямуючи до Портоса, на розі вулиці Дюбак вони зіштовхнулися з Мушкетоном, який із жалібним виглядом гнав мула й коня. Д'Артаньян скрикнув з подиву, поєднаного з радістю.

— Це ж мій жовтий коник! — вигукнув він. — Арамисе, подивіться на цього коня!

— Та який же він миршавий, — вимовив Арамис.

— Дорогий мій, це той самий коник, на якому я приїхав до Парижа.

— Як! Пан знає цього коня? — спитав Мушкетон.

— Він дуже оригінальної масті, — сказав Арамис. — Я ніколи не бачив шерсті такого кольору.

— Це так, — відповів Д'Артаньян, — тому то я й продав його за три екю, і таку ціну дали, звичайно, за його масть, бо весь він не вартий і вісімнадцяти ліврів.

Та яким чином, Мушкетоне, цей коник опинився у твоїх руках?

— Краще вже й не кажіть, пане, — відповів слуга. — Цю жахливу штуку утнув чоловік нашої герцогині.

— Як саме, Мушкетоне?

— Ось бачите, нас обдаровано ласкою одної знатної дами, герцогині де... Вибачте, пан наказав мені бути скромним. Вона змусила нас прийняти маленький подарунок: чудову іспанську кобилу й андалузького мула — просто диво. А чоловік її, довідавшись про це, перейняв дві тварини, які вже були відряджені до нас, і замінив цими двома огидними шкапами.

— Які ти й женеш назад, — додав Д'Артаньян.

— Так, — відповів Мушкетон. — Ви ж розумієте, що ми не можемо прийняти таких коней замість тих, які нам обіцяли.

— Звичайно, ні, чорт забирай, дарма що я дуже хотів би побачити Портоса на цьому жовтому конику. Тоді б і мені було видніше, як виглядав я сам, коли їхав до Парижа. Та ми не затримуємо тебе, Мушкетоне, іди виконуй накази свого пана. Він у себе?

— Так, пане, — відповів Мушкетон, — але в дуже поганому гуморі.

Мушкетон відвів мула та коня до жінки судового, а Портос при першому ж побаченні з нею вчинив їй бурхливу сцену.

— Адже нікому не заборонено шукати щось подешевше, — відповіла жінка судового, намагаючись виправдатись.

— Ні, пані! Але ті, хто шукає подешевше, повинні дозволити іншим відшукати собі щедріших друзів.

І Портос, повернувшись на закаблуках, зробив уже крок, щоб податись геть.

— Пане Портосе! Пане Портосе! — вигукнула вона. — Я була неправа, визнаю це. Мені не слід було торгуватися, коли йшлося про екіпірування такого кавалера, як ви.

Портос, не відповівши ні слова, зробив ще крок назад. Жінці здавалося вже, що вона бачить його в світлій хмарі, з усіх боків оточеного герцогинями та

маркізами, що кидають йому під ноги торбини із золотом.

— Спиніться, Бога ради, пане Портосе! — скрикнула вона. — Спиніться та побалакаємо.

— Розмови з вами приносять мені нещастя, — відповів Портос.

— Та скажіть, чого вам треба?

— Нічого, бо розмова з вами майже завжди сходить на якесь прохання.

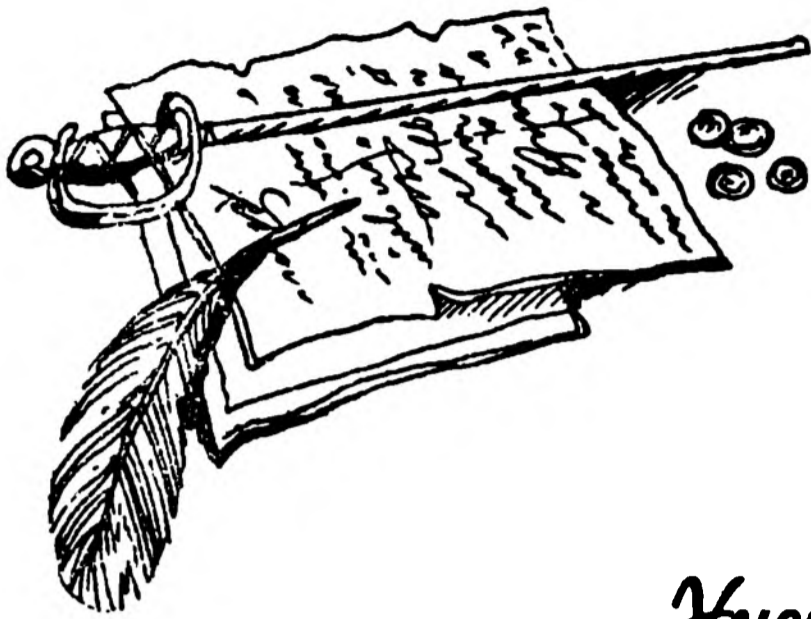
Жінка повиснула на руці Портоса і в нападі горя вигукнула:

— Пане Портосе! Я ж зовсім не розуміюся на цих справах. Хіба я тямлю щось на конях або на зброї?

— Тоді, пані, вам треба було звернутися до мене, бо я розуміюся на цих справах.

— Це моя провина, пане Портосе, і я виправлю її, слово честі.





## РОЗДІЛ IV

### *Учоти всі котти сірі*

Настав, нарешті, вечір.

Д'Артаньян, як завжди, прийшов до міледі близько дев'ятої. Він застав її в чудовому гуморі. Ніколи ще не вітала вона його так люб'язно. Наш гасконець із першого ж погляду зрозумів, що його записку передано їй і що вона справила гарне враження.

Кетті подала їм солодощі. Міледі кинула на неї приязний погляд і всміхнулася найласкавішою усмішкою, але бідолашна дівчина була така сумна, що їй не помітила ласки своєї пані.

О десятій міледі почала хвилюватися. Д'Артаньян збагнув, що це означало. Міледі дивилася на годинник, підводилася, знову сідала і всміхалася до Д'Артаньяна з таким виглядом, ніби говорила: «Безумовно, ви дуже милий, та будете ще миліший, якщо залишите мене!»

Д'Артаньян підвівся, взяв капелюх. Міледі дала йому поцілувати свою руку, і юнак відчув, як стиснула вона її, очевидно, не з кокетства, а з вдячності за його вихід.

— Вона до біса кохає його, — прошептав гасконець і вийшов з кімнати.

На цей раз ніхто не чекав на нього: ні в передпокої, ні в коридорі, ні під ворітьми. Д'Артаньянові самому треба було відшукати сходи й маленьку кімнату.

Кетті сиділа, обхопивши голову руками, і плакала. Вона чула, як увійшов Д'Артаньян, але не підвела голови. Юнак наблизився до дівчини і взяв її за руки. Кетті вибухнула плачем.

Як і думав Д'Артаньян, міледі, одержавши листа, у нападі радощів розповіла все своїй покоївці, а тоді на винагороду за добре виконане доручення подарувала їй гаманця з грошима.

Повернувшись до себе, Кетті кинула гаманця в куток, де він і лежав розкритий, а на килимі біля нього валялися три-чотири золоті монети.

Бідолашна дівчина, відчувши пестоші Д'Артаньяна, підвела голому. Д'Артаньяна надзвичайно вразило зворушення, відбите на її обличчі: Кетті благально згорнула на грудях руки, але не наважувалася вимовити й слова.

Дарма що серце Д'Артаньянове було не надто жалісне, ця німа скорбота глибоко схвилювала його. Проте він вирішив за всяку ціну реалізувати свої плани, а особливо останній, і ні на крок не відступати від складеної ним програми. Отже, він не обіцяв Кетті відмовитись від своїх намірів, а лише запевнив її, що вчинок його тільки звичайна помста.

Помститися було легше тому, що міледі звеліла Кетті загасити всі свічки навіть у її власній кімнатці. Аж до світанку граф де Вард мав залишатися в темряві.

За кілька хвилин вони почули, що міледі ступила до себе в спальню.

Д'Артаньян зараз же кинувся до гардероба. Ледве встиг він сховатися, як задеренчав дзвоник. Кетті пішла до своєї пані й зачинила двері, але стіна між кімнатами була така тонка, що чути було майже всю розмову двох жінок.

Міледі, здавалося, сп'яніла від радощів. Вона примушувала Кетті повторювати найменші подробиці вигаданого покоївкою побачення її з де Вардом: розповідати, як він прийняв листа, що сказав, які почуття виявляло його обличчя, чи скидався він на дуже закоханого. Бідна Кетті, змушена удавати з себе веселу служницю,



на всі ці запитання відповідала здавленим голосом, та пані не чула її сумного тону: таке егоїстичне щастя людини.

Час побачення з графом наближався, і міледі, наказавши Кетті загасити у себе світло, звеліла їй піти до себе і ввести де Варда, як тільки він з'явиться.

Чекати довелося недовго. Побачивши крізь шпарку в гардеробі, що все огорнула темрява, Д'Артаньян вискочив зі свого притулку тієї ж хвилини, як Кетті зачинила двері.

— Що це за шум? — спитала міледі.

— Це я, — півголосом промовив Д'Артаньян, — це я — граф де Вард.

— Ой, Боже мій! — прошептала Кетті, — він не спромігся навіть дочекатися часу, який сам призначив.

— Ну, — сказала міледі тремтячим голосом, — чому ж ви не входите? Ви ж добре знаєте, що я на вас чекаю, графе.

Відповідаючи на цей заклик, Д'Артаньян відсунув Кетті й кинувся в кімнату міледі.

Якщо досада й сум катують подеколи чиюсь душу, то це — душа коханця, що під прибраним ім'ям слухає освідчення, призначені його щасливому суперникові.

Д'Артаньян опинився в такому важкому становищі, що й не передбачав. Ревнощі краяли йому серце, і він страждав не менше, ніж бідна Кетті, що плакала в суміжній кімнаті.

— Так, графе, — казала міледі найпривітнішим голосом, ніжно стиснувши його руку у своїх. — Я щаслива від кохання, яке ваші погляди й ваші слова виявляли щоразу, коли ми з вами зустрічалися. Я теж кохаю вас, і завтра, завтра ж хочу мати який-небудь доказ вашої любові. А щоб ви до того часу не забули про мене — ось візьміть.

Вона зняла з пальця перстень і насунула його на палець Д'Артаньянові.

Юнак пригадав, що бачив уже цей перстень на руці міледі, то був чудовий сапфір, оточений діамантами.

Спершу Д'Артаньян хотів повернути подарунок, та міледі спинила його руку:

— Ні, ні, бережіть цей перстень, в ім'я нашого кохання. До того ж, — додала вона улесливим тоном, — прийнявши його, ви зробите мені більшу послугу, ніж можете собі уявити.

— Ця жінка повна таємниць, — подумав Д'Артаньян. Він почувався ладним признатись у цьому і розкрив уже рота, щоб сказати міледі, хто він і з якою мстивою метою прийшов до неї, коли та додала:

— Золото моє! І подумати тільки, що це гасконське чудовисько трохи не вбило вас!

Чудовисько то був він сам.

— Ваші поразки ще й досі завдають вам страждань? — запитала міледі.

— О, величезних! — сказав Д'Артаньян, не знаючи, що відповісти.

— Будьте спокійні, — пробурмотіла міледі, — я помщуся за вас, і жорстоко.

— Ні, — подумав гасконець, — хвилина відвертості, мабуть, ще не настала.

Д'Артаньянові потрібний був якийсь час, щоб отямитися від цієї розмови. Усі думки про помсту, з якими він прийшов сюди, цілком розвіялися. Ця жінка мала над ним якусь незрозумілу владу. Він водночас і ненавидів, і обожнював її. Він ніколи не уявляв собі, що два таких протилежних почуття можуть жити в одному серці й спричинити до такого дивного, ніби диявольського кохання.

Пробило першу. Треба було розлучатися. Кидаючи міледі, Д'Артаньян відчував тільки гострий жаль, що змушений іти.

Після палких поцілунків під час прощання нове побачення було призначене на наступному тижні.

Бідна Кетті сподівалася, що скаже Д'Артаньянові кілька слів, коли він буде проходити її кімнатою. Та міледі сама провела його до сходів.

Наступного дня Д'Артаньян побіг до Атоса. Розпочата ним інтрига була така незвичайна, що він мусив порадитися з мушкетером. Д'Артаньян розказав усе. Атос кілька разів насуплював брови.

— Ваша міледі, — мовив він, — здається мені, огидне створіння. І ви погано робите, обманюючи її: ви здобули собі найзапеклішого ворога.

Під час їхньої розмови Атос уважно розглядав сапфір, оточений діамантами, що замінив на руці Д'Артаньяна перстень королеви, старанно захований ним у скриньку.

— Ви дивитеся на цей перстень? — сказав гасконець, дуже радий, що може повеличатися перед приятелем таким багатим подарунком.

— Так, — відповів Атос, — він нагадує мені один родинний коштовний самоцвіт.

— А правда ж він гарний? — спитав Д'Артаньян.

— Розкішний, — відповів Атос, — я ніколи не думав, що на світі є два сапфіри такої чистої води. Отже, ви виміняли його на ваш діамант?

— Ні, це подарунок моєї чарівної англійки, вірніше моєї чарівної французенки, бо, хоч я ніколи її не питав, але певний, що народилася вона у Франції.

— Отже, цей перстень ви дістали від міледі? — зойкнув Атос голосом, в якому виразно почувалося збудження.

— Авжеж. Я одержав його сьогодні вночі.

— А покажіть-но мені цей перстень.

— Прошу, — вимовив Д'Артаньян, знімаючи його з пальця.

Атос роздивився його, пополотнів і спробував насунути перстень на свій безіменний палець. Перстень прийшовся, наче був зроблений на нього. Хмара гніву й помсти облягла завжди спокійне обличчя благородного Атоса.

— Неймовірно, щоб це був саме той перстень. Яким чином міг він опинитися в руках у міледі Кларик? А разом із цим важко припустити, щоб між двома перснями була така схожість.

— Ви знаєте цей перстень? — спитав Д'Артаньян.

— Мені здається, що я впізнав його, — відповів Атос, — та, безумовно, я помилився.

І, не спускаючи з нього очей, він повернув перстень Д'Артаньянові.

— Будь ласка, Д'Артаньяне, — сказав після хвилинової мовчанки Атос, зніміть перстень із пальця або поверніть камінь усередину. Він викликає в мене такі

жахливі спогади, що я не спроможний розмовляти з вами. Ви нібито прийшли порадитись зі мною; ви, кажете, опинилися в скрутному становищі й не знаєте, що робити? Та стривайте... Дайте мені ще раз цей сапфір. На тому, про який я вам говорив, мусить бути з одного боку подряпане місце.

Д'Артаньян знову зняв перстень. Атос здригнувся.

— Ось дивіться, — сказав він. — Чи не дивно це?

Сапфір і справді з одного боку був подряпаний.

— Та від кого вам дістався цей сапфір, Атосе?

— Від моєї матері, яка у свою чергу дістала його від своєї матері. Як я вже сказав вам, це стара родинна коштовність, і вона не повинна була виходити з нашої родини.

— А ви його... продали? — боязко спитав Д'Артаньян.

— Ні, — загадково всміхаючись, відмовив Атос, — я подарував його за одну ніч кохання, так само, як подарували його вам.

Д'Артаньян замислився. Йому здавалося, він бачив, як у душі міледі розкривають свої пащі темні таємні провалля.

Він не одягнув перстень на палець, а поклав його у кишеню.

— Ви знаєте, як я люблю вас, Д'Артаньяне, — сказав Атос, потиснувши йому руку. — Якби в мене був син, я не міг би любити його більше за вас. Повірте мені, відмовтесь від цієї жінки. Я не знаю, але якесь передчуття підказує, що це пропаще створіння і що в ній є щось фатальне.

— Маєте рацію, — відповів Д'Артаньян. — Я кину її. Мушу зізнатися, ця жінка страшить мене.

— А чи вистачить у вас на це твердості?

— Вистачить, — відмовив Д'Артаньян. — Я ладний хоч зараз.

— От і добре, хлопче, — сказав Атос, стиснувши гасконцеві руку з майже батьківською ніжністю. — І дай Боже, щоб ця жінка, яку зустріли ви на своєму життєвому шляху, не залишала на ньому жахливого сліду.

Атос вклонився Д'Артаньянові, даючи зрозуміти, що хоче залишитися сам зі своїми думками.

Повернувшись додому, Д'Артаньян застав Кетті, яка чекала на нього. Пропасниця, що триває цілий місяць, не спромоглася б змінити її так, як змінилася вона цієї безсонної, сумної ночі.

Пані послала її до удаваного графа де Варда. Міледі просто збожеволіла від кохання й не тямить себе від радощів.

І бідна Кетті, бліда та тремтлива, чекала відповіді Д'Артаньяна.

Атос мав великий вплив на юнака. Порада друга разом із голосом власного серця надали Д'Артаньянові сили не бачитись більше з міледі, а особливо тепер, коли він свій гнів задовольнив і помстився. Замість відповіді, він узяв перо й написав таке:

*«Мадам, не сподівайтесь на близьке побачення зі мною: відтоді, як я одужав, у мене стільки усіляких справ, що доводиться встановити в них певну послідовність.*

*Цілую ваші ручки.*

*Граф де Вард».*

Про сапфір — ні слова: може, гасконець хотів зберегти його як знаряддя проти міледі, а може, будемо відверті, — залишив його як останній ресурс для екіпірування?

Д'Артаньян передав Кетті листа незапечатаного. Прочитавши його, вона спочатку нічого не зрозуміла, а прочитавши вдруге, ледве не збожеволіла від радощів.

Кетті не могла повірити своєму щастю: Д'Артаньян змушений був повторити вголос те, що вона прочитала в листі. І хоч їй загрожувала величезна небезпека, якщо взяти до уваги запальну вдачу міледі, — Кетті бігцем побігла до Королівської площі, щоб передати своїй пані цю записку. Серце найкращої жінки немилосердне до страждань суперниці.

Міледі розгорнула листа з тою поквалітивістю, з якою Кетті приставила його. Після перших же прочитаних нею слів вона посиніла, а тоді зім'яла папір і, кинувши гнівний погляд на Кетті, звернулась до неї:

— Що це за лист? — спитала вона.

— Це відповідь пана де Варда, мадам! — відмовила, тремтячи, Кетті.

— Неможливо! — вигукнула міледі. — Неможливо, щоб джентльмен написав такого листа дамі.

Раптом вона здригнулася й вимовила:

— Боже мій! Чи не довідався він?.. — Міледі спинилася.

Вона заскреготіла зубами, обличчя зробилося блідим, як у мерця, хотіла підійти до вікна, щоб вдихнути свіжого повітря, та спромоглася тільки простягти руки, — ноги в неї підкосилися, і вона впала в крісло.

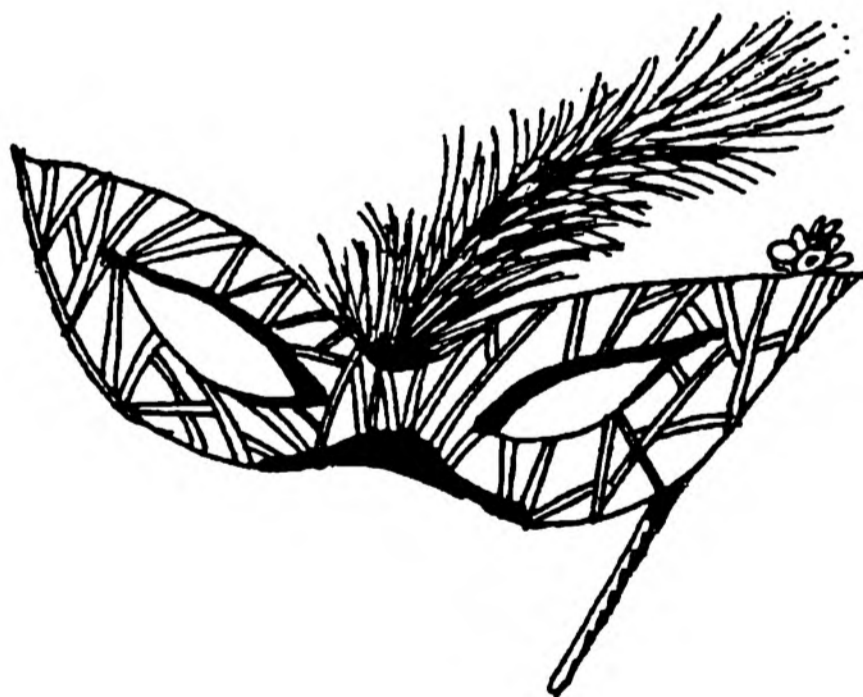
Кетті здалося, що міледі знепритомніла, і підбігла розстібнути їй корсаж, та міледі рвучко схопилася з крісла.

— Чого вам треба від мене? — сказала вона. — І як ви наважуєтесь торкатися мене?

— Я думала, пані, що ви знепритомніли, і хотіла допомогти, — відповіла покоївка, перелякана жахливим виглядом своєї пані.

— Знепритомніла? Я! Я! Ви вважаєте мене за легкодуху дурепу. Коли мене ображають, я не зомліваю, а мщуся за себе. Чуєте ви це?

І жестом вона звеліла Кетті піти геть.





## РОЗДІЛ V

### *Мрії про помсту*

Увечері міледі звеліла ввести Д'Артаньяна, тількино він прийде. Але Д'Артаньян не прийшов.

Наступного дня Кетті знову зайшла до юнака й розповіла йому про все, що сталося напередодні. Д'Артаньян усміхнувся. Ревнивий гнів міледі був його помстою.

Увечері міледі була ще більше роздратована, ніж учора. Вона повторила свої розпорядження щодо гасконця, але й на цей раз чекала на нього даремно.

Прийшовши до Д'Артаньяна на другий день, Кетті не була вже така жвава й весела, як попередньо, а, навпаки, мала надзвичайно сумний вигляд.

Д'Артаньян спитав бідолашну дівчину, що з нею сталося. Замість відповіді Кетті витягла з кишені листа й подала його Д'Артаньянові.

Лист був написаний рукою міледі, тільки тепер на адресу Д'Артаньяна, а не графа де Варда.

Юнак розгорнув листа й прочитав:

*«Люб'язний пане Д'Артаньяне, не слід забувати своїх друзів, особливо перед довгою розлукою. Лорд Вінтер і я марно чекали на вас учора й позавчора. Невже ж так буде й сьогодні?»*

*Із вдячністю*

*леді Кларик».*

— Цілком зрозуміло, — зауважив Д'Артаньян, — і я чекав на цей лист. Мої шанси підвищуються пропорційно до того, як падають шанси графа де Варда.

— І ви підете? — спитала Кетті.

— Слухай, моя дорогесенька, — відповів гасконець, шукаючи засобів виправдатися перед самим собою за те, що порушує дану Атосові обіцянку, — ти ж розумієш, що було б нетактовно не з'явитися на таке категоричне запрошення.

— Міледі, побачивши, що я не показуюсь, не зрозуміє чому я перервав свої візити. Про дещо вона може здогадатися, і хто знає, до чого може дійти помста жінки з такою вдачею?

— О, Боже мій, — зітхнула Кетті, — ви умієте представити все в такому вигляді, що завжди виявляєтесь праві. Але ви знову залищитиметесь до неї, і якщо сподобається їй під вашим справжнім ім'ям, у вашому справжньому образі, то це буде значно гірше, ніж уперше.

Бідна дівчина інтуїтивно передбачала те, що мало статися.

Д'Артаньян заспокоював її, як тільки міг, і обіцяв залишитися байдужим до чар міледі.

Він доручив переказати їй, що страшенно вдячний за її прихильність і завжди до її послуг. Відповісти листовно він не наважився, боячись, що не зуміє змінити свого письма так, щоб досвідчені очі міледі не вгледіли схожості з письмом де Варда.

Пробило дев'яту, коли Д'Артаньян був уже на Королівській площі. Очевидно, слуги, які чекали в передпокої, були попереджені, бо не встиг він спитати, чи можна бачити міледі, як один із лакеїв побіг доповісти про його прихід.

— Просіть увійти! — сказала міледі уривчастим голосом, але так гучно, що Д'Артаньян почув його з передпокою.

Лакей провів гасконця до пані.

— Більше мене ні для кого нема вдома. Чуєте? Ні для кого! — наказала міледі.

Лакей пішов.

Д'Артаньян з цікавістю глянув на міледі. Обличчя її було блідим, очі — втомлені, чи то від безсоння, чи то від сліз. Кількість свічок навмисно зменшено, та це не допомогло молодій жінці сховати сліди хвилювання,



що не давало спокою їй протягом двох днів. Д'Артаньян підійшов до неї з таким самим галантним видом. Міледі зробила надзвичайне зусилля, щоб люб'язно привітати його, але ця посмішка погано гармоніювала з її викривленим від хвилювання обличчям.

На запитання Д'Артаньянове, як вона почувається, міледі відповіла:

— Кепсько, дуже кепсько.

— Тоді я прийшов несвоєчасно. Вам, безумовно, треба відпочити, і я краще піду, — сказав Д'Артаньян.

— О, ні, навпаки, — відповіла міледі, — ваше миле товариство, пане Д'Артаньяне, розважить мене.

— Еге! — подумав Д'Артаньян, — ніколи вона не була такою люб'язною. Треба бути обачним.

Міледі говорила дуже приязним тоном, на який тільки була здатна, і спробувала оживити розмову. Разом із тим хвилювання на мить залишило її, і очі жінки знову заблищали, щоки зарум'янилися, губи почервоніли. Д'Артаньян сидів перед Цирцеєю<sup>1</sup>, що причарувала його. Його кохання, що, здавалося, згасло, було тільки приспане й знову прокинулося в його серці. Міледі всміхнулась, і Д'Артаньян побачив, що ладний згубити свою душу заради такої усмішки.

Був момент, коли він відчув гризоту сумління. Міледі ставала дедалі говіркішою й спитала, чи є у Д'Артаньяна коханка.

— О, — сказав Д'Артаньян найніжнішим голосом, — невже ж ви така жорстока, що можете ставити подібні запитання мені, мені, який відтоді, як побачив вас, дихає й живе лише вами й для вас!

На обличчі міледі промайнула дивна усмішка.

— Ви, значить, кохаєте мене?

— А хіба мені треба казати вам про це? Невже ж ви самі того не помітили?

— Так, але ви знаєте прислів'я: що чим більше в серці гордощів, тим важче завоювати його.

---

<sup>1</sup> Цирцея — славетна чарівниця, яка своєю вродою надовго затримала Одиссея під час його повернення додому після облоги Трої (епізод із славетної грецької поеми «Одіссея»).

— О, труднощі не лякають мене. Мене лякає тільки неможливість.

— Для справжнього кохання нема нічого неможливого.

— Нічого, пані?

— Нічого.

«Чорт забирай, — подумав Д'Артаньян, — тон змінився. Чи не закохалася часом ця вередуша в мене? Може, вона хоче подарувати мені другий такий сапфір, який подарувала вже, прийнявши мене за де Варда?»

Д'Артаньян присунув свого стільця до міледі.

— Побачимо, що ви зробили б для доказу кохання, про яке говорите?

— Усе, що ви вимагатимете від мене... Наказуйте: я ладний на все.

— На все?

— На все! — вигукнув Д'Артаньян, наперед знаючи, що така обіцянка мало до чого зобов'язує його.

— Тоді поговоримо трішки, — сказала міледі, й собі присунувши крісло до Д'Артаньяна.

— Я слухаю вас, — сказав він.

Міледі на хвилину замислилась, ніби вагалася, потім, немов наважившись, сказала:

— У мене є ворог.

— У вас, мадам? — скрикнув Д'Артаньян, удаючи подив. — Та хіба ж це можливо? У такої чарівної та ласкавої жінки, як ви?

— Ї ворог смертельний.

— Справді так?

— Ворог, який образив мене так жорстоко, що між ним і мною точиться тепер смертельна війна. Чи можу я розраховувати на вас як на помічника?

Д'Артаньян одразу зрозумів, чого хоче це мстиве створіння.

— Можете, пані! — сказав він з піднесенням. — Моя рука й моє серце належать вам, як і моє кохання.

— Тоді, — мовила міледі, — якщо ви такі ж благородні, як і закохані...

Вона зупинилась.

— Так що ж?

— Ось що! — після хвилинної мовчанки додала міледі. — Від сьогодні не кажіть про неможливість.

— О, не переобтяжуйте мене щастям, — скрикнув Д'Артаньян, кидаючись навколішки й укриваючи поцілунками руки, яких вона не віднімала.

«Помстись за мене цьому підлому де Варду, — думала міледі, зціпивши зуби, — а я зумію здихатися тебе, самонадійний дурне, сліпа зброя моєї помсти!»

«Потрап лише мені до рук після того, як так на-сміялася та поглузувала з мене, облудна жінко, — думав Д'Артаньян, — і я вкупі з тим, кого ти хочеш убити моєю рукою, поглузую з тебе».

— Я згоден, — сказав він, підвівши голову.

— Отже, ви зрозуміли мене, мій любий пане Д'Артаньяне!

— Я зрозумів би вас з одного вашого погляду.

— Отже, ви задля мене піднесете руку, яка здобула вам таку славу?

— У будь-яку хвилину!

— Та як віддячу я вам за таку послугу? Я знаю закоханих. Ці люди нічого не роблять даремно.

— Ви знаєте, що мені потрібна тільки одна нагорода; єдина, гідна вас і мене.

І він ніжно пригорнув її до себе. Міледі майже не опиралася.

— Ач який корисливий, — усміхнулася жінка.

— Ах, — скрикнув Д'Артаньян, увесь уже під владою жаги, яку міледі вмiла розпалювати в його серці. — Це тому, що моє щастя здається мені непевним. Я боюсь, що воно розвіється, як сон, і тому поспішаю здійснити свої мрії.

— Спершу заслужіть це щастя.

— Чекаю ваших наказів.

— Правда? — спитала міледі, вагаючись востаннє.

— Назвіть мені негідника, особу, що змусила плакати ваші чарівні очі.

— Хто вам казав, що я плакала?

— Мені здалося...

— Такі жінки, як я, не плачуть.

— Тим краще! Скажіть же, як його звать?

— Пам'ятайте, що це прізвище — мій секрет.

— Проте ж я повинен знати його прізвище.

— Так, повинні. Ось бачите, як я довіряю вам.

— Я щасливий. Його прізвище?

— Ви його знаєте.

— Справді?

— Так.

— Він не з моїх приятелів? — спитав Д'Артаньян, удаючи, ніби вагається.

— А якби то був один з ваших приятелів, ви не наважились би? — скрикнула міледі, і вогник загрози блимнув у її очах.

— Ні, нехай він буде хоч моїм братом! — скрикнув Д'Артаньян, немов у пориві захоплення.

Наш гасконець роздавав аванси, нічим не ризикуючи, бо знав, на що йде.

— Мені до вподоби ваша відданість, — сказала міледі.

— Вам в мені тільки це подобається?

— Я кохаю і вас самого, — відповіла вона, беручи його за руку.

— Отже, ви мене кохаєте! — вигукнув він. — Якщо це дійсно так, то можна збожеволіти від щастя!

І він стиснув її в своїх обіймах. Міледі не ухилялася від його поцілунків, але й не відповідала на них.

Губи її були холодні. Д'Артаньянові здавалось, що він обіймає статую.

Проте, наелектризований коханням, він сп'янів від радощів, майже вірив ніжності міледі й ладний був визнати провину де Варда. Якби в ту хвилину де Вард потрапив йому під руку, він неодмінно вбив би його.

Міледі скористалася з цієї нагоди.

— Його звать... — почала вона.

— Де Вард, я знаю! — скрикнув Д'Артаньян.

— Як? Ви його знаєте! — спитала міледі, схопивши за руки юнака й намагаючись прочитати в його очах найглибші його думки.

Д'Артаньян зрозумів, що зайшов далеко й зробив помилку.

— Скажіть, скажіть же, — повторювала міледі, — звідки ви його знаєте?

— Звідки я його знаю?

— Так.

— Я знаю його тому, що вчора в одному салоні, де я був, де Вард показував персня, одержаного нібито від вас.

— Мерзотник! — скрикнула міледі.

Цей епітет, як легко можна здогадатися, відбився в самому серці Д'Артаньяна.

— Ну, і що ж? — напосідала вона.

— Я помщуся за вас цьому мерзотнику! — вигукнув Д'Артаньян.

— Дякую вам, мій відважний друже, — мовила міледі, — але коли ж це буде?

— Завтра, зараз, коли ви побажаєте!

Міледі хотіла була скрикнути: «зараз же!», та зрозуміла, що така покvapливість скидалась би на невдячність її вірному лицареві.

Крім того, вона мала вжити тисячу застережних заходів, дати тисячу порад своєму захисникові і, зокрема, стосовно того, як уникнути з'ясування стосунків у присутності секундантів. Та Д'Артаньян однією фразою розсіяв усі її сумніви.

— Завтра, — заявив він, — я помщуся за вас або помру.

— Мовчіть! Я чую кроки свого брата. Не треба, щоб він побачив вас тут.

Вона подзвонила. Увійшла Кетті.

— Ідіть через ці двері, — сказала вона, відчинивши потайні дверцята, — і повертайтеся об одинадцятій, ми закінчимо нашу розмову. Кетті приведе вас до мене.

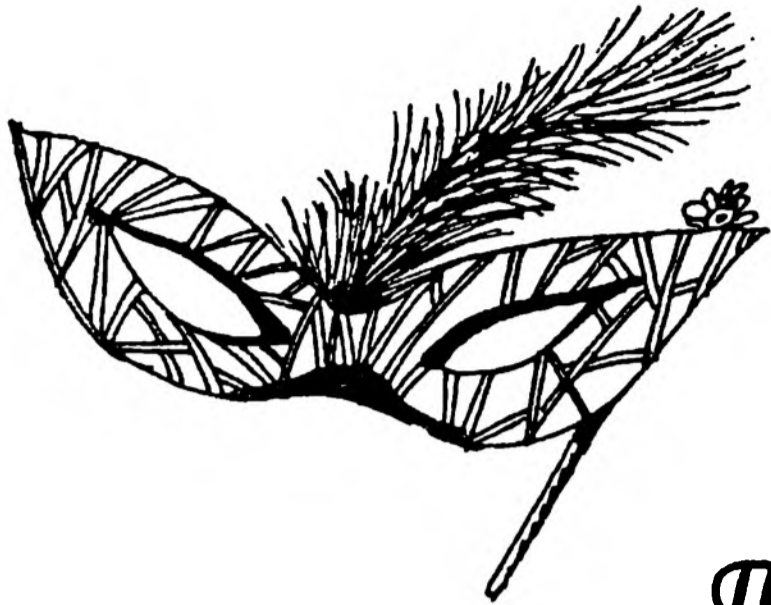
Бідолашна дівчинка трохи не знепритомніла, почувши ці слова.

— Що ж ви стоїте, наче статуя. Проведіть пана, і сьогодні ввечері, об одинадцятій... ви чули?...

«Здається, всі свої побачення вона призначає на одинадцятую, — подумав Д'Артаньян, — такий вже в неї звичай.

Міледі простягла йому руку. Д'Артаньян ніжно поцілував її.

«А втім, — міркував він, виходячи від міледі й ледве відповідаючи на докори Кетті, — як би не пошитись нам у дурні. Ця жінка справжній диявол. Треба вжити застережних заходів».



## РОЗДІЛ VI

### *Пам'ятка міледі*

Д'Артаньян вийшов з будинку міледі. Йому треба було побути якийсь час на самоті, щоб зібратися зі своїми думками і, по змозі, розгадати думки цієї жінки.

П'ять чи шість разів обійшов він Королівську площу, обертаючись назад через кожні десять кроків і кидаючи погляд на світло в квартирі міледі, виразно помітне крізь жалюзі.

На цей раз молода жінка не дуже поспішала йти до спальні. Нарешті світло погасло. Д'Артаньян повернувся до будинку.

Усе це було так неймовірно й так безсоромно, цинічно, що Д'Артаньян не міг повірити тому, що бачив і чув. Йому здавалось, що його затягли в одну з тих фантастичних інтриг, які бувають лише вві сні.

Д'Артаньян досягнув межі своїх бажань: зараз міледі кохала в ньому не його суперника, а кохала або удавала, ніби кохає його самого. Внутрішній голос підказував йому, що він тільки знаряддя помсти, яке милують, доки воно не вб'є когось. Та пристрасть, гордощі й самолюбство примусили замовкнути цей голос, приглушили його.

Міледі спитала Д'Артаньяна, чи добре обміркував він причину, щоб наступного дня викликати графа де Варда на дуель.

Проте думки Д'Артаньяна були вже в зовсім іншому руслі, він забувся, як дурень, і жартома відповів їй, що зараз надто пізня година для дуелі на шпагах.

— Чи не боїтесь ви часом, люб'язний Д'Артаньяне? — іронічно спитала міледі пронизливим голосом, який дивно пролунав у темряві.

— Як ви можете так думати, серденько моє, — сказав Д'Артаньян. — А що, як цей бідолашний граф менше винний, ніж ви гадаєте?

— В усякому разі, — суворо мовила міледі, — він мене обманув, і тому заслуговує на смерть.

— Якщо вже ви засудили його на страту, то він і помре, — вимовив Д'Артаньян таким рішучим тоном, що міледі сприйняла це як доказ щирої відданості.

Побачивши, що Д'Артаньян збирається піти від неї, міледі нагадала йому обіцянку — помститися за неї де Вардові.

— Я весь до ваших послуг, — сказав Д'Артаньян, — але спершу я хотів би впевнитися в одному.

— У чому саме? — спитала міледі.

— У тому, що ви мене кохаєте.

— Здається, я вже довела вам це.

— Так, і я відданий вам душею й тілом...

— Дякую, мій відважний коханий... Але як я довела вам своє кохання, так ви доведіть ваше.

— Звичайно. Але якщо ви кохаєте мене, як кажете, то невже ж ані трохи не боїтесь за мене?

— А чого ж мені боятися?

— Адже мене можуть тяжко поранити, навіть вбити.

— Це неможливо! Ви такий відважний, так мистецьки орудуєте шпагою.

— Отже, ви не хочете обрати інший спосіб помсти, який не вимагав би зайвого кровопролиття?

Міледі мовчки глянула на свого коханця.

Бліде світло першого вранішнього проміння надавало їй ясним очам якогось надивовижу трагічного виразу.

— Справді, мені здається, що ви тепер вагаєтесь.

— Ні, я не вагаюся, але мені шкода цього бідолаху де Варда, відтоді як ви розлюбили його. І мені здається, кожен чоловік, який втратив ваше кохання, вже так жорстоко покараний, що для нього немає потреби в іншій карі.

— Хто вам казав, що я його кохала? — спитала міледі.

— Принаймні, тепер я маю право думати без особливої надії, що ви кохаєте іншого, — ніжним голосом

вимовив Д'Артаньян, — і повторюю, я співчуваю графові.

— Ви? — спитала міледі.

— Так, я.

— Чому це так?

— Бо я сам знаю...

— Що?

— Що він далеко не настільки винний або точніше, зовсім не винний, як вам здається.

— Правда? — занепокоїлась міледі. — Поясніть, бо я не розумію, що ви хочете сказати.

— Дійсно, я людина порядна, — сказав Д'Артаньян, вирішивши покласти край всій справі. — А з того часу, як ваше кохання належить мені і я певний, що ви моя, — а ви ж таки моя, чи не так?

— Цілком. Кажіть далі.

— Так ось! Я почуваюся захопленим, але одне зізнання мене мучить.

— Зізнання?

— Якби я мав сумнів у вашому коханні, я не сказав би цього. Та ж ви мене кохаєте, моя люба? Правда, ви ж мене кохаєте?

— Безсумнівно.

— Отже, якби я, з надмірного кохання до вас, провинився перед вами, ви б пробачили мені?

— Мабуть.

Д'Артаньян з найсолодшою усмішкою спробував наблизити свої губи до губ міледі, та вона відсунула його.

— Зізнання? — сполотнівши, вимовила вона. — Яке зізнання?

— В останній четвер, у цій самій кімнаті, ви призначили графові де Варду побачення, чи не так?

— Я? Ні, цього не було, — відповіла міледі таким упевненим голосом, з таким безпристрасним виглядом, що, якби Д'Артаньян не був цілком упевнений у цьому, він міг би засумніватися.

— Не брешіть, мій чарівний янголе, — усміхнувшись, відповів Д'Артаньян. — Це марно.

— Та що ж таке? Кажіть! Ви мене вбиваєте.

— О, заспокойтесь, ви не винні переді мною, і я вже пробачив вам.

— Ну а далі, далі що?





— Де Вард не має чим хизуватися.

— Чому? Ви ж самі казали мені, що цей перстень...

— Цей перстень, моя люба, у мене. Четверговий граф де Вард і сьогоднішній Д'Артаньян — одна й та сама людина!

Безумець чекав подиву, змішаного із соромом, маленької бурі, що розлилась би сльозами, і дуже помилився. Та помилка тривала недовго. Зблідла й жахлива міледі випросталася і, міцним стусаном у груди відштовхнувши Д'Артаньяна від себе, зірвалася з ліжка.

На той час майже цілком розвидніло. Д'Артаньян затримав її за пенюар з індійського батисту, щоб виблагати собі пробачення. Рішучим рухом вона спробувала вирватися з його рук. Батист розідрався й оголив напрочуд дивні плечі, круглі та білі, і на одному з них Д'Артаньян з невимовним жахом побачив квітку лілії — ганебне тавро, поставлене рукою ката.

— Великий Боже! — зойкнув Д'Артаньян, пустивши пенюар. Заціпенілий та німий, він залишився на ліжку.

Міледі з жаху Д'Артаньяна відчула, що її виведено на чисту воду. Безсумнівно, він усе бачив: юнак знав тепер її таємницю, жахливу таємницю, яку не знав більше ніхто.

Вона повернулася до нього вже не як осатаніла жінка, а як поранена пантера.

— Негіднику, — скрикнула вона, — ти підло зрадив мене, і до того знаєш ще й мою таємницю. Ти помреш!

І вона побігла до скриньки, оздобленої інкрустацією, що стояла на туалеті, відчинила її тремтячою, наче в пропасниці, рукою, витягла маленький кинджал із золотим держалном, з тонким і гострим вістрям, і кинулась до напівоголеного Д'Артаньяна.

Дарма що юнак був, як відомо, відважний, та й він перелякався цього скривленого від люті обличчя, зі страшенно розширеними зіницями, цих блідих щік і скривавлених губ. Він відсунувся до стіни, нібито підповзала до нього гадюка, і коли його спітніла рука намацала шпагу, витяг її з піхов.

Не звертаючи уваги на шпагу, міледі намагалася вилізти на ліжку, щоб вдарити його кинджалом, і спинилася лише тоді, коли відчула на своїх грудях вістря шпаги. Тоді вона спробувала схопити шпагу руками,

але Д'Артаньян відхиляв ці намагання, і, приставляючи шпагу то до її очей, то грудей, стрибнув на підлогу, шукаючи дверей, що вели до кімнати Кетті.

Міледі завзято атакувала його, ричачи, як тигриця.

Це скидалося на дуель, і Д'Артаньян потроху опам'ятався.

— Добре, моя красуне, добре! — казав він. — Заспокойтеся, Бога ради, а то я намалюю вам другу лілію на ваших гарненьких щічках.

— Мерзотнику! Мерзотнику! — ричала вона. Д'Артаньян, шукаючи дверей, тримався оборонної позиції.

На шум, який вони зняли, — вона — перекидаючи меблі, щоб дістати його, а він — хапаючись за меблі, щоб захиститися від неї, — Кетті відчинила двері. Д'Артаньянові, що весь час намагався наблизитися до цих дверей, лишалося зробити тільки три кроки. Він прожогом кинувся зі спальні міледі до кімнати покоївки; швидко, як блискавка, зачинив двері і всією своєю вагою сперся на них. Кетті тим часом зачиняла засуви. Тоді міледі, з неймовірною для жінки силою, спробувала перекинути перетинку, а тоді, пересвідчившись, що це неможливо, ударами кинджала в кількох місцях продірявила двері.

Кожен удар вона супроводила жахливими прокльонами.

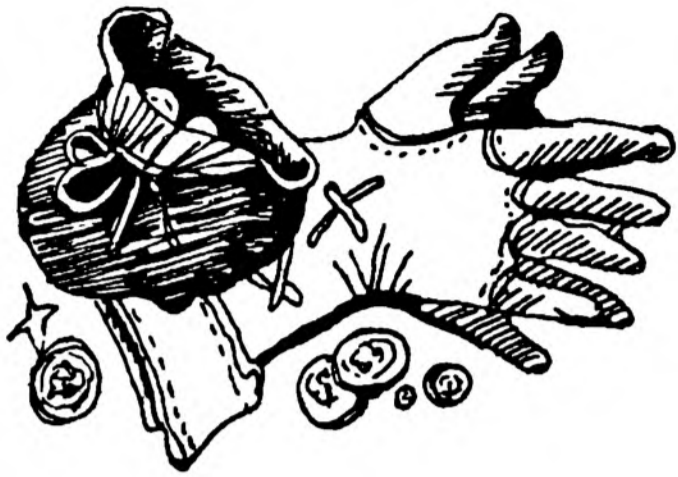
— Мерщій, мерщій, Кетті, — півголосом квапив Д'Артаньян, коли двері були зачинені на засуви. — Випусти мене з будинку, бо якщо ми дамо їй опам'ятатися, вона звелить своїм лакеям убити мене.

— Ви не можете вийти звідси в такому вигляді, — сказала Кетті, — ви ж зовсім роздягнені.

— Це так, — відповів Д'Артаньян, що лише зараз помітив, як він одягнений. — Це так! Одягни мене, як можеш, та якнайшвидше. Ти розумієш, що тут йдеться про життя чи смерть.

Кетті дуже добре розуміла. Вона миттю загорнула його в гаптовану квітками сукню, наклала широкий чепець і мантильку; дала йому капці, які він узув на босі ноги, й повела сходами. Це було те, що треба. Міледі вже подзвонила й збила тривогу в цілому будинку. Швейцар відчиняв двері саме тоді, коли міледі, теж напівгола, гукала з вікна:

— Не відчиняйте!



## РОЗДІЛ VII

### *Яким чином Атос зміг без жодного клопоту знайти своє спорядження*

Юнак втік, а міледі все ще погрожувала йому безсилим жестом. Втративши його з очей, вона тієї ж хвилини знепритомніла.

Д'Артаньян був такий схвильований, що не подумав навіть про долю Кетті, бігцем промчав половину Парижа й зупинився тільки біля дверей квартири Атоса.

Розгубленість і жах, що опанували ним, оклики патрулів, що кинулись за ним навздогін, гикання подорожніх, які, незважаючи на ранній час, йшли в своїх справах, тільки дужче підганяли Д'Артаньяна.

Він перетяв двір, знявся вгору на третій поверх до Атоса й щосили постукав у двері.

Грімо із сонними очима відчинив. Д'Артаньян так стрімко ввірвався до кімнати, що трохи не збив його з ніг.

Всупереч звичайній своїй мовчазності, бідолаха на цей раз здобув дар мови.

— Гей, чого тобі тут треба, волоцюго? Кого ти шукаєш?

Д'Артаньян скинув чепчик і визволив з-під мантильї руки. Побачивши вуса й оголену шпагу, Грімо зрозумів, що має справу з людиною. Він був певний, що то розбійник.

— Рятуйте, рятуйте! — гукнув він.

— Мовчи, дурню! — промовив юнак. — Я Д'Артаньян. Хіба ти не впізнаєш мене? Де твій пан?

— Ви пан Д'Артаньян, — вигукнув Грімо, — цього не може бути!

— Грімо, — сказав Атос, — виходячи зі своєї кімнати в халаті. — Мені здається, ви дозволяєте собі розмовляти...

— Ах, пане, це тому...

— Тихо!

Грімо задовольнився тим, що пальцем вказав на Д'Артаньяна.

Атос упізнав свого приятеля й, хоч який був флегматичний, розреготався з дивного маскарadu, що бачив перед собою: чепчик набакир, спідниця, що ось-ось спаде, закасані рукава і вуса, що тремтіли від хвилювання.

— Не смійтеся, мій дорогий, — сказав Д'Артаньян, — Бога ради, не смійтеся, бо запевняю вас, сміятися ні з чого.

І він сказав ці слова з таким урочистим виглядом і з таким жахом, що Атос зараз же схопив його за руки й скрикнув:

— Чи не поранені ви, мій любий? Ви такий блідий.

— Ні. Але зі мною сталася жахлива пригода. Ви тут самі, Атосе?

— Чорт забирай! Та хто ж, на вашу думку, може бути в мене в такий час?

— Добре, добре.

Д'Артаньян прожогом кинувся до кімнати Атоса.

— Ну, кажіть, — сказав Атос, зачинивши двері на засуви, аби ніхто не став їм на заваді. — Чи то король помер? Чи не вбили ви кардинала? Ви на себе не схожі. Ну, кажіть же, бо я дійсно помираю від хвилювання.

— Атосе, — сказав Д'Артаньян, скидаючи сукню, під якою була сама сорочка, — приготуйтеся вислухати неймовірну, нечувану історію.

— Перш за все перевдягніться в цей халат, — запропонував мушкетер своєму другові.

Д'Артаньян одягнув халат, причому не відразу потрапив у рукави — такий був він схвильований.

— Ну, — запитав Атос.

— Ось що, — прошептав йому на вухо Д'Артаньян, — плече міледі тавровано квіткою лілії.

— А-а! — зойкнув мушкетер, немов вражений кулею в серце.

— Послухайте, — спитав Д'Артаньян, — чи впевнені ви, що та жінка дійсно померла?

— Та жінка? — перепитав Атос таким безгучним голосом, що Д'Артаньян ледве розчув його.

— Так! Та, про яку ви якось розповідали мені в Ам'єні?

Атос важко зітхнув і сховав лице в долоні.

— А ця, — провадив далі Д'Артаньян, — жінка років двадцяти шести — двадцяти восьми.

— Білява? Чи не так?

— Білява.

— З блакитними очима з дивним блиском і з чорними бровами й віями?

— Так.

— Висока на зріст, ставна. Бракує одного зуба, поруч з очним, зліва.

— Так.

— Квітка лілії маленька, рудуватого відтінку, зі слідами спроби витруїти її?

— Так, так.

— Але ви кажете, вона англійка?

— Усі називають її міледі, та вона, мабуть, французька. До того ж лорд Вінтер — це лише брат чоловіка.

— Я хочу бачити її, Д'Артаньяне.

— Будьте обережні, Атосе, будьте обережні. Ви хотіли її вбити. Але ця жінка ладна поплатитись вам і не схибити.

— Вона не наважиться сказати нічого, бо цим вона викрила б себе.

— Вона здатна на все. Чи ви бачили її колись розлюченою?

— Ні, — мовив Атос.

— Це — тигриця, пантера. О, мій любий Атосе. Я боюся, що накликав на обох нас жахливу помсту.

Д'Артаньян розповів тоді про все: про безумний гнів міледі й про загрозу вбити його.

— Маєте рацію. Слово честі, я не дав би за своє життя і шеляга, — погодився Атос. — На щастя, післязавтра ми виступаємо з Парижа. Нас, мабуть, пошлють до Ла-Рошелі, а якщо ми поїдемо...

— Вона піде слідом на край світу, Атосе, коли впізнає вас. Нехай, вже свою ненависть вона звертає на мене одного.

— О, мій дорогий, що за важність, якщо вона і вбила б мене! Чи не думаєте ви, що я складаю велику ціну життю?

— Тут якась таємниця, Атосе. Ця жінка — шпигунка кардинала. Я впевнений у цьому.

— Тоді будьте обережні. Коли ваша лондонська пригода не викликає в кардинала захоплення, то він, напевно, зненавидить вас. А що врешті-решт він не може нічого закинути вам відверто, ненависть же — надто кардиналова — прагне задовольнити себе, будьте обачним. Якщо ви виходите, не виходьте самі, якщо їсте — їжте з обережністю. Одне слово, не звіряйтеся ні на кого, навіть на свою тінь.

— На щастя, — відповів Д'Артаньян, — така загроза існуватиме тільки до післязавтрашнього вечора, бо в армії нам доведеться остерігатися самих чоловіків.

— А поки що, — сказав Атос, — я відмовляюся від свого добровільного ув'язнення й ходитиму з вами скрізь. Вам треба повернутися на вулицю Могильників. Я піду з вами.

— Хоч як до неї близько, — мовив Д'Артаньян, — я не можу йти туди в такому вигляді.

— Дійсно, — й Атос дзеленькнув у дзвіночок.

Увійшов Грімо.

Атос жестом звелів йому піти до Д'Артаньяна й принести одяг. Грімо на мигах відповів, що зрозумів, і подався виконувати розпорядження.

— А все ж таки, мій друже, наша справа з екіпіруванням не посувається, — сказав Атос, — бо, коли я не помиляюсь, усе своє вбрання ви залишили в міледі, яка, безумовно, і гадки не матиме повернути його вам. На щастя, у вас є сапфір.

— Сапфір належить вам, дорогий Атосе. Хіба ви не казали мені, що це ваш родинний перстень?

— Так, мій батько купив його, як він казав мені колись, за дві тисячі екю. Цей перстень був частиною його весільних подарунків моїй матері. Він напрочуд

гарний. Моя мати подарувала його мені, а я, божевільний, замість того, щоб зберегти його, як святиню, подарував перстень цьому створінню.

— Тоді, мій любий, візьміть його, бо він ваш: я розумію, як ви повинні дорожити ним.

— Щоб я взяв цей перстень після того, як він побував у руках цієї підлої тварюки! Цей перстень, Д'Артаньяне, спаплюжено.

— Ну, продайте його.

— Їродати діамант, що дістався мені від матері! Я вважав би це за профанацію святощів.

— Тоді заставте його. Вам охоче дадуть за нього понад тисячу екю. Цієї суми задосить для ваших потреб. У подальшому, першими ж грошима, що надійдуть до вас, ви викупите його й одержите очищеним від старих плям, бо він пройде крізь руки лихварів.

Атос усміхнувся.

— Ви чудовий товариш, Д'Артаньяне, — сказав він. — Своїми веселощами ви завжди розганяєте сумні думки. Нехай так, віддамо перстень під заставу, але з одною умовою.

— З якою?

— П'ятсот екю вам, а п'ятсот мені.

— Що ви вигадали, Атосе? Мені не потрібно й четвертої частини цієї суми. Я служу в гвардії, і, продавши сідло, матиму таку суму. Що мені треба? Коня для Планше, ось і все. До того ви забуваєте, що й у мене є перстень.

— Яким ви дорожите ще більше, як мені здається, ніж я своїм. Принаймні так мені здається.

— Так, через те, що в крайньому разі він не тільки визволить нас зі скрутного становища, але ще й з великої небезпеки. Це не тільки дорогоцінний діамант, а ще й чародійний талісман.

На ту хвилину до кімнати ввійшов Грімо в супроводі Планше. Останній, турбуючись за свого пана й бажаючи знати, що з ним сталося, скористався з нагоди й сам приніс одяг.

Д'Артаньян перевдягнувся, Атос так само. Коли вони були готові вийти, Атос удав, ніби націлюється. Грімо зараз же зняв мушкет і налаштувався йти за своїм паном.



Без будь-яких пригод дісталися вони до вулиці Могильників. Бонасьє стояв на порозі й глузливо зиркав на Д'Артаньяна.

— А, люб'язний мій пожилъче, — сказав він — покваптеся. У вас зараз чарівна молода дівчина, чекає на вас, а жінки, самі знаєте, не люблять, щоб їх змушували чекати.

— Це Кетті, — скрикнув Д'Артаньян і кинувся в коридор.

Дійсно, на майданчику перед кімнатою, притулившись до дверей, стояла бідолашна дівчина й уся тремтіла.

Побачивши його, вона сказала:

— Ви обіцяли боронити мене від її гніву. Ви ж бо занапастили мене.

— Так, дійсно, — відповів Д'Артаньян, — заспокойся, Кетті. А що ж сталося у вас після мого відходу?

— Хіба я знаю? — сказала Кетті. — На її вигуки збіглися лакеї. Вона осатаніла від люті. Усі прокльони, які є на світі, вона виригнула на вашу голову. Тоді мені спало на думку, що вона згадає, як ви пройшли до її спальні через мою кімнату і візьме мене за вашу співучасницю. Я прихопила трохи грошей, що були в мене, мої цінні речі й втекла.

— Бідолашна голубко! Що ж мені робити з тобою? Позавтра я від'їжджаю.

— Усе, що хочете, пане. Заберіть мене з Парижа, заберіть мене з Франції.

— Не можу ж я взяти тебе з собою на облогу Ла-Рошелі.

— Але ви можете прилаштувати мене в провінції, до якоїсь знайомої вам дами, на вашій батьківщині, наприклад.

— Е, моя люба! На моїй батьківщині дами не мають покоївок. Але стривай. Знайшов... Планше, піди до Арамиса й попроси його негайно завітати до мене. Мені треба сказати йому щось дуже важливе.

— А-а, розумію, — сказав Атос.— Чому ж не до Портоса? Мені здається, що його маркіза...

— Маркіза Портоса вдягається за допомогою писарчуків свого чоловіка, — усміхнувшись, сказав Д'Ар-

таньян. — До того ж Кетті й не схотіла б жити на Ведмежій вулиці... Чи не так, Кетті?

— Я буду жити де завгодно, аби тільки сховатися так, щоб не знали, де я.

— Тепер, Кетті, ми маємо розлучитися, і, значить, ти не будеш більше ревнувати...

— Хоч де б ви не були, пане, поблизу чи далеко, я завжди вас кохатиму.

— От де знайшла притулок сталість! — пробурмотів Атос.

— І я так само, — відповів Д'Артаньян, — я завжди кохатиму тебе, будь спокійна. А скажи, — це для мене дуже важливо, — чи не чула ти чогось про одну молоду жінку, яку викрадено якимось уночі?

— Заждіть!.. Боже мій! Невже ж, пане, ви все ще кохаєте цю жінку?

— Ні, її кохає один з моїх приятелів. Ось цей Атос.

— Я! — скрикнув Атос таким голосом, ніби помітив, що наступив на гадюку.

— Звичайно, ти, — сказав Д'Артаньян, стискуючи йому руку. — Ти добре знаєш, як ми співчуваємо цій бідній маленькій пані Бонасьє. До того ж Кетті нікому не скаже, чи не так, Кетті? Розумієш, моя голубко, це — дружина того мацапури, якого ти бачила біля дверей, ідучи сюди.

— О, Боже мій, — скрикнула Кетті, — ви нагадали мені, як я злякалась. Хоч би він не впізнав мене!

— Як упізнав? Хіба ти вже бачила колись цього чоловіка?

— Він двічі приходив до міледі.

— А коли саме?

— Днів п'ятнадцять — вісімнадцять тому. Саме так. Учора ввечері він знову був.

— Учора ввечері?

— Так, на хвилину раніше, ніж прийшли ви.

— Дорогий Атосе! Нас оточено цілою мережею шпигунів, ти думаєш, він упізнав тебе, Кетті?

— Я насунула на лоб чепчик, побачивши його, та це було, мабуть, запізно.

— Спустіться на низ, Атосе, він до вас ставиться не так недовірливо, як до мене, і подивіться, чи все ще він стоїть біля дверей.

Атос спустився й швидко повернувся.

— Він пішов, а будинок зачинено.

— Він пішов на доповідь і скаже, що всі голуби тепер у голубнику.

— Так тікаймо, — сказав Атос, — залишимо тут самого Планше, щоб він розказав нам усі новини.

— Хвилину. Ми послали по Араміса.

— Дійсно, заждемо Араміса.

Тієї хвилини ввійшов Араміс.

Йому розказали, в чому річ, і з'ясували, як конче потрібно, щоб в одній зі своїх знайомих знатних дам він знайшов місце для Кетті.

Араміс замислився на хвилину і, зашарівшись, сказав:

— Це дійсно дуже потрібно для вас, Д'Артаньяне?

— Я буду вдячний вам усе життя.

— Так ось, мадам де Буа-Трасі просила мене, здається, для одної своєї приятельки, що перебуває в провінції, вірну покоївку. Якщо ви, Д'Артаньяне, можете ручитися за мадмуазель...

— О, пане, — скрикнула Кетті, — будьте певні, я цілком буду віддана тій особі, що дасть мені змогу залишити Париж.

— Коли так, — мовив Араміс, — усе владнається.

Він сів до столу й написав кілька слів, запечатав записку своїм перснем і передав її Кетті.

— Тепер, моя дитинко, — сказав Д'Артаньян, — ти знаєш, що тут нам не краще, ніж тобі. Поки що розлучимося. А побачимось за кращих часів.

За хвилину троє юнаків розпрощалися, щоб о четвертій зібратися в Атоса, а Планше залишили доглядати квартиру.

Араміс повернувся додому, а Атос і Д'Артаньян понесли віддавати сапфір під заставу.

Як і передбачав наш гасконець, за перстень їм одразу дали триста пістолів.

Атос і Д'Артаньян з енергією військових, як знавці своєї справи, витратили близько трьох годин на покупку мушкетерської екіпіровки. До того ж Атос був людиною поблажливою і дворянином з голови до кінчиків нігтів. Коли якась річ була йому до вподоби, він платив запро-

шену суму, навіть не просячи знизити її. Д'Артаньян хотів був зробити з приводу цього деякі зауваження, та Атос, усміхаючись, поклав йому руку на плече, і Д'Артаньян зрозумів, що торгуватися дозволено йому, бідному гасконському дворянину, а не особі із зовнішністю принца.

Мушкетер відшукав чудового андалузського коня, чорного, як смола, гарячого, як вогонь, з тонкими й стрункими ногами, шести років. Він уважно обдивився його і не знайшов жодної вади. За нього просили тисячу ліврів. Мабуть, його можна було б купити й дешевше, але тоді, як Д'Артаньян торгувався з баришником, Атос відлічив уже сто пістолів.

Для Грімо купили пікардійського коня, кремезного й міцного, за триста ліврів. Але коли купили сідло й зброю для Грімо, зі ста п'ятдесяти пістолів в Атоса не залишилося ні шага, Д'Артаньян запропонував приятелеві взяти невелику частину грошей, що припадала йому, у борг, який поверне з часом. Атос замість того, щоб відповісти, здвигнув плечима.

— Скільки давали за перстень, щоб придбати його у власність? — спитав Атос.

— П'ятсот пістолів.

— Тобто ще двісті пістолів: сто пістолів вам, сто — мені. Та це ж цілий скарб, мій дорогий; вертайтеся до ювеліра.

— Як? Ви хочете...

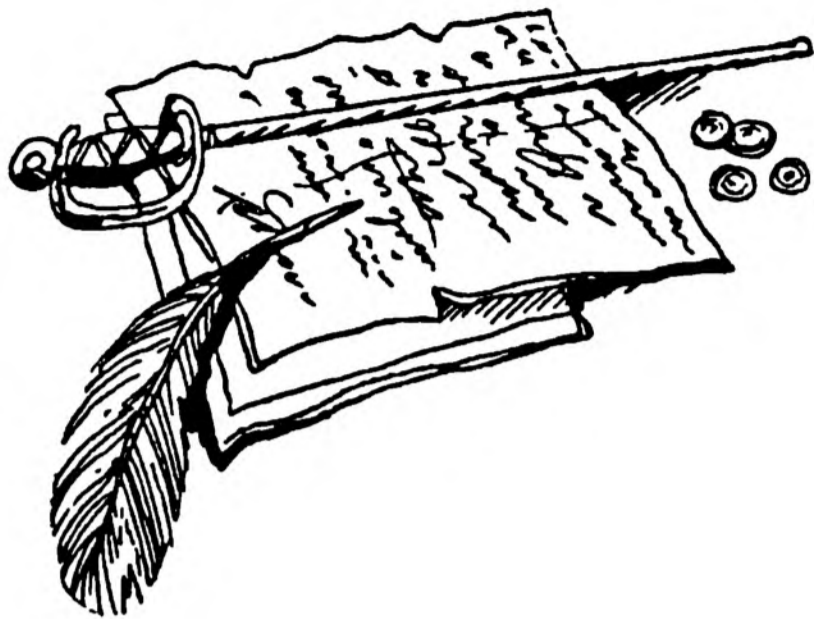
— Цей перстень, напевно, навіював би мені багато сумних спогадів. До того ж у нас ніколи не буде трьохсот пістолів, щоб викупити його, і, таким чином, у цій справі ми даремно загубили б дві тисячі ліврів. Підіть скажіть йому, що перстень його, і повертайтеся з двомастами пістолями.

— Подумайте, Атосе...

— Готівка дорога у наш час, і треба вміти жертвувати. Ідіть, Д'Артаньяне, ідіть! Грімо зі своїм мушкетом піде з вами.

За півгодини Д'Артаньян без жодних пригод повернувся з двома тисячами ліврів.

Отак Атос знайшов у своїй господі кошти, на які й не розраховував.



## РОЗДІЛ VIII

### *Видіння*

О четвертій усі четверо приятелів зібралися в Атоса. Клопотів щодо екіпірування уже не було.

Раптом увійшов Планше з двома листами на адресу Д'Артаньяна.

Один з них мав вигляд маленької довгастої записки, гарно згорненої й запечатаної красивою печаткою зеленого воску, де був витиснений голуб із гілочкою.

Другий — велике послання, квадратне, оздоблене страшним гербом його еміненції, герцога-кардинала.

Д'Артаньян глянув на маленьку записку, і серце йому закалатало сильніше: він, здавалося, впізнав почерк. Дарма що юнак бачив його тільки один раз, спо-мин про нього вривався йому в саму глибину серця.

Він узяв маленьку записку й швидко розгорнув її:

*«Наступної середи між шостою й сьомою вечора їдьте прогулятися по дорозі до Шайо й уважно придивляйтеся до карет, що проїжджатимуть. Якщо вам дороге ваше життя і життя тих, хто вас кохає, то не кажіть жодного слова, не робіть жодного руху, з якого можна було б здогадатися, що ви впізнали особу, яка відважується на все, аби побачити вас хоч на мить».*

Підпису не було.

— Це пастка, — сказав Атос, — не їдьте, Д'Артаньяне.

— А все ж, мені здається, — відповів Д'Артаньян, — що почерк мені знайомий.

— Він, мабуть, підроблений, — відмовив Атос. — О шостій чи о сьомій шлях до Шайо зовсім безлюдний. Це однаково, що піти на прогулянку в ліс Бонді.

— А коли ми поїдемо туди гуртом! — скрикнув Д'Артаньян. — Не з'їдять же, чорт забирай, нас усіх чотирьох та ще з чотирма лакеями, з кіньми та зброєю.

— До того ж це була б добра нагода повеличатися нашим спорядженням, — вкинув слово Портос.

— Але коли це пише жінка, — зауважив Арамис, — і жінка та не бажає, щоб її впізнали, то ви її скомпрометуєте, Д'Артаньяне, що зовсім не личить джентльменові.

— Ми залишимося ззаду, — сказав Портос, — а він сам поїде попереду.

— Так, але недовга річ вистрілити з карети, що мчить учвал.

— Та вони не влучать у мене, — сказав Д'Артаньян. — Тоді ми на наздоженемо карету й знищимо всіх, що сидітимуть усередині. Все ж таки на декількох ворогів буде менше.

— Він має рацію, — сказав Портос. — Битва! Треба ж перевірити нашу зброю.

— Ну, що ж! Потішмось! — сказав Арамис з сумирним і байдужим виглядом.

— Як хочете, — озвався Атос.

— Панове, — сказав Д'Артаньян, — тепер пів на п'яту, і до шостої ми ледве чи встигнемо бути на дорозі до Шайо.

— До того ж, коли ми вирядимось запізно, — відмовив Портос, — нас не побачать, і буде прикро. Отже, рушаймо панове.

— Та ви забули про другий лист, — нагадав Атос, — а мені здається з його печатки, він вартий того, щоб його розгорнути. Мене особисто, дорогий Д'Артаньяне, він турбує більше, ніж маленька нікчемна записка, яку ви ніжно сховали біля свого серця.

Д'Артаньян почервонів.

— Ну, побачимо, панове, — сказав юнак, — побачимо, чого бажає від мене його еміненція.

Д'Артаньян розгорнув листа й прочитав:

*«Пана Д'Артаньяна, королівської гвардії, роти Дезе-сара, просять завітати до палацу кардинала сьогодні, о восьмій вечора.*

*Ла Удін'єр, капітан гвардії».*

— Чорт забирай, — промовив Атос. — Це побачення більш неприємне ніж перше.

— Я піду на друге, завітавши на перше, — сказав Д'Артаньян, — одне о сьомій, друге — о восьмій. Часу вистачить на обидва.

— Гм, я не пішов би, — мовив Арамис. — Галантний кавалер не може нехтувати побаченням, призначеним дамою, але розсудливий джентльмен може знайти привід для пробачення за те, що не завітав до його еміненції, особливо якщо є всі підстави думати, що запрошують зовсім не для люб'язностей.

— Я згоджуюсь з Арамисом, — сказав Портос.

— Панове, — пояснив Д'Артаньян, — я вже якось одержав таке запрошення від його еміненції через пана де Кавуа й не звернув на нього уваги, а на наступний день зі мною скоїлося велике лихо: щезла Констанція. Хай буде що буде, я піду.

— Як ви вирішили, — сказав Атос, — то йдіть.

— А Бастилія? — спитав Арамис.

— Ну, що ж? Ви мене визволите, — відповів Д'Артаньян.

— Безсумнівно, — відповіли разом Арамис і Портос, з такою впевненістю, немов ішлося про звичайну річ, — безсумнівно, ми вас визволимо. Але, беручи до уваги, що післязавтра ми вирушаємо, ви зробите краще, коли не наражатиметесь на ту Бастилію.

— Краще зробимо так, — порадив Атос, — не залишаймо Д'Артаньяна самого сьогодні ввечері. Кожен з нас хай чекає на нього біля дверей палацу з трьома мушкетерами позаду себе. Коли ми побачимо, що виїжджає якась підозріла, із зачиненими дверцятами карета, ми нападаємось на неї. Давно вже в нас не було бійки з гвардійцями пана кардинала, і пан де Тревіль, напевно, вважає нас за покійників.

— Можна, не помиляючись, сказати, Атосе, — вас створено, щоб ви стали за командира армії, — промовив Арамис. — Що ви скажете з приводу цього плану, панове?

— Чудово! — хором відповіли юнаки.

— Отже, я біжу до казарм, — сказав Портос, — і попереджу товаришів, щоб вони були напоготові пів на восьму. Побачення на площі палацу кардинала, а ви тим часом звеліть лакеям засідлати коней.

— Але в мене нема коня, — сказав Д'Артаньян. — Правда, я можу послати за конем до пана де Тревілья.

— Не треба, — мовив Арамис. — Ви візьмете одного з моїх.

— Скільки ж їх у вас? — спитав Д'Артаньян.

— Троє.

— Дорогий Арамисе, — сказав Атос, — ви, імовірно, найзаможніший поет Франції й Навари.

— Послухайте, Арамисе! Ви, напевно, не знаєте, що робити з трьома кіньми, чи не так? Для мене навіть незрозуміло, навіщо ви купили стільки?

— Я й не купував. Третього привів до мене сьогодні вранці якийсь слуга без лівреї й не схотів сказати, від кого він. Запевняв тільки, що одержав такий наказ від свого пана...

— Чи від своєї пані, — перебив Д'Артаньян.

— Не в тім справа, — почервонів Арамис. — Він запевняв мене, кажу я, що має наказ від свого пана приставити цього коня до моєї стайні, не кажучи, хто його надіслав.

— Тільки з поетами трапляються такі речі, — серйозно мовив Атос.

— У такому разі, зробімо краще так, — запропонував Д'Артаньян, — на якому коні ви поїдете: на тому, якого ви купили, чи на тому, якого вам подарували?

— Звичайно, на тому, який подарували. Ви розумієте, Д'Артаньяне: не можу ж я образити... Одішліть ваше сідло до казарм мушкетерів, і вам приведуть вашого коня разом з нашими.

— Дуже добре. Але вже п'ята. Поспішімо.

За чверть години постать Портоса замаячила в кінці вулиці Феру на чудовому іспанському жеребці. Слідом за ним їхав Мушкетон на маленькому, але гарному овернському конику. Портос аж сяяв з радощів і гордощів.

Одночасно з ним на другому кінці вулиці з'явився Арамис на чудовому англійському скакуні, за ним їхав



Базен на руанському коні, ведучи за гнuzдечку дужого мекленбурзького коня. Цей кінь призначався Д'Артаньянові.

Обидва мушкетери зустрілись біля дверей. Атос і Д'Артаньян дивились на них з вікна.

— Чорт забирай! — сказав Араміс. — У вас чудовий кінь, мій любий Портосе.

— Так, — відповів Портос. — Це той самий кінь, якого повинні були прислати мені спочатку. Але через дурний жарт чоловіка його було замінено на іншого. Чоловіка цього вже покарано, і я цілком задоволений.

Потім з'явилися Планше й Грімо, теж з кіньми своїх панів. Д'Артаньян і Атос спустилися вниз, скочили в сідла, і всі рушили: Атос на коні, яким завдячував своїй дружині, Араміс — своїй коханці, Портос — жінці судового, Д'Артаньян — своїй долі, найкращій коханці, яка є на світі.

Лакеї їхали позаду них.

Біля Лувру чотири приятелі зустріли пана де Тревіля, що повертався з Сен-Жермена. Він спинив їх, щоб привітати з такою чудовою екіпіровкою. Ця зупинка миттю зібрала коло них кілька сотень роззяв.

Д'Артаньян скористався цією нагодою й сказав де Тревілю про лист з великою червоною печаткою і з гербом кардинала. Про другий лист, звичайно, він не сказав ні слова.

Пан де Тревіль схвалив їхній план й запевнив, що коли б Д'Артаньян завтра не прийшов до нього, то він зумів би розшукати його, хай би де той був.

У ту хвилину годинник на Самаритянці вибив шосту. Чотири приятелі перепросили, пославшись на побачення, і простилися з паном де Тревілем.

Скачучи галопом, вони незабаром виїхали на дорогу до Шайо. Починало темніти. Карети проїжджали то в одному, то в іншому напрямку. Д'Артаньян під охроною своїх друзів, що стояли в кількох кроках від нього, пильно вдивлявся всередину карет і не бачив жодного знайомого обличчя.

Нарешті через п'ятнадцять хвилин чекання, коли вже майже сутеніло, з'явилася карета, що мчала по до-

розі від Севра. Якесь передчуття підказало Д'Артаньянові, що в цій кареті їхала особа, яка призначила йому побачення. Юнак, сам дивуючись, відчував, як калатало його серце.

Саме тієї хвилини з-за порт'єри карети виткнулася голова жінки, що притулила два пальця до рота, чи то подаючи знак мовчанки, чи то посилаючи поцілунок. Д'Артаньян злегка скрикнув з радощів: ця жінка, або, точніше ця поява — бо карета промчала зі швидкістю привида, — була пані Бонасьє. Мимохіть, дарма що його попереджено, Д'Артаньян пустився вчвал і в кілька стрибків коня наздогнав карету, але скло дверцят було спущене. Привид зник.

Д'Артаньян пригадав тоді дану йому пораду: «Коли ви цінуєте своє життя і життя тих, хто вас кохає, залишайтеся нерухомі, ніби ви нічого не бачили».

Д'Артаньян спинився, хвилюючись не за себе, а за бідну жінку, яка, очевидно, наражалася на велику небезпеку, призначаючи йому це побачення.

Ошелешений, він залишився на тому ж місці й не знав, що робити. Коли це була пані Бонасьє й коли вона поверталася до Парижа, навіщо це миттєве побачення, навіщо цей швидкий обмін поглядами, навіщо цей непомітний поцілунок?

Якщо, з іншого боку, то була не вона, — а це можливо, бо в присмерку легко було помилитися, — то чи не була це спроба замаху на нього за допомогою примани в особі жінки, яку він кохав?

Товариші під'їхали до Д'Артаньяна. Усі троє виразно бачили жіночу голову, що промайнула в дверцятах карети, та ніхто, окрім Атоса, не знав пані Бонасьє. На думку Атоса, це була вона, але, менш захоплений цим гарненьким личком, ніж Д'Артаньян, він угледів у глибині карети іншу голову, голову чоловіка.

— Коли дійсно так, — міркував Д'Артаньян, — то, напевно, вони перевозять її з одної тюрми до іншої. Але що ж вони хочуть зробити з нею, сердешною? Чи побачу я її коли-небудь?

Вибило пів на восьму. Карета запізнилася на двадцять хвилин. Приятелі Д'Артаньяна пригадали, що в

нього має бути ще один візит, зауваживши при цьому, що є час і відмовитися від нього. Та Д'Артаньян був разом упертий і цікавий.

У почесному полку мушкетерів усі знали Д'Артаньяна. Усім було відомо, що згодом і він буде мушкетером, а тому заздалегідь дивились на нього як на товариша.

Через це кожен з мушкетерів охоче погодився взяти участь у справі, для якої їх закликали. До того ж здавалося, що йдеться про якийсь жарт з паном кардиналом і його людьми, а на такі експедиції наші шановні дворяни завжди були ладні.

Атос поділив їх на три групи. На чолі одної став він сам, другу доручив Арамісові, третю — Портосові.

Д'Артаньян відважно ввійшов у головні двері. Він передав листа черговому службовцеві. Той провів його до приймальні й подався у внутрішні покої палацу.

У цій кімнаті були п'ять чи шість гвардійців кардинала, що впізнали Д'Артаньяна й, знаючи, що це він поранив Жюсака, дивилися на нього із загадковою усмішкою.

В їхній усмішці Д'Артаньян убачав лиху ознаку. Проте нашого гасконця нелегко було залякати. З гордовитим виглядом, поклавши руку на стегно, він став перед гвардійцями у вичікувальній позі, не позбавлений величі.

Служитель повернувся і жестом запросив Д'Артаньяна йти за ним. Нашому гасконцеві здалось, що гвардійці, побачивши, як він заходить, почали перешіптуватися. Він пройшов коридор, перетнув велику залу, увійшов у бібліотеку й опинився перед чоловіком, який сидів за письмовим столом і писав.

Служитель завів його й пішов назад, не мовивши ані слова. Д'Артаньян стояв і розглядав цю людину.

Спочатку він подумав, що перед ним якийсь суддя, що вивчає справи, але побачив, що чоловік за столом виправляє рядки неоднакової довжини, вибиваючи такт пальцями. По хвилині поет згорнув рукопис, на обгортці якого було написано: «Мірам», трагедія на п'ять дій, і підвів голову.

Д'Артаньян упізнав кардинала.



## РОЗДІЛ ІХ

### *Грізний привид*

Кардинал сперся ліктями на рукопис, щокою на руку й з хвилину дивився на юнака. Ні в кого не було таких допитливих очей, як у його еміненції Ришельє, і Д'Артаньян відчував, як цей погляд пробіг по його жилах, наче пропасниця.

А втім, поведінка його була досить невимушена, й, тримаючи в руці капелюха, без особливої зарозумілості, але й без зайвої покірливості, він чекав на ласкаве розпорядження кардинала.

— Пане, — звернувся до нього Ришельє, — ви Д'Артаньян з Беарна?

— Так, монсеньйоре, — відповів юнак.

— У Тарбі та його околицях, — вів далі кардинал, — декілька гілок роду Д'Артаньянів, до якого з них ви належите?

— Я син того Д'Артаньяна, що брав участь у релігійних війнах з великим королем Генріхом, батьком його величності.

— Так. Це ви місяців сім-вісім тому приїхали з батьківщини шукати щастя в столиці?

— Так, монсеньйоре.

— Ви їхали через Менг, де з вами сталась якась пригода, не знаю, яка саме, але щось таке було.

— Монсеньйоре, — відповів Д'Артаньян, — зі мною сталося...

— Не треба, не треба, — перебив його кардинал з усмішкою, яка показувала, що вся історія йому відома

так само досконало, як і тому, хто хотів її розказувати. — Вас рекомендував пан де Тревіль, чи не так?

— Так, монсеньйоре, але саме під час тієї нещасної пригоди в Мензі...

— Був загублений лист, — додав його еміненція. — Я знаю й про це. Пан де Тревіль справжній фізіономіст і розпізнає людей з першого погляду. Він влаштував вас до роти свого зятя Дезесара, даючи надію, що згодом вас візьмуть у мушкетери?

— Монсеньйор має цілком точні відомості.

— Від того часу у вас було багато пригод. Якось ви прогулювались за картезіанським монастирем, коли краще було б для вас не ходити туди. Потім поїхали з вашими друзями на Форзькі води. Друзі спинилися на дорозі, а ви поїхали далі. І це цілком зрозуміло, ви мали справу в Англії.

— Монсеньйоре, — сказав уражений Д'Артаньян, — я їхав...

— На полювання до Віндзора, чи до іншого місця, — це нікого не обходить. Я знаю про все, бо це мій обов'язок знати про все. Коли ви повернулися, вас прийняла одна дуже вельможна особа, і я радий бачити, що ви зберегли річ, яку вона подарувала вам на пам'ять.

Д'Артаньян швидко повернув самоцвіт усередину, та запізно.

— Другого дня, — провадив далі кардинал, — вас відвідав де Кавуа. Він приходив просити вас завітати до палацу, але ви не відвідали його, і зробили помилку.

— Монсеньйоре, я боявся накликати на себе неласку вашої еміненції.

— Чому? За те, що ви виконали наказ вашого начальства з таким розумом і відвагою, з якою ніхто інший не зробив би? Ви боялися накликати мою неласку, коли заслуговували тільки на похвалу! Я караю лише тих, хто не слухається, а не тих, хто, як ви, занадто слухняні. На доказ цього пригадайте дату, коли я посилав по вас, і пошукайте в пам'яті, що сталося того самого вечора.

Це був той самий вечір, коли викрадено пані Бонасьє. Д'Артаньян здригнувся. Він згадав, як півгодини

тому бідна жінка проїхала повз нього, повезена тою самою силою, що примусила її щезнути.

— Кінець-кінцем, — вів далі кардинал, — через те, що деякий час я нічого не чув про вас, мені схотілося знати, що ви робите. До того ж ви повинні бути вдячні мені: ви ж самі бачили, як вас за всіх нагод милували.

Д'Артаньян шанобливо вклонився.

— Так поводитись з вами не тільки з почуття природної справедливості, але й за планом, який я накреслив стосовно вас.

Подив Д'Артаньянів дедалі збільшувався.

— Я хотів викласти вам цей план у той день, коли я вперше запрошував вас. Але ви не з'явилися. На щастя, нічого не пропало від цієї затримки, і сьогодні ви вислухаєте його. Сідайте отут, пане Д'Артаньяне, навпроти мене. Ви дворянин досить доброго роду і маєте право слухати мене сидячи.

І кардинал пальцем вказав юнакові на стілець.

Д'Артаньян був здивований усім, що тут діялося, тому його співбесідникові довелося двічі повторити своє запрошення.

— Ви відважні, пане Д'Артаньяне, — провадив далі кардинал, — ви розсудливі, це ще краще. Я люблю людей з розумом і серцем. Не лякайтеся, — усміхнувся він, — кажучи: людей з серцем, я маю на увазі людей сміливих. Незважаючи на вашу молодість та на те, що ви тільки-но почали жити, ви вже маєте потужних ворогів. Якщо ви не вживатимете застережних заходів, ви пропали.

— Так, монсеньйоре, пропаду безсумнівно, і, на жаль, їм буде дуже легко це зробити, бо вони сильні й мають підтримку, а я самотній.

— Так, правда, але хоч би які ви були самотні, ви багато вже зробили й, я певний, зробите ще більше. Проте мені здається, на тому авантюрному шляху, який ви обрали, вам потрібний керівник. Отже, ви приїхали до Парижа, якщо я не помиляюся, з честолюбним наміром зробити кар'єру.

— Мої роки — роки божевільних сподівань, монсеньйоре, — відповів Д'Артаньян.

— Божевільні сподівання тільки для дурнів, а ви розумний. І послушайте, що сказали б ви, коли б я запропонував вам місце лейтенанта моєї гвардії й командира роти після війни?

— Ох, монсеньйоре!

— Ви погоджуєтеся, чи не так?

— Монсеньйоре... — пробелькотів страшенно стурбований Д'Артаньян.

— Як, ви відмовляєтеся? — скрикнув здивований кардинал.

— Я служу в гвардії його величності, монсеньйоре, і не маю підстав бути невдоволеним.

— Але мені здається, що моя власна гвардія вона ж і гвардія його величності, і в якому полку французької армії не служили, ви однак служите королю.

— Ваша еміненція не так зрозуміли мої слова.

— Вам потрібний привід. Я розумію. Такий привід у вас є: службове підвищення, кампанія, що розпочинається, нагода, яку я вам пропоную, все це про око людське. Для вас же — потреба певної протекції. Ви повинні знати також, пане Д'Артаньяне, що я одержав серйозні скарги на вас: ви далеко не всі дні й не всі ночі присвячуєте службі королю.

Д'Артаньян почервонів.

— У мене, — казав далі кардинал, поклавши руку на стос паперів, — у мене тут ціла справа щодо вас. Але перш ніж прочитати її, я хотів переговорити з вами. Я знаю вас як людину рішучу, і ваша служба, якщо вами керуватимуть замість того, щоб доводити вас до лиха, могла би принести вам велику користь. Отже, обміркуйте й наважтеся.

— Ваша доброта зворушує мене, монсеньйоре, — мовив Д'Артаньян. — Я відчуваю таке величчя душі вашої еміненції, що себе вважаю нікчемою, як черв'як землі. А оскільки монсеньйор дозволяє мені говорити щиро...

Д'Артаньян спинився.

— Кажіть.

— Я маю сказати вашій еміненції, що всі мої друзі служать у мушкетерах і в гвардії короля, а вороги, якось фатально, — у вашої еміненції. До мене жахли-

во поставляться тут і погано подивляться там, коли я прийняв би вашу пропозицію, монсеньйоре.

— Чи не спала вам у голову така гордовита думка, що я пропоную вам не те, чого ви варті? — спитав кардинал, зневажливо посміхнувшись.

— Ваша еміненція дуже добра до мене, а я, здається, нічого не зробив, щоб бути гідним такої ласки. Незабаром розпочнеться облога Ла-Рошелі, монсеньйоре. Я служитиму перед очима вашої еміненції. Коли я матиму щастя поводитися при облозі так, що заслужу на вашу увагу, тоді, принаймні, за мною буде якийсь блискучий подвиг. Він виправдав би протекцію, яку ви мені ласкаво пропонуєте. Усе має статися у свій час, монсеньйоре. Мабуть, пізніше я й матиму право служити вам, але зараз це буде виглядати, наче я вам продався.

— Тобто ви відмовляєтесь служити мені, — сказав кардинал роздратованим тоном, в якому бриніло щось на зразок поваги. — Будьте вільні й у своїй ненависті й у своїх симпатіях.

— Монсеньйоре...

— Досить, досить, — перебив кардинал, — я не гніваюся на вас. Хоч ви й самі розумієте, що досить захищати й винагороджувати друзів, а про ворогів ми не зобов'язані піклуватися, все ж таки я раджу вам: будьте обережні, поведіться добре, пане Д'Артаньяне: як тільки я перестану захищати вас, я не дам за ваше життя ні шага.

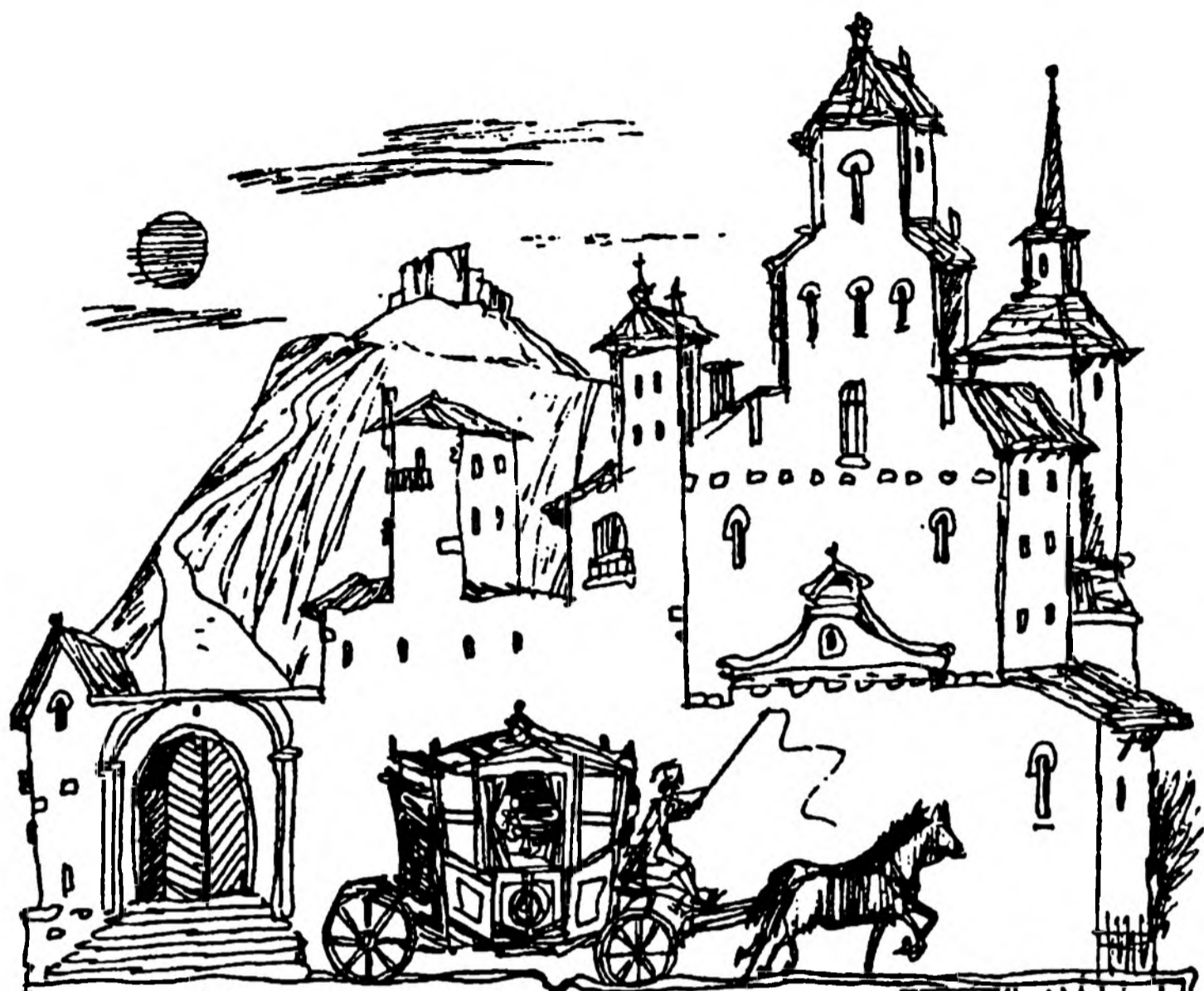
— Намагатимуся, монсеньйоре, — відповів гасконець із благородною упевненістю.

— Пам'ятайте ж, — сказав, підкреслюючи свої слова, Ришельє, — і згадайте, що я закликав вас до себе і зробив усе, щоб перешкодити лиху.

— Що б не трапилося в майбутньому, — відповів Д'Артаньян, поклавши руку на серце й кланяючись, — вічна вдячність вашій еміненції за те, що ви робите для мене в цю хвилину.

— Отже, ми побачимось, як ви казали, пане Д'Артаньяне, після війни. Я стежитиму за вами, бо я буду там, — сказав кардинал, вказавши пальцем на чудову, призначену для нього зброю. — Коли ми повернемося, тоді й поквитаємося з вами.





— Ох, монсеньйоре, не позбавляйте мене вашої милості, — скрикнув Д'Артаньян, — будьте неупереджені, монсеньйоре, якщо ви вважаєте мої вчинки за вчинки порядної людини.

— Юначе, — відповів Ришельє, — якщо я матиму змогу сказати вам те, що я сказав сьогодні, то я обіцяю вам це сказати.

Останні слова виявляли жахливу підозру. Вони кинули Д'Артаньяна у більший жах, ніж пряма погроза, бо це було попередження. Отже, кардинал хотів оборонити його від якогось лиха, яке йому загрожувало. Він відкрив рота, щоб відповісти, але гордовитим жестом кардинал дав йому зрозуміти, що аудієнцію скінчено.

Д'Артаньян пішов, але, переступивши поріг, занепав духом і не повернувся тільки тому, що пригадав серйозне й суворе обличчя Атоса. Коли б він погодився на умови, запропоновані кардиналом, Атос не подав би йому рукі, Атос зрікся б його.

Острах перед цим розбратом утримав його: настільки сильно впливає благородність характеру на все, що його оточує. Д'Артаньян спустився тими самими сходами, якими зійшов, і біля дверей зустрів Атоса й чотирьох мушкетерів, що чекали на його повернення й почали вже турбуватися. Д'Артаньян заспокоїв їх, і Планше побіг попередити інші пости, що більше не треба вартувати, бо його пан вийшов з палацу кардинала цілий та неушкоджений.

Повернувшись до Атоса, Портос і Арамис запитали про причини його дивного побачення, але Д'Артаньян сказав їм тільки, що герцог Ришельє запропонував йому вступити лейтенантом до кардинальської гвардії та що він відмовився.

— І ви добре зробили, — скрикнули враз Портос і Арамис. Атос глибоко замислився й нічого не відповів, але, коли вони залишилися на одинці, сказав:

— Ви зробили те, що повинні були зробити, Д'Артаньяне, але, можливо ви припустилися помилки.

Д'Артаньян глибоко зітхнув, бо ці слова відповідали таємному голосові його душі, який пророкував, що на нього чекають великі нещастя.

Увесь наступний день проминув у підготовці до від'їзду.

Вночі всі гвардійці роти Дезесара і мушкетерські роти пана де Тревіля, що завжди приятелювали, зішлися до купи.

Уранці, з першими звуками сурем, приятелі розішлися: мушкетери побігли до будинку пана де Тревіля, а гвардійці — до будинку пана Дезесара. Обидва капітани одразу відвели свої роти до Лувру, де король учинив огляд військам.

Після закінчення огляду гвардійці вирушили в похід самі, а мушкетери повинні були рушити разом із королем, через що Портос мав змогу проїхати у своїй чудовій екіпіровці Ведмежою вулицею.

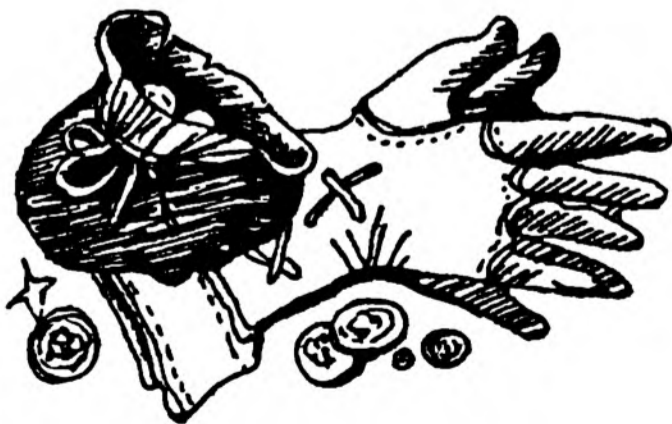
Щодо Арамиса, то він писав великого листа. До кого? Ніхто не знав. У сусідній кімнаті на нього чекала Кетті, що того ж вечору мала виїхати до Тура.

Атос маленькими ковтками допивав останню пляшку іспанського вина.

Д'Артаньян у той час вирушив уже в похід зі своєю ротою.

Прибувши до передмістя Сент-Антуан, він весело глянув на Бастилію. Але через те, що він дивився тільки на Бастилію, він зовсім не помітив міледі, що їхала на буланому коні. Вона вказала на нього пальцем двом особам підозрілої зовнішності, які зараз же наблизилися до лав, щоб краще розгледіти його. На їхнє запитання поглядом міледі відповіла знаком, що це він і є. Упевнившись, що, виконуючи її наказ, вони не пустяться помилки, вона пришпорила коня й щезла.

Ті двоє йшли слідом за ротою й біля застави Сент-Антуан сіли на коней, яких тримав за гнuzдечку слуга без лівреї.





## РОЗДІЛ X

### *Облога Ла-Рошелі*

Облога Ла-Рошелі була однією з великих політичних подій царювання Людовіка XIII та однією з визначних військових справ кардинала. До того ж з деякими обставинами цієї облоги переплелась історія, про яку йдеться, що ми не можемо не зважати на них.

Ришельє кохав королеву. Чи мало це кохання політичні цілі, а може, то було одне з тих глибоких почуттів, які Анна Австрійська навіювала всім, хто її оточував, ми не знаємо. Але ми бачили, що Бекінгем двічі чи тричі узяв гору над кардиналом. У справі ж з підвісками, через відданість трьох мушкетерів та відвагу Д'Артаньяна, герцог особливо жорстоко насміявся з нього.

Отже, Ришельє намагався не лише визволити Францію від ворогів, а ще й помститися супротивникові. Помста та мала бути величезною й блискучою, гідною людини, яка тримає у своїх руках військові сили цілого королівства. Ришельє добре розумів, що битись із Англією означає битись з Бекінгемом, що, тріумфуючи над Англією, тріумфує над Бекінгемом; нарешті, принижуючи Англію в очах Європи, він тим самим принижує Бекінгема в очах королеви.

Зі свого боку, і Бекінгем, хоч і ставив за найвищу мету честь Англії, діяв під впливом таких самих міркувань, якими керувався кардинал. Він теж прагнув особистої помсти. Він ні в якому разі не міг повернутися

до Франції як посол. Він хотів увійти туди переможцем.

Перша перемога була на боці Бекінгема. Несподівано наблизившись до острова Ре з дев'яноста кораблями та майже з двадцятитисячним військом, він зненацька напав на графа де Туарака, який від імені короля командував на острові, і після кривавої битви висадився на острові.

Граф де Туарак відступив із залогою до фортеці Сен-Мартен і залишив сотню людей у маленькому форту де Ла-Пре.

Ця подія примусила кардинала поквапитись, і ще до того, як король і він сам зможуть виїхати, щоб взяти на себе командування облогою Ла-Рошелі, він надіслав герцога Орлеанського для керівництва першими операціями і наказав стягнути до театру війни все військо, яке мав у своєму розпорядженні.

Д'Артаньян був у передньому загоні.

Король мав одразу ж після засідання парламенту поїхати за військом. Двадцять третього червня він відчув напад пропасниці, але все ж таки поїхав. Дорогою йому погіршало, і він мусив спинитись у Віллеруа.

Де спинявся король, там спинялись і мушкетери. Отже, Д'Артаньян, що служив тільки у гвардії, був розлучений, принаймні тимчасово, зі своїми приятелями — Атосом, Портосом та Арамисом. Ця розлука була дуже неприємною для них усіх, але вона турбувала б його ще більше, якби він знав, які небезпеки його оточують.

Проте він прибув без жодних пригод до табору, розташованого під Ла-Рошеллю, приблизно десятого вересня 1627 року. Гвардійці розмістились у монастирі. Д'Артаньян був самотній серед гвардійців, бо приятелював з мушкетерами. Цілими днями він походжав невеличкою мальовничою доріжкою, що вела з табору до села Ангутен. Захопившись своїми роздумами, він зайшов далі, ніж гадав. Уже вечоріло, коли при останньому промені сонця, яке заходило, йому здалося, ніби з-за тину блиснуло дуло мушкета.

Д'Артаньян був спостережливий та кмітливий. Йому спало на думку, що мушкет не міг потрапити туди

сам і що той, хто його тримає, ховається за огорожею, звичайно, не з дружніх намірів. Він вирішив тікати, аж тут несподівано з протилежного боку шляху, за ске-лею, побачив дуло другого мушкета.

Очевидно, він опинився в пастці.

Юнак глянув у напрямі першого мушкета і з деякою тривогою побачив, що зброю націлено на нього. Тільки-но дуло стало нерухоме, він впав ниць. Тієї ж секунди роздався постріл, і Д'Артаньян почув, як куля просвистіла над його головою.

Не можна було гаяти часу. Д'Артаньян схопився на ноги, і саме тоді куля, випущена з другого мушкета, розкидала в усі боки камінчики на тому місці, де він лежав.

Д'Артаньян не був з тих безглузких солдатів, які шукають марної смерті, аби про них казали, що вони не відступили ні на крок назад. До того ж тут і не можна було говорити про сміливість, бо Д'Артаньян потрапив у звичайну пастку.

«Якщо буде ще третій постріл, — міркував Д'Артаньян, — я загинув».

Він миттю кинувся до табору зі швидкістю, яка вирізняла беарнців, відомих легкістю своїх ніг. Та хоч як швидко він біг, а перший стрілець встиг знову набити рушницю й пустив йому кулю навздогін, цього разу так влучно, що вона пробила фетровий капелюх і зірвала його з голови. Капелюх відлетів на десять кроків.

Д'Артаньян не мав іншого капелюха і, підхопивши цей, прибіг до себе захеканий та страшенно блідий, сів і, нікому нічого не кажучи, задумався.

Цю пригоду можливо було пояснити трьома причинами: перше і найпростіше пояснення — то була пастка, влаштована мешканцями Ла-Рошелі, які були не проти вбити одного з гвардійців його величності, поперше, через те, щоб мати одним ворогом менше, а по-друге, у кишені цього ворога міг бути повнісінький гаманець.

Д'Артаньян скинув капелюха, подивився з усіх боків на дірку, пробиту кулею і похитав головою. Куля вилетіла не з мушкета, а з рушниці. Влучність пострілу ще з самого початку наштовхнула його на думку,

що він був зроблений не із звичайної зброї: очевидно, це не була військова засідка, бо куля виявилась не каліберною.

А може, це нагадування пана кардинала? Д'Артаньян знову заперечно похитав головою: проти людей, яких можливо було знищити одним змахом руки, його еміненція рідко вживав таких заходів.

Мабуть, то помста міледі? Це було ймовірніше. Д'Артаньян даремно намагався пригадати обличчя та одяг вбивців: він біг так швидко, що не мав змоги нічого помітити.

— О, друзі мої! — пробурмотів він, — де ви тепер? І як мені вас бракує!

Ніч Д'Артаньян провів дуже погано. Три або чотири рази він раптово прокидався. Йому весь час увижалося, що до ліжка хтось наближається, аби вбити його. Проте ніч пройшла без пригод.

А все ж Д'Артаньян не мав сумніву, що справу тільки відкладено, а не припинено зовсім.

Він цілий день був удома, під приводом негоди. Через три дні після цього, о дев'ятій ранку, вдарили на сполох: герцог Орлеанський об'їжджав пости. Гвардійці кинулися до мушкетів. Д'Артаньян і собі став на своє місце в лавах товаришів.

Брат короля проїхав удовж фронту, потім усі старшини скупчились біля нього. Разом з усіма підійшов Дезесар, начальник гвардійців. За хвилину Д'Артаньянові здалося, що пан Дезесар прикликає його до себе. Боячись помилитися, він чекав нового знаку свого начальника і тільки тоді ступив уперед, щоб вислухати наказ.

— Герцог викликає охочих до небезпечної справи, яка дасть можливість відзначитись тим, хто її виконає. Я кликав вас, щоб ви були напоготові.

— Дякую, капітане, — відповів Д'Артаньян, не зрадивши нагоді відзначитись перед герцогом.

Виявилось, що ларошельці зробили вилазку та відбили бастіон, який позавчора ще взяла королівська армія. Треба було провести дуже небезпечні розвідки, щоб довідатись, як охороняється цей бастіон.

Дійсно, через кілька хвилин герцог голосно промовив:

— Мені потрібні троє або четверо охочих з надійною людиною на чолі.

— Надійна людина в мене є, ваша високосте, — сказав Дезесар, вказуючи на Д'Артаньяна, — а тому вашій високості залишається тільки наказати, і п'ять чи шість бажаючих завжди знайдуться.

— Запрошуються четверо охочих, ладних іти зі мною на смерть! — вигукнув Д'Артаньян, підносячи вгору свою шпагу.

Двоє з його товаришів-гвардійців одразу вийшли наперед. До них приєднались ще два солдати. Такої кількості людей було досить. Д'Артаньян відмовив усім іншим, не думаючи образити тих, які зголосилися першими.

Було невідомо, що робили ларошельці, заволодівши бастіоном: чи вони кинули його, чи залишили там залогу. Щоб довідатись про це, треба було провести розвідку.

З чотирма товаришами Д'Артаньян ішов траншеєю: два офіцери були обабіч його, а солдати ззаду. Ховаючись за кам'яне облицювання траншеї, вони підійшли до бастіону на сто кроків. Обернувшись, Д'Артаньян побачив, що обидва солдати зникли.

Він гадав, що вони злякались і залишились ззаду, а тому скомандував рушати далі. На розі траншеї вони опинилися на шістдесят кроків від бастіону.

Нікого не було видно, і бастіон здавався безлюдним. Троє надзвичайно відважних юнаків обмірковували, чи йти їм далі, аж тут хмарка диму оперезала велетенські камені бастіону й близько дванадцяти куль просвистіли біля Д'Артаньяна та його товаришів.

Вони довідалися про те, що їм було потрібно знати: бастіон охороняли. Залишатись далі у цьому небезпечному місці було недоцільно. Д'Артаньян та обидва гвардійці повернулись і почали відступати, але це скидалося більше на втечу.

Коли вони наблизились до рогу траншеї, що мала трішки захистити їх, один з гвардійців упав, пробитий кулею в груди. Другий, що залишився цілим та неушкодженим, прямував далі до табору.



Д'Артаньян не хотів кидати свого товариша. Він нахилився підняти його та допомогти дістатись до своїх. Тієї ж хвилини гримнули два постріли: одна куля розтрощила пораненому голову, друга пролетіла в двох дюймах від Д'Артаньяна та вдарилась об камінь.

Юнак швидко обернувся, бо ці постріли не могли бути з бастіону, закритого рогом траншеї. Тоді йому спали на думку солдати та вчорашні вбивці. Він вирішив довідатись, з ким має справу, і з цією метою впав на тіло свого товариша, удаючи, ніби його вбито.

Із-за закинутого земляного насипу, що був розташований у тридцяти кроках від того місця, з'явилися дві голови: то були солдати, які відстали. Д'Артаньян не помилився: ці два чоловіки пішли за ним, щоб убити його, сподіваючись, що смерть його звернуть на ворога. А оскільки він міг бути тільки пораненим і згодом виказати на них, то вони підійшли прикінчити його. На щастя, ошукані хитрощами Д'Артаньяна, вони не потурбувалися набити рушниці.

Коли вони наблизились, Д'Артаньян, який, падаючи, не пускав шпаги з рук, звівся на рівні ноги і зробивши один стрибок опинився поруч із солдатами. Вбивці зрозуміли, що якщо вони побіжать до табору, не вбивши Д'Артаньяна, він їх обвинуватить, а тому перша їхня думка була перекинутися до ворога. Один з них схопив рушницю за дуло й, озброївшись нею, як палицею, намагався завдати Д'Артаньянові жахливого удару, та той уникнув цього, відскочивши у бік. Цим рухом він дав дорогу розбійникові, що прожогом кинувся до бастіону. Ларошельцям не було відомо, з якою метою прямує він до них, і тому вони почали стрілянину; солдат упав, поранений кулею у плече.

Д'Артаньян зі шпагою в руці кинувся до другого солдата. Боротьба точилася недовго. Негідник мав для оборони тільки розряджену рушницю. Шпага Д'Артаньяна сковзнула по дулові рушниці, на цей раз зовсім некорисної зброї, і пронизала вбивцеві стегно; той упав. Д'Артаньян наставив йому вістря шпаги до горла.



— О, не вбивайте мене! — вигукнув поранений, — змилюйтесь, змилюйтесь, пане офіцеро, і я вам усе розкажу.

— Та чи варта твоя таємниця того, щоб дарувати тобі життя? — спитав юнак, стримавши свою руку.

— Так, якщо вам дороге ваше життя! Адже ж вам двадцять два роки, ви красивий, ви хоробрий, і можете досягти всього, що захочете.

— Негіднику! — вигукнув Д'Артаньян, — ну, кажи мерщій, хто доручив тобі вбити мене?

— Жінка. Я її не знаю, але звать її міледі.

— Коли ти не знаєш цієї жінки, як може бути тобі відомо її ім'я?

— Мій товариш знав її й називав так. Це з ним вона умовлялась, а не зі мною; в нього в кишені є й лист цієї особи, який, мабуть, має велике значення для вас, судячи з того, що я від нього чув.

— Як сталось, що ти втрутився в цю справу?

— Він запропонував мені допомогти йому вбити вас, і я погодився.

— А скільки вона дала вам за цей блискучий подвиг?

— Сто лудорів.

— Ого! — сміючись, сказав Д'Артаньян, — Очевидно, вона дорого оцінює моє життя. Сто лудорів — це велика сума для двох таких мерзотників, як ви. Я не дивуюсь, що ти погодився, і дарую тобі життя, але з одною умовою.

— З якою? — схвильовано спитав солдат, побачивши, що не все скінчено.

— Ти мусиш здобути мені листа з кишені твого товариша.

— Але, — вигукнув розбійник, — це тільки інший спосіб вбити мене. Як же ви хочете, щоб я дістав вам листа під пострілами з бастіону?

— Неодмінно мусиш так зробити, інакше, присягаюся, я вб'ю тебе.

— Згляньтеся, пане офіцеро, змилюйтесь наді мною заради тієї молодої жінки, яку ви кохаєте й, мабуть, вважаєте за померлу, але вона жива! — вигукнув розбійник, кидаючись навколішки й спираючись на руку, бо від втрати крові сили почали зраджувати його.

— А звідки тобі відомо, що є жінка, яку я кохаю й вважаю за померлу? — спитав Д'Артаньян.

— З листа, який у кишені товариша.

— Ось ти й сам бачиш, мені конче потрібний той лист. Нема чого чекати та вагатись, бо як не гидко мені вдруге закривавити шпагу кров'ю такого мерзотника, як ти, але, присягаюсь честю дворянина...

З цими словами Д'Артаньян зробив такий виразний загрозливий рух, що поранений підвівся.

— Стійте, заждіть! — благав він, набуваючи з переляку відваги. — Я піду... піду!

Д'Артаньян одібрав у солдата рушницю, примусив його пройти вперед.

Жах був такий виразний на вкритому холодним потом обличчі, що Д'Артаньян змилювався та, з презирством дивлячись на нього, додав:

— Гей, ти, я покажу тобі різницю між хороброю людиною та таким боягузом, як ти. Залишайся, я сам піду.

І, швидко озирнувшись та стежачи за всіма рухами ворогів, користуючись усіма нерівностями даної місцевості, Д'Артаньян дістався до другого солдата.

Було два способи досягти мети: обшукати його на місці або забрати його із собою, прикриваючись тілом, як щитом, та обшукати його в траншеї. Д'Артаньян визнав кращим останній спосіб і скинув собі розбишаку на плечі. Тієї ж хвилини з бастіону почали стріляти.

Легкий удар, глухий звук трьох куль, що пробили тіло, останній зойк, передсмертні корчі довели Д'Артаньяну, що той, хто мав його вбити, врятував йому тепер життя.

Повернувшись до траншеї, Д'Артаньян скинув з плечей труп поруч з блідим як смерть пораненим. Він одразу заходився оглядати одяг убитого. Шкіряний записник, гаманець, де, очевидно, лежала частина суми, одержаної розбійником, ріжок і кості склали увесь спадок померлого.

Залишивши ріжок і кості на місці, де вони впали, він кинув гаманець пораненому й з жадобою кинувся до записника.

Між декількох незначних папірців він знайшов листа — саме того, що за ним ходив, ризикуючи своїм життям.

«Ви загубили слід цієї жінки, й вона перебуває тепер у цілковитій безпеці в монастирі, куди ви не повинні були її ні в якому разі пускати. Постарайтесь, принаймні, не проминути чоловіка, інакше, як вам добре відомо, рука в мене довга, і я примушу вас дорого заплатити за сто лудорів, що ви від мене одержали».

Підпису не було. Однак було очевидно, що лист був від міледі, а тому Д'Артаньян сховав його як доказ і, сівши в безпечному місці за рогом траншеї, почав допитувати пораненого. Той зізнався, що з убитим товаришем взявся викрасти одну молоду жінку, яка мала виїхати з Парижа через заставу Віллет. Але, затримавшись на хвилину випити в корчмі, вони спізнались на десять хвилин і прогавили карету.

— А що ж ви мали зробити з жінкою? — схвильовано спитав Д'Артаньян.

— Ми повинні були доставити її до будинку на Королівському майдані, — відповів поранений.

— Так, так, — прошепотів Д'Артаньян, — це саме так, до самої міледі.

Тоді юнак з жахом зрозумів, яка страшенна жадоба помсти спонукала цю жінку занапастити його і всіх, кого він любив, і як добре відомі були їй усі двірські інтриги, бо вона знала все. Безсумнівно, відомості ці давав їй кардинал.

Зате із щирою радістю він пригадав, що королева нарешті довідалась, у якій в'язниці нудиться за свою відданість їй пані Бонасьє, і визволила її звідти.

Тепер лист, одержаний від молодої жінки, та її переїзд дорогою Шайо, де вона промайнула, як примара, ставали йому зрозумілі.

Отже, віднині, як і передбачав Атос, з'явилась можливість відшукати пані Бонасьє, бо не існувало такого монастиря, в який не можна було знайти доступ.

Ця думка зовсім схилила Д'Артаньяна до милосердя. Він звернувся до пораненого, що неспокійно стежив за виразом на його обличчі, і простяг йому руку.

— Ходімо, — сказав він, — я не хочу кидати тебе в такому становищі. Спирайся на мою руку та ходімо до табору.

— Ходімо, — відповів поранений, не повіривши у таку великодушність, — чи не на те, щоб наказати повісити мене?

— Я дав тобі слово — і тепер вдруге дарую тобі життя.

Поранений став навколішки та поцілував ноги свого спасителя. Д'Артаньян, не маючи більше потреби залишатись біля ворогів, припинив ці вияви вдячності.

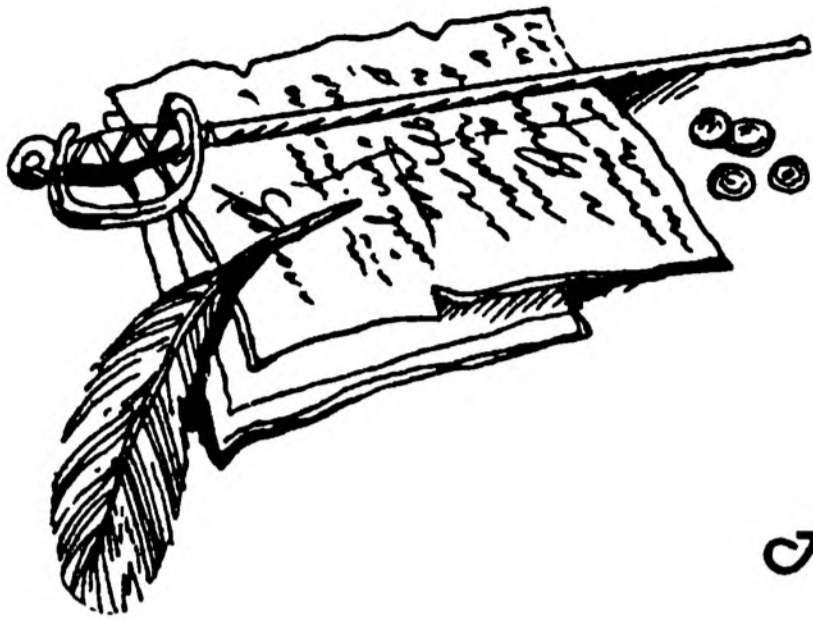
Гвардієць, що повернувся до табору після перших пострілів з бастіону, повідомив про смерть своїх чотирьох товаришів, і в полку всі були страшенно здивовані й одночасно дуже раді, побачивши Д'Артаньяна, цілим та неушкодженим.

Д'Артаньян, щоб пояснити рану товариша, завдану шпагою, вигадав, що на них було зроблено вилазку. Він розказав про смерть другого солдата та про небезпеку, на яку вони наражались. Це оповідання обернулося на справжній тріумф: уся армія цілий день говорила про нього, і герцог звелів переказати йому своє привітання.

Вчинок Д'Артаньянів повернув йому спокій, який він втратив.

Цей спокій свідчив про одне: Д'Артаньян не знав ще міледі.





## РОЗДІЛ ХІ

### *Анжуйське вино*

Після вістей про майже безнадійний стан здоров'я короля в таборі поширились чутки, що він почав одужувати. А оскільки він дуже поспішав особисто взяти участь в облозі, то казали, ніби він вирушить у дорогу одразу, як зможе сісти на коня.

Д'Артаньян, як ми вже зазначали, трохи заспокоївся і чекав тільки звістки від своїх друзів.

Одного ранку на початку листопада він одержав з Віллерау такого листа:

*«Пане Д'Артаньяне!*

*Пани Атос, Портос та Арамис влаштували у мене вечірку і добре погуляли, наробивши такого бешкету, що комендант палацу, людина напрочуд сувора, заарештував їх на декілька днів. На виконання їхнього наказу надсилаю до вас дванадцять пляшок мого анжуйського вина, що їм дуже сподобалось. Вони просять випити це вино за їхнє здоров'я.*

*Із щирою пошаною ваш покірний слуга,*

*Годо.*

*Господар готелю п. п. мушкетерів».*

— Нарешті! — вигукнув Д'Артаньян. — Вони згадали про мене, бенкетуючи, як і я думав про них, коли мені було сумно. Хай будуть упевнені, я охоче вип'ю за їхнє здоров'я, та тільки не сам.

Д'Артаньян побіг до двох гвардійців, з якими приятелював, і запросив їх на чарку найкращого анжуйського вина, надісланого з Віллерау.

Одного гвардійця хтось вже запросив на цей вечір, а другого — на наступний день; отже, умовились зібратися післязавтра.

Повернувшись додому, Д'Артаньян надіслав усі дванадцять пляшок до загального гвардійського буфету, наказавши подбати, щоб їх якнайкраще зберегли. А в день святкування він вже о дев'ятій ранку послав туди Планше, щоб приготувати все до дванадцятої години, на яку був призначений обід.

Планше, гордий від свого нового звання метрдотеля, намагався проявити себе як людину здатну та розумну, а тому покликав собі на підмогу слугу одного з Д'Артаньянових гостей, якого звали Фуру, та того удаваного солдата, що хотів убити його пана. Він не належав ні до якого полку й найнявся до Д'Артаньяна, чи точніше, до Планше, з того часу, як Д'Артаньян врятував йому життя.

У призначену годину обидва гості з'явилися, зайняли свої місця, і на столі вишикувалася ціла низка страв.

Планше прислужував із серветкою в руках, Фуру відкорковував пляшки, а Брізмон — ім'я псевдосолдата — переливав вино із пляшок у склянні графини, оскільки в ньому був якийсь осад, очевидно, через труську дорогу. Перша пляшка цього вина була на дні трошки каламутна. Брізмон вилив гуцу у склянку, і Д'Артаньян дозволив йому її випити, бо хлопець був дуже слабкий. Покінчивши з супом, гості тільки збирались перехилити по першій склянці, як несподівано залунали гарматні постріли з фортів Людовіка та Нового. Гвардійці, гадаючи, що це який-небудь непередбачений напад з боку обложених або англійців, відразу зірвалися зі своїх місць та вхопились за шпаги. Д'Артаньян, не менш швидкий від них, зробив те саме, і всі троє побігли до своїх постів.

Вибігши з їдальні, вони довідались і про причину цього заворушення: з усіх боків лунали вигуки і скрізь били в барабани:

— Хай живе король! Хай живе кардинал!



І дійсно, цієї хвилини король в'їжджав у табір із своїм почтом та із загоном нового війська з десяти тисяч людей; спереду та ззаду його йшли мушкетери.

Д'Артаньян був у своїй роті, що вишикувалася вдовж шляху, яким проїздив король. Промовистим жестом привітав він своїх друзів і пана де Тревіля, який одразу впізнав його.

Невдовзі церемонія в'їзду короля скінчилася, четверо приятелів кинулись в обійми один до одного.

— Чорт забирай! — вигукнув Д'Артаньян, — ви приїхали дуже вчасно: жодна страва не встигла, мабуть, ще охолонути, чи не так, панове? — додав юнак, звертаючись до двох гвардійців, яких він представив своїм приятелям.

— О! Очевидячки, ми бенкетуємо, — сказав Портос.

— Сподіваюсь, що на вашому обіді немає дам, — зауважив Арамис.

— Хіба у вашому містечкові є гарне вино? — спитав Атос.

— Та це ж ваше, мій друже, — відповів Д'Артаньян.

— Наше вино? — здивувався Атос.

— Так, саме те, що ви мені надіслали.

— Ми вам надіслали вина?

— Авжеж, з анжуйських виноградників.

— Так, я розумію, про яке вино ви кажете.

— Вино, що подобається вам найбільше.

— Безсумнівно, коли в мене немає ні шампанського, ні шамбертену.

— Доведеться вам, за браком шампанського чи шамбертену, задовольнитись цим.

— Так, виходить, ми виписали анжуйського вина? Ач, який ви ласун, Д'Артаньяне, — сказав Портос.

— Так це ж вино, що надіслали мені від вашого імені.

— Від нашого імені? — в один голос скрикнули три мушкетери.

— Чи це не ви надіслали його, Арамісе? — спитав Атос.

— Ні, мабуть, ви, Портосе?

— Ні, отже, виходить це Атос?

— Ні.

— Ну, якщо не ви самі, то хазяїн вашого готелю.

— Хазяїн нашого готелю?

— Звичайно, хазяїн вашого готелю, Годо, господар готелю мушкетерів.

— Слово честі, чи не все одно, звідки то воно? — зауважив Портос. — Спробуймо, і якщо воно смачне, вип'ємо.

— Е, ні, — відповів Атос, — навпаки, не будемо пити вина, одержаного хтозна-звідки.

— Маєте рацію, Атосе, — погодився Д'Артаньян. — Так, значить, ніхто з вас не доручав хазяїну готелю Годо надіслати мені вина?

— Ні. А його було надіслано від нашого ймення?

— Ось лист, — сказав Д'Артаньян. І він показав одержану записку.

— Це не його почерк, — зауважив Атос, — я його знаю: перед від'їздом я врегульовував з ним рахунки.

— Лист підроблений, — додав Портос, — нас зовсім не заарештовано.

— Д'Артаньяне, — сказав з докором Арамис, — як могли ви повірити, що ми наробили бешкету?..

Д'Артаньян пополотнів і здригнувся всім тілом.

— Ти мене лякаєш, — сказав Атос, що дуже рідко казав йому ти, — що трапилось?

— Поспішаймо, поспішаймо, друзі мої! — вигукнув Д'Артаньян, — у мене жахлива підозра. Невже ж це нова помста цієї жінки?

Атос і сам пополотнів. Д'Артаньян побіг назад до буфету. Троє мушкетерів та двоє гвардійців йшли за ним слідом.

Перше, що кинулось у вічі Д'Артаньяну, коли він прибіг до їдальні, був Брізмон, що катався по підлозі у страшених корчах.

Планше й Фуру, бліді як смерть, намагались полегшити його страждання, та було очевидно, що допомога буде марна, бо все обличчя нещасного було перекивлене агонією.

— А, — вигукнув він, побачивши Д'Артаньяна, — як це жахливо: ви удали, що помилували мене, а потім отруїли.

— Я? — вигукнув Д'Артаньян, — я? Ледащо, що ти кажеш?

— Я кажу, що ви мені запропонували вина; я кажу, що ви наказали мені його випити; я кажу, що ви хотіли помститися мені і що це жорстоко...

— Не думайте так, Брізмоне, — відповів Д'Артаньян, — нічого подібного не було, присягаюсь вам, запевняю вас...

— О, Бог усе бачить, Бог вас покарає. Боже ж мій милий, пошли йому страждання такі, як мої!

— Присягаюсь Євангелієм, — вигукнув Д'Артаньян, кидаючись до нещасного, — я не знав, що вино отруєне, бо збирався сам його пити.

— Я не вірю вам, — відповів солдат і в страшенних муках сконав.

— Жахливо, жахливо! — прошепотів Атос, тим часом, як Портос бив пляшки, а Арамис дав трохи запізнений наказ піти за священником.

— О, друзі мої, — сказав Д'Артаньян, — ви ще раз врятували мені життя, та не тільки мені, а й цим панам. Панове, — вів він далі, звертаючись до гвардійців, — я прошу вас не розголошувати цієї пригоди. Тут замішані знатні особи, і все це може мати для нас дуже погані наслідки.

— Ой, пане, — промимрив Планше, напівмертвий з переляку, — виходить, що мене оминуло лиха.

— Як, йолопе, — вигукнув Д'Артаньян, — оце й ти хотів пити моє вино?

— За здоров'я короля, пане. Я саме лагодився випити маленьку скляночку, коли Фуру сказав, що мене кличуть.

— Це правда, — покаявся Фуру, клацаючи від жаху зубами, — я хотів його відіслати, щоб випити самому.

— Панове, — звернувся Д'Артаньян до гвардійців, — ви самі розумієте, що після всього, що трапилось, наш бенкет був би дуже сумний... Отже, прошу вибачити мені й дозволити відкласти його до іншої нагоди.

Гвардійці погодились і, розуміючи бажання чотирьох друзів залишитись на самоті, пішли до себе. Позбувшись свідків, молодий гвардієць та три мушкетери

глянули один на одного поглядом, з якого й без слів було зрозуміло, що кожен розуміє всю серйозність становища.

— Ну, — звернувся Д'Артаньян до Атоса, — бачите люб'язний друже, — це війна не на життя, а на смерть.

— Так, так, — похитав головою Атос, — це я бачу. Ви, значить, гадаєте, це вона?

— Я впевнений у цьому.

— А я повинен зізнатися, що все ще сумніваюсь.

— А тавро на плечі?

— Це англійка, що зробила який-небудь злочин у Франції, і її затаврували.

— Кажу ж бо вам, що це ваша дружина, Атосе, — наполягав Д'Артаньян, — хіба ви забули, що всі прикмети точнісінько збігаються з вашим описом?

— А я все ж таки гадаю, що та жінка покійниця: я її добре повісив.

Д'Артаньян похитав головою.

— Що ж робити? — спитав юнак.

— Не можна, щоб дамоклів меч<sup>1</sup> завжди висів над головою, — зауважив Атос. — Треба якось знайти вихід із цього становища.

— Яким чином?

— Намагайтесь зустрітися із нею та поговорити; пропонуйте їй мир чи війну. Дайте слово честі дворянина, що ви нічого ніколи не казатимете про неї, ніколи нічого не робитимете на зло. Зі свого боку, вимагайте від неї присяги залишити вас у спокої, настрахайте, якщо вона не згодиться на це, що підете до канцлера, до короля, звернетесь до ката, піднімете проти неї двір, розголосите, що вона таврована, віддасте під суд, а якщо її виправдають, у такому разі присягніться честю дворянина вбити її під парканом, як скажену собаку.

---

<sup>1</sup> Дамоклів меч — меч, що був під час бенкету з наказу сиракузького тирана Діонісія навішений на одній кінській волосині над головою Дамокла, щоб показати йому нетривалість усього земного; взагалі грізна небезпека, що ось-ось може призвести до нещастя.

— Цей спосіб покінчити з нею мені до вподоби, — погодився Д'Артаньян, — але де ж я її зустріну?

— Час, люб'язний друже, час дасть вам таку нагоду. Проте випадок — це подвійна ставка для людини: що більше поставлено, то більше можна виграти. Слід тільки вміти чекати.

— Так, до того ж ми — чоловіки, ладні на все, — люди, що звикли наражати своє життя на небезпеку. А вона? — півголосом заперечив Д'Артаньян.

— Хто вона? — спитав Атос.

— Констанція.

— Пані Бонасьє? Правильно, — сказав Атос. — Бідний друже, я й забув, що ви закоханий.

— Ми викрадемо її з монастиря, нехай тільки скінчиться облога, — запропонував Портос.

Зупинившись на цьому, чотири приятелі, скінчивши свій скромний обід, розійшлися, домовившись побачитися того ж вечора. Д'Артаньян повернув до францисканського монастиря, а три мушкетери попрямували до королівського табору.





## РОЗДІЛ XII

### *Коріма «Червоний голубник»*

Кампанія закінчилася щасливо, і кардинал здобув собі слави. Але перепочинок був тільки тимчасовий. Одного з гінців герцога Бекінгема на ім'я Монтегю полонили і знайшли в нього писемний доказ союзу між Австрією, Іспанією, Англією та Лотарингією.

Союз цей скеровано проти Франції.

До того ж, у помешканні герцога Бекінгемського, яке він був примушений залишити раніше, ніж гадав, знайдено папери, що підтверджували існування союзу, і ці документи, як запевняє у своїх мемуарах пан кардинал, дуже скомпрометували мадам де Шеврез, а тим самим і королеву.

Уся відповідальність, зрозуміло, лежала на кардиналі, бо не можна бути повновладним міністром і не бути відповідальним. Отже, він день і ніч напружував усі сили свого геніального розуму, придивляючись до найдрібнішої зміни, що відбувалась в якій-небудь великій державі Європи.

Кардиналу було відомо про діяльність, а особливо про ненависть до нього герцога Бекінгема. Коли б спільники, що загрожували Франції, взяли гору, увесь його вплив неминуче зійшов би нанівець. У луврському кабінеті запанували б прибічники іспанської та австрійської політики, що до того часу мали там лише випадкових представників, а він, Ришельє, міністр Франції, найпопулярніший міністр, загинув би. Король, який слухався

його, як мала дитина, зненавидів би його, як може тільки дитина ненавидіти свого вчителя, і віддав би його на поталу своєму братові та королеві. Отже, кардиналу, — а з ним, мабуть, і всій Франції, — загрожува-ла загибель. Треба було запобігти цьому.

Гінці, кількість яких раз у раз збільшувалась, удень і вночі змінювали один одного в маленькому будинко-ві біля Кам'яного мосту, де оселився кардинал.

То були ченці, які так невміло носили свої рясни, що в них одразу можна було впізнати представників во-йовничої церкви; жінки, що не звикли носити костю-ми пажів і не могли приховати свої округлі форми під широченними штанами; нарешті, були й селяни з брудними руками і з елегантними манерами, в яких за цілу верству можна було впізнати знатну особу.

Були ще й інші, не такі приємні відвідини, бо двічі чи тричі поширювалися чутки, немов кардинала ледве не вбито.

Правда, вороги його емінінції казали, ніби він сам надсилав невмілих убивць, щоб, у разі невдачі, мати право вжити репресій.

А втім, це зовсім не заважало кардиналові, якому навіть найзліші його наклепники ніколи не відмовля-ли в особистій відвазі, часто виїздити вночі, щоб пере-дати герцогу Ангулемському які-небудь важливі нака-зи, або домовитись про щось із королем, або, нарешті, порадитись із якимось посланцем, якого з тієї чи ін-шої причини він не хотів пускати до себе.

Мушкетери під час облоги мали небагато роботи, по-чували себе майже нічим не зв'язаними й провадили дуже веселе життя. Для них, а надто для наших трьох прияте-лів, це було особливо легко зробити, бо, перебуваючи в дружніх стосунках з паном де Тревілем, вони завжди ді-ставали спеціальний дозвіл запізнюватись та залишати-ся поза табором після встановленої для всіх години.

Одного вечора, коли Д'Артаньян був у траншеї й не міг їх супроводити, Атос, Портос і Араміс, верхи на бойових конях, загорнені в похідні плащі та з пістоле-тами наготові повертали утрьох з корчми «Червоний голубник», яку позавчора виявив Атос, їдучи з Ла-

Жаррі. Вони прямували до табору і, як ми вже зазначили, були дуже обачними, бо боялись потрапити до якої-небудь пастки. Зненацька, приблизно за чверть милі до села Буанар, почулося тупотіння коней, які скакали їм назустріч.

Усі троє відразу спинилися серед дороги, притискуючись один до одного, і стали чекати. За хвилину при світлі місяця, що виринув з-за хмар, на закруті шляху вони побачили двох вершників. Помітивши їх, ті й собі спинилися і нібито радилися, їхати далі чи повернути назад. Така нерішучість здалась трьом друзям трішки підозрілою, і Атос, виїхавши на декілька кроків наперед, голосно озвав:

— Хто їде?

— А ви самі хто? — у свою чергу спитав один із вершників.

— Це не відповідь, — мовив Атос. — Хто їде? Відповідайте, чи ми будемо стріляти.

— Бережіться і не робіть цього, панове, — розлігся тоді вібруючий голос, звиклий, очевидно, наказувати.

— Це, певно, якийсь вищий офіцер... провадить нічний об'їзд, — висловив гадку Атос. — Що нам робити, панове?

— Хто ви такі? — владним тоном спитав той же голос. — Відповідайте, або вам доведеться дорого заплатити за вашу неслухняність.

— Королівські мушкетери, — сказав Атос, дедалі більше переконуючись, що особа, яка питала їх, має на це право.

— Якої роти?

— Роти де Тревіля.

— Наблизьтесь та поясніть, що ви робите тут у цю пору?

Три товариші під'їхали, трохи похнюпившись, бо були цілком певні, що мають справу з особою значно вищого стану, ніж вони самі. Право говорити за всіх надали Атосові. Один із двох вершників, той, що приєднався до розмови пізніше, їхав кроків на десять попереду. Атос жестом наказав Портосу й Арамісу не рухатись і під'їхав до нього сам.



— Перепрошую, пане офіцере, — сказав Атос, — ми не знали, з ким маємо справу, і ви на власні очі бачили, як добре виконуємо ми обов'язки вартових.

— Ваше ім'я? — спитав офіцер, наполовину затуливши плащем обличчя.

— А ви то хто такі? — відповів Атос, обурений таким тоном. — Прошу дати мені доказ, що ви маєте право мене допитувати.

— Ваше ім'я? — удруге спитав вершник, відкидаючи відлогу плаща.

— Пан кардинал! — вигукнув здивовано мушкетер.

— Ваше ім'я? — втретє спитав його емініенція.

— Атос, — відповів мушкетер.

Кардинал жестом прикликав до себе свого супутника.

— Ці троє мушкетерів поїдуть з нами, — пошепки сказав він, — я не хочу, щоб знали про мою відсутність у таборі. А коли вони будуть з нами, то можемо бути впевненими, що вони про це нікому не розкажуть.

— Ми — дворяни, ваша емініенція, — зауважив Атос, — візьміть із нас слово, і ні про що не турбуйтеся. Дякувати Богу, ми вміємо зберігати таємниці.

Кардинал втупив проникливий погляд у свого відважного бесідника.

— Маєте гарний слух, пане Атосе, — сказав кардинал, — а тепер послухайте, що я вам скажу: я запрошую вас слідувати за мною не з недовіри до вас, а заради моєї безпеки. З вами, безсумнівно, ваші товариші, пани Портос і Арамис?

— Цілковита правда, ваша емініенціє, — відповів Атос, тоді як мушкетери, що залишались іззаду, наближались до них з капелюхами в руках.

— Я знаю вас, панове, — мовив кардинал. — Мені відомо також, що ви, на жаль, не з числа моїх друзів. Але я знаю, що ви благородні й хоробрі дворяни і що на вас можна покластися. Пане Атосе, зробіть мені честь супроводити мене, і тоді в мене буде така варта, якій позаздрить і його величність, якщо ми стрінемо його.

Мушкетери вклонилися, нахилившись аж до кінських грив.

— Присягаюсь честю, — промовив Атос, — ваша еміненція добре робить, що берете нас із собою: ми зустрічали дорогою дуже підозрілих осіб і з чотирма з них навіть посварилися в «Червоному голубнику».

— Посварилися? З приводу чого, панове? — спитав кардинал. — Я не люблю сварок, вам це відомо.

— Ось, власне, тому я й маю за честь попередити вашу еміненцію про те, що трапилось. Інакше ваша еміненція довідались би про нас від інших і, маючи неправдиві відомості, вважали б нас за винних.

— А які були наслідки цієї сварки? — насупив брови кардинал.

— Мій друг Арамис, який оце стоїть перед вами, зазнав легкого удару шпагою в руку. Проте це аж ніяк не завадить йому взяти участь у штурмі, якщо ваша еміненція накаже йти на приступ.

— Та ви, здається, не з тих людей, що безкарно дозволяють поранити себе, — зауважив кардинал. — Ну, будьте ж щирі, панове: скажіть, ви, напевно, за один удар відплатили декількома? Повиніться, ви ж розумієте, що я маю право давати розгрішення.

— Я, монсеньйоре, — відповів Атос, — навіть не виймав шпаги, а просто схопив мого супротивника й вижбурнув його через вікно. Здається, падаючи, — трішки нерішуче вів далі Атос, — він зламав собі ногу.

— А-а! — промовив, кардинал. — Ну, а ви, пане Портосе?

— А я, монсеньйоре, знаючи, що дуелі заборонено, схопив лаву й завдав одному з розбишак такого удару, що, здається, перебив йому плече.

— Гарзд, — сказав кардинал, — а ви, пане Арамісе?

— Я, монсеньйоре, дуже лагідний. До того ж, як, вашій еміненції може бути невідомо, — готуюсь у ченці, — я саме хотів розборонити їх, коли зненацька один з тих негідників по-зрадницькому вдарив мене шпагою в ліву руку. Тоді й мені урвався терпець, і я й собі видобув шпагу. Мені здалося, що, кинувшись на мене, він сам наразився на мою шпагу. В усякому разі, я добре пам'ятаю, що він впав і його нібито винесли разом з іншими.

— Чорт забирай, панове! — сказав кардинал, — троє людей виведено з лав через якусь сварку в корчмі. Тяжка у вас рука. А через що знялась буча?

— Ці негідники були п'яні, — пояснив Атос, — і, довідавшись, що увечері до корчми приїхала якась пані, намагалися зламати двері до її кімнати.

— Зламати двері? — спитав кардинал, — навіщо?

— Безперечно, щоб вчинити насильство. Я мав за честь доповісти вашій емінінції, що мерзотники були п'яні.

— Хіба ця жінка молода й вродлива? — спитав кардинал, дещо хвилюючись.

— Ми не бачили її, монсеньйоре.

— Ви її не бачили? А, то добре, — жваво промовив кардинал, — ви добре зробили, боронячи честь жінки. Отже, я й сам їду до корчми «Червоний голубник» і довідаюсь, чи правду ви мені кажете.

— Монсеньйоре, — згорда промовив Атос, — ми дворяни й не стали б брехати, навіть щоб урятувати собі життя.

— Я не маю сумніву, що ви розповіли мені правду, пане Атосе, жодної хвилинки не маю сумніву. А, до речі, — додав він, бажаючи змінити тему розмови, — хіба ця дама була сама?

— Ні, з дамою був кавалер, що сидів, зачинившись із нею. Слід гадати, це страшений боягуз, бо, незважаючи на весь гамір, він все ж не вийшов.

— Не судіть занадто покvapливо, каже Євангеліє, — мовив кардинал.

Атос вклонився.

— Добре, панове, — зрезюмував його емінінція. — Тепер я знаю, що мені треба. Їдьте слідом за мною.

Мушкетери пропустили наперед кардинала, і той, закривши знову лице плащем, рушив далі.

Незабаром доїхали до корчми, де все було тихо та порожньо. Хазяїн безперечно знав, який знаменитий гість має його відвідати, і тому випровадив буйне товариство.

За десять кроків від корчми кардинал жестом наказав своєму конюшому та мушкетерам зупинитись. За-

сідланий кінь стояв прив'язаний до віконниці. Кардинал постукав тричі умовним стуком.

На стукіт негайно вийшов чоловік, загорнутий у плащ і, перекинувшись декількома словами з кардиналом, сів на коня та поскакав у напрямку Сюржера. Ця дорога разом із тим вела й до Парижа.

— Наблизьтесь, панове, — звернувся кардинал до трьох мушкетерів. — Ви казали мені правду. І оскільки це буде залежати від мене, наша сьогоднішня зустріч стане вам у пригоді. А тим часом ідіть за мною.

Ришельє зліз із коня, мушкетери зробили те саме. Кардинал кинув повіддя конюшому, а мушкетери прив'язали своїх коней до віконниці.

Корчмар стояв на порозі: для нього кардинал був простий офіцер, що приїхав на побачення з дамою.

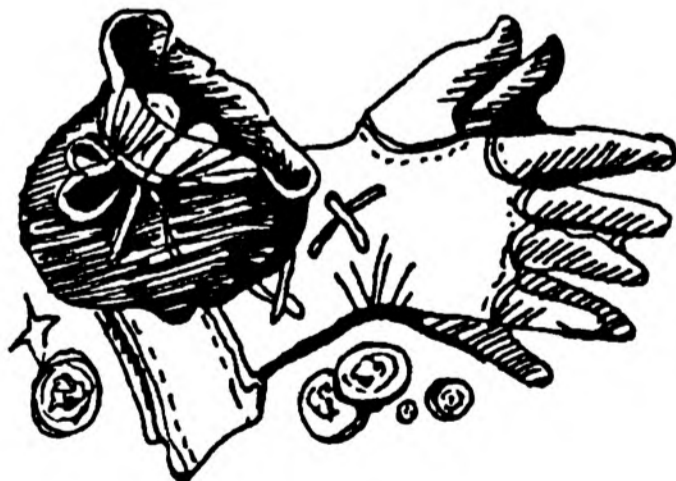
— Чи немає у вас кімнати на першому поверсі, де б ці пани мали б змогу почекати на мене та погрітися біля коминка? — спитав кардинал.

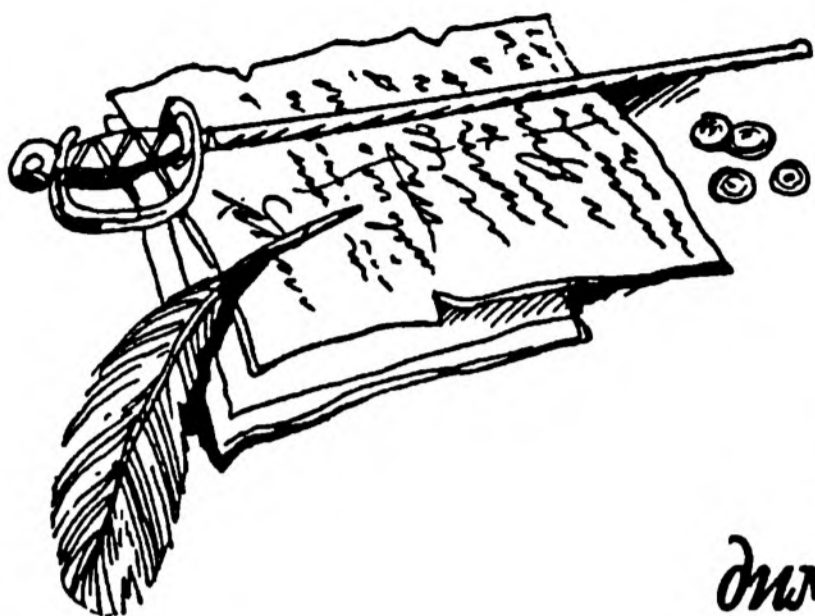
Корчмар відчинив двері великої кімнати, де нещодавно замість дуже поганої грубки поставили чудовий великий комин.

— Ось тут, — сказав він.

— Добре, — відповів кардинал, — увійдіть сюди, панове і, будь ласка, зачекайте на мене: я йду не більше ніж на півгодини.

І поки три мушкетери входили до кімнати, Ришельє без подальших запитань, як людина, що не потребує, щоб їй вказували дорогу, пішов по сходах.





## РОЗДІЛ XIII

### *Про користь димарів у коминках*

Було очевидно, що троє наших відважних друзів, нічого не підозрюючи, керуючись лише лицарським почуттям, зробили послугу якійсь особі, яку кардинал удостоїв своїм покровительством.

Залишалось довідатись, хто ж та особа? Три мушкетери намагалися розв'язати це питання. Побачивши, проте, що, попри всю слухність, жодне припущення не дає задовільного пояснення, Портос гукнув хазяїна й наказав принести кості.

Портос і Араміс сіли до столу грати, а Атос, замислившись, тинявся по кімнаті, раз по раз проходячи повз напівзруйнований коминок, димар якого другим кінцем виходив у кімнату верхнього поверху. З отвору долинали звуки розмови, що, нарешті, почало привертати до себе його увагу. Наблизившись до коминка, Атос розпізнав декілька слів, що дуже зацікавили його. Він жестом попросив своїх товаришів замовчати, а сам, зігнувшись, приклав вуха до нижньої відтулини в коминку.

— Послухайте, міледі, — казав кардинал, — справа надто серйозна, сідайте й поговоримо.

— Міледі! — прошепотів Атос.

— Я слухаю, ваша еміненціє, з великою увагою, — відповів жіночий голос, що примусив мушкетера здригнутися.

— Невелике англійське судно, капітан якого мені цілком відданий, чекає на вас біля форту де Ла-Пуент. Воно зніметься з якоря завтра вранці.

— Отже, мені треба їхати туди сьогодні вночі?

— Негайно, тобто після того, як ви одержите мої інструкції. Двоє чоловіків, яких ви, виходячи, зустрінете біля дверей, будуть вас охороняти. Я вийду перший, а тоді за півгодини вийдете й ви теж.

— Добре, монсеньйоре. Але звернімось до доручення, яке ви хотіли мені дати. Я дуже ціную довіру вашої еміненції і хочу її виправдати. Будь ласка, я чекаю ясного й точного наказу, щоб я не припустилася якоїсь помилки.

На хвилину між співбесідниками запанувала глибока мовчанка. Очевидно, кардинал формулював у думках свої вирази, а міледі напружувала всі свої розумові сили, щоб зрозуміти та зберегти в пам'яті всі його слова.

Атос скористався цим, щоб попросити товаришів зачинити зсередини двері та слухати разом із ним.

Обидва мушкетери, які любили комфорт, принесли собі й Атосу по стільцю. Усі троє посідали, нахилили голови і почали прислухатися.

— Ви поїдете до Лондона, — провадив далі кардинал, — а приїхавши, підете до Бекінгема.

— Мушу зауважити вашій еміненції, — сказала міледі, що після пригоди з діамантовими підвісками, в якій герцог завжди підозрював мою участь, його світлість ставиться до мене з недовірою.

— Цього разу мовиться не про його довіру. Ви підете до нього, щоб відверто й чесно провести переговори.

— Чесно й відверто? — повторила міледі з невимовно хитрим виразом.

— Так, чесно й відверто, — підтвердив кардинал, — усі ці переговори треба буде провадити відверто.

— Я точно виконую інструкції вашої еміненції і нетерпляче чекаю на них.

— Ви з'явитесь до герцога Бекінгема від мого імені й скажете йому, що мені відомі всі його приготування та що це мене мало обходить, бо по першому ж його рухові я занাপашу королеву.

— Чи повірить він, що ваша еміненція здатні виконати таку загрозу?

— Так, бо в мене є докази.

— Чи мушу я навести ці докази?

— Безсумнівно. Ви перекажете йому, що я надрукую донос Буа-Робера й маркіза де Ботрю про побачення герцога з королевою в будинку конетабля<sup>1</sup> того вечора, коли вона влаштувала бал-маскарад. Нарешті, ви його запевните, — нехай він не має в цьому жодного сумніву, — що мені відомо все: він був там в одязі Великого Могола<sup>2</sup>, який мав одягти де Гіз і який він купив у нього за три тисячі пістолів.

— Добре, монсеньйоре.

— Мені відомі всі подробиці: як він входив, а потім уночі пішов з палацу, куди достався в одязі італійського чаклуна. Щоб він не мав сумніву про достовірність моїх відомостей, ви додасте, що під плащем у нього була біла сукня, всяяна чорними лелітками, мертвими головами та перехрещеними кістками, у разі якоїсь несподіванки він хотів удати із себе примару Білої дами, що, як усім відомо, з'являється в Луврі кожного разу, коли має трапитись яка-небудь важлива подія.

— Це й усе, монсеньйоре?

— Перекажіть йому, що мені відомі також усі подробиці пригоди в Ам'єні і що я накажу їх викласти у формі невеликого пригодницького роману з планом саду та з портретами головних дійових осіб цієї нічної сцени.

— Я перекажу йому це.

— Перекажіть йому також, що Монтегю в моїх руках у Бастилії і, хоч, правда, в нього не знайшли жодного листа, а проте катування зможуть присилити його сказати все, що він знає і... навіть те, чого не знає.

— Слухаю.

— Нарешті, додайте, що його світлість, поспішаючи від'їхати з острова Ре, забув у квартирі листа пані де Шеврез, який надто компрометує королеву, бо доводить, що її величність не тільки може кохати ворогів короля, ба навіть перебуває у змові з ворогами Франції. Чи добре ви запам'ятали, що я казав вам, пані?

---

<sup>1</sup> Конетабль — найвищий військовий чин старої Франції.

<sup>2</sup> Великий Могол — прізвище монгольського князя Бабура, завойовника Індостану (XVI ст.).

— Ваша еміненція можуть переконатися самі: ніч у Луврі, вечір в Ам'єні, арешт де Шезрез.

— Правильно, цілком правильно, маєте чудову пам'ять, міледі.

— А якщо, — запитала жінка, якої стосувався комплімент кардинала, — а якщо, незважаючи на всі докази, герцог не поступиться і далі загрожуватиме Франції?

— Герцог закоханий, як божевільний чи, точніше, як дурень, — зауважив Ришельє голосом, повним гіркоти. — Як палadini<sup>1</sup> давніх часів, він розпочав цю війну, аби заслужити ласкавий погляд своєї дами. Якщо він довідається, що ця війна варта честі, а мабуть, і волі дами його серця, ручусь вам, він двічі поміркує, перш ніж наважиться.

— Та все-таки, — наполягала міледі з упертістю, що свідчила про її бажання знати все, що від неї вимагалось, — якщо він опиратиметься?

— Якщо він опиратиметься... — повторив кардинал. — Це неможливо.

— Це можливо.

— Якщо він опиратиметься... — його еміненція зробив паузу, — якщо він опиратиметься, ну, тоді я покладаюся на одну з тих подій, яка змінить обличчя держави.

— Якби ваша еміненція ласкаво погодилася навести історичні приклади таких подій, — сказала міледі, — може, я й згодилась би з вами.

— Коли так, слухайте, — відповів Ришельє. — 1610 року, коли доброї пам'яті король Генріх IV, керований майже такими ж причинами, що примушують діяти й герцога, хотів захопити Фландрію та Італію і з обох боків оточити Австрію, хіба не відбулась подія, яка врятувала Австрію? Чому ж король Франції не може бути такий щасливий, як імператор Австрії?

— Ваша еміненція зволите казати про вбивство на вулиці Мідників?

---

<sup>1</sup> Палadini — середньовічні лицарі, що входили до королівського почту.



— Так. Завжди в усіх державах, а особливо в тих, де існують релігійні суперечки, можна знайти фанатика, що мріє лише про одне — стати мучеником. Чекайте, мені оце спало на думку, що саме тепер пуритани дуже люті на герцога Бекінгема, а їхні проповідники вважають його за антихриста.

— Так що ж? — спитала міледі.

— А те, — з байдужістю відповів кардинал, — а те, що достатньо буде знайти, приміром, вродливу жінку, молоду та вправну, яка хотіла б помститися за себе герцогу. Знайти таку жінку неважко. Герцог має успіх у жінок, і коли він, присягаючись у вічній вірності, запалив багато сердець коханням, він викликав і багато ненависті через свою зрадливість.

— Безсумнівно, — холодно мовила міледі, — таку жінку можна зустріти.

— І така жінка, вклавши кинджал Жака Клемана чи Равальяка<sup>1</sup> у руки фанатика, мала б урятувати Францію.

— Так, але тоді вона була б співницею вбивці. Я хотіла б мати наказ, що наперед ухвалював би все, що я вважатиму за потрібне зробити на користь Франції.

— Але спершу треба розшукати жінку, яка згодилась би помститися за себе герцогу.

— Вона є, — сказала міледі.

— Потім знайти фанатика, що служитиме знаряддям правосуддя Божого.

— Відшукаємо.

— Коли він буде знайдений, — додав кардинал, — ви одержите наказ, про який просите.

— Ваше високопреосвященство має слухність, — відповіла міледі, — і я помиляюсь, думаючи, що доручення, яке ви мені дасте, не обмежується тим, до чого воно зводиться в дійсності.

— Так, — сухо підтвердив кардинал.

---

<sup>1</sup> Жак Клеман — католицький чернець, через релігійний фанатизм убив французького короля Генріха III (1589 р.); Франсуа Равальяк — католицький фанатик, убив французького короля Генріха IV (1610 р.).



Ваше високопреосвященство  
має слушність,  
вигнобида  
міледі.

— А зараз, — вела далі міледі, наче не помічаючи зміни тону кардинала, — а зараз, діставши всі інструкції вашої емінінції щодо ваших ворогів, я дозволю собі, монсеньйоре, сказати вам два слова й про моїх.

— Хіба ж і ви маєте ворогів? — спитав Ришельє.

— Так, монсеньйоре. Вороги, проти яких ви повинні підтримати мене, бо я їх набула, служачи у вашої емінінції.

— Хто ж це? — поцікавився кардинал.

— По-перше, одна маленька інтриганка Бонасьє.

— Вона у Мантській в'язниці.

— Точніше, вона була там, — мовила міледі, — але королева випрохала в короля наказ перевести її до монастиря.

— До монастиря? — зацікавився Ришельє.

— Так.

— До якого?

— Не знаю, бо вони додержували глибокої таємниці.

— Я довідаюсь про це.

— І його емінінція повідомить мене, в якому монастирі ця жінка?

— Я не вбачаю жодних перешкод для цього.

— Гарзд... Але в мене є ще й другий ворог, значно небезпечніший, ніж ця маленька пані Бонасьє.

— Хто?

— Її коханець.

— Його ім'я?

— О, його емінінція добре його знає, — в пориві гніву вигукнула молода жінка, — це наш спільний з вами лихий геній. Через нього в бійці з гвардійцями вашої емінінції перемогли мушкетери. Він завдав три удари шпагою де Варду, вашому гінцеві, і був головною причиною невдачі в справі з діамантовими підвісками. Це, нарешті, той, хто, довідавшись, що я викрала пані Бонасьє, заприсягся вбити мене.

— А-а, — промовив кардинал, — я знаю, про кого ви кажете.

— Я кажу про негідника Д'Артаньяна.

— Це хоробрий юнак, — зауважив кардинал.

— Тому й треба його боятись, бо він занадто хоробрий.

— Добре, якби у нас були докази про його стосунки з герцогом Бекінгемським.

— Докази? — вигукнула міледі. — Я їх матиму десяток.

— У такому разі нема нічого легше, як занапастити його. Дайте мені такий доказ, і я кину його в Бастилію.

— Гарзд, монсеньйоре, а далі?

— Хто потрапив до Бастилії, для тих немає «далі», — приглушеним тоном відповів кардинал. — А, чорт забирай! — закінчив він, — якби мені було так легко здихатись свого ворога, як допомогти вам позбутися ваших, і якби ви просили собі безкарності за деякі вчинки тільки проти таких людей...

— Монсеньйоре, — запропонувала міледі, — хочете мінятись: життя за життя, людина за людину? Віддайте мені цього, а я віддам вам іншого.

— Не розумію, що ви хочете сказати, — відповів кардинал, — і не хочу навіть цього знати. Проте, бажаючи зробити вам приємність, я не бачу перешкоди, щоб вдовольнити ваше прохання відносно цієї нікчемної істоти. До того ж мій маленький Д'Артаньян, як ви кажете, розпусник, дуеліст та зрадник.

— Безчесна людина, монсеньйоре, безчесна.

— Дайте мені папір, перо та атрамент, — сказав кардинал.

— Ось вони, монсеньйоре.

На хвилину запанувала мовчанка. Це означало, що кардинал добирає слів, щоб написати листа, або вже пише його. Атос, що не пропустив жодного слова з їхньої розмови, схопив двох своїх товаришів за руку й відвів їх до протилежного кінця кімнати.

— Ну, — сказав Портос, — чого тобі треба і чому ти не даєш нам дослухати цю цікаву розмову?

— Тихо, — пошепки застеріг Атос, — ми довідались про все, що треба, я не заважаю вам слухати далі, а сам мушу піти.

— Мусиш піти? — здивувався Портос, — а що нам відповідати, коли кардинал питає про тебе?

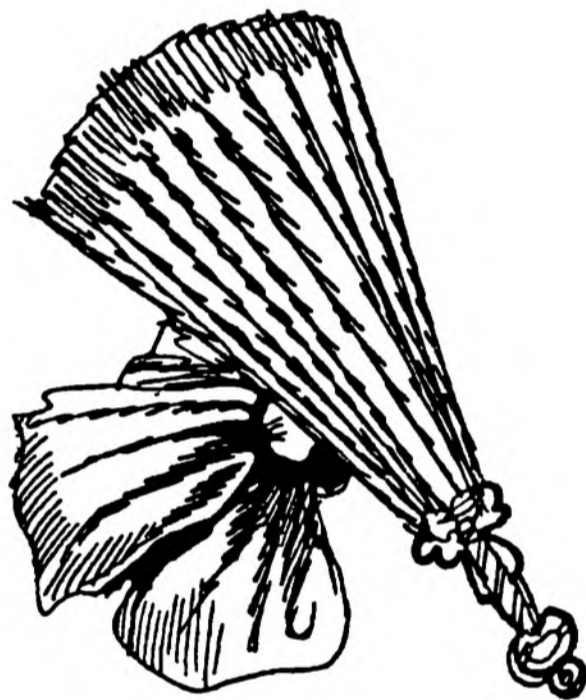
— Вам нема чого чекати його питань. Ви скажете йому перші, що я поїхав на розвідини, бо деякі слова

корчмаря примушують мене гадати, що дорога небезпечна. До того ж я й сам скажу дещо конюшому кардинала. Решта стосується тільки мене, не турбуйтеся за це.

— Будьте обережні, Атосе, — порадив Арамис.

— Будьте спокійні, — відповів Атос, — ви ж знаєте, я людина холоднокрівна.

Портос і Арамис зайняли свої місця біля коминка. Атос же, не роблячи ніякої таємниці зі свого від'їзду, відв'язав свого коня, який стояв прив'язаний з кіньми своїх товаришів до віконниці, чотирма словами довів конюшому про потребу оглянути шлях раніше, ніж повертати додому, пильно подивився на свій пістолет, узяв шпагу в зуби й сміливо поскакав до табору.





## РОЗДІЛ XIV

### *Подружся сцена*

Як і передбачав Атос, кардинал не забарився зійти вниз. Він відчинив двері кімнати, де були мушкетери, і побачив Портоса й Араміса, що із запалом грали в кості. Кинувши оком по всіх кутках кімнати, він побачив, що бракує одного з його супутників.

— А де ж пан Атос? — спитав він.

— Монсенйоре, — відповів Портос, — він поїхав уперед на розвідини, бо деякі слова корчмаря примусили його гадати, що дорога не зовсім безпечна.

— А ви що робили, пане Портосе?

— Я виграв п'ять пістолів в Араміса.

— Чи не могли б ви й тепер поїхати разом зі мною?

— Ми до ваших послуг, ваша еміненціє.

— Ну, тоді на коней, панове, бо вже пізно.

Конюший стояв біля дверей і тримав за гнuzдечку кардиналового коня.

Трохи віддалік, у тіні, манячила група з двох чоловіків та трьох коней. То були люди, що мусили провести міледі до форту де Ла-Пуент та подбати про її відплиття.

Конюх підтвердив кардиналові слова мушкетерів про Атоса. Кардинал, зробивши похвальний жест, вирушив у путь із обережністю, якої дотримувався, їдучи до корчми.

Атос же на той час був в іншому місці. Проскакавши з сотню кроків такою ж ходою, він нешвидко погнав коня праворуч, накинув круга і, повернувши до лі-

сочка, спинився в двадцяти кроках від шляху, яким мав проїхати невеличкий загін. Побачивши спущені криси капелюхів товаришів та золоті торочки плаща пана кардинала, він дочекався, поки вони зникли за закрутом дороги, і вчвал помчав до корчми, куди його пустили без будь-яких заперечень, бо корчмар упізнав його.

— Мій офіцер, — сказав Атос, — забув передати дамі на другому поверсі важливе доручення і наказав мені виправити свою помилку.

— Увійдіть, — сказав корчмар, — вона ще у себе в кімнаті.

Атос скористався з дозволу, легко збіг нагору і, піднявшись до площадки, крізь напіввідчинені двері побачив, як міледі одягала капелюх.

Атос увійшов у кімнату й зачинив двері.

Почувши стукіт засува, міледі обернулася.

Атос стояв біля дверей, загорнувшись у плащ, з капелюхом, насунутим на очі. Побачивши цю німу, нерухому, наче статуя, постать, міледі перелякалась.

— Хто ви такий і що вам треба? — вигукнула вона.

— О, це вона, — прошепотів Атос і, скинувши плащ та знявши фетрового капелюха, наблизився до міледі.

— Чи не впізнаєте ви мене, добродійко? — спитав він. Міледі ступила крок наперед, а тоді подалась назад, ніби натрапила на гадюку.

— Гаразд, — сказав Атос, — тепер я бачу, що ви мене впізнали.

— Граф де Ла Фер! — прошепотіла міледі, полотніючи та відсуваючись до стінки, що заважала їй відійти ще далі.

— Так, міледі, — відповів Атос, — граф де Ла Фер, який прийшов із того світу навмисне, щоб отримати задоволення побачити вас. Отже, сідаймо і поговоримо, як каже кардинал.

Міледі, охоплена невимовним жахом, сіла, не вимовивши ні слова.

— Ви — демон, посланий на землю, — сказав Атос. — Влада ваша велика, я це знаю, але й вам відомо, що за допомогою Бога люди часто перемагали найстрашніших бісів. Ви вже раз опинились на моєму шляху. Я га-

дав, що знищив вас, добродійко, але чи то я помилився, чи може пекло воскресило вас...

Після цих слів, що оживили в ній жахливі спомини, міледі з глухим стогоном схилила голову.

— Так, пекло воскресило вас, — повторив Атос, — пекло зробило вас багатою, пекло дало вам інше ім'я, пекло дало вам майже інше обличчя. Та воно не змило бруду з вашої душі й тавра з вашого тіла.

Міледі підскочила, ніби на пружині. В очах її промайнула блискавка. Атос залишився сидіти.

— Ви вважали мене за померлого, та і я те саме думав щодо вас. Й ім'я Атоса поховало під собою графа де Ла Фер, як ім'я міледі Кларик сховало Анну де Бейль. Чи не так вас звали, коли ваш шановний брат одружив нас? Наше становище дійсно чудне, — усміхнувся Атос, — ми жили досі тому, що вважали одне одного за померлого. Згадки не так заважають, як жива істота. Проте іноді й спомини бувають болісні.

— Нарешті, — глухо промовила міледі, — що привело вас до мене і чого вам від мене треба?

— Я хочу сказати, що, залишаючись незримим для вас, я все ж не спускав вас з очей.

— Чи знаєте ви, що я робила?

— Я можу крок за кроком розказати вам усе від самого початку вашої служби в кардинала до сьогоднішнього вечора.

Усмішка недовіри скривила бліді губи міледі.

— Слухайте: ви одрізали дві діамантові підвіски з плеча герцога Бекінгемського, ви викрали пані Бонасьє, ви, закохані в де Варда, відчинили двері панові Д'Артаньянові, ви, гадаючи, що де Вард ошукав вас, хотіли примусити суперника вбити його, ви, коли цей суперник дізнався про вашу таємницю, хотіли вбити його за допомогою двох найманих душогубів, посланих вами слідом за ним, це ви, довідавшись, що куля не досягла своєї мети, послали йому отруєне вино з підробленим листом, щоб ваша жертва повірила, ніби вино надіслали йому друзі, й, нарешті, ви у цій самій кімнаті, сидячи на тому стільці, де я тепер сиджу, оце тільки-но взяли на себе зобов'язання вбити герцога Бекінгем-



ського замість одержаної обіцянки дозволити вам вбити Д'Артаньяна.

Обличчя міледі спалахнуло.

— Ви справжній диявол! — прошепотіла вона.

— Можливо, але в усякому разі запам'ятайте таке: вбийте чи доручіть комусь вбити герцога Бекінгемського — мені байдуже, я його не знаю й до того ж він англієць. Але не смійте пальцем доторкнутися до жодної волосинки Д'Артаньяна, мого вірного друга, який мені дорогий і якого я охороняю. Або, присягаюся вам пам'яттю мого батька, злочин, який ви маєте зробити, буде вашим останнім злочином.

— Пан Д'Артаньян жорстоко образив мене, — глухо зауважила міледі, — і пан Д'Артаньян помре.

— Та хіба ж можна образити вас, добродійко? — спитав Атос, усміхаючись, — він вас образив і він помре?

— Він помре, — повторила міледі, — спочатку вона, потім він.

Атос не тямив себе від гніву. Вид цієї істоти, в якій не було нічого жіночого, викликав у нього жахливі спогади. Він пригадав, як одного разу, у менш небезпечному становищі, ніж зараз, він уже хотів принести її в жертву своїй честі. Палке бажання вбити її зі страшенною силою охопило його. Він підвівся, підніс руку до пояса, витяг пістолета й відвів курок.

Міледі, бліда, як смерть, хотіла закричати, та з переляку язик ніби прилип у неї до горлянки. Вона спромоглася лише видати глухий звук, що не мав нічого спільного з людським голосом і скидався скоріше на хрипіння дикого звіря. Притулившись до темних шпалер, з розпущеним волоссям, вона здавалась живим образом жаху.

Атос повільно підвів пістолета, простяг руку майже до самого лоба міледі й голосом, що лякав самим спокоем та непохитною рішучістю, промовив:

— Добродійко, ви зараз же передасте мені папір, який підписав кардинал, або, честю присягаюся, я застрелю вас.

Була б то інша людина, міледі, може, засумнівалася, чи буде виконана погроза, але вона знала Атоса і не рухалась із місця.

— Даю вам секунду на роздуми, — додав він. Глянувши в обличчя Атосове, міледі зрозуміла, що зараз гримне постріл. Вона хутко піднесла руку до грудей, витягла папір і передала його Атосові.

— Беріть, — сказала вона, — і будьте прокляті.

Атос узяв папір, сунув пістолета за пояс, наблизився до лампи, щоб упевнитись, чи це той самий папір, розгорнув його й прочитав:

*«Те, що зробив пред'явник цього листа, зроблено за моїм наказом та на користь держави. 5 серпня 1628 року.*

*Р и ш е л ь є».*

— А тепер, — сказав Атос, надягаючи плаща й капелюха, — тепер, коли тобі вирвали зуби, єхидно, кусайся, якщо зможеш, — і він пішов з кімнати, навіть не обернувшись. Біля дверей корчми він побачив двох вершників, які тримали ще одного коня.

— Панове, — сказав Атос, — монсеньйор, як вам відомо, наказав відвезти цю жінку, не гаючи часу, до форту де Ла-Пуент і не залишати її, аж доки вона не сяде на корабель.

Ці слова відповідали одержаному наказу, і люди поштиво вклонилися.

Атос легко скочив у сідло й погнав коня вчвал. Замість того, щоб їхати по дорозі, він поскакав навпростець через лани, час від часу спиняючись та прислухаючись. Нарешті неподалік зацокотіли копита. Атос не мав сумніву, що то був кардинал зі своєю вартою. Проскакавши ще трохи вперед, він обтер коня вересом та листям і виїхав на битий шлях кроків за двісті від табору.

— Хто йде? — спитав він, здаля побачивши вершників.

— Це здається наш хоробрий мушкетер? — спитав кардинал.

— Так, монсеньйоре, це він, — відповів Портос.

— Пане Атосе, — сказав Ришельє, — дякую вам за добру охорону. Ось ми й доїхали, панове. Тепер їдьте до лівої застави. Пароль: «Король і Ре».

Із цими словами кардинал уклонився трьом приятелям і поїхав праворуч. Цю ніч він ночував у таборі.

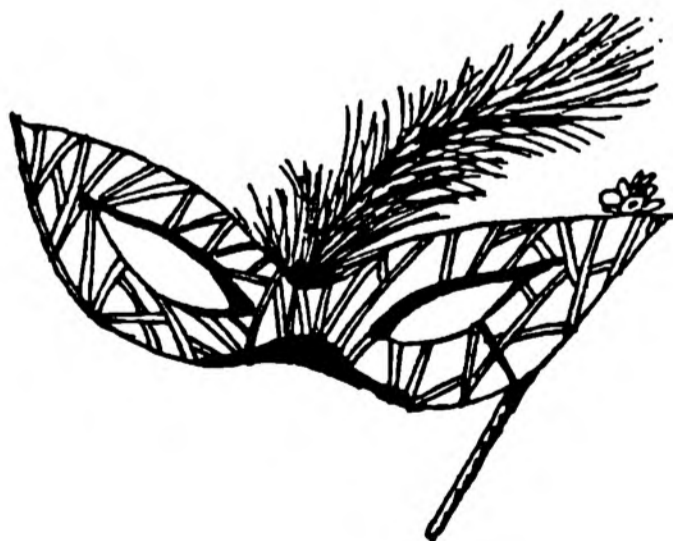
— Ну, — сказали разом Портос і Арамис, як тільки кардинал зник з очей, — він таки підписав папір, яко-го вона вимагала.

— Знаю, — спокійно відповів Атос, — бо ось він.

Опріч пароля на запити вартових, троє друзів не сказали ні слова, аж доки не добулися до своїх квартир. Тоді вони відрядили Мушкетона переказати Планше, щоб його пан прийшов до них негайно, як відбуде варту в траншеях.

Щодо міледі, то вона, як і передбачав Атос, знайшовши біля корчми людей, що чекали на неї, поїхала з ними. Одну хвилину їй дуже хотілось повернутись, з'явитись перед кардиналом і розповісти йому все, але тоді Атос міг би викрити її таємницю. Якби вона поскаржилася на те, що Атос її повісив, він розказав би, що вона таврована. Отже, міледі вирішила краще зберігати мовчання, таємно поїхати і з властивою їй вправністю виконати важливе доручення. Тоді вже, коли кардинал буде задоволений, вона з'явиться до нього й зажадає помсти за себе.

Пробувши в дорозі цілу ніч, о сьомій годині ранку вона приїхала до форту де Ла-Пуент, о восьмій була на палубі, а о дев'ятій корабель з перепусткою кардинала, де зазначалося, що він виряджається до Байонна, знявся з якоря й поплив до Англії.





## РОЗДІЛ XV

### *Бастіон Сен-Жерве*

Прийшовши до своїх приятелів, Д'Артаньян застав їх усіх гуртом, в одній кімнаті: Атос заглибився в міркування, Портос покручував вуса, Арамис читав молитви з чудового маленького молитовника в блакитній оксамитовій оправі.

— Чорт забирай, панове, — сказав Д'Артаньян, — сподіваюся, ви розкажете мені щось важливе. Інакше попереджаю, я не подарую, що ви примусили мене прийти сюди, замість того, щоб відпочивати після минулої ночі, за якої ми здобули й зруйнували бастіон. Яка шкода, панове, що вас там не було! Гаряча була бійка.

— Ми були в іншому місці, де теж було не холодно, — відповів Портос, закручуючи вуса якимось по-своєму.

— Цить! Тихо! — застеріг Атос.

— Гай, гай! — сказав Д'Артаньян, зрозумівши, чого мушкетер злегка насупив брови. — Здається, у вас є цікаві новини.

— Арамисе, — звернувся Атос, — ви, здається, позавчора снідали в корчмі «Нечестивець»?

— Так.

— Як воно там?

— Щодо мене, то я поснідав погано. Позавчора був пісний день, а там подавали лише скромне.

— Як? — не зрозумів Атос. — Невже в приморському місті немає риби?

— Вони кажуть, — відповів Арамис, знову взявшись до свого побожного заняття, — вони кажуть, що гребля, яку наказав гатити кардинал, жене всю рибу до моря.

— Та я питаю вас не про це, Арамисе, — сказав Атос. — Я хотів знати, чи були ви там самі та чи не заважав вам хтось?

— Як пригадую, там не було набридливих відвідувачів. Так, дійсно, для того, що ви хочете розповісти, Атосе, «Нечестивець» — місце цілком підходяще.

— Тоді рушаймо туди, — запропонував Атос, — бо тут стіни немов з паперу.

Д'Артаньян, який добре знав звички свого друга, з одного слова та жесту зрозумів, що тут ідеться про важливу справу, взяв Атоса під руку і мовчки вийшов разом з ним.

Портос з Арамисом, розмовляючи, йшли позаду.

Зустрівши дорогою Грімо, Атос знаком звелів йому йти за ними. Грімо, звісно, мовчки скорився. Бідний лакей майже розучився розмовляти.

Прийшли до корчми «Нечестивець». Була сьома година ранку. Починало світати.

Приятелі замовили сніданок й увійшли в залу, де, як казав хазяїн, ніхто не міг потурбувати їх.

На жаль, час для таємного зібрання був неслухняний. Щойно вибили зорю, кожен струшував із себе ранкову сонливість і, щоб зігрітися, всі заходили до корчми перехилити чарку.

Драгуни, швейцарці, гвардійці, мушкетери, кавалеристи швидко змінювали один одного. Це було дуже вигідно корчмареві, але зовсім не відповідало намірам чотирьох друзів, і через це вони незадоволено відповідали на привітання, тости та жарти своїх товаришів.

— Ну, — сказав Атос, — не зчинилася б тут якась сварка. А зараз це було б зовсім недоречно. Як ви пережили цю ніч, Д'Артаньяне? Про свою ми розкажемо вам згодом.

— А справді, — вкинув слово один кавалерист, хитаючись і тримаючи в руці склянку горілки. — Ви сьо-

годні вночі були, здається, в траншеях і здорово посварилися з ларошельцями?

Д'Артаньян глянув на Атоса, запитуючи, чи треба йому відповідати бесідникові, який встряв у їхню розмову.

— Хіба ти не чуєш, — сказав Атос, — що пан де Бюзіньї робить тобі честь і звертається до тебе? Розкажи, що сталося сьогоднішньої ночі, бо вони хочуть про це знати.

— Чи то не фи фсяли пастіон? — спитав швейцарець, який пив ром з пивної склянки.

— Так, пане, — кланяючись відповів Д'Артаньян. — Нам випала така честь. Як ви, мабуть, чули, ми підклали під один з кутів бочку пороху, що, вибухнувши, зробила гарненьку дірку в мурі. До того ж бастіон був не новий, і решта муру була вже дуже пошкоджена.

— А який саме це бастіон? — спитав драгун, що приніс пряжити гуску, проштрикнувши її шпагою.

— Бастіон Сен-Жерве, — мовив Д'Артаньян. — Під його захистом ларошельці турбували наших земляків.

— І гаряча була справа?

— Так, ми втратили п'ятьох, а ларошельці — восьмеро чи десятеро.

— Шорт запирай! — сказав швейцарець, який, незважаючи на те, що німецька мова має чудову колекцію лайок, мав звичку лаятися виключно по-французьки.

— Напевно, — і собі кинув слово кавалерист, — сьогодні рано вони вишлють землекопів, щоб відбудувати бастіон.

— Так. Це дуже ймовірно, — сказав Д'Артаньян.

— Панове, — запропонував Атос, — хочете парі?

— О, та, та, парі, — підхопив швейцарець.

— Яке? — спитав кавалерист.

— Стривайте, — попросив драгун, поклавши свою шаблю, як рожен, на два великі залізні тагани, що підтримували вогонь у коминку. — Я хочу також взяти участь... Слухай ти, нещасний корчмарю, тягни мені зараз же бляшанку, щоб не загубити жодної краплі смальцю з цієї чудової гуски.

— О, фін має рацію, — промовив швейцарець, — гусящий смалець дуже смашний з фаренням.

— Ось так, — сказав драгун. — А тепер, яке ж ви пропонуєте парі, пане Атосе? Слухаємо вас.

— Так, так, парі, — сказав кавалерист.

— Добре, пане де Бюзіньї, я б'юся з вами об заклад, — сказав Атос, — що троє моїх приятелів, пани Портос, Арамис, Д'Артаньян, і я поснідаємо в бастіоні Сен-Жерве й протримаємось там цілу годину, хвилина у хвилину, щоб не робив би ворог, аби прогнати нас звідти.

Портос і Арамис перезирнулися: вони почали здогадуватись, у чому справа.

— Чи ти хочеш, щоб нас убили без усяких жалощів? — спитав Д'Артаньян, нахилившись до вуха Атоса.

— Нас уб'ють ще швидше, якщо ми не підемо туди, — відмовив Атос.

— Слово честі, панове, — промовив Портос, відхилившись на спинку стільця й підкручуючи вуса, — це гарне парі.

— А тому я його приймаю, — згодився Бюзіньї. — Тепер домовимося про виграш.

— Вас четверо, панове, — сказав Атос, — і нас четверо. Обід на вісім осіб, хто який захоче, — запропонував Атос. — Що ви на це скажете?

— Чудово! — відповів Бюзіньї.

— Відмінно! — підтвердив драгун.

— Хай так! — приєднався швейцарець.

Четвертий слухач, який в усій цій розмові грав німу роль, на знак згоди хитнув головою.

— Сніданок, панове, готовий, — доповів хазяїн.

— Добре, принесіть його, — звелів Атос.

Хазяїн послухався. Атос покликав Грімо, показав йому на великий кіш, що лежав у кутку, і жестом наказав загорнути в серветки принесене м'ясо.

Грімо відразу зрозумівши, що йдеться про сніданок на вільному повітрі, запакував страву, поклав туди ще кілька пляшок і взяв коша під пахви.

— Де ж це ви снідатимете? — спитав хазяїн.

— Хіба вам не однаково? — відповів Атос. — Аби вам сплатили рахунок.

І він величним жестом кинув на стіл два пістолі.

— Чи не треба вам решти, пане офіцері? — спитав хазяїн.

— Ні, додайте лише дві пляшки шампанського, а решта нехай буде за серветки.

Корчмар не заробив стільки, скільки думав спочатку, але надолужив своє, сунувши своїм відвідувачам дві пляшки анжуйського вина замість двох пляшок шампанського.

— Пане Бюзіні, як вам зручніше: поставити свій годинник по моєму, або дозволите поставити мого по вашому? — спитав Атос.

— Гаразд, пане, — відповів кавалерист, — витягши з кишені чудового годинника, оздобленого діамантами. — Пів на восьму.

— Тридцять п'ять хвилин на восьму, — сказав Атос. — Матимемо на увазі, пане, що мій годинник поспішає проти вашого на п'ять хвилин.

І, розкланявшись здивованим офіцерам, четверо юнаків подалися в напрямку до бастіону Сен-Жерве у супроводі Грімо, що ніс коша, не знаючи, куди він іде. Атос так призвичаїв його до пасивної покори, що тому й на думку не спало запитати про це.

Увесь час, поки вони йшли табором, четверо компаньйонів не перекинулися жодним словом. До того ж за ними йшли допитливі, що знали про парі й хотіли довідатись, як вони викрутяться. Та невдовзі вони перейшли за лінії траншей і опинилися просто на вільному повітрі. Д'Артаньян, що зовсім не розумів, у чому справа, вирішив для себе все з'ясувати.

— Тепер, дорогий Атосе, будьте ласкаві, скажіть, куди це ми йдемо?

— Самі бачите, — вимовив Атос, — ми йдемо до бастіону.

— А що ми там робитимемо?

— І це вам добре відомо: поснідаємо там.

— А чому ж ми не залишилися поснідати в «Нечестивці»?

— Тому, що нам треба побалакати про дуже важливі справи, а в корчмі неможливо поговорити й п'яти



хвилин через тих набридливих осіб, що проходять, заходять, вітаються та чіпляються зі своїми розмовами до вас. А тут, принаймні, нам ніхто не заважатиме.

— Мені здається, — відмовив Д'Артаньян з тою розсудливістю, яка так гарно і природно поєднувалася в нього з надзвичайною відвагою, — мені здається, що можна було б знайти віддаленіше місце — в дюнах або на березі моря.

— Усі побачили б, що ми зібрались докупи та розмовляємо, а за чверть години кардиналові шпигуни доповіли б його емінінції, що в нас відбувається якась таємнича нарада.

— Так, — сказав Арамис, — Атос має рацію.

— Але тут ми, безсумнівно, наразимося на кулі, — промовив Д'Артаньян.

— Друже мій, — мовив Атос. — Вам добре відомо, що найнебезпечніші кулі не ті, які посилає ворог.

— Але мені здається, що для такої експедиції ми повинні були взяти з собою мушкети, — зауважив Портос.

— Ви верзете дурниці, друже Портосе. Навіщо нам обтяжувати себе зайвим тягарем?

— Коли я зіштовхуюсь лице в лице з ворогом, мені не здаються зайвими хороший мушкет, дванадцять патронів та порохівниця.

— Та хіба ви не чули, що сказав Д'Артаньян? — спитав Атос.

— А що він сказав? — поцікавився Портос.

— Д'Артаньян сказав, що сьогодні вночі, під час атаки, вбито дев'ятеро чи десятеро французів і стільки ж ларошельців.

— І що далі?

— Їх не встигли ще пограбувати, чи не так? Адже в усіх на той час були важливіші справи.

— Ну і що з того?

— А те, що ми візьмемо їхні мушкети, їхні порохівниці й патрони і, замість чотирьох мушкетів і дванадцяти куль, матимемо п'ятнадцять рушниць і близько сотні патронів.

— О, Атосе, — промовив Арамис, — ти дійсно велика людина.

Портос схилив голову на ознаку того, що згоджується з цим.

Здавалося, тільки Д'Артаньян був невдоволений.

Грімо, напевне, розділяв побоювання юнака. Побачивши, що всі продовжують йти до бастіону, в чому спочатку засумнівався, він смикнув свого пана за полу.

— Куди ми йдемо? — на мигах запитав він.

Атос показав на бастіон.

— Адже ж ми залишимо там наші шкури, — провадив далі Грімо тою ж мовою.

Атос підвів очі й руки до неба.

Грімо поклав коша на землю й сів, похитуючи головою.

Атос витяг з-за пояса пістолет, подивився, чи є на полиці порох, поклав у нього кулю й притулив дуло до вуха Грімо.

Грімо звівся на ноги, неначе був на пружині.

Тоді Атос знаком звелів йому підняти коша і йти попереду.

Грімо послухався. Усе, що виграв Грімо внаслідок цієї хвилиної пантоміми, було те, що з ар'єргарду він перейшов до авангарду.

Прибувши на бастіон, чотири приятелі обернулися.

Понад триста солдатів різних полків зібралися біля виходу з табору. Окремою групою стояли де Бюзіньї, драгун, швейцарець і четвертий офіцер, що брав участь у закладі.

Атос скинув капелюха, підніс його на вістрі шпаги вгору й помахав ним у повітрі.

Усі глядачі відсалютували йому, супроводжуючи своє привітання голосним «ура», що долетіло й до наших сміливців.

Тоді всі четверо зникли в бастіоні, куди вже встиг зашмигнути Грімо.



## РОЗДІЛ XVI

### *Нарада мушкетерів*

Як і передбачав Атос, на бастіоні, опріч дванадцяти вбитих французів і ларошельців, не було нікого.

— Панове! — сказав Атос, який узяв на себе командування над цією експедицією, — поки Грімо накриватиме на стіл, ми будемо підбирати рушниці та патрони і тим часом побалакаємо. Ці пани, — вказав він на вбитих, — нас не почують.

— У крайньому разі, упевнившись, що в кишенях у них нема вже нічого, їх можна скинути в рівчак, — висловив думку Портос.

— Безперечно, — погодився Атос, — але це вже справа Грімо.

— Коли так, — запропонував Д'Артаньян, — нехай Грімо обшукає їх і перекине за мур.

— Будьмо обережні, — сказав Атос, — вони можуть ще стати нам у пригоді.

— Оце стерво може стати нам у пригоді? Чи ти збожеволів? — здивувався Портос.

— Не будьте нерозважними, каже Євангеліє та пан кардинал, — порадив Атос. — Скільки рушниць, панове?

— Дванадцять, — відповів Арамис.

— Скільки патронів?

— Близько сотні.

— Якраз скільки нам треба! Наб'ємо рушниці.

Чотири мушкетери стали до роботи. Вони саме закінчували набивати рушниці, коли Грімо дав знак, що сніданок готовий.

Атос відповів схвальним жестом і вказав на сторожову вежку, де, як зрозумів Грімо, він повинен вартувати.

А щоб Грімо було не так нудно вартувати, Атос дозволив йому взяти із собою хліба, дві котлети та пляшку вина.

— А тепер до столу! — скомандував Атос.

Чотири приятелі сіли на землю, схрестивши ноги, як турки або кравці.

— Ну, тепер, — сказав Д'Артаньян, — коли можна не боятися, що тебе підслухають, сподіваюся, ти розкажеш нам про свою таємницю.

— Сподіваюся, панове, що завдам вам і втіхи, і слави, — почав Атос. — Я примусив вас зробити чудову прогулянку. Ось вам смачний сніданок, а ось там, як ви самі можете розгледіти через бійниці, п'ятсот глядачів, які вважають нас або божевільними, або героями, — два класи дурнів, дуже схожих між собою.

— Ну, а сама таємниця? — наполягав Д'Артаньян.

— А таємниця в тім, що вчора ввечері я бачив міледі, — відповів Атос.

Д'Артаньян підніс склянку до губ, але при згадці про міледі рука у нього затремтіла так сильно, що він поставив склянку на землю, щоб не розплескати вино.

— Ти бачив свою ж?..

— Тихо! — застеріг його Атос. — Ви забуваєте, що ці пани не обізнані, як ви, з моїми родинними справами. Отже, я бачив міледі.

— Де саме?

— Близько двох льє звідси, у корчмі «Червоний голубник».

— Тоді я пропав! — промовив Д'Артаньян.

— Ні, ще не зовсім, — вимовив Атос, — бо тепер вона мусила вже покинути береги Франції.

Д'Артаньян зітхнув із полегшенням.

— Кінець-кінцем, хто ж така ця міледі? — спитав Портос.

— Чарівна жінка, — відмовив Атос, ковтнувши зі склянки пінявого вина. — Паскуда корчмар! — скрикнув він, — дав нам анжуйського вина замість шампанського і гадає, що обдурив нас. Так ось, — вів він далі, — чарівна жінка, яка дуже ласкаво поставилася до

нашого друга Д'Артаньяна, але він зробив їй якусь капость... За це вона місяць назад спробувала помститись на ньому, підмовивши вбити його з мушкета. Вісім днів тому вона намагалась отруїти його, а вчора випросила в кардинала його голову.

— Як! Випросила мою голову в кардинала? — скрикнув Д'Артаньян, пополотнівши від жаху.

— Це свята правда, — відповів Портос. Я на власні вуха це чув.

— І я теж, — підтвердив Араміс.

— Коли так, — промовив Д'Артаньян, опустивши в розпачі руки, — безглуздо продовжувати боротьбу. Краще вже пустити собі кулю в лоба і відразу покласти всьому край.

— Це ти завжди встигнеш зробити, — сказав Атос, — до того ж це єдине, що не можна виправити.

— Мені ніколи не уникнути смерті, маючи таких ворогів, — мовив Д'Артаньян. — Спочатку незнайомец з Менга, потім де Вард, якого я тричі проштрикнув шпагою; далі міледі, про таємницю якої я довідався випадково, і нарешті, кардинал, якому я завадив помститися.

— Ну і що ж! — відповів Атос, — тільки четверо. Отже, й нас четверо: значить, один проти одного... Що це? Дідько б узяв! Судячи зі знаків, що робить Грімо, нам доведеться мати справу з більшою кількістю людей. Що трапилося, Грімо? — спитав Атос, — беручи до уваги серйозність становища, я дозволяю вам говорити. Тільки говоріть небагато. Що ви там бачите?

— Загін.

— Зі скількох осіб?

— З двадцяти.

— Що то за люди?

— Шістнадцять землекопів і чотири солдати.

— За скільки кроків від нас?

— За п'ятсот.

— Ну добре, в нас є ще час доїсти курку й випити склянку вина за твоє здоров'я, Д'Артаньяне.

— За твоє здоров'я! — підхопили Портос і Араміс.

— Нехай так, за моє здоров'я! А втім я не думаю, щоб ваші побажання принесли мені велику користь.

— Не сумуй! Аллах — великий, як кажуть послідовники Магомета, — промовив Атос, — і майбутнє в його руках.

І, вихиливши свою склянку, Атос ліниво підвівся, взяв першу, що навернулась йому на очі, рушницю, і підійшов до бійниці.

Портос, Арамис і Д'Артаньян зробили те саме, а Грімо дістав наказ стати позаду чотирьох приятелів і заряджати рушницю. За хвилину показався загін. Він ішов вузьким проходом, що сполучав бастіон із містом.

— Чорт забирай! — сказав Атос. — Варто було клопотатися через якихось двадцяти дурнів із заступами, копаницями та лопатами! Нехай би Грімо зробив їм знак забиратися звідси, і, я впевнений, вони дали б нам спокій.

— А я не певний, — промовив Д'Артаньян, — бо виступають вони дуже рішуче. До того ж городян супроводжують чотири солдати й бригадир з мушкетами.

— Це тому, що вони не бачать нас, — сказав Атос.

— Слово честі! — промовив Арамис, — мені якось огидно стріляти по цих бідолашних міщанах.

— Поганий той піп, що жалує єретиків, — мовив Портос.

— Це дійсно так, Арамис має рацію, — сказав Атос. — Я їх попереджу.

— Куди це вас дідько поніс? — вигукнув Д'Артаньян. — Вас застрелять, мій друже.

Та Атос не звернув ніякої уваги на попередження й, здершись на пробоїну, з рушницею в одній руці й капелюхом у другій, гукнув на солдатів і робітників, які, здивовані його появою, спинилися за п'ятдесят кроків від бастіону, і, ввічливо вклонившись, сказав:

— Панове, декілька моїх друзів і я саме зараз снідаємо на цьому бастіоні. Ви самі знаєте, як неприємно буває, коли вас турбують під час сніданку. Отже, ми просимо вас, коли ви маєте тут конче потрібні справи, зачекати, доки ми скінчимо снідати, або прийти пізніше... або ж, буде якнайкраще, ви отямитесь, кинете бунтарів і вип'єте з нами за здоров'я короля Франції.

— Бережись, начувайся, Атосе! — скрикнув Д'Артаньян. — Хіба ти не бачиш, вони ціляться в тебе.

— Так, так, бачу, — відповів Атос, — але ці міщани погано стріляють і не спроможні влучити.

Дійсно, тієї ж хвилини розляглися чотири постріли. Чотири кулі, не влучивши в Атоса, розплющилися об каміння навколо нього.

Майже у той самий час пролунало у відповідь чотири постріли з бастіону, вони були краще спрямовані, ніж постріли ворогів: трьох солдатів вбито на місці, а одного землекопа поранено.

— Грімо, інший мушкет! — наказав із пробоїни Атос.

Грімо зараз же виконав розпорядження. Три приятелі Атоса знову зарядили рушниці. Після першого пострілу пролунав другий: бригадир і двоє землекопів упали мертвими, а решта втекли.

— Ну, панове, на вилазку! — скомандував Атос.

Четверо друзів кинулися з форту, підбігли до бойовища й підібрали чотири мушкети солдатів і спис бригадира. Впевнені, що втікачі зупиняться лише в місті, вони повернули до бастіону, взявши трофеї своєї перемоги.

— Набийте знову рушниці, Грімо! — наказав Атос. — А ми, панове, нумо снідати й продовжимо нашу розмову. На чому ми спинилися?

— Пригадую, — сказав Д'Артаньян, дуже схвилюваний звісткою про подорож міледі, — ви казали, міледі поїхала...

— Вона поїхала до Англії, — мовив Атос.

— З якою метою?

— Вбити чи звеліти вбити Бекінгема.

З вуст Д'Артаньяна вихопився вигук подиву і обурення.

— Це підло! — скрикнув він.

— О, щодо цього, — промовив Атос, — то, повірте, це мене мало обходить. Тепер, коли ви, Грімо, вже закінчили, — вів далі Атос, — візьміть спис нашого бригадира, прив'яжіть до нього серветку і встроміть на вершечку нашого бастіону, щоб ці бунтарі-ларошельці бачили, що мають справу з відважними й чесними солдатами короля.

Грімо мовчки скорився, і за хвилину над головами чотирьох приятелів майорів білий прапор. Вибух оплесків привітав його появу. Половина табору була на бар'єрах.



Ты же и дуч  
каргуте са  
те се  
до 9-суніа 6  
Ді Страны Н.



— Як? — не зрозумів Д'Артаньян, — тобі байдуже, що вона вб'є Бекінгема чи підішле когось його вбити? Але ж герцог — наш друг.

— Герцог — англієць, герцог б'ється проти нас. Нехай вона що хоче, те й робить з ним. Це турбує мене не більше, ніж порожня пляшка.

І Атос відкинув пляшку кроків на п'ятнадцять, до останньої краплі виливши з неї вино у свою склянку.

— Стривай, я не залишу напризволяще Бекінгема, — заявив Д'Артаньян. — Він подарував нам чудових коней.

— А головне — чудові сідла, — додав Портос, зодягнений у плащ, гаптований галуном із сідла.

— До того ж, — і собі вкинув слово Араміс, — Богу потрібне покаєння, а не смерть грішника.

— Амінь, — підсумував Атос. — Ми повернемося до цього пізніше, якщо захочете. Тоді ж я найбільше дбав про те, — і я впевнений, ти зрозумієш мене, Д'Артаньяне, — щоб відібрати того листа, якого вона виканючила в кардинала і за допомогою якого мала безкарно позбутися тебе, а можливо, і всіх нас.

— Це створіння — суцільний диявол! — сказав Портос, простягаючи свою тарілку Арамісові, що нарізав дичину.

— А той лист залишився в її руках?

— Ні, він перейшов до мене, але не скажу, щоб без зусиль.

— Дорогий мій Атосе! — промовив Д'Артаньян, — я вже й лік загубив, скільки разів завдячую вам своїм життям.

— Отже, ти кинув нас, щоб повернутись до неї? — спитав Араміс.

— І лист кардинала в тебе? — спитав Д'Артаньян.

— Ось він, — і Атос витяг з кишені дорогоцінний папір.

Д'Артаньян, не спромігшись навіть приховати своє тремтіння, розгорнув його й прочитав:

*«Те, що зробив пред'явник цього листа, зроблено за моїм наказом та на користь держави. 5 серпня 1628 року.*

*Ришельє».*

— Це дійсно відпущення гріхів за всіма правилами, — зауважив Арамис.

— Треба, розірвати цей документ, — сказав Д'Артаньян, який, здавалося, прочитав свій смертний вирок.

— Навпаки, — мовив Атос, — треба зберегти його, як зіницю ока. Я не віддам цього листа, хоч би мене всипали золотом.

— Що ж міледі тепер зробить? — спитав юнак.

— Вона, — байдужим тоном відповів Атос, — мабуть, напише кардиналові, що один клятий мушкетер, так званий Атос, силоміць вихопив у неї охоронного листа. В тому ж таки листі вона порадить кардинала позбутися не тільки Атоса, а разом із ним і двох його приятелів — Портоса та Арамиса. Кардинал пригадає, що це саме ті люди, які завжди стають йому на перешкоді. Тоді одного чудового ранку він звелить заарештувати Д'Артаньяна, а щоб той не нудився світом, кардинал задля компанії запровадить у Бастилію й нас.

— Невеселі твої жарти, мій друже, — промовив Портос.

— Та я й не жартую, — сказав Атос.

— На мою думку, — вів далі Портос, — скрутити в'язи цій клятій міледі не більший гріх, ніж убивати бідних гугенотів<sup>1</sup>, винних лише в тому, що псалми, які ми співаємо по-латинському, вони співають по-французькому.

— Що скаже про це наш абат? — спокійно спитав Атос.

— Скажу, що погоджуюсь із Портосом, — відповів Арамис.

— Ї я так само! — приєднався до них Д'Артаньян.

— На щастя, вона тепер далеко, — сказав Портос, — інакше, зізнаюсь, я б дуже хвилювався, сидячи тут.

— Перебуваючи в Англії, вона непокоїть мене так само, як і тоді, коли живе у Франції, — промовив Атос.

— Мене вона непокоїть скрізь, — сказав Д'Артаньян.

— Отже, ти мав її у своїх руках, — звернувся до Атоса Портос, — чому ж ти її не втопив, не задушив, не повісив? Померлі не повертаються.

---

<sup>1</sup> Гугеноти — назва французьких протестантів, послідовників Кальвіна, церковно-релігійного реформатора XVI ст.

— Ви так думаєте, Портосе? — відповів мушкетер із сумною усмішкою, зрозумілою лише Д'Артаньянові.

— Мені спала на думку гарна ідея, — промовив Д'Артаньян.

— Говоріть! — сказали мушкетери.

— До зброї! — скрикнув Грімо.

Юнаки жваво схопилися й узяли рушниці.

На цей раз підходив невеликий загін, чисельністю в двадцять — двадцять п'ять осіб, але то були вже не землекопи, а солдати.

— Чи не повернутись нам до табору? — спитав Портос. — Мені здається, сили в нас нерівні.

— Це неможливо з трьох причин, — промовив Атос, — по-перше, ми ще не закінчили снідати; по-друге, нам треба обговорити дуже важливі справи; по-третє, залишається ще десять хвилин до закінчення призначеного часу.

— Проте треба скласти якийсь план бою, — промовив Араміс.

— Він дуже простий, — відповів Атос, — як тільки ворог підійде на відстань пострілу, ми стріляємо. Якщо він все-таки наблизатиметься, ми знову стріляємо, і так аж доти, доки в нас будуть набої. Коли решта загону, хто вціліє, схоче піти на приступ, ми дозволимо обложникам спуститися до самого рову й тоді скинемо їм на голови частину муру, що тримається якимось дивом.

— Браво! — вигукнув Портос. — Безсумнівно, ти народився бути полководцем, і кардинал, який вважає себе за великого знавця військової справи, ніщо порівняно з тобою.

— Панове, — звернувся до них Атос, — я сказав і більше не буду повторювати. Цільтесь добре кожен у свого супротивника.

— Я вже націлився, — відповів Д'Артаньян.

— І я, — сказав Портос.

— І я теж, — додав Араміс.

— Вогонь! — скомандував Атос.

Чотири постріли пролунали як один, і впали четверо солдатів.

Зараз же вдарили в барабан, і невеликий загін важким кроком рушив уперед.

Постріли лунали один по одному, без будь-якої регулярності, але з тою ж влучністю. А оскільки ларошельці знали, як мало було наших приятелів, то вони, не спиняючись, ішли далі.

Від трьох пострілів упали ще двоє, а втім, решта не вповільнювала ходи.

У загоні, що дістався до бастіону, було ще дванадцять — п'ятнадцять осіб. По них вистрілили востаннє, та це не спинило їх: солдати скочили в рів і лагодилися було лізти в пробоїну.

— Ну, друзі мої, кінчаймо з ними! До стіни, до стіни! — скомандував Атос.

І наші приятелі з допомогою Грімо заходились думами рушниць штовхати величезний мур. Частина його нахилилася, наче керована вітром, і, відірвавшись від своєї основи, з жахливим шумом завалилась у рів. Розлігся страшенний крик, хмара пилу піднялась у небо, і всьому був покладений край.

— Невже ж ми розчавили всіх до одного? — спитав Атос.

— Слово честі, здається так, — відповів Д'Артаньян.

— Ні, — промовив Портос, — он дивіться: двоє чи троє тікають, шкутильгаючи.

Дійсно, троє чи четверо цих бідолах, залякані та скривавлені, бігли шляхом до міста. То було все, що залишилося від невеличкого загону.

Атос глянув на годинник.

— Панове, — сказав він, — вже година, як ми тут. Парі ми виграли. Але Д'Артаньян не виклав ще нам свого плану.

І мушкетер, як завжди байдуже, пішов закінчувати сніданок.

— Мій план? — перепитав Д'Артаньян.

— Так, ви казали, що вам спав на думку якийсь план, — нагадав йому Атос.

— Еге ж, пригадав: я вдруге поїду до Англії і знайду Бекінгема.

— Ви не зробите цього, Д'Артаньяне, — холодно відповів Атос.

— Чому? Хіба я не був уже там?

— Так, але за тих часів не було війни, герцог був тоді нашим спільником, а не ворогом. Те, що ви хочете зробити, скидається на державну зраду.

Д'Артаньян зрозумів силу цього доказу й промовчав.

— Але, здається, і в мене майнула непогана думка, — сказав Портос.

— Послухаємо, що придумав Портос, — запропонував Арамис.

— Я попрошу відпустки в пана де Тревіля з якогось приводу... який ви вигадаете, бо я не майстер на такі речі. Міледі мене не знає. Я приступлюся до неї, не викликавши з її боку підозри, і коли знайду цю красуню, то задушу її.

— Ну що ж... ще трохи і я погоджусь ухвалити цю пропозицію, — сказав Атос.

— Фе! Убивати жінку! — запротестував Арамис. — Заждіть, в мене є дійсно гарний план.

— Розгляньмо ваш план, Арамисе, — відповів Атос; що з великою повагою ставився до молодого мушкетера.

— Треба попередити королеву.

— Справді, — вигукнули в один голос Портос і Д'Артаньян.

— Попередити королеву? — промовив Атос. — Але в який спосіб? Хіба в нас є зв'язки з двором? Хіба в нас є змога послати когось до Парижа, щоб про це не дізналися в таборі? Звідси до Парижа сто сорок льє. Наш лист не встигне надійти до Анжера, як ми опинимося у в'язниці.

— Я беруся приставити листа до її величності, — почервонівши сказав Арамис. — У Турі я знаю одну особу...

Арамис зупинився, побачивши, що Атос усміхнувся.

— Що ж? Вам, Атосе, не до вподоби цей план? — спитав Д'Артаньян.

— Я не відхиляю його повністю, — відповів Атос. — Ї хотів лише зауважити Арамисові, що він не може кинути табору, а опріч нас самих, нема на кого покластися. Через дві години після від'їзду гінця всі капуцини<sup>1</sup>, всі

---

<sup>1</sup> Капуцини — орден католицьких ченців.

шпигуни, всі посіпаки кардинала знатимуть ваш лист напам'ять і заарештують і вас, і вашу спритну даму.

— До того ж королева врятує Бекінгема, але не виволить нас, — сказав Портос.

— Портос має рацію, панове, — зауважив Д'Артаньян.

— А-а! У місті щось діється! — звернувся до всіх Атос.

— Б'ють на сполох!

Чотири приятелі прислухалися. Бій барабанів дійсно долетів до них.

— Ось побачите, вони зараз вишлють проти нас цілий полк, — сказав Атос.

— Чи не думаєте ви встояти проти цілого полку? — спитав Портос.

— А чому б і ні? — відповів мушкетер. — Я зараз в доброму настрої і протримався б проти цілої армії, якби ми здогадалися захопити ще з дванадцять пляшок вина.

— Слово честі, барабанний бій наближається, — промовив Д'Артаньян.

— Нехай собі наближається, — сказав Атос. — Звідси до міста чверть години пішки, значить, і від міста сюди стільки ж. Цього часу нам досить, щоб ухвалити якусь певну постанову. Ми ніде більше не знайдемо такого зручного місця. Та стривайте, панове, мені спала на думку блискуча ідея!

— Кажіть!

— Дозвольте, я віддам Грімо необхідні розпорядження.

Атос жестом запропонував своєму лакеєві підійти.

— Грімо, — наказав Атос, вказавши на трупи, що лежали на бастіоні, — візьміть цих добродіїв, притуліть їх до стіни, накладіть їм на голови капелюхи, а в руки дайте рушниці.

— О, велика людино! — скрикнув Д'Артаньян. — Я тебе розумію.

— Ви розумієте? — перепитав Портос.

— А ти, Грімо, розумієш? — спитав Арамис.

Грімо зробив стверджувальний знак.

— Це все, що треба! — сказав Атос. — Повернімось до моєї ідеї.

— Проте я хотів би зрозуміти, у чому тут суть! — вкинув слово Портос.

— Так, так, вислухаємо Атоса! — скрикнули одногосно Д'Артаньян і Арамис.

— У цієї міледі, в цієї жінки, в цього створіння, в цього демона ви, Д'Артаньяне, здається, говорили, є дівер.

— Так. Я його добре знаю і думаю, що він не почуває великої приязні до своєї невістки.

— Це непогано! — сказав Атос. — А якби він її ненавидів, було б ще краще.

— У такому випадку обставини цілком відповідають нашим бажанням.

— Мені хочеться знати, що робить Грімо, — сказав Портос.

— Мовчіть, Портосе! — перебив його Арамис.

— Як звуть її дівера?

— Лорд Вінтер.

— Де він зараз?

— Як тільки пішли чутки про війну, він повернувся до Лондона.

— Ось така то людина нам і потрібна, — продовжував Атос, — і ми повинні його попередити. Ми повідомимо, що його невістка має когось вбити й просимо не спускати з неї очей. У Лондоні, сподіваюся, є якісь виправні установи, куди він міг би ув'язнити свою невістку. І тоді ми будемо спокійні.

— Так, доки вона не вийде звідти, — промовив Д'Артаньян.

— Слово честі! Ви забагато вимагаєте, Д'Артаньяне. Я виклав вам усе, що міг придумати. Більше в мене в запасі нічого немає, попереджаю.

— А я гадаю, що найкраще було б попередити разом і королеву, і Вінтера, — запропонував Арамис.

— Але через кого ми передамо листа до Тура й до Лондона?

— Я ручуся за Базена, — сказав Арамис.

— А я за свого Планше, — заявив Д'Артаньян.

— І правда, коли ми не можемо залишити табір, то нашим лакеям це не заборонено, — погодився Портос.

— Безсумнівно.

— І ми сьогодні напишемо листи, дамо їм грошей, і вони поїдуть.

— Ми дамо їм грошей? — перепитав Атос. — А хіба у вас є гроші?

Четверо приятелів презирнулися, і їхні ясні обличчя знову затьмарилися.

— Гляньте! — скрикнув Д'Артаньян. — Я бачу чорні й червоні цятки... які рухаються. А ви ще, Атосе, говорили про полк! Це ж ціла армія!

— Слово честі, ви маєте рацію. Ось вони! — сказав Атос. — Подивіться на цих хитрунів: ідуть тихо, без барабанів і без сурем. А ти, Грімо, вже скінчив?

Грімо знаком відповів, що все гаразд, і вказав на дванадцятьох трупів, яких він розмістив якнаймальовничіше: одні стояли з рушницями біля плеча, другі ніби цілилися, а треті тримали в руці шпагу.

— Браво! — скрикнув Атос. — Це робить честь твоїй уяві!

— А все ж таки, — настоював Портос, — я хотів би зрозуміти, в чім тут справа?

— Перш за все забираймося геть, — зауважив Д'Артаньян, — а зрозумієш потім.

— Одну хвилинку, панове, одну хвилинку. Нехай Грімо прибере стола.

— Ого-го! — скрикнув Араміс, — чорні й червоні цятки дуже збільшуються, і я разом із Д'Артаньяном думаю, що нам нема чого гаяти часу, а треба поспішати до табору.

— Тепер і я нічого не маю проти відступу, — сказав Атос. — Ми билися об заклад, що пробудемо одну годину, а залишалися тут півтори. Тепер вже до нас ніхто не прийде. Ходімо, панове, тікаймо.

Грімо пішов попереду з кошиком і рештками їжі. Четверо приятелів вийшли слідом за ним й зробили вже кроків з десять, як Атос раптом закричав:

— Гей, гей, якого ж біса ми це робимо, панове?

— Хіба ти щось забув? — спитав Араміс.

— Прапор, чорт забирай! У жодному разі не можна залишати прапор у руках ворога, навіть якщо це проста серветка.



Атос кинувся до бастіону, здерся на платформу і зняв прапор. Ларошельці були на відстані пострілу з мушкета й відкрили страшенний вогонь по людині, що немов для втіхи підставляла себе під кулі.

Можна було думати, що Атос зачарований. Кулі свистіли довкола, але жодна не зачепила його.

Атос помахав прапором і, повернувшись спиною до Ла-Рошелі, привітав солдат свого табору. Розляглися гучні крики з обох боків — крики гніву з одного, крики захоплення — з другого.

Після першого пострілу пролунав другий. Три кулі продірявили серветку й зробили з неї справжній прапор.

З усього табору лунали крики: «Тікайте, тікайте!»

Атос спустився. Три приятелі, що, турбуючись, чекали на нього, радісно привітали появу Атоса.

— Ходімо, Атосе, ходімо, — підганяв Д'Артаньян, — піддамо ходу, піддамо. Тепер, коли ми до всього додумались, опріч грошей, було б нерозумно дати вбити себе.

Але Атос ішов далі з урочистим видом, не слухаючи зауважень товаришів, які, побачивши, що всі їхні застереження зайві, пішли з ним у ногу.

Грімо з кошиком йшов попереду.

За хвилину почулася жахлива стрілянина.

— Що це таке? — спитав Портос. — У кого вони стріляють? Я не чую свисту куль і нікого не бачу.

— Вони стріляють у трупи, — мовив Атос.

— Та наші мерці їм не дадуть відповіді!

— Правда! Тоді вони подумують, що тут засідка, почнуть радитися, надішлють парламентаря, і доки зрозуміють, що це жарт, ми вже будемо поза межами обстрілу. Ось чому нема ніякої рації поспішати й здобувати собі біль у грудях.

— Тепер я розумію! — із захопленням вигукнув Портос.

— Дякувати Богу, — знизав плечима Атос.

Французи, побачивши чотирьох приятелів, що повертались цілими й неушкодженими, із запалом гукали.

— А що це у вас на руці, Д'Артаньяне? Чи не кров? — спитав Атос.

— Дрібниця, — відмовив Д'Артаньян.

— Шалена куля дряпнула?

— Нічого подібного.

— Так що ж тоді?

Ми вже казали, що Атос любив Д'Артаньяна, як си-на. Сумний і суворий за своєю вдачею, він опікувався юнаком, як батько.

— Так, трохи подряпав, — пояснив Д'Артаньян. — Защемив пальці між камінням стіни та камінцем сво-го персня і трохи здер шкіру.

— Ось що значить носити діаманти, добродію, — презирливо зауважив Атос.

— Так у нього дійсно діамант? — скрикнув Портос. — Тоді якого ж біса ми бідкаємося, що у нас нема грошей?

— Правильно, — сказав Арамис.

— Браво, Портосе! На цей раз дійсно гарна ідея.

— Безсумнівно, — відповів Портос, пишаючись, що отримав комплімент. — Якщо в нас є діамант, можна продати його!

— Але, — сказав Д'Артаньян, — це подарунок ко-ролеви.

— Тим більше, — сказав Атос. — Те, що подарунок королеви врятує Бекінгема, її коханого, буде справедливо, а те, що він врятує нас, її друзів, буде доброчесно, і тому продамо діамант! Що думає про це пан абат? Я не запитую думки Портоса, бо він вже висловився.

— Я думаю, — почервонівши, сказав Арамис, — що, оскільки цей перстень отримано не від коханої, то Д'Артаньян може його продати.

— Друже мій, ви говорите, як втілене богослов'я. Отже, на вашу думку?

— Продати діамант, — відповів Арамис.

— Добре, — радісно погодився Д'Артаньян, — про-дамо діамант, і не варто про це більше говорити.

Стрілянина тривала, але приятелі були у безпеці, і ларошельці стріляли більше для годиться.

— Слово честі! Ця ідея вчасно спала на думку Пор-тосові. Ось ми і в таборі. Отже, панове, ні слова про цю всю справу. На нас дивляться, до нас ідуть назу-стріч, нам влаштують святковий прийом.

І дійсно, в таборі все заворушилося. Понад дві тисячі людей висипали, щоб подивитись на щасливу для чотирьох приятелів витівку, про правдиву причину якої ніхто й не здогадувався.

Скрізь тільки й чути було: «Слава гвардійцям! Слава мушкетерам!»

Пан де Бюзіньї перший підійшов потиснути Атосові руку й визнати, що парі вигране. Слідом за ним підійшли драгун і швейцарець, а за ними всі їхні товариші. Почалися привітання, потиски рук, обійми без краю, невгамовне глузування з ларошельців. Знявся такий крик, що кардинал подумав, чи не починається повстання, і послав Ла Гудіньєра, капітана своєї гвардії, дізнатися, що там сталося. Посланцеві із захопленням розказали про подію, яка сталася.

— Ну, що там? — спитав кардинал, побачивши Ла Гудіньєра.

— Три мушкетери, монсеньйоре, і один гвардієць побилися об заклад з паном де Бюзіньї, що поснідають на бастіоні Сен-Жерве. Снідаючи, вони дві години протрималися проти ворога й вбили не знати скільки ларошельців.

— Відомі вам прізвища цих трьох мушкетерів?

— Так, монсеньйоре.

— Як їх звать?

— Пани Атос, Портос і Арамис.

— Усе ті ж вояки! — пробурмотів кардинал. — А гвардійця?

— Пан Д'Артаньян.

— Знову цей юний винахідник. Конче потрібно, щоб усі четверо перейшли на службу до мене.

Того ж таки вечора кардинал почав розмову з паном де Тревільєм про ранковий подвиг, про який говорив цілий табор. Пан де Тревільє, знаючи про цю авантюру з уст самих учасників, розповів його емінінції всі подробиці, не оминувши й епізоду з серветкою.

— Добре, — сказав кардинал, — надішліть мені цю серветку, будь ласка. Я звелю вигаптувати на ній три золоті лілеї й подарую її вашій роті, як прапор.

— Монсеньйоре! — мовив пан де Тревіль, — це було б несправедливо щодо гвардійців: пан Д'Артаньян служить не в моїй роті, а в роті пана Дезесара.

— Тоді візьміть його до себе, — сказав кардинал, — якщо ці четверо солдатів так люблять один одного, то буде цілком справедливо, щоб вони й служили в одній і тій самій роті.

Пан де Тревіль повідомив про цю добру новину трьох мушкетерів і Д'Артаньяна й запросив усіх чотирьох завтра на сніданок.

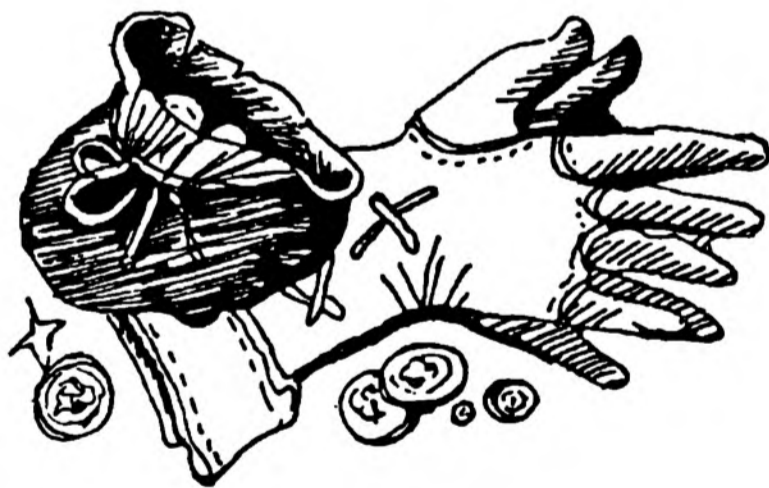
Д'Артаньян не тямився від радощів. Мрія всього його життя — стати мушкетером. Він з'явився до пана Дезесара, щоб попрощатися з ним і сповістити його про одержаний наказ.

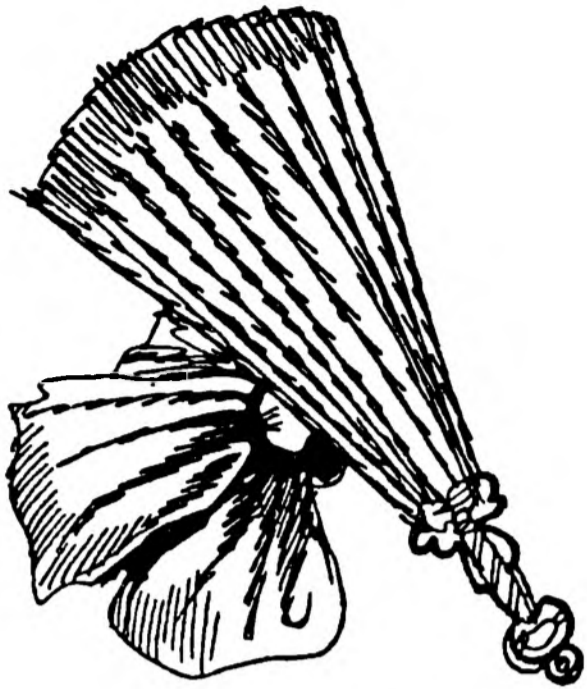
Дезесар, дуже люблячи Д'Артаньяна, запропонував йому свої послуги: зміна полку спричинялася до великих витрат на спорядження.

Юнак відмовився та, скориставшись з цієї нагоди, просив оцінити діамант, передавши його Дезесарові, щоб той перетворив його на гроші.

На другий день, о восьмій ранку, лакей пана Дезесара прийшов до Д'Артаньяна й передав йому торбинку із золотом. У ній було сім тисяч ліврів.

Це була ціна діаманта королеви.





## РОЗДІЛ XVII

### *Сімейна справа*

Атос знайшов гарну назву назву: сімейна справа. Така справа не підлягала веденню кардинала. Сімейна справа нікого не стосувалась; сімейною справою можна було займатися на очах у всіх.

Отже, Атос знайшов назву: сімейна справа.

Арамис знайшов спосіб: послати слуг.

Портос знайшов кошти: продати діамант.

Тільки Д'Артаньян, зазвичай найвигадливіший з усіх чотирьох, нічого не вигдав. Треба зізнатися, саме ім'я міледі спаралізувало його мозок.

Ні, помиляємось: він знайшов покупця на діамант.

На сніданку в пана де Тревіля було дуже весело та жваво.

Д'Артаньян був би найщасливішою людиною, якби не міледі, яка, ніби чорна хмара, зависла на його обрії.

Після сніданку друзі домовились увечері зібратися в Атоса й там закінчити обговорення.

Д'Артаньян увесь день гуляв вулицями табору в новій мушкетерській уніформі.

У призначену годину, ввечері, всі четверо зійшлись, щоб розв'язати три питання: що написати братові міледі, що написати спритній особі з Тура, кому з лакеїв доручити доставити листи.

Кожний пропонував свого: Атос казав про скромність Грімо, що не говорить, доки пан не накаже йому розтулити рота. Портос вихваляв силу та моторність

Мушкетона, цього велетня, здатного подолати чотирьох звичайних чоловіків. Араміс, підкреслюючи дотепність Базена, висував його кандидатуру. Нарешті, Д'Артаньян, цілком покладаючись на відвагу Планше, нагадав про його поведінку в булонській справі.

Приятелі довго сперечались, як писати. Нарешті Атос, розміркувавши, ще більше пополотнів: Д'Артаньян зрозумів, що він наважився сказати.

— Ось про що треба написати, — запропонував Д'Артаньян: «Мілорде, ваша невістка — злочинниця: вона хотіла надіслати до вас убивць, щоб успадкувати ваше майно. Проте вона не мала права віддаватись за вашого брата, бо була вже одружена у Франції й була...»

Д'Артаньян спинився, ніби шукаючи слова, і подивився на Атоса.

— «Вигнана своїм чоловіком», — додав Атос.

— «Через те, що вона таврована...» — закінчив Д'Артаньян.

— Овва! — вигукнув Портос. — Та це ж неможливо! Вона намагалася вбити свого дівера?

— Так.

— Вона була вже одружена? — спитав Араміс.

— Так.

— Її чоловік бачив в неї на плечі лілію? — здивувався Портос.

— Так.

Ці три «так» промовив Атос, і кожен раз голос його набував більшої суворості.

— А хто бачив це тавро? — спитав Араміс.

— Д'Артаньян і я, чи, додержуючись хронології, я і Д'Артаньян, — відповів Атос.

— А чоловік цього жахливого створіння ще живий? — поцікавився Араміс.

— Живий.

— Ї ви впевнені в цьому?

— Упевнений.

На мить запанувала тиша, під час якої кожен з них думав про своє.

— Мені здається, — сказав Атос, перший порушивши мовчанку, — Д'Артаньян зробив гарний начерк. Саме з цього й потрібно почати листа.



— Маєте рацію, Атосе, — згодився Арамис. — Написати такого листа — справа дуже скрупульозна. Навіть сам канцлер неспроможний був скласти таке багатозначне послання, хоч пан канцлер звик робити протоколи. Байдуже! Помовчіть, я писатиму.

І Арамис узяв перо, замислився на хвилину й написав прегарним дрібним жіночим почерком вісім чи десять рядків, а потім тихо, повільно, ніби зважуючи кожне слово, прочитав:

*«Мілорде!*

*Особа, яка пише до вас ці рядки, мала честь схрестити з вами шпаги на невеличкій площі на вулиці Пекла. Відтоді ви не раз називали себе другом цієї людини, і вона має обов'язок довести свою приязнь доброю порадою.*

*Двічі ви ледве не загинули від руки вашої найближчої родички. Ви вважаєте її за свою спадкоємицю, бо не знаєте, що перед тим, як узяти шлюб в Англії, вона була вже одружена у Франції. Але втретє, тобто зараз, ви можете загинути. Ваша родичка виїхала з Ла-Рошелі до Англії сьогодні вночі. Стежте за нею, коли вона приїде, бо вона має жахливі наміри. Якщо ви неодмінно бажаєте знати, на що вона здатна, прочитайте її минуле в неї на лівому плечі».*

— Чудово! — зауважив Атос. — Ви пишете, як державний секретар, любий Арамисе. Якщо застереження приїде вчасно, лорд Вінтер пильно стежитиме за нею. Навіть якби воно потрапило до рук кардинала, ми не будемо скомпрометовані. А оскільки лакей, який повезе його, зможе спинитись у Шательро й запевняти нас, ніби був у Лондоні, то ми дамо йому з листом тільки половину суми, а другу половину він одержить, привізши відповідь. Чи з вами ваш діамант Д'Артаньяне? — спитав Атос.

— У мене є щось краще, — відповів Д'Артаньян, — у мене є гроші, — і він кинув на стіл торбинку із золотом.

— Але, панове, — почав знову Д'Артаньян, — ми зовсім не дбаємо про королеву. Потурбуймося хоч трішки про здоров'я любого їй герцога Бекінгема. Це найменше, що ми можемо для неї зробити.

— Цілком справедливо, — погодився Атос, — але це вже справа Арамиса.

— Та що ж я можу зробити? — зашарівся Арамис.

— Дуже просту річ, — пояснив свою думку Атос, — скласти другого листа: до спритної особи з Тура.

Арамис узяв перо, знов замислився й написав кілька рядків, які зараз же подав на ухвалу своїх приятелів: «Моя люба кузино!..»

— А, — промовив Атос, — ця спритна особа — ваша родичка!

— Двоюрідна сестра, — пояснив Арамис.

— Хай буде двоюрідна сестра!

Арамис читав далі:

*«Моя люба кузино! Його еміненція, пан кардинал, — нехай боронить його Бог на щастя Франції та на острах*



*ї ворогів! — майже поклав край заколотів єретиків Ла-Рошелі. Ймовірно, англійському флоту, що йде на допомогу, не пощастить наблизитись до берегів Франції. Насмілююсь навіть висловити впевненість, що яка-небудь подія стане на перешкоді від'їздові герцога Бекінгемського. Його еміненція — найславетніший з політиків минулого, сучасного і, здається, майбутнього. Він загасив би сонце, якби воно йому заважало. Повідомте ці щасливі новини вашій сестрі, люб'язна кузино. Я бачив уві сні, що цей клятий англієць помер. Не можу пригадати — чи від кинджала, чи від отрути. Пам'ятаю тільки, що вмер, а ви ж добре знаєте, як завжди справджуються мої сни. Будьте певні, ми незабаром побачимось».*

— Чудово, — вигукнув Атос, — ви король поетів, мій любий Арамисе. Ви говорите, як Апокаліпсис, і щирі, як Євангеліє. Тепер лишається тільки написати адресу.

— Це дуже легко, — відповів Арамис.

Він манірно згорнув листа й надписав:

*«Пані Мішон, швачці в Турі».*

Приятелі, усміхаючись, презирнулися — їхній викрутас не вдався.

— Отже, — заявив Арамис, — ви й самі розумієте, панове, що тільки Базен може приставити цього листа до Тура: моя кузина знає тільки Базена й довіряє лише йому. Кожен інший тільки зіпсує справу. До того ж Базен учений й самолюбець. Базен розуміється на історії, панове. Йому відомо, що Сікст П'ятий перед тим, як зробився папою, пас свиней. А оскільки він хоче висвятитись разом зі мною, то не втрачає надії й собі стати папою чи, в крайньому разі, кардиналом. Ви ж розумієте, людина з таким сподіванням на майбутнє не дасть схопити себе, а коли таке й трапиться, він радше знесе муки катування, ніж обмовиться.

— Добре, добре, — згодився Д'Артаньян, — від щирого серця уступаю вам вашого Базена, але уступіть мені Планше. Одного разу міледі вижила його зі свого дому. А Планше має чудову пам'ять, і ручуся вам, маючи змогу помститись, він швидше загине, ніж відмовиться від спокуси здійснити свою мрію. Коли справи в Турі

стосуються вас, то справи в Лондоні — мої особисті справи. Я прошу обрати Планше, який до того ж був зі мною в Лондоні й легко знайде дорогу туди й назад.

— Ну, тоді, — вирішив Атос, — дамо Планше сімсот ліврів перед від'їздом і сімсот після повернення, а Базенові — триста зараз і триста тоді, коли виконає доручення. Це зменшить наші капітали до п'яти тисяч ліврів. Кожен з нас візьме по тисячі ліврів і використає, як схоче, а останню тисячу ми залишимо, передавши її на збереження панові абату на випадок на непередбачених чи спільних витрат.

— Значить, вирішено, — підсумував Атос, — їдуть Планше й Базен. Правду кажучи, я дуже радий, що Грімо буде зі мною. Він уже звик до моїх звичок, і я дорожу ним. Учорашній день мав позначитися на його нервах, а ця подорож і зовсім доконала б його.

Покликали Планше і дали йому потрібні інструкції. Д'Артаньян заздалегідь попередив свого лакея, пояснивши, що його чекає слава, пообіцяв йому грошей і тоді вже згадав про небезпеку.

— Я повезу листа за вилогою рукава, — сказав Планше, — і проковтну його, якщо мене схоплять.

— Тоді ти не виконаєш доручення, — зауважив Д'Артаньян.

— Ви дасте мені сьогодні ввечері його копію, а завтра я знатиму її напам'ять.

Д'Артаньян глянув на своїх друзів, ніби питаючи:

— Ну, що? Чи не правду я вам казав?

— Ми даємо тобі, — додав він, звертаючись до Планше, — даємо тобі вісім днів доїхати до лорда Вінтера і стільки ж на зворотний шлях, разом шістнадцять днів. Якщо на шістнадцятий день після твого від'їзду, о восьмій годині вечора, ти не прийдеш, то втрапиш гроші, навіть якщо спізнишся тільки на п'ять хвилин.

— Тоді, пане, — відповів Планше, — купіть мені годинник.

— Візьми цей, — сказав Атос, з властивою йому щедрістю віддаючи Планшет свого годинника, — і будь хоробрим. Май на увазі, якщо проговоришся, будеш надто відвертим з ким не треба чи провештаєшся де-

небудь, ти занапастиш свого пана, який цілком покладається на тебе. Пам'ятай також: якщо через тебе з Д'Артаньяном скоїться якесь лихо, я знайду тебе й розпанахаю тобі живіт.

— О, Боже милий! — верескнув Планше, ображений підозрою і наляканий байдужим тоном мушкетера.

— А я, — сказав Портос, витріщивши свої великі очі, — живцем оббілюю тебе.

— О, пане!

— А я, — тихим та мелодійним голосом додав Арамис, — спалю, як дикуна, на повільному вогні!

— Ой, пане!

І Планше заплакав, може, з переляку перед цими жахливими погрозами, а може, він розчулився, побачивши таку зворушливу приязнь між чотирма мушкетерами.

Д'Артаньян стиснув Планше руку й поцілував його.

— Бачиш, Планше, — пояснив він, — ці пани кажуть таке з прихильності до мене, а насправді вони тебе люблять.

— О, пане, — вигукнув Планше, — або я все виконаю, або мене пошматують. Але й тоді, будьте певні, жоден шматок мого тіла не пробовкнеться.

Від'їзд Планше за його бажанням був призначений на восьму годину ранку на другий день, щоб дати йому час протягом ночі вивчити листа напам'ять. У такий спосіб він вигравав рівно дванадцять годин, бо мусив повернутись на шістнадцятий день після від'їзду, о восьмій вечора.

Тієї хвилини, як Планше лагодився вже сісти на коня, Д'Артаньян, який у глибині душі відчував симпатію до герцога Бекінгема, відвів його вбік.

— Слухай, — мовив він, — коли ти віддаси листа лордові Вінтеру і той прочитає його, ти скажеш ще: «Бережіть його світлість лорда Бекінгемського, бо його мають вбити». Отже, ти бачиш, Планше, це дуже важливе та серйозне доручення, і я не хотів навіть казати своїм друзям, що довіряю тобі таку таємницю. У листі я не написав би цього, хоч би мені пропонували за це чин капітана.

— Будьте спокійні, пане, — відповів Планше, — ви переконаєтесь, що на мене можна покластись.

І, скочивши на чудового коня, якого він мусив залишити через двадцять льє, щоб узяти поштових, Планше погнав його вчвал. На згадку про погрози трьох мушкетерів його серце трохи стискалося, а втім, він був у найкращому гуморі й сповнений радісних сподівань.

Базен поїхав на другий день уранці. Йому було дано вісім днів, щоб виконати покладене на нього доручення.

Увесь час, поки гінці були відсутні, чотири приятелі були більш обачними, ніж зазвичай.

Вони всі дні підслуховували, що кажуть навкруги, стежили за діяльністю кардинала та рознюхували, чи не прибув хтось із гінців до Ришельє. Не раз їх обсіпало морозом, коли когось із них чотирьох несподівано викликали в якійсь службовій справі. До того ж вони мусили турбуватися й про власну безпеку. Міледі була привидом, який, з'явившись одного разу до людини, не дає їй більше спокійно спати.

Уранці на восьмий день, під час сніданку чотирьох друзів, Базен, як завжди бадьорий, усміхаючись, увійшов до корчми «Нечестивець» і, як умовлялися, сказав:

— Ось відповідь вашої кухні, пане Арамісе.

Приятелі весело презирнулися. Півсправи було вже зроблено. Правда, ця половина була легшою й вимагала менше часу.

Араміс, несамохіть почервонівши, узяв листа, написаного неохайним почерком та з орфографічними помилками.

— Боже милий, — засміявся він, — я в розпачі: моя бідолашна Мішон ніколи не навчиться писати, як пан де Вуатюр!<sup>1</sup>

— Хто ця бідолашна Мішон? — спитав швейцарець, який саме тоді розмовляв з нашими друзями.

— Та майже ніщо, — відповів Араміс, — маленька, чарівна швачка, яку я дуже кохав і просив написати мені на пам'ять кілька рядків.

---

<sup>1</sup> Французький письменник початку XVII ст.

— Коли вона, — зауважив швейцарець, — така ж велика пані, як і літери її листа, ви мусите бути дуже щасливий, друже.

Арамис прочитав листа й передав його Атосові.

— Подивіться, що вона пише, Атосе.

Атос нашвидку пробіг очима послання і, щоб уникнути можливої підозри, голосно прочитав його:

*«Мій кузене! Моя сестра і я вміємо дуже гарно розгадувати сні й страшенно боїмось їх. Про ваш, гадаю, можна сказати тільки одне: всякий сон — то брехня. Прощайте, будьте здорові та інколи давайте знати про себе.*

*Аглая Мішон».*

— Про який сон вона пише? — зацікавився драгун, що підійшов під час читання листа.

— Так, про який сон? — спитав і швейцарець.

— Овва, чорт забирай! — відповів Арамис, — так це ж дуже просто: про сон, який я бачив і розповів їй.

— О, Поше мій, це дуже просто розповісти свій сон, але я ніколи не башу сніф.

— Ви дуже щасливий, — зауважив, підводячись, Атос, — і я хотів би мати змогу сказати те, що й ви.

— Ніколи! — повторив швейцарець у захопленні, що така людина, як Атос, хоч у цьому позаздрила йому, — ніколи, ніколи!

Д'Артаньян, побачивши, що Атос підвівся, встав і собі, узяв його під руку й пішов з корчми. Портос і Арамис залишилися відповідати на жарти та пересмішки драгуна й швейцарця.

Базен же приліг на скирту соломи і, оскільки його фантазія була значно багатша, ніж у швейцарця, йому ввижався сон, ніби Арамис, зробившись папою, накладає йому на голову кардинальську тіару<sup>1</sup>.

Проте, як ми вже казали, Базен, щасливо повернувшись, лише частково позбавив друзів від їхнього болісного хвилювання.

---

<sup>1</sup> Тіара — головний убір пап.

На шістнадцятий день ознаки цього хвилювання були надто помітні, бо ні Д'Артаньян, ні його приятелі не могли всидіти на місці і, наче тіні, тинялись по дорозі, якою мав повертати Планше.

— Ви не мужчини, — казав їм Атос, — ви не мужчини, а діти, коли якась жінка може завдати вам такого жаху! І чого ви, власне, боїтеся? В'язниці? Та нас же визволять звідти. Хіба не визволили мадам Бонасьє? Відітнуть голови? Та в траншеях ми щодня з найвеселішим виглядом наражаємось на більшу небезпеку, бо гарматна куля може розтрити ногу. А я певний, що хірург завдасть вам більших мук, відрізаючи ногу, ніж кат, одрубуючи голову. Чекайте ж спокійно: через дві, чотири, шість годин чи пізніше Планше буде тут. Він обіцяв бути, і я вірю йому, бо він, мені здається, дуже порядний і відважний хлопець.

— А якщо він не приїде? — спитав Д'Артаньян.

— Ну, що ж, якщо не приїде, це означатиме, що він спізнився, ось і все. Він міг упасти з коня, міг звалитися з моста, міг від швидкої їзди схопити запалення легенів. Е, панове, треба брати до уваги всілякі випадки. Життя — це ланцюг дрібних нещасть, який філософ зустрічає зі сміхом. Будьте, як і я, філософами, сідайте до столу і вип'ємо. Ніколи майбутнє не уявляється в такому рожевому світлі, як тоді, коли дивишся на нього крізь келих із шамбертенном.

— Цілком згоден, — відповів Д'Артаньян, — тільки мені страшенно набридло, відкорковуючи кожну нову пляшку, побоюватись, чи не з льоху вона міледі!

— Ви надто вибагливі, — дорікнув Атос, — вона така вродлива жінка!

— Таврована жінка! — додав Портос, голосно зареготавши.

Атос здригнувся, провів рукою по лобі, ніби втираючи піт, і підвівся з нервовим рухом, який не міг здолати. Проте день, хоч і повільніше, ніж звичайно, закінчувався. Починало вечоріти. Корчми наповнились відвідувачами. Атос, одержавши свою частку від

продажу діаманта, зовсім не виходив з корчми «Нечестивець». В особі пана де Бюзіньї, який до того ж по-частував їх смачним обідом, він знайшов гідного партнера.

Вони грали в кості, як звичайно, вдвох, коли вибило сім годин. Чути було, як пройшов патруль, щоб змінити варту. Пів на восьму пробили вечірню зорю.

— Ми пропали, — шепнув Д'Артаньян на вухо Атосові.

— Ви хочете сказати — пропали наші гроші, — спокійно відповів Атос, виймаючи з кишені чотири пістолі й кидаючи їх на стіл. — Ходімо, панове, — запропонував він, — б'ють зорю, час спати.

Араміс вийшов із корчми «Нечестивець» разом із Портосом. Араміс бубонів якісь вірші, а Портос час від часу розпачливим жестом вискубував волосся з вусів.

Раптом з темряви виринула якась тінь, обриси якої здалися Д'Артаньянові дуже знайомими, і добре відомий голос промовив:

— Я приніс вам ваш плащ, пане, бо сьогодні досить холодно.

— Планше! — вигукнув Д'Артаньян, не тямлячись від радощів.

— Планше! — повторили Портос і Араміс.

— Ну й що ж! Звичайно, Планше, — сказав Атос, — що ж тут дивного? Він обіцяв повернутись о восьмій, а зараз б'є восьму. Браво, Планше, ви вмієте додержувати слова, і якщо ви колись залишите свого пана, я візьму вас до себе.

— О, ні, ніколи, — відповів Планше, — я ніколи не залишу пана Д'Артаньяна.

Тієї ж хвилини Д'Артаньян відчув, як Планше засунув йому в руку листа.

Д'Артаньян, хоч як хотів обійняти Планше в цю мить, не зробив цього, бо боявся, що такий вираз прихильності до лакея може здатися чудним якомусь перехожому.

— Лист у мене, — шепнув він своїм приятелям.

— Гарзд, — відповів Атос, — ходімо додому й прочитаймо його.

Лист обпікав Д'Артаньянові руку. Він хотів прискорити ходу, але Атос узяв його під руку, і юнак мимоволі мусив іти в ногу з ним.

Нарешті вони увійшли до намету, запалили лампу, і тоді, коли Планше вартував біля входу, щоб хтось не захопив зненацька, Д'Артаньян тремтячою рукою зламав печатку і розгорнув листа, якого чекали так нетерпляче.

Він складався з половини рядка, написаного чисто британським письмом, і був надто лаконічний.

*«Thank you, be easy».*

*Що означало: «Дякую вам, будьте спокійні».*

Атос узяв листа з рук Д'Артаньяна, підніс його до лампи, запалив і тримав, доки він не перетворився на попіл.

Потім покликали Планше.

— Ну, люб'язний, ти маєш право вимагати свої сімсот ліврів, дарма що небагато чим ризикував з таким листом!

— Це не завадило мені майстерно заховати його, — відповів Планше.

— Ану, Планше, розкажи нам про свої пригоди, — попросив Д'Артаньян.

— О, це довга історія, пане!

— Ти правий, Планше, — зауважив Атос, — до того ж вибили зорю, і якщо світло в нас горітиме довше, ніж в інших, на це звернуть увагу.

— Хай буде так, — згодився Д'Артаньян. — Ляжемо спати. Спи спокійно, Планше!

— Далєбі, пане, сьогодні я спатиму спокійно вперше за ці шістнадцять днів.

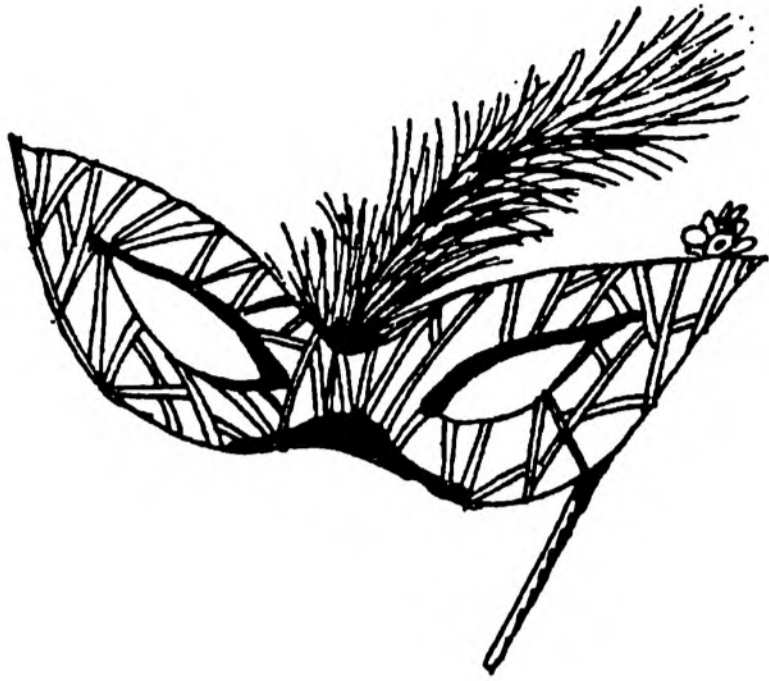
— І я теж! — сказав Д'Артаньян.

— І я! — приєднався Портос.

— І я! — додав Араміс.

— Правду кажучи, і я теж! — признався Атос.





## РОЗДІЛ XVIII

### *Доля*

Тим часом міледі, не тямлячи себе від гніву, бігала по палубі, наче розлючена левиця. Вона ладна була кинутись у море, щоб вплав добутися французького берега, бо не могла погодитись із думкою, що їй доводиться залишати Францію, не помстившись Д'Артаньяну за вчинену їй образу й Атосові за його погрози. Думка ця стала незабаром такою нестерпною, що, незважаючи на великі неприємності, на які вона наражалася, міледі почала благодати капітана зсадити її на берег. Капітан, який дуже поспішав визволитися з сутужного становища між французькими та англійськими крейсерами, як кажан між пацюками та птахами, прагнув якнайшвидше дістатись до Англії та рішуче відмовився коритись тому, що вважав за жіночі витребеньки. Проте він обіцяв пасажирці, яку кардинал доручив під його особисту опіку, зсадити її в одному з бретонських портів — Лоріані чи Бресті, якщо дозволять море та французи. Та вітер увесь час був противним, а море бурхливим. Вони сновигали та намагалися триматися далі від берега. На дев'ятий день після відплиття з Шаранти міледі, бліда від образи та гніву, побачила синяві береги Фіністера.

Вона не наполягала на своїх попередніх вимогах, а капітан, зі свого боку, остерігався нагадувати їй про них. Отже, міледі продовжувала свою подорож, і того дня, коли Планше відплив з Портсмута до Франції, судно посланниці кардинала врочисто входило до порту.

Місто перебувало в стані надзвичайного збудження — спускали на воду чотири великі, тільки-но побудовані кораблі. Весь у золоті, весь оздоблений діамантами та коштовними самоцвітами, у капелюсі з білим пером, що спадало йому на плече, на дамбі стояв герцог Бекінгем, оточений почтом, майже таким же блискучим, як і він сам.

Це було одного з тих рідкісних, чудових днів, коли Англія пригадує, що на світі є сонце.

Бліде, а втім, розкішне світило ховалося за обрій, вкриваючи небо й море вогневими смугами і кидаючи на бані та старі будинки міста останній золотий промінь, що сяяв у вікнах, як відблиск пожежі.

Судно міледі стало на рейді. Капітан саме віддав наказ кинути якір, коли невеликий, однощогловий військовий корабель наблизився до них і, як то роблять вартові судна, спустив на море човна, що й попрямував до трапа. У човні сиділи офіцер, боцман та восьмеро веслярів. Офіцер зійшов на борт, де його зустріли з пошаною, яке викликала його уніформа.

Офіцер поговорив кілька хвилин з капітаном і дав йому прочитати якісь папери, після чого з наказу капітана весь екіпаж судна і всіх подорожніх було викликано на палубу. Коли всі зібралися, офіцер голосно спитав, звідки відплив бриг<sup>1</sup>, якого напрямку додержував, де причалював, і на всі ці запитання капітан відповів не вагаючись і без найменшої затримки. Тоді офіцер почав оглядати всіх подорожніх, одного по одному, і, наблизившись до міледі, подивився на неї з великою увагою, хоч і не промовив ані слова.

Далі він повернувся до капітана й промовив ще кілька слів. Від тієї хвилини він ніби почав керувати судном і віддав наказ про маневр, який екіпаж негайно виконав. Корабель поплив у супроводі маленького судна, що йшло поруч із ним, загрожуючи жерлами своїх шести гармат, тимчасом як човен плив ззаду, слідом за кораблем, і проти його здавався ледве помітною цяткою.

Поки офіцер розглядав міледі, вона, як легко можна уявити, зі свого боку, пожирала його очима. Та хоч

---

<sup>1</sup> Бриг — невеличке двощоглове судно.

як глибоко проникали її вогнисті очі, звиклі читати в серцях людей потрібні їй таємниці, на цей раз вона зустріла обличчя таке безпристрасне, що і її пильний погляд не міг нічого виявити.

Офіцер, що мовчки спинився біля неї і з такою увагою вивчав її, мав двадцять п'ять — двадцять шість років, був білолиций, з блакитними, трішки запалими очима. Його тонкі та чітко окреслені губи залишалися нерухомі; випнуте підборіддя свідчило про вперту завзятість; трішки покате чоло, як у поетів, ентузіастів та солдатів, було ледве закрите коротким рідким волоссям, що, як і борідка, яка ховала нижню половину обличчя, було красивого темно-каштанового кольору.

Коли увійшли до гавані, було вже темно. Нічний морок здавався ще густішим від туману, який вкривав сигнальні кораблі на щоглах і вогні молу серпанком, подібного до тих, що оточують місяць перед початком дощової години. Повітря було вогке й холодне.

Міледі, ця рішуча, витривала жінка, мимоволі відчувала дрож.

Офіцер попросив показати йому речі міледі й наказав віднести її багаж до свого човна. Коли й це було виконане, він запросив її сісти у човен і запропонував їй руку.

Міледі подивилась на нього й спинилася, вагаючись.

— Хто ви такий, пане, і чим завдячую я вашій люб'язності?

— Мусите здогадатись про це, глянувши на мій мундир, мадам. Я офіцер англійської флоту, — відповів юнак.

— Хіба всі офіцери англійського флоту такі люб'язні до своїх земляків, коли ті прибувають до якогось із портів Великобританії, і простягають свою ласку до того, що виставляє її й на суходіл?

— Так, міледі; це робиться звичайно не з люб'язності, а з обачності; і під час війни чужоземних подорожніх проводять до призначеного для них готелю, де вони залишаються під доглядом уряду, аж доки про них не зберуть найдокладніші відомості.

Сказано надзвичайно ввічливо і найспокійнішим тоном. Проте міледі не заспокоїлась.

— Адже я не чужоземка, — зауважила вона найчистішою англійською мовою, яку будь-коли чули від Порт-

смути до Манчестера, — моє прізвище леді Кларик, і ці заходи...

— Ці заходи для всіх однакові, міледі, і даремно намагатися, щоб для вас зробили виняток.

— У такому разі я йду за вами, пане.

І, спираючись на пропоновану їй руку, вона почала спускатись по сходах униз, де на неї чекав човен. Офіцер сів у човен разом з нею. На кормі лежав розстелений великий плащ. Офіцер усадив на нього міледі й сам сів поруч.

— Гребіть, — наказав він матросам.

Вісім весел ураз опинились у воді, і човен, здавалося, полинув морем. За п'ять хвилин були вже біля берега.

Офіцер скочив на набережну й запропонував міледі руку. На них чекала карета.

— І цю карету приготовано для нас? — спитала міледі.

— Так, мадам, — відповів офіцер.

— Хіба готель дуже далеко?

— У протилежному кінці міста.

— Їдьмо!

І вона, не вагаючись, сіла в карету.

Офіцер подбав про те, щоб усі її речі й пакунки були вправно прив'язані ззаду карети, і коли все було прилаштоване, сів побік з міледі й зачинив дверцята.

Фурман, не чекаючи дальших наказів і вказівок, куди їхати, погнав коней учвал, і карета швидко покотилася вулицями міста.

Такий чудний прийом примусив міледі замислитись. Помітивши, що молодий офіцер, здавалось, зовсім не був охочий до розмови, вона відкинулася на спинку карети й перебирала всі можливі припущення, що спадали їй на думку.

За чверть години, здивована, що вони так довго їдуть, міледі присунулася ближче до вікна. Будинків не було вже видно. Дерев в темряві скидались на великі чорні привиди, що бігли один за одним. Міледі здригнулася.

— Та ми вже поза містом, — зауважила вона.

Молодий офіцер мовчав.

— Я не поїду далі, якщо ви не скажете, куди мене везете, попереджаю вас, пане добродію!

Ця загроза теж залишилася без відповіді.



○ — Все вже  
загадо! —  
визвуча  
міледі.

— О, це вже занадто! — вигукнула міледі.— Рятуйте, допоможіть!

Ніхто не обізвався на її крики. Карета мчала далі, а офіцер, здавалось, обернувся на статую.

Міледі подивилась на офіцера страшним поглядом, типовим для її обличчя, що рідко не справляло належного враження. Від люті очі її блищали в мороці. Юнак залишався байдужий.

Міледі спробувала відчинити дверцята й вискочити з карети.

— Бережіться, пані, — холоднокровно зауважив юнак, — ви розіб'єтесь.

Міледі знову сіла, задихаючись від шаленства. Офіцер схилився, глянув на неї і, здавалось, здивувався, побачивши обличчя, нещодавно таке вродливе, а тепер знівечене шаленою люттю, майже гидке. Хитрюща жінка збагнула, що шкодить собі, виявляючи свій настрій. Риси її обличчя розпогодились, і вона жалібно промовила:

— Скажіть мені заради Бога, кому мушу я приписати це насильство: вам, вашому урядові чи комусь з моїх ворогів?

— Ви не зазнаєте ніякого насильства, мадам. Усе, що трапилось, тільки звичайні запобіжні заходи, що ми їх мусимо вживати для всіх подорожніх, що приїжджають до Англії.

— Так ви мене зовсім не знаєте?

— Уперше маю честь вас бачити.

— І скажіть по щирості, не маєте ніякої особистої причини ненавидіти мене?

— Ніякої, присягаюся вам.

У тоні юнака було стільки спокою, байдужості й навіть ніжності, що міледі заспокоїлась.

Нарешті, по цілій годині їзди, карета спинилася біля залізних ґрат, за якими накочена дорога вела до великого, самотнього, стародавнього палацу. Коли колеса покотились по дрібному піску, міледі почула шум, в якому впізнала ревіння хвиль, що вдаряють об стрімкий берег. Проїхавши під двома арками, карета спинилась у темному чотирикутному дворі. Дверцята карети негайно відчинилися, юнак легко зіскочив на землю й запропонував руку міледі, що, спершись на неї, зійшла досить спокійно.

— А все ж, — сказала вона, роздивившись навкруги і з приємною усмішкою переводячи свій погляд на молодого офіцера, — я полонянка. Тільки це не надовго, я впевнена в цьому, — додала вона, — моє сумління й ваша люб'язність цьому запорука.

Нічого не сказавши у відповідь на такий приємний комплімент, офіцер витяг з-за пояса невеликий срібний свисток, подібний до тих, які вживають боцмани на військових кораблях, і тричі свиснув. Зараз же з'явилися люди, випрягли змилених коней й поставили карету в повітку.

Після цього офіцер зі своєю звичайною спокійною чемністю запросив полонянку ввійти в дім. З тією ж усмішкою міледі взяла його під руку й ступила з ним у низенькі двері. Арочний коридор, освітлений тільки в глибині, вів до кам'яних, витких сходів. Вони спинилися біля масивних дверей. Юнак устроїв у замок ключ. Двері важко повернулися на завісах. Перед ними була кімната, призначена для міледі.

Полонянка швидким поглядом пробігла по всій кімнаті. Умебльовано її так, що одночасно вона могла правити й за в'язницю, і за помешкання вільної людини. Тільки залізні ґрати на вікнах та зовнішні замки біля дверей вказували, що то була в'язниця. На мить усі сили цього створіння, загартованого найдужчими іспитами, залишили її. Міледі впала в крісло, схрестила руки й схилила голову, думаючи, що зараз сюди ввійде суддя й розпочне допит.

Та ніхто не входив, oprіч двох-трьох матросів, що принесли валізки й дорожні скриньки, поклали їх у куток кімнати й пішли геть, не вимовивши й слова.

Офіцер був присутній при цьому, байдужий, як і завжди. Він нічого не казав і всі розпорядження віддавав на мигах або посвистом.

Можна було подумати, що для цієї людини та його підлеглих не існує розмови, чи вона для них зовсім зайва.

Нарешті міледі не витримала й зламала мовчанку.

— Заради Бога, пане добродію, поясніть, що це все означає? — спитала вона. — Розв'яжіть мій сумнів. У мене досить сили перенести будь-яку небезпеку й нещастя, аби я передбачала й розуміла їх. Де я і хто я тут?





Якщо я вільна, навіщо ці залізні ґрати й двері? Коли я невільниця, скажіть, який злочин я вчинила?

— Ви у призначеній для вас кімнаті, мадам. Я одержав наказ забрати вас з корабля й перепровадити до цього палацу. Я виконав, здається, цей наказ із усією точністю солдата й, разом з тим, з чемністю дворянина. На цьому й закінчується, принаймні на даний момент, покладений на мене обов'язок щодо вас. Решта — то справа вже іншої особи.

— А хто ця інша особа? — спитала міледі, — чи не можете ви назвати її?

Тієї ж хвилини на сходах розлігся дзвін острог та голоси кількох людей. Потім усе замовкло, і чути було лише кроки чоловіка, що наближався до дверей.

— Ось вам інша особа, міледі, — пояснив офіцер, відступаючи з виглядом покори й пошани.

Двері відчинилися, і на порозі з'явився чоловік.

Він був без капелюха, зі шпагою при боці й смикав у руках хусточку.

Міледі, здавалося, незважаючи на темряву, впізнала цю тінь. Вона сперлася руками на поруччя крісла й витягла голову, бажаючи переконатись у своїй гадці.

Незнайомець повільно підійшов до полонянки; в міру того, як він ступав у смугу світла, що кидала лампа, міледі мимоволі відсувалась назад.

Коли для сумніву не залишалось місця, вона вигукнула:

— Як, мій брате! Так це ви?!

— Так, моя красуне! — відповів лорд Вінтер, уклоняючись напівлюб'язно, напівглузливо, — я, власною персоною.

— Виходить, цей палац?..

— ...Мій.

— Ця кімната?

— Ваша.

— Так я ваша бранка?

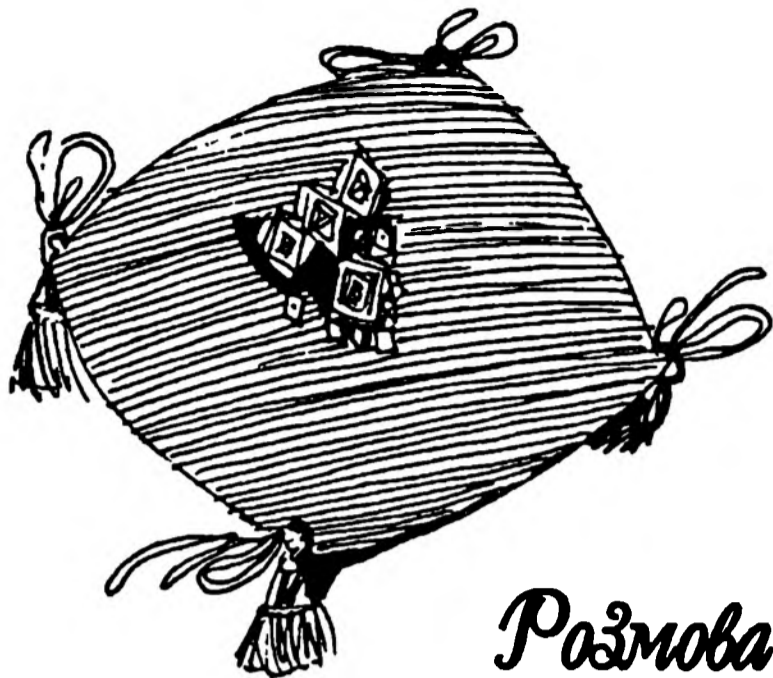
— Майже.

— Це ж мерзенне насильство!

— Без гучних слів! Сядьмо й поговорімо спокійно, як личить братові й сестрі.

І, повернувшись до дверей, біля яких стояв юнак, чекаючи його наказу, лорд додав:

— Добре, дякую вам! Тепер, пане Фелтоне, залиште нас самих.



## РОЗДІЛ ХІХ

### *Розмова брата з сестрою*

Поки лорд Вінтер зачиняв двері та віконниці й присував стільця до крісла братової, міледі поринула в глибокі міркування. За час знайомства зі своїм дівером міледі зробила висновок, що він справжній дворянин, завзятий мисливець, невтомний гравець, людина ласа до жінок, але майже зовсім нездатний породжувати інтриги. Як він міг довідатися про її приїзд та схопити її? Чому він її тримає на замку?

Правда, кілька слів, кинутих Атосом, доводили, що розмову її з кардиналом підслухали, але міледі не могла припустити, щоб її вороги здатні були так швидко й так сміливо підвести контрміну.

Вона побоювалася навіть, чи не дізналися про її колишні авантюри в Англії. Може, герцог Бекінгем здогадався, що це вона відрізала його дві діамантові підвіски й хоче помститись за цей зрадницький вчинок? А втім, герцог не дозволив би собі ні щонайменшого насильства над жінкою, і надто над жінкою, що, на його гадку, діяла під впливом ревнощів.

Останнє припущення здалося їй найправдоподібнішим. Міледі вирішила, що це — помста за минуле, а не запобіжні заходи на майбутнє, і раділа, що потрапила до рук свого дівера, звідки виборсатись їй буде легше, ніж з рук іншого — хитрішого та розумнішого ворога.

— Ну що ж, поговоримо, братику! — мовила вона досить весело, вирішивши, незважаючи на стриманість

лорда Вінтера, випитати в нього все потрібне для її подальших дій.

— Отже, ви повернулись до Англії, — почав Вінтер. — Повернулись усупереч своїм планам, про які ви так часто говорили мені в Парижі, коли запевняли, ніби нога ваша ніколи не ступить на землю Великобританії?

На це запитання міледі й собі відповіла запитанням.

— Насамперед, — сказала вона, — поясніть мені, яким чином ви довідались про день та годину мого приїзду і навіть про порт, де я мала висісти?

Лорд Вінтер вжив тієї ж тактики, гадаючи, що вона му- сить бути найкраща, коли її дотримується його невістка.

— Спершу скажіть мені, люба сестро, навіщо ви їхали до Англії? — повторив він своє запитання.

— Я приїхала побачитись із вами, — відповіла міледі, не розуміючи, що своєю відповіддю збільшує підозру дівера, викликану листом Д'Артаньяна, і бажаючи цією брехнею завоювати ласку у свого співбесідника.

— А, побачитись зі мною? — похмуро зауважив Вінтер.

— Та звичайно ж, я хотіла бачити вас. Що ж тут дивного?

— І у вас не було іншої мети, ніж бажання побачитись зі мною?

— Ні.

— Виходить, це тільки для мене ви перетинали Ла-Манш?

— Виключно через вас.

— До дідька, що то за ніжність, сестро!

— Хіба я не найближча ваша родичка? — спитала міледі тоном найзворушливішої наївності.

— І моя єдина спадкоємниця, чи не так? — додав лорд Вінтер, дивлячись просто у вічі міледі.

Незважаючи на своє самовладання, вона мимоволі здригнулася. Говорячи це, лорд Вінтер поклав руку на плече невістки, і тремтіння не проминуло і його. Удар і справді був міцний та влучний.

— Мене дивує тільки те, що вас попередили про моє прибуття.

— А це пояснюється дуже просто, люба сестро. Хіба ви не помітили, що капітан вашого маленького корабля раніше, ніж стати на рейді, відрядив по дозвіл маленького човна з судновим журналом та списком подорожніх? Я начальник порту; мені принесли той журнал, і я побачив у ньому ваше прізвище. Серце підказало мені те, що підтвердили й ви особисто. Я вгадав мету, з якою ви наражалися на небезпеку морської подорожі, в усякому разі дуже втомної цієї пори року, і вислав вам назустріч свій катер. Решту ви вже знаєте.

Міледі зрозуміла, що лорд Вінтер каже неправду, і це налякало її ще більше.

— Братику, — спитала вона, — чи не герцога Бекінгема бачила я сьогодні на дамбі, коли ми входили у гавань?

— Так, його. О, я розумію, що зустріч із ним налякала вас. Ви приїхали з країни, де ним, певно, дуже цікавляться, і я знаю, що його озброєння проти Франції дуже турбує вашого друга кардинала.

— Мого друга — кардинала?! — вигукнула міледі, переконуючись, що і з цією справою лорд Вінтер уже обізнаний.

— Хіба він вам не друг? — байдуже спитав барон. — Перепрошую, якщо помилився. Я так гадав. Ну, та ми звернемося до мілорда герцога згодом, а тепер не будьмо кидати зворушливої теми, яку вже почали. Ви, кажете, приїхали, щоб побачити мене?

— Так.

— Чудово! Я влаштував усе згідно з вашим бажанням, і ми будемо бачитись щодня.

— Невже ж я вічно мушу залишатися тут? — спитала міледі з деяким острахом.

— А хіба вам не подобається приміщення, сестро? Скажіть, чого вам бракує, і я намагатимусь задовольнити всі ваші бажання.

— У мене нема ані покоївок, ані лакеїв.

— У вас все буде, мадам. Скажіть мені, як велося ваше господарство за першим чоловіком і, хоч я й не чоловік вам, а тільки дівер, але влаштую все точнісінько, як було тоді.

— Мій перший чоловік? — вигукнула міледі, перелякано дивлячись на лорда Вінтера.

— Так, ваш чоловік — француз, я говорю не про свого брата. Якщо ви забули про це, я можу написати йому. Він ще живий, і охоче подасть мені всі відомості з приводу цього.

Міледі пройняв холодний піт.

— Що то за жарти! — приглушеним голосом мовила вона.

— Хіба я схожий на жартівника? — спитав барон, зробивши крок назад.

— Ви ображаєте мене, — додала міледі, конвульсійно стискаючи поручні крісла й зводячись на рівні ноги.

— Я вас ображаю?! — повторив лорд Вінтер зі зневагою в тоні. — Та невже ж, добродійко, ви й справді гадаєте, що вас можна образити?

— Ви, добродію, — сказала міледі, — чи п'яний, чи божевільний... Ідіть собі геть та пришліть мені жінку.

— Жінки дуже нескромні, сестро! Чи не можу я заступити вам покоївку? Тоді всі наші родинні таємниці залишаться між нами.

— Нахаба! — вигукнула міледі і кинулась до барона, що чекав на це, одною рукою спираючись на держало шпаги.

— Еге! — вигукнув лорд. — Ви, я знаю, звикли вбивати людей. Попереджаю, що я буду оборонятись, хоч би й проти вас.

— О, я знаю, — відповіла міледі. — Мені здається, у вас вистачить духу підняти руку на жінку.

— Мабуть! Але в мене є виправдання: наскільки я знаю, моя рука буде не перша чоловіча рука, що піднялась на вас.

І барон повільним, обвинувальним жестом указав на ліве плече міледі, майже доторкнувшись до нього пальцем.

Міледі глухо заричала й відскочила в куток кімнати, як пантера, що лагодиться стрибнути.

— Овва, рикайте собі досхочу! — скрикнув лорд Вінтер, — але не намагайтесь укусити, бо для вас самої це погано закінчиться. Я розумію, що, діставши спадщину по моему братові, ви не відмовились би

успадкувати й після мене. Але знайте: ви можете вбити мене самі, можете надіслати до мене вбивців, та тільки жодне пені з моїх статків не перейде до ваших рук. Хіба не досить вам вашого мільйона? Чи не час вам спинитися на вашому фатальному шляху, де ви чинили злочини заради самого злочинства?

Очі міледі пускали такі блискавки, що, хоч лорд Вінтер був чоловіком і стояв озброєний перед беззбройною жінкою, він відчув, як у душі його заворушився страх.

— Поки що, — додав лорд Вінтер, — ви житимете в цьому палаці. Мури його грубі, двері — міцні, залізні ґрати — цупкі. До то ж ваше вікно виходить просто до моря. Мої люди, ладні пожертвувати заради мене життям, вартують біля цієї кімнати й охороняють усі проходи, що ведуть на двір. Та й, прослизнувши туди, ви не спроможетесь пройти крізь потрійні залізні ґрати. Я віддав найсуворіший наказ: один крок, один рух, одне слово, що визначатимуть спробу втечі, і у вас стрілятимуть. Якщо вас уб'ють, англійське правосуддя, сподіваюся, подякує мені, що я позбавив його зайвого клопоту. А! Ваше обличчя набуває спокійного виразу, на ньому з'явилася колишня самовпевненість! Ви думаєте: «П'ятнадцять-двадцять днів... Нічого, у мене винахідливий розум, за цей час я що-небудь вигадую! Я до біса хитра і знайду якусь жертву! Через п'ятнадцять днів, кажете ви собі, мене вже тут не буде». Ну, що ж, спробуйте!

Міледі, бачачи, що її думки відгадано, вп'яла нігті у свої долоні, щоб стримати душевний порух, який міг надати її обличчю якогось іншого виразу, окрім туги та суму.

Лорд Вінтер вів далі:

— Ви вже знаєте офіцера, який лишитьесь тут начальником під час моєї відсутності. Він, як ви мали змогу переконатись, вміє виконувати доручення. Їдучи з Портсмута сюди, ви, напевно, намагались примусити його бути відвертим. Що ви на це скажете? Хіба мармурова статуя могла б бути мовчазнішою та безпристраснішою від нього? Ви на багатьох уже випробували силу своїх чарів і, на жаль, вам завжди щастя-

ло. Спробуйте ще раз, і, чорт забирай! — якщо вам поталанить, я скажу, що ви сам диявол.

Лорд Вінтер підійшов до дверей і рвучким рухом відчинив їх.

— Покликати мені пана Фелтона! — наказав він. — Заждіть трішки, і я представлю вас йому.

Впала мовчанка. Чути було тільки шум кроків, що повільно та розмірено наближалися. Незабаром у напівтемному коридорі з'явилася людська постать, і молодий лейтенант став на порозі кімнати, чекаючи наказів лорда.

— Увійдіть, любий Джоне, — звернувся до нього лорд Вінтер, — увійдіть і зачиніть за собою двері. Юнак увійшов.

— Тепер, — сказав лорд, — подивіться на цю жінку: вона молода, вродлива, наділена всіма земними чарами. І що з того! Це страховисько, якому лише двадцять п'ять років, накоїло стільки лиха, скільки не нарахувати в архівах наших судів за цілий рік. Її голос вабить; її краса слугує приманкою для жертви; тіло платить те, що вона обіцяє, — це треба визнати. Вона намагатиметься спокусити вас: може, навіть, вбити вас. Я вивів вас із злиднів, Фелтоне, зробив вас лейтенантом; я одного разу врятував вас від загибелі — пригадуєте, коли? Я не тільки ваш покровитель, але й друг, не тільки доброчинець, а й батько! Ця жінка повернулася до Англії, щоб убити мене. Я тримаю цю гадюку в своїх руках. І я покликав вас і прошу вас, друже мій Фелтоне, Джоне, дитино моя: обороняй мене, а надто стережися сам цієї жінки. Присягнись же своєю честю, що збережеш її для кари, на яку вона заслуговує. Джоне Фелтоне, я покладаюся на твоє слово! Джоне Фелтоне, я вірю в твою чесність!

— Мілорде, — відповів молодий офіцер, дивлячись на міледі з усією ненавистю, яку мав у своєму серці, — мілорде, присягаюся вам, що все буде зроблено так, як ви бажаєте.

Міледі витримала цей погляд з видом покірної жертви. Не можна було уявити собі смирнішого та ніжнішого виразу, ніж той, що був написаний на її обличчі.

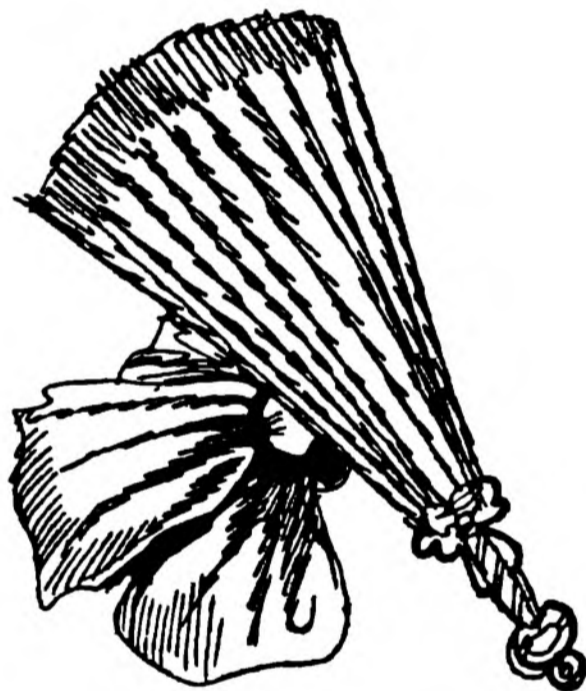
Навряд чи лорд Вінтер упізнав би в ній тигрицю, з якою хвилину тому наважився вступити в боротьбу.

— Вона не має права виходити з цієї кімнати, чуєте Джоне? — мовив барон. — Вона не буде ні з ким листуватися. Вона не повинна розмовляти ні з ким, крім вас, якщо ви, звичайно, цього захочете.

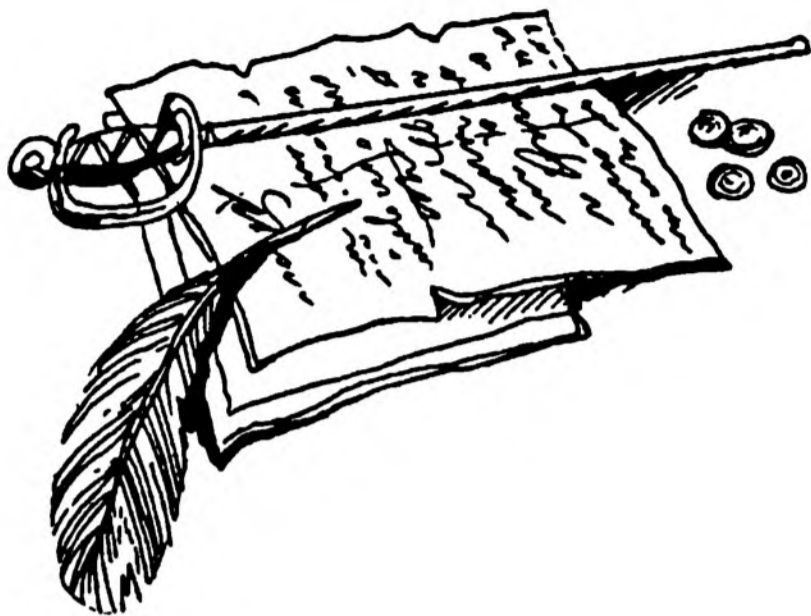
— Я присягнувся, мілорде, і цього досить!

Лорд Вінтер пішов. Фелтон пішов слідом за ним і зачинив двері.

Кілька хвилин міледі лишалася нерухома, бо гадала, що за нею стежать крізь замкову шпару. Тоді вона повільно підвела голову. Обличчя її набуло виразу страшенної загрози й виклику. Вона підбігла до дверей послухати, глянула у вікно, вмостилась у кріслі й замислилась.







## РОЗДІЛ XX

### *Офіцер*

Тим часом кардинал чекав відомостей з Англії, та жодних новин, окрім неприємних і загрозливих, до нього не надходило.

Хоч як щільно була обложена Ла-Рошель і успіх облоги здавався безсумнівним, через вжиті заходи й особливо гать, що не пропускала жодного човна до осажденного міста, та блокада могла тривати ще довго. Ця затримка була великою ганьбою для армії короля й дуже дратувала кардинала.

Час від часу осаджені хапали гінців, яких ларошельці посилали до Бекінгема, або шпигунів, яких Бекінгем посилав до ларошельців. І в тому й в іншому випадку розправа була коротка: кардинал вимовляв одне-єдине слово «повісити». Запрошували короля подивитися на страту. Король приходив апатичною ходою, ставав на зручніше місце, щоб бачити процедуру в усіх її подробицях: це все ж таки трохи розважало його й допомагало терплячіше зносити тягар облоги. Але й це не позбавляло його суму й не заважало щохвилини говорити про повернення до Парижа. Отже, якби не було тих посланців та шпигунів, його еміненція, незважаючи на свою вигадливість, опинився би в скрутному становищі.

Проте час минав, а ларошельці не здавалися. Останній посланець, якого схопили, віз листа. Цей лист повідомляв Бекінгема, що мешканці міста дійшли краю. Але, замість додати: *«коли ваша допомога не надійде протягом*

*п'ятнадцяти днів, ми здамося», там було лише сказано: «Якщо ваша допомога не надійде через п'ятнадцять днів, то коли вона з'явиться, ми помremo з голоду».*

Виходить, ларошельці мали єдину надію на Бекінгема. Бекінгем був їхній месія. Було очевидно, що коли вони якось дізнаються, що на Бекінгема не можна покладатися, то разом з надією в них загине й відвага.

Ось чому король так нетерпляче чекав відомостей з Англії про те, що Бекінгем не дасть осадженим порятунку.

Кардинал не міг позбутися страху перед своєю жадливою посланницею, бо і сам добре знав дивні властивості вдачі цієї жінки, то гадюки, то левиці. Чи не зрадила вона його? Чи не вмерла?

Але, покладаючись на міледі, він терпляче чекав від неї відомостей, і облога Ла-Рошелі тривала далі.

Тим часом кардинал удався до підкидних листів. У них Ришельє доводив ларошельцям, що тоді, коли вони вмирають і родини їх голодують, їхні начальники користуються усіма благами життя.

Підкидні листи спричинилися до наслідків, на які чекав той, хто писав їх, а саме: багатьох городян вони схилили піти на сепаратні перемовини з королівською армією.

Але у той час, коли кардинал бачив, що його заходи дають бажані результати і радів, що скористався ними, один із жителів Ла-Рошелі, якому пощастило перейти лінію королівських військ, дістався міста просто з Портсмута й повідомив, що бачив чудовий англійський флот, готовий підплисти не пізніше ніж через вісім днів. До того ж Бекінгем сповістив мера, що, нарешті, найближчим часом буде утворений величезний союз проти Франції, і у Французьке королівство одночасно вступлять англійські, австрійські та іспанські війська. Цей лист публічно читався по всіх площах міста, його копії були вивішені на всіх перехрестях вулиць, і навіть ті, хто почав переговори з королівською армією, перервали їх, вирішивши чекати такої урочисто обіцяної допомоги.

Ця несподіванка викликала в Ришельє попередній неспокій і мимохіть примусила його звернути свою увагу по той бік моря.

Кардинал, об'їжджаючи верхи, наче рядовий кавалерист, пильно вдивлявся у стрічних мушкетерів, немов бажаючи впізнати в них наших чотирьох приятелів.

Якось кардинал виїхав з дому в супроводі Каюзака і Ла Гудіньєра з метою прогулятися. Повільно піднявшись на пагорб, він побачив неподалік за огорожею чотирьох нерозлучних друзів, які лежали і грілися на сонці. Навколо них валялися порожні пляшки.

Вони саме налаштувалися слухати листа, якого один з них щойно одержав. Цей лист був настільки важливий, що примусив їх залишити і карти, і кості, розкладені на барабані.

Лакеї відкорковували величезний бутель із калмурським вином. Кардинал був у похмурому настрої, а коли він бував у такому настрої, ніщо так не дратувало його, як веселощі інших. До того ж у нього було якесь дивне переконання: він гадав, що причиною веселощів інших ставало якраз те, що завдавало йому смутку.

Жестом запропонувавши Ла Гудіньєрові спинитися, він зіскочив з коня й наблизився до цих підозрілих сміхунів. Кардинал сподівався, що пісок заглушить його кроки, і під захистом огорожі йому пощастить підслухати декілька слів їхньої розмови, здавалось, такої цікавої. За десять кроків від огорожі він почув типову гасконську вимову. То були мушкетери, і тому він не мав сумніву, що решта трое — ті самі, яких він називав нерозлучними, тобто Атос, Портос і Араміс.

Легко можна уявити собі, наскільки його бажання почути їхню розмову зросло. Його очі набули якогось дивного виразу, і він тигрячою ходою підкрався до огорожі. Не встиг він ухопити жодного слова, окрім непевних, незрозумілих звуків, як цілком несподівано гучний, уривчастий голос примусив його здригнутися й разом з тим звернути на себе увагу мушкетерів.

— Офіцер! — скрикнув Грімо.

— Ви, здається мені, заговорили, негіднику, — сказав Атос, підвівшись на лікті й вступивши в Грімо свої блискучі очі.

Грімо не додав ані слова, а тільки простяг вказівний палець у напрямку огорожі, вказуючи цим жестом на

кардинала та його конвой. Четверо мушкетерів зірвались на рівні ноги і шанобливо вклонилися.

Кардинал немов посатанів від люті.

— Здається, пани мушкетери наказують пильнувати себе! — промовив він. — Чи не підходять англійці суходолом? Чи мушкетери вважають себе старшими офіцерами?

— Монсеньйоре, — відповів Атос. Він єдиний серед загального переполоху зберіг той спокій і холодно-кровність справжнього вельможі, котрі ніколи не залишали його. — Монсеньйоре! Ви самі бачите, що якби ми не вжили застережних заходів, то упустили б нагоду засвідчити вам нашу пошану й подякувати вам за вашу ласку, бо це вона з'єднала нас. Д'Артаньяне, — вів далі Атос, — ви щойно говорили про ваше бажання знайти нагоду висловити подяку його світлості. Ця нагода випала. Скористайтеся нею.

Ці слова були вимовлені з непохитною байдужістю, що вирізняла його у хвилини небезпеки, і з надмірною чемністю, що в певні моменти робила його величнішим за природжених королів.

Д'Артаньян наблизився до кардинала й пробурмотів кілька слів подяки, що зараз же завмерли в нього на язичку під похмурим поглядом Ришельє.

— Ваша еміненціє, можете бути певні, — додав Д'Артаньян, — ми б вийшли вам назустріч, якби могли гадати, що це сам монсеньйор під'їздить до нас із таким невеликим конвоєм.

Кардинал кусав вуса й губи.

— Знаєте, на кого ви схожі, коли збираєтесь разом, як ось тепер, озброєні й коли вас стережуть ваші слуги? — спитав кардинал. — Ви скидаєтесь на змовників.

— Та воно й дійсно так, монсеньйоре, — відповів Атос. — Ми й справді перебуваємо у змові, як ваша світлість мала змогу впевнитися одного ранку, але тільки проти ларошельців.

— Ага, панове-політики, — мовив кардинал, насупивши брови. — У ваших головах знайшли б, мабуть, розгадки багатьох секретів, якби в них можна було чи-

тати так легко, як ви читали листа, який одразу сховали, побачивши мене.

Атос почервонів. Він зробив крок до його еміненції.

— Можна подумати, що ви, монсеньйоре, дійсно підозрюєте нас і піддаєте справжньому допиту. Коли це так, нехай ваша еміненція зволить дати нам пояснення і ми, принаймні, знатимемо, що нам робити.

— А коли б це й дійсно був допит? — промовив кардинал. — Інших, пане Атосе, брали на допит і вони відповідали.

— Ось чому я й казав вашій еміненції, що якщо ваша воля допитувати нас, ми ладні відповідати.

— Що це за лист, пане Арамісе, якого ви налаштувалися читати, а потім сховали?

— Лист від жінки, монсеньйоре.

— О, я розумію, — зауважив Ришельє. — Щодо таких листів, то треба бути скромним. Але їх можна показати духівнику, а вам відомо, що я висвячений у духовний сан.

— Монсеньйоре, — сказав Атос зі спокоєм тим жахливішим, що від нього залежало його життя, відповідаючи так, — цей лист від жінки, але він не підписаний ні Маріон Делорм, ні мадам Д'Егійон<sup>1</sup>.

Кардинал пополотнів, як смерть, і жахлива блискавка промайнула в його очах. Він повернувся, начебто щоб дати розпорядження Каюзакові й Ла Гудіньєрові. Атос помітив цей жест і зробив крок до мушкетів, на які глянули і троє приятелів, зовсім не охочих дозволити заарештувати себе. На боці кардинала було троє разом з ним, а мушкетерів, разом з їхніми лакеями, — семеро. Кардинал зважив, що партія не рівна, тим більше, що Атос і його компаньйони дійсно були у змові. Раптом, у властивий йому самому спосіб, він обернув свій гнів на люб'язну усмішку.

---

<sup>1</sup> Маріон Делорм і мадам Д'Егійон — коханки кардинала Ришельє.

— Годі, годі вам! — сказав він. — Ви відважні юнаки: горді вдень, віддані вночі. Добре охороняти себе, коли так віддано оберігаєш інших. Панове, я зовсім не забув про ту ніч, коли ви супроводили мене до «Червоного голубника». Якби по тій дорозі, по якій я поїду, на мене чекала якась небезпека, я просив би вас супроводжувати мене. А оскільки небезпеки зараз немає, то залишайтеся тут, допивайте ваші пляшки, закінчуйте вашу гру й читайте ваш лист. Прощайте, панове!

Із цими словами кардинал сів на коня, якого йому підвів Каюзак, попрощався з ними помахом руки й поїхав.

Чотири юнаки остовпіли й нерухомі провели його очима, не вимовивши жодного слова, доки він не зчезнув.

Тоді вони презирнулися.

Вигляд у них був стурбований, дарма що його еміненція приязно попрощався. Вони знали, що кардинал поїхав розлючений.

Лише Атос усміхнувся владною й зневажливою усмішкою. Коли кардинал від'їхав на таку відстань, що не міг ні чути, ні бачити їх, Портос, якому дуже хотілось зірвати на комусь свій гнів, скрикнув:

— Це Грімо запізно подав нам звістку.

Грімо хотів був виправдатись, але Атос підніс пальця, і Грімо змовк.

— Віддали би ви листа, Арамисе? — спитав Д'Артаньян.

— Я? — відповів Арамис своїм приємним, ніжним голосом. — Я вирішив так: якби він наполягав, я одною рукою подав би йому листа, а другою проштрикнув би його шпагою.

— Я так і думав, — сказав Атос. — Ось чому я втрутився у вашу розмову.

— Годі вже про те, що тут зараз сталося, і хай Арамис читає далі листа своєї кузини, з того місця, де перебив його кардинал.

Арамис витягнув з кишені листа; троє приятелів наблизилися до нього, а лакеї скупчилися навколо бутля.

— Ви прочитали лише один чи два рядки, — нагадав Д'Артаньян, — тому читайте спочатку.

— Охоче, — відповів Араміс.

*«Мій любий кузене! Мені здається, я поїду таки до Стене, де моя сестра примістила нашу маленьку служницю до монастиря кармеліток. Бідолашна дівчина скорилася своїй долі. Вона знає, що в іншому місці спасіння її душі наражалося би на небезпеку. А втім, коли наші родинні справи владнаються так, як ми того бажаємо, я думаю, вона зважить спасінням своєї душі й повернеться до тих, за ким жалкує, а надто знаючи, що й про неї завжди згадують. А поки що вона не така вже нещасна. Усе, чого вона бажає, це одержати листа від свого коханого. Я добре знаю, що такій передачі нелегко пройти крізь ґрати монастиря, але я вже довела, дорогий кузене, що я не така недотепа, і візьму на себе доручення. Сестра дякує вам за вашу постійну добру пам'ять про неї. Був момент, коли вона дуже хвилювалася, але тепер трохи заспокоїлася, надіславши туди свою довірену особу, щоб не скоїлось чогось непередбаченого.*

*Прощайте, дорогий кузене, повідомляйте про себе частіше, тобто кожного разу, як будете впевненими, що лист дійде на потрібну адресу. Обіймаю вас.*

*Аглая Мішон».*

— О, який я вдячний вам, Арамісе, — скрикнув Д'Артаньян. — Дорога Констанція! Нарешті, я маю про неї відомості! Вона жива, вона в монастирі, в безпеці, в Стене! Де це той Стене, Атосе?

— За декілька льє від кордону Ельзасу й Лотарингії. Скоро скінчиться облога, ми поїдемо туди.

А його еміненція тим часом продовжував свою меланхолійну прогулянку, бурмочучи собі у вуса:

— Конче потрібно, щоб ці чотири юнаки стали моїми.



## РОЗДІЛ ХХІ

### *Ув'язнення*

Опинившись у в'язниці, міледі впала у страшенну тугу. Вона зрозуміла, що причиною її ув'язнення був Д'Артаньян, і присяглася жорстоко помститися. Потроху вона заспокоїлась і, дивлячись на себе у дзеркало, задоволено промовила:

— Ще нічого не втрачено. Я все ж таки вродлива.

Було близько восьмої години вечора. Крізь шпарку під дверима блимнуло світло. То поверталися її тюремники. Міледі звелась на ноги, потім знову впала в крісло, закинула назад голову, розпустила чудові коси і, напіврозхристана під пожмаканим мереживом, притиснула одну руку до серця, а другу звісила з крісла.

Засуви відчинилися, двері заскрипіли на завісках, в кімнаті почулись кроки.

— Поставте цей стіл сюди, — промовив голос, в якому міледі впізнала Фелтона.

Наказ був виконаний.

— Принесіть свічки та змініть вартового, — додав лейтенант.

Цей подвійний наказ Фелтона, відданий тим самим особам, свідчив про те, що слуги її були одночасно й вартові, тобто солдати.

Нарешті, Фелтон, що спершу навіть не глянув на міледі, подивився в її бік.

— А-а! — зауважив він, — вона спить. Добре. Пове-  
черяє, як прокинеться.



— Ні, пане лейтенанте, — наблизившись до міледі, сказав солдат, не такий стійкий, як старшина, — ця жінка не спить.

— Не спить? — перепитав Фелтон, — так що ж вона робить?

— Вона непритомна. Дивіться, яка вона бліда, і, скільки я не прислухався, не чув дихання.

— Маєте рацію, — відповів Фелтон, глянувши на міледі, не зробивши ані кроку до неї. — Ідіть попередьте лорда Вінтера, що його полонянка знепритомніла. Це непередбачений випадок. Я не знаю, що робити.

І він сів спиною до жінки.

Міледі розплющила очі й тихесенько зітхнула.

Це зітхання примусило Фелтона повернутися до неї.

— А, ви таки прокинулись, мадам? — сказав він. — У такому разі мені нема більш чого тут робити. Коли вам буде щось потрібно, подзвоніть.

Фелтон саме збирався переступити поріг, коли в коридорі з'явився лорд Вінтер у супроводі солдата, який повідомив його, що міледі непритомна.

У руках у нього був флакон з нюхальною сіллю.

— Ну, що таке? Що тут трапилось? — глузливо спитав він, побачивши, що його полонянка вже підвелася, а Фелтон збирається вийти з кімнати. — Таки небіжка воскресла? Чорт забирай, Фелтоне, дитино моя, хіба ти не зрозумів, що тебе мають за новачка і розігрують перед тобою першу дію комедії, яку ми, безсумнівно, матимемо змогу побачити всю до кінця?

— Я й сам так гадаю, мілорде, — відповів Фелтон, — але ваша полонянка все ж таки жінка, і я хотів поводитись із нею чемно. Це ж бо обов'язок кожної добре вихованої людини. Ми ввічливі з жінкою не лише заради неї, а й заради власної самоповаги.

Міледі здригнулась усім тілом. Слова Фелтона морозом пробігли по її жилах.

— А скажи, — спитав, посміхаючись, Вінтер, — ці майстерно розпущені гарні коси, ця біла шкіра, цей томний погляд, чи не спокусили вони тебе, кам'яне серце?

— Ні, мілорде, — відповів безпристрасний юнак, — і, повірте, щоб спокусити мене, треба дещо більше, ніж жіночі викрутаси та манірність.

— Ну, тоді, мій хоробрий лейтенанте, нехай міледі шукає іншого засобу, а ми тим часом повечеряємо... О, будь певний, вона має бурхливу фантазію, і друга дія комедії відбудеться незабаром по першій.

Із цими словами лорд Вінтер узяв Фелтона під руку і, сміючись, повів його за собою.

— Я пропала, — прошептала міледі. — Я потрапила до рук людей нечулих, як бронзові чи гранітні статуї. Вони чудово знають мене й невразливі для будь-якої моєї зброї. Та я не допущу, щоб ця історія скінчилася так, як вони вирішили. Почнімо з Фелтона... Він молодий, і ще поборемося.

На наступний день, коли увійшли до її кімнати, вона ще лежала в ліжку. Фелтон залишився в коридорі. Він привів жінку, яка повинна була служити міледі. Жінка наблизилась до ліжка й запропонувала полонянці свої послуги.

Міледі зазвичай була блідою, і колір її обличчя міг ввести в оману кожного, хто бачив її вперше.

— Мене трусить пропасниця, — сказала вона, — цілу довгу ніч я не могла заснути ні на хвилинку і страшенно страждаю... Чи поводитиметесь ви зі мною людяніше, ніж ті особи, з якими я вчора мала справи? Та я і прошу лише одного — дозволити мені залишитись у ліжку.

— Чи не хочете ви покликати лікаря? — спитала жінка.

— Покликати лікаря? — відповіла міледі. — Навіщо? Ці добродії казали вчора, що моя хвороба — комедія. Безперечно, те саме буде й сьогодні, бо з учорашнього вечора вони встигли вже попередити лікаря.

— Ідіть, покличте лорда Вінтера, — порадив Фелтон.

— О, ні, ні, — вигукнула міледі, — ні. Не кличте його, благаю вас, я почуваю себе цілком добре, мені нічого не треба. Не кличте тільки його.

— Мадам, — сказав Фелтон, — якщо ви й дійсно хворі, лікаря покличуть, але якщо ви мене обдурюєте — тим гірше для вас. Нам, принаймні, не доведеться докоряти собі за недбалість. — І, не звертаючи уваги на її сльози, він пішов.

— А все ж він розчулився, — сказала вона й вирішила встати та причепуритися.

Міледі не помилялася. Фелтон з'явився знову і, не спитавши навіть, чи поснідала вона, наказав винести з кімнати стіл, який принесли вже накритий.

Фелтон виходив останній. У руках у нього була книга. Міледі, приваблива, бліда, покірنا, напівлежачи в кріслі, що стояло біля коминка, удавала з себе святу діву, що чекає катування.

Фелтон наблизився до неї.

— Лорд Вінтер — католик, як і ви, мадам, — гадає, що неможливість виконувати церемонії та обряди мусить бути для вас тяжкою втратою, і не заперечує, щоб ви щодня проказували ваші молитви. У цій книзі ви знайдете всі молитви.

Помітивши, з яким виразом Фелтон поклав книгу на маленький столик біля міледі, яким тоном вимовив два слова: «ваші молитви» і яка зневажлива посмішка супроводила ці слова, міледі підвела голову й пильніше подивилась на офіцера.

Два слова — «ваші молитви» — і побіжний погляд, кинутий на Фелтона, довели міледі всю важливість тих слів, які вона повинна була сказати у відповідь.

Завдяки природній швидкості мислення ці слова миттєво сформулювались у неї в голові:

— Мені? — відповіла вона, з презирством, що бриліло й у голосі офіцера, — мені — мої молитви? Лорд Вінтер, запеклий католик, знає, що я не однакової з ним віри і намагається затягти мене в сильце.

— Якої ж ви віри, мадам? — спитав Фелтон зі здивуванням, яке не міг приховати, хоч як добре умів володіти собою.

— Я скажу тоді, — з удаваним піднесенням вигукнула міледі, — коли достатньо постраждаю за свою віру.

Погляд Фелтона відкрив міледі, як далеко вона просунулась у своїх намаганнях лише завдяки одній фразі. Проте молодий офіцер не промовив ні слова, і лише в очах йому майнув проречистий вогник.

Близько п'ятої вечора прийшов лорд Вінтер. Упродовж дня міледі мала досить вільного часу, щоб накре-

слити собі план дій. Вона прийняла його як жінка, що цілком опанувала себе.

— Мені здається, — почав лорд, сідаючи в крісло напроти міледі й недбало простягаючи ноги до коминка, — мені здається, ви хочете зректись своєї віри.

— Що ви хочете цим сказати, пане?

— Я хочу сказати, що, відтоді, як ми з вами бачились востаннє, ви зрадили вашу віру. Чи не віддалились ви утретє за протестанта?

— Поясніть, мілорде, — велично мовила полонянка, — бо, запевняю вас, я не розумію ваших слів.

— Виходить, ви не дотримуетесь жодної релігії. Мені це навіть більше до вподоби, — засміявся лорд Вінтер.

— Звичайно, це більше пасувало б вашим принципам, — холодно сказала міледі.

— Визнаю свою провину, це мені байдуже.

— А якби ви й не винилися, то ваша розпуста та ваші злочини виказали б вас.

— Овва! І це ви говорите про розпусту, мадам Мессаліна<sup>1</sup>, леді Макбет<sup>2</sup>? Чи то я погано зрозумів вас, чи ви, чорт забирай, надзвичайно безсоромні.

— Ви кажете так, бо знаєте, що нас чують, — спокійно мовила міледі, — і вам треба налаштувати проти мене ваших тюремників та катів.

Лорд Вінтер вийшов, відпускаючи лайку, що за тих часів використовувалася навіть людьми вищого класу.

Фелтон і дійсно стояв за дверима й не пропустив жодного слова з їхньої розмови.

Міледі вгадала правильно.

— Так, іди, іди, — прошептала вона вслід своєму діверу, — іди, відплата недалеко. Ти схаменешся, дурню, та тільки тоді, як буде вже пізно.

Міледі знала, що за нею стежать, і почала проказувати молитви.

---

<sup>1</sup> Мессаліна — дружина римського імператора Клавдія (I ст. н. е.), який вславилася своїм розпутством.

<sup>2</sup> Леді Макбет — героїня трагедії Шекспіра з такою ж назвою, демонічна жінка.

Коли прийшли прибирати зі столу, міледі помітила, що Фелтона із солдатами не було. Він, значить, остерегівся часто її бачити. Трохи згодом вона голосно заспівала псалом, який любили пуритани<sup>1</sup> того часу.

Солдат, що стояв на варті, немов прикипів на місці.

— Та замовчіть же, добродійко! Ваші співи завдають жалю. То вже занадто — мати приємність перебувати у цьому гарнізоні та ще й слухати таке.

— Мовчати, — наказав суворий голос, в якому міледі впізнала Фелтона, — чого ви втручаєтесь не в своє діло, дурню! Хіба вам наказано не дозволяти співати цій жінці? Маєте охороняти її й стріляти, коли вона намагатиметься тікати. Стережіть її, вбийте, якщо їй спаде на думку тікати, та не порушуйте наказу.

Міледі заспівала з ще більшим натхненням.

Це зовсім збентежило серце молодого офіцера. Він різким рухом відчинив двері й з'явився перед міледі блідий, як завжди, і з палаючими, майже блудними очима.

— Навіщо ви співаєте? — звернувся він до неї, — і таким голосом?

— Вибачте, — смиренным тоном відповіла міледі, — я й забула, що мої співи недоречні в цьому будинкові.

Міледі була така вродлива, — релігійне піднесення, що, здавалося, поїняло її, надавало такого виразу її обличчю, що засліплений Фелтон бачив перед собою янгола.

— Ні, ні, мадам, — відповів офіцер, — співайте, прошу, тільки не так голосно, а особливо вночі.

Після цих слів Фелтон, не маючи сили довго зберігати свою суворість, кинувся геть з кімнати.

— Ви добре зробили, лейтенанте, — зауважив солдат, — вона своїми псалмами перевертає всю душу. А втім, до цього швидко можна звикнути, бо в неї чудовий голос.

Перша перемога була здобута, але треба було досягти ще більшого, і міледі заходила обмірковувати по-

---

<sup>1</sup> Пуритани — назва одної з протестантських сект в Англії.

дальший план. Уранці, як завжди, прийшов Фелтон, та поки готували сніданок, міледі не сказала йому жодного слова. Коли він лагодився вже йти, міледі здалося, що юнак хоче заговорити. Та в нього лише тіпалися губи і, не зронивши звука, він вийшов, стримавши слова, готові злетіти з язика.

Під полудень до неї прийшов лорд Вінтер.

Був досить гарний зимовий день, і проміння блідо-го англійського сонця, що світить та не гріє, проходило крізь віконні ґрати в'язниці.

Міледі дивилась у вікно, удаючи, ніби не чує, як відчиняються двері.

— А, — промовив лорд Вінтер, — після того, як ми розігрували спочатку комедію, а потім трагедію, ми занурились у меланхолію?

Полонянка не відповіла нічого.

— Не сумуйте: через чотири дні берег буде вам доступний, море буде для вас відкрите більше, ніж ви мабуть того бажаєте, бо через чотири дні Англія позбудеться вас.

Міледі склала руки й, підвівши свої чудові очі до неба, сказала з янгольською м'якістю у голосі та рухах:

— О, Боже ж мій, Боже ж мій милий, вибач цій людині, як і я їй вибачаю.

— Так, молись, клята відьмо, — вигукнув лорд, — молитва більше потрібна тобі, бо, присягаюся, ти потрапила до рук людини, яка ніколи не зглянеться на тебе.

І він пішов з кімнати.

Міледі швидким оком кинула крізь напіввідчинені двері й побачила Фелтона, що зараз же відскочив у бік, щоб його не помітили.

Тоді вона впала навколішки й почала молитися.

— Боже мій любий! — благала вона. — Тобі відомо, через яку святу справу я страждаю, даруй же мені сили перетерпіти ці муки.

Двері нечутно відчинилися. Прекрасна молитвенниця, наче не чуючи цього, голосом, повним сліз, провадила далі:

— Боже караючий, Боже милосердний! Невже ж ти дозволиш здійснитись жахливим планам цієї людини?

І, вдаючи, ніби тільки тепер помітила присутність Фелтона, міледі, як блискавка, звелася на ноги й почервоніла, немов засоромилася, що її побачили навколішках під час молитви.

— Я не люблю перешкоджати тим, хто молиться, мадам, — серйозно зауважив Фелтон, — не турбуйтеся, прошу.

— Чому ви гадаєте, що я молилась? — спитала міледі голосом, який перебивали сльози. — Ви помиляєтесь, я не молилась.

— Хіба ви думаєте, мадам, — відповів ще м'якше Фелтон, — що я дозволю собі заважати створінню падати ниць перед творцем? Злочинниця ви чи мучениця, — провадив далі Фелтон, — і в тому й в іншому разі ви повинні молитись, і я теж молитимусь за вас.

— О, дякую, дякую. Тільки вислухайте мене, я не можу більше таїтися перед вами.

— Якщо ви заслужили цю ганьбу, мадам, якщо ви накликали на себе це безчестя, треба каятись, перетерпіти все заради Бога.

— Що ви кажете! О, ви мене не розумієте. Ви гадаєте, що, кажучи про безчестя, я маю на оці якусь кару, в'язницю чи смерть. Хай боронить мене небо. Що мені в'язниця й сама смерть?

— Ну, тоді я зовсім не розумію вас, мадам, — сказав Фелтон.

— Чи удаєте, що не розумієте, — зауважила полонянка, недовірливо посміхаючись.

— Ні, мадам, присягаюся честю солдата, присягаюся вірою християнина.

— Як! Вам невідомі наміри лорда Вінтера, щодо мене?

— Вони мені невідомі.

— Не може цього бути; ви його довірений.

— Я ніколи не брешу, мадам.

— А він так погано приховує їх, що вгадати їх неважко.

— Та я й не намагаюсь нічого вгадувати, мадам. Я чекаю, щоб мені довірилися, а лорд Вінтер, опріч

того, що сказав про вас, не довірив мені нічого більше.

— Отже, — вигукнула міледі надзвичайно щиро, — хіба ви не спільник його і невже вам невідомо, яку ганьбу готує він для мене? Проти неї всі земні кари ніщо.

— Ви помиляєтесь, мадам, — відмовив Фелтон, червоніючи, — лорд Вінтер не здатний на такий злочин.

«Добре, — подумала міледі, — ще не знаючи про що йдеться, він вже називає це злочином».

— Друг ницої людини здатний на все, — вголос дала вона.

— Кого ви маєте на увазі під ницою людиною? — спитав Фелтон.

— Хіба є в Англії інша людина, котру можна було б так назвати? — Лорд Бекінгем. Не думала я, що в Англії знайдеться хто-небудь, кому треба буде пояснювати, кого я маю на оці.

— Рука Всевишнього простягнута над ним, — сказав Фелтон, — і він не мине кари по заслuzі.

Фелтон цими словами висловив почуття ненависті та огиди, з яким ставилися до герцога всі англійці. Католики називали його грабіжником, хабарником і розпусником, а пуритани вважали герцога просто дияволом.

— Хіба ви знаєте його? — спитав Фелтон.

Міледі наче в нападі розпуки почала ламати руки.

Фелтон почув, як твердість полищає його, і зробив кілька кроків до дверей. Бранка, яка не зводила з юнака очей, кинулася слідом за ним і спинила його.

— Пане, — вигукнула вона, — будьте ласкаві, будьте милосердні, вислухайте моє прохання: дайте мені ніж. О, вислухайте мене до кінця! Цей ніж... дайте мені його тільки на хвилину; зробіть це з милості, з жалю.

— Ви хочете вбити себе? — скрикнув Фелтон із жахом, забувши визволити свої руки з рук полонянки, — вбити себе?

— Я виказала свою таємницю, — прошепотіла вона, стишуючи голос та знесилено падаючи на підлогу, — я виказала свою таємницю. Тепер йому все відомо. Боже мій милий, я загинула!



Деягон зойкнув і кинувся  
до миледи...



У коридорі розлігся шум, і міледі впізнала кроки лорда Вінтера.

Фелтон теж упізнав лорда й наблизився до дверей. Міледі кинулась до нього.

— О, не кажіть ні слова, — промовила вона пошепки, — жодного слова цьому чоловікові про те, що я вам казала, бо я пропала, і це ви, ви...

Лорд Вінтер пройшов повз кімнату, не спинившись, і кроки його віддалились.

Фелтон блідий, як смерть, кілька хвилин прислухався, а коли кроків не було вже чути, зітхнув, як людина, що тільки-но прокинулась, і прожогом кинувся з кімнати.

Лорд Вінтер завітав увечері.

— Подивіться, — сказав він міледі, — я хочу показати вам дещо, як-от паспорт, вигаданий мною спеціально для вас. Відтепер він правитиме за черговий номер у вашому житті, який я ладний подарувати вам.

І переводячи свій погляд з міледі на папір, він прочитав таке:

— «Наказ відвезти до...» Тут залишено вільне місце, куди саме, — перебив себе лорд Вінтер. — Якщо ви оберете якесь місто — нехай тільки воно буде не ближче, ніж на тисячу миль від Лондона, — скажіть мені, і я задовольню ваше прохання. Отже, я продовжую: «Наказ відвезти до... зазначену Шарлотту Баксон, тавровану судом французького королівства та звільнену після кари. Вона житиме там, ніколи не віддаляючись більше, ніж на три милі від нього. Якщо вона намагатиметься втекти, її засудять на страту. Щодня їй видаватимуть п'ять шилінгів на квартиру та харч».

— Цей наказ зовсім не стосується мене, — холодно відповіла міледі, — бо в ньому стоїть не моє ім'я.

— Ім'я? Хіба воно у вас є?

— Я маю прізвище вашого брата.

— Помиляєтесь: мій брат був вам другим чоловіком, а перший ваш чоловік ще живий. Назвіть мені його прізвище, і я зазначу його замість Шарлотти Баксон. Ні, ви не хочете цього? Мовчите? Гаразд. Вас кинуть у в'язницю як Шарлотту Баксон.

Міледі охопив жах, бо їй здалося, що наказ негайно ж буде виконано. Та потім вона помітила, що наказ був без підпису, і зраділа так, що не могла стримати своїх радощів.

— Так, так, — сказав лорд Вінтер, помітивши зміну в ній, — так, ви шукаєте підпису і гадаєте, що не все ще втрачено, бо його ще нема. Ви думаєте, наказ показують вам тільки, щоб настрахати вас. Помиляєтесь: завтра наказ буде надісланий до лорда Бекінгема, післязавтра він повернеться з підписом та печаткою, і за двадцять чотири години, ручуся вам, його виконають. До побачення, мадам. Це все, що я мав вам сказати.

Міледі не хотіла виявити неспокій, викликаний погрозами лорда Вінтера. Вона сіла до столу й попоїла, а потім, як і напередодні, стала навколішки й почала молитися. Як і попереднього разу, солдат перестав ходити, і, спинившись, слухав. Незабаром вона почула в кінці коридору кроки, легші, ніж у вартового, що наближалися до її дверей.

«Це він», — подумала міледі й заспівала той самий релігійний гімн, що вчора так вплинув на Фелтона.

На наступний день, зайшовши до міледі, Фелтон застав її в кріслі. У руках у неї був шнур, сплетений з батистових хусточок, розідраних на довгі стьожки, зв'язані кінцями одна з одною.

Почувши, що Фелтон відчиняє двері, міледі легко зіскочила з крісла й спробувала сховати за спину імпровізовану мотузку, що тримала в руках. Молодий офіцер був більш блідий, ніж зазвичай, і його червоні від безсоння очі свідчили, що він погано спав.

А втім, обличчя його виявляло ще більшу суворість, ніж завжди.

Офіцер повільно наблизився до міледі, яка сіла в крісло, і, піднявши кінчик смертоносної мотузки, котру вона випадково чи навмисно залишила на видноті, холодно спитав:

— Що це таке, мадам?

— Це? Нічого, — відповіла міледі з тим скорботним виразом, який вона так майстерно вміла надати своїй

усмішці, — нудьга — найстрашніший ворог ув'язнених. Я нудьгую й для розваги сплела цю мотузку.

— А що ви робили, стоячи на кріслі? — спитав Фелтон, побачивши позолочений гачок над її головою.

— Що вам до цього?

— А все ж таки, — напосідав Фелтон, — я хочу знати.

— Не питайте мене. Ви ж знаєте, що нам, справжнім християнам, заборонено брехати.

— Але, коли Господь забороняє брехати, Він ще суворіше засуджує самогубство.

— Коли Господь бачить, як одне з його створінь несправедливо зазнає гоніння і йому залишається тільки вибір між самогубством чи ганьбою, повірте, Господь пробачить таке самогубство. У цьому-бо разі самогубство — то мученицька смерть.

— Ви або перебільшуєте, або недоговорюєте... Мадам, Бога ради, поясніть.

— Залиште мене, Фелтоне. Дайте мені змогу здійснити свій намір, — сказала міледі. — Кожен солдат мусить бути честолюбцем; чи не так? Ви — лейтенант, а за моєю труною будете йти в чині капітана.

— Що я вам зробив, — спитав Фелтон, зворушений і вражений її словами, — що ви покладаєте на мене таку відповідальність перед Богом та людьми? Через кілька днів, мадам, ви залишите цей палац; ваше життя не буде під моєю охороною, і тоді, — додав він зітхаючи, — чиніть, як знаєте.

— Може ви гадаєте, що під час останнього суду Господь відрізнити сліпих катів від неправедних суддів? Ви не хочете, щоб я вбила своє тіло й стаєте спільником тій людині, яка має загубити мою душу.

— Кажу ж бо вам, — почав уже вагатися Фелтон, — вам не загрожує жодна небезпека, і я відповідаю за лорда Вінтера, як за самого себе.

— Так! — вигукнула міледі, — я буду жити, але я втрачаю все, що мені дорожче за життя, Фелтоне. Я втрачу честь, а вас, саме вас зроблю відповідальним перед Богом й людьми за свою ганьбу, за своє безчестя.

Міледі вибухнула плачем. Сльози справили велике враження на молодого фанатика.

— Хто ви? Хто ви? — вигукнув він, стуливши руки, — посланниця Божа чи служниця пекла? Янгол чи демон?

— Хіба ти не впізнав мене, Фелтоне? Я не янгол, не демон: я дитина землі, сестра тобі по вірі, ось і все.

— Так, так, я ще вагався, — відповів Фелтон, — але тепер я вірю.

— Ти віриш і разом із тим віддаєш мене до рук моїх ворогів, ворога Англії, ворога Божого. Віддаєш тому, хто наповнює й поганить світ своєю ерессю, своєю розпустою, тому, кого засліплені звать герцогом Бекінгемом, а вірні — антихристом.

— Я віддаю вас герцогу Бекінгему, я? Що ви кажете?

— Ті, хто мають очі, — вигукнула міледі, — не побачать, ті, хто мають вуха — не почують!

— Так, так, — мовив Фелтон, — потираючи рукою лоб, укритий потом, ніби щоб знищити останній сумнів, — так, я впізнаю голос, що казав мені уві сні. Так, я впізнаю риси янгола, що з'являвся до мене щоночі й казав моїй душі, що не знала сну: «Вражай, рятуй Англію, рятуй самого себе, бо помреш, не виконавши волі Господньої». Кажіть, кажіть, — вигукнув Фелтон, — тепер я вас розумію.

Промінь страшенної радості, як блискавка, промайнув у очах міледі.

Раптом Фелтонові спало на думку застереження лорда Вінтера, його слова про чари міледі та перші її спроби в цьому напрямі. Він ступив назад і похнюпив голову.

Міледі помітила це. Незважаючи на удаване хвилювання, льодова байдужість не кидала її.

— Я не прошу у вас визволення, як зробила б це людина винна, і не благаю помсти, як поганка. Дайте мені вмерти, ось і все. Я благаю вас і навколішках волаю до вас: дайте мені вмерти, і мій останній подих благословлятиме мого визволителя.

Почувши цей ніжний, благаючий голос, побачивши цей несміливий, лагідний вираз на обличчі міледі, Фелтон знову наблизився до неї.

— Леле! — зітхнув він, — я не можу зробити нічого більше, як пожаліти вас, коли ви доведете, що ви — жертва. Але лорд Вінтер закидає вам жахливу провину.

— Розповісти вам про свою ганьбу? — вигукнула міледі, почервонівши. — Ганьбу! Бо часто злочин одного стає ганьбою для іншого... Мені, жінці, довірити мою ганьбу вам, чоловікові! О, — вела вона далі, соромливо затуляючи рукою свої чудові очі. — О! Ніколи, ніколи не спроможуся я зробити це.

— Мені, братові? — благально стулив руки Фелтон.

— Ну, добре, — промовила міледі, — я довірюсь своєму братові. Я наважуся!

У ту хвилину почулися кроки лорда Вінтера. Але на цей раз страшний дівер не задовольнився тим, що пройшов повз двері, як напередодні, а спинився і, перекинувшись кількома словами з вартовим, відчинив двері й увійшов у кімнату міледі.

Під час цієї недовгої розмови з вартовим Фелтон відскочив убік, і, коли лорд Вінтер увійшов, він стояв за кілька кроків від полонянки.

Лорд допитливо глянув на полонянку й на молодого офіцера.

— Що, давно вже ви тут, Джоне? — спитав він. — Чи не оповідає вам ця жінка про свої злочини? Тоді мені зрозуміло, чому ваша розмова триває так довго.

Фелтон здригнувся, а міледі зрозуміла, що загине, якщо не встигне стати на допомогу захопленому зненацька пуританинові.

— А, ви боїтесь, щоб ваша полонянка не втекла! — сказала вона, — спитайте вашого шановного тюремника, про яку ласку я щойно благала його.

— Ви прохали про ласку? — з підозрою в тоні спитав лорд.

— Так, мілорде, — відповів збентежений юнак.

— Про яку ж таку ласку? — зацікавився лорд Вінтер.

— Вона просила в мене ножа й обіцяла повернути його за хвилину крізь віконце дверей, — відповів Фелтон.

— Хіба тут сховався хтось, що його ця люба пані хоче зарізати? — глузував лорд Вінтер.

— Тут перебуваю я сама, — відповіла міледі.

— Я дав вам на вибір Америку чи Тайберн, — вів далі лорд Вінтер, — вибирайте Тайберн, міледі: повірте, мотузка певніша за ніж.

Фелтон пополотнів і зробив крок уперед, пригадавши що, саме коли лорд Вінтер входив, міледі тримала в руках мотузку.

— Маєте рацію, — відповіла вона, — я вже думала про це, — а потім додала тихше: — Я ще подумаю.

Фелтон відчув, як його проймає дроз. Ця реакція привернула до себе увагу лорда Вінтера.

— Не вір цьому, Джоне, — сказав він. — Джоне, друже мій, я покладаюся на тебе. Будь обережний, будь спокійний, дитино моя, через три дні ми позбудемося цього створіння, і вона нікому більше не зможе нашкодити.

Лорд, взявши офіцера під руку, пішов з ним до дверей, увесь час стежачи через плече за міледі, доки вони не залишили кімнати.

Трохи згодом після описаної нами сцени міледі почувала тиху розмову біля її дверей; невдовзі двері відчинилися, і вона побачила Фелтона.

Юнак жваво ввійшов до кімнати, залишив двері прочиненими й жестом звелів міледі мовчати. Видно було, що він дуже стурбований.

— Чого вам від мене треба? — спитала міледі.

— Слухайте, — пошепки відповів Фелтон, — я відіслав вартового, щоб мати можливість бути з вами на самоті і щоб ніхто не зайшов до вас і не підслухав нашої розмови. Лорд оце тільки-но розповів мені жахливу річ.

Міледі всміхнулась із видом жертви й похитала головою.

— Або ви демон, — сказав Фелтон, — або лорд — мій добродій, мій батько — страховисько. Я знаю вас тільки чотири дні, його люблю вже два роки. Не дивно, що я вагаюсь у виборі між вами та ним. Не жахайтеся моїх слів. Мені треба впевнитися в щирості того, що ви кажете. Сьогодні вночі, після дванадцятої, я прийду до вас, і ви маєте переконати мене.

І він вибіг з кімнати.

«Боже мій милий, — подумала міледі, — що то за шалений фанатик! Але він допоможе мені помститись за себе».

Години чекання тяглися страшенно довго. О дев'ятій ранку, як зазвичай, прийшов лорд Вінтер, огледів вікно, залізні ґрати, підлогу, стіни, коминок і двері. Під час цього довгого та пильного огляду ні він, ні міледі не вимовили жодного слова.

Безсумнівно, обидва розуміли, що становище занадто серйозне і що гаяти час на недоцільні слова та безсилий гнів не можна.

— Ні, ні, вам не пощастить утекти й сьогодні, — сказав лорд Вінтер, виходячи.

О десятій Фелтон прийшов змінити варту, міледі впізнала його кроки.

Умовлений час ще не настав, і Фелтон не заходив. За дві години вибило дванадцять, і вартовий знову змінився. Міледі перетворилась у нетерпляче чекання.

Новий вартовий почав походжати коридором.

За десять хвилин прийшов Фелтон.

Міледі нашорошила вуха.

— Слухай, — звернувся юнак до вартового, — ні в якому разі не відходь від цих дверей. Тобі відомо, як минулої ночі мілорд покарав одного солдата за те, що той на хвилинку залишив варту, дарма що я особисто вартував за нього під час його недовгої відсутності.

— Так, мені це відомо, — відповів солдат.

— Дивись же, пильнуй якнайуважніше. Я піду ще раз огляну кімнату цієї жінки. Вона, боюсь, має намір укоротити собі віку, а я одержав суворий наказ доглядати за нею.

— Чудово, — прошепотіла міледі, — ось правдивий пуританин починає вже брехати.

Фелтон увійшов до міледі. Міледі підвелася з крісла.

— Це ви? — спитала вона.

— Я обіцяв вам прийти і прийшов.

— Ви мені ще дещо обіцяли.

— Що саме, Боже мій милий? — промовив юнак. Незважаючи на вміння володіти собою, його ноги тремтіли і на лобі виступив піт.



— Ви обіцяли принести ножа й залишити його мені після нашої розмови.

— Не кажіть цього, мадам, — відповів Фелтон. — Нема такого становища, хоч яке б безпорадне воно було, що надавало б права створінню Божому позбавити себе життя. Я обміркував і вирішив, що ніколи не візьму такого гріха на свою душу.

— Ах, ви передумали, — зауважила полонянка, із зневажливою усмішкою сідаючи в крісло, — і я теж передумала.

— Що?

— Я не можу нічого казати людині, що не дотримує свого слова.

— Праведний Боже! — пробурмотів Фелтон.

— Можете йти, я однаково нічого не скажу.

— Ось ніж, — відповів Фелтон, виймаючи з кишені зброю, яку приніс, як і обіцяв, та не наважився одразу передати бранці.

— Дайте мені подивитися.

— Навіщо?

— Присягаюся честю, я зараз же віддам його вам. Ви його покладете на стіл і станете між ним та мною.

Фелтон простяг зброю міледі. Та уважно роздивилась на лезо й спробувала вістря на кінчику пальця.

— Гарзд, — промовила вона, повертаючи ніж молодому офіцерові, — він з чудової загартованої криці... Ви — вірний друг, Фелтоне.

Фелтон узяв ніж та, згідно з умовою, поклав на стіл. Міледі стежила за ним і удавала цілковите задоволення.

— Слухайте, Фелтоне, — почала міледі з меланхолійною урочистістю. — Якби ваша сестра, Фелтоне, донька вашого батька, сказала вам: коли я була ще молода і, на жаль, надто вродлива, мене заманювали в пастки, але я встояла. Тоді проти мене примножили страти та насилля — я встояла; глузували з віри, яку я сповідаю, з Бога, якому я поклоняюся, — я встояла. Далі стали ображати мене і, не маючи змоги занапастити мою душу, вирішили назавжди збезчестити моє тіло; нарешті...

Міледі спинилася, і гірка усмішка скривила її губи.

— Нарешті, — спитав Фелтон, — що вам заподіяли нарешті?

— Нарешті, одного вечора, вони вирішили зламати мою впертість, яку їм не вдалось перемогти, — одного вечора у воду мені підмішали сонного зілля. Ледве скінчивши вечеряти, я відчула, що тіло моє поволі дубіє. Дарма що я нічого не підозрювала, якийсь незрозумілий страх опанував мене, і я намагалась перебороти сон. Я підвелась, хотіла підбігти до вікна, покликати на допомогу, але ноги відмовились коритися. Мені здавалося, що стеля падає на мою голову, тисне мене своєю вагою. Я простягла руку, пробувала кричати, але спромоглася видати тільки нечленороздільні звуки. Непритомність опанувала мене, я вхопилась за крісло, почувуючи, що впаду, та незабаром і ця опора стала замалою для моїх знесилених рук. Я впала на одне коліно, потім на обидва. Хотіла молитись, — язик одубів. Господь, безсумнівно, не бачив і не чув мене, і я впала на підлогу, переможена сном, подібним до смерті.

Про те, що трапилось під час цього сну, і чи довго він тривав, я не зберегла жодного спомену. Прокинувшись я в якійсь округлій кімнаті, чудово оздобленій, до якої світло проходило тільки крізь щілину в стелі. Заціпеніла просиділа я до самого вечора. Несподівано зарипіли двері, примусивши мене здригнутися. Над заскленою відтулиною стелі з'явився вогонь і яскраво освітив кімнату. З жахом я побачила, що на кілька кроків від мене стоїть чоловік.

Немов від чарів у середині кімнати з'явився стіл, накритий на два куверти.

То був той самий чоловік, що переслідував мене цілий рік і заприсягався позбавити мене честі. З перших же його слів я зрозуміла, що минулої ночі йому пощастило досягти свого.

— Негідник! — прошепотів Фелтон.

— Я схопила ніж, вигукнувши: ще один крок, і, крім мого безчестя, на вас ляже відповідальність за мою смерть. — Мабуть, мій погляд, голос та постать дихали непідробленою ширістю, що впливає навіть на найзнівеченіші душі, бо він спинився.

— Вашу смерть! — сказав він мені. — О, ні, ви надто гарна коханка, і я не згоден втратити вас, зазнавши тільки раз щастя володіти вами. Прощайте, моя красуне, я зачекаю й прийду до вас, коли ви будете в кращому гуморі.

Я перебула ніч, сидячи на стільці, здригаючись при найменшому шумі, бо, приблизно опівночі, лампу загасили, і я залишилась у темряві. Та ніч промайнула спокійно, без нових замахів з боку мого гнобителя. Настав день. Стіл зник. Тільки схоплений мною ніж залишився в руках.

У ньому були всі мої сподівання.

Я просиділа так сорок вісім годин без харчів, не доторкнувшись до накритого столу. Адже мене знову могли всипити.

Мене мучила спрага. Зробивши кілька ковтків, я знову відчула сонливість, але інстинктивно відчула, як хтось наближається до мене. Кажуть, нещасні, що заблукали в степах Америки, відчувають так наближення гадюки.

Я намагалась закричати. Зібравши останні рештки енергії та сили, я навіть підвелась, та тільки знову упала... упала в обійми свого гнобителя.

— Кажіть, хто був цей чоловік? — вигукнув офіцер. Міледі з першого погляду побачила, якого болю завдає Фелтонові, спиняючись на подробицях своєї історії, але не хотіла позбавити його зайвих мук. Від того, наскільки глибше вразить вона його душу, залежить впевненість, що він помститься за неї. Тому міледі продовжувала, вирішивши, що час відплати ще не настав, ніби не чуючи його запитання.

— Першим моїм рухом, коли я очуняла, було схопитись за ніж, який я не могла дістати раніше. Якщо він не був мені обороною, то принаймні міг стати моїм визволителем.

Та коли я схопила ніж, щось жахливе спало мені на думку. Я присягнулася все вам розповісти й розповім. Я обіцяла відкрити вам всю правду й не приховую нічого, навіть якщо я цим занапашу себе.

— Вам спало на думку помститися цій людині, чи не так? — вигукнув Фелтон.

— Так, — відповіла міледі, — я розумію, так думати не личить християнці. Безперечно, мені навів її одвічний ворог душі нашої, той лев, що безупинно рикає навколо нас. Отже, зізнаюсь вам, Фелтоне, — продовжувала вона тоном жінки, що обвинувачує себе в злочині, — ця ідея спала мені на думку і не залишала мене. За цю злочинну думку мене тепер і покарано.

Від сніданку я сховала склянку води, бо найбільше страждала від спраги. Протягом дня я остаточно наважилась і боялася тільки, що вираз мого обличчя може викрити мої таємні думки. Кілька разів я впіймала себе на тому, що всміхаюся. Фелтоне, мені моторошно зізнаватись вам, чому я всміхалася, — ви відчули б до мене відразу.

— Далі, далі, — благав Фелтон, — бачите, я слухаю і хочу якнайшвидше дізнатися, чим це все скінчилось.

— Настав вечір. Усе йшло, як було заведено. Як зазвичай, мені в темряві подали вечерю, потім запалилася лампа, і я сіла до столу.

Я з'їла фрукти й удала, що наливаю собі води з глечика. Насправді ж я випила тільки ту, що сховала у склянці від сніданку. Маневр цей був виконаний так майстерно, що мої шпигуни, якщо такі були, нічого не помітили. Ніби знесилена втому, дійшла я до ліжка, скинула сукню й лягла, стискаючи під подушкою держало ножа.

Дві години промайнули цілком спокійно, і — чи повірила б я цьому ще вчора? — я майже шкодувала, що його немає, і благала, щоб він прийшов.

Нарешті почувся такий знайомий шум дверей, що відчинилися й зачинилися знову, а потім, незважаючи на грубезний килим, почулось легке скрипіння підлоги. У темряві я побачила якусь тінь, що наближалася до мого ліжка.

— Мерщій, мерщій, — нетерпеливився Фелтон. — Хіба ви не бачите, що кожне ваше слово пече мені, як розтоплене оливо?

— Тоді, — продовжувала міледі, — я збрала усі сили. Я знала, що настала година помсти, чи, вірніше, правосуддя. Я набралася рішучості й чекала на нього з ножом у руці, а коли він наблизився до мене й, шукаючи свою жертву, простяг руку, я з вигуком туги та відчаю вдарила його в груди.

Негідник! Він усе передбачив. На грудях у нього був панцер, і ніж тільки сковзнув по криці.

— Овва! — вигукнув він, схопивши мою руку з ножом, що так погано прислужився мені, — ви робите замах на моє життя, чарівна пуританко! Але це вже більше, ніж звичайна ненависть, це — невдячність. Проте заспокойтеся, люба дитино! Думаю, ви вже пом'якшали. Я не з тих тиранів, що тримають жінку силоміць. Ви не кохаєте мене, в чому я за властивою мені само впевненістю сумнівався, і завтра я звільню вас.

Я бажала тільки одного, щоб він убив мене.

— Бережіться, — застерегла я, — моя свобода загрожує вам безчестям.

— Ну, тоді ви не вийдете звідси, — загрозово сказав він.

День і ніч я молилась, сподіваючись, що Господь пробачить мені самогубство.

А наступної ночі двері відчинилися. Я лежала на підлозі, бо сили почали вже залишати мене.

На звук його кроків я трохи підвелася й сперлась на руку.

— Ну, то як? — пролунав голос, настільки жахливий, що я не могла не впізнати його. — Чи не пом'якшали ви? Чи не згодні ви отримати волю ціною тільки одної мовчанки? Послухайте, я добрий принц, — додав він, — і хоч не люблю пуритан, проте віддаю їм належне, і пуританкам так само, якщо вони гарненькі. Ну, присягніться ж на розп'ятті, більшого я не вимагаю.

— Ніколи, ніколи, — вигукнула я, — краще ганьба.

Фелтон спирався на стіл, і міледі з відьомською радістю бачила, що він впаде непритомний раніше, ні вона скінчить своє оповідання.

По хвилинній мовчанці, під час якої міледі уважно стежила за юнаком, вона почала знову:

— Уже майже три дні я не пила й не їла і страшенно страждала. Іноді мені здавалося, що якась хмара стиснула мені лоб та застилає очі. Це була маячня.

Настав вечір. Я була вкрай знесилена й щохвилини падала непритомна, кожен раз дякуючи Богові, що він посилає мені смерть.

Нарешті я почула, як відчиняються двері. Жах примусив мене отямитись.

Він увійшов у супроводі замаскованої людини, сам він був також у масці. Та я впізнала його кроки, його голос; впізнала величну постать, котру дало йому пекло на загибель людства.

— Ну, чи згодні ви дати мені клятву, яку я вимагаю від вас?

— Здається, ви самі сказали, що пуритани дотримують свого слова. Ви чули вже, що я обіцяла віддати вас на землі суду людському і на небі суду Божому.

— Так ви все ще упираєтесь?

— Присягаюсь Богом, що мене чує: я кликатиму весь світ у свідки вашого злочину і не заспокоюся, доки не знайду месника.

— Ви — повія, — голосно проказав він, — і мусите прийняти належну кару. Таврована перед очима всього світу, який кличете на допомогу, спробуйте довести йому, що ви не злочинниця й не божевільна, — і, звертаючись до людини в масці, додав: «Кате, виконуй свій обов'язок».

— О, його ім'я, його ім'я! — не тямився Фелтон, — скажіть мені його ім'я!

— Незважаючи на мої крики, на опір, що я чинила, бо розуміла, що має трапитись щось гірше за смерть, кат схопив мене, кинув на підлогу, стиснув у своїх руках. Обливаючись слізьми, майже непритомна, волаючи до Бога, що не чув мене, я раптом зойкнула з болю та з сорому. Палаючий вогонь, червоне залізо, залізо ката, тавро на лівому плечі.

Фелтон випустив приглушене рикання.

— Ось, — мовила міледі, підводячись з величністю королеви, — дивіться, Фелтоне, яку нову муку вигадали для молоденької, чистої дівчини, жертви розпусти

тирана. Навчайтесь пізнавати серця людські і не будьте так легко за знаряддя їхньої неправдивої помсти.

Швидким рухом міледі розстібнула сукню, розідрала батист, що покривав її груди і, зашарівшись з удаваного гніву та сорому, показала юнакові незмивану печатку, що безчестила це чудове плече.

— Я бачу квітку лілії! — вигукнув Фелтон.

— Оце ж і є підлота, — відповіла міледі. — Тавро Англії... тоді треба було б довести, який суд наклав його на мене, і я відверто апелювала б до всіх судів держави. Але тавро Франції... О, ним я дійсно була затаврована.

Для Фелтона цього було вже занадто.

— Вибачте, вибачте мені! — вигукнув він.

Міледі прочитала в його погляді: «Кохаю, кохаю!»

— Вибачити — за що? — спитала вона.

— Вибачте, що я був одним з ваших гнобителів.

Міледі простягла йому руку.

— Така чарівна, така молода! — бурмотів Фелтон, вкриваючи поцілунками її руку.

Міледі кинула на нього погляд, що робить кріпака королем.

Фелтон був пуританином: він залишив руку жінки й заходився цілувати їй ноги.

— Тепер я бажаю тільки одного: знати ім'я вашого справжнього ката, бо кат, на мою думку, був у вас лише один. Другий просто виконував його розпорядження.

— О, брате, — вигукнула міледі, — так тобі треба ще його прізвище, ти ще не здогадався?

— Як! — мовив Фелтон. — Знову він... завжди він! Невже ж справжній винуватець...

— Справжній винуватець, — сказала міледі, — це спустошувач Англії, гнобитель вірних, підлий розбещувач багатьох жінок. Той, що з примхи свого розпусного серця має пролити стільки англійської крові. Той, що сьогодні протегує протестантам, а завтра зраджує їх.

— Герцог Бекінгем, герцог Бекінгем! — вигукнув Фелтон.

Міледі закрила обличчя руками, немов не мала сили знести ганьбу, якою вона завдячувала цьому імені.

— Герцог Бекінгем — кат цього янгольського створіння! — дивувався Фелтон. — І ти не вразив його громом, Боже справедливий! І ти залишив його вельможею, шановним та могутнім, нам на загибель!

— Бог відступається від того, хто сам себе зрікається, — зауважила міледі.

— Він хоче накликати на свою голову кару, призначену для клятих, — провадив далі Фелтон у піднесенні, — він хоче, щоб людська помста випередила Божий суд.

— Люди його бояться й жалують.

— О, я, — запевнив Фелтон, — не побоюся й не пожалую його.

Міледі відчула, як душа її сповняється пекельної радості.

— Але яким же чином лорд Вінтер, мій заступник, мій батько, заплутався в цьому? — спитав Фелтон.

— Слухайте, Фелтоне, — відповіла міледі, — разом із людьми підлими й поганими є натури шляхетні та великі. У мене був наречений, людина, яка кохала мене і яку я теж кохала. Серце, подібне до вашого, Фелтоне; такий чоловік, як ви. Я пішла до нього і все йому розповіла. Він знав мене і не вагався ані хвилини. Це був великий вельможа, рівний герцогу Бекінгему. Він нічого не сказав, почепив на пояс шпагу, загорнувся в плащ і попрямував до палацу герцога.

— Так, так, — перебив Фелтон, — розумію. Тільки в таких випадках слід використовувати не шпагу, а ножа.

— Герцог поїхав напередодні до Іспанії, і мій наречений повернувся ні з чим.

— Слухайте, — сказав він мені, — цей чоловік поїхав, отже, на деякий час він уникнув моєї помсти. Чекаючи на нього, давайте одружимося, як ми й планували. А тоді покладіться на мене — лорд Вінтер зуміє підтримати свою честь і честь своєї дружини.

— Лорд Вінтер? — вигукнув Фелтон.

— Так, лорд Вінтер, — відповіла міледі. — Ну а тепер ви маєте все зрозуміти. Герцог Бекінгем не повертався щось із рік. За вісім днів перед його прибуттям лорд Вінтер нагло вмер, залишивши мене єдиною спад-



коємицею. Чому він помер? Одному Богові відомо, і я не обвинувачую нікого.

— О, який жах, який безодній жах! — прошепотів Фелтон.

— Лорд Вінтер помер, нічого не сказавши братові. Жахлива таємниця мусила лишатись невідомою нікому, аж доки громовиця не впала б на голову винуватця. Вашому заступнику було прикро, що його старший брат одружився з дівчиною без статків. Я зрозуміла, що не можу розраховувати на підтримку з боку людини, обманутої в своїх розрахунках на спадщину? Я поїхала до Франції, вирішивши прожити там решту свого життя. Та маєток мій був в Англії. Війна припинила стосунки, я почала терпіти злидні. Довелося знову повертати сюди, і шість днів тому я прибула до Портсмута.

— Ну, а далі? — спитав Фелтон.

— Далі? Герцог Бекінгем, звичайно, довідався про моє повернення, переговорив з лордом Вінтером і довів йому, що його невістка — повія та ще й таврована. Шляхетний, щирий голос мого чоловіка не міг більше захищати мене. Лорд Вінтер повірив усьому, що йому казали, бо це було в його інтересах. Він заарештував мене, привіз сюди й віддав під вашу охорону. Решту ви знаєте. Післязавтра він прирікає мене на вигнання, надсилає мене до місця заслання, післязавтра він віддає мене, як злочинницю. О, план складений майстерно! Усе передбачено, будьте певні, і моя честь загине. Тепер ви й самі бачите, Фелтоне, що я мушу вмерти. Фелтоне, дайте мені ножа.

І вона, знесилена, впала на груди молодого офіцера.

— Ні, ні, — запевняв той, — ти житимеш, чиста та нещасна жінко. Ти житимеш, щоб помститися своїм ворогам.

Міледі повільним рухом відштовхнула його рукою, приваблюючи поглядом, і Фелтон знову стиснув її у своїх обіймах, дивлячись на неї з благанням, як на якесь божество.

— О, смерть, смерть, — ледве чутно сказала вона, заплющуючи очі. — О, краще смерть, ніж ганьба. Фелтоне, друже мій, брате мій, я тебе заклинаю...

— Ні, — вигукнув Фелтон, — ти житимеш, і житимеш відомщена.

— Фелтоне, я завдаю лише страждання всім, хто мене оточує. Фелтоне, залиш мене, дозволь мені вмерти.

— Коли так, ми помремо разом, — скрикнув він, притискаючи свої губи до губ полонянки.

Почулося кілька ударів у двері. На цей раз міледі справді відштовхнула його.

— Слухай, — мовила вона, — нас почули, сюди йдуть... Кінець, ми пропали!

— Ні, — відмовив Фелтон, — це вартовий попереджає мене, що йде патруль.

— Тоді біжіть до дверей самі й відчиняйте їх.

Фелтон скорився. Ця жінка володіла всіма його думками й душею.

Відчинивши двері, він опинився віч-на-віч з сержантом, що був на чолі патруля.

— Що трапилось? — спитав молодий лейтенант.

— Ви звеліли мені відчинити двері, коли я почую заклик до помочі, — пояснив солдат, — але забули залишити мені ключ. Я почув ваш голос, та не зрозумів, що ви кажете, хотів відчинити двері, та вони були зачинені зсередини; тоді я покликав сержанта.

— Я до ваших послуг, — заявив сержант.

Фелтон, розгублений, майже божевільний, стояв і не міг вимовити слова.

Міледі зрозуміла, що треба звернути на себе загальну увагу, — вона підбігла до столу і схопила ніж, який приніс Фелтон, і вигукнула:

— А на яких підставах ви заважаєте мені вмерти?

— Боже великий, — вигукнув Фелтон, побачивши ніж, що блиснув в її руці.

Тієї ж хвилини в коридорі почувся регіт. Лорд, притягнений шумом, з'явився на порозі кімнати, в халаті, зі шпагою в руці.

— А-а! — реготав він, — ось вам і остання дія трагедії!.. Бачите, Фелтоне, драма поступово пройшла через усі фази, як я і передбачав. Та будьте спокійні — кров не проллється.

Міледі зрозуміла, що всі її плани зійдуть нанівець, якщо вона негайно ж не виявить перед Фелтоном своєї мужності.

— Помиляєтесь, мілорде, кров проллється, і нехай вона впаде на голови тих, хто примусив її пролитись.

Фелтон зойкнув і кинувся до неї, та було вже запізно — міледі завдала собі удару.

Ніж щасливо чи, вірніше сказати, майстерно, вдарився об залізну планшетку корсета, що у той час, як панцер, захищав груди жінок. Він сковзнув, розідравши сукню, пройшов навскоси між шкірою та ребрами.

Усе таки сукня міледі зараз же закривавилась.

Вона впала навznak і, здавалося, зомліла.

Фелтон вихопив у неї ніж.

— Бачите, мілорде, — сумно промовив він, — жінка, доручена моєму доглядові, позбавила себе життя.

— Не хвилюйтеся, Фелтоне, — заспокоїв його лорд Вінтер, — вона не вмерла. Демони так швидко не вмирають, будьте спокійні. Ідіть до мене й почекайте.

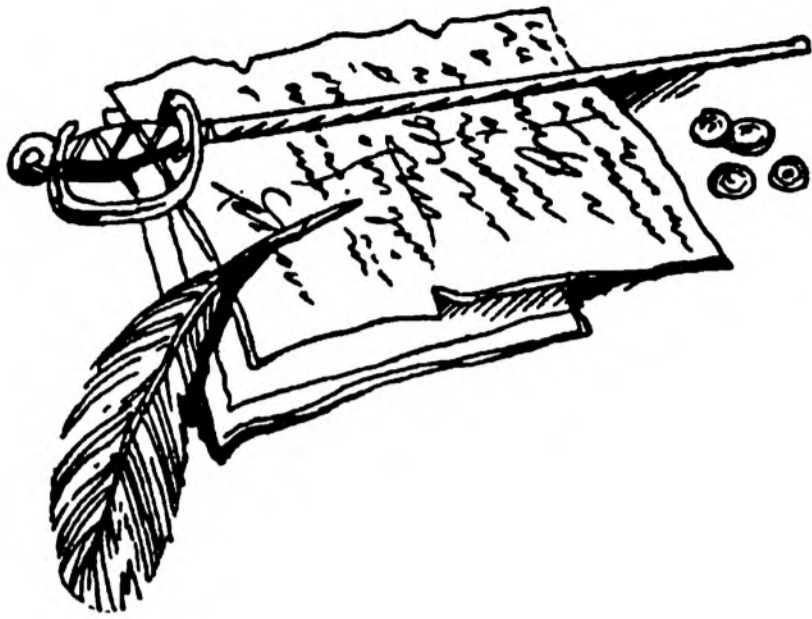
— Але, мілорде...

— Ідіть, я вам наказую.

Фелтон послухався наказу свого начальника, але, виходячи з кімнати, сховав ніж у себе на грудях.

Щодо лорда Вінтера, то той обмежився тим, що покликав жінку, приставлену до міледі. Коли вона з'явилася, доручив їй усе ще непритомну полонянку й залишив їх удвох.

А що рана, всупереч його передбаченням, могла бути й небезпечна, він негайно послав за лікарем вершника.



## РОЗДІЛ XXII

### *Втеча*

Як і гадав лорд Вінтер, рана міледі була несерйозною. Коли міледі залишилася на самоті із жінкою, яку надіслав лорд, і та роздягла її, вона розплющила очі.

Безсумнівно, Фелтон був переможений. Фелтон належав їй. Коли б тепер юнакові з'явився янгол як обвинувач міледі, він у своєму теперішньому настрої напевно прийняв би його за посланця пекла.

Міледі всміхалась, згадавши про це, бо Фелтон відтепер був єдиною її надією, єдиним її шляхом до спасіння.

А втім, лорд Вінтер міг почати підозрювати його, і за ним самим могли тепер стежити.

Близько четвертої ранку приїхав лікар. Рана до того часу вже закрилася, і тому лікар не спромігся визначити ні її напряму, ні її глибини. З пульсу ж він констатував, що випадок не серйозний.

Уранці міледі, пославшись на те, що жінка, яка доглядала її, не спала цілу ніч і має потребу відпочити, відіслала її з кімнати.

Вона сподівалася, що Фелтон прийде до сніданку. Але він не прийшов.

Невже ж її побоювання здійснились? Невже ж Фелтон, запідозрений лордом, буде відсутній у такий рішучий момент? Вона мала у своєму розпорядженні тільки один день: лорд Вінтер призначив її відплиття на 23 серпня, а був уже ранок 22-го.

Проте міледі досить терпляче чекала до обіду. Дарма що вона з самого ранку нічого не їла, обід був принесений у звичну годину. Тоді ж таки, жахаючись, міледі помітила, що солдати, які стерегли її, були в іншій уніформі.

Вона наважилася запитати їх, де Фелтон.

Їй відповідали, що годину тому Фелтон скочив на коня й поїхав.

Вона спитала, чи в замку зараз лорд? Солдат відповів, що той вдома й дав їм наказ попередити його, якщо заарештована схоче поговорити з ним.

Отже, Фелтона усунули, матросів змінили; значить, Фелтонові більше не вірили.

Це був останній удар, який дістала міледі.

Залишившись наодинці, вона підвелася. Постіль, у якій вона через обережність пролежала увесь ранок, щоб її вважали за тяжко поранену, пекла її, як розпечене вугілля. Вона кинула оком на двері: виявилось, що лорд звелів забити віконце. Безсумнівно, він боявся, щоб вона крізь нього якимось диявольським чином не могла спокусити своїх вартових.

О шостій увійшов лорд Вінтер. Він був озброєний до зубів. Ця людина, яку міледі вважала за нікчемного пана, була чудовим тюремником.

Здавалося, він усе передбачив, усе наперед угадав, усьому запобігав.

З єдиного погляду на міледі він зрозумів, що коїться в її душі.

— В усякому разі, — сказав він, — сьогодні ви ще не вб'єте мене: у вас нема зброї, а до того ж я вжив запобіжних заходів. Ви почали були розбещувати мого бідного Фелтона. Він відчував уже на собі ваш диявольський вплив, та я хочу врятувати його. Ви більше його не побачите, цьому покладено край. Зберіть ваші речі, завтра ви поїдете. Я призначив ваше відплиття на 24 серпня, але передумав: чим швидше воно відбудеться, тим краще. Завтра опівдні в мене буде наказ про ваше вислання за підписом Бекінгема. Коли ви вимовите хоч єдине слово, перш ніж сісти на корабель, мій сержант розтратить вам кулею голову, — такий він має

наказ. Коли ви вимовите хоч єдине слово на кораблі, перш ніж дозволить вам капітан, він звелить кинути вас у море, — така умова. До побачення, бо це все, що сьогодні я мав сказати вам. Завтра я побачу вас, щоб попрощатися з вами. — І з цими словами лорд пішов.

Міледі вислухала цю загрозову промову з усмішкою презирства на губах та з люттю в серці.

Принесли вечерю. Міледі відчула потребу підживитися. Вона не знала, що може статися вночі, яка так загрозово наближалася: по небу мчали великі хмари, а далека блискавка віщувала громовицю.

Гроза розгуркотілася близько десятої вечора. Міледі відчула втіху, бачачи, що природа розділяє безладдя її душі. Грім гуркотів у повітрі, як гнів в її серці. Їй ввижалося, що пориви вітру розкуйовджували її волосся так, наче хилили вони віття дерев і зривали листя. Вона рикала, як ураган, і голос її губився в потужному голосі природи, що, здавалося, зітхала й кидалася в розпач разом із нею.

Раптом міледі почула стукіт у вікно й при світлі блискавки побачила поза ґратами обличчя чоловіка.

Вона підбігла до вікна й відчинила його.

— Це ви, Фелтоне! — вигукнула полонянка. — Мене врятовано!

— Так, — відповів Фелтон, — тільки мовчіть, мовчіть! Мені потрібний час, щоб підпиляти ваші ґрати. Будьте обережні, щоб не побачили нас крізь віконце дверей.

— Ось доказ, що сам Бог за нас, Фелтоне, — сказала міледі, — вони самі забили віконце дошкою.

— Це добре... Бог позбавив їх розуму! — відповів Фелтон

— Але що ж я робитиму?

— Нічого, нічого! Зачиніть лише вікно! Лягайте на ліжко одягнена. Як тільки я закінчу, я постукаю у вікно... А чи спроможні ви йти за мною?

— О, звичайно!

— А ваша рана?

— Завдає мені болю, та не заважає ходити.

— Будьте ж напоготові по першому моєму знаку.

Міледі зачинила вікно, загасила лампу й лягла в ліжку, як порадив їй Фелтон. Серед стогону бурі вона чула скрегіт пилки об ґрати, і при кожному спалахові блискавки бачила у вікні тінь Фелтона.

Цілу годину вона пролежала, стримуючи подих. Холодний піт обсипав їй чоло, а серце стискувалось жахливою нудьгою від кожного руху в коридорі.

Бувають години, що тривають довго, як рік.

За годину Фелтон знову постукав.

Міледі схопилася з ліжка й відчинила вікно. Дві дротини були підпиляні, й утворили отвір, достатній, щоб можна було протиснутися людині.

— Ви вже готові? — спитав Фелтон.

— Так. Чи не треба захопити чогось із собою?

— Золото, якщо воно у вас є.

— На щастя, мені залишили те, що в мене було.

— Тим краще, бо я витратив усі свої гроші, щоб найняти судно.

— Візьміть! — сказала міледі, віддаючи Фелтонові торбинку, повну луїдорів.

Фелтон узяв торбинку і кинув на землю.

— А зараз, — сказав він, — час спускатись.

— Добре.

Міледі стала на крісло й уся висунулася у вікно. Вона угледіла, що молодий офіцер висить над безоднею на шнуровій драбині. Уперше за життя почуття жаху нагадало їй, що вона жінка. Порожнеча перелякала її.

— Ось чого я боявся, — сказав Фелтон.

— Нічого, нічого, — мовила міледі, — я спущуся наосліп.

— Чи вірите ви мені? — поцікавився Фелтон.

— І ви ще питаєте про це?

— Простягніть мені ваші руки! Схрестіть їх! Витягніть! Ось так!

Фелтон зв'язав їй кисті рук своєю хусткою, а поверх хустки — мотузкою.

— Що це ви робите? — спитала здивована міледі.

— Обійміть мене за шию й не бійтеся нічого.

— Але ж тоді я примушу вас втратити рівновагу, і ми розіб'ємося обоє.

— Будьте спокійні — я моряк.

Не можна було гаяти й хвилини. Міледі оповила шию Фелтона, і той витяг її з вікна.

Фелтон почав поволі спускатися зі сходинки на сходинку. Незважаючи на вагу двох тіл, пориви урагану розхитували їх у повітрі.

Раптом Фелтон зупинився.

— Що таке? — захвилювалася міледі.

— Мовчіть! Я чую кроки. Нас помітили.

На кілька хвилин вони замовкли.

— Ні, — відповів Фелтон, — нічого.

— Але що там за шум?

— Це патруль, що робить обхід.

— Де він має пройти?

— Саме під нами.

— Вони нас побачать.

— Ні, коли не буде блискавки.

— А як вони наткнуться на нашу драбину?

— На щастя, вона коротка, не доходить до землі футів на шість.

— Ось і вони.

— Тихо!

Вони висіли нерухомі, не дихаючи, на двадцять п'ять футів від землі, а в той самий час унизу, сміючись і розмовляючи, проходили солдати.

Для тікачів це був жахливий момент.

Патруль рушив далі. Чути було, як затихав шум кроків і гомін голосів.

— Тепер, — сказав Фелтон, — ми врятовані!

Міледі зітхнула і знепритомніла.

Фелтон спускався далі.

Досягши вже кінця драбини й відчувши, що нижче для ніг нема підпори, він ухопився за неї руками. Нарешті, ставши на останню сходинку, він завис на руках і торкнувся землі. Він нахилився, підняв торбинку із золотом і взяв її в зуби.

Тоді він узяв міледі на руки й швидко пішов у бік, протилежний до того, куди подався патруль. Незабаром він повернув зі шляху патруля, спустився поміж скель на берег моря й свиснув.



У відповідь почувся такий самий свист, і через п'ять хвилин Фелтон побачив, що з'явився човен із чотирма гребцями.

Човен якомога ближче підплив до берега: недостатня глибина завадила йому причалити. Фелтон увійшов по пояс у воду, бо не хотів нікому ввіряти свою дорогоцінну ношу.

На щастя, буря почала вщухати, а втім, море ще лютувало. Хвилі перекидали невеликий човен, як горіхову лушпайку.

— До шхуни! — скомандував Фелтон. — Гребіть якомога швидше.

Чотири матроси почали гребти, але море було таке бурхливе, що просуватися вперед було дуже важко.

Проте вони віддалялися від замку. А це було головне.

Ніч була дуже темна. З човна майже неможливо було вгледіти берег, а човен з берега і поготів.

На воді гойдалася якась чорна цятка.

То була шхуна.

Поки четверо гребців наближалися до неї, Фелтон розв'язав мотузку, потім хусточку, яким були зв'язані руки міледі.

Звільнивши її руки, він зачерпнув морської води й побризкав її обличчя. Міледі зітхнула й розплющила очі.

Де я? — спитала вона.

— Вас урятовано, — відповів молодий офіцер.

— О, врятована, врятована! — скрикнула, вона. — Так, так! Ось і небо, і море, повітря, яке я вдихаю, це повітря волі. О, дякую вам, Фелтоне, дякую!

Юнак пригорнув її до себе.

— Але що сталося з моїми руками? — спитала міледі. — Мені здається, що їх наче стиснули в лещатах.

Міледі підняла руки: кисті їх дійсно оніміли і були вкриті синцями.

— На жаль, — сказав Фелтон, дивлячись на ці чудові руки й співчутливо хитаючи головою.

— О, це нічого, дрібниця! Я все тепер пригадала.

Міледі очима почала шукати щось навколо себе.

— Вона тут, — сказав Фелтон, ногою підштовхуючи торбинку із золотом.

Підпливли до шхуни. Вахтовий гукнув тих, що сиділи в човні — звідти відповіли.

— Що це за судно? — спитала міледі.

— Це шхуна, яку я найняв для вас.

— Куди мене повезуть?

— Куди хочете, аби ви зсадили мене в Портсмуті.

— Що ви робитимете в Портсмуті? — допитувалась міледі.

— Виконаю наказ лорда Вінтера, — з сумною усмішкою відмовив Фелтон.

— Який наказ?

— Невже ж ви не розумієте?

— Ні, поясніть, будь ласка.

— Не довіряючи мені, лорд сам вирішив стерегти вас, а мене послав замість себе до Бекінгема по підпис на наказі про ваше вислання.

— Але коли він не вірив вам, то як же він довірив цей наказ?

— А хіба ж я міг знати, що я везу?

— Правда ваша. І ви їдете до Портсмута?

— Я не можу гаяти часу. Завтра 23 серпня, і Бекінгем завтра ж виходить із флотом у море.

— Завтра? Куди саме?

— До Ла-Рошелі.

— Він не повинен туди їхати! — скрикнула міледі, втрачаючи властиве їй самовладання.

— Будьте спокійні! Він не поїде.

Міледі здригнулася від радощів. Вона прочитала в глибині серця юнака. Там було написано: смерть Бекінгемові!

— Ви видатна людина, Фелтоне! Коли ви помрете, я помру разом із вами. Ось усе, що я маю сказати вам.

— Мовчіть! — відповів Фелтон. — Ми вже приїхали.

Дійсно, човен причалив до шхуни. Фелтон перший забрався на трап й подав руку міледі. Матроси підтримували її, бо море ще дуже хвилювалося. За хвилину обоє вони були вже на палубі.

— Капітане! — сказав Фелтон. — Ось особа, про яку я вам казав. Її треба довести до Франції цілу та неушкоджену.

— За тисячу пістолів! — відмовив капітан.  
— П'ятсот я вже дав вам.  
— Правильно.  
— Ось решта п'ятсот, — промовила міледі, взявши торбинку з золотом.

— Ні, я додержую слова, яке я дав цьому юнакові: другі п'ятсот належатимуть мені тільки по прибутті до Булоні.

— А ми доїдемо туди?

— Цілі й неушкоджені. Це так само точно, як і те, що мене звать Джек Бутлер.

— Так ось, — сказала міледі. — Якщо ви додержите слова, я дам вам не п'ятсот, а тисячу пістолів.

— Ура! Чарівна дамо! — вигукнув капітан. — Хай Бог частіше посилає мені таких пасажирів, як ваша милість.

— А поки що, — сказав Фелтон, — одвезіть нас у маленьку бухту... пам'ятаєте, про яку ми з вами говорили.

Прибувши до зазначеного місця, вони умовилися, що міледі чекатиме Фелтона до десятої, і коли о десятій він не повернеться, вона поїде. А тоді, коли вона буде вільна, вони стрінуться в монастирі бетюнських кармеліток.





## РОЗДІЛ XXIII

### *Що відбувалося в Портсмуті*

*23-го серпня 1628 року*

Фелтон попросився з міледі, як прощаються з сестрою, їдучи на звичайну прогулянку, і поцілував її руку.

Іззовні він здавався спокійним. Тільки його очі палали невластивим їм вогнем, наче блиском від пропасниці. Обличчя в нього було блідіше, ніж завжди, губи щільно стиснуті. Слова його уривалася. Усе це свідчило, що в ньому вирували похмурі почуття.

Поки він перебував у човні, що відвозив його з корабля на берег, Фелтон не спускав очей з міледі, котра стояла на палубі й проводжала його поглядом. Обоє вони не боялись уже гонитви: до кімнати міледі не входили раніше, ніж о дев'ятій, а щоб доїхати від замку до Лондона, треба було три години.

Фелтон вийшов на берег, піднявся на невеликий пагорб, востаннє привітав міледі й подався до міста.

Пройшовши кроків сто, він не міг уже бачити нічого, окрім щогли шхуни, бо дорога була під кутом.

Він зараз же попрямував до Портсмута. За півмилі перед собою він бачив, як з ранкового туману визирили вежі та будинки міста.

Фелтон увійшов у Портсмут близько восьмої ранку. Усе населення міста було вже на ногах. На вулицях і в порту били барабани. Десантні війська спускалися до моря.

Фелтон прийшов до адміралтейства, запорошений і облитий потом. Його обличчя, завжди бліде, було чер-

воне від спеки та гніву. Вартовий не хотів пропускати його, але Фелтон покликав начальника поста і, витягнувши з кишені передані йому папери, сказав:

— Спішне доручення від лорда Вінтера.

Почувши ім'я лорда Вінтера, який був, як відомо, одним із найближчих друзів його ясновельможності, начальник поста дав розпорядження пропустити Фелтона, який до того ж був у мундирі морського офіцера.

Фелтон кинувся до палацу.

Разом із ним у вестибюль увійшов, захекавшись, якийсь чоловік, весь притрушений порохом. Свого поштового коня він залишив біля воріт. Кінь тут же упав навколішки.

Фелтон і вершник одночасно звернулись до Патріка, довіреного камердинера герцога. Фелтон назвав лорда Вінтера; незнайомець не хотів називати нікого й заявив, що тільки самому герцогові він може сказати, хто його послав. Кожен намагався дістати аудієнції перший.

Патрік, знаючи, що лорд Вінтер був із герцогом у службових і приятельських стосунках, надав перевагу тому, хто прийшов від лорда. Другий примушений був чекати, і неважко було помітити, як він кляне цю затримку.

Камердинер провів Фелтона великою залою, де чекали депутати Ла-Рошелі на чолі з принцом Субізом, і завів його до кабінету. Бекінгем тільки-но прийняв ванну й закінчував свій туалет, приділяючи цьому, як і завжди, надзвичайну увагу.

— Лейтенант Фелтон від лорда Вінтера, — доповів Патрік.

— Від лорда Вінтера? — перепитав Бекінгем. — Простіть.

Фелтон увійшов. Тієї хвилини Бекінгем кинув на канапу багатий халат, гаптований золотом, і одягнув блакитний оксамитовий камзол, увесь вишитий перлинами.

— Чому лорд Вінтер не приїхав сам? — спитав Бекінгем. — Я чекав на нього сьогодні вранці.

— Він доручив мені переказати вашій ясновельможності, — відповів Фелтон, — що, на превеликий жаль, не може мати цієї честі, бо змушений стерегти палац.

— Так, так, — відповів Бекінгем. — Я знаю, в нього є полонянка.

— Про цю саму полонянку я й хотів поговорити з вами, ваша ясновельможносте.

— Говоріть.

— Те, що я маю сказати, ніхто не повинен знати, окрім вас, мілорде.

— Залиште нас, Патріку, — наказав Бекінгем. — Але не відходьте далеко, щоб почути дзвоник. Я покличу вас зараз же.

Патрік пішов.

— Ми самі, пане! — сказав Бекінгем. — Говоріть.

— Мілорде, лорд Вінтер позавчора писав вам, просячи підписати наказ про висилку одної молодої жінки на ім'я Шарлотта Баксон.

— Так, і я, пане, відповів, щоб він привіз або надіслав цей наказ, і я тоді все підпишу.

— Ось він, мілорде.

— Давайте.

І, взявши папір із рук Фелтона, він швидко переглянув його. Упевнившись, що це саме той наказ, про який повідомляв його лорд Вінтер, герцог поклав його на стіл, узяв перо й налаштувався підписати.

— Вибачте, мілорде, — сказав Фелтон, спиняючи герцога. — Чи відомо вашій ясновельможності, що ім'я Шарлотти Баксон не справжнє ім'я цієї молодої жінки?

— Так, я знаю про це, — відповів герцог, умочивши перо в чорнила.

— Коли так, то ваша ясновельможність знає й справжнє її ім'я? — спитав Фелтон уривчастим голосом.

— Так, знаю.

— І знаючи справжнє ім'я, ваша ясновельможність усе ж таки підпише наказ?

— Безсумнівно, і тим охочіше.

— Я не можу повірити, — вів далі Фелтон голосом, що тремтів дедалі більше, — що ваша ясновельможність знає, що йдеться про леді Вінтер.

— Я це добре знаю, а ось мене дуже дивує, як ви можете про це знати!

— І ваша ясновельможність підпишете цей наказ без гризот сумління?

Бекінгем згорда поглянув на юнака.

— Та знаєте, пане, що ви ставите мені надзвичайно дивні питання, на які мені не слід було б відповідати вам?

— Відповідайте, ваша ясновельможносте, бо становище серйозніше, ніж ви, певно, гадаєте.

Бекінгем подумав, що посланець лорда Вінтера говорить так через доручення лорда, а тому пом'якшав.

— Без жодної гризоти, — сказав він. — Лордові, як і мені відомо, що міледі Вінтер — велика злочинниця. Обмеживши її кару висилкою, її майже помилувано.

Герцог поклав перо на папір.

— Ви не підпишете цей наказ, мілорде, — промовив Фелтон, наблизившись на крок до герцога.

— Я не підпишу цей наказ? Чому?

— Тому, що коли ви зазирнете у свою душу, ви поставитеся до міледі справедливо.

— Справедливість вимагала б заслати її до Тайберна. Міледі — безчесна жінка.

— Ваша ясновельможносте! Міледі — янгол, ви знаєте про це добре, і я прошу у вас волі для неї.

— Чи ви збожеволіли! Як ви смієте зі мною так розмовляти?

— Вибачте, мілорде, я говорю, ще стримуючи себе. Подумайте, що ви збираєтесь зробити, і бійтеся перебільшити.

— Що це? Господи помилуй! — скрикнув герцог. — Здається, він мені погрожує.

— Ні, мілорде, я ще прошу вас і кажу: одної краплі води досить, щоб переповнити чашу, налиту по вінця. Одна незначна помилка може накликати кару на голову людини, якій подаровано життя, незважаючи на всі її злочини.

— Пане Фелтоне, — промовив герцог Бекінгемський, — забирайтеся геть і негайно рушайте під арешт.

— Будьте ласкаві вислухати мене до кінця, мілорде. Ви спокусили цю молоду дівчину, ви її дуже жорстоко образили, втоптали в болото. Загладьте свій злочин, дозвольте їй поїхати, і я нічого більше не вимагатиму.

— Ви не вимагатимете? — скрикнув герцог Бекінгемський, здивовано дивлячись на Фелтона й виокремлюючи кожне з трьох вимовлених слів.

— Мілорде, — вів далі Фелтон, раз у раз більше розпалюючись, — начувайтесь, мілорде! Уся Англія втомлена від вашого беззаконня. Ви зловживаєте королівською владою, яку ви майже узурпували. Ви викликаєте відразу і у людей, і у Бога. Господь покарає вас згодом, а я сьогодні.

— Гей, гей! Це вже занадто, — скрикнув Бекінгем і зробив крок до дверей.

Фелтон заступив йому дорогу.

— Я вас уклінно прошу, — сказав він, — підпишіть наказ про звільнення леді Вінтер. Згадайте, що це жінка, яку ви обезчестили.

— Геть звідси, а то я покличу людей, і вас закують у кайдани.

— Нікого ви не покличете, — мовив Фелтон, кидаючись між герцогом і дзвоником, що стояв на інкрустованому сріблом столику. — Стережіться, мілорде, ви тепер у руках Божих.

— У руках диявола, хочете сказати ви, — підніс голос герцог, аби привернути до себе увагу, та явно не кличучи нікого.

— Підпишіть, мілорде, підпишіть наказ про звільнення леді Вінтер, — наполягав Фелтон, простягаючи до герцога папір.

— З примусу? Ви глузуєте з мене. Гей, Патріку!

— Підпишіть, мілорде!

— Ніколи.

— Ніколи?

— Сюди! — вигукнув герцог і зараз же схопив шпагу.





Та Фелтон не дав йому часу витягти її з піхов: він мав у себе на грудях ніж, яким поранила себе міледі, і кинувся на герцога.

Тієї ж хвилини до кабінету ввійшов Патрік, скрикнувши:

— Мілорде! Лист із Франції!

— Із Франції? — вигукнув герцог, забуваючи про все на світі, думаючи тільки про те, від кого надійшов цей лист.

Фелтон скористався цим і встромив ніж у бік герцога.

— А-а, зраднику! — Ти вбив мене!..

— Убивство! — залентував Патрік.

Фелтон озирнувся, шукаючи змоги втекти. Побачивши відчинені двері, він побіг до сусідньої кімнати, тієї самої, де, як зазначалося, чекали ларошельці, бігцем перетяв її і шугнув на сходи, але на першій же сходинці зустрівся з лордом Вінтером. Той, побачивши його з блідим, розгубленим поглядом, з плямами крові на руках і на обличчі, схопив його за горло й закричав:

— Я знав про це. Я здогадався, але спізнився на одну хвилину. О, я нещасний, який же я нещасний!

Фелтон не чинив опору. Лорд Вінтер передав Фелтона вартовим, а ті, чекаючи на подальші розпорядження, відвели його на невелику терасу над морем. Сам же лорд кинувся до кабінету герцога Бекінгемського.

На крик герцога, на поклик Патріка, чоловік, якого Фелтон зустрів у передпокої, побіг до кабінету. Він побачив герцога, що лежав на канапі і рукою судорожно затискав рану.

— Ла Порте! — промовив герцог Бекінгемський голосом людини, що конає, — Ла Порте, ти приїхав від неї?

— Так, ваша ясновельможносте, — відповів вірний слуга Анни Австрійської, — але, мабуть, уже запізно...

— Тихо, Ла Порте, нас можуть почути. Патріку, не пускай нікого. О, я вже не дізнаюсь, що вона наказала мені переказати, Боже мій, я помираю.

І герцог зомлів.

А втім, лорд Вінтер, депутати, начальники експедиції, офіцери пошту герцога ввійшли в його кабінет. Скрізь лунали крики розпачу. Новина ця сповнила палац жалями й лементом, вийшла поза межі його й поширилась по всьому місту.

Гарматний постріл сповістив, що сталося щось нове й несподіване.

Лорд Вінтер рвав на собі волосся.

— Спізнився на одну хвилину! — кричав він. — Лише на одну хвилину! Боже мій, Боже мій, яке нещастя!

Герцог ще не вмер. Він опритомнів й розплющив очі. До всіх повернулась надія.

— Панове, — сказав він, — залиште мене на самоті з Ла Портом і Патріком. А, це ви, Вінтер! Ви прислали сьогодні до мене якогось божевільного. Подивіться, що він зробив зі мною.

— О, мілорде, — скрикнув Вінтер, — я ніколи не втішусь...

— І будете неправий, дорогий Вінтере, — промовив герцог, подаючи йому руку. — Я не знаю жодної людини, яка заслуговувала б на те, щоб інша людина оплакувала її все життя... Але залиш нас, прошу тебе.

Лорд Вінтер вийшов, ридаючи.

У кабінеті залишилися тільки поранений герцог, Ла Порт і Патрік.

Шукали лікаря, але не могли знайти.

— Ви житимете, мілорде, ви житимете, — повторював, стоячи навколішках коло канапи герцога, вірний слуга Анни Австрійської.

— Що вона пише мені? — ледве чутно спитав герцог Бекінгемський, сходячи кров'ю й перемагаючи страшенний біль, аби поговорити про ту, яку він так кохав. — Що вона пише?! Прочитай її листа.

— О, мілорде! — промовив Ла Порт.

— Слухай, Ла Порте. Хіба ти не бачиш, що мені не можна гаяти часу?

Ла Порт зламав печатку й підніс пергамент до очей герцога, та Бекінгем даремно намагався розібрати написане.

— Читай же, — знову звелів він, читай: я вже не бачу. Читай, бо скоро, мабуть, я не спроможуся й чути, і сконаю, не знаючи, що вона написала мені.

Ла Порт не опирався більше і прочитав:

*«Мілорде, заклинаю вас усім, що я перетерпіла через вас і заради вас з того часу, як я вас знаю. Якщо для вас хоч трішки вартий мій спокій, припиніть ці величезні напади на Францію й покладіть край війні. Про неї відверто говорять, що релігія лише вигадана причина, а тишком, що справжня — ваше кохання до мене. Ця війна може завдати великого лиха не тільки Франції й Англії, а навіть, вам самому, мілорде, — нещастя, яке зробить мене навіки невтішною.*

*Бережіть своє життя, якому загрожує небезпека, і яке стане для мене дорогоцінним відтоді, як я не буду примушена бачити вас ворогом.*

*Прихильна до вас*

*Анна».*

Герцог зібрався в силі, щоб вислухати все до кінця. Коли лист був закінчений, він з гірким розчаруванням в голосі спитав:

— Невже ж вам, Ла Порте, не доручили переказати мені нічого?

— Так, ваша ясновельможносте, королева доручила мені переказати вам, щоб ви були обережні, бо до неї дійшли чутки, що вас хочуть убити.

-- І це все, це все? — нетерпляче спитав Бекінгем.

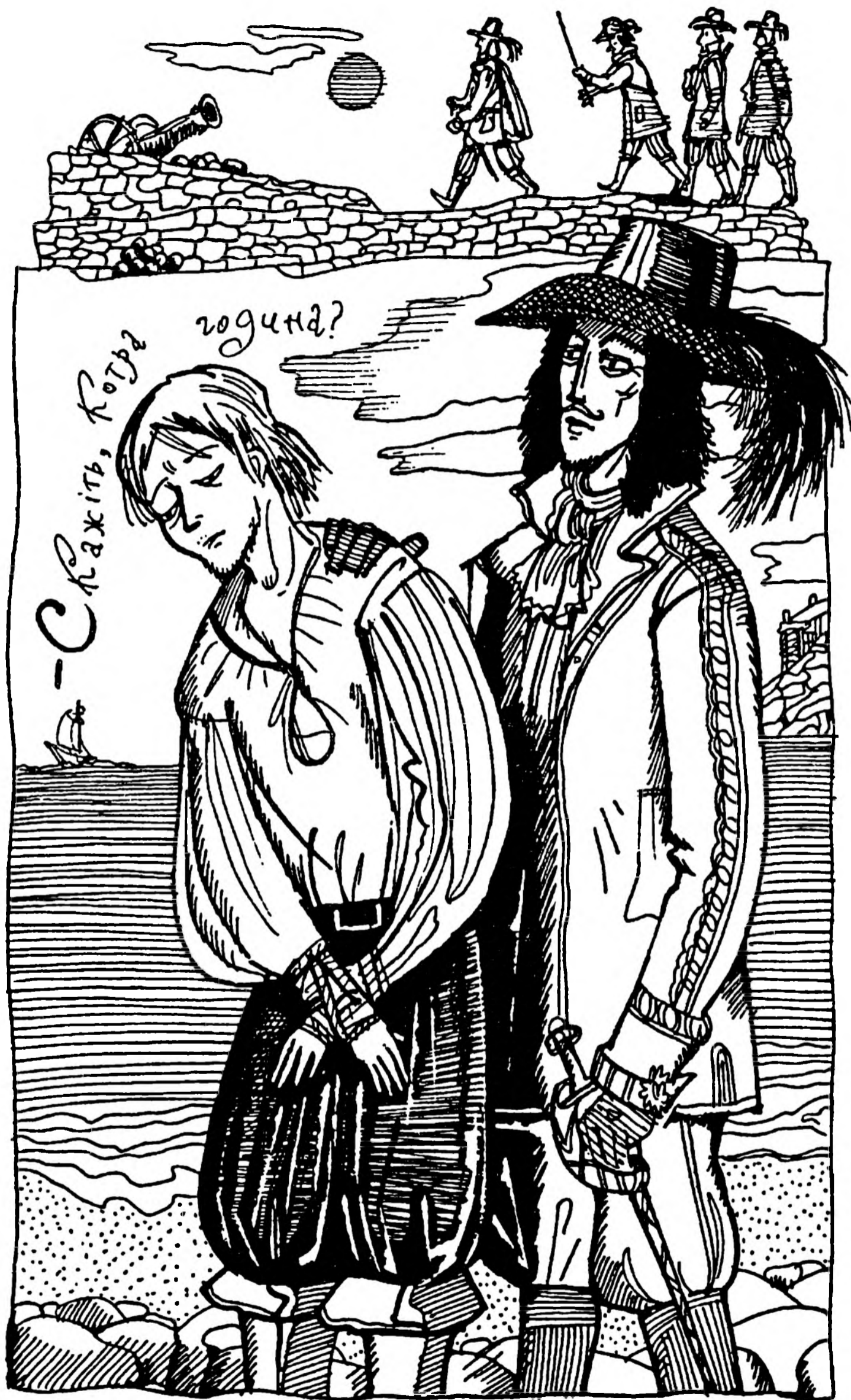
— Вона доручила мені переказати, що кохала вас завжди.

— Хвалити Бога! — вигукнув герцог. — Значить, моя смерть не буде для неї смертю сторонньої людини.

Ла Порт облився слізьми. Герцог хотів усміхнутися востаннє, але смерть спинила його намір, вона вирізьбилася на його чолі як останній поцілунок кохання.

Тієї ж хвилини прибіг переляканий лікар герцога. Він був уже на адміральському кораблі, і довелося посилати по нього туди.

Він підійшов до герцога, взяв його руку, потримав у своїй і пустив.



— Усе надаремне, — сказав він, — герцог помер.

— Помер! Помер! — зойкнув Патрік.

На цей крик натовп увійшов до зали. Усі були в розпачі.

Побачивши, що герцог помер, лорд Вінтер побіг до Фелтона, якого солдати стерегли ще на терасі палацу.

— Негіднику! — звернувся він до юнака, який з моменту смерті герцога знову набув спокою й байдужості, що більше не полишала його. — Що ти зробив, мерзотнику?

— Я помстився, — промовив він.

— Ти! Скажи краще, що ти був за знаряддя цієї клятої жінки. Але присягаюся тобі, цей злочин — її останній злочин.

— Я не розумію, що ви хочете сказати, — спокійно відмовив Фелтон, — і не знаю, про кого ви говорите: я вбив герцога Бекінгема за те, що він двічі забороняв вам настановити мене капітаном. Я покарав його за цю несправедливість, ось і все.

Уражений Вінтер дивився на людей, що в'язали Фелтона, і не знав, чим пояснити таку нечулість.

Єдина лише хмарка затьмарювала спокійне обличчя Фелтона. Простому пуританинові при кожному шумі здавалося, що він чує кроки й голос міледі, ладної кинутися в його обійми, визнати себе винною й загинути разом із ним.

Раптом він здригнувся, втупивши очі в чорну цятку на морі, яке відкривалося перед ним з тераси, де він перебував. Орлиним оком моряка він роздивився те, що інша людина прийняла б за чайку, яка гойдається на хвилях, — вітрило шхуни, що прямувала до берегів Франції.

Він пополотнів, схопився рукою за серце, ладне розірватися, і зрозумів, що його зраджено.

— Прошу вас про останню милість, мілорде, — сказав він Вінтерові.

— Яку?

— Скажіть, котра година?

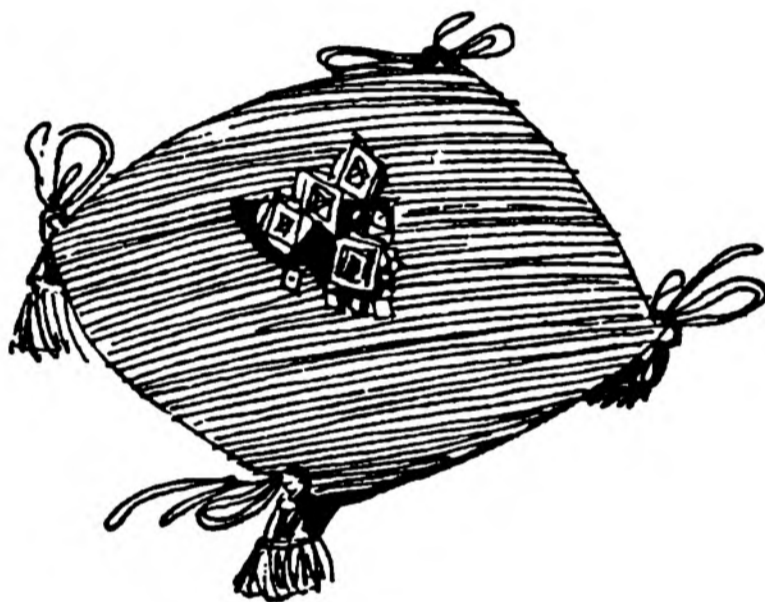
Лорд витяг годинника.

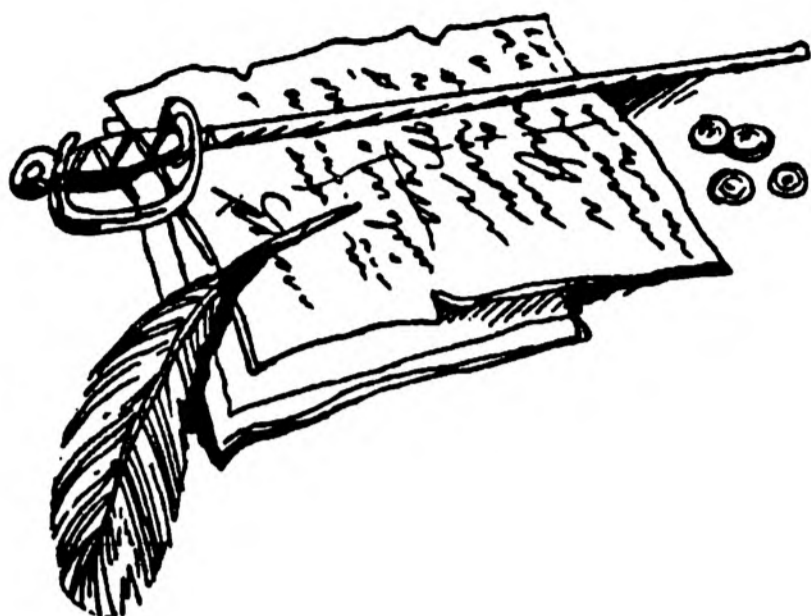
— За десять хвилин дев'ята.

Міледі прискорила свій від'їзд на півтори години. Щойно вона почула гарматний постріл, що сповіщав про нещасну подію, як наказала знятися з якоря.

Лорд Вінтер простежив за його поглядом, відгадав його страждання й збагнув усе.

— Спочатку буде покарано тебе самого, мерзотнику, — сказав він Фелтонові, який не міг відірвати очей від моря, — але присягаюся тобі пам'яттю свого брата, якого я так любив, що й твоя спільниця не врятується.





## РОЗДІЛ XXIV

### *у Франції*

Карл I, король Англії, довідавшись про смерть Бекінгема, перш за все злякався, думаючи, що ця жахлива новина може позбавити духу ларошельців. А тому він намагався, як каже у своїх записках Ришельє, приховувати її якомога довше. У цілому королівстві він звелів закрити порти й пильно стежити, щоб жоден корабель не відплив, доки не вирушить армія, яку споряджав Бекінгем і якою тепер, після смерті герцога, король заповзвся керувати сам.

У своїй суворості він дійшов до того, що затримав в Англії данських послів, які вже дістали прощальну аудієнцію, і голландського посла, який мусив супроводити до Фленсінгена індійські кораблі, які Карл I повернув Сполученим Нідерландам.

Але оскільки він надумав дати останній наказ лише через п'ять годин після того, як сталася ця нещасна подія, тобто о другій дня, то два кораблі встигли вийти з порту: один відвозив, ми знаємо, міледі, яка здогадалася про те, що скоїлося, і ще більше впевнилася, побачивши чорний прапор, який замайорів на адміральському кораблі.

Щодо другого судна, то ми скажемо далі, кого воно повезло і як йому пощастило відплисти.

За тих часів у таборі Ла-Рошелі не трапилося нічого нового. Лише король, що завжди нудився світом, а в таборі, мабуть, більше, ніж деінде, вирішив приїхати на



свято Св. Людовіка до Сен-Жермена й просив кардинала відрядити з ним конвой лише з двадцяти мушкетерів. Кардинал, якого, як і короля, іноді охоплювала нудьга, охоче дав своєму царственному помічникові відпустку. Король обіцяв повернутися до 15 вересня.

Пан де Тревіль, повідомлений його еміненцією, зібрався в дорогу. Дарма що де Тревіль не знав причини, зате знав палке бажання й навіть велику потребу своїх друзів повернутися до Парижа і, звичайно, захищав їх у конвой короля.

Четверо юнаків довідалися про цю новину за чверть години після Тревіля, бо були перші, кого він повідомив. Д'Артаньян тепер особливо оцінив ласку кардинала, що дозволив йому нарешті вступити в мушкетери. Якби не це, він був би примушений залишитися в таборі, а його товариші поїхали без нього.

Причиною їхнього нетерплячого бажання повернутися до Парижа була небезпека, яка загрожувала пані Бонасьє, що мала зустрітися в бетюнському монастирі зі своїм смертельним ворогом — міледі. Тому, як ми вже казали, Арамис негайно написав до Аглаї Мішон, цієї швачки з Тура, яка мала такі гарні знайомства, щоб вона виклопотала для пані Бонасьє дозвіл від королеви залишити монастир і податися до Лотарингії або Бельгії.

Відповідь не примусила довго на себе чекати, і через десять днів Арамис одержав такого листа:

*«Мій дорогий кузене!*

*Надсилаю дозвіл моєї сестри виїхати нашій бідолашній служниці з бетюнського монастиря, повітря якого, на вашу думку, шкодить їй. Моя сестра надсилає охоче вам цей дозвіл, бо вона дуже любить цю хорошу дівчину, якій сподівається бути корисною й надалі.*

*Обіймаю вас.*

*Аглая Мішон».*

До цього листа додано дозвіл, викладений таким чином:

*«Ігуменя бетюнського монастиря повинна передати подавцеві цього листа послушницю, що вступила до монастиря за моєю рекомендацією й що перебуває під моєю охороною.*

*Лувр, 10 серпня 1628 р.*

*Анна».*

Легко уявити собі, як ці родинні стосунки між Арамісом і швачкою, яка називала королеву своєю сестрою, звеселили юнаків. Але Араміс, двічі чи тричі почервонівши до білка очей з брутальних жартів Портоса, попросив своїх приятелів не зачіпати більше цієї теми й заявив, що якщо хтось скаже з цього приводу бодай слово, він не звертатиметься до своєї кухні, як посередниці в таких справах.

Отже, між чотирма мушкетерами не було більше балачок про Аглаю Мішон. Вони мали те, що хотіли, а саме — дозвіл визволити пані Бонасьє з бетюнського монастиря кармеліток. Правда, цей дозвіл не міг піти їм на велику користь, доки вони були в таборі під Ла-Рошеллю, тобто в іншому кінці Франції. Ось чому Д'Артаньян і хотів просити пана де Тревіля про відпустку, щиро повідомивши його про важливість своєї подорожі. Саме тоді, коли він збирався йти до нього, вони дізналися, що король від'їздить до Парижа з конвоєм із двадцяти мушкетерів, і що їх призначено до цього конвою.

Радості їхній не було меж. Лакеїв з багажем відрядили наперед, а самі рушили вранці.

Кардинал супроводив його величність від Сюржера до Мозе, і там король і міністр розпрощалися якнайприятніше.

А втім, король, шукаючи собі розваги, дуже поспішав, бо хотів прибути до Парижа 23 серпня. Подеколи він спинявся для соколиного полювання — своєї улюбленої забавки. Любов до цього навів йому колись де Люїнь. З двадцяти мушкетерів шістнадцятеро кожного разу раділи з такої доброї нагоди, а решта четверо проклинали ці зупинки, надто Д'Артаньян, якому весь час шуміло у вухах.

Нарешті конвой перетяв Париж у ніч на 23 число. Король подякував панові де Тревілю й дозволив йому дати відпустку всьому ескортові на чотири дні, для того, щоб жоден мушкетер не показувався в людних місцях під загрозою Бастилії.

Перші чотири відпустки дано нашим чотирьом друзям, і навіть більше: Атос виклопотав у пана де Тревіля замість чотирьох шість днів і до того додав ще дві

ночі, бо вони виїхали 24 числа, о п'ятій увечері, а з ласки пана де Трев'їля відпустку датовано ранком 25-го.

— Гей, гей! — сказав Д'Артаньян, що, як відомо, ніколи ні в чім не сумнівався, — мені здається, ми самі завдаємо собі багато клопотів через дурниці у такій простій справі. Через два дні, загнавши два чи три коня, я буду в Бетюні, віддам ігумені листа королеви й заберу свою дорогоцінну кохану, по яку я їду, не до Лотарингії й не до Бельгії, а до самого Парижа. Тут її легше буде сховати, надто за часів перебування кардинала під Ла-Рошеллю. Потім, повернувшись із походу, частково користуючись протекцією кузини Арамиса, частково за послуги, особисто зроблені королеві, ми здобудемо від королеви те, чого бажаємо. Залишайтеся тут, не насилуйте себе даремно втому. Щоб виконати таку звичайну експедицію, досить мене й Планше. На це Атос спокійно відповів:

— Ми теж маємо гроші, бо я ще не пропив решти, уторгованої за діамант. Портос і Арамис теж ще не все проїли. Отже, ми можемо так само легко загнати четверо коней, як і одного. Але візьміть до уваги, Д'Артаньяне, — додав він таким сумним тоном, що примусив юнака здригнутися, — подумайте, що Бетюн — це якраз те місто, де кардинал призначив побачення жінці, що скрізь, де вона з'являється, спричиняється до нещастя. Якби ви мали справу з чотирма мужчинами, Д'Артаньяне, я відпустив би вас самого, та ви маєте діло з жінкою. Тому їдьмо вчотирьох, і дай Боже, щоб ми четверо, з чотирма нашими лакеями на додаток, подолали б її.

— Ви лякаєте мене, Атосе, — скрикнув Д'Артаньян. — Чого ж ви боїтеся?

— Усього, — відповів Атос.

Д'Артаньян пильно подивився на своїх товаришів: обличчя їх, як і обличчя Атоса, виявляли глибоку турботу. Вони пришвидшили ходу, не промовивши більше ні слова.

Увечері 25 числа, коли вони в'їхали в Аррас і Д'Артаньян скочив з коня біля корчми «Золота борона», щоб вихилити склянку вина, якийсь вершник виїхав із поштового двору, де він міняв коня, і на свіжому коні

вчвал помчав шляхом до Парижа. Тієї хвилини, як він минав ворота, вітер розкрив плащ, у який він був загорнений, дарма що був тільки серпень, і ледве не зірвав з нього капелюха. Вершник схопив капелюха саме тоді, коли він злітав з голови, і швидко насунув його на очі.

Д'Артаньян, придивившись до цього чоловіка, пополотнів, як смерть, і впустив склянку.

— Що з вами? — спитав Планше. — Ой, панове, рятуйте, моему панові млосно!

Троє приятелів підбігли й побачили, що Д'Артаньян замість того, щоб зомліти, біг до свого коня. Вони затримали його вже на порозі.

— Куди в біса ти женеш? — скрикнув Атос.

— Це він! — верескнув Д'Артаньян, блідий і облитий потом. — Це він, дайте мені наздогнати його.

— Та хто саме? — спитав Атос.

— Це — той чоловік.

— Який чоловік?

— Той клятий, мій лихий геній, якого я зустрічаю кожного разу, коли мені загрожує якийсь нещастя. Це той самий, що супроводив жахливу жінку, коли я наразився на неї вперше; той самий, кого я шукав у той час, коли викликав нашого друга Атоса на дуель; той самий, кого я бачив ранком того дня, коли викрадено пані Бонасьє. Я бачив його. Це він! Я впізнав його, коли вітер розгорнув його плащ.

— Чорт забирай! — замислившись, промовив Атос.

— По конях, панове, по конях! Їдьмо за ним, і ми наздоженемо його.

— Любий мій, — сказав Арамис, — візьміть до уваги, що він поїхав у протилежний бік; що в нього свіжий кінь, а наші коні притомилися. Ми тільки погубимо своїх коней, без жодної надії наздогнати його. Киньмо чоловіка, Д'Артаньяне, рятуймо жінку.

— Гей, пане, — скрикнув хлопець-стайничий, біжачи за незнайомцем. — Гей, пане! Ось папери, що випали з вашого капелюха. Гей, пане, пане!

— Ось тобі півпістоля за ці папери, хочеш? — запропонував Д'Артаньян.

— Охоче, пане. Ось вони.

Хлопець, радий, що йому так пощастило, повернувся до двору корчми. Д'Артаньян розгорнув папірець.

— Що там? — спитали приятелі, оточивши його.

— Тільки одне слово, — відповів Д'Артаньян.

— Так, — зауважив Арамис, — але це назва міста або села.

— «Армантьєр», — прочитав Портос. — Армантьєр — я не знаю такого місця.

— І цю назву міста або села написано рукою міледі, — скрикнув Атос.

— Збережімо цей папірець, — запропонував Д'Артаньян. — Мабуть, не даремно я витратив останнього пістоля. По конях, друзі мої, по конях!

І четверо приятелів учвал помчали шляхом до Бетюна.





## РОЗДІЛ XXV

### *Монастир бетюнських кармеліток*

Міледі вдало прошмигнула між військовими кораблями двох націй і дісталася Булоні без жодних пригод.

Висівши в Портсмуті, вона удавала з себе англійку, яку переслідували французи, примусивши залишити Ла-Рошель, а прибувши через два дні до Булоні, удавала французенку, яку в Портсмуті з ненависті до Франції переслідували англійці.

А втім, міледі мала найкращий паспорт: вроду, показність і щедрість, з якою вона роздавала направо і наліво пістолі. Звільнена від звичайних формальностей старим начальником порту, що з люб'язною усмішкою й галантними манерами поцілував їй руку, міледі залишилася в Булоні лише на час, необхідний для того, щоб відіслати поштою листа такого змісту:

*«До його емінінції монсеньйора кардинала де Ришельє, табір під Ла-Рошеллю.*

*Ваша емінінція можете бути спокійні. Його ясновельможність герцог Бекінгемський не поїде до Франції.*

*Міледі.*

*Булонь, вечір 25 серпня.*

*Р. С. Згідно з бажанням вашої емінінції, я їду до бетюнського монастиря кармеліток, де чекатиму ваших розпоряджень».*

Дійсно, того ж таки вечора міледі рушила до Парижа. Ніч застала її в дорозі. Довелось переночувати в корчмі, а наступного дня о п'ятій ранку вона виїхала й

за три години була вже в Бетюні, попросила вказати їй монастир кармеліток і зараз же попрямувала туди.

Її перестріла ігуменя. Міледі показала розпорядження кардинала. Черниця звеліла виділити їй кімнату й подати сніданок.

Після сніданку ігуменя прийшла до неї з візитом. У монастирі мало розваг, і добра ігуменя поквапилася познайомитися зі своєю новою гостею.

Міледі вирішила за всяку ціну сподобатися ігумені. Ї це завдання для такої талановитої жінки було зовсім легким. Вона удавала з себе люб'язну й ввічливу особу.

Але міледі перешкоджали такі труднощі: вона не знала, хто така ігуменя: роялістка чи кардиналістка, а тому трималася середини. А ігуменя, зі свого боку, поводитися ще обережніше, задовольняючись тим, що кожен раз, як мандрівниця вимовляла ім'я його еміненції, низько схиляла голову.

Міледі думала, що в монастирі їй доведеться нудитися світом і вирішили зробити ризикований крок, аби з'ясувати, як їй поводитися. Бажаючи виявити, до якої міри доходить скромність ігумені, вона почала ганьбити кардинала, спершу манівцями, а потім сміливіше; розказувала про любовці міністра з пані Д'Егійон, із Маріон Делорм та іншими галантними дамами.

Ігуменя стала слухати уважніше, трохи пожвавішала й всміхнулася.

— Добре, — подумала міледі, — їй припадає до смаку моє оповідання; якщо вона й кардиналістка, то, принаймні, без фанатизму.

Тоді вона перейшла до переслідувань, яких зазнають вороги кардинала. Ігуменя лише перехрестилася, не висловивши ні хвали, ані догани.

Це ствердило думку міледі, що черниця швидше роялістка, ніж кардиналістка, і вона стала говорити ще вільніше.

— Я зовсім не розуміюся на таких справах, — промовила нарешті ігуменя. — Але дарма що ми живемо на великій відстані від двору, поза світськими інтересами, у нас є дуже сумні приклади того, про що ви розказуєте: одна з наших послушниць дуже постраждала від помсти й переслідувань пана кардинала.

— Одна з ваших послушниць? — перепитала міледі. — Боже мій, Боже мій! Бідолашна жінка! Як мені шкода її!

— І ви цілком праві, бо вона варта співчуття: тюрма, погрози, жорстоке поводження — все це вона зазнала. А втім, — додала черниця, — поводьчись з нею так, кардинал, мабуть, мав рацію. Щоправда, вона вдає з себе янгола, та не завжди можна судити про людей з їхнього вигляду.

— Пан кардинал переслідує не тільки злочини, — відповіла міледі, — але й добродієства, які він карає суворіше, ніж деякі злочини.

— Дозвольте мені, пані, висловити здивування з приводу цього, — сказала ігуменя.

— З якого приводу? — наївно спитала міледі.

— З приводу того, про що ви кажете.

— А що ж ви бачите дивного в моїх словах? — усміхнувшись, спитала міледі.

— Ви друг кардинала, якщо він прислав вас сюди, а разом із тим...

— А разом із тим говорю про нього зле? — завершила міледі думку ігумені.

— Принаймні ви не кажете про нього нічого доброго.

— Це тому, — промовила міледі, — що я — не друг його, а жертва.

— А лист, де він рекомендує мені вас?..

— Це наказ залишатися мені тут немов під арештом, доки не випустить мене звідси хтось із його прибічників.

— А чому ж ви не втекли?

— А куди ж я тікатиму? Невже ви думаєте, на землі є такий куток, де б кардинал не міг відшукати, якщо схоче потрудитися простягнути руку? Якби я була чоловічиною, то це, мабуть, до деякої міри можна було б ще припустити. Але жінка... Що, на вашу думку, може зробити тут жінка? А ця молода дама, що перебуває у вас, намагалася втекти?

— Ні, не намагалася, та вона — інша справа. Мені здається, її затримує у Франції любов.

— Як її прізвище?

— Її рекомендувала мені одна дуже вельможна дама як Кетті. Я не пробувала дізнатися про її справжнє ім'я.

— Кетті! — скрикнула міледі. — Ви впевнені в цьому?



— У тім, що вона так називає себе? Звичайно. А хіба ви її знаєте?

Міледі всміхнулася, подумавши, що ця молода жінка могла бути її колишньою камеристкою.

— А коли могла б я побачити цю молоду даму, до якої я почуваю чомусь велику симпатію? — спитала міледі.

— Та сьогодні ж увечері, — відповіла ігуменя, — а то навіть удень. Але ви казали, що чотири дні були в дорозі, прокинулися сьогодні о п'ятій ранку і, напевно, маєте потребу відпочити. Лягайте й поспіть. Перед обідом ми вас розбудимо.

Міледі попрощалася з ігуменею й лягла, заколисана думкою про помсту, на яку нашттовхнуло її ім'я Кетті. Вона пригадала обіцянку кардинала надати їй майже необмежену свободу дій у тому разі, якщо вона успішно доведе до краю свою справу. Вона домоглася успіху, і тепер Д'Артаньян в її руках.

Єдине лякало її: це — згадка про чоловіка, графа де Ла Фер. Вона вважала його за померлого або принаймні була впевнена, що він за межами Франції, і несподівано впізнала його в особі Атоса, найкращого друга Д'Артаньяна.

Її розбудив тихий голос, який пролунав біля її ліжка. Міледі розплющила очі й побачила ігуменю в супроводі молодої жінки, з білявим волоссям і ніжним кольором обличчя, що з прихильною цікавістю дивилася на неї.

Обличчя цієї молодої жінки було для міледі зовсім незнайомим. Вони дуже уважно подивились одна на одну.

Ігуменя познайомила їх і пішла, залишивши молодих жінок наодинці.

Жінка, побачивши, що міледі ще лежить, хотіла вийти слідом за ігуменею, та міледі затримала її.

— Як, пані, — сказала вона їй, — я ледве встигла поглянути на вас, а ви хочете вже кидати мене! А я, зізнаюсь, трохи сподівалася, що розділятиму свою самотність із вами під час мого перебування тут.

— Ні, пані, — відповіла жінка, — я тільки боялася, що несвоечасно прийшла: ви втомились і спали.

— Ну то й що! Чого можуть бажати люди, які сплять? Хіба що гарно прокинутися. Такої втіхи ви завдали мені, і дозвольте мені цілком скористатися нею.

І, взявши за руку, вона посадовила її в крісло, що стояло біля ліжка. Жінка сіла.

— Боже мій, — сказала вона, — яка я нещасна! Уже шість місяців, як я живу тут, не маючи ніяких розваг. Тепер приїхали ви, і ваша особа мала стати мені за найприємніше товариство, а тут, напевно, з хвилини на хвилину я залишу монастир.

— Як! Ви скоро виходите з монастиря? — спитала міледі.

— Принаймні, сподіваюся, — провадила послушниця далі з радістю, яку й не намагалась приховати.

— Я чула, що вам довелося багато перетерпіти від кардинала. Це причина для ще міцнішої симпатії між нами.

— Значить, правду казала наша добра ігуменя, що й ви жертва цього злісного пастиря?

— Тихо, — застерегла її міледі, — навіть тут не можна так говорити про нього. Усі мої нещастя сталися від того, що я сказала одній жінці майже те, що ви мені зараз кажете. Я вважала її за подругу, а вона мене зрадила. А ви теж жертва зради?

— Ні, — відповіла жінка, — я жертва відданості, відданості жінці, яку я любила, якій я принесла в жертву все своє життя й тепер ще ладна віддати його.

— І вона вас кинула, чи не так?

— Я була настільки несправедлива, що думала так. Але два чи три дні тому пересвідчилася в протилежному, й дякую за це Богові. Мені важко було думати, що вона забула про мене... Але ви, пані, здається, вільні, і коли б схотіли втекти, то це цілком залежить від вас.

— Куди ж мені тікати без друзів, без грошей, з тієї частини Франції, якої я не знаю, де я ніколи не була? Тепер мене переслідують, ніхто не може уберегти мене від гніву кардинала. Навіть королева й та примушена жертвувати йому своїми друзями.

— Повірте мені, пані, що королева може вдавати, ніби вона кинула їх, і часто, саме тоді, коли вони менш за все на це сподіваються, одержують доказ, що про них пам'ятають.

— Я вірю, — відмовила міледі, — королева дуже добра.

— О, значить, ви знаєте нашу прекрасну, благородну королеву, якщо так говорите про неї! — захоплено скрикнула жінка.

— Тобто, — схаменувшись, відповіла міледі, — я не маю честі бути особисто знайомою з нею. Але я знаю багатьох її найближчих друзів. Я знайома з паном де Пютанжем, в Англії я знала пана Дюжара, знайома з паном де Тревілем.

— З паном де Тревілем? — скрикнула жінка. — Ви знаєте пана де Тревіля?

— Так, навіть добре.

— Капітана королівських мушкетерів?

— Капітана королівських мушкетерів.

— Отже, ви бачите, що ми скоро зблизимось і зробимось навіть подругами. Якщо ви знайомі з паном де Тревілем, ви, мабуть, бували в нього дома?

— І часто! — ствердила міледі, яка, ступивши на цей шлях і помітивши, що брехня її має успіх, вирішила довести її до кінця.

— Ви, мабуть, зустрічали в нього декого з мушкетерів?

— Усіх, кого він зазвичай приймає в себе, — мовила міледі, зацікавившись цією розмовою.

— Назвіть мені кількох осіб, яких ви знаєте, і ви переконаєтесь, що це мої друзі.

— Я знаю, — зніяковіла міледі, — пана де Сувіньї, пана де Куртиврона, пана де Ферюссака...

Послушниця вислухала міледі, не перебиваючи її, потім, побачивши, що та спинилася, спитала:

— Чи не знаєте ви пана Атоса?

Міледі сполотніла, як те простирадло, де лежала, і хоч як уміла вона володіти собою, не спромоглася стриматись від поклику, схопивши за руку свою бесідницю й поїдаючи її очима.

— Що з вами? — скрикнула бідна жінка. — Невже ж я сказала таке, що викликало у вас біль?

— Ні, але це ім'я вразило мене тому, що я теж знала цього дворянина, і мені здалося дивним зустріти особу, що, видно, також добре знайома з ним.

— О, добре, добре! І не тільки з ним, але й із його приятелями, панами Портосом і Арамисом.

— Справді? Я теж знаю їх, — скрикнула міледі, почувши, що холод проймає її до самого серця.

— Якщо ви їх знаєте, то ви повинні знати, що це добрі й щирі друзі. Чому ви не звернетесь до них, якщо вам потрібна допомога?

— Тобто, — пробурмотіла міледі, — я не пов'язана ні з ким з них справжньою приязню, а знаю тому, що багато чула від їхнього приятеля пана Д'Артаньяна.

— Ви знаєте пана Д'Артаньяна? — скрикнула жінка, схопивши за руку міледі й поїдаючи її очима.

Потім, помітивши дивний вираз на обличчі міледі, додала:

— Вибачте, пані, ви звідки його знаєте?

— Як друга, — зніяковівши, відповіла міледі. — А-а, тепер я впізнала вас — ви пані Бонасьє!

Молода жінка відступила з подивом і жахом.

— Не відмовляйтесь! Зізнавайтесь! — настоювала міледі.

— Нехай так, пані, — сказала жінка, — значить, ми суперниці.

— О, ні, — вигукнула міледі голосом, в якому вчувалася справжня щирість. — Ні в якому разі.

— Я вірю вам, але чому ж ви так скрикнули?

— Як! Ви не розумієте цього? — промовила міледі, підбадьорившись і опанувавши себе.

— Як же мені розуміти це? Я нічого не знаю.

— Невже ж ви не розумієте, що пан Д'Артаньян, будучи мені другом, довірив мені свої таємниці.

— Справді?

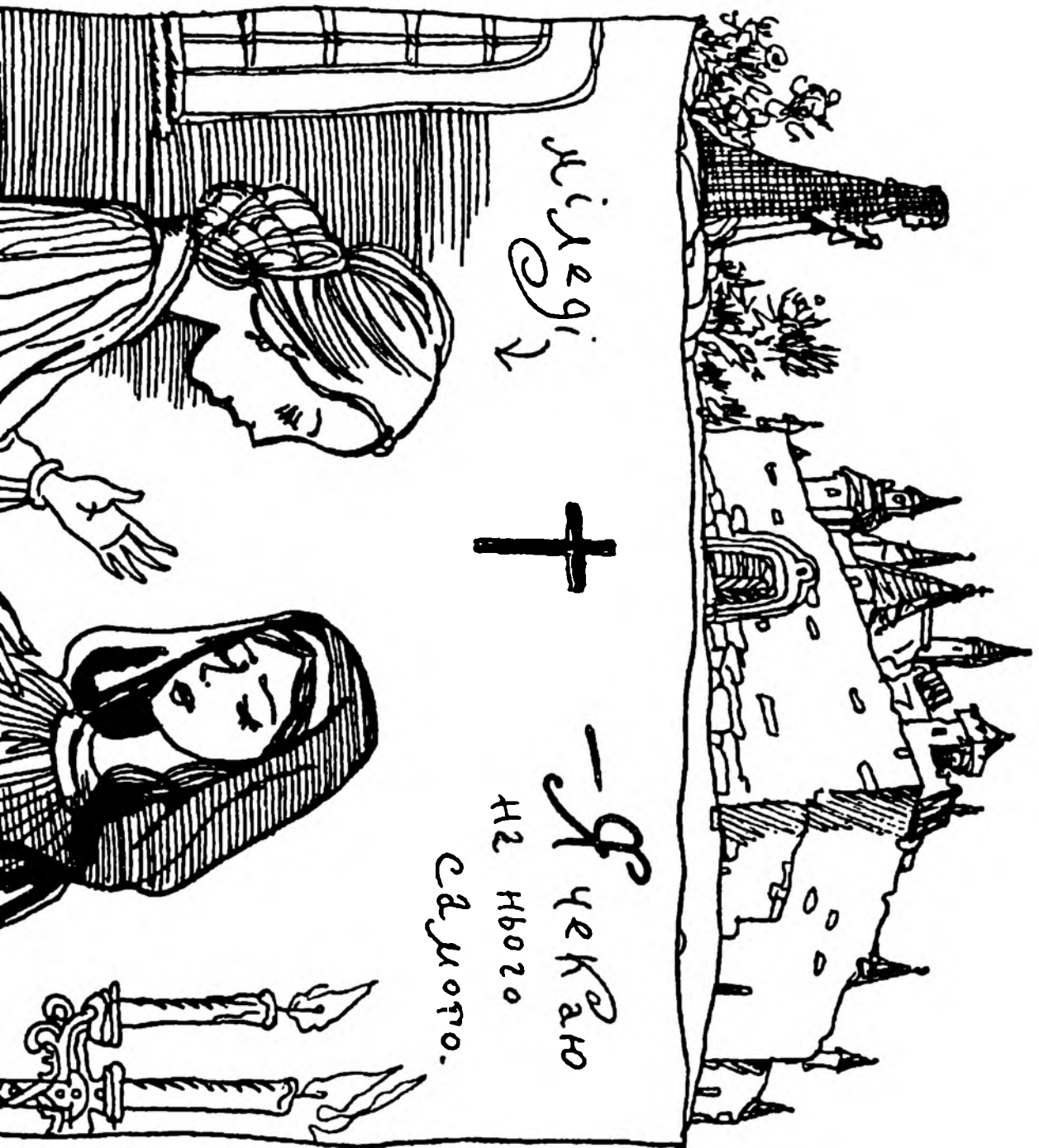
— Ви не розумієте, що мені відомо все: ваше викрадення з маленького будинку в Сен-Клу, його розпач і його приятелів, даремне шукання вас з того часу. І як же ви хочете, щоб я не дивувалася, коли цілком несподівано зустрілася з вами віч-на-віч, з вами, про кого ми так часто говорили! З вами, яку він кохає від щирого серця; з вами, яку він примусив мене полюбити раніше, ніж я побачила вас. О, люба Констанціє, нарешті я зустріла, нарешті я бачу вас!

Обидві жінки з хвилину обіймали одна одну. Напевно, якби фізичні сили міледі дорівнювали її ненависті, то пані Бонасьє вийшла б з цих обіймів мертвою. Та, не маючи змоги задушити її, міледі всміхнулася.

— Отже, ви знаєте, якого лиха я зазнала, — сказала пані Бонасьє, — коли він сам розказав вам про мої страждання. Але страждати за нього — це щастя.

— Так, це — щастя, — механічно мовила міледі, думаючи зовсім інакше.





Христі



— Рукано

НЗ НБОЗО

САМОРО.

— І до того ж, — вела далі пані Бонасьє, — моїм стражданням скоро буде покладено край. Завтра, а може, і сьогодні ввечері, я знову його побачу, і тоді минулого немов не було.

— Сьогодні ввечері? Завтра? — здивувалась міледі, яку ці слова вивели із задуми. — Що ви хочете сказати? Хіба ви чекаєте на якусь новину від нього?

— Я чекаю на нього самого.

— На нього самого! Чекаєте на Д'Артаньяна? Тут?

— На нього самого.

— Але цього не може бути: він із кардиналом у таборі під Ла-Рошеллю й повернеться тільки тоді, як здобудуть це місто.

— Ви так думаєте! А хіба є щось неможливе для мого Д'Артаньяна, такого благородного й чесного дворянина?!

— Ні, я не можу повірити вам!

— Так ось читайте! — в надпориві гордощів і радощів промовила нещасна молода жінка, подаючи міледі листа.

«Почерк пані де Шеврез, — подумала міледі. — Я була переконана, що вони саме таким чином підтримували зв'язок». І вона жадібно прочитала такі рядки:

*«Моя люба дитино! Будьте наготові. Наш друг невдовзі навідається до вас тільки для того, щоб визволити вас з тюрми, де ви мали сховатися від небезпеки. Готуйтеся до від'їзду й ніколи не втрачайте надії.*

*Наш милий гасконець нещодавно показав себе відважним і відданим нам, як і завжди. Перекажіть милому гасконцеві, що десь йому дуже вдячні за його попередження».*

— Так, так, — сказала міледі, — лист цілком зрозумілий. Чи не знаєте ви, про яке попередження тут ідеться?

— Ні, я тільки здогадуюся, що він попередив королеву про якісь нові махінації кардинала.

— Безсумнівно, це так, — зауважила міледі, повертаючи листа пані Бонасьє й задумливо схиливши голову на груди.

Тієї хвилини почувся тупіт коня.

— Ой, — скрикнула пані Бонасьє, кинувшись до вікна, — невже це вже він? На жаль, ні! Це хтось незнайомий мені, але, здається, він їде сюди. Ось він спиняє ходу, спиняється біля брами, дзвонить.

Міледі скочила з ліжка.

— Ви цілком упевнені, що це не він? — спитала вона.

— О, звичайно!

— Може, ви не роздивились як слід?

— О, я впізнала б його з пера на капелюсі, з кінчика плаща.

Міледі вбиралася.

— Це неважливо! Ви кажете, той чоловік їде сюди?

— Він уже ввійшов.

— До вас чи до мене?

— Боже мій, як ви стурбовані.

— Так, признаюсь, я не така довірлива, як ви. Я чекаю всього від кардинала.

— Тихо, — прошепотіла пані Бонасьє. — Сюди йдуть. Дійсно, двері відчинилися, і ввійшла ігуменя.

— Це ви приїхали з Булоні? — спитала вона в міледі.

— Так, я, — відповіла та, намагаючись зберегти байдужність. — Хто питає про мене?

— Якийсь чоловік, що не хоче назвати свого імені, та й ще приїхав від кардинала.

— Він хоче говорити зі мною?

— Він хоче говорити з дамою, що приїхала з Булоні.

— Годі, будь ласка, просіть увійти.

— Ой, Боже мій, Боже мій! — скрикнула пані Бонасьє. — Мабуть, якісь погані новини.

— І я теж боюся.

— Я залишу вас із цим незнайомцем, але одразу як він вийде, я повернуся до вас.

— Звичайно! Будь ласка!

Ігуменя й пані Бонасьє пішли.

Міледі залишилась сама, втупивши очі в двері. За хвилину на сходах почувся брязкіт острог, потім кроки наблизилися, двері відчинились, і ввійшов незнайомець. Міледі скрикнула з радощів: то був граф Рошфор, тінь його еміненції.





## РОЗДІЛ XXVI

### *Два різновиди демонів*

- Ах! — разом скрикнули міледі й Рошфор. — Це ви?
- Так, я.
- І звідки ви приїхали? — спитала міледі.
- З-під Ла-Рошелі. А ви?
- З Англії.
- Як Бекінгем?
- Вбито або серйозно поранено. Коли я від'їздила, нічого не добившись від нього, якийсь фанатик убив його.
- А-а, це щасливий випадок, що цілком задовольнить його емінінцію, — з усмішкою промовив Рошфор. — Чи ви повідомили вже кардинала?
- Я написала йому з Булоні. Але як ви опинилися тут?
- Його емінінція хвилювався й послав мене відшукати вас.
- Я лише вчора приїхала.
- Що ж ви зробили за цей час?
- Я не гаяла даремно часу.
- О, не маю сумніву.
- Знаєте, на кого я натрапила тут?
- Ні.
- Вгадайте.
- Як я можу вгадати?
- На молоду жінку, яку королева визволила з тюрми, ту саму пані Бонасьє, місцеперебування якої було невідоме кардиналові.

— Дуже добре! Це ще одна щаслива випадковість, що може дорівнятися до першої. Кардиналові дійсно таки щастить. Вона знає вас?

— Ні.

— Значить, вона вважає, що ви їй чужа?

Міледі всміхнулася.

— Я найкраща її подруга.

— Слово честі, тільки ви, графине, можете творити такі дива.

— І я приїхала, Рошфоре, дуже доречно, бо знаєте, що тут діється?

— Ні.

— Завтра чи післязавтра прийдуть по неї з наказом королеви.

— Невже? Хто ж саме?

— Д'Артаньян і його приятелі.

— Справді, вони доведуть до того, що примусять нас запровадити їх до Бастилії.

— Чому ж це не зроблено досі?

— Що зробиш! Пан кардинал відчуває до цих мушкетерів якусь незрозумілу мені приязнь. Чорт забирай! Що ж його робити?

— Що вам переказав кардинал для мене?

— Він звелів одержати від вас письмові чи словесні повідомлення, повернутися до нього поштарськими кінями, а коли він ознайомиться з тим, що ви зробили, то вирішить, що потрібно вам робити далі.

— Виходить, я мушу залишатися тут?

— Тут чи поблизу.

— А чи не можете ви взяти мене з собою?

— Ні, я маю певний наказ: коло табору вас можуть упізнати, а ви ж розумієте, що ваша присутність там компрометуватиме його еміненцію.

— Значить, я мушу залишатися тут чи поблизу?

— Так, лише скажіть наперед, де ви будете чекати на розпорядження кардинала, щоб мені знати, де вас шукати?

— Покажіть цей папірець із підписом кардинала й скажіть, що по мене прийдуть сьогодні чи завтра і що я повинна податися далі з особою, яка з'явиться від вас.

- Дуже добре.
- Не забудьте, розмовляючи про мене з ігуменею, охарактеризувати мене якнайгірше.
- Навіщо?
- Я — жертва кардинала. Треба привернути до себе цю маленьку пані Бонасьє.
- Так, так! Тепер скажіть, де мені знайти вас, щоб даремно не бігати?
- Правильно. Зачекайте.
- Вам треба карту?
- О, я добре знаю цю місцевість.
- Ви? А коли ж ви були тут?
- Я тут виховувалася.
- Справді?
- Як бачите, іноді може буди корисним і те, що вас десь виховують.
- Отже, ви чекатимете на мене?
- Дайте поміркувати хвилину. Та ось — в Армантьєрі.
- В Армантьєрі? Що це таке?
- Невеличке місто на річці Ліс. Досить лише перетнути річку, і я в іншій державі.
- Чудово. Але, зрозуміло, що ви перетнете річку лише в разі небезпеки.
- Звичайно.
- У такому разі, як я дізнаюся, де ви?
- Вам непотрібний ваш лакей?
- Ні.
- Це вірна особа?
- Цілком.
- Дайте його мені. Його ніхто не знає. Я залишу його там, звідки поїду, і він проведе вас туди, де я буду.
- Ви кажете, що чекатимете на мене в Армантьєрі?
- Так.
- Напишіть цю назву на клапті паперу, щоб я не забув. Назва міста не може скомпрометувати, чи не так?
- Хто знає? Та дарма! — сказала міледі, написавши назву на клапті паперу. — Нехай! Я однаково компрометую й себе.

— Гаразд, — сказав Рошфор, взявши папірець із рук міледі, згорнув і засунув його у підшивку капелюха. — Будьте спокійні. Коли я й загублю цей папірець, я зроблю, як роблять діти: повторюватиму цю назву протягом усієї дороги.

— Ви вже їдете? Почекайте трошки. Ще кілька слів. Я бачила гарний гай, що межує з садом монастиря. Скажіть, щоб мені дозволили гуляти в цім гаю. Хто знає? Може, мені доведеться втекти через задні ворота.

— Ви все передбачаєте!

— А ви забуваєте про одне...

— Про що?

— Спитати, чи не потрібні мені гроші?

— Правильно. Скільки вам треба?

— Усе золото, що маєте з собою.

— У мене майже п'ятсот пістолів.

— У мене стільки ж. Маючи тисячу пістолів, можна і не боятися нічого. Вивертайте свої кишені.

— Ось тримайте.

— Добре! Коли ви від'їдете?

— За годину. Треба підживитись, а тим часом пошлю по поштового коня.

— Чудово! До побачення, пане Рошфоре!

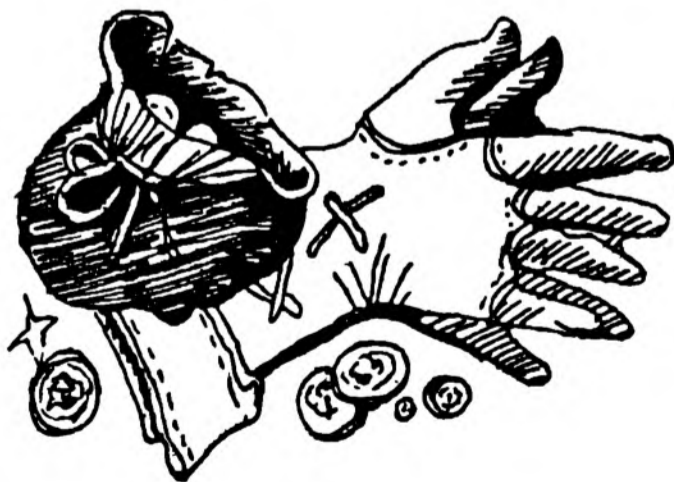
— До побачення, графине!

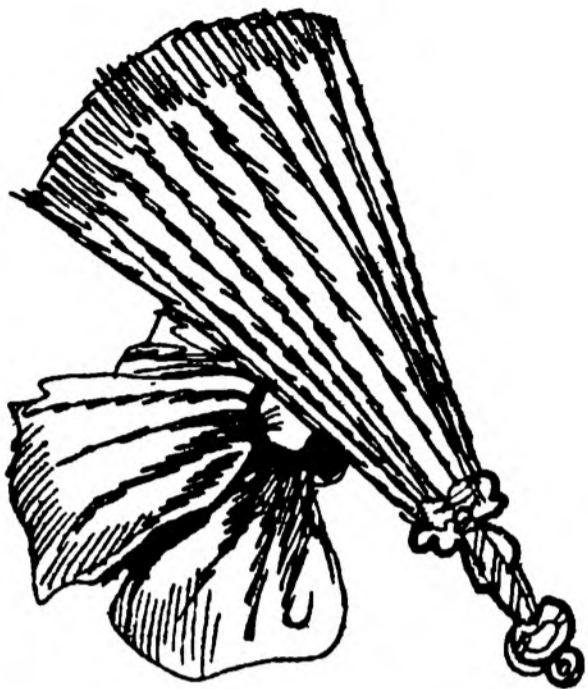
— Поклопочіться про мене перед кардиналом.

— А ви згадайте про мене перед сатаною.

Міледі й Рошфор пересміхнулися й розлучились.

За годину Рошфор учвал мчав назад. За п'ять годин він проїхав через Аррас.





## РОЗДІЛ XXVII

### *Крапля води*

Невдовзі, як Рошфор пішов, до кімнати повернулася пані Бонасьє. Вона застала міледі веселою.

— Отже, — сказала молода жінка, — те, чого ви боялися, сталося: сьогодні ввечері чи завтра кардинал пришле за вами.

— Хто це вам сказав? — спитала міледі.

— Я почула про це від самого гінця.

— Ідіть, сідайте тут біля мене.

— Я вже сіла.

— Стривайте, треба впевнитися, що нас ніхто не слухає.

— Навіщо такі застережні заходи?

— Зараз дізнаєтесь.

Міледі підвелася, підійшла до дверей, відчинила їх, визирнула в коридор, потім повернулася й сіла біля пані Бонасьє.

— Ну, та й добре ж, — сказала міледі, — зіграв він свою роль.

— Хто це?

— А той, хто представився ігумені як посланець кардинала.

— Невже він грав роль?

— Так, моє дитятко.

— Значить, цей чоловік...

— Цей чоловік, — закінчила міледі, притишивши голос, — мій брат.

— Ваш брат? — скрикнула пані Бонасьє.

— Ніхто, окрім вас, не повинен знати цієї таємниці. Коли ви розкажете її хоч комусь на світі, я пропала, а мабуть, і ви разом зі мною.

— Боже мій!

— Слушайте. Ось що сталося: брат мій поспішав мені на допомогу. В разі потреби він мав визволити мене силоміць. Дорогою він перестрів гінця, якого послав за мною кардинал. Він кинувся за гінцем, видобув шпагу й, погрожуючи нею, вимагав, щоб той віддав папери, які були в нього. Гонець хотів захищатися, і брат мій убив його. Тоді мій брат вирішив діяти не силою, а хитрощами. Він узяв папери, з'явився сюди як посланець кардинала, і за годину чи дві приїде за мною карета його емінінції.

— А-а, розумію, цю карету надішле за вами ваш брат.

— Саме так. Але це не все: лист, що ви одержали, як вам здавалося, від пані де Шеврез...

— Ну?

— Підроблений.

— Як так?

— Так, підроблений. Це пастка, влаштована для того, щоб ви не суперечили, коли за вами приїдуть.

— Вибачте, дорога пані, — промовила пані Бонасьє. — Я переб'ю вас. Але що ви порадите мені робити? Боже мій! Ви досвідченіші від мене; дайте мені раду, я послухаюсь вас.

— Є єдиний спосіб, дуже простий й дуже хороший.

— Який, скажіть?

— Чекати, сховавшись де-небудь поблизу і впевнитися, які саме люди приїдуть за вами.

— А де ж чекати?

— Про це не турбуйтеся. Я сама сховаюся в декількох льє звідси, поки не приїде за мною брат. Хочете, я візьму вас із собою? Ми сховаємось і чекатимемо разом.

— Але мене не відпустять. Я тут майже як полонянка.

— Тут думають, ніби я їду з наказу кардинала, а тому нікому й на думку не спаде, що ви хочете їхати зі мною.

— Як же це зробити?

— Ось як: карету вже подано, ви прощаєтеся зі мною, стаєте на підніжок, щоб востаннє обійняти мене. Лакея, що його надішле за мною брат, уже попереджено. Він дає сигнал фурманові, і ми пустимосся вчвал.

— А якщо приїде Д'Артаньян?

— А хіба ми про це не будемо знати?

— Яким чином?

— Нема нічого легшого. Ми відрядимо до Бетюна лакея мого брата, на якого, — я вже казала вам, — ми можемо цілком покластися. Він перебереться й оселився напроти монастиря. Коли прийдуть посланці кардинала, він не зрушить із місця. Якщо над'їде Д'Артаньян зі своїми приятелями, він проведе їх до нас.

— А хіба він їх знає?

— Безсумнівно, він же бачив пана Д'Артаньяна в мене.

— Так, так. Маєте рацію. Отже, все йде добре, все йде якнайкраще. Тільки будемо недалеко звідси.

— Добре, а ви ось що зробіть.

— Що?

— Скажіть вашій добрій ігумені, що нам з вами дуже важко розлучатися, і попросіть дозволу пообідати зі мною.

— Чи дозволить вона?

— А що ж завадить цьому?

— Дуже добре. У такий спосіб ми не розлучатимось ні на хвилину.

— Отже, йдіть до неї та попросіть її про це. У мене болить голова, і я піду прогулятися в садку.

— Ідіть. А де я вас знайду?

— Тут, за годину.

— Тут, за годину. Дякую вам: ви такі лагідні. Обидві жінки розлучились, ласкаво всміхнувшись. Міледі сказала правду: у неї дійсно боліла голова через те, що її плани були не зовсім зрозумілими; вірніше, хаотично блукали в голові. Вона ознайомилася з місцевістю й склала в голові топографічну карту. Міледі діяла як освічений полководець, який усе передбачає: як перемогу, так і поразку, який до всього готовий: і йти наперед, і відступати, згідно з шансами бою.

За годину вона почула тихий голос, що звав її. То була пані Бонасьє. Ласкава ігуменя, звичайно, дала дозвіл, і для початку вони мали вечеряти разом.

Дійшовши до двору, жінки зачули стукіт карети, що зупинилася біля воріт.

Міледі прислухалася.

— Ви чуєте? — спитала вона.

— Так, ніби стукіт карета.

— Це та сама, яку надіслав нам мій брат.

— О, Боже мій!

— Будьте відважніші.

Біля брами монастиря подзвонили. Міледі не помилилася.

— Ідіть до своєї кімнати, — сказала вона пані Бонасьє. — Напевно, у вас є якісь дрібниці, які б ви хотіли узяти з собою.

— У мене є листи Д'Артаньяна.

— Заберіть їх і повертайтеся до мене. Ми нашвидкуруч повечеряємо: можливо, нам доведеться бути в подорожі цілу ніч, а тому треба підживитися.

— Великий Боже! — промовила пані Бонасьє, поклавши руку на груди, — я задихаюся, я не можу йти.

— Будьте відважніші. Сміливіше! Пригадайте лише, що за чверть години вас врятують. Подумайте: все, що ви маєте зробити, ви робите для нього.

— О, так, так. Усе для нього. Єдиним цим словом ви надали мені духу. Ідіть, я буду в вас.

Міледі жваво піднялась до себе. Там вона застала лакея Рошфора, якому дала належні інструкції.

Незабаром прийшла і пані Бонасьє. Щоб усунути всіляку підозру, якби така закралась в неї, міледі в присутності пані Бонасьє повторила лакеєві всі свої розпорядження.

— Бачите, — сказала міледі, коли лакей вийшов, — усе готово. Ігуменя не здогадується й думає, що це приїхали за мною від кардинала. Цей чоловік дасть остаточні розпорядження, а тим часом ковтніть вина й їдьмо.

— Так, — механічно повторила пані Бонасьє, — їдьмо.

Міледі жестом запросила її сісти напроти себе, налила їй маленьку склянку іспанського вина й запропонувала з'їсти шматочок курчати.

— Бачите, — сказала вона, — як нам щастить. Ось вже спадає ніч. Світанком ми дістанемось до нашого



притулку, і ніхто не спроможеться дізнатись, де ми. Сміливіше! Поїжте трішки.

Пані Бонасьє цілком механічно з'їла кілька шматочків і вмочила губи у вино.

— Та випийте ж, випийте ж, — наполягала міледі, піднісши свою склянку до губ, — беріть приклад з мене.

Але тієї хвилини, як вона підносила склянку до рота, рука її зависла в повітрі: вона почула далеке кінське тупотіння, що раз у раз наближалось. Їй здавалось, ніби вона чує вже іржання коней.

Цей шум прогнав її радощі, як шум бурі будить від приємного сну. Вона сполотніла й підбігла до вікна. Пані Бонасьє, тремтячи, підвелась і сперлася на стілець, щоб не впасти.

Нічого не було видно, тільки чути було, як тупіт поступово наближався.

— О, Боже, промовила пані Бонасьє, — що це за шум?

— Це або наші друзі, або наші вороги, — відповіла міледі зі своєю жахливою холоднокрівністю. — Залишайтеся тут. Я зараз скажу вам.

Пані Бонасьє остовпіла, нерухома, німа й бліда, як статуя.

Шум ставав усе чутніший. Коні були вже не далі, ніж півтора кроків, і якщо їх не було ще видно, то лише через те, що дорога була звивиста. В усякому разі тупіт був такий виразний, що з уривчастого стуку підків можна було підрахувати кількість коней.

Міледі з усією увагою вдивлялася в морок. Було ще досить видно, що можна було розгледіти вершників.

Раптом на повороті дороги вона побачила, як блиснули капелюхи, облямовані галуном, і заколихались на вітрі пера. Спочатку вона нарахувала двох, потім — п'ять, нарешті — вісім. Один із них їхав попереду на відстані двох кінських тулубів.

Міледі глухо зойкнула: у тому, хто скакав попереду, вона впізнала Д'Артаньяна.

— О, Боже мій! — скрикнула пані Бонасьє, — що там таке?

— Мундири гвардійців пана кардинала. Не можна гаяти ні хвилини. Тікаймо, тікаймо!

— Так, так, тікаймо, — повторила пані Бонасьє та не спромоглася зробити ні кроку, з жаху прикипівши на місці.

Чути було, як вершники проїхали повз вікна.

— Ідіть же, ідіть! — квапила міледі, намагаючись зсунути молоду жінку з місця. — Ми спроможемося ще втекти через сад, у мене ключ. Та поспішаймо ж. За п'ять хвилин буде запізно.

Пані Бонасьє спробувала зрушити, зробила два кроки й впала навколішки. Міледі хотіла підняти її та не спромоглася.

Тієї ж хвилини задеренчали колеса карети. Візник, побачивши мушкетерів, погнав коні вчвал. Почулися три чи чотири постріли.

— Востаннє питаю вас, чи хочете ви тікати?

— О, Боже мій, Боже! Ви самі бачите, що сили мене залишили, що я не можу йти. Тікайте самі.

— Тікати самій, а вас кинути тут? Ні, ні, ніколи, — скрикнула міледі.

Раптом вона спинилася. Жахлива іскра майнула в її хижих очах. Вона підбігла до столу й всипала в склянку пані Бонасьє вміст оправи свого персня, який вона розкрила з разючою швидкістю.

То було червонувате зерно, що одразу ж розчинилося. Потім, взявши твердою рукою склянку, вона сказала:

— Випийте! Це вино підживить вас, випийте!

Вона піднесла склянку до губ молодої жінки, і та механічно випила.

— Ах! Не так хотіла я відомстити за себе, — з пекельною усмішкою промовила міледі, поставивши склянку на стіл, — але доводиться робити те, що можна.

І вона кинулася з кімнати.

Пані Бонасьє бачила, що та тікає, але не мала сил бігти за нею. З нею сталося те, що буває з людьми, які уві сні бачать, що за ними женуться, але вони даремно намагаються зрушити з місця.

Минуло кілька хвилин. Біля воріт знявся страшенний шум. Щохвилини пані Бонасьє чекала, що міледі повернеться, але міледі не з'являлася.

Кільки разів, безсумнівно, з переляку, холодний піт проступав на її розпаленім чолі.

Нарешті вона почула скрегіт ґрат, а на сходах — стукіт чобіт і брязкіт острог. Гомін голосів щодаді, то все наближався, і їй здавалось, що вимовляють її ім'я.

Зненацька пані Бонасьє голосно скрикнула від радощів і кинулась до дверей: вона впізнала Д'Артаньянів голос.

— Д'Артаньяне! Д'Артаньяне! Це він. Сюди, сюди!

— Констанціє! Моя Констанціє! — відповів юнак. — Де ви? Боже мій!

Тієї ж хвилини двері кімнати відчинились, вірніше, піддалися натискові. Кілька чоловіків ринулися до кімнати. Пані Бонасьє впала в крісло, не маючи змоги зробити жодного руху.

Д'Артаньян кинув свій пістолет, який ще димів, і впав навколішки перед своєю коханою. Атос засунув свого за пояс. Портос і Арамис, що тримали оголені шпаги, вклали їх у піхви.

— О, Д'Артаньяне, мій любий Д'Артаньяне! Нарешті ти приїхав! Ти не обманув мене! Це й справді ти! О, вона могла собі скільки хотіла, запевняти мене, що ти не приїдеш, а я якось невиразно надіялася, я не хотіла тікати. О, як я добре зробила, яка я щаслива.

При слові «вона» Атос, що сидів спокійно, схопився зі свого місця.

— Вона? Хто вона? — спитав Д'Артаньян.

— Моя подруга, та сама, що з приязні до мене хотіла визволити мене від переслідувачів; та сама, що втекла, прийнявши вас за гвардійців кардинала.

— Ваша подруга? — скрикнув Д'Артаньян, поплотнівши більше, ніж білий серпанок його коханої. — Про яку подругу ви кажете?

— Про ту, чия карета стояла біля воріт, про жінку, яка називає вас, Д'Артаньяне, своїм другом і якій ви все розказали про мене.

— Її ім'я? Її ім'я? — допитувався Д'Артаньян. — Невже ж ви не знаєте її ім'я?

— Знаю. При мені його називали... заждіть... але це дивно... Боже мій, мені паморочиться в голові, я нічого не бачу.

— До мене, друзі мої, до мене! Її руки, як лід, — скрикнув Д'Артаньян. — Їй млосно. Вона непритомніє...



— Кто вам нужен  
у ней брато?

— Бона.

А втім, поки Портос на все горло звав на поміч, Арамис підбіг до столу налити склянку води й зупинився, побачивши, як страшенно змінився на обличчі Атос. Він був біля столу. Волосся його стало дибки. Застиглими від жаху очима він дивився на одну зі склянок. Здавалось, його опанувала жахлива підозра.

— Ні, — сказав він, — це неможливо. Господь не допустить такого злочину.

— Води, води! — кричав Д'Артаньян, — води!

— О, бідолашна жінка! Нещасна жінка! — схвильовано повторював Атос.

Відживши під поцілунками Д'Артаньяна, пані Бонасьє знову розплющила очі.

— Вона приходить до пам'яті! — скрикнув юнак. — Боже, дякую тобі.

— Пані, — спитав Атос, — ради Бога, скажіть, чия це порожня склянка?

— Моя, пане, — відповіла молода жінка ледве чутно.

— Хто налив вам вина, що там було?

— Вона.

— Хто ж саме?

— Ой, я пригадала: графиня Вінтер.

Усі четверо вигукнули в один голос, але крик Атосів був голосніший від усіх.

Тієї ж хвилини обличчя пані Бонасьє посиніло. Тупий біль душив її. Вона впала на руки Портоса й Арамиса.

Д'Артаньян схопив Атосову руку з тугою, яку важко описати.

— Невже ти припускаєшся думки... — і голос його перервали ридання.

— Я припускаюсь будь-якої думки, — сказав Атос, — даремно. Проти отрути, яку підмішує вона, немає ліків.

— Поможіть, допоможіть, — бурмотіла пані Бонасьє, — рятуйте!

Потім, зібравши всі сили, вона взяла голову юнака, хвилину дивилася на нього так, ніби хотіла всю душу вкласти в цей погляд, і, ридуючи, притиснула свої губи до його губ.

— Констанціє, Констанціє, — кричав Д'Артаньян. В обіймах своїх він стискав труп.

Юнак скрикнув і впав біля коханої, такий же блідий і похололий, як і вона.

Портос плакав, Арамис рукою вказував на небо, Атос перехрестився.

У той час у дверях з'явився чоловік, блідий, як і всі, що були в кімнаті. Озирнувшись, він побачив померлу пані Бонасьє й Д'Артаньяна, що лежав непритомний.

Він увійшов у той момент заціпеніння, що завжди настає слідом за великими катастрофами.

— Я не помилився, — сказав він, — це пан Д'Артаньян, а ви його друзі — пани Атос, Портос і Арамис.

Ті, кого він назвав, здивовано поглянули незнайомця. Усім трьом здавалося, що десь вони його бачили.

— Панове, — вів далі новоприбулий, — ви, як і я, шукаєте жінку, яка, — додав він з жахливою усмішкою, напевно, була тут, бо я бачу труп. А оскільки ви мене не впізнали, то я вимушений назвати себе — я лорд Вінтер, дівер тієї жінки.

Троє друзів скрикнули з подиву. Атос підвівся й простяг йому руку.

— Просимо, мілорде, ви — наш, — промовив він.

— Я виїхав за п'ять годин по її від'їзді з Портсмута, — сказав лорд Вінтер, — за три години пізніше від неї прибув до Булоні, лише на двадцять хвилин запізнився й не застав її в Сент-Омері, нарешті в Лільє загубив її слід. Я поїхав далі навмання, розпитував у всіх, коли несподівано побачив вас. Ви мчали вчвал. Я впізнав пана Д'Артаньяна. Я кликав вас, але ви не обзивалися. Я хотів їхати слідом за вами, та мій кінь дуже втомився й не міг мчати за вашими. І все ж таки, незважаючи на всі ваші зусилля, ви, очевидно, запізнилися.

— Як бачите, — сказав Атос, показуючи лордові Вінтеру на труп пані Бонасьє й на Д'Артаньяна, якого Портос і Арамис намагалися привести до притомності.

— Вони вмерли обоє? — спокійно спитав лорд Вінтер.

— На щастя, ні, — відповів Атос. — Пан Д'Артаньян лише зомлів.

— Дякувати Богу, — промовив лорд Вінтер.

У цей час Д'Артаньян розплющив очі. Він вихопився з рук Портоса й Арамиса й, як божевільний, кинувся на труп своєї коханої.

— Друже, будь мужнім! Жінки оплакують померлих, чоловіки мстяться за них, — сказав Атос, обіймаючи юнака.

— Так, так, — відповів Д'Артаньян. — Я ладний йти за тобою куди завгодно, аби помститися за неї.

Доручивши стерегти труп переляканій ігумені, всі п'ятеро в супроводі лакеїв, що вели коней за повіддя, рушили до Бетюна, передмістя якого було видно з монастиря.

Перед корчмою на дорозі вони зупинилися.

— Але чому ми не наздоганяємо цієї жінки? — спитав Д'Артаньян.

— Пізніше, — мовив Атос, — мені треба вжити деяких заходів.

— Вона втече від нас, — говорив Д'Артаньян, — і це буде твоя провина, Атосе.

— Я відповідаю за неї.

Д'Артаньян так поклався на слова свого друга, що, спустивши голову, увійшов до корчми і не відповів жодного слова.

Портос і Араміс презирнулися, не розуміючи такої впевненості Атоса.

Лорд Вінтер подумав, що він сказав так, аби заспокоїти Д'Артаньяна.

— А тепер, панове, — сказав Атос, довідавшись, що в корчмі є п'ять вільних кімнат, — ходімо кожен до себе. Д'Артаньянові треба залишитись на самоті, виплакати та заснути. Я все беру на себе. Будьте спокійні.

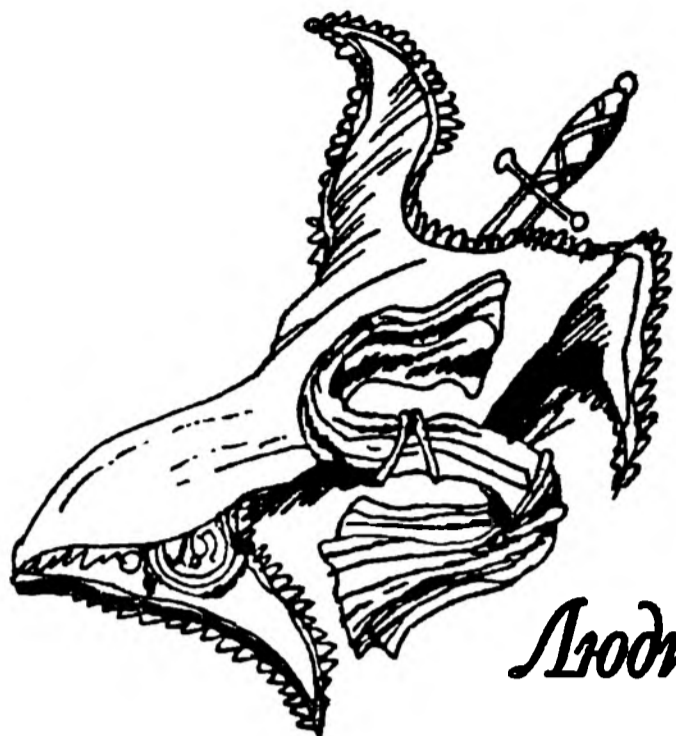
— Проте мені здається, — заперечив лорд Вінтер, — коли треба вжити деяких заходів щодо графині... вона моя братова, і це — моя справа.

— І моя, — сказав Атос, — бо вона моя дружина.

Д'Артаньян усміхнувся: він зрозумів, що Атос упевнений у своїй помсті, коли відкрив свою таємницю. Портос і Араміс зблідли й презирнулися. Лорд Вінтер подумав, що Атос збожеволів.

— Ідіть кожен до себе, — ще раз запропонував Атос, — і дозвольте мені діяти. Ви бачите, що я найбільше зацікавлений у цій справі, оскільки я її чоловік. Передайте мені, Д'Артаньяне, якщо ви не загубили, папірець, що випав з капелюха того чоловіка і на якому написано назву села.

— А-а, — сказав Д'Артаньян, — для мене зрозуміло: цю назву написано її рукою.



## РОЗДІЛ XXVIII

### *Людина у червоному плащі*

Атосів розпач поступився місцем притаєній скорботі, яка ще яскравіше виявляла блискучі якості його розуму.

Увесь охоплений думкою про дану друзям обіцянку й про взяту на себе відповідальність, він останній пішов до своєї кімнати, попросив хазяїна принести для себе карту провінції, нахилився над нею, роздивився на накреслені на ній лінії, встановив, що від Бетюна до Армантьєра ведуть чотири різні шляхи й звелів покликати до себе лакеїв.

Планше, Грімо, Мушкетон і Базен з'явилися й одержали від Атоса точні й обдумані розпорядження. На світанку вони повинні були податись до Армантьєра, кожен своєю дорогою. Планше, як найспритніший із них, мав вивчити шлях, де зникла карета, ескортована лакеями Рошфора. В неї, пригадаймо, стріляли наші приятелі.

Атос скористався перш за все лакеями, бо від того часу, коли вони стали до служби в нього та його друзів, він виділив у кожному певні переваги.

Усі четверо мусили зійтись завтра об одинадцятій. Коли вони викриють притулок міледі, тоді троє з них мали залишитися стерегти її, а четвертий — повернутись до Бетюна, щоб попередити Атоса й провести туди чотирьох друзів.

Вислухавши ці розпорядження, лакеї пішли до себе.



Атос незабаром вийшов. Було вже пізно. Зустрівши якогось перехожого, він наблизився до нього й сказав йому кілька слів. Особа, до якої звернувся Атос, відсахнулася, а проте жестом відповіла на запитання мушкетера. Атос запропонував йому півпістоля, аби той проводив його, та перехожий відмовився.

Атос пішов далі. Дійшовши до перехрестя, він знову спинився, очевидно, вагаючись, бо не знав, куди йти. А оскільки на перехресті швидше, ніж деінде, можна було сподіватися зустріти кого-небудь, Атос залишився на місці. І дійсно, за кілька хвилин пройшов нічний сторож. Атос повторив запитання, яке поставив уже першому перехожому. Нічний сторож так само відсахнувся й теж відмовився провести Атоса, показавши рукою дорогу, якої треба було триматись.

Атос пішов у вказаному напрямку й дістався околиці, розташованої на краю міста, протилежному до того, через який він зі своїми товаришами в'їхали. Тут, здавалось, він знову відчув неспокій, завагався й спинився втретє.

На щастя, якийсь жебрак підійшов до нього попросити милостині. Атос запропонував йому екю, щоб той провів його. Жебрак на хвилину замислився, але, побачивши срібну монету, що блискотіла в темряві, наважився й пішов попереду. Дійшовши до рогу одної вулиці, він вказав на маленький будинок віддалік, ізольований, самотній, похмурий на вигляд.

Атос попрямував до нього, а жебрак, одержавши гроші, прожогом побіг назад.

Атос обійшов навколо будинку, перше ніж вгледів двері на тлі червонуватої фарби, якою був пофарбований той будинок.

Крізь щілини віконниць не було видно ні іскри вогню. Відсутність будь-яких звуків виключала думку, що будинок заселений. Він стояв сумний та німий, як могила.

Атос постукав тричі, але спершу ніхто не відповідав. Тільки по третьому разі почулися кроки. Нарешті двері трохи прочинилися, і в отворі їх з'явився високий на зріст чоловік, блідий, із чорним волоссям і чорною бородою.

Атос і незнайомиць перекинулися кількома словами. Потім високий чоловік жестом запропонував мушкетерові ввійти. Атос поквапився скористатися цією нагодою.

Двері після нього зараз же зачинилися. Чоловік, якого з такими труднощами розшукав Атос, провів мушкетера до своєї кімнати.

Обстава приміщення свідчила, що її хазяїн займається природничими науками.

У незнайомця не було ні родини, ні слуг. У цьому будинкові він жив сам.

Атос пояснив йому причину свого візиту й сказав, на яку послугу з його боку сподівається. Довідавшись, чого чекають від нього, незнайомиць, що весь час стояв на ногах, жахаючись, ступив крок назад і відмовився пристати на прохання Атоса. Тоді Атос витяг з кишені невеликий клаптик паперу, де було написано два рядки, стверджені підписом та печаткою, і подав людині, яка так недвозначно виявила свою огиду. Прочитавши ці два рядки, побачивши підпис і впізнавши печатку, високий чоловік вклонився на ознаку того, що не заперечує і ладний скоритися.

Атос не вимагав більшого. Він підвівся, вклонився, вийшов з будинку й попрямував тою ж дорогою, якою прийшов, а повернувшись до готелю, зачинився у своїй кімнаті. На світанку до нього завітав Д'Артаньян і спитав, що робити.

— Чекати, — відповів Атос.

Призначеного для похорону часу лорд Вінтер і четверо приятелів прибули до монастиря. Ударили у великий дзвін. Двері каплиці були відчиненими, але ґрати на криласі були закриті. Посеред криласу лежало тіло жертви в убранні послушниці. З обох боків криласу й за ґратами вишикувались усі сестри-кармелітки. Вони слухали жалібну месу й супроводили співами спів священників, не бачачи інших мирян і самі незримі для них.

Біля дверей каплиці Д'Артаньян відчув, що його знову залишає мужність. Він обернувся, шукаючи очима Атоса, але той щезнув.

Вірний своєму завданню месника, Атос наказав провести себе до саду, де криваві сліди показували шлях, яким втекла отрутниця.

Мушкетер наблизився до хвіртки, що вела в ліс, наказав відчинити її й попрямував між деревами.

Усі його здогадки підтвердилися. Дорога, якою проїхала карета, ішла навколо лісу. Атос деякий час не збочував з неї й посувався наперед, вступивши очі в землю. Невеликі криваві плями — наслідок поранення людини, яка супроводила карету, або одного з коней, — визначали шлях екіпажу.

Пройшовши три чверті льє, перебуваючи майже в п'ятдесятьох кроках від Фестюбера, Атос побачив пляму більшого розміру. Земля була витоптана кіньми. Між лісом і цим викривним місцем було видно такі самі сліди маленьких ступень, як і в саду. Очевидно, карета тут зупинялася.

На цьому місці міледі вийшла з лісу й сіла в карету. Задоволений своїм відкриттям, що підтверджувало всі його здогадки, Атос повернувся до готелю, де застав Планше, що нетерпляче чекав на нього.

Усе відбулося так, як і передбачав Атос. Планше обстежив дорогу, теж бачив криваві плями й знайшов місце, де зупинили коні. Але він пройшов далі, ніж Атос. У селі Фестюбер, зайшовши в корчму, щоб вихилити склянку вина, він, навіть ні в кого не питаючи, дізнався, що напередодні, о пів на дев'яту вечора, один поранений, який разом із дамою їхав у поштової кареті, змушений був спинитися тут, не маючи сили їхати далі.

Планше кинувся шукати фурмана карети й розшукав його. Виявилось, що фурман довів даму до Фромеля, звідки вона подалася до Армантьєра. Дізнавшись про це, Планше звернув на польову дорогу й о сьомій ранку дістався до Армантьєра.

Там був лише один готель при поштової станції. Планше удав із себе слугу, що шукає служби. Після десятихвилинної розмови зі слугами він довідався, що вчора, об одинадцятій вечора, в готель приїхала якась жінка, найняла кімнату, покликала хазяїна й сказала йому, що хоче деякий час пробути в цьому краї.

Більше Планше й не треба було знати. Він побіг до призначеного місця побачення, знайшов там трьох лакеїв на своїх місцях, поставив їх вартувати біля всіх виходів з готелю, а сам помчав до Атоса. Коли Атос закінчував розпитувати Планше, увійшли мушкетери.

Обличчя у них були смутні й похмурі, навіть у Араміса.

— Що робити? — спитав Д'Артаньян.

— Чекати, — відповів Атос.

Кожен повернувся до своєї кімнати.

О восьмій вечора Атос наказав сідлати коней і попередив лорда Вінтера та своїх друзів, щоб вони збиралися рушати.

За хвилину всі п'ятеро були наготові. Кожен перевірів, чи справна його зброя, і привів її в належний стан. Атос спустився останній. Д'Артаньян був уже на коні й виявляв велику нетерплячку.

— Потерпіть трохи, — промовив Атос, — нам бракує ще когось. Усі здивовано озирнулися, бо не зрозуміли про кого говорить Атос.

Тієї ж хвилини Планше підвів Атосові коня. Мушкетер легко скочив у сідло.

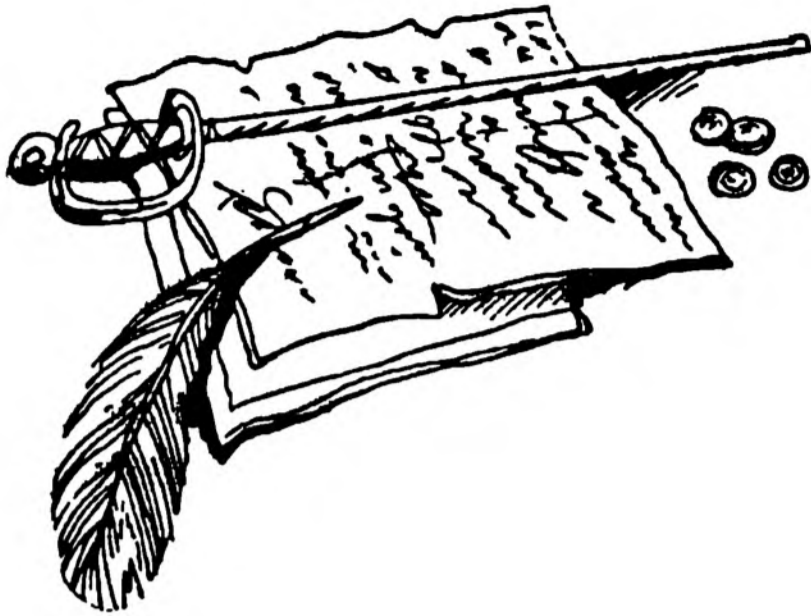
— Почекайте мене, — сказав він, — я зараз повернуся.

І він помчав учвал.

За чверть години він і дійсно повернувся в супроводі чоловіка в масці, закутаного у великий червоний плащ.

Лорд Вінтер і троє мушкетерів запитливо презирнулися. Ніхто не міг нічого сказати, бо ніхто не знав цієї людини. Але вони вирішили, що інакше й не може бути, оскільки так робить Атос.

О дев'ятій невеличка кавалькада з Планше на чолі вирушила в путь тією дорогою, якою їхала карета.



## РОЗДІЛ XXIX

*Суд*

То була бурхлива, темна ніч. Важкі хмари гасали по небу, затьмарюючи блиск зірок. Місяць мав зійти лише опівночі.

Мовчки проминули село Фестюбер, де залишався поранений лакей, і проїхали попід Рішбурзьким лісом. Діставшись до Ерліє, Планше, що вказував дорогу, подався ліворуч.

Кілька разів то лорд Вінтер, то Портос, то Араміс намагалися завести розмову з чоловіком у червоному плащі, але той на всі запитання лише хитав головою, не відповідаючи жодного слова. Мандрівники зрозуміли, що незнайомець має якусь причину поводитися так, і облишили свої спроби.

Гроза тим часом дужчала. Блискавка раз по раз блимала. Чути було гуркіт грому, і вітер, провісник бурі, свистів у перах і волоссі вершників. Кавалькада помчала вчвал.

Невдовзі після того, як вони проїхали Фромель, уперішив дощ. Вершники загорнулися в плащі. Залишалося ще три льє. Їхати доводилось під зливою.

Д'Артаньян скинув капелюх і розстібнув плащ. Йому було приємно почувати, як вода обмиває його розпалене обличчя і тіло, яке червоно тремтіло.

У той час, як маненька кавалькада минала Госкаль і наближалася до поштової станції, чоловік, що ховався від негоди під деревом, відійшов від стовбура, з

яким у темряві зливався в одне ціле, і став посеред дороги, притиснувши пальця до губ. Атос упізнав у ньому Грімо.

— Що сталося? — скрикнув Д'Артаньян. — Чи не втекла вона з Армантьєра?

Грімо рухом голови підтвердив цю гадку. Д'Артаньян заскреготів зубами.

— Тихо, Д'Артаньяне, — застеріг Атос. — Усю цю справу я взяв на себе. Я ж і допитуватиму Грімо. Де вона? — звернувся він до лакея.

Грімо простяг руку в напрямі до річки Ліс.

— Далеко звідси?

Грімо зігнув вказівний палець.

— Сама?

Грімо на мигах відповів, що сама.

— Панове, вона сама, — заявив Атос, — за півльє звідси, у напрямі до річки.

— Добре! — вигукнув Д'Артаньян. — Веди нас, Грімо.

Грімо повів кавалькаду полем.

За п'ять хвилин знайшли струмок, перебрали його і при світлі блискавки побачили село Ангенгем.

— Тут, Грімо? — спитав Атос.

Грімо негативно похитав головою.

— Тихо, — сказав Атос. Вершники рушили далі.

Блискавка блимнула ще раз. Грімо простяг руку, і в блакитнім сяйві змійки-блискавки вони побачили маленьку самотню хатинку на березі річки, на сто кроків від порогу.

Одне вікно будинку було освітлене.

— Ось ми й приїхали, — сказав Атос.

Тієї ж хвилини якийсь чоловік, що лежав у рівчак, звівся на рівні ноги. То був Мушкетон. Він пальцем вказав на освітлене вікно.

— Вона там, — промовив Мушкетон.

— А де Базен? — звідався Атос.

— Поки я стеріг вікно, він стеріг двері.

— Добре. Ви всі віддані слуги, — похвалив Атос і, зіскочивши з коня та кинувши повід Грімо, наблизився до вікна, жестом наказавши решті під'їхати до дверей.

Атос перескочив через огорожу в два чи три фути заввишки й підійшов до вікна. Віконниць не було, але вікно щільно закривала завіса.

Мушкетер став на камінь і поверх завіси зазирнув у кімнату. При світлі лампи він побачив жінку, закутану в мантилю темного кольору. Жінка сиділа на табуретці перед коминком, що вже згасав. Тієї хвилини заржав кінь. Міледі підвела голову, побачила бліде, притиснуте до шибки обличчя Атоса і зойкнула з жаху.

Зрозумівши, що його впізнали, Атос штовхнув коліном та рукою вікно. Рама піддалася, шибки розбилися. Атос ускочив у кімнату, як примара помсти.

Міледі підбігла до дверей і відчинила їх. Ще блідіший та загрозливіший від Атоса, на порозі стояв Д'Артаньян. Міледі скрикнула й подалася назад. Д'Артаньян, побоюючись, щоб вона не втекла якимось чином і не вислизнула з їхніх рук, видобув з-за пояса пістолет. Атос підніс руку й спинив його.

— Покладіть зброю на місце, Д'Артаньяне, — сказав він.

— Цю жінку треба судити, а не вбивати. Почекай же хвилинку й будеш задоволений. Увійдіть, панове!

Д'Артаньян скорився. В Атоса був урочистий голос і владний жест невблаганного судді. Портос, Араміс, лорд Вінтер і чоловік у червоному плащі увійшли слідом за Д'Артаньяном.

Четверо лакеїв охороняли двері та вікна.

Міледі впала на стілець і простягла руки, немов закливаючи це жахливе видіння. Побачивши свого дівера, вона випустила розпачливий крик.

— Чого вам треба? — спитала вона.

— Нам треба, — мовив Атос, — Шарлотту Баксон, яка називалась спершу графиня де Ла Фер, а згодом леді Вінтер, баронеса Шеффілд.

— Це я! Це я! — прошепотіла жінка, не тямлячись від жаху. — Чого ви хочете від мене?

— Ми будемо судити вас за ваші злочини, — відповів Атос. — Ви маєте право захищатися. Виправдовуйтесь, якщо зможете. Пане Д'Артаньяне, ви перший.

Д'Артаньян виступив наперед.

— Перед Богом і людьми я обвинувачую цю жінку в отруєнні Констанції Бонасьє, померлої вчора ввечері. Я обвинувачую цю жінку в спробі отруїти мене самого вином, яке вона надіслала з Віллеруа з підробленим нібито від моїх друзів листом. Бог врятував мене. Але замість мене помер інший. Його прізвище Брізмон.

— Ми стверджуємо це, — самими устами промовили Портос і Араміс.

— Перед Богом і людьми я обвинувачую цю жінку в тім, що вона підмовляла мене вбити барона де Варда, а що ніхто з присутніх не може підтвердити правдивості цього обвинувачення, я сам засвідчую його. Я скінчив.

Д'Артаньян разом з Портосом і Арамісом відійшли і стали осторонь.

— Ваша черга, мілорде, — промовив Атос.

Виступив лорд Вінтер.

— Перед Богом і людьми я обвинувачую цю жінку в убивстві герцога Бекінгемського.

— Герцога Бекінгемського вбито? — скрикнули всі присутні.

— Так, вбито! — відповів лорд. — Одержавши вашого листа з попередженням, я звелів заарештувати її й доручив доглядати одній вірній людині. Вона обманула його, дала йому ніж і примусила вбити герцога. У цю хвилину Фелтона, мабуть, страчують за злочини цієї відьми.

Судді не знали ще про ці злочини. Їх обсипало морозом.

— Це не все, — промовив лорд Вінтер, — мій брат, що зробив її своєю спадкоємицею, помер протягом трьох годин внаслідок якоїсь дивної хвороби, що залишила синюваті плями на всім його тілі. Невістко, з якої причини помер мій брат?

— Який жах! — скрикнули Портос і Араміс.

— Убивця Бекінгема, убивця Фелтона, убивця мого брата! Я вимагаю правосуддя й заявляю: якщо не збуду, я вчиню його сам.



Лорд Вінтер відійшов убік і став біля Д'Артаньяна. Міледі спустила голову на руки й намагалася зібратися з думками.

— Тепер моя черга, — сказав Атос, тремтячи всім тілом, як лев, що побачив гадюку. — Я одружився з цією жінкою, коли вона була зовсім молодою дівчиною, одружився всупереч бажанню моєї родини. Я дав їй багатство, дав їй ім'я, а одного разу побачив, що вона таврована: на лівому плечі її випалено лілію.

— О, — промовила міледі, підвівшись, — ви не спроможетесь назвати суд, що вирік такий безчесний присуд. Ви не знайдете людини, що його виконала.

— Замовчіть! — мовив чийсь голос. — На це я маю відповісти.

І чоловік у червоному плащі наблизився до міледі.

— Хто це? Хто це? — зойкнула жінка, задихаючись від жаху. Очі всіх присутніх повернулись на цього чоловіка, бо, крім Атоса, ніхто не знав його.

Але й сам Атос дивився на нього з таким же подивом, як і решта, бо теж не знав, який стосунок має ця людина до драми, що доходила до кінця.

Підійшовши до міледі повільною, урочистою ходою на таку відстань, що лише стіл відділяв їх, незнайомиць скинув маску.

Деякий час міледі з жахом, що поступово зростав, дивилася на бліде, облямоване чорним волоссям і бакенбардами обличчя. Воно виявляло крижану безпристрасність. Далі, підвівшись і відхитнувшись до самої стіни, міледі скрикнула:

— О, ні, ні! Це привид з пекла, це не він! Рятуйте, рятуйте, — гукала вона захриплим голосом, обернувшись до стіни, ніби намагалася відчинити потаєні двері.

— Та хто ж ви такий? — скрикнули всі.

— Спитайте в цієї жінки, — відповів чоловік у червоному плащі. — Ви бачите самі, що вона впізнала мене.

— Лілльський кат! Лілльський кат! — кричала міледі, наче в нестямі, хапаючись за стіну, щоб не впасти. — О, змилюйтесь, змилюйтесь, простіть мені! — кричала міледі, впавши навколішки. Незнайомець зачекав, доки вона трохи втихомириться.

— Як бачите, вона впізнала мене, — промовив він. — І дійсно, я — кат міста Лілля, і ось моя історія.

Присутні втупили в нього очі і з болісним хвилюванням чекали, що він скаже.

— Ця молода жінка була колись дівчиною, такою ж чарівною, як і зараз. Вона була черницею в монастирі тампемарських бенедиктинок. Молодий священник, із щирим серцем, набожний, правив свою службу в церкві цього монастиря. Черниця вирішила спокусити його, і це їй вдалось, бо спокусила б і святого.

Вона наполягла, щоб він залишив той край. Та щоб втекти й дістатись іншої частини Франції, де вони, незнані ніким, могли б жити спокійно, — потрібні гроші. А в коханців їх не було. Священник украв святий посуд і продав його. Вони налаштувались уже тікати, але тут їх заарештували.

Після восьми днів жінка спокусила сина тюремника й утекла. Молодого священника присудили на десять років у в'язницю, таврували й забили в кайдани. Я був катом у місті Лілль, як сказала ця жінка, і мусив таврувати засудженого, а засуджений той, панове, був мій брат. Я присягнувся, що жінка, яка згубила його, яка була більше ніж спільником у його злочині, — бо то ж вона штовхнула його на лиходійство, — мусить принаймні розділити з ним кару. Я дізнався, де вона ховається, простежив за нею, відшукав її, зв'язав і поставив таке саме тавро, як і своєму братові.

На другий день після мого повернення до Лілля братові пощастило втекти з тюрми. Мене обвинуватили в співучасті й запроторили у в'язницю замість нього на весь час, доки не розшукають його. Мій нещасний брат не знав цього вироку. Він знову зійшовся з цією жінкою, й обоє вони втекли до Беррі, де йому пощастило дістати невелику парафію. Жінка вдавала з себе його сестру.

Вельможа, власник землі, на якій була його парафія, побачив цю сестру й закохався в неї. Закохався так, що запропонував їй побратися з ним. Тоді вона кинула того, кого вже занастила, для того, кого мала занастити, і стала графінею де Ла Фер.



Ви засуджені  
й поїдете!

Очі всіх повернулися до Атоса, бо це було його справжнє прізвище. Він схилив голову, стверджуючи в такий спосіб, що все сказане катом правда.

— Тоді, — закінчив кат, — мій бідний брат у нападі розпачу вирішив позбутися життя, понівеченого цією жінкою, що відібрала в нього і честь, і щастя. Він повернувся до Лілля і, довідавшись про вирок, що присудив мене до ув'язнення замість нього, виказав на себе і того ж таки вечора повісився на віддушину своєї камери.

Треба визнати справедливість: особи, що засудили мене, додержали свого слова. Щойно особу брата було встановлено, мені зараз же повернули волю.

Ось злочини, в яких я обвинувачую її. Ось чому її тавровано.

— Пане Д'Артаньяне! Якої кари вимагаєте ви для цієї жінки? — спитав Атос.

— Смертної кари!

— Мілорде Вінтер! Якої кари вимагаєте ви для цієї жінки?

— Смертної кари!

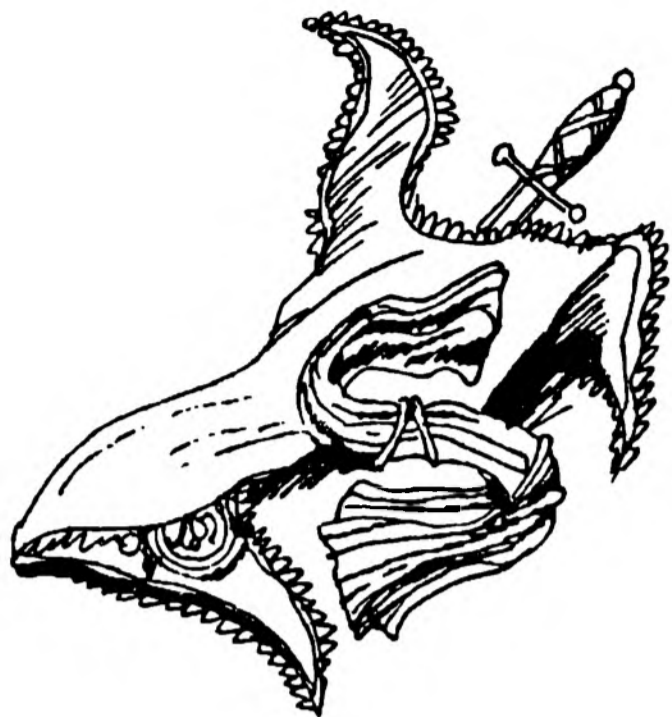
— Панове Портосе й Арамисе, ви її судді! Яку кару накладете ви на неї?

— Смертну кару, — приглушеним голосом відповіли обоє.

Міледі випустила жахливе рикання й навколішках зробила кілька кроків до своїх суддів.

Атос простяг до неї руку.

— Шарлотто Баксон, графине де Ла Фер, міледі Вінтер! — промовив він. — Ваші злочини вичерпали терпіння людей. Коли ви знаєте яку-небудь молитву, прокажіть її, бо вирок оголошено, і ви повинні вмерти.



## РОЗДІЛ XXX

### *Спфалта*

Мовчанка смерті тяжіла навколо. Земля була волога і слизька від дощу, що тільки-но вщух, і освіжені трави пахли ще більше.

Двоє лакеїв вели міледі, тримаючи її за руки. За нею виступав кат. За катом — лорд Вінтер, Д'Артаньян, Атос, Портос і Араміс. Планше й Базен ішли позаду.

Мушкетон і Грімо вели міледі до річки.

Жінка мовчала, але очі її промовляли надзвичайно красномовно, благаючи по черзі кожного, на кого дивилися.

Скориставшись тим, що вони на кілька кроків випередили інших, міледі сказала лакеям:

— Тисяча пістолів кожному, хто допоможе мені втекти. Коли ж видасте мене своїм панам, то в мене поблизу є месники, що примусять вас дорого заплатити за мою смерть.

Грімо вагався. Мушкетон тремтів усім тілом. Атос, почувши голос міледі, поквапився підійти до них. Лорд Вінтер зробив те саме.

— Змініть цих лакеїв, — сказав він. — Міледі щось говорила їм. На них уже не можна покладатися.

Покликали Планше й Базена, і ті заступили Грімо й Мушкетона.

Дійшовши до берега річки, кат наблизився до міледі і зв'язав їй руки та ноги.

Вона тоді зламала мовчанку, скрикнувши:

— О, любі панове! Візьміть до уваги, що той, хто доторкнеться хоч до одної волосинки на моїй голові, і сам буде вбивця.

— Кат може вбивати, а проте не бути вбивцею, пані, — заперечив чоловік у червоному. — Він останній суддя, і тільки, — і з цими словами він зашморгнув шворки на її руках.

Міледі двічі чи тричі несамовито скрикнула, і крик той, пролунавши в нічному мороці й загинувши в глибині лісу, справив на всіх сумне та дивне враження.

— Якщо я винна, якщо я чинила злочини, в яких ви мене обвинувачуєте, — рикала міледі, — відведіть мене до суду. Ви не судді, і не маєте права постановляти вирок.

— Я пропонував вам Тайберн, — сказав лорд Вінтер. — Чому ви не схотіли?

— Бо я не хочу вмирати, бо я ще дуже молода, щоб вмирати, — гукала міледі, намагаючись вирватися з рук лакеїв.

— Жінка, яку ви отруїли в Бетюні, була молодша за вас, проте вона вмерла, — сказав Д'Артаньян.

— Я піду в монастир. Я стану черницею, — обіцяла міледі.

— Ви були вже в монастирі, — відповів кат, — і кинули його, щоб загубити мого брата.

Міледі випустила жахливий крик і впала навколішки. Д'Артаньян був молодший за всіх, і серце його не витримало.

— Я не можу бачити цього жахливого видовиська! Я не можу погодитись, щоб вона померла в такий спосіб.

Міледі почула ці слова, і промінь надії промайнув у неї в серці.

— Д'Артаньяне, Д'Артаньяне! Пригадай, як я кохала тебе! — вереснула вона.

Юнак підвівся й зробив крок до неї. Атос витяг шпагу й заступив йому дорогу.

— Якщо ви зробите хоч один крок, Д'Артаньяне, ми схрестимо з вами шпаги.

Д'Артаньян упав навколішки й став молитися.

— Гей, кате! — звернувся Атос до людини в червоному плащі, — виконуйте ваш обов'язок!

— Охоче, пане, — мовив кат, — бо я добрий католик і цілком впевнений, що роблю справедливо, страчуючи цю жінку.

— Гаразд.

Атос наблизився до міледі.

— Я прощаю вам зло, яке ви мені заподіяли. Прощаю вам моє розбите майбутнє. Прощаю мою загублену честь, зневажену любов і мою душу, назавжди загублену через розпач, у який ви вкинули мене. Умріть же в мирі.

Підійшов лорд Вінтер.

— Прощаю вам, що ви отруїли мого брата й убили герцога Бекінгемського. Прощаю смерть бідного Фелтона, прощаю й замах на моє власне життя.

Жінка без сторонньої допомоги звелася на ноги й глянула одним із тих блискавичних поглядів, що, здавалося, викидали полум'я з її очей. Вона нічого не побачила. Прислухалась — і нічого не почула.

Біля неї були самі лише вороги.

— Де я помру? — спитала вона.

— На тому березі, — відповів кат.

Вони посадовили її в човен, і коли чоловік у червоному плащі сам поставив туди ногу, Атос передав йому торбинку із золотом.

— Візьміть, — сказав він, — це платня за страту. Хай знають, що ми діємо, як судді.

— Добре, — відповів кат, — а тепер хай і ця жінка знає, що я виконую не службу, а моральний обов'язок.

І після цих слів кинув торбинку із золотом в річку.

Човен поплив до лівого берега Лісу, везучи злочинницю й виконавця присуду. Решта залишилась на правому березі й упала навколішки.

Човен поволі посувався вдовж каната для порома, осяяний відблиском блідої хмари, що тієї хвилини зависла понад водою. Видно було, як вони пристали до берега.

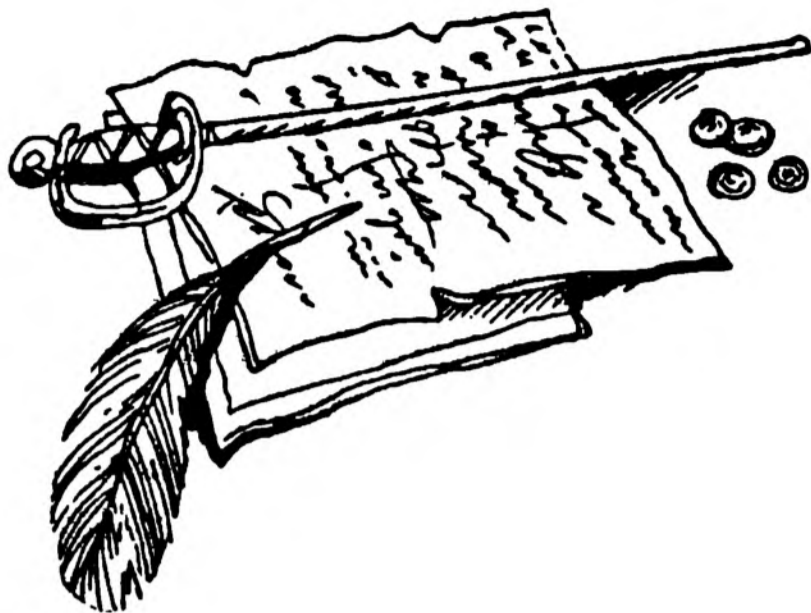
Темні фігури яскраво вирізнялися на червонуватому обрії. З цього берега видно було, як кат підніс обидві руки, як промінь місяця блиснув на лезі його широкого меча, і руки його важко опустилася знову.

Почувся свист зброї, зойк жертви, і безголовий труп упав на землю.

За три дні після цього чотири мушкетери повернулись до Парижа. Вони не запізнилися і, як звичайно, того ж таки вечора відвідали пана де Тревіля.

— Ну, як? Чи добре погуляли, панове? — спитав капітан мушкетерів.

— Чудово! — відповів Атос за себе й за своїх товаришів.



## РОЗДІЛ XXXI

### *Закінчення*

Шостого числа наступного місяця король, виконуючи обіцянку, дану кардиналові, виїхав зі столиці до Ла-Рошелі, цілком приголомшений вісткою про вбивство герцога Бекінгемського.

Королева була попереджена про те, що чоловік, якого вона так кохала, перебуває в небезпеці. Проте, коли її повідомили про його смерть, Анна Австрійська не хотіла вірити. Вона навіть необережно скрикнула:

— Це неправда! Я тільки-но одержала листа від нього!

Але назавтра вона примушена була повірити цій нещасній вісті: Ла Порт, як і інші, затриманий в Англії з наказу короля Карла I, повернувся й переказав королеві останні передсмертні слова герцога.

Король радів безмірно, не старався навіть приховати своєї радості й особливо яскраво виявляв її перед королевою.

Людовікові XIII, як усім легкодушним людям, бракувало великодушності.

Але незабаром король знову став сумним і був не в доброму гуморі. Він не належав до тих осіб, у кого настрій триває довгий час.

Людовік XIII відчував, що, повернувшись до табору, він опиниться в неволі, а проте, повертав туди.



Кардинал був для нього ніби гадюка, що причаровує, а він сам являв собою птаха, який пурхав з гілки на гілку, не маючи сили полетіти від гадюки.

Отже, повернення до Ла-Рошелі було дуже сумним. Особливо здивували своїх товаришів наші четверо приятелів. Вони їхали всі поруч з похмурим видом і похнюпившись.

Тільки Атос час від часу підводив голову. Тоді очі його запалювались вогнем, гірка усмішка кривила губи, а потім, як і його товариші, він знову поринав у міркування.

Прибувши до якогось міста й провівши короля до призначеного йому для ночівлі приміщення, наші друзі зараз же ішли до себе чи до якоїсь самотньої корчми. Там вони не грали й не пили, а лише тихо розмовляли, боячись, щоб їх не підслухали.

Одного разу, коли король спинився простежити, а чотири приятелі у властивий їм спосіб замість того, щоб брати участь у полюванні, пішли до корчми на великому шляху, — якийсь чоловік, примчавши з Ла-Рошелі, під'їхав до воріт, щоб вихилити склянку вина.

Заирнувши в кімнату, де навколо столу сиділи четверо мушкетерів, він закричав:

— Еге, пане Д'Артаньяне! То не ви часом?

Д'Артаньян підвів голову і радісно скрикнув. То була особа, яку він називав своєю примарою — незнайомиць з Менга, з вулиці Могильників і з Арраса. Д'Артаньян витягнув шпагу й кинувся до дверей. Незнайомиць, замість того, щоб тікати, зіскочив з коня й пішов назустріч Д'Артаньянові.

— А-а, пане, — сказав юнак, — нарешті я натрапив таки на вас. Тепер ви не втечете від мене.

— Та в мене й нема такого наміру, бо цього разу я сам вас шукав. Я заарештовую вас іменем короля і наказую віддати мені вашу шпагу без жодних заперечень. Попереджаю вас: йдеться про вашу голову.

— А хто ви такий? — спитав Д'Артаньян, спустивши шпагу, але не віддаючи її.

— Я де Рошфор, завідувач стаєнь пана кардинала де Ришельє, і маю наказ доставити вас до його еміненції.

— Ми повертаємось до його емінінції, — вкинув слово Атос, наблизившись до них, — і, звичайно, ви повірите слову пана Д'Артаньяна, що він поїде просто до Ла-Рошелі.

— Я мушу передати пана Д'Артаньяна варті, яка приставить його до табору.

— Ми самі будемо йому за варту, пане. Слово честі дворянина. Але присягаюся також, — додав Атос, зсунувши брови, — пан Д'Артаньян не поїде без нас.

Рошфор кинув оком назад, побачив, що Портос і Арамис стояли між ним і дверима; він зрозумів, що треба здатися на ласку цих людей.

— Панове, — сказав він, — якщо пан Д'Артаньян віддасть мені шпагу й дасть, як ви, слово честі, я задовольнюся вашою обіцянкою відвезти пана Д'Артаньяна до його емінінції.

— Даю вам слово честі, пане, і ось моя шпага.

— Для мене це ще краще, — додав Рошфор, — бо мені треба їхати далі.

— Чи не для того, щоб побачитися з міледі? — холодно запитав Атос. — Бо це даремно, ви її не знайдете.

— Що ж з нею сталося? — жваво запитав Рошфор.

— Повертайтеся до табору й там довідаєтесь.

Рошфор на хвилину замислився. А оскільки до Сюржера, куди назустріч королю мав виїхати кардинал, було не більше одного дня їзди, то він вирішив погодитися з пропозицією Атоса й повернутися разом із ними. До того ж таке повернення давало йому перевагу, бо він міг особисто наглядати за своїм полоненим.

Знову рушили в дорогу й на завтра, о третій дня, приїхали до Сюржера. Кардинал чекав там на Людовіка XIII. Міністр і король люб'язно привітали один одного зі щасливим випадком, що позбавляв Францію її запеклого ворога, який підбурював проти неї всю Європу. Потім кардинал, попереджений Рошфором про арешт Д'Артаньяна, поквапився попрощатися з королем і запросив його подивитися завтра на закінчену греблю.

Повернувшись увечері до своєї квартири біля Кам'яного мосту, він коло дверей будинку побачив Д'Артаньяна без шпаги і трьох озброєних мушкетерів.

На цей раз, відчуваючи перевагу в силі, Ришельє суворо подивився на них і поглядом та жестом запропонував Д'Артаньянові йти за ним.

Д'Артаньян скорився.

— Ми чекаємо на тебе, Д'Артаньяне, — сказав Атос досить голосно, щоб кардинал почув його.

Ришельє насупив брови, на хвилину спинився, а потім пішов далі, не промовивши ні слова.

Д'Артаньян ступив у будинок слідом за кардиналом. Біля дверей стояла варта.

Кардинал пройшов до кімнати, що слугувала йому кабінетом, і звелів Рошфорові ввести до нього молодого мушкетера.

Виконавши доручення, Рошфор вийшов з кімнати. Д'Артаньян залишився віч-на-віч з кардиналом. То було друге їхнє побачення. Згодом він зізнавався, що вважав його останнім.

Ришельє стояв далі, спершись на коминок. Між ним і Д'Артаньяном був стіл.

— Пане, — почав кардинал, — вас заарештовано за моїм наказом.

— Мені казали про це, монсеньйоре.

— Відомо вам за що?

— Ні, монсеньйоре, бо єдина моя провина, за яку мене можна було б заарештувати, вам ще невідома.

Ришельє пильно подивився на юнака.

— Що це значить?

— Коли монсеньйор ласкаво повідомить про злочини, в яких мене обвинувачують, я розкажу про те, що зробив.

— Вас обвинувачують у злочинах, за які люди більш знатні від вас поплатились головою.

— В яких же, монсеньйоре? — спитав Д'Артаньян з байдужістю, що здивувала самого кардинала.

— Вас обвинувачують у тім, що ви листувалися з ворогами держави. Вас обвинувачують у тім, що ви ви-

відали державні таємниці. Вас обвинувачують у спробі розладити плани вашого начальника.

— Хто ж обвинувачує мене в цих злочинах, монсеньйоре? — спитав Д'Артаньян, здогадуючись, що обвинувачення виходять від міледі. — Жінка, таврована державним правосуддям? Жінка, що одружилась у Франції, а потім, не розлучившись із першим чоловіком, вийшла заміж за іншого в Англії; жінка, що отруїла свого другого чоловіка й намагалася отруїти мене самого?

— Що ви розказуєте? — скрикнув здивований кардинал. — Про яку жінку ви кажете?

— Про леді Вінтер, — відповів Д'Артаньян, — так, про міледі Вінтер. Її злочини, безсумнівно, були невідомі вашій емінінції, коли ви вшановували її своєю довірою.

— Якщо леді Вінтер і дійсно скоїла злочини, про які ви розповіли, то вона буде покарана.

— Її вже покарано, монсеньйоре.

— Хто ж покарав її?

— Ми.

— Вона в тюрмі?

— Вона померла.

— Померла? — повторив кардинал, не повіривши своїм вухам. — Померла! Ви кажете — померла?

— Вона тричі намагалася вбити мене, і я пробачив їй. Але вона отруїла жінку, яку я кохав. Тоді мої друзі та я схопили її, судили й засудили на смертну кару.

Д'Артаньян розказав про отруєння пані Бонасьє в бетюнському монастирі кармеліток, про суд у самотньому будинку й про страту на березі Ліса.

Кардинал здригнувся всім тілом, дарма що дріж рідко проймав його.

Раптом, ніби під впливом якоїсь таємної думки, обличчя кардиналове, доти суворе, проясніло і стало зовсім спокійним.

— Отже, — промовив він голосом, ласкавий тон якого контрастував із суворістю слів, — отже, ви взяли на себе обов'язок суддів, забувши, що ті, хто карають, не маючи на це права, — вбивці.

— Присягаюся вам, монсеньйоре, я ні на хвилину не мав наміру захищатися перед вами. Я готовий скоритися карі, яку ваша еміненція вирішить покласти на мене. Я не дуже ціную своє життя і не боюся смерті.

— Так, я знаю, що ви хоробра людина, — сказав кардинал, майже зворушений. — Ось чому я вимушений попередити вас, що вас будуть судити й навіть засудять.

— Інший відповів би вашій еміненції, що його помилування у нього в кишені, але я тільки дозволю собі сказати: карайте, сеньйоре, я не заперечуватиму.

— Ваше помилування? — здивувався Ришельє.

— Так, монсеньйоре.

— З чиїм же воно підписом? Короля?

Кардинал вимовив ці слова тоном особливого презирства.

— Ні, на ньому підпис вашої еміненції.

— Мій? Чи не збожеволіли ви?

— Монсеньйор безумовно впізнає свій почерк.

І Д'Артаньян подав кардиналові дорогоцінний папір, який Атос відняв у міледі й передав Д'Артаньянові, як охоронний лист.

Його еміненція взяв папірець і поволі прочитав з притиском на кожному слові:

*«Те, що зробив пред'явник цього листа, зроблено за моїм наказом та на користь держави.»*

*5 серпня 1628 року.*

*Ришельє».*

Кардинал, прочитавши ці два рядки, глибоко замислився, але папір не повернув.

«Він обмірковує, як саме стратити мене, — думав Д'Артаньян, — і, присягаюсь, він побачить, як умирає дворянин».

Молодий мушкетер був у настрої, який допоміг би йому героїчно перейти на той світ.

Ришельє міркував, розкручуючи та скручуючи папір. Нарешті, він підвів голову, вступив свій орлиний

погляд у це чесне, відкрите, розумне обличчя, прочитав на цьому покарбованому слізьми обличчі всі муки, пережиті протягом останнього місяця. Йому втретє або вчетверте спало на думку блискуче майбутнє, що відкривається перед цим двадцятиоднорічним юнаком, і користь, яку його енергія, відвага та розум можуть принести тому, хто зуміє взяти його до рук.

З іншого боку, злочини, властолюбство і пекельний геній міледі не раз вже лякали кардинала. Він відчув ніби таємну радість, що назавжди спекався цієї непевної спільниці.

Повільним рухом Ришельє розірвав папір, що так довірливо повернув йому Д'Артаньян.

— Я пропав, — подумав юнак.

Кардинал підійшов до столу й, не сідаючи, написав кілька рядків на пергаменті, дві третини якого було вже заповнено, і притиснув свою печатку.

«Це мій присуд, — сказав собі Д'Артаньян. — Він позбавляє мене нудьги в Бастилії й тяганини суду. Це ще дуже люб'язно з його боку».

— Візьміть, пане, — промовив кардинал. — Я взяв у вас один відвертий лист, а повертаю вам другий. На цій грамоті нема прізвища, ви самі впишіть його.

Д'Артаньян, вагаючись, узяв напір і прочитав його. То був наказ про підвищення в чин лейтенанта мушкетерів.

— Монсеньйоре, — сказав він, — життя моє належить вам, відтепер розпоряджайтесь ним. Але я не вартий милості, яку ви мені даруєте. У мене є три друга, гідніші за мене.

— Ви гарний хлопець, Д'Артаньяне, — перебив його кардинал, фамільярно поплескавши по плечу, радий, що перемиг-таки цю бунтівничу натуру. — Робіть із цією грамотою, що хочете. Тільки пам'ятайте, що, хоч прізвища в ній не написано, її дано вам.

— Я цього ніколи не забуду, — відповів Д'Артаньян — Ваша еміненція можете бути впевнені в цьому.

Кардинал обернувся й голосно покликав:

— Рошфоре!

Рошфор, який був, мабуть, стояв за дверима, негайно ввійшов у кімнату.

— Рошфоре, — сказав кардинал, — ви бачите пана Д'Артаньяна. Я зараховую його до числа своїх друзів. Прошу поцілуватися й поводитись розсудливо, якщо хочете зберегти свої голови.

Рошфор і Д'Артаньян доторкнулися один до одного губами. Але кардинал був присутній при цьому й своїми пильними очима стежив за ними.

Вони одночасно вийшли з кімнати.

— Ми ще побачимось, пане, чи не так?

— Коли вам буде завгодно, — відповів Д'Артаньян.

— Нагода буде, — відповів Рошфор.

— Що таке? — промовив Ришельє, відчинивши двері.

Вони всміхнулися, потиснули один одному руку й вклонились його емінінції.

— Ми почали вже втрачати терпіння, — сказав Атос.

— Ось і я, друзі мої, — відповів Д'Артаньян, — не тільки вільний, ба навіть обдарований ласкою.

— Ви розкажете нам про це?

— Сьогодні ж увечері.

Того ж таки вечора Д'Артаньян прийшов до Атоса й застав його за пляшкою іспанського вина — заняттям, якому той віддавався щовечора.

Юнак розповів про все, що сталося між ним і кардиналом, і витяг з кишені грамоту.

— Візьміть, любий Атосе, — сказав Д'Артаньян, — вона належить вам по праву.

— Друже мій, — з чарівною усмішкою відповів Атос, — це забагато для Атоса й замало для графа де Ла Фер. Залиште собі цю грамоту. Вона належить вам. Ви купили її, на жаль, дорогою ціною.

Д'Артаньян вийшов з кімнати Атоса й пішов до Портоса. Він застав його перед дзеркалом у розкішному вбранні.

— А-а! — привітав його Портос, — це ви, мій друже! Як вам здається, чи личить мені цей костюм?

— Чудово, — відповів Д'Артаньян, — але я прийшов запропонувати вам ще краще.

— Як вам здається, чи подобається мені цей костюм?





— Що саме? — спитав Портос.

— Мундир лейтенанта мушкетерів.

Д'Артаньян розказав Портосові про своє побачення з кардиналом, витяг грамоту й промовив:

— Візьміть, мій дорогий, впишіть своє ім'я й будьте хорошим начальником для мене.

Портос глянув на грамоту і, на превелике здивування Д'Артаньяна, повернув її йому.

— Справді, — сказав він, — це дуже лестило б мені, та мені недовго пощастило б скористатися такою честю. Під час нашої поїздки до Бетюна сконав чоловік моєї герцогині. Таким чином, скриня покійного відкриває мені свої обійми — я одружуся з удовою. Ось бачите, я приміряв оце весільне вбрання. Чин лейтенанта збережіть для себе.

І Портос повернув папір Д'Артаньянові. Юнак пішов до Араміса.

Він застав його навколішках перед поставцем, з головою, схиленою над молитовником.

Д'Артаньян розповів йому про своє побачення з кардиналом і втретє витяг з кишені наказ про підвищення.

— Ви наш друг, наше світло, наш невидимий заступник, — сказав Д'Артаньян. — Візьміть цю грамоту. Своєю мудрістю, своїми порадами, що завжди приводили нас до успіхів, ви заслужили її більше, ніж будь-хто.

— На жаль, дорогий мій, — промовив Араміс, — все, що сталося останнім часом, навіяло мені огиду до шпаги й до життя. Цього разу моє рішення безповоротне. Після закінчення облоги я вступаю до монастиря лазаристів. Збережіть цю грамоту для себе, Д'Артаньяне. Військова служба дуже підходить вам. Із вас буде відважний і заповзятливий капітан.

Д'Артаньян зі сльозами вдячності, палаючи з радощів, повернувся до Атоса.

Той усе ще сидів біля столу й дивився на світло лампи крізь останню склянку малаги.

— Ну ось! — сказав Д'Артаньян, — усі мені відмовили.

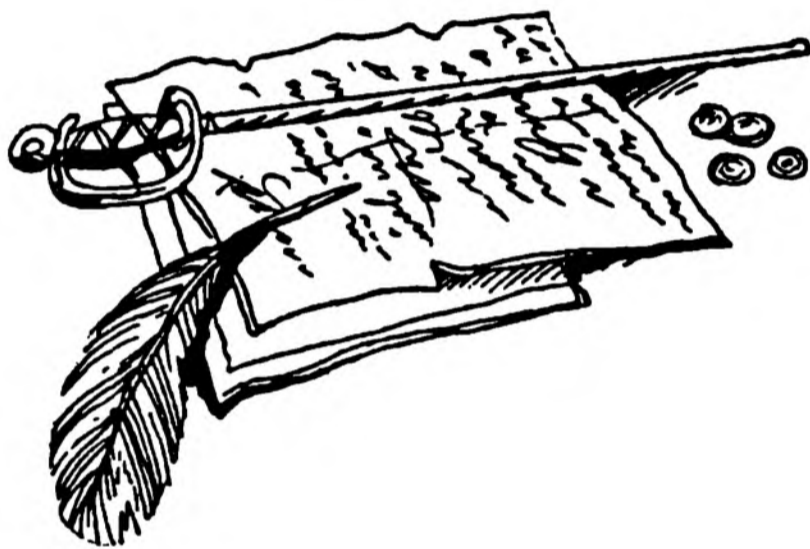
— Це тому, мій дорогий, що ніхто більше ніж ви не заслуговує на таку честь.

І він взяв перо, вписав у наказ прізвище Д'Артаньяна й повернув йому.

— Отже, в мене не буде більше друзів, — сказав юнак, — і, на великий жаль, залишаються самі гіркі спогади.

Він спустив голову на руки, і дві великі сльози скотилися по його щоках.

— Ви молоді, — втішав його Атос, — і згодом радісні спогади заступлять вам теперішні гіркі.





## Епілог

Ла-Рошель, не діставши допомоги від англійського флоту та десанту, обіцяного від герцога Бекінгема, зда-лася після річної облоги. 28 жовтня 1628 року підписа-но капітуляцію.

23 грудня того ж таки року король в'їхав у Париж. Йому влаштували святкову зустріч, так ніби він повер-тався, перемігши справжнього ворога, а не французів. Він в'їхав у місто через околицю Сен-Жак і проїхав під аркою, вбраною зеленню.

Д'Артаньянові дали чин лейтенанта. Портос кинув службу й наступного року одружився з пані Кокнар. У жаданій скрині було 800 000 ліврів.

Мушкетон мав чудову ліврею і радів надзвичайно: стояти ззаду позолоченої карети — було постійною мрією всього його життя.

Арамис, з'їздивши до Лотарингії, раптом зник і пе-рестав писати друзям. Згодом від пані де Шеврез, яка повідомила про це двох чи трьох своїх коханців, дізна-лися, що він пішов у монастир у Нансі.

Базен став послушником.

Атос служив у мушкетерах під керівництвом Д'Ар-таньяна до 1631 року. Після подорожі до Турені теж кинув службу, пославшись на те, що дістав невелику спадщину у Русільйоні.

Грімо поїхав за Атосом.

Д'Артаньян тричі бився з Рошфором і тричі порав-нив його.

— На четвертий раз я напевно уб'ю вас, — сказав він, простягаючи Рошфорові руку й допомагаючи підвестися.

— У такому разі і для вас, і для мене буде краще, коли ми на цьому й закінчимо, — відповів поранений. — Чорт забирай! Я ставлюся до вас прихильніше, ніж ви гадаєте, бо ще після першої нашої зустрічі я би міг добитися того, щоб вам відтяли голову: треба було лише сказати кардиналові одне слово.

І вони обнялися, на цей раз від щирого серця й без задньої думки.

Планше одержав через Рошфора чин сержанта гвардії.

Пан Бонасьє жив цілком спокійно, нічого не знаючи про те, що сталося з його дружиною, і зовсім про неї не турбувався. Одного разу він зробив дурницю, необережно нагадавши про себе кардиналові. Його еміненція звелів відповісти йому, що поклопочеться сам, щоб той мав усе потрібне. І дійсно, пан Бонасьє, вийшовши наступного дня о сьомій годині вечора з дому, щоб рушити до Лувру, не повернувся більше на вулицю Могильників. На думку тих, хто, здавалося, були в курсі справи, він завдяки його еміненції отримав стіл і квартиру в одному з королівських замків.

# ЗМІСТ

## ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ I	
Три подарунки пана Д'Артаньяна-батька . . . . .	5
Розділ II	
Передпокій пана де Тревеля . . . . .	20
Розділ III	
Аудієнція . . . . .	28
Розділ IV	
Плече Атоса, черезплічник Портоса та хусточка Арамиса . . . . .	38
Розділ V	
Мушкетери короля і гвардійці пана кардинала . . . .	44
Розділ VI	
Його величність король Людовік XIII . . . . .	54
Розділ VII	
Хатнє життя мушкетерів . . . . .	66
Розділ VIII	
Двірська інтрига . . . . .	72
Розділ IX	
Характер Д'Артаньяна вимальовується . . . . .	80
Розділ X	
Мишоловка в сімнадцятому столітті . . . . .	86

Розділ XI	
Інтрига зав'язується . . . . .	94
Розділ XII	
Джордж Вілльєрс, герцог Бекінгемський . . . . .	107
Розділ XIII	
Пан Бонасьє . . . . .	113
Розділ XIV	
Знайомий із Менга . . . . .	120
Розділ XV	
Судові й військові . . . . .	130
Розділ XVI	
Про те, як канцлер Сег'є не міг знайти дзвона, щоб ударити в нього, як зазвичай . . . . .	137
Розділ XVII	
Подружжя Бонасьє . . . . .	144
Розділ XVIII	
Чоловік і коханець . . . . .	152
Розділ XIX	
План кампанії . . . . .	157
Розділ XX	
Подорож . . . . .	164
Розділ XXI	
Графиня Вінтер . . . . .	176
Розділ XXII	
Мерлезонський балет . . . . .	186
Розділ XXIII	
Побачення . . . . .	193
Розділ XXIV	
Павільйон . . . . .	200
Розділ XXV	
Портос . . . . .	207
Розділ XXVI	
Дисертація Арамиса . . . . .	217

Розділ XXVII	
Дружина Атоса . . . . .	226
Розділ XXVIII	
Повернення . . . . .	242
Розділ XXIX	
Гонитва за спорядженням . . . . .	250
Розділ XXX	
Міледі . . . . .	254

## ЧАСТИНА ДРУГА

Розділ I	
Англійці й французи . . . . .	261
Розділ II	
Служниця й пані . . . . .	270
Розділ III	
Де йдеться про екіпірування Арамиса й Портоса . .	279
Розділ IV	
Уночі всі коти сірі . . . . .	286
Розділ V	
Мрії про помсту . . . . .	294
Розділ VI	
Таємниця міледі . . . . .	301
Розділ VII	
Яким чином Атос зміг без жодного клопоту знайти своє спорядження . . . . .	307
Розділ VIII	
Видіння . . . . .	316
Розділ IX	
Грізний привид . . . . .	323
Розділ X	
Облога Ла-Рошелі . . . . .	331
Розділ XI	
Анжуйське вино . . . . .	342

Розділ XII	
Корчма «Червоний голубник» . . . . .	349
Розділ XIII	
Про користь димарів у коминках . . . . .	356
Розділ XIV	
Подружня сцена . . . . .	365
Розділ XV	
Бастіон Сен-Жерве . . . . .	371
Розділ XVI	
Нарада мушкетерів . . . . .	378
Розділ XVII	
Сімейна справа . . . . .	396
Розділ XVIII	
Доля . . . . .	408
Розділ XIX	
Розмова брата з сестрою . . . . .	417
Розділ XX	
Офіцер . . . . .	424
Розділ XXI	
Ув'язнення . . . . .	431
Розділ XXII	
Втеча . . . . .	459
Розділ XXIII	
Що відбувалося в Портсмуті 23-го серпня 1628 року . . . . .	467
Розділ XXIV	
У Франції . . . . .	479
Розділ XXV	
Монастир бетюнських кармеліток . . . . .	485
Розділ XXVI	
Два різновиди демонів . . . . .	495
Розділ XXVII	
Крапля води . . . . .	499



**Розділ XXVIII**

Людина у червоному плащі . . . . . 510

**Розділ XXIX**

Суд . . . . . 515

**Розділ XXX**

Страга . . . . . 523

**Розділ XXXI**

Закінчення . . . . . 526

Епілог . . . . . 537



Літературно-художнє видання

Серія «*Моя улюблена книжка*»  
заснована 2005 року

**Александр ДЮМА**

## **ТРИ МУШКЕТЕРИ**

Переклав з французької  
*О. Столбцов*

Обкладинка та ілюстрації  
*Дунаєвої Вікторії Анатоліївни*

Редактор *В. П. Крєневич*  
Художній редактор *С. М. Железняк*  
Технічний редактор *Н. Ю. Якушко*  
Коректор *С. П. Залозна*  
Комп'ютерна верстка *К. А. Кобзар*

Підписано до друку 20.06.07. Формат 84×108<sup>1</sup>/<sub>32</sub>. Папір друк.  
Гарнітура Times. Друк високий. Ум. друк. арк. 28,56.  
Обл.-вид. арк. 31,248. Тираж 2500 прим.  
Зам. № 7-305.

Видавництво ТОВ «Школа».  
03148, м. Київ, вул. Сім'ї Сосніних, 3.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру  
суб'єктів видавничої справи ДК № 6 від 15.02.2000.

Видано за участю ЗАТ «Національний книжковий проект»

Віддруковано в повній відповідності  
з якістю наданих готових діапозитивів  
у ВАТ «Харківська книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе»  
61057, м. Харків, вул. Донець-Захаржевського, 6/8.

Моя любимая книжка

Александр Дюма

# Три мушкетеры





## Моя улюблена книжка

Александр Дюма-батько (повне ім'я — маркіз Александр Дюма Даві де Ла Пайєтрі, 1802—1870) — славетний французький драматург, романіст, поет, письменник, казкар, біограф, журналіст народився 24 липня 1802 року в м. Вілле-Котре, неподалік від Парижа. Його батько, також Александр Дюма, був генералом наполеонівської армії й одним з найближчих друзів імператора. Успіху Дюма досягнув завдяки неймовірній продуктивності.

З-під його пера вийшли п'єси, романи, дитячі повісті тощо. Повне зібрання творів Александра Дюма нараховує 301 том. Найвідомішими з його творів є історичні драми, написані в співавторстві з Огюстом Маке «Три мушкетери» (1844), «Граф Монте-Крісто» (1845), «Королева Марго» (1847).

ISBN 966-661-693-9



9 789666 616930